

ONOMASTIKAS PĒTĪJUMI

ONOMASTIC INVESTIGATIONS

ONOMASTIKAS PĒTĪJUMI

ONOMASTIC INVESTIGATIONS

Rīga 2014

Onomastikas pētījumi / Onomastic Investigations. Vallijas Dambes 100. dzimšanas dienai veltītās konferences materiāli / Proceedings of the International Scientific Conference to commemorate the 100th anniversary of Vallija Dambe. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2014, 392 lpp.

LU LATVIEŠU VALODAS INSTITŪTS
LATVIAN LANGUAGE INSTITUTE, UNIVERSITY OF LATVIA
Reģistrācijas apliecība Nr. 90002118365

Adrese / Address

Akadēmijas lauk. 1-902, Rīga, LV-1050
Tālr. / Phone: 67227696, fakss / fax: +371 67227696,
e-pasts / e-mail: latv@lza.lv

Atbildīgie redaktori / Editors

Dr. habil. philol. Ojārs Bušs
Dr. philol. Renāte Siliņa-Piņķe
Dr. philol. Sanda Rapa

Redakcijas kolēģija / Editorial Board

Dr. philol. Laimute Balode
Dr. philol. Pauls Balodis
Asoc. prof. emeritus Botolv Helleland
Dr. habil. philol. Ilga Jansone
Dr. philol. Volker Kohlheim
Dr. philol. Anna Stafecka
Mg. philol. Ilze Štrausa
Dr. philol. Anta Trumpa
Dr. philol. Nataliya Vasilyeva

Maketētāja Gunita Arnavā

Saturs / Contents

Priekšvārds / Foreword	5
Приветствие участникам конференции от доктора филологических наук, профессора Александры Васильевны Суперанской	8
<hr/>	
Philip W Matthews (Lower Hutt). Māori and English in New Zealand toponyms	9
Harald Bichlmeier (Halle/Jena/Mainz). Welche Erkenntnisse lassen sich mit den Mitteln der (modernen) Indogermanistik aus dem lexikalischen und morphologischen Material der 'alteuropäischen Hydronymie' gewinnen? – Versuch einer Bilanz	21
Laimute Balode (Rīga/Helsinki). <i>Liepa</i> (Tilia) in Latvian onomastic context	41
This Fetzer (Bern). Namenwahl bei Schweizer Gemeindefusionen 1852 bis 2012: Rahmenbedingungen, Motive und Vergleichsnamen Einleitung: Gemeindenamen in der Toponomastik	63
Sanda Rapa (Rīga). Vides apēlatīvi latviešu toponīmijā	108
Anta Trumpa (Rīga). Vietvārdi ar <i>ruoz-</i> topošajā «Latvijas vietvārdu vārdnīcā»	122
Botolv Helleland (Oslo). Plant Names in Place Names in a Municipality in Western Norway	135
Rosa Kohlheim (Bayreuth). Name-giving Practice in Germany after the Reformation: A Case-Study of the South German City of Nuremberg	149
Ewa Majewska (Warschau). Einfluss der Vornamen von Eltern und Paten auf den Namenschatz der deutschen und niederländischen protestantischen Täuflinge im 19. und 20. Jahrhundert.	159
Olga Mori (Münster). Official and Unofficial Anthroponymy in Spanish. Diatopic, diastratic and diaphasic differences	172
Ірєна Мьтнік (Białystok). Славянський слой в українському антропоніміконі польсько-українського пограниччя XVI века	187

Renāte Siliņa-Piņķe (Rīga). Personvārdi 1638. gada zviedru arklu revīzijā: analīzes problēmas un risinājumi	198
Зоя Абрамович (Białystok). Развитие антропонимной системы евреев в славянской среде.	213
Наталья Васильева (Москва). Перечисление имен как дискурсивный прием.	228
Pauls Balodis (Rīga). Abstraktas semantikas personvārdi latviešu valodā	241
Volker Kohlheim (Bayreuth). The proper name in real world contexts and in fiction: A cognitivist approach.	263
Жанна Бормане (Rīga). Имена собственные в художественном тексте и в переводе (на примере романа К. Нестлингер «Долой огуречного короля»)	276
Marta Balode (Rīga). Bērnu personvārdu izvēles motivācija etniski jauktajās somu-latviešu ģimenēs	289
Ilze Štrausa, Linda Linde (Rīga). Ieskats skolotāju iesaukās	308
Sarmīte Lagzdīņa (Rīga). Vācu personvārdu atveide un rakstība Kārļa Milēnbaha publikācijās	319
Ieva Sproģe (Rīga). Ieskats latviešu personvārdu atveides attīstībā publicistiskajos tekstos vācu valodā (20.–21. gs.).	338
Ojārs Bušs (Rīga). Netriviālie veikalu un izklaides vietu nosaukumi.	353
Leonarda Dacewicz (Białystok). Названия британских, польских и русских высших учебных заведений с отождествляющим элементом <i>университет</i>	362
Antra Kļavinska (Rēzekne). Etnonīmu konceptualizācijas process: «Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas» dati	378

VALLIJA DAMBE
(26.05.1912–15.10.1995)

Vallija Dambe was born 26 May 1912 in Riga (on 13 May old style) in a worker family, and, excepting years during early childhood spent evacuated due to the First World War, lived all of her life in Riga. A year before Vallija was born her parents moved to Riga from the rural municipality of Blīdene in Zemgale.

Vallija began her schooling after her return from living abroad as a refugee. She attended Riga 2nd Elementary School entering in 1921 and finishing in 1927 with almost all course marks – excellent. She attended Riga 2nd Secondary School from which she graduated in 1931 with very grades. In autumn 1931, Vallija began her studies at the Classical Philology Department of the Faculty of Philosophy and Philology at the University of Latvia, which she completed (with distinction) in 1941. Her studies took longer than usual as the Faculty was not able to arrange in a timely way all of the specialised lectures. A few months later war broke out and during wartime she had to earn a living as a private tutor and proof-reader.

In the autumn of 1944 V. Dambe, in order to raise her knowledge of Baltistics again registered for study at the University of Latvia, this time, in the Department of the Latvian Language and Literature. On 1st July 1946 Vallija started to work at the newly established Language and Literature Institute of the Academy of Sciences, initially as a junior researcher in the Literature Department. She continued to work in this Department

until 31 March 1951. Between 1945 and 1949 Vallija also taught Latin at the 2nd Secondary School; however, it proved impossible to work simultaneously at two establishments whilst studying and this is a possible reason why Vallija abandoned her studies.

Her work in linguistics and contributions by V. Dambe leading to publication of the dictionary *Latvijas PSR vietvārdi (Toponyms in the Latvian SSR)* began on 1st April 1951 when Academician Jānis Endzelīns accepted Vallija as his assistant in researching place names (toponyms). Her principal contributions are associated with editing and adding to the first two volumes, as well as keeping alive this project in later years. She was responsible for organising collection of toponyms, setting up the database (card index) of toponyms at the Latvian Language Institute and was principal author of the additional volumes of this dictionary. In the third millennium three volumes of the Dictionary of Toponyms in Latvia (*Latvijas vietvārdu vārdnīca*) were published (2003, 2006, 2010, covering toponyms beginning with P); contributions by V. Dambe are present in each of these volumes (she is the sole author of the volume published in 2003, *Paaglis–Piķu*). In this way the research undertaken by V. Dambe on Latvian toponyms and the systemisation of their lexicography, began on a most frivolous date in 1951 has extended, at least symbolically, into the 21st century.

Undoubtedly the publication of the dictionary of place names in Latvia could have been more rapid were it not for the fact that during most of the time V. Dambe and her co-workers largely devoted themselves, for over a decade, to compiling, editing and proof-reading publication of Selected Works by Jānis Endzelīns (*Darbu izlase*). Volume 1 appeared in 1971, and the final volume (in reality the 6th volume although styled as Volume 4) appeared in 1982; the bulk of the effort involved in compilation and editing is due to Vallija alone.

In 1963 V. Dambe was accorded the degree of Candidate of Philology; in the early 1990s this degree was recognised as a Doctor of Philology. The most important scholarly articles by V. Dambes are (in Latvian): *Collection and study of placenames in the Latvian SSR* («Vietvārdu vākšana un pētīšana Latvijas PSR») in 1954, «Place-names in Blidene as testimonials to the past» («Blīdienes vietvārdi kā pagātnes liecinieki» in 1959), *Dialect Intonation in Zemgale* («Zemgalisko izlokšņu intonācijas» in 1960), *The toponymic roots bal(i)-, pal(i)- (sound alternation) denoting wet places* («Saknes bal(i)-, pal(i)- (skaņu mijā) ar slapjas vietas nozīmi vietvārdos» in 1972), and others. These were compiled and published in 2012 in a volume of selected works

by V. Dambe (*Darbu izlase*). Invaluable information about toponyms was included in a book compiled by V. Dambe (the names of populated places in Latvia and their inhabitants (*Latvijas apdzīvoto vietu un to iedzīvotāju nosaukumi*), appeared in 1990. Furthermore, V. Dambe was one of the first scholars to sustain the thesis that the language spoken by Ancient Kurs (*senkurši*) belongs to the group of Western Baltic languages.

V. Dambe worked as a senior scientific researcher at the Institute for Language and Literature until 1986; after retiring she continued to be active in the field of linguistics until 1990.

Vallija Dambe passed away on 15 October 1995 and was buried in Riga, in the First Forest Cemetery (*Pirmie Meža kapi*).

Приветствие участникам конференции от доктора филологических наук, профессора Александры Васильевны Суперанской¹

Дорогие коллеги!

Научная общественность Латвии и других стран отмечает столетний юбилей замечательного ученого Валлии Дамбе. Много лет она бесменно работала в области исследования латышского языка, культуры и ономастики. Начиная свой научный путь под руководством академика Яниса Эндзелина, Валлия Дамбе усвоила от учителя методику исследования, творческое и внимательное отношение к материалу.

Я познакомилась с Валлией Дамбе на одной из первых ономастических конференций в 60-е гг. прошлого века. Необыкновенно внутренне организованная, собранная, очень четкая – такое у меня сложилось впечатление от этой женщины. Она могла работать в любых условиях, невзирая ни на какие обстоятельства.

Потом мы обменивались книгами, материалами, опытом. Валлия Дамбе была очень отзывчивым человеком, всегда выполняла все просьбы.

Язык – культура – ономастика – вот три кита, на которых держалось научное творчество Валлии Дамбе. В XXI веке это очень актуальные направления гуманитарного знания.

Я желаю участникам конференции, посвященной памяти такого замечательного человека и ученого, плодотворной работы, творческих успехов и оптимизма.

1 Доктор филологических наук, профессор, главный научный сотрудник Института языкознания Российской Академии наук Александра Васильевна Суперанская (1929–2013).

MĀORI AND ENGLISH IN NEW ZEALAND TOPONYMS

1. Introduction

Throughout the world the speakers of different languages come into contact with each other. However, it is not just the people who interact. What usually happens is that in various subtle and not so subtle ways the languages themselves interact. For example, the grammar and sound systems can influence each other, the orthography can change, and there can be lexical borrowing from the one language to another. More often than not the changes are in favour of the more prestigious language in the contact situation. Often the less prestigious language is so overwhelmed that the speakers of this language adopt, through the process known as language shift, the more prestigious language. One result is that toponyms in the less prestigious language are often ignored or spelled and pronounced according to the linguistic norms of the prestigious language.

The situation in New Zealand offers an interesting example of language shift followed by attempts at language revitalization. Here, Māori are the indigenous minority. Since the arrival of English speaking immigrants and their language the Māori language has been under threat by English for about one hundred and fifty years and language shift was so extensive in the period from about 1920 to 1970 that many believed that the Māori language would become extinct. In general many Māori toponyms are currently spelled incorrectly and most are pronounced incorrectly by Māori and Pākeha¹ alike. An important event in New Zealand history is the Treaty of Waitangi and the effect of this treaty on New Zealand toponyms is also examined.

2. Māori Settlement and Naming

The Māori of New Zealand are the indigenous inhabitants of the country. The naming of New Zealand's geographic features began with their arrival from central Polynesia, probably through a several random landfalls in the fourteenth century (Prickett 1991, *passim*; Howe 2003, 171–176).

1 *Pākeha* means New Zealanders of European descent.

Māori found an uninhabited land and gradually explored and settled the whole of it, with the North Island being intensely settled and the South Island more sparsely settled. As they travelled around the country they named the land: «There is no spot that has not at some time or other been given a distinctive name» by Māori (Cowan 1900, 5). They were «prodigal in their bestowal of local names» (Williams 1912, 358). Walker pointed out that «toponyms were of functional significance in pre-literate Māori society as the fixed points of reference for orally transmitted traditions... [they] were a reminder of the past and constituted guides to future action» (Walker 1969, 405). The New Zealand Geographical Board wrote that «the daily use of such place names meant that the history was always present, always available... living and travelling reinforced the histories of the people» (NZGB 1990, 5).

The toponyms commemorate Māori history and life in various ways. For example: the exploits of Maui, the discover of New Zealand: *Te-punga-o-te-waka-a-Maui* ‘the anchor of the canoe of Maui’ [Stewart Island]²; the fourteenth century settlement canoes and events about the canoes: *Te-hoe-a-Tainui* ‘the oar of Tainui’ – the oar was placed upright in the river to mark the visit [Te Hoe]; the Polynesian homeland: *Takaka* ‘bracken fern’ (from a Central Polynesian name: Ta'a'a); individuals on the initial canoes: *Te Aki-tanga-o-Rongomai* ‘the pounding by the sea of Rongomai’ (the chief of the Mahuhu canoe in its voyage from Hawaiki to New Zealand); later historical people: *Te-Pirongia-o-te-aroaro-o-Kahu* ‘the scent of the path of Kahu’ [Pirongia]; later historical events: *Hinga-kaka* ‘kākā fall’ (an 1823 battle in which many of those who wore *kākā* feathers – the chiefs – were killed); the natural world: *Papakura* ‘area with red soil’; the human world: *Eketahuna* ‘to run aground on a sandbank’; and human activity linked to a natural feature: *Pukekaikiore* hill where human rats [i.e. defeated enemies] were eaten.

In a large part of the South Island a Māori dialect, that of the Kāi Tahu tribe, is spoken and hence many of the toponyms there are in that dialect, for example: *Waiholā* (Waihora in Māori ‘water spread out as in a lake’) and *Hakataramea* (Whangataramea in Māori ‘valley with speargrass’). Similarly, in the Chatham Islands the toponyms were in the Moriori dialect (though Māori invaders later replaced most of them by Māori toponyms), e.g. *Wai-teki* (Waitangi in Māori ‘noisy or weeping waters’).

Overall, place naming by Māori was to identify specific pieces of land so as to validate the historic claims by specific iwi (tribes) and hapū (sub-tribes) to those named pieces of land.

2 The current name when it differs from the traditional name is given in square brackets.

3. Early Nonmāori Settlement and Naming

The first known nonMāori to visit New Zealand was Abel Tasman in 1642. He was followed more than a century later by James Cook and over the next 60 to 70 years other coastal explorers, sealers, whalers and traders came. Missionaries first arrived in 1814 and started their work in about 1818. Some of the several hundred toponyms, almost all of which are found on the coasts, given by some of the many foreigners are: by Tasman (1642): *Moordenaers Baij* [Golden Bay]; by Cook (1769–70, 1773–74 and 1777): *Young Nick's Head*, *Mt Egmont*, and *Bay of Islands*; by d'Urville (1824, 1826 and 1840): *Passe des Français* [French Pass]; by whalers (1792–1820s) and sealers (1829–1850s): *Boaz Island and Dagg Sound*; and by flax and timber traders (1820s and 1830s): *Little Port Cooper* and *Port Levy*. Most of those toponyms in English have been retained while most of those in Dutch and French have either been translated into English or are no longer in use.

4. The Treaty of Waitangi

In the late 1830s the British government decided to take possession of New Zealand and in February 1840 and the next few months some 500 Māori chiefs signed a Māori version of the Treaty of Waitangi.

The Treaty of Waitangi, contained three articles which, according to an English translation of the Māori version (Kawharu 1989, 321), were briefly:

(1) the British put in place a government of the country for ever;

(2) Māori chiefs and tribes retain rights over their «Lands and Estates Fisheries and other properties which they may collectively or individually possess so long as it is their wish and desire to retain the same in their possession»; and

(3) the British government imparts to Māori «all the Rights and Privileges of British Subjects».

For over a century the Treaty was generally ignored, but with the rise of Brown Power in the cities in the 1970s the pressure increased on the New Zealand governments to «honour the treaty». The Treaty of Waitangi Act 1975 set up the Waitangi Tribunal to investigate claims by Māori about any actions by the Crown that were prejudicial to them from the date of the passing of the act. In 1985 the Treaty of Waitangi Amendment Act empowered the Tribunal to investigate claims back to 1840. In 1987 the New Zealand government accepted that the Māori language was indeed one of the properties referred to in Article (2) of the Treaty and, subsequently, the Māori Language Act 1987 was passed and Māori became an official language of New Zealand.

5. Post Treaty of Waitangi Toponyms

Once it became a colony in 1840 immigration started in earnest. These immigrants were accompanied or followed by explorers and surveyors, who moved inland from the many settlements that the immigrants had founded. All these foreigners named parts of the country.

Most of the immigrants came through various planned settlement schemes that originated almost entirely in Great Britain and Ireland. They named the country: for towns and people in Great Britain and Ireland (*Dunedin*, *New Plymouth*, *Corstophine*, and *Port Chalmers*); important historical figures (*Wellington* and *Nelson*); people important in or associated with the companies sponsoring the immigration and their homes (*Petre* [Whanganui], *Thorndon*, and *Hutt River*); important contemporary figures (*Auckland*, *Russell*, and *Picton*); the later explorers and surveyors (*Haast Pass*, *Heaphy River*, and *Lake Brunner*); military personnel (*Hamilton*); and a host of other reasons. In addition a handful of toponyms were given by immigrants from France, e.g. *Duvauchelle*, from Germany, e.g. *Ranzau* [Hope] and from Denmark, e.g. *Mellemskov* [Eketahuna]. Several hundred new toponyms were created by the immigrants and their descendants.

In other developments, some villages set up either by missionaries or by Christianized Māori, were given Biblical names, e.g. *Hiona* (Zion), *Hiruharama* (Jerusalem) and *Utiku* (Eutychus); many new Māori toponyms were created by Māori and nonMāori: e.g. *Waipatu* ‘water + strike’ (to refer to successful drilling for water), *Huapai* ‘fruit + good’ (given to an orcharding district), and *Kaimataitai* ‘food + from the sea’ (given to a commercial fishing village); some nonMāori words became Māorified toponyms: e.g. *Tepene* (from Stephenson, a missionary in the area) and *Poneke* (from Port Nick – short for Port Nicholson); while several nonMāori toponyms were simply translated into Māori, e.g. *Pukearuhe* (from Fernhills). New toponyms have been continually created, e.g. *Twizell*, *Botany*, *Massey*, *Favona* and *Sorrento Bay*. These post Treaty toponyms – Māori, Māorified and nonMāori – are scattered around New Zealand.

A further development has been the creation of mixed language toponyms. These take three forms. First are those where a generic has been added in order to distinguish between two features with the same name. For example: the town named *Pukekohe* (the hill with kohekohe trees) and the hill itself, *Pukekohe Hill*. Second, are those which contain, either wholly or in part, both a Māori and an English word that have the same (or similar) meaning. For example: *Lake Rotoiti* ‘lake lake little’ and *Mount Maunganui*

‘mount mountain big’. Third are those toponyms which have both Māori and English words, but with no duplication of meaning. The commonest form take east, west, north and south as in East Tāmaki and North Taieri. Examples of others are: *Glenomaru* ‘glen of Maru’ (a Ngāi Tahu chief), *Kauri Flat* ‘kauri (a tree) flat’, and Port Awanui ‘port river big’.

In both the North and South Islands nonMāori ignored the Māori toponyms for many of the places they named. For example, in the area of the settlement Auckland (known as Tāmakimakaurau to Māori) nonMāori introduced toponyms for places that already had Māori names, e.g. *Mount Eden* (for Maungawhau), *Mount Roskill* (Puketapapa), and *Mount Albert* (Te Puke o Ruarangi). However, in most of the North Island, including the interior where nonMāori were few in number, few nonMāori toponyms were created. In contrast, «In the South Island the colonists have been very careless and indifferent concerning the correct orthography of those native [Māori] names that are known, and owing to the sparseness of the native population in Te Wai Pounamu [the South Island] English names have to a very large extent superseded the Māori» (Cowan 1900, 5). This is even though most parts of the South Island had been named by Māori.

5. The Spelling of the Toponyms

From the beginning foreign toponyms bestowed on places in the country were spelled correctly. However, as there was no accepted orthography for the Māori language Māori toponyms were initially spelled in a variety of ways. Many of them had been «erroneously spelt, many of them atrociously mangled by the *pakeha*» (Cowan 1905, 113) or ridiculously «mutilated» (Williams 1912, 358).

The first attempt to develop a consistent script for the Māori language was made by Thomas Kendall, a lay missionary in 1815 (Binney 2005, 72). His attempts were unsatisfactory so he went to Cambridge (UK) where, with Professor Lee and two Māori chiefs, Hongi Hika and Waikato, a new script was produced in 1821. This consisted of the following:

- (a) five vowels: /a e i o u/
- (b) nine consonants: /h k m n ŋ p r t w/

It was realized by the 1840s that the «w» «1. has two sounds, one simple, as that in *wind*, etc: *wai*, water, *waka*, a canoe... 2. An aspirated *w*, as in *when*, *where*, etc: *whai*, follow, *whare*, a house» and «there is little doubt but that an addition to our present characters will be necessary» (Maunsell 1844, in Rogers 1961, 481). William Williams (Williams 1844,

xi) decided in the first edition of his dictionary to use «w̄» i.e. a raised comma followed by the letter, for the pre-aspirated «w». This was revised to «wh». The distinction between short and long vowels was recognized early on but does not appear to have been marked in dictionaries until the third editions of Williams' dictionary in 1871. At their simplest the long vowels are /a: e: i: o: u:/.

This orthography has resulted over time in the correction of the spelling of many Māori toponyms. For example, some toponyms recorded by Nicholas (Nicholas 1817, *passim*) have been changed as follows: *Range(e) hoo* became *Rangihoua*, *Wytanghee* – *Waitangi*, *Morberre* – *Omapere* and *Corroradikee* – *Kororareka*. Over the years several hundred such spelling errors have been corrected, e.g. *Akatorea* became *Akatore*, *Aohanga* – *Owahanga* and *Marahemu* – *Marohemo*. However, there are still many to be corrected. Additionally, many Māori toponyms in everyday use are actually the short form of a much longer name. Examples are: *Mikimiki* from *Mikimiki-o-te-mata-o-Ngatuere* 'the surprised look on the face of Ngatuere' and *Pūtiki* from *Te-pūtiki-wharanui-a-Tamatea-pokai-whenua* '(where) Tamatea the much travelled one tied his hair in a topknot with flax'.

An interesting development has been that exhibited by the recent *Wanganui-Whanganui* case. Initially the town was given the name *Petre* but became *Wanganui* in 1854. In February 2009 a Māori organization petitioned the New Zealand Geographic Board to change the name to *Whanganui* arguing that this is the correct spelling of the toponym. A second petition argued for the *Wanganui* spelling to be retained as *Wanganui* was no longer a Māori word but was now an English word. This latter approach could well partly explain the resistance to many other possible corrections, e.g. from *Epuni* to *Te Puni*, from *Petone* to *Pito-one* and from *Otago* to *Otakou*. This argument asserts that as these toponyms are used by all New Zealanders they are no longer Māori words but are now words in the majority and dominant language, English.

However, overall, the spelling of toponyms is not problematic.

7. Pronunciation of the Toponyms

NonMāori toponyms have generally been pronounced appropriately but from the start of contact the pronunciation of many Māori toponyms were «corrupted... as Europeans misheard the unfamiliar sounds of Māori» (NZGB 1990, 12). Nowadays mispronunciation of Māori toponyms are still frequently heard. For example:

TOPONYM	PRONUNCIATION	
	INCORRECT	MORE ACCURATE
Otahuhu	ətəhʊ	/o:təhuhʊ/
Te Kuiti	/ti:kʊwiti/	/te kʊ:i:ti:/
Waikouaiti	/wɛkəwæ/	/weikəwɛiti:/
Paekakariki	/pæəkək/	/pæəkəkəri:ki:/
Wanganui	/wɛŋgənju:/	/hwɛŋɛni/

The sounds in Māori are similar to many of those in New Zealand English. There are only two sounds that might be problematic for NZE speakers. The first is the «ng» as in *tangata* /tanata/ (as in the English word singer /sɪŋə/), but only when it occurs in the initial position, as in *Ngahape* /ŋahape/. The second is «wh», which varies from /hw/ to /w/ and /f/ and it is the variability that can cause problems, rather than the articulation..

Why is it that incorrect pronunciation of toponyms is widespread? Answering this question involves looking at some of the country's history. Prior to colonization the Māori population is estimated to have been over 100,000. However, by the time of the 1858 census the Māori population had dropped to 56,049, and by 1896 to 42,113. Many commentators believed that as a consequence of the muskets wars between Māori in the 1820s, war between Māori and nonMāori in the 1860s and 1870s, and a variety of diseases, coupled with poor sanitary conditions the «Maoris are dying out, and nothing can save them. Our plain duty as good, compassionate colonists is to *smooth down their dying pillow*. Then history will have nothing to reproach us with» (Featherston 1856, in Dow 1999, 48). Newman concluded his paper by stating that: «Taking all things into consideration, the disappearance of this race is scarcely subject for much regret. They are dying out in a quick, easy way, and are being supplanted by a superior race» (Newman 1881, 471). Pomare wrote: «There is no alternative but to become a Pakeha... There is no hope for the Māori but in ultimate absorption by the Pakeha... to find his descendants merged in the future sons of the Briton of the Southern Hemisphere» (Pomare 1906, 67).

The Waitangi Tribunal stated, in Section 3 of their 1986 report, that Māori had lost the ability to adequately learn and use their own language. Thus, at the end of the nineteenth century most Māori spoke Māori as their ordinary means of communication, though they also knew English. However, their children were brought up in schools where English was the language of instruction and it was forbiddent to use Māori. They were bilingual

but English became the stronger language. The next generations spoke more and more English and less and less Māori. In the 1940s and 1950s Māori migrated in large numbers to the cities and became scattered, by the deliberate «pepper-potting» policy of Māori amongst nonMāori neighbours. The Māori Language Survey of 2006 of Māori 15 years and older showed that 48% of Māori could speak no more than a few words or phrases, while 24% could speak Māori not very well. Biggs wrote that Māori «proper names, in particular, are frequently mispronounced because the correct vowel quantities are unknown to the [Māori] native-speaking announcer. A notorious example is Taamaki [/tɛ:məki/], regularly mispronounced as Tamaki [/təmeki/] on the Maori news programme. Again, one of Maoridom's few remaining exponents of oral genealogical recital... frequently mispronounces ancestral names by getting vowel quantities wrong» (Biggs 1986, 120). The intergenerational transfer of the language had been damaged and, particularly in the cities where 85% of Māori now live, almost destroyed.

In contrast a worse situation exists for children. Professor Biggs showed the Tribunal that in 1913 90% of Māori schoolchildren could speak Māori, in 1953 this percentage had dropped to 26% and in 1975 to less than 5%. Te Taura Whiri pointed out «that the standards for learners, particularly at primary and secondary school level, are not sufficiently high... [and] there are few opportunities to use and hear the language spoken beyond the classroom walls. It is therefore difficult to be confident that there has been a significant improvement in the desperate state of the language» (Te Taura Whiri 1992, 2–3). However, concerted efforts from the mid 1980s onwards have led to an increase in the number of young Māori who have some knowledge of the language. In 2010 some 149,045 primary and secondary school students, of whom 15,998 were Māori, were learning some Māori. Of the Māori students 9.4% were in classes in which more than 50% of instruction was in Māori, others were in classes with less than 50% of the curriculum taught in Māori and many more were learning something of Māori culture and language (Ministry of Education 2011, 32).

Thus a question arises: to what extent has the use of the Māori language by Māori changed as a consequence of the contact with English? There is some evidence that the Māori language has changed. For example, research has compared recordings of Māori born between 1891 and 1916, those born between 1927 and 1945 and those born between 1969 and 1992 (King 2010). This has shown that over time long vowels have tended to become short vowels, /a:/ has tended to maintain its length and the diphthongs

/ai/ and /ae/ have tended to merge. Some of these changes «parallel changes in vowels which inhabit similar space in» New Zealand English (King 2011, 38) and this is to be expected... the use of the Māori language has declined considerably since the mid-1900s» (King 2011, 46). And Keegan (Keegan 2009) pointed out that «many believe that the Māori currently being used by younger speakers often shows considerable influences from English in terms of pronunciation, grammar (especially word order), and vocabulary usage». So it is clear that the Māori language is changing but no detailed research has been carried out on its effects on the pronunciation of toponyms.

English speaking nonMāori and Māori form the majority of New Zealand's population. Two points need to be noted here. First, a survey in 2002 found that for nonMāori adults «less than 1% of non-Māori speak Māori, and... 90% of nonMāori have no desire to learn it» (Te Puni Kokiri 2002, 1). Students learning Māori at school takes several forms: (a) in 2010 only 327 nonMāori were enrolled in classes where 50% or more of the instruction is in Māori, (b) a few thousand were in classes with less than 50% of the curriculum taught in Maori though (c) many more were learning something of Maori culture and language (Ministry of Education 2011, 32). All Māori speakers are bilingual in Māori and English but most Māori and nonMāori alike are not learning the language and the consequence is the deterioration in the pronunciation of Māori toponyms.

It has been recognized that adult skills in the language had been inadequate and since the 1990s steps have been taken to improve the speaking and writing of Māori. Thus, Māori language training and testing of employees in government departments, interpreters, translators, teachers and radio and television presenters has been progressively introduced and Māori language advisers have been appointed to some organizations.

However, a recent letter to a national newspaper summarizes the situation of many Māori and nonMāori: «I see no value in learning further the dying language of an extinct race» (Allen 2012).

8. Dual Māori-English Toponyms

Since the 1970s as shown above there has been a noted revival in the use of the Māori language. One consequence of this is that under the Treaty of Waitangi Act of 1975 as amended, Māori are able to make claims against the government for compensation for past wrongs. There have been several treaty settlements to date, e.g. *Kāi Tahu* 1998, *Te Arawa Lakes* 2006, and *Te Aupouri* 2012. Under these dual names have come into existence and

in some cases the Māori or Māori dialect name is first while in others the English name is first. For example: *Aoraki / Mount Cook, Milford Sound / Piopiotahi, Tikitapu / Blue Lake, Te Oneroa a Tohe / Ninety Mile Beach* and *Te Rerenga Wairua / Cape Reinga*. In addition alternative names have come into existence, e.g. *Whanganui* or *Wanganui*. Both trends are likely to accelerate.

8. Conclusion

In conclusion several points can be made about the contact between the Māori and English languages and New Zealand's toponyms:

(a) language shift has taken place and all Māori speak English and most Māori now live in mostly English language environments;

(b) most Māori do not know much Māori, though many more – particularly those at school – are learning more of the language;

(c) most Māori who teach Māori are probably second language learners of the language;

(d) in the spelling of most Māori toponyms vowel length is not yet shown;

(e) most native English speakers are not familiar with the Māori language and pronounce Māori toponyms incorrectly;

(f) many Māori pronounce Māori toponyms using English rather than Māori sounds, particularly the vowel sounds;

(g) many organizations have recruited staff whose task is to be able to better deliver services in Māori;

(h) there is a tendency by some to now claim Māori toponyms as part of the English language and that therefore they should be pronounced according to English pronunciation; and

(i) there is an increasing number of dual language toponyms.

All in all, while interlingual contact between the Māori and English languages is continuing, it is as yet unclear as to how much improvement in the spelling and pronunciation of Māori toponyms is occurring.

References

- Allen 2012** – Allen Winton. Letter. *Dominion Post* 10 February 2012. Wellington, 2012.
- Biggs 1986** – Biggs Bruce. Māori spelling. *Te Reo* 29. Wellington, 1986, pp. 119–129.
- Binney 2005** – Binney Judith. *The legacy of guilt: a life of Thomas Kendall*. Wellington: Bridget Williams Books, 2005.
- Cowan 1900** – Cowan James. Maori toponyms. *New Zealand Illustrated Magazine*. Rōrahi 01, Putanga 9, 1 Pipiri. Wellington, 1900, p. 5.

- Cowan 1905** – Cowan James. Maori Place-names: with Special Reference to the Great Lakes and Mountains of the South Island. *Transactions and Proceedings of the Royal Society of New Zealand*. Volume 38. Wellington, 1905, pp. 113–120.
- Featherston 1856** – Featherston Isaac, quoted in Derek 1999 – Derek A. Dow, *Maori health and government policy 1840–1940*. Wellington: Victoria University Press, 1999.
- Howe 2003** – Howe K. R. *The quest for origins*. Albany (NZ): Penguin, 2003.
- Kawharu 1989** – Kawharu I. H. Translation of Maori text. Kawharu I. H. (ed.). *Waitangi: Maori and Pakeha perspectives on the Treaty of Waitangi*. Auckland: Oxford University Press, 1989, p. 321.
- Keegan 2009** – Keegan Peter J. He Korero mo Te reo Maori. http://www.maorilanguage.info/mao_lang_faqs.html [accessed 26/02/2012].
- KING 2010** – King Jeanette, Maclagan Margaret, Harlow Ray, Keegan Peter and Watson Catherine. The MOANZE corpus: establishing a corpus of Māori speech. *New Zealand Studies in Applied Linguistics*. 16 (2). Wellington, 2010, pp. 1–16.
- KING 2011** – King Jeanette, Maclagan Margaret, Harlow Ray, Keegan Peter and Watson Catherine. The MOANZE corpus: transcribing and analysing Māori speech. *New Zealand Studies in Applied Linguistics*. 17 (1). Wellington, 2011, pp. 32–48.
- Maunsell 1844** – Maunsell Robert (p. 481), quoted in Rogers 1961 – Rogers Lawrence M. (ed.) *The Early Journals of Henry Williams; Appendix II – Maori Orthography*. Christchurch: Pegasus Press, 1961.
- Ministry of Education 2011** – *Annual report for the year ending 30 June 2011*. Wellington, 2011.
- NZGB** – New Zealand Geographic Board 1990. *Ngā tohu pūmahara/The survey pegs of the past*. Wellington, 1990.
- Newman 1881** – Newman Alfred K. A Study of the Causes leading to the Extinction of the Māori. *Transactions and Proceedings of the Royal Society of New Zealand*. 14, 1. Wellington, 1881, pp. 459–471 (available: http://rsnz.natlib.govt.nz/volume/rsnz_14/rsnz_14_00_006550.html [accessed 23/02/2012]).
- Nicholas 1817** – Nicholas John Liddiard. *Narrative of a voyage to New Zealand*. Volumes I and II. London: James Black and Son, 1817.
- Pomare 1906** – Pomare Dr (Maui). Report of the Health Officer to the Maoris. *Appendix to the Journals of the House of Representatives*. Session II, H–31. Wellington, 1906.
- Prickett 1991** – Prickett Nigel. *Maori origins: from Asia to Aotearoa*. Auckland: David Bateman and Auckland Museum/Te Whakahiku, 1991.
- Te Puni Kokiri 2002** – *Ministry of Māori Development. Survey of attitudes towards, and beliefs and values about, the Māori language*. Wellington, 2002.
- Te Puni Kokiri 2007** – *Ministry of Māori Development. Te Tirohanga ki te Reo Māori/The Māori Language Survey*. Wellington, 2007.
- Te Taura Whiri** (i Te Reo Māori) – *Māori Language Commission. Report of the Maori Language Commission for the year ended 30 June 1992*. Wellington, 1992.
- Waitangi Tribunal 1986** – *Report 11: Te Reo Māori Claim*. Wellington, 1986.
- Walker 1969** – Walker R. J. Proper names in Maori myth and tradition // *The Journal of the Polynesian Society*. 78 (3). Wellington, 1969, pp. 405–416.

Williams 1912 – Williams H. W. A plea for the scientific study of Maori names // *Transactions of the Royal Society of New Zealand* 45, Article XLVII. Wellington, pp. 354–364.

Williams 1844 – Williams William. *A dictionary of the New Zealand language and a concise grammar; to which are added s selection of colloquial sentences*. Paihia (NZ): C.M. Press, 1844.

Māori and English in New Zealand Toponyms

Summary

This paper takes up one of the conference themes, «Reflection of language contacts in proper names». It deals with the situation in New Zealand where there are some 12,000 gazetted (or official) and an estimated 35,000 nongazetted (or recorded) place names. These names are almost all in Māori and English.

The country was settled by the Māori people in the fourteenth century and today about 650,000 people, out of a total population of about 4.3 million, claim Māori descent. Māori named almost all of the country, the names being closely linked to iwi (tribal) histories. Foreigners, almost all English speaking, started visiting the country and giving their names to various places, and from the early nineteenth century two place name systems – Māori and nonMāori – have existed.

This paper details the contact between the Māori language, the English language and New Zealand's place names. It deals with seven matters: (1) Māori settlement and naming; (2) Early nonMāori settlement and naming; (3) the Treaty of Waitangi; (4) post Treaty of Waitangi names; (5) spelling of Māori place names; (6) pronunciation of Māori names; and (7) dual and alternative Māori-English place names. Reasons are advanced to explain matters associated with the interlingual problems in the spelling and pronunciation of the place names and the emergence of dual place names.

WELCHE ERKENNTNISSE LASSEN SICH
MIT DEN MITTELN DER (MODERNEN)
INDOGERMANISTIK AUS DEM LEXIKALISCHEN
UND MORPHOLOGISCHEN MATERIAL
DER ‘ALTEUROPÄISCHEN HYDRONYMIE’
GEWINNEN? – VERSUCH EINER BILANZ

1. Einleitung

Dieser Beitrag ist dem Versuch der Beantwortung der Frage gewidmet: Welche Erkenntnisse lassen sich aus dem lexikalischen und morphologischen Material der ‘alteuropäischen Hydronymie’ für die Indogermanistik gewinnen?

Als Begründer der Forschungen zur ‘alteuropäischen Hydronymie’ darf Hans Krahe (1898–1965) gelten, der beginnend noch in den 1940er Jahren, dann v.a. aber in den 1950er und 1960er Jahren in zahlreichen Artikeln und in mehreren Büchern eine große Anzahl an Namen zusammengestellt hat, die für ihn die älteste greifbare (indogermanische) Flussnamenschicht in Europa bildeten. Diese Namensschicht findet sich in weiten Teilen Mitteleuropas. Zugehörige Gewässernamen lassen sich aber auch bis zum Atlantik, in Südkandinavien, im Baltikum und in Italien finden, nur der Balkan bleibt weitgehend ausgespart. Diese Forschungen wurden von Krahes Schüler Wolfgang P. Schmid (1929–2010) und dessen Schüler Jürgen Udolph (*1943) weitergeführt, die Materialbasis wurde erweitert und die gegenseitigen Beziehungen zwischen verschiedenen Namenssippen herausgearbeitet.

Eine Erneuerung der methodischen Herangehensweise und des wissenschaftlichen Instrumentariums zur Erforschung dieser Hydronyme hat seit den Zeiten Krahes nicht stattgefunden.¹

1 So verharrt etwa J. Udolph in seinen Arbeiten bis heute konsequent auf dem sprachwissenschaftlichen Niveau H. Krahes und J. Pokornys – und damit letztlich der Vorkriegszeit. Dies ist sicher ein maßgeblicher Grund dafür, dass nicht einmal die die alteuropäische Hydronymie betreffenden Arbeiten J. Udolphs seitens der Indogermanistik wirklich rezipiert worden sind.

2. Zur Terminologie

Der Terminus ‘alteuropäisch’ hat früh etliche Einwände hervorgerufen.² Dieser Begriff ist zunächst einmal mehrdeutig, er könnte ja gerade das vorindogermanische Stratum Europas meinen, das es sicher – wenn auch nicht notwendig überall bzw. überall in gleicher Stärke – gegeben hat. Zudem wird dieser Begriff in etwa derselben Weise auch in Teilen der Archäologie gebraucht.

Auch der Terminus ‘indogermanisch-voreinzelsprachlich’, der im Gefolge P. Wiesingers besonders in der ‘österreichischen Schule’ der Namenkunde verbreitet ist, ist mit diversen Problemen behaftet: Er suggeriert, dass es sich schließlich doch noch um den urindogermanischen Zustand handelt, der da rekonstruiert wird. Aber ist das auch wirklich gemeint? Oder unterscheidet sich diese Sprachstufe nicht doch irgendwie vom Urindogermanischen, das ja geradezu ‘indogermanisch-voreinzelsprachlich’ an sich ist?³

Ähnliche Schwierigkeiten bietet auch der mehr auf die geographische Lage der Sprachen gemünzte Begriff ‘Nord-West-Indogermanisch’ o.ä. und besonders seine Abgrenzung: Gehören dazu dann neben den Kentumsprachen Germanisch, Keltisch, Italisch auch die Satemsprachen Baltisch und Slawisch (die aber beide in unterschiedlichem Maße bekanntlich auch Kentumelemente enthalten, deren Herkunft nach wie vor nicht eindeutig [s.u.] geklärt ist: Handelt es sich um Elemente aus einem Substrat, Adstrat oder einfach um Archaismen?)⁴ Gab es ein (Ur-)Nordwestindogermanisch? Und wie sah es aus?

Bereits H. Krahe ging davon aus, dass es sich bei der Sprache, in der diese Gewässernamen geprägt worden waren, um eine Art Nord-West-Indogermanisch, das in jedem Falle schon Entwicklungen gegenüber dem Urindogermanischen durchgemacht hatte, handelte.⁵ Allerdings gewährt uns das Material, das die alteuropäische Hydronymie bietet, nur sehr beschränkte Einblicke in die Sprache, in der es geprägt wurde. Vieles bleibt hier recht hypothetisch. Doch dürfte die Krahesche Auffassung wesentlich besser ins Gesamtbild der sprachlichen Urgeschichte Europas passen, als es die Auffassung W. P. Schmidts (etwa Schmid 1968) in dessen frühen Arbeiten tut, der das ‘Alteuropäische’ mit dem noch weitgehend undifferenzierten (Ur-)In-

2 Vgl. zu den weiteren Ausführungen aktuell auch Bichlmeier 2012b, 2012c, 2013a, 2013b, 2013d etc.

3 M. W. liegen seitens jener Forscher keine expliziten Äußerungen dazu vor.

4 Etwa so, nämlich mit Italisch und Keltisch im Westen, Baltisch und Slawisch im Osten und Germanisch in der Mitte als Scharnierstelle stellt sich Oettinger 1998 das Nordwestindogermanische vor.

5 Vgl. etwa Krahe 1954, 62–64.

dogermanischen gleichsetzte.⁶ Diese Haltung hat Schmid später aber ohnehin modifiziert und hielt es dann, ohne es jemals genau zu definieren, für eine doch irgendwie jüngere Schicht, in der schon dialektale Ausprägungen manifest geworden seien, kam also letztlich zur Auffassung Krahes zurück. Demgegenüber scheint J. Udolph bis heute der Auffassung zu sein, es handle sich letztlich noch um dialektales Urindogermanisch,⁷ wenngleich auch er dieses dialektale Urindogermanisch nirgends ordentlich definiert. Und die Bezeichnung als ‘dialektal’ impliziert doch in jedem Fall Abweichungen bzw. Veränderungen gegenüber dem sonst rekonstruierten Indogermanischen. Problematisch ist und bleibt jedenfalls, dass dann die ‘Urheimat’ der Indogermanen auch weite Teile Europas umfasst haben müsste, was der Auffassung der meisten Indogermanisten zu dieser Frage doch deutlich widerspricht: Meist wird eine Einwanderung der Sprecher indogermanischer Sprachen bzw. der Ausbreitung jener Sprachen von Südosten her angenommen.⁸

6 Zumindest was weite Teile der Flexionsmorphologie, besonders des Verbums, angeht, zeigen bekanntlich gerade das Baltische, Slawische und Germanische recht deutliche Veränderungen gegenüber dem für das Urindogermanische rekonstruierten Zustand. Das Keltische und Italische sind hier wesentlich konservativer.

7 W. P. Schmid und in seinem Gefolge dessen Schüler J. Udolph lehnten in jüngeren Arbeiten den Begriff ‘Schicht’ in diesem Zusammenhang ab und bezeichneten die ‘alteuropäische Hydronymie’ als ein Netz aus Gewässernamen, ohne aber jemals umfassend darzulegen, wie genau nun diese Sprache(n) aussah(en), der/denen dieses Netz entstammte. W. P. Schmid wählte diese Begrifflichkeit deshalb, weil er zu Recht annahm, dass das, was als ‘alteuropäische Hydronymie’ bezeichnet wird, an den verschiedenen Orten, wo es auftritt, ein sehr unterschiedliches Alter haben kann, weshalb ihm der Begriff ‘Schicht’ wegen der Einheitlichkeit, die er suggeriert, unpassend erschien (vgl. Schmid 1995, 759). Je nach Region verschieden hat man dann aber durchaus eine Abfolge von (verschiedenen Sprach[stuf]en zuordenbaren) Schichten vorliegen, etwa alteuropäisch – germanisch – deutsch oder alteuropäisch – germanisch – slawisch – deutsch oder alteuropäisch – keltisch – romanisch – germanisch – deutsch etc.

8 Ein wenig kommt hier doch der Verdacht auf, dass hier eine Variante von ‘Teeter’s Law’ («The language of the family you know best always turns out to be the most archaic.» (Watkins 1976, 310)) gewirkt hat: Übertragen auf diesen Fall (und viele weitere Vorschläge für die Lage der Urheimat) heißt das schlicht: Die Urheimat liegt da, wo der Autor des Beitrags herkommt: Der *Baltist* W. P. Schmid sah natürlich im Litauischen das Zentrum der Indogermania, der *Deutsche* W. P. Schmid verortete die Urheimat der Indogermanen (zumindest auch) in Mitteleuropa, der *georgische* Indogermanist Gamkrelidze im Kaukasus und der aus Berlin gebürtige und in Göttingen studiert habende *deutsche* Namenforscher J. Udolph situiert eben die Urheimat der Germanen in Norddeutschland. Die Liste ließe sich verlängern. Die eine oder andere Lösung muss natürlich stimmen, irgendwo muss eine jeweilige ‘Urheimat’ ja gewesen sein, die Koinzidenz bleibt auffällig.

Ein terminologisch sauberer, zumindest den größten Teil des 'alteuropäischen' Namenareals abdeckender, aber recht unhandlicher Begriff wäre 'zentraleuropäisch-voreinzelsprachliches Spätindogermanisch'. 'Zentraleuropäisch' wird gewählt zur Vermeidung von 'mitteleuropäisch', 'voreinzelsprachlich', da es eben noch nicht Germanisch etc. war, und 'Spätindogermanisch', um anzudeuten, dass gegenüber dem Urindogermanischen bereits Veränderungen stattgehabt haben.

3. Zur Einordnung der Sprache(n) der alteuropäischen Hydronymie

Ausgehend vom gerade Gesagten erhebt sich also die Frage, wie diese Schicht in die Entwicklung der indogermanischen Sprachen Europas einzuordnen ist:

Es gibt grundsätzlich zwei Möglichkeiten:

1) Es kann sich bei der Sprache, der die 'alteuropäische Hydronymie' entspringt, um eine frühere Schicht des Indogermanischen handeln, die von den Trägern der sich zu den späteren indogermanischen Sprachen Keltisch, Germanisch, ggf. Italisch, ggf. Baltisch, vielleicht Slawisch entwickelnden spätgrundsprachlichen Idiome überschichtet wurde, also in einem Substratverhältnis zu diesen stand. D.h. über eine früher eingewanderte (oder vielleicht doch autochthone?) Gruppe von Indogermanisch-Sprechern hätte sich eine weitere Schicht von Trägern ebenfalls indogermanischer Dialekte gelegt.⁹

9 In etwa dieselbe Richtung weisen auch neuere Forschungen (etwa Andersen 2009, bes. 21–24), die letztlich aufgrund der Untersuchung prosodischer Merkmale der baltischen und slawischen Sprachen zu dem Schluss kommen, dass diese Sprachen in der Frühzeit in Kontakt mit einer weiteren (wahrscheinlich) indogermanischen Sprache standen, die Initialakzent hatte, den diese mutmaßlich indogermanische Sprache selbst wiederum von einer nichtindogermanischen übernommen hätte. Diese indogermanische Kontaktsprache sei die Quelle der Kentum-Elemente im Baltischen und Slawischen gewesen. – Nimmt man diese Erkenntnis ernst, dass es zumindest in Ost(mittel)europa, einem Gebiet, das eine Reihe von Gewässernamen aufweist, die der alteuropäischen Hydronymie zuzurechnen sind, Hinweise auf eine frühere, nicht direkt bezugte (west)indogermanische Kentum-Sprache gibt, gilt es zu erwägen, ob nicht genau diese Sprache diejenige ist, in der eben diese Hydronyme geprägt wurden. Weiter zu erforschen bliebe, ob sich ggf. in Hydronymen auch Hinweise auf eine frühere Initialbetonung (etwa über Reduktionserscheinungen in nachtonigen Silben) finden lassen. Sollte sich bestätigen, dass in Ost(mittel)europa einmal eine später überschichtete Kentum-Sprache beheimatet war, würde die These, die mit einer Prägung der Gewässernamen im noch kaum ausdifferenzierten Urindogermanischen rechnet (Schmid, Udolph) – und damit zumindest implizit ja auch eine Aussage über die Urheimat der Indogermanen trifft –, hinfällig. Dies wäre umso mehr der Fall, als nun in der Indogermanistik weitgehend Konsens darüber herrscht, dass die Kentum-Satem-Aufspaltung eine relativ späte Erscheinung darstellt, die von wesentlich aussagekräftigeren älteren Isoglossen gekreuzt wird (vgl. als Forschungsüberblick Tischler 1990).

2) Es handelt sich um Reflexe der Vorstufe(n) dieser Sprachen, aus deren Dialekten heraus sich diese vorgenannten Sprachen dann entwickelt haben.

Aufgrund der heutigen Kenntnisse der historischen Sprachwissenschaft und der Archäologie zum betreffenden Raum kann keine Entscheidung für eines dieser beiden Szenarien getroffen werden.¹⁰

Diese Grobeinteilung lässt sich noch verfeinern:¹¹

1) Die Sprache, der die 'alteuropäische Hydronymie' entspringt, war eine weitere indogermanische Einzelsprache, die nur nicht auf uns gekommen ist – nicht einmal ihr Name –, weil Griechen und Römer einfach zu spät in die entsprechende Region gekommen sind. Wie oben schon angedeutet wurde, kann je nach Region durchaus auch jeweils eine andere Sprache vorgelegen haben.

2) Die Sprache war ein schon gegenüber dem Urindogermanischen weiterentwickeltes Nordwestindogermanisch, aus dem sich die nachmalig dort gesprochene(n) Sprache(n) organisch herausentwickelt hat/haben.¹²

3) Die Sprache war ein schon gegenüber dem Urindogermanischen weiterentwickeltes Nordwestindogermanisch, das von der nachmalig dort gesprochenen Sprache überschichtet wurde, als eine weitere Welle indogermanischer Zuwanderer in das Land kam.

4) Die Sprache war das noch kaum ausdifferenzierte Urindogermanische selbst, was letztlich impliziert, dass Mitteleuropa Teil der Urheimat gewesen sein müsste. Aus diesem Urindogermanischen hätten sich die nachmaligen Einzelsprachen entwickelt.¹³

5) Die Sprache war das noch kaum ausdifferenzierte Urindogermanische selbst, dieses Urindogermanische konnte durch den Zuzug weiterer Sprecher anderer indogermanischer Idiome überschichtet worden sein.

10 Da es aber wohl entgegen älteren Auffassungen (vgl. etwa Gimbutas 1992) keine archäologischen Erkenntnisse über gar mehrfache Einwanderungswellen nach Europa zu geben scheint (vgl. dazu etwa Häusler 2004, 2009), dürfte zunächst einmal das zuletzt genannte Szenario das wahrscheinlichere sein.

11 Vgl. dazu auch Bichlmeier 2013a.

12 Dieses Szenario ist für den Forscher besonders ungünstig, denn dann könnte man kaum einmal wirklich definitiv entscheiden, ob ein Name nun im Urgermanischen oder im Spätindogermanisch-Vorurgermanischen, aus dem sich das Germanische herausentwickelt hätte, geprägt worden ist – sofern nicht etwa eindeutig als Neubildungen zu klassifizierende Suffixe bei der Ableitung verwendet worden sein sollten.

13 In diesem Falle stehen wir vor einem ähnlichen Problem wie bei 2), da die Abgrenzung der Schichten fast unmöglich wird.

6) Die Sprache war nichtindogermanisch, «Vaskonisch» (oder was auch immer man sich ausdenken mag), die in dieser Sprache entstandenen Gewässernamen wurden nur sekundär von später zugewanderten Indogermanen an deren Sprache(n) angeglichen. Auf die Möglichkeit solcher Vorgänge bei gleicher Unmöglichkeit, diese auch nachzuweisen, hat zuletzt Rolf Bergmann (2011) mit Bezug auf den Namen der Altmühl hingewiesen: Die Existenz von nichtindogermanischen Gewässernamen, die später an indogermanische Gegebenheiten in phonologischer und morphologischer Hinsicht angeglichen wurden, kann nicht ausgeschlossen werden, auch wenn sich hier letztlich nichts beweisen lässt: Wenn nämlich tatsächlich ein nichtindogermanischer Name sekundär an indogermanisches Wortgut angepasst worden ist, wir aber die ursprüngliche nichtindogermanische Form als solche nicht greifen können, stehen wir mit leeren Händen da. Klar ist jedenfalls, dass man für die überwiegende Mehrzahl der zur alteuropäischen Hydronymie gezählten Gewässernamen eine indogermanische Motivation plausibel machen kann.¹⁴

14 Nachweisen – im Sinne von ‘beweisen’ –, dass es sich dabei um die ursprüngliche Namengebung gehandelt hat, kann man indes natürlich nicht. Hier besteht immer die Gefahr des Zirkelschlusses: Man geht davon aus, dass die Gewässernamen indogermanisch sind, «weil sie irgendwie so aussehen», findet dann eine indogermanische Etymologie und meint aufgrund dieser Etymologie dann den Beweis geführt zu haben, dass man es mit indogermanischem Material zu tun hat. Hier ist höchste Vorsicht geboten, da man etwaige vorindogermanisch-nichtindogermanische Sprachen, die hier Spuren hinterlassen haben könnten, noch weniger kennt als etwaige einmal vorhandene indogermanische Substrate. – Nur bei Wortformen, die genau den bekannten Wortbildungsmustern der in Texten bezeugten altindogermanischen Sprachen entsprechen und sich aus dem rekonstruierten urindogermanischen Sprachmaterial herleiten lassen, kann man weitgehend sicher sein, dass es sich auch um indogermanische Namen handelt. In allen anderen Fällen ist die Möglichkeit nicht auszuschließen, dass es sich entweder bei den wurzelhaften oder bei den suffixalen Elementen oder bei beidem um nichtindogermanisches Wortgut handelt, das nur an die Gegebenheiten späterer indogermanischer Sprachen, die den Namen übernahmen, adaptiert wurde. Wenn, wie allgemein angenommen wird, die Gewässernamen zum ältesten Wortbestand gehör(t)en, den immer auch Neuankömmlinge von der angestammten Bevölkerung übernahmen, kann es nur dann keine nichtindogermanischen Gewässernamen im Verbreitungsgebiet der alteuropäischen Hydronymie (ge)geben (haben), wenn die Indogermanen hier gleich nach der letzten Eiszeit sesshaft wurden und keinerlei andere Bevölkerung mehr übrig war. Oder wenn die später ankommenden Indogermanen die nichtindogermanische Vorbevölkerung ausgerottet hätten, ohne je ein Wort mit ihnen zu wechseln.

4. Zum phonologischen und morphologischen System der alteuropäischen Hydronymie

Ausgespart blieb in den Arbeiten früherer Autoren grundsätzlich das Problem, welche Gestalt denn das phonologische System jener Sprache hatte.¹⁵

Aufgrund des sich gerade für große Teile der alteuropäischen Hydronymie als charakteristisch erweisenden Zusammenfalls von späturidg. **a*, **o* in **a* (ggf. auch von **ā*, **ō* in **ā*) ist auszuschließen, dass Italisch und Keltisch, die einen solchen Zusammenfall weder bei den lang- noch bei den kurzvokalischen Phonemen kennen, direkte Nachfahren dieses alteuropäischen Idioms wären: Eine erneute Ausdifferenzierung einmal zusammengefallener Phoneme genau in der Weise, dass der vor dem Zusammenfall vorhandene Zustand wieder hergestellt würde, ist praktisch unmöglich.¹⁶ Andererseits sind natürlich in dieser Hinsicht wieder alle Flussnamen problematisch, die auf nachmals germanischem, baltischem, slawischem Gebiet überliefert sind, auf dem Gebiet von Sprachen also, in denen genau dieser Zusammenfall teils erst in sehr später Zeit erfolgt ist.

Wahrscheinlicher ist meines Erachtens, dass gegenüber dem Urindogermanischen schon Veränderungen im Lautsystem stattgefunden hatten, bevor diese Namen geprägt wurden.¹⁷

Diese jüngere Sprachstufe ist naturgemäß aufgrund ihrer nur indirekten Bezeugung schwer zu greifen. Vier lautliche Veränderungen dürften ihr aber zugeschrieben werden können:¹⁸

1) Zusammenfall von *Mediae* und *Mediae aspiratae* in *Mediae*: **D*, **Dʰ* > **D*.

2) Zusammenfall von späturidg. **o* (< uridg. **o*, **h₃e*) und **a* (< uridg. **a*, **h₂e*) in **a* (wie etwa auch im Germanischen und Baltischen), der Zusammenfall von **ā* und **ō* ist fraglich.

15 Vgl. dazu etwa auch Schmid 1995, 759.

16 In Ansätzen zu diesem Problem bereits Krahe 1964, 75f.

17 Vgl. im Rahmen der Namenkunde zum urindogermanischen Phonemsystem ausführlich und mit umfangreichen Literaturangaben Bichlmeier 2010, 2012b, 2012c etc. passim. – Integraler Bestandteil dieses Phonemsystems ist auch die Lautklasse der Laryngale, die am ehesten die Reibelaute der drei Tektalreihen gewesen sein dürften, so wie /s/ der Reibelaut der Dentalreihe war. – Jedenfalls sind Rekonstruktionen urindogermanischer Formen, die diese Phonemklasse nicht berücksichtigen, hoffnungslos veraltet und somit wissenschaftlich nahezu irrelevant.

18 Hier lassen sich auch immer wieder Gegenbeispiele finden. Die weitere Forschung muss noch klären, welchen Faktoren solche Divergenzen zuzuschreiben sind.

3) Wahrscheinlich ist die Entwicklung von interkonsonantischen Laryngalen wohl über einen anaptyktischen Murmelvokal [ə] zu *a: *KHK > *KH_jK > *KaK (wie etwa im Italischen und Germanischen zumindest in erster Silbe, vielleicht hier aber auch sonst im Wort). Ob man diese Entwicklung auch im Anlaut annehmen darf, ist vorläufig noch zweifelhaft.¹⁹

4) Kentumcharakter: *K, *K' > *K; *K^u erhalten.²⁰

Ein weiteres Problem wurde schon mehrfach angesprochen: Neben der seit Jahrzehnten anhaltenden Nichtberücksichtigung der Forschungsergebnisse zur Phonologie des Urindogermanischen ist auch die konsequente

19 Vgl. dazu Bichlmeier 2013a.

20 Unsicher bleibt vorläufig die Färbung der Sprossvokale bei der Auflösung der sonantischen Liquiden und Nasale. Vielleicht zeigte diese Sprachstufe diese Auflösung aber auch noch gar nicht, und die entsprechenden Vokale entstanden erst bei der Übernahme bzw. dem Übergang in die jeweiligen Einzelsprachen. Vielleicht war aber auch schon ein Murmelvokal Schwa [ə] als Vorstufe späterer Vollvokale vorhanden. – Das alteuropäische Phonemsystem hatte somit vielleicht folgende, gegenüber dem urindogermanischen Ausgangssystem vereinfachte Gestalt:

Konsonanten (K):

	Tenuis (T)	Media (D)	Spirant	Nasal (N)	Liquiden (R)
labial	<i>p</i>	<i>b</i>	–	<i>m</i> [m, m̥?]	
dental	<i>t</i>	<i>d</i>	<i>s</i> [s, z]	<i>n</i> [n, n̥?]	<i>r</i> [r, r̥?] <i>l</i> [l, l̥?]
velar	<i>k</i>	<i>g</i>	–	–	
labiovelar	<i>k^u</i>	<i>g^u</i>	–	–	

Vokale (V):

<i>i</i> [i, i̯]	<i>ī</i>	<i>u</i> [u, u̯]	<i>ū</i>
<i>e</i>	<i>ē</i>	(<i>o</i> ?)	<i>ō</i>
<i>a</i>		<i>ā</i>	

(*ə*)? (ggf. als Sprossvokal neben *Ṛ* entstanden?)

Sollte das hier angenommene Phonemsystem richtig rekonstruiert sein, wäre fraglich, ob das Baltische überhaupt bzw. in seiner Gesamtheit zugehörig war. Möglicherweise befand sich das Baltische in einer Konvergenzzone zwischen diesem nordwestlichen Späturindogermanischen und östlichen Einflüssen, was auch neben einem möglichen Substrateinfluss ein Grund für die nicht vollständige Satemisierung des Baltischen sein könnte. Dann müsste man aber letztlich eine Unterscheidung zwischen einem Nordwestindogermanischen im engeren Sinne (Keltisch, Italisch, Germanisch) und einem im weiteren Sinne (mit Baltisch und Slawisch) vornehmen.

Nichtberücksichtigung der Erkenntnisse der letzten Jahrzehnte zum morphologischen System des Urindogermanischen seitens der ‘Alteuropäisten’ zu konstatieren.²¹ In der alteuropäistischen Namenforschung wird bedauerlicherweise auch im Bereich der historischen Phonologie und historischen Morphologie vieles noch immer in der Art dargestellt, wie es auch H. Krahe schon gemacht hat. So ist es leider der Normalfall, dass weiterhin Wurzelansätze verwendet werden, die Pokornys *Indogermanischem Etymologischen Wörterbuch* entstammen,²² die heute fast durchweg als überholt gelten müssen.²³ In Krahes Arbeiten, die für ihre Zeit noch wegweisend waren (nach über 50 Jahren aber – ebenso wie Pokornys Wörterbuch – als veraltet gelten müssen), stellt sich die Sache so dar, dass an eine beschränkte Anzahl von Wurzeln, die entweder das Wasser selbst oder Eigenschaften desselben bezeichnen konnten, aus einem Reservoir von etwa einem Dutzend Suffixen ein oder bisweilen auch mehrere antreten konnten.²⁴ Mehr wird meist nicht ausgesagt.

Über die Bedeutung dieser Suffixe im eigentlichen, dem appellativischen Wortschatz, werden kaum einmal irgendwelche Angaben gemacht (lediglich bei den Partizipialsuffixen wird sporadisch darauf verwiesen). Auf die Problematik, die sich grundsätzlich ergibt, wenn mehrere Suffixe antreten, wird ebenfalls nicht eingegangen.²⁵ Es müsste also noch einmal für jede der angegebenen Suffixkombinationen einzeln geprüft werden, ob sie auch im appellativischen Wortschatz vorkommt. Vielleicht handelt es sich ja in manchen Fällen gar nicht um Derivationselemente, sondern vielmehr

21 Vgl. dazu Bichlmeier 2010, 17–26.

22 Ein *IEW* auf aktuellem Stand des Wissens wäre durchaus auch seitens der Indogermanistik ein Desiderat, wäre aber, wie die Erfahrungen mit *LIV* und *NIL* lehren, letztlich nur als Mammutprojekt mit zahlreichen Mitarbeitern über etliche Jahre hinweg zu realisieren.

23 Diese ließen sich grundsätzlich mit etwas gutem Willen und wenig Aufwand auch von der Indogermanistik ferner stehenden Namenforschern auf aktuellen Stand bringen.

24 Vgl. hierzu etwa die Zusammenstellung bei Krahe 1964, 68–70 etc.

25 So ist es heute grundsätzlich möglich, Aussagen darüber zu machen, welche Abfolgen von Suffixen möglich sind und welche nicht: Während von einem *s*-stämmigen Substantiv mit einem *n*-haltigen Suffix durchaus ein Adjektiv abgeleitet werden kann, ist etwa die umgekehrte Abfolge, die aus einem *n*-stämmigen Adjektiv oder Substantiv einen sekundären *s*-Stamm bilden würde, für die Grundsprache nicht anzunehmen; allenfalls spät und einzelsprachlich ist solches u.U. möglich. Gleiches gilt für etliche weitere Kombinationen von Suffixen, die bei Krahe noch in fast uneingeschränkter Form möglich gewesen zu sein scheinen.

um Kompositionshinterglieder.²⁶ Ganz zu schweigen davon, dass Fragen des Ablauts und die damit verbundenen semantischen Veränderungen oft gar keine Rolle zu spielen scheinen.

Gerade aber Ablauterscheinungen spielen in der Derivation, v.a. bei der sog. internen Derivation, eine bedeutende Rolle. So können durch Veränderung der Ablautklasse und/oder des Akzentsitzes ohne Antritt neuer/weiterer Suffixe etwa Substantive von Adjektiven oder umgekehrt abgeleitet werden. Solche Vorgänge sind gerade auch bei Gewässernamen durchaus zu berücksichtigen: Wenn nämlich nicht ohnehin gerade einmal ein Wort aus dem Wortfeld ‘Wasser’ vorliegt, ist grundsätzlich eher mit einem nach Ersparung des ‘Wasser’-Worts substantivierten Adjektiv als etwa mit einem zum Konkretum umgedeuteten Abstraktum zu rechnen.²⁷ Es ergibt sich noch ein weiteres Problem: Durch die nur indirekte Bezeugung der Gewässernamen sind die ursprünglichen Quantitäts- und teils auch Qualitätsverhältnisse im Vokalismus oft verwischt, was Aussagen über den ursprünglichen Vokalismus natürlich erschwert.

In der Derivationsmorphologie ist spätestens seit der Jahrtausendwende ein Stand erreicht, der praktisch zu jedem Suffix eine recht genaue Angabe der Bedeutung(en) erlaubt – und damit in letzter Konsequenz eben auch eine tentative Bedeutungsangabe des mit dem Suffix gebildeten Worts. Gleiches gilt auch für die aufs engste mit den Suffixen und ihrer Gestalt zusammenhängenden Fragen des Ablauts in Wurzel, Suffix und Endung, die je nach ihrer Ausprägung ebenfalls durchaus unterschiedlichen semantischen Gehalt aufweisen können.

Zudem lassen sich für diese Sprachstufe lediglich Aussagen zu Ausschnitten der Morphologie des Nomens machen. Aussagen zum Verbum beschränken sich auf diverse als Partizipien zu wertende (also ebenfalls letztlich nominale) Formen. Bereits die Zuordnung des Stamms, zu dem diese Partizipien gebildet worden sind, zum Präsens- oder Aoristsystem, die auch bei mutmaßlich archaischen Bildungen möglich sein muss – will man nicht

26 Vgl. dazu nun ausführlich Bichlmeier 2012, 380ff. und 2013c, wo plausibel gemacht werde konnte, dass es sich bei dem mutmaßlich wurzelhaften Element urgem. *-b- zumindest in einigen Gewässernamen, etwa bei dem dem Ortsnamen *Leipzig* mutmaßlich zugrunde liegenden Flussnamen urgerm. **Libō-*, vielmehr um ein Kompositionshinterglied uridg. *-h₂p-ó- zur Wurzel uridg. *h₂ep- ‘Wasser’ gehandelt haben dürfte.

27 Gerade für solche den Ablaut und die Verwendungsweisen von Suffixen betreffende Fragen sei noch einmal nachdrücklich auf das *NIL* und die dort verwertete Literatur verwiesen. Das *NIL* kann als eine Art Musterkatalog der urindogermanischen Nominalderivation gelesen werden.

hier eine extrem frühe Phase des Urindogermanischen ansetzen, in der es diese Aufspaltung vielleicht noch nicht gegeben haben könnte²⁸ – kann nur durch Vergleich mit anderen indogermanischen Sprachen erfolgen.

Nur solche Sprachen, von denen ein ausreichend großes Korpus überliefert ist, lassen überhaupt systematische Aussagen zur Wortbildung und zur Semantik von Wurzeln und Suffixen zu. Somit kann man auch nur aus dem, was diese Sprachen bieten, überhaupt Schlüsse auf das Wortmaterial ziehen, das in nur fragmentarisch überlieferten Schwestersprachen belegt ist – wie es eben bei der Sprache (bzw. den Sprachen), der/denen die alteuropäische Hydronymie entstammt, der Fall ist. Das heißt, dass man zunächst einmal als Arbeitshypothese davon ausgehen muss, dass die Sprache(n), der/denen die alteuropäische Hydronymie entstammt, wie andere altindogermanische Sprache(n) bzw. wie das rekonstruierte Urindogermanische funktioniert hat. Es ist davon auszugehen, dass auch für diese Sprache(n) die aus dem Sprachvergleich gewonnenen Regeln für Wortbildungsmuster, Ablauterscheinungen etc. Gültigkeit gehabt haben. Wortformen, die diesen Regeln nicht entsprechen, stellen ein Problem dar und müssen besonders sorgfältig untersucht werden, da sie sich einer systematischen Erklärung zunächst als nicht zugänglich erweisen. Da – wie oben schon dargelegt – die Existenz von nichtindogermanischen Gewässernamen, die später an indogermanische Gegebenheiten in phonologischer und morphologischer Hinsicht angeglichen wurden, nicht ausgeschlossen werden kann, können solche nicht den indogermanischen Regeln entsprechenden Formen auch Indizien für ursprünglich nichtindogermanische Gewässernamen sein. Beweisen lässt sich hier letztlich nichts.²⁹

Über die sog. Wasserwurzel «*el-/ol-», die mutmaßlich ‘fließen’ bedeutet haben soll, und zu der auch zahlreiche baltische Gewässernamen gestellt werden, wurde andernorts ausführlich gehandelt: Aufgrund unserer heutigen Kenntnisse des Phonemsystems und der Wurzelstruktur des Urindogermanischen ist zu konstatieren, dass ein Ansatz «*el-/ol-» der Indogermanistik der Vorkriegszeit entspringt. Nach aktuellem Stand der Wissenschaft können in Gewässernamen, die traditionell zu dieser Wurzel gestellt werden, freilich mindestens vier verschiedene Wurzeln stecken (wobei eine Entscheidung für jeweils eine dieser Wurzeln meist eben nicht möglich ist), zwei für Bewegungsverbren, zwei für Farben: Die früher übliche konsequente Zuordnung all

28 Man sollte sich dann aber dessen bewusst sein, dass eine solche Phase nur durch interne Rekonstruktion gewonnen werden könnte und man hier folglich sehr vorsichtig vorgehen muss, um nicht am Ende in glottogonischen Spekulationen zu enden.

29 Vgl. dazu schon oben Abschnitt 3.

jener Gewässernamen zu nur einer Wurzel kann einfach nicht mehr aufrecht erhalten werden – da kann J. Udolph schreiben, was er will.³⁰ Wissenschaftler, die sich heute noch derartiger Rekonstrukte bedienen und darauf sogar noch ihre Argumentationen aufbauen, beweisen damit lediglich, dass sie über keinerlei Kenntnisse der Entwicklungen der historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft des letzten (halben) Jahrhunderts verfügen. Da ein Erkenntnisgewinn auch in der (historischen) Sprachwissenschaft irgendwann nur mehr mittels (immer wieder) erneuerter Methodik erlangt werden kann, ist nicht davon auszugehen, dass von Forschern und deren Forschungen, die sich diesen neuen Methoden (seit Jahrzehnten) verschließen, noch irgendein relevanter Beitrag zur Vermehrung unserer Kenntnisse über die ältesten Gewässernamen in Europa zu erwarten ist. Es gibt wohl keine (Geistes-)Wissenschaft, in der man sich nicht disqualifizieren würde, wenn man mit 70 bis 80 Jahre alter Methodik argumentiert.

5. Einige Fallbeispiele

Die Fehltritte, die entstehen können, wenn bei der Rekonstruktion der Vorformen alteuropäischer Gewässernamen die Ergebnisse von Jahrzehnten indogermanistischer Forschungen ignoriert werden, wurden bereits an diversen Fällen aufgezeigt:

Im Falle der Flussnamen poln. *Drwęca* / dt. *Drewenz* < «*Druantia*»,³¹ frz. *Druance* < lat. *Druentia*³² etc., die traditionell als Partizipien des Präsens zur Wurzel uridg. **drey-* 'laufen' gedeutet werden, konnte eindeutig nachgewiesen werden,³³ dass es sich um kein solches Partizip handeln kann. Weder der zu dieser Wurzel bezeugte Präsensstamm (uridg. **drey-e/o-*), noch irgendeiner der ohnehin spärlich bezeugten und sekundären Aoriststämme kann ein derartiges Partizip uridg.(?) †*dru(u)-ont-ih₂-/-ieh₂-* ausgebildet haben, wie man es für die bezeugten Namen postulieren müsste. Für die Wortbildung gelten (wie im vorherigen Abschnitt schon festgestellt wurde) grundsätzlich – und somit automatisch auch für Partizipien – feste Regeln und Muster, die längst bekannt sind. Ebenso war auch der Ablaut niemals eine beliebige Angelegenheit, sondern eine strengen Regeln folgende mor-

30 Vgl. Udolph 2011, 170–172; 2012, 185–187; 2013, 253f. und als Antwort darauf Bichlmeier 2013b, 2013d.

31 Vgl. Udolph 1990, 107–112; dort findet sich auch eine Aufstellung der Belege und ältere Literatur.

32 Vgl. etwa ACS 1, 1320f.

33 Vgl. dazu ausführlich Bichlmeier 2012c, 377–379 sowie Bichlmeier 2014.

phophonologische Erscheinung. Jede Abweichung von den bekannten Regeln muss im Einzelfall erklärt werden. Kann man das nicht, erfordert das Wort eine neue Etymologie.

Somit kann man nur zu dem Schluss kommen, dass hier niemals ein Partizip vorgelegen hat, sondern vielmehr ein Possessivadjektiv m. **dru- \underline{u} ént-*, f. **dru- \underline{u} nt- $\underline{i}h_2$ -* ‘holzreich’ (ggf. auch ‘waldreich’). Eventuell ist hier auch mit einer Ableitung von altem kollektivischem uridg. **dru- h_2 -* ‘Gehölz’³⁴ zu rechnen, und damit letztlich von uridg. m. **dru- h_2 - \underline{u} ént-*, f. **dru- h_2 - \underline{u} nt- $\underline{i}h_2$ -* auszugehen. Für die *-e*-Formen der ältesten femininen Belege müsste man dann paradigmatischen Ausgleich nach den maskulinen Formen annehmen (was aber ein trivialer Vorgang wäre), während die feminine Form durchaus als **dru- \underline{u} nt-* > *Druant-* fortgesetzt sein könnte. Lautlicherseits könnte diese Etymologie die Gewässernamen-Belege mit <-uant-> ebenso erklären wie die auf <-uent-> und auch semantisch stellt sie kein Problem dar: Ein Fluss konnte als wald- oder holzreich bezeichnet werden, weil er oft Treibholz führte, oder weil dichter Baumbestand seinen Lauf begleitete.

Angesichts der Tatsache, dass dies bislang die einzige Möglichkeit ist, die belegten Formen mit dem morphologischen System des Urindogermanischen widerspruchlos zu vereinen, ist dieser Etymologie eindeutig der Vorzug vor der Krahe-Udolphschen Lösung zu geben.

Zu beachten ist bei diesem Vorschlag, dass er scharf von den älteren Vorschlägen zu trennen ist, die ebenfalls schon bei Udolph (1990: 109f.) zitiert werden und ebenfalls mit einem Wort für ‘Baum, Holz’ als Grundlage der Etymologie rechnen. Jene Vorschläge spiegeln ebenfalls meist überholte Auffassungen zur Wortbildung wider und rechnen großteils mit einer erst slawischen Bildung des Gewässernamens.

Auf weitere Probleme, die sich aus der Beibehaltung überkommener etymologischer Ansätze ergeben, wurde andernorts schon mehrfach hingewiesen. Besonders hervorgehoben seien hier die Ausführungen zu den Gewässernamen *Sava/Save* und *Drava/Drau*,³⁵ zum Namen der *Raab*³⁶ sowie aktuell nun zum Namen der Sinn, dessen traditionelle Zusammenstellung mit ai. *sindhu-* m./f. ‘Fluss, Meer; Indus’ aufgegeben werden muss.³⁷

34 Vgl. gr. $\delta\rho\upsilon$ ‘Holz, Gehölz’, dessen *- \underline{u} -* dieser kollektivischen Bildung entspringt und nicht dem femininen Genus, wie etwa EDG 356f. annimmt. Vielmehr ist das Femininum wohl Resultat der ursprünglichen kollektivischen Bildung.

35 Vgl. Bichlmeier 2011b, 65–67; 2012b, 20–22, 26 jeweils mit Verweisen auf überholte Literatur.

36 Vgl. Bichlmeier 2010a, 107f.

37 Vgl. Bichlmeier 2013a.

Schließlich sei noch kurz auf die Lösung eines alten Problems der Wortbildung eingegangen, das v.a. germanische Gewässernamen betrifft, nämlich die etymologische Herleitung des Suffixes urgerm. *-stra- (in veralteter Schreibung etwa bei Udolph 1994, 243ff. «*-str-»). Dieses hat ebenso einen mehrfachen Ursprung wie die vermeintlich monogenetischen Flussnamen auf *Al-*: Es

«sollte [...] klar geworden sein, dass die Gewässernamen auf urgerm. *-stra- nicht notwendigerweise denselben etymologischen Ursprung wie die o.g. *Nomina loci*^[38] haben müssen: Während für diese Appellativa eine Herleitung aus ursprünglichen *Nomina instrumenti* auf *-tro- durchaus plausibel ist, kann man das für Flussnamen ja nicht gerade behaupten: Diese dürften doch wohl eher entweder aus sekundär thematisierten *Nomina agentis* auf *-t(e)r- + *-o- entstanden sein, oder sind eben sekundär substantivierte sekundäre Adjektive auf *-ro- zu alten *s*-Stämmen, wie zum Schluss dargestellt: M.E. ist die Herleitung der beiden semantisch recht verschiedenen Klassen von Substantiven (eben *Nomina loci* vs. Flussnamen) aus ursprünglich verschiedenen morphologischen Strukturen, die aufgrund der germanischen Lautentwicklungen homophon geworden sind, wesentlich wahrscheinlicher als das althergebrachte Postulat, dass all dies nur einen einzigen Ausgangspunkt gehabt habe.»³⁹

6. Zusammenfassung

Aus all dem im Vorhergehenden Gesagten ergibt sich eindeutig, dass noch Forschungen in beträchtlichem Umfang notwendig sind: Auch vermeintlich saubere und eindeutige Erklärungen alteuropäischer Gewässernamen müssen erneut überprüft werden – und zwar mit dem Instrumentarium der modernen Indogermanistik. Eine Lösung vieler Probleme kann allenfalls so gefunden werden. Die in weiten Teilen der Forschungen zur alteuropäischen Hydronymie angewandte Vorkriegsindogermanistik ist weder zeitgemäß noch zielführend. Vielmehr verstellt sie oft den Blick auf die tatsächlichen Lösungen oder gaukelt eindeutige Lösungen vor, wo einfach keine Eindeutigkeit besteht.

Um zum Schluss auf die eingangs gestellte Frage zurückzukommen, was man aus dem Wortmaterial der alteuropäischen Hydronymie für die Indogermanistik an neuen Erkenntnissen gewinnen kann, so muss das Ergeb-

38 Gemeint sind hier die von Udolph a.a.O. unter Verweis auf Krahe/Meid 1969, 3, 184 genannten Bildungen wie got. *awistr* ‘Schafstall’ etc.

39 Bichlmeier 2013b, 29f., Bichlmeier 2013d, 417.

nis sehr nüchtern ausfallen: Es handelt sich bei dem untersuchten Material ausschließlich um Namen, von denen weder bekannt ist, wann genau und in welcher Sprache sie eigentlich geprägt wurden. Folglich weiß man von ihnen auch nicht, was sie einmal bedeuteten, bevor sie zu Namen wurden. In einigen Fällen ist nicht einmal endgültig zu sichern, dass sie in ihrem ganzen Wortkörper indogermanisch sind bzw. immer waren. Wenn sie indogermanisch aussehen, bringen sie oft genug morphologische Probleme mit sich, die schwer zu lösen sind.

Das Ergebnis kann also nur lauten: Der Beitrag der alteuropäischen Hydronymie zur Rekonstruktion des Urindogermanischen, seiner lautlichen Gegebenheiten und morphologischen Strukturen geht (beim heutigen Stand der Aufarbeitung des Materials in jedem Fall, aber wohl letzten Endes grundsätzlich) gegen Null. Aller Erkenntnisgewinn für diese Gewässernamen muss von dem ausgehen, was sich aus den altindogermanischen Großkorpusssprachen erschließen lässt. Folglich ist für jegliche Forschungen auf diesem Gebiet eine gründliche Kenntnis jener Sprachen sowie der Indogermanistik als ganzer unerlässlich. Dass sich aus der alteuropäischen Hydronymie Grundlegendes für die Indogermanistik, genauer für die phonologische und morphologische Rekonstruktion des Urindogermanischen wird erschließen lassen, ist nicht zu erwarten. Folglich wird wohl auch vorläufig nichts, das in diesem Namenmaterial belegt ist, zu einer Revision unseres Bildes vom Urindogermanischen führen. Für Fragen der indogermanischen Altertumskunde bzw. Siedlungsgeschichte mag dies anders aussehen – sobald alle bisherigen Ergebnisse noch einmal einer gründlichen Überprüfung unterzogen worden sind.

Forscher, die sich mit der alteuropäischen Hydronymie beschäftigen, müssen unbedingt danach streben, den Anschluss an die heutige Indogermanistik zu erlangen. Nur so können wieder bessere und verlässlichere Ergebnissen erzielt werden, als dies in den letzten Jahrzehnten der Fall war. Nur so können ihre Ergebnisse auch wieder eine Bedeutung für die Indogermanistik erlangen, die über die Frage nach der Urheimat hinausgeht.

Aber dafür ist es zunächst notwendig, das gesamte bislang gesammelte Material zur alteuropäischen Hydronymie neu zu sichten, um solche Fehlteile, wie sie etwa im Falle von *Drwęca/Drewenz*, *Druentia*, oder im Fragenkomplex um Gewässernamen zu einer Wurzel «*el-/ol-» oder in Bezug auf das Gewässernamensuffix urgerm. *-stra- etc. aufgezeigt wurden, zu revidieren.

Aufgrund der nun schon Jahrzehnte währenden Vernachlässigung der alteuropäischen Hydronymie durch Indogermanisten moderner Prägung

auf der einen Seite und der seit Jahrzehnten andauernden Vernachlässigung der Entwicklungen in der Indogermanistik durch 'Alteuropäisten' auf der anderen Seite hat sich hier eine Menge Arbeit angehäuft. Es wird Zeit, mit dieser Arbeit zu beginnen und den wissenschaftlichen Rückstand, der hier eingetreten ist, aufzuholen, um so die Alteuropäistik endlich auf ein Fundament zu stellen, das heutigen sprachwissenschaftlichen Anforderungen genügt.

Literaturverzeichnis

- ACS** – Holder Alfred. *Alt-Celtischer Sprachschatz*. 3 Bde. Leipzig: Francke, 1896–1907.
- Andersen 2009** – Andersen Henning. The Satem Languages of the Indo-European Northwest. First Contacts? *The Indo-European Language Family: Questions about its Status*. Marcantonio Angela (Hg.). Washington, DC: Institute for the Study of Man, 2009, 2: S. 1–31 (= Journal of Indo-European Studies, Monograph Series, No. 55).
- Bergmann 2011** – Bergmann Rolf. Das methodische Dilemma der Interferenz-Onomastik oder: Ist Altmühl ein deutscher Name? *Interferenz-Onomastik. Namen in Grenz- und Begegnungsräumen in Geschichte und Gegenwart. Saarbrücker Kolloquium des Arbeitskreises für Namenforschung vom 5.–7. Oktober 2006*. Haubrichs Wolfgang, Tiefenbach Heinrich (Hgg.). Saarbrücken: Kommission für Saarländische Landesgeschichte und Volksforschung e.V., 2011, S. 29–44 (= Veröffentlichungen der Kommission für Saarländische Landesgeschichte und Volksforschung 43).
- Bichlmeier 2010** – Bichlmeier Harald. Bairisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht. *Blätter für oberdeutsche Namenforschung*. München, 2009 [2010], Nr. 46, S. 3–63.
- Bichlmeier 2010a** – Bichlmeier Harald. Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde, Teil 3: *Traun, Raab und Auders*. *Österreichische Namenforschung*. Wien, 2010, Nr. 38, S. 104–113.
- Bichlmeier 2011a** – Bichlmeier Harald. Bayerisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht: Teil 2: *Isar* und etymologisch Verwandtes sowie Addenda zu dem Beitrag in den BONF 46 (2009), 3–63. *Blätter für oberdeutsche Namenforschung*. München, 2010 [2011], Nr. 47, S. 21–31.
- Bichlmeier 2011b** – Bichlmeier, Harald. Moderne Indogermanistik vs. traditionelle Namenkunde, Teil 2 – *Save, Drau, Zöbern*. *Methoden der Namenforschung. Methodologie, Methodik und Praxis*. Ziegler Arne, Windberger-Heidenkummer Erika (Hgg.). Berlin: Akademie-Verlag, 2011, S. 63–87.
- Bichlmeier 2012a** – Bichlmeier Harald. [Rez. zu] Stadnik-Holzer Elena, Holzer Georg (Hgg.). *Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven*. Festschrift für Radoslav Katičić zum 80. Geburtstag. Mit den Beiträgen zu den Scheibbs Internationalen

Sprachhistorischen Tagen II und weiteren Aufsätzen. Frankfurt a. M. etc.: Peter Lang 2010 (= Schriften über Sprachen und Texte 10). *Zeitschrift für Balkanologie*. Wiesbaden, Nr. 47/2, 2011 [2012], S. 277–281.

Bichlmeier 2012b – Bichlmeier Harald. Einige ausgewählte Probleme der alteuropäischen Hydronymie aus Sicht der modernen Indogermanistik – Ein Plädoyer für eine neue Sicht auf die Dinge. *Acta Linguistica Lithuanica*. Vilnius, 2012, Nr. 66, S. 11–47.

Bichlmeier 2012c – Bichlmeier Harald. Anmerkungen zum terminologischen Problem der ‘alteuropäischen Hydronymie’ samt indogermanistischen Ergänzungen zum Namen der Elbe. *Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge*. Heidelberg, Nr. 47/4, 2012, S. 365–395.

Bichlmeier 2013a – Bichlmeier Harald. Zu den Grenzen der Erkenntnismöglichkeit der Forschungen alten Stils zur alteuropäischen Hydronymie: überholte sprachwissenschaftliche Konzepte und Mythenbildung – dargestellt anhand von Gewässernamen aus Bayern und Österreich (Bayerisch-österreichische Orts- und Gewässernamen aus indogermanistischer Sicht: Teil 4: *Attersee* und *Sinn*). *Namen in Grenzräumen. 7. Kolloquium des Arbeitskreises für bayerisch-österreichische Namenforschung (Passau, 27./28. September 2012)*. Janka Wolfgang, Harnisch Rüdiger (Hgg.), unter Mitwirkung von Rosemarie Spannbauer-Pollmann. Regensburg: edition vulpes 2014 (= Regensburger Studien zur Namenforschung 9).

Bichlmeier 2013b – Bichlmeier Harald. Zum sprachwissenschaftlichen Niveau der Forschungen zur ‘alteuropäischen Hydronymie’ – Eine Erwiderung auf eine Polemik. *Acta Linguistica Lithuanica* 68. Vilnius, 2013, S. 9–50.

Bichlmeier 2013c – Bichlmeier Harald. Einige indogermanistische Anmerkungen zur mutmaßlichen Ableitungsgrundlage des Ortsnamens *Leipzig*: dem Flussnamen urgerm. **Libō-* bzw. dem Gebietsnamen urgerm. **Libja-* (mit einem Exkurs zum Namen der Rhön und einem Anhang mit weiteren Überlegungen zum Namen der Elbe). *Namenkundliche Informationen*. Leipzig, Nr. 101/102, 2013, S. 49–75.

Bichlmeier 2013d – Bichlmeier Harald. Analyse und Bewertung der sprachwissenschaftlichen Standards aktueller Forschungen traditioneller Art zur ‘alteuropäischen Hydronymie’ aus der Perspektive der heutigen Indogermanistik. *Namenkundliche Informationen* 101/102. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 2013, S. 397–437.

Bichlmeier 2014 – Bichlmeier Harald. Was kann man an lexikalischen und morphologischen Elementen aus dem Namenschatz der sogenannten ‘Alteuropäischen Hydronymie’ gewinnen? (erscheint voraussichtlich 2014 in den *Akten der 14. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft «Etymology and the European Lexicon», Kopenhagen, 17.–22.9.2012*).

EDG – Beekes Robert with the assistance of Lucien van Beek. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden – Boston: Brill, 2010 (= Leiden Indo-European Etymological Dictionary Series, No. 10).

Gimbutas 1992 – Gimbutas Marija. *Die Ethnogenese der europäischen Indogermanen*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, 1992 (= Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft, Vorträge und Kleinere Schriften, Nr. 54).

- Häusler 2004** – Häusler Alexander. *Nomaden, Indogermanen, Invasionen: zur Entstehung eines Mythos*. 2. erw. Aufl. Halle (Saale): Orientwissenschaftliches Zentrum der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, 2004 (= Orientwissenschaftliche Hefte, Nr. 5; Mitteilungen des SFB «Differenz und Integration», Nr. 3).
- Häusler 2009** – Häusler Alexander. *The Origin and Spread of the Indo-Germanic people. The Indo-European Language Family: Questions about its Status*. Marcantonio Angela (Hg.). Washington, DC: Institute for the Study of Man, 2009, 8: S. 1–41 (= Journal of Indo-European Studies, Monograph Series, No. 55).
- IEW** – Pokorny Julius. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. I. Band. München: Francke, 1959.
- Krahe 1954** – Krahe Hans. *Sprache und Vorzeit. Europäische Vorgeschichte nach dem Zeugnis der Sprache*. Heidelberg: Quelle & Meyer, 1954.
- Krahe 1963** – Krahe Hans. *Die Struktur der alteuropäischen Hydronymie*. Wiesbaden: Steiner (in Kommission), 1963 (= Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Akademie der Wissenschaften und der Literatur Mainz 1962,5).
- Krahe 1964** – Krahe Hans. *Unsere ältesten Flußnamen*. Wiesbaden: Harrassowitz, 1964.
- Krahe/Meid 1969** – Krahe Hans. *Germanische Sprachwissenschaft*. Bd. 1: *Einleitung und Lautlehre*. Bd. 2: *Formenlehre*. Bd. 3: *Wortbildungslehre*. 7. Aufl. bearbeitet von Wolfgang Meid. Berlin – New York: de Gruyter, 1969 (= Sammlung Götschen 2232–2234).
- LIV²** – Rix Helmut et al. *Lexikon der indogermanischen Verben. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen*. Zweite, verb. u. erw. Aufl., Wiesbaden: Reichert, 2001.
- NIL** – Wodtko Dagmar S., Irslinger Britta, Schneider Carolin. *Nomina im Indogermanischen Lexikon*. Heidelberg: Winter, 2008.
- Oettinger 1998** – Oettinger Norbert. Grundsätzliche Überlegungen zum Nordwest-Indogermanischen. *Incontri Linguistici*. Pisa – Roma, Nr. 20, 1997 [1998], S. 93–111.
- Schmid 1968** – Schmid Wolfgang P. Alteuropäisch und Indogermanisch. *Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz, Geistes- und sozialwissenschaftliche Klasse*, 1968, S. 243–258 (wiederabgedruckt in: Steger Hugo (Hg.). *Probleme der Namenforschung im deutschsprachigen Raum*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1977, S. 98–116 (= Wege der Forschung, Nr. 383)).
- Schmid 1995** – Schmid Wolfgang P. Alteuropäische Gewässernamen. *Namenforschung. Name Studies. Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik. An International Handbook of Onomastics. Manuel international d'onomastique*. Eichler, Ernst / Hilty, Gerold / Löffler, Heinrich / Steger, Hugo / Zgusta, Ladislav (Hgg.). 1. Teilband. Berlin – New York: de Gruyter, 1995, S. 756–762 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 11.1).
- Tischler 1990** – Tischler Johann. Hundert Jahre *kenum-satem* Theorie. *Indogermanische Forschungen*. Berlin – New York, 1990, Nr. 95, S. 63–98.
- Udolph 1990** – Udolph Jürgen. *Die Stellung der Gewässernamen Polens innerhalb der alteuropäischen Hydronymie*. Heidelberg: Winter, 1990 (= Beiträge zur Namenforschung, Neue Folge, Beiheft, Nr. 31).

- Udolph 1994** – Udolph Jürgen. *Namenkundliche Studien zum Germanenproblem.* (= Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsbände, Nr. 9). Berlin – New York: de Gruyter, 1994.
- Udolph 2010** – Udolph Jürgen. Heimat slavischer Stämme aus namenkundlicher Sicht. – Stadnik-Holzer Elena, Holzer Georg (Hgg.). *Sprache und Leben der frühmittelalterlichen Slaven. Festschrift für Radoslav Katičić zum 80. Geburtstag. Mit den Beiträgen zu den Scheibser Internationalen Sprachhistorischen Tagen II und weiteren Aufsätzen.* Frankfurt a. M. etc.: Peter Lang, 2010, S. 161–188 (= Schriften über Sprachen und Texte, Nr. 10).
- Udolph 2011** – Udolph Jürgen. Alteuropa, *Iller, Alster, Elster* und *aléti*. *Acta Linguistica Lithuanica*. Vilnius, 2011, Nr. 62–63, S. 161–176.
- Udolph 2012** – Udolph Jürgen. Die Gewässernamen einer Stadt – am Beispiel Hamburg. – Kremer Dietlind, Kremer Dieter (Hgg.). *Die Stadt und ihre Namen. 1. Teilband: Festkolloquium 20 Jahre Gesellschaft für Namenkunde e. V. 1990–2010.* Leipzig: Universitätsverlag, 2012, S. 177–194 (= Onomastica Lipsiensia, Nr. 8).
- Udolph 2013** – Udolph Jürgen. Vaskonisches und Semitisches in Europa aus namenkundlicher Sicht. *Europa Vasconica – Europa Semitica? Kritische Beiträge zur Frage nach dem baskischen und semitischen Substrat in Europa.* Udolph Jürgen (Hg.). Hamburg: baar, 2013, S. 211–324 (= Beiträge zur Lexikographie und Namenforschung, Nr. 6).
- Watkins 1976** – Watkins Calvert. Towards Proto-Indo-European syntax: problems and pseudo-problems. *Chicago Linguistic Society*. Chicago, 1976, Nr. 12, S. 305–326.

What knowledge can be gained from the lexical and morphological material of the ‘Old European hydronymy’ by means of (modern) Indo-European linguistics? – An attempt at an assessment

Summary

The main problem with studies concerning the so-called ‘Old-European hydronymy’ is that the methodology used for these studies has not been modernised since the times of Hans Krahe (1898–1965) and Julius Pokorny (1887–1970). The progress made in Indo-European studies during the last half century has been largely ignored by the protagonists of Old-European studies. This being the case, it is not to be expected that any really relevant results will be achieved with this methodology in the future. In general, etymologies offered by these scholars do not satisfy the standard requirements for etymologies set up by Indo-Europeanists that an etymology has to explain the phonology, morphology and semantics of a given word or name.

A few examples and some more references are given to show the difference between the traditional way of research and the modern one.

As far as the question is concerned, what can be gained for Indo-European studies from studying the material of the Old-European hydronymy, it is clear that actually no data relevant for the core task of Indo-European studies, i.e. the reconstruction of Proto-Indo-European, will come from this material. The situation is quite the other way around: All we can find out about these hydronyms must be based on what knowledge we have about the well-attested Old-Indo-European languages (Greek, Vedic, Latin, etc.). We have to presuppose that the same morphological and phonological rules apply for the hydronyms and for these languages and reconstructed Proto-Indo-European.

Only by strictly applying the standard procedures of modern Indo-European linguistics and by taking into account the results gained by Indo-Europeanists in the last decades, can there be any relevant progress in the analysis of the Old-European hydronymy.

LIEPA (TILIA) IN LATVIAN ONOMASTIC CONTEXT

Name and image of *liepa/Liepa* (Lat. *Tilia* 'linden-tree') have been widely described in Latvian folklore and mythology studies (Šmits 1928; Malta 1928; Straubergs 1957; 1966; Rūķe-Draviņa 1986; Erdmane 1988; Kursīte 1996, 1999, etc.). The root *liep-* is well-known also in the Baltic onomastics – both in anthroponymics and toponymics, however, so far the prevalence of the name among Latvian personal names (first names and last names), as well as among place-names has not been examined.

Appellative *liepa* etymologically is related to Ide. root **leip-* 'to paste', 'to glue', 'lubricated with grease', cf. also Latv. *lipt* 'to adhere, to stick', *lipīgs* 'gluey, tacky, sticky', *lipns* 'idem', *laipns* 'kind, friendly, polite', Lith. *limpu* 'I am adhering', *lipnus* 'gluey, tacky, sticky', *lipus* 'idem', etc., and probably has been motivated by the soft and tender leaves of the tree (Fasmer II 499; Pokorny 1959, 670–671; ME II 503; Karulis I 525–526). Vladimir Toporov argues (Toporov 1990, 200) that the ancient records of the Couronian toponyms demonstrate three variations of this root – with *-ei-* (as the oldest form in the Western Baltic languages), *-e-* and *-i-* (cf. *Leipiasme*, *Leipraseme* 1503, *Lepewalk* 1338, *Lepe* 1444, *Die wacke Lepelnn* 1581, *strand Lepen* 1443, *Leppe-sirren* 1425, *Lypa* 1253, *Lipe* 1338), etc.

According to the findings of folklore researchers, on average a tree has been mentioned in every tenth folk song (Latv. *daina*) (Kursīte 1999, 178); in general some 30 trees have been mentioned in Latvian folk songs, but not all are of the same frequency, though linden-tree is among the most popular, closely followed by oak (Rūķe-Draviņa 1986, 125; Erdmane 1988, 42). Many researchers when analyzing Latvian folklore and mythology pay attention to the trees as symbols. Also Latvian linguist and folklore researcher Arturs Ozols has mentioned that in the language of folk songs «*birch-trees* and *oaks* mean lads and men, while *linden-trees* mean girls» (Ozols 1993, 73). «Linden-tree, bird-cherry and apple-tree are real women trees, besides a linden-tree, as already mentioned, represents a young girl, bird-cherry – wife and apple-tree – mother» – such words by Pēteris Šmits quotes Velta

Rūķe-Draviņa (Rūķe-Draviņa 1986, 31). Also other researchers argue that the linden-tree is a symbol of a girl (Straubergs 1966; Erdmane 1988, 44), though Rūķe-Draviņa adds that the folk songs don't clearly indicate the woman's age, i.e., life stage. Rūķe-Draviņa (Rūķe-Draviņa 1986, 17) quotes also such lines of the folk song:

*Ozols tēvs,
Liepa māte,
Kā vītoli bāleliņi*¹. (4104, 4890, 14977)

The division of trees by gender (based on the grammatical gender of respective words) in the Balts' folk songs «allows putting masculine and feminine partners in pairs»: Latv. *ozols* – *liepa* 'oak-tree – linden-tree' (Lith. *qžuolas* – *liepa*), *osis* – *ieva* 'ash-tree – bird-cherry', etc. (Rūķe-Draviņa 1986, 27–28). In Lithuanian folklore usually a rue (Lith. *rūta*) or a lily (Lith. *lelija*), and (as in Latvian) a linden-tree (Lith. *liepa*) are referred as symbols of girls (Ibid., 20). Traditional couple both in Latvian and Lithuanian marriage and wedding songs are oak-tree (Latv. *ozols* / Lith. *qžuolas*) and linden-tree (Latv. *liepa* / Lith. *liepa*) (Ibid., 125). In folklore texts a linden-tree is often mentioned together with the epithet *kupla* 'gorgeous, leafy'. P. Šmits and other researchers have noticed the use of the linden-tree wood in the production of variety of items and tools related to a woman's life – tables, hope chests, chests, baskets, etc. The soft wood of the linden-tree was most popular also for the production of Latvian traditional music instrument *kokle* (Erdmane 1988, 43). The image of linden-tree leaves is linked to loveliness, kindness and warmth:

*Liepas čaukst, liepas čaukst,
Kas tās liepas čaukstināja?
Es savam bāliņam
Liepu lapu kreklu šuvu*². (LD 1270, 2)

Linden-tree has been planted for the beauty of the farmstead; its flowers are source of health and joy (Erdmane 1988, 42). Tincture from the leaves of a linden-tree has bactericidal, anti-inflammatory, analgesic and sedative effects; it helps against cold, runny nose, cough, bronchitis, abdominal pain,

1 Literal translation word-for-word: Oak is father, / Linden mother, / Brothers as willows.

2 Literal translation word-for-word: Lindens are rustling, lindens are rustling, / What makes the linden-trees rustling? / I made for my brother / A shirt from linden leaves.

kidney stones, etc. (Eniņš 2008, 26). Arveds Švābe argues that «.. oak-tree and linden-tree cult was not a superstition of a narrow region, but closed and peculiarly Latvian religion, which was close to totemism» (Švābe 1923, 46). Oak-tree and linden-tree had fulfilled the Latvian life from the cradle to the grave. Švābe (Ibid., 48) mentions that when lying for the first time in the «white *linden-tree* bed in the oak-tree barn», the newlyweds break linden-tree branches and put them under the pillow and cover themselves with linden-tree leaves. Road of linden leaves (Latv. *liepu lapu ceļš*) and bridge of linden leaves (Latv. *liepu lapu tilts*) have a special role in the wedding songs, which is compared to a spread carpet in the traditions of other nations, giving honour to the respectable person (Ibid., 60–63). At childbirth aches women help themselves with linden-twigs, which passed in the bathhouse; the newborn child (girl) is given a wooden cradle made from a linden-tree (Ibid., 49). The final stage of a human life – death – is announced to a woman by a cuckoo, calling in a linden-tree. Even a woman's death is depicted as a snap of a linden-tree (Švābe 1923, 64):

*Šķitu liepu nolūztam, –
Nu nomira māmuli³. (27405)*

Among other sacred Latvian trees – oak-tree, birch-tree and willow-tree, also the linden-tree is held as a sacred tree (Kursite 1996, 285). Many researchers recognize a cult of trees (including also a linden-tree): ancient Latvians donated and sacrificed at these trees. Even today, there are known several Idol linden-trees in Latvia (Eniņš 2008). For instance, tree researcher Guntis Eniņš mentions the following example: «There is a linden-tree of Poprags with 24 trunks in Laide parish of Talsi district. There are dramatic events associated with this sacred linden-tree. A baron didn't like that peasants came to the linden-tree honouring their idol gods. So, he ordered to cut down the ancient cultural monument. But the next year when huge offspring came from the stump of the holy linden-tree, the baron himself seeing such a force of life startled and understood that this tree did indeed possess a supernatural force.» (Eniņš 2001, 2)

G. Eniņš argues that one generation of linden-trees lives for 200 (more seldom for 300) years and transfer their relicts of sacredness to the next generation of linden-trees that grows from the same roots, from the same stump. The leafiest linden-tree of Latvia has grown in Vandzene parish of Talsi district (partly snapped in the 2007 storm). The highest

3 Literal translation: Seemed a linden snapped – / Then the Mother died.

linden-tree grows in Vidzeme, Bērzaine parish of Valmiera district (circuit 5.3 m, the trunk is divided into four smaller ones, the highest is 32 m) (Eniņš 2008, 28).

In Latvian folklore, the linden-tree is often mentioned in conjunction with the Sun and the Sun's daughters (Kursīte 1999, 188):

*Kupla liepa uzaugusi
pie saulītes namdurvīm.
Saule pati galā sēd,
Saules meitas pazarē⁴. (10178)*

Evidence preserved in the old documents indicate that the linden-tree was worshiped and sacrificed to it not only as the sky deity, but also as a chthonic female deity, i.e., it was worshipped as the Great Mother (..) (Kursīte 1999, 189). J. Kursīte (Ibid., 190) adds that from all male deities only the Moon (Latv. *Mēness* – masculine gender) has just had connection to the linden-tree:

*Ik vakaru Mēnestiņis
Liepā kāpa šūpoties⁵. (55011).*

How often we can find a linden-tree in Latvian personal names? Has the image formed in the folklore and mythical folk beliefs influenced also the choice and usage of Latvian personal names and place-names?

***Liepa* in Latvian first names**

In general there are quite many first names registered in the Latvian language, which are derived from names of trees, bushes or parts of them (*lapa* 'leaf', *zīle* 'acorn'). The following etymons – names of trees – can be found in Latvian first names: *egle* 'fir-tree', *ieva* 'bird-cherry', *osis* 'ash-tree', *ozols* 'oak-tree', *priede* 'pine-tree', and *vīksna* 'elm-tree', as well as foreign lexeme *ciedrs* 'cedar', although *Ciedra* is a rare personal name of obscure origin (data from Balodis 2008, 77–79).

Personal name *Liepa* is not included in the *Dictionary of Latvian personal names* by K. Siliņš (*Latviešu personvārdu vārdnīca*) (1991); there is mentioned only a record of diminutive form *Liepiņa* (< Latv. *liepa*), recorded only once in Vidzeme (Koknese) at the end of the 16th century (in 1599) (Siliņš 1991, 214). At the beginning of 2012 there were 4 persons by name *Liepa*

4 Literal translation: Leafy linden has grown up / At the doorsteps of the Sun. / The Sun itself sits at the edge, / The Sun's daughters under the branches.

5 Literal translation: Every evening the Moon / Climbed the linden-tree to swing.

recorded in Latvia in the database of Latvian Office of Citizenship and Migration Affairs (hereinafter OCMA) (though the ethnicity of these persons is unknown). It is credible that this name has come from Lithuania, where it has been known for quite a long time, but has become especially popular in recent years. According to the birth registry data of the Republic of Lithuania name *Liepa* has been the 12th most popular name in the top-list of 2011 (Mama.lt). The popularity of the name has grown particularly rapidly in the last ten years: in 1999 there was only 1 girl named *Liepa*, in 2000 there were 8 girls, but in 2010 – 165 girls, in 2011 – 231 girls (Vardai.lt) in Lithuania.

After interviews with several parents who gave this name to their daughters in Lithuania and Latvia it was found out that the main motivation is the conviction that *Liepa* is a feminine name, that it sounds well (soft, feminine), that it is easy to be pronounced, some also mentioned that the linden-tree is a medicinal tree related to bees and honey, and hence, to a sweet life. All parents emphasized the positive connotation of the name. Noone mentioned this recently popular name as inherited by generations.

It is very probable that in Lithuania this name has become popular side by side with other personal names related to nature, folklore and mythology – see sub voce *Egle* ‘fir-tree’.

For comparison – short insight into Latvian personal names, the etymon of which are names of other trees.

Latvian names of both women and men have been derived from appellative *egle* ‘fir-tree’:

Egle f. < Latv. *egle*. Recorded for the first time in Courland (Dundaga) in 1582 (Siliņš 1991, 108). According to OCMA data, there were 14 *Egle* in Latvia in 2011 (though their ethnicity is unknown, possibly a part of them being Lithuanians), as well as one person having the second name *Egle* – *Elīza Egle*.

Eglis m. see *Egle*. Registered only once in Semigallia (Bauska) in 1925. Included into name calendar in 1933 (Siliņš 1991, 108), however, nowadays this male name is not used anymore.

Eglīte f. see *Egle*. Registered only once in Semigallia in 1973 (Siliņš 1991, 108). Nowadays OCMA database doesn't have records on such a name.

Eglona f. see *Eglons*. Registered only once in Riga in 1964 (Siliņš 1991, 108).

Eglonija f. see *Eglona*. Recorded for the first time in Vidzeme at the end of 20th century (Siliņš 1991, 108). There are 2 persons by the name *Eglonija* recorded in Latvia nowadays.

Eglons m. < Latv. *egle*. Recorded for the first time in Riga at the beginning of the 20th century. Included into name calendar in 1915, but didn't become popular (Siliņš 1991, 108). Nowadays there are 24 persons by the name *Eglons* in Latvia.

In Lithuania, the name *Eglė* is associated with the popular legend and fairy tale «Egle – the Queen of Grass Snakes», the best-known contemporary version of which is the poem by Salomėja Nėris («Eglė žalčių karalienė»). Consequently, the other tree names mentioned in the fairy tale: three brothers – *Oak-tree*, *Birch-tree* and *Ash-tree* (Lith. *Ažuolas*, *Beržas*, *Uosis*) – can be found in Lithuania as male first names. However, name of the little sister *Aspen-tree* mentioned in fairy-tale (Lith. *Drebulė* < Lith. *drebėti* 'to tremble') obviously due to the negative connotation is not used as a personal name. Several researchers have pointed to relation of this tale, which has about 200 known versions – both according to the fairy-tale plot and structure, and composition – to the Indo-European myths (Sauka 1970, 92–98; Vėlius 1983, 53–72; Kavolis 1992, 21–34, etc.). The plot of the fairy-tale can be met in the Latvian and Lithuanian literature since 19th century (Lūvena 2008, 12).

A number of female personal names could be related to the root Latv. *ieva* 'bird-cherry tree', although there are also other possibilities of the origin of this personal name (apparently influence of two etymons – both local Latvian as well as Hebraic have merged in this name):

Ieva f.: related to personal name *Eva* < Hebr. *havva* 'life, provider of life', but maybe also from Latv. *ieva* 'bird-cherry tree'. According to data by K. Siliņš, the name has been recorded for the first time in Vidzeme (Limbaži) in 1743, it used to be very popular in 17th–19th cent. in Vidzeme, Courland and Semigallia, somehow lost its popularity before and after the Second World War, and gained again popularity afterwards. Included into name calendar in 1817 (Siliņš 1991, 157). During the 1980 and in 1998 it was the 5th most popular female name (Štrodahs 1999, 491), in 2003 it was the 18th most popular name (92x) (data recorded by OCMA). There are 9180 persons by the name *Ieva* (as the first name) recorded in Latvia nowadays. This personal name should be included in this group with a big question mark, since both possibilities of the origin of a personal name equally plausible (Balodis 2008, 77).

One should mention also derivatives from the name *Ieva*:

Ievēns f. see *Ieva*. Recorded only once in Vidzeme (Rauna) 1521 (Siliņš 1991, 157).

Ieviņa f. see *Ieva*. Recorded for the first time in 1925 in Vidzeme (Alūksne). Included into name calendar in 1933, was not very popular (Siliņš 1991, 157). Today altogether there are 133 persons who have this personal name – *Ieviņa* – recorded in their passport in such form. According to OCMA data (2012), one girl in Latvia has name *Ieva Ieviņa*.

Paegle f. < Latv. *paeglis* ‘juniper-tree’ – also such a rare name has been recorded as a second name in list of OCMA (2012) – *Arisa Paegle*. This name hasn’t been included in the dictionary of personal names.

Ciedra f. < Latv. *ciedrs* ? ‘cedar’. Recorded for the first time in Courland (Ventspils) in 1938 (Siliņš 1991, 89). Today there are 5 persons in Latvia named *Ciedra*.

Female personal name *Jasmīna* could also relatively be mentioned among the tree (/ bush) names, though, the more likely this name has been borrowed from other languages:

Jasmīna f. < ? Latv. *jasmīns* ‘jasmine’. Recorded for the first time in Vidzeme (Liezēre) in 1930 (Siliņš 1991, 176). In 2012 there were 153 – *Jasmīna* and 44 – *Jasmīne* in Latvia. By the way, one girl has got name *Jasmīna Ieva*.

Although several names of this type are included in *Dictionary of Latvian personal names* (Siliņš 1991), part of them have been recorded only once: see *Eglis*, *Eglīte*, *Eglona*, *Ievēns*, also *Priedīte* f. < *priede* ‘pine-tree’; registered only once in the second quarter of the 20th cent. in Semigallia (Siliņš 1991, 264). These personal names nowadays are no longer used as first names.

One should doubt whether several other anthronopyms are really first names, as they are recorded only in historical documents (Balodis 2008, 77–78):

Bērze f. < Latv. *bērzs* ‘birch-tree’, name recorded only once in Semigallia (Zaļenieki) in 1566 (Siliņš 1991, 82).

Osis m. < *Oskars*, *Osvalds*, *Osips*, cf. Latv. *osis* ‘ash-tree’ ?. Name recorded in Riga at the beginning of the 17th cent. (Siliņš 1991, 256).

Ozols m. < Latv. *Ozols* ‘oak-tree’, name recorded only once in Riga in 1510 (Siliņš 1991, 258).

Ozoliņš m. < Latv. *ozoliņš* – dimin. form, see *Ozols*, name recorded only once in Riga in 1495 (Siliņš 1991, 258).

Ozolītis m. < Latv. *ozolītis* – dimin. form, see *Ozols*, recorded only once in Riga in 1515 (Siliņš 1991, 258).

Vīksna f. < Latv. *vīksna* ‘elm-tree’, name recorded only once in Latgale (Sakstagals) in 1599 (Siliņš 1991, 325).

As already mentioned, there are quite many personal names in Lithuania derived from the names of trees: *Beržas*, *Beržiena*, *Eglė*, *Ieva* ?, *Liepa*, *Uosis*, *Ažuolas*, *Ažuolė*, *Ažuolis* (Kuzavinis, Savukynas 1987). In Lithuanian language one can find also such tree names as etymons on personal names that are not registered in the Latvian anthroponymy: *Jovaras* < Lith. *jovaras* ‘hornbeam’ (Kuzavinis, Savukynas 1987, 182), *Putinas* < Lith. *putinas* ‘viburnum’ (Ibid., 267). There is Lithuanian lexeme *medis* ‘tree’ recorded in Lithuanian personal names, but mostly in two-stem compounds: *Medgina*, *Medginė*, *Medginas*, *Medginta*, *Medgintė*, *Medgintas*, or in their shortened forms and suffixal derivations: *Medė*, *Medys*, *Medeina*, *Medeinė*, *Medenis*, *Medilė*, *Medūnas*, *Medūnė* (Ibid., 233–234). By contrast, in Latvian there are no first names derived from the words with the meaning ‘tree’ or ‘bush’ (Balodis 2008, 79).

There are Lithuanian personal names related to the semantics of a tree cavity as *Dravenė*, *Dravys* mentioned in *Dictionary of Lithuanian personal names* (maybe with the primary/etymological meaning ‘strong as a tree?’) (Kuzavinis, Savukynas 1987, 106).

As the most recent records of Lithuanian personal names indicate, more and more parents choose pagan names related to nature (*Austėja*, *Gabi-ja*, *Smiltė*, *Vakaris*, *Vėjas*, *Audrius*, *Eglė*, *Mėta*, even *Upė* ‘river’) (Sinkevičiūtė 2011), moreover, also name *Liepa* is becoming increasingly popular.

Comparing personal names of this semantic subgroup in neighbouring languages, it appears that, for example, in the system of Finnish personal names (first names) they are relatively rare: *Koivu* m. 1x⁶ ‘birch-tree’, *Tuomi* f., m., *Tuomikki* f., m., *Tuomettar* f. ‘bird-cherry tree’, *Saarni* ‘ash-tree’ m. 4x and f. 3x, *Tammi* m. 5x and f. 1x ‘oak-tree’, *Petäjä* ‘pine-tree’ m. 1x, *Kataja* m., f. 3x ‘juniper’, *Setri* ‘cedar’ m. 3x and f. 2x (Nummelin 2003, 93–94). In Finnish, there are such rare personal names derived from tree names, the semantic analogues of which haven’t been identified in Latvian, for example: *Leppä* f. 1x ‘alder-tree’, *Kastanja* f. 1x ‘chestnut-tree’, *Paju* m. 3x, f. 31x ‘osier, willow’, *Pihlaja* f. 14x, also *Pihla* f. ‘rowan-tree’, *Paatsama* m. 1x ‘buckthorn’, *Poppeli* m. 1x ‘poplar’ (Nummelin, Teerijoki 2003, 94). Only the following Finnish first names *Raita* f. ‘goat willow’ (Vilkuna 1997, 153), *Tuija* f. ‘thuja’ (Ibid., 186) and *Virpi* f. ‘subtle, delicate tree, shrub or twig’ (Ibid., 199) are more familiar female names also nowadays. (Balodis 2008, 79)

There are such rare first names recorded in Russian as *Лина* f. ‘linden-tree’ (Superanskaya 1998, 397), *Елеу* m. < ‘fir-tree’ (Ibid., 181). No semantic

6 The number with the Finnish personal names shows the frequency after Nummelin, Teerijoki 2003.

parallels were found of these names neither in Estonian, Polish nor German dictionaries of personal names (Balodis 2008, 78).

***Liepa* in Latvian surnames**

Names related to flora (including also trees) in Latvian surnames have been noticed already in the oldest documents of the 15th–16th cent.: *Beerszyns* 1532, *Eggelitze* 1520, *Klawyn* 1499, *Leep* 1511, *Vitolsz* 1493, etc. (Blese 1929, 140). According to their distribution surnames of flora semantics in Latvia are very popular (in general – only the amount of different surnames of physiographic semantics is more numerous) (Balodis 2008, 282).

The analysis of contemporary Latvian surnames also shows that surnames derived from the nominations of trees are frequent in Latvia (recorded about 200 different surnames, or 7.4% of all surnames of Latvian origin; cf. in anthroponymic systems of neighbouring nations – only about 4.1%) (Balodis 2008, 265). The most common etymons in this group of surname semantics are *ozols* ‘oak-tree’, *bērzs* ‘birch-tree’, *liepa* ‘linden-tree’ (indicated also by the frequency of the surname): *Ozols* (507⁷), *Ozoliņš* (672), *Bērzs* (16), *Bērziņš* (834), *Liepa* (169), *Liepiņš* (539). Among popular Latvian surnames of this semantics one should mention also *Vītols* (280) < *vītols* ‘willow’, *Kļaviņš* (226) < *kļava* ‘maple’, *Priede* (156) < *priede* ‘pine-tree’, *Eglīts* (154) < *egle* ‘fir-tree’, *Lazdiņš* (153) < *lazda* ‘haze-tree’, *Osīs* (137) < *osīs* ‘ash-tree’ (Staltmane 1981, 96; Balodis 2008, 194). The majority of these Latvian surnames are of very high frequency, the most common Latvian surname *Bērziņš* also belongs to this group.

This group doesn't contain many different etymon lexemes, but there are a lot of different derivatives and their spelling variations. There are following surnames recorded with a root *liep-*: *Liepa* (169), *Liepiņš* (539), *Liepnieks* (6), *Liepenieks* (4), *Liepinieks* (1), *Liepītis* (1), *Liepāns*, *Liepēns* (the last names are not recorded in V. Staltmanē's monograph), as well as a couple of compound surnames: *Kalnliepa* (1) < *kalns* ‘hill’ + *liepa* ‘linden-tree’, *Krūmiņliepa* (3) < dimin. *krūms* ‘bush’ + *liepa*, which are relatively rare. According to its frequency surname *Liepiņš* significantly prevails all other surnames of this root

From the point of view of motivation surnames mostly are associated with certain natural objects – a tree that grows near the home or in the

7 The number in brackets after the surname indicates frequency of the recorded surname indicated in Reverse dictionary of surnames by V. Staltmane (Staltmane 1981, 114–226) showing the relative frequency after her card-index of the Latvian surnames.

vicinity, concepts created by folklore and mythology, but in many cases also with place-names – names of home-stead or oikonyms with this root. There is a very common way in onomastic practice to coin surname from home-stead name, while the house gets name from the surname of its owner or inhabitants (develops the so-called onomastic circle).

Comparison with other neighbouring languages shows that the semantic analogues (with the root meaning 'linden-tree') can be met in all surname systems. There are especially many surnames with this root in Lithuania: *Liepa, Liepas, Liepaitis, Liepavičius, Liepinaitis, Liepinas, Liepinis, Liepinys, Liepis, Liepys, Lieponis, Lieponius* (LPŽ II 77–78). It can be concluded that in Lithuanian first name and surname system the name of a linden-tree (Lith. *liepa*) is even more popular than in Latvian. Theoretically once could come across such an antroponymic formula (first name and surname) as *Liepa Liepaitė* or *Liepa Liepienė* in Lithuanian, while in Latvian – *Liepa Liepa* or *Liepa Liepiņa*.

Also in all the other neighbouring languages surnames of analogic etymological meaning have been found: cf. Est. *Pärn*, Finn. *Lehmus*, Polish *Lipa, Lipczyk, Lipczyński, Lipiński, Lipka*, Rus. *Луна, Лунин, Лункович, Лункин*, German *Lind, Linde, Linden, Lindemann, Linder, Lindner* (Balodis 2008, 196–197). Some anthroponymic borrowings from these languages are used as surnames in Latvian anthroponymics too, e.g., Latv. *Linde, Lipinskis*, etc.

Liepa in toponymics of Latvia

Latv. root **liep-* 'linden-tree' is very popular among Latvian place-names – there are more than five hundred toponyms with this root (according to data by Lvv II 334–339 and LVI place-name card index). Usually such names are microtoponyms:

- mainly these are names of meadows – about 60: *Liepas lanka*⁸ meadow in Vecauce sm, *Liepas likums* meadow in Purmsāti (U IV 53), *Liepas placis* meadow in Mārciena sm, *Liepas pļava* in Allaži (altogether in Latvia 10x), *Liepu apakša* meadow in Kandava (U IV 197), *Liepu dziļa* meadow in Saldus (U IV 152), *Liepu-kāja* meadow in Rucava (U IV 99), *Liepu lanka* meadow in Mežotne (E II 31), *Liepdadzis* meadow in Mazsalaca sm, *Liep-ezers* meadow in Kandava (U IV 196), *Liep-kalniņš* meadow in Veļķi sm, *Liep-muiža* meadow in Lugaži sm, «*Liep-pluocis*» meadow in Ēdole (E II 148), *Liep-pļava* in Vidriži (around 20 ha;

8 Syllabic intonation of the place-names are not marked.

according informants, no linden-trees in the vicinity; maybe < **liel-pļava*?) (Lvv II 336–337) (altogether 5 *Liep-pļava*), *Liep-upe* meadow in Skrunda sm, *Lielzalva* (U V 381), *Liepenē* meadow in Aizupe (U IV 174) and *Liepenes* meadow in Blidiene (U V 470) (altogether 10 objects in Latvia), *Liepenīca* meadow in Druviena sm, *Liepenīte* meadow in Ēvele sm, *Liepiniece* meadow in Alsviķis and Jaunlaicene sm, *Liepiņas tērcē* meadow in Kārļi sm, *Liepiņas* meadow in Matkule sm, *Liepiņ-pļava* in Dundaga (U IV 256), *Liepiens* meadow in Āzvīķi (U IV 18), *Liepuksnāja* meadow in Aduliena sm, *Liepuksnājs* meadow in Alsviķis sm;

- about 40 of them are names of hills: *Liepas kalniņš* hill in Sēlpils (U V 368), *Liepas kalns* hill in Blidiene sm (altogether 17 hills and elevations are named by this name), *Liepu kalniņš* hill in Bērsmuiža (U V 387), *Liepu kalns* hill in Cīrava (U IV 25) (altogether 34 objects by this name in Latvia), *Liepkalns* hill in Cērkste (U V 473) (9 hills, 3 forests, 2 fields have this name), *Liepājs* hill in Jaunlaicene sm;
- names of fields – around 15: *Liepas dārzs* field in Dignāja (U V 324), *Liepas gabals* field in Vecpiebalga sm, *Liepas lauks* field in Birzgalē (U V 315) (7 objects altogether), *Liepu lauks* field in Dzira (U IV 262) (8 objects), *Liep-lauks* field in Lubezere and Stende, *Liep-tīrums* field in Ģeŗi sm, *Liepājiņš* field (meadow) in Džūkste sm, *Liepiņu lauks* field in Džūkste (U V 401);
- several names of forests: *Liepas mežs* forest in Mārciena sm, *Liep-kakts* forest in Sausnēja sm, *Liep-kruogus spice* forest in Blidiene (U V 471), *Liep-vēris* forest in Lugaži (no more linden-trees there today) sm, *Liepalājs* place in a forest in Bārbele sm, *Liepiņu mežs* forest in Džūkste (U V 401), *Liepiņ-sils* forest in Grundzāle and Zvārtava sm, *Liepiens* forest in Laža (U IV 46);
- there are only a few names of marshes, perhaps because linden-tree doesn't grow in marshy places: *Liep-purvs* swamp in Sauka (U V 354), *Liepiņa purvs* swamp in Mērsrags (U IV 207) (obviously this helonym is derived from respective personal name – surname *Liepiņš*), *Liepiņu purvs* swamp in Naudīte (U V 231) and Zālīte (U V 238), *Liepiņ-purvs* swamp in Salgale (U V 407);
- several names of bays: *Liepīte* – bay of the River Mazā Jugla in Ikšķīle (there is a lot of linden-trees there) sm, *Liepu līcis* – pasture, meadow, forest, fishing ground (Lvv II 335), *Liepcelms* bay in Lutriņi (U IV 134);
- name of one glen: *Liepu grava* in Mazzalva (U V 333);

- several names of ditches: *Liepas grāvis* in Sece (U V 358) (5 such records in Latvia);
- several names of islands: *Liepas sala* (island in forest or marsh) in Prode (U V 300), *Liep-sala* (island in forest, marsh);
- several names of roads: *Liepu ceļš* road in Mālupe sm, *Liepu dambis* road in Iecava (U V 234), *Liepu meža ceļš* road in Kalnciems (U V 415), *Liepnieces stidziņa* path in Kurmene (U V 340);
- this root is popular in urbanonymy – there are many street-names in different cities and towns of Latvia: *Liepas iela* street in Carnikava, Saulkrasti, Viksnas civil-parish (Balvi region); *Liepu iela* street in Balvi, Bauska, Dobele, Grobiņa, Jelgava, Jaunjelgava, Jūrmala, Lapmežciems, Liepāja, Pastende, Preiļi, Pociems, Rēzekne, Rūjiena, Sāviena, Ventspils, etc. *Liepu aleja* avenue in Babīte, even *Liepiņas* – bus-stop in Rīga (Pļavnieki suburb).

There are a lot of oikonyms (names of inhabited places and home-steads) with this root in Latvia:

- around 200 home-stead names or farm-names: *Liepa* in Dole (E I 38), in Kūdums («*Leepe*» in 1811) (altogether 13 such home-stead names), *Liepas-kalēji* in Taurkalne (E II 69), *Liepas-kalni* in Jaunlaicene (E I 76), *Liepas* in Allaži (E I 35) (altogether 23 objects; some home-steads are named in the process of embellishing names, e.g., *Liepas* in Aduļiena – until 1930 the name of the home-stead was «*Vidīji-pauri*» sm), *Liepi* in Nīcgale sm, *Liepu-kalni* in Zebrene (E II 139) (4x), *Liep(u) kalns* in Līgatne (E I 54) (altogether 5 objects in Latvia), *Liepu-māja* in Stāmeriene (E I 84 c), in Kusa (E I 16), *Liepu-mežs* in Sinole (E I 82), *Lieparāji* in Užavā (E II 154), *Liepāri* in Kusa (E I 16), *Liep-jāņi* in Sērene (E II 66), *Liepkalnis* and *Liepkalni* (altogether around 30 objects) in Dundaga (E II 146), Kārķi (E I 75), Lutriņi (E II 96 c) («*Leep-kaln*» in 1850), etc., *Liep-kalņi* in Rembate (E I 55), *Liep-kalniņi* in Lubāna (E I 19), «*Liep-kalniēki*» in Sēme (E II 140), *Liep-kāji* in Rundāle (E II 32 c), Sinole (E II 83 c) and Ziemeris E I 87, *Liep-krasti* in Sāviena sm, *Liep-mežs* in Sinole sm, *Liep-meži* in Milzkalne (U V 504), *Liepsalas* in Iecava (E II 29) (altogether 11 objects), *Liep-salis* in Jērcēni (E I 74), *Liep-saliņa* in Preiļi (E II 172), *Liepsalniēki* in Vecgūlbene (E I 73), «*Liep-salniēks*» in Līvāni (E II 170), *Liep-sils* in Preiļi sm, *Liep-zemnieki* in Code (U V 234) and Sigulda (E I 59), *Liepaiņi* in Sēlpils (E II 66), *Liepenes* in Līgatne (E I 54), *Liepēni* in Krimulda sm, *Liepenieki* in Brocēni (E II 90) (altogether 7 objects in Latvia), *Liepnieki* in Dundaga

(E II 146) (altogether 6 objects), *Liepiņa* in Ainaži (E I 88) (altogether 8 objects), *Liepiņas* in Kēči (E I 46) (altogether 15 objects), *Liepiņš* in Aloja (E I 109) (altogether 8 objects), *Liepiņi* in Ādaži (E I 35) (altogether 28 objects), *Liepiņēni* // *Līpiņāni* in Elkšņi (E II 58) and Sauka (E II 63), *Liepieni* in Dunika (E II 38) and Krote (E II 40);

- some names of taverns: *Liepu kruogus* tavern in Dzērve (U IV 29) (4x), *Liep-kruogs* tavern in Kuldīga (U IV 127) and Lauciene (U IV 209);
- as well as many names of villages: *Liep(u)kalns* village in Rugāji (E II 179), *Liepu-sala* inhabited place in Barkava (E II 183 c), village in Ungurs sm, 2 villages – in Baltinava and Mārkalne, *Liep-sala* village in Varakļāni (E II 188) // *Liepsales* sm, *Liepeņi* village in Skaista (E II 165), *Liepinieki* village in Preiļi sm, *Liepnieku ciems* villages in Sarkanmuiža (E II 152) and Dunika (U IV 72);
- names of former estates: *Liepas muiža* in Liepa (E I 17) // *Liep-muiža* sm, in Lielvircava (E II 89), *Liepu muiža* in Nigranda (E II 18), *Liepu muiža* in Rāva (E II 43), *Liepu muiža* // *Liepkalles* estate in Jaunsaule sm, *Liepāja* estate in Pededze sm, *Liepu-druva* half-estate in Viļāni (E II 189), *Liep-kalns* half-estate in Andrupene (E II 181);
- even several names of civil parishes: *Liepas pagasts* (E I 17), *Liepupes pagasts* (earlier *Perniģe* sm) (E I 97), *Liepna* (E II 178), *Liepvecumi* (part of civil parish) in Jumprava sm, *Liepkalne* (earlier *Liep-kalna-uožuolu pagasts* // *Liep-uožuolu pagasts* sm) (E I 18 c);

There are also ergonyms – names of companies, institutions and organizations in Latvia, for instance: «LIEPA» (in Priekule region – the aim of the organization: to join the hunters for hunting relaxation), «LIEPA» (20x), «LIEPAS» (100x), «LIEPIŅAS» (57x), «LIEPĀBOLS» in Durbe region, «LIEPAINE» – Horticultural cooperative society in Saulkrasti, «LIEPAINES», «LIEPĀJA» (7x), «LIELLIEPAS» in Alūksnes region, «LIELLIEPIŅAS» in Saldus region, «LIEPJUMTS» Ltd. in Liepāja, «LIEPAS KRŪMS» in Madona region, «LIEPIŅU SĒTA» in Saulkrasti, «LIEPAS KUKULĪTIS» Ltd. in Liepa civil-parish, «LIEPU AKMENTIŅI» in Bērzgale civil-parish, «LIEPAVA» – Deaf Sports Association in Liepāja, «LIEPZIEDIŅŠ PLUS» Ltd. in Lēdurga, etc.

Also in Latvian hydronymy – in names of lakes, ponds, brooks and rivers – one can often find the root *liep-* (about 25 objects are recorded): *Liepas ezeriņš* lake in Džūkste sm, *Liepu ezers* lake in Jumurda, *Liepsaļa ezers* lake in Stirniene (E II 188), *Liepas dīķis* pond in Ezere (U IV 115), in Zvārde (U IV 171) and *Liepu dīķis* pond in Vecpils (U IV 105), *Liepdīķis* pond in

Ēdole (U IV 265) – names of several objects, *Liepēnu dīķis* pond in Purmsāti (E II 20), *Liepas dziļums* deep place in River Pienava («used to be overgrown with linden-trees») in Džūkste sm, *Liepas strauts* brook in Bērsmuiža (U V 387), *Liepas upe* – tributary of Mergupe (E I 116), *Liepupe* – flows into sea (E I 113), river in Sauka (U V 353), river – tributary of River Zalva (E II 157), *Liepu strauts* – brook, flows into River Abava (E II 159), *Liepu tērcē* brook in Kārļi sm, *Liepvalks* brook in Lauciene (U IV 209), *Liepiņu valks* // *Liepiņ-valks* brook in Kurmale (E II 95, U IV 131), *Liepiņvalks* brook in Ugāle (U IV 287), *Liepna* river in Liepna sm (and *Liepnas ezers* lake ibid.): *liēpa* ‘die Linde’ ME II 503 (also J. Endzelīns Lvv II 334).

From the motivation point of view they are mostly hydronyms motivated by environment, resp., flora. Compared to hydronyms based on other tree names, the following etymons in Latvia are almost as popular: *alksnis* ‘alder-tree’, *bērzs* ‘birch-tree’, and *kārklis* ‘osier’ (trees that grow in low and damp places), while name of *ozols* ‘oak-tree’ doesn’t almost occur in hydronyms (only in secondary names – derived from surnames or oikonyms, e.g., *Uozuolmuižas ezers* < *Uozuolmuiža* estate, *Uozuolnieku ezers* < *Uozuolnieki* home-stead, etc.) (Balode 1993, 198). A number of hydronyms of this root (*liēpa*) are secondary, i.e., formed from other oikonyms as collocations: *Liepājas ezers* < name of city *Liepāja*, *Liepēnu dīķis* < home-stead name *Liepēni*, *Liepienu dīķis* < *Liepieni* home-stead in Krote, or derived from other hydronyms: *Liepvalkast* – part of the lake in Upesgrīva (U IV 225) < brook name *Liepvalks*; a number of these hydronyms derived also from anthroponyms: *Liepnieces stidziņa* < surname *Liepniece*. Cf. Lithuanian hydronyms with a root *liep-*: *Liepālės* lake, *Liepēlē* river, *Liepinis* river, *Liēpupė* river, *Liepūpis* river, etc. (Vanagas 1981, 190), as well as river name in ancient Prussian *Lipz* (later *der Pregel*) (Apr. 90).

It seems that the most common place-names with this root in Latvia are following: *Liepu-kalns* (30 oronyms, resp., names of hills), *Liepiņi* (28 home-stead names) and *Liepiņas* (15 home-stead names), *Liepkalns* (15 names of hills, forests and fields, 12 home-stead names) and *Liepkalni* (18 home-stead names), *Liepas* (23 home-stead names), *Liepsala* // *-as* (16 home-stead names, 4 names of forest islands, etc.), *Liepene* (8 names of meadows), *Liepenieki* (7 home-stead names), *Liepnieki* (6 home-stead names) (data according to Lvv and Place-name card index of Latvian Language Institute).

Very often informant’s comment explains the motivation of such toponyms, for instance: *Liepkalns* home-stead in Nītaure (many linden-trees

around the house, «dale full of linden-trees») 1950, *Liepu lauks* field in Gramzda («there used to be a lot of linden-trees») 1955, *Liepkalns* hill in Līgatne («linden-trees on the top of the hill») sm, *Liepkalns* hill in Vecpiebalga («a big, large linden-tree stood on the slope, then was taken away and made into puplit in Vecpiebalga church») 1949, *Liepkalns* hill in Sunākste («a big, branched linden-tree on the top of the hill») sm, *Liepas pļava* meadow in Lugaži («meadow near three hundred years old linden-tree») 1951, *Liepas tīrums* field in Ziemeļi («there used to be two linden-trees») 1952, *Liepu kāja* island in meadow in Rucava («elevation in the middle of a meadow with a number of linden-trees») 1947, *Liepvēris* (forest, but no more linden-trees today) sm, *Liepu ceļš* road in Jumprava («overgrown with linden-trees planted by landlord») 1953.

Such ambiguous Latvian toponyms as *Līpes kalns* hill in Laža, *Līpaiķi* home-stead should be analyzed separately – according to Konstantīns Karulis (Karulis I 526), these names have preserved a primary form of the Balts **leip*: **līp* > the Eastern Baltic **liep* : **līp* > Latvian *liepa*, but the lost form **līpa* (**līpe*, **līpe*) can be observed in the above mentioned place-names.

As hypothetical toponyms one could mention Latv. home-stead name and meadow-name *Liepadas* in Stende, which have been recorded in 1748 as «leepatt», but in 1834 as «lepatte» (for more details see Fil. mat. 82, Lvv II 337). Latvian home-stead names *Liepati* and *Liepat-meīri* in Dundaga (E II 146, U IV 252) in Dictionary of Latvia's place-names (Lvv II 339) are not related to the toponyms of headword *liepa*. They are left without etymologization.

Origin of the home-stead name *Liepāri* in Kusa (E I 16) is also obscure: whether this place-name should be treated as a compound, where the second part is *ārs* 'outdoors; the open air; outside' (ME), or could be compared with the river name *Liepars* (Lvv II 337) – tributary of Svitene (E II 157) // *Liepara* in Lielvirca (U V 447) // «leepare» sm and *Liepara muiža* estate in Svitene (E II 35), which are mentioned separately in the Dictionary from the headword *liepa* and are linked to obscure Latvian word *liepars*, the meaning of which in ME II 504 is marked with «?», quoting «susuriņš pa ceļu tek, uz susura liepars, uz liepara gaigals /dormouse is running on the road, liepars on him, diver on liepars/» (as well as compared to Lithuanian river-name *Lieparo upė* and ancient Prussian name of a hill *Lepare* (Lvv II 339). Though, A. Vanagas clearly associates Lithuanian hydronyms *Liepóra*, *Liepōras*, *Lieporas* with a name of a tree *liepa* (Vanagas 1981, 190), in addition A. Nepokupny (Nepokupny 2000, 91–101) sees more parallels with Ide. and Slavonic languages – cf. Serbian *lunāp* 'lindem-tree forest', etc.

Obviously such place-name as *Liepakaļi* home-stead in Zūras (E II 155) can't be related to *liepa* etymon («Leepakkaļ» (U IV 298)) – J. Endzelīns marks it with «?» < **liel-pakaļi* (Lvv II 339) < *liels* 'large' + *pakaļa* 'back side, ass'. Also home-stead names *Liepāderi* in Līve (E II 30) and in Ikšķile (// «*Liepāderes*») (E I 40) are explained < * *liel-pāderi* (cf. toponyms *Pāderi*, *Pādere*), where *l* has been lost, similarly as in *Lie(l)kāji*, *Saurieši* (Augstkalns 1930, 114) (Lvv II 339).

Home-stead name *Liepēri* in Drusti (E I 10) is not included into entry of *liepa*, left without etymology in the Dictionary of Latvia's place-names (Lvv II 339).

Taking into consideration all place-names of Latvia with a root *liep-* from the topo-derivative point of view one should conclude that all possible types of topo-derivation can be met. There are a number of primeval toponyms, derived with zero affixation, like home-stead names *Liepa* (13x) < appellative *liepa*, as well as *pluralia tantum* oikonyms *Liepas* (23x). Ending derivatives are rarely recorded in the lists of Latvian toponyms – they are *pluralia tantum* oikonyms *Liepes* (1x) and *Liepi* (1x) (one should add that m. g. form *lieps* as appellative is recorded also in Latvian dialects, for example, in Vārkava (ME II 504)). There are very few prefixal derivatives with this root – *Paliepas* home-stead in Bilska 1969, former home-stead in Ceraukste 1949, *Paliepe* bay in Dreiliņi (Jugla lake) 1964, *Paliepis* home-stead in Jērcēni (E I 74), home-stead in Smiltene (E I 83) («*Andref Pallep*» 1638 g.), *Paliepene* me in Smiltene 1969, etc. (Lvv III 93). Suffixal derivatives are numerous and of large variety: *Liepaini*, *Liepāja*, *Liepene*, *Liepeni*, *Liepēni*, *Liepenieki*, *Liepinieki*, *Liepnieki*, *Liepīte* /bay with a lot of linden-trees/, *Liepnieki*, *Liepiniece*, *Liepiens*, *Liepieni*, *Liepinas*, *Liepiņi*. Sometimes even derivatives of two suffixes occur: *Liepenīte*, *Liepenīca*, *Liepinēni*, *Liepājiņš*. One could add though, that suffixal appellatives *liepainīte*, *liepanīte*, *liepunīte* with the meaning 'linden-tree' (with '?' mark in ME II 504) are also used in dialects, moreover, the appellative *liepāja* has a meaning 'ein Körbchen aus Lindenborke /linden bast basket/' (ME II 504), *liepene* '1. der Lindenhain, Lindenwald /linden grove, linden wood/; 2. Schlangenkraut (Calla Palustris) /water arum/' (ME II 504), *liepiens*, *liepiene* 'der Lindenhain, Lindenwald /linden grove, linden wood/' (ME II 504).

There is an even greater variety in derivation of compounds: they are both compounds where the second part is a nomenclature word corresponding to the name of the object: *Liep-lauks*, *Liep-tīrums*. *Liep-kruogs*, *Liep-muiža*, *Liep-purvs*, *Liep-sala* (island in forest), *Liep-vēris* (forest, although today there is no linden-trees), as well as compounds, where the

second component is different from the name of the object – they might be called transferred toponyms (the name of one object is transferred to an adjacent object): *Liep-kalne* (civil parish, cf. Latv. *kalns* ‘hill’), *Liep-kalns* (home-stead), *Liep-kalniņi* (home-stead), *Liep-krasti* (home-stead, Latv. *krasts* ‘coast’), *Liep-mežs* (home-stead, cf. Latv. *mežs* ‘forest’), *Liep-sils* (home-stead, cf. *sils* ‘pine-forest’), *Liep-vecumi* (home-stead), *Liep-ezers* (meadow, cf. *ezers* ‘lake’), *Liep-kakts* (forest, cf. *kakts* ‘corner’), *Liep-leja* (meadow, cf. Latv. *leja* ‘valley’), *Liep-upe* (civil parish, cf. *upe* ‘river’), *Liep-upe* (meadow), *Liep-valks* (meadow, cf. *valks* ‘brook’), and such compounds, where the second component is not nomenclature word (these names to a certain extent could be called metaphoric): they are home-stead names *Liep-arāji* (cf. *arājs* ‘ploughman’), *Liep-zemnieki* (cf. *zemnieks* ‘farmer, peasant’), *Liep-jāņi* (cf. Latv. personal name *Jānis*), *Liep-kāji* (cf. *kāja* ‘leg, foot’), bay *Liep-celms* (cf. *celms* ‘stump’), meadow *Liep-dadzis* (cf. *dadzis* ‘thistle’), the three stem words among them – *Liep-kaln-muiža*, *Liep-dang-kalns*, *Liep-dārz-lauks*, *Liep-kruogu-spice*. Very rare compound-toponyms with etymon of *liepa* as a second component: «*Mefchleepen*» home-stead in Nīca 1826 (U IV 90). The most frequently recorded home-stead names from these composite derivative group are *Liepkalns* and *Liepkalni* – 30x.

Occasionally a mixed derivation way can be observed, for example: compound derivation combined with suffixal derivation: *Liep-kal-nieki*, *Liep-sal-īņa*, *Liep-sal-ieši*, *Liep-sal-nieki*.

Topo-derivative type of collocations is very widespread – phrases, where a) first component – sg. Gen. form: *Liepas dārzs*, *Liepas dziļums*, *Liepas ezeriņš*, *Liepas gabals*, *Liepas grāvis*, *Liepas lanka*, *Liepas placis*, *Liepiņas tērce*; b) first component – pl. Gen.: *Liepu apakša*, *Liepu dambis*, *Liepu dzira*, *Liepu grava*, *Liepu kalni*, *Liepu lauks*, *Liepu līcis*, *Liepu tērce*, including three-component collocations: *Garā liepu sala* (island), *Liepu meža ceļš* (road). Several toponyms of this type may have arisen not from the analyzed appellative, but from personal name of the respective root, for example: *Liepnieces stidziņa* (cf. f. surname *Liepniece*), *Liepiņa purvs* (cf. surname *Liepiņš*), *Liepiņu krūmi* (the name if the owner – *Liepiņš*), or from appropriate home-stead name, for example: *Liepkalnu mežs* (cf. home-stead name *Liepkalni*).

It is testified that this appropriate root has been known also in the Old Prussian place-names, such as: forest name *Leipe* 1508, later *Leip*, *Lepen*, place-name *Leipiten* Apr. 86, 87 (see also Toporov 1990, 197, Mažiulis II 1996, 69), *Lepare* hill-name (Nepokupnij 2000). The Prussian appellative

form can also be met in following contemporary Lithuanian place-names *Leipalingis* – inhabited place, *Leipalotas* – forest. There is a lot of different geographical objects in Lithuania named after linden-tree: *Liepieiai*, *Liepikas*, *Liepaičiai*, *Liepavas*, *Liepeliai*, *Lieponys*, *Liepukai*, *Lieplaukalė*, *Liepona*, *Lieporas*, etc. Like in Latvia, also in Lithuania they are generally microtoponyms.

Undoubtedly, relation of a linden-tree with folklore and mythology perceptions has influenced the popularity of this root both in personal names, and place-names of Latvia. Short, sonorous, easy to pronounce, close to nature name with positive connotation is suitable both for naming a child and denoting the closest geographical objects.

Abbreviations

c – corrected form

dial. – dialectal form

Est. – Estonian

f. – female personal name

f. g. – feminine gender

Finn. – Finnish

Hebr. – Hebraic

Lat. – Latin

Latv. – Latvian

Lith. – Lithuanian

m. – male personal name

m. g. – masculine gender

OCMA – Office of Citizenship and Migration Affairs of the Ministry of Interior of the Republic of Latvia

r – river

Rus. – Russian

sm – supplementary materials

year after the place-name indicates year of expedition

Literature

Apr. – Gerullis Georg. *Die altpreussischen Ortsnamen*. Berlin und Leipzig: W. de Gruyter, 1922.

Augstkalns 1930 – Augstkalns Alvis. Etimoloģijas un sikumi. *Filologu Biedrības Raksti*, Nr. 10, 1930, 112.–115. lpp.

Balode 1993 – Balode Laimute. Latvian hydronyms derived from botanical names. *Linguistica Baltica* 2, 1993, pp. 189–210.

- Balode 2005** – Balode Laimute. Dendronīmi Latvijas hidronimijā jeb koku atspulgi ūdeņos. *Linguistica Lettica*, 14. Rīga: Latviešu valodas institūts, 2005, 145.–159. lpp.
- Balodis 2008** – Balodis Pauls. *Latviešu personvārdu etimoloģiskās semantikas teorētiskais modelis un tā realizācija*. Promocijas darbs filoloģijas doktora grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008.
- Blese 1929** – Blese Ernests. *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas*. I. *Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.)*. Rīga: A. Gulbis, 1929.
- E I, II** – Endzelīns Jānis. *Latvijas vietu vārdi*. 1.d. *Vidzemes vārdi*. Rīga: A. Gulbis, 1922; 2.d. *Kurzemes un Latgales vārdi*. Rīga: A. Gulbis, 1925.
- Eniņš 2001** – Eniņš Guntis. Latvijas brīnumkoki. *Latvijas daba*, 15, 2001 (pieejams: <http://www.dabasretumi.lv/Raksti/GenBrinumkoki.htm> (skatīts 24.02.2012)).
- Eniņš 2008** – Eniņš Guntis. Liepa – tautumeitas simbols. *100 dižākie un svētākie*. Rīga: Lauku Avīze, 2008, 26.–28. lpp.
- Erdmane 1988** – Erdmane Helēna. Koku tēli, to semantika un mākslinieciskā slodze dziesmu folklorā. *Pasaules skatījuma poētiskā atveide folklorā*. Rīga: Zinātne, 1988, 41.–47. lpp.
- Fil. mat.** – *Filoloģijas materiāli: Profesoram J. Endzelīnam sešdesmitajā dzimšanas dienā veltīts rakstu krājums*. Rīga: Ramave, 1933.
- Karulis I, II** – Karulis Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I, II. Rīga: Avots, 1992.
- Kavolis 1992** – Kavolis Vytautas. *Vyrai ir moterys lietuvių kultūroje*. Vilnius: Lietuvos kultūros institutas, 1992, p. 21–34.
- Kursīte 1996** – Kursīte Janīna. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne, 1996.
- Kursīte 1999** – Kursīte Janīna. *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā*. Rīga: Zinātne, 1999.
- Kuzavinis, Savukynas 1987** – Kuzavinis Kazimieras, Savukynas Bronys. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1987.
- LPŽ** – *Lietuvių pavardžių žodynas*. I–II. Vilnius: Mokslas, 1985–1989.
- Lūvena 2008** – Lūvena Ivonne. Egle – zalkša līgava. Pasaka par zalkti – baltu identitāti veidojošs stāsts // *Latvijas Universitātes Raksti*. 2008. 732. sēj. *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla*, 11.–29. lpp.
- Lvv II** – Endzelīns Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi*. I d. 2. sēj. K–Ō. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.
- Lvv III** – *Latvijas vietvārdu vārdnīca, Paaglis–Piķu*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2003.
- Malta 1928** – Malta N. Mežs un koki latvju daiņās // *Latvju tautas daiņas*. 1. sējums. Rīga: Literātūra, 1928, 1.–10. lpp.
- Mažiulis 1996** – Mažiulis Vytautas. *Prūsų kalbos etimologinis žodynas*. III t., Vilnius: Mokslas, 1996.
- ME** – Mülenbachs Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. I–IV sēj., Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.

- Mama.lt** – http://www.mama.lt/show-article/6212/populariausi-vaiku-vardai-2011?utm_source=naujienlaiskis&utm_medium=pastas&utm_campaign=2012-01-29 (accessed 30.01.2012).
- Непокупны 2000** – Непокупный Анатолий. Сербско-литовская изоглосса *lipnār* ‘липняк’ / *Lipnār – Liēporas* и прусский ороним *Lepare* // *Baltistica*, 35 (1), 2000, с. 91–101.
- Nummelin, Teerijoki 2003** – Nummelin Juri, Teerijoki Elina. *800 harvinaista etunimeä*. Helsinki, 2003.
- Ozols 1996** – Ozols Arturs. *Latviešu tautasdziesmu valoda*. Rīga: Zvaigzne, 1996.
- Pokorny 1959** – Pokorny Julius. *Ingermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern und München: Francke Verlag, 1959.
- Rūķe-Draviņa 1986** – Rūķe-Draviņa Velta. *Cilvēks un daba latviešu tautasdziesmās*, Stokholma: Artilett, 1986.
- Sauka 1970** – Sauka Donatas. *Tautosakos savitumas ir vertė*. Vilnius: Vaga, 1970, p. 92–98.
- Siliņš 1991** – Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1991.
- Sinkevičiūtė 2011** – Sinkevičiūtė Daiva. Patys dažniausi piliečių vardai ir jų davimo tendencijos. *Gimtoji kalba*, 2011, nr. 12, p. 3–9.
- Staltmane 1981** – Сталтмане Велта. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва: Наука, 1981.
- Straubergs 1957** – Straubergs Klāvs. Svētie meži un svētie koki. *Amerikas latviešu humanitāro zinātņu asociācija. Rakstu krājums*. 1. sējums. Ņujorka, 1957, 14.–25. lpp.
- Straubergs 1966** – Straubergs Kārlis. *Latviešu tautas paražas*. ASV: Pilskalns, 1966.
- Superanskaja 1998** – Суперанская Александра Васильевна. *Словарь русских личных имён*. Москва: Айрис-пресс, 1998.
- Šmits 1928** – Šmits Pēteris. Koku loma mītos. *Latvju tautas daiņas*. 1. sējums. Rīga: Literātūra, 1928, 11.–16. lpp.
- Štrodahs 1999** – Štrodahs Oskars. Iecienītākie latviešu personvārdi mūsu gadsimta divdesmitajos, sešdesmitajos un astoņdesmitajos gados. *Vārdadienu kalendārs. 2000.–2003*. Rīga: Valsts valodas centrs, 1999, 490.–491. lpp.
- Švābe 1923** – Švābe Arveds. Ozols un liepa latvju reliģijā. Švābe A. *Raksti par latvju folkloru*. Rīga: J. Roze, 1923, 46.–81. lpp.
- Toporov 1990** – Топоров Владимир Николаевич. *Прусский язык. L*. Москва: Наука, 1990.
- U IV, V** – Plāķis Juris. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I d. Kurzemes vārdi, II d. Zemgales vārdi. *Latvijas Universitātes Raksti*. Filoloģijas un filozofijas sērija, IV sēj., Nr. 1, 1–305; V sēj., Nr. 5, 213–538.
- Vanagas 1981** – Vanagas Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981.
- Vardai.lv** – <http://vardai.vlkk.lt/statistika/Liepa> (accessed 24.02.2012).
- Vėlius 1983** – Vėlius Norbertas. Pasakos *Eglė žalčių karalienė* mitiškumas. *Būtis ir laikas*. Vilnius: Mintis, 1983, p. 53–72.
- Vilkuna 1997** – Vilkuna Kustaa. *Etunimet*. Helsinki: Otava, 1997.

Liepa (*Tilia*) Latvijas onomastiskajā kontekstā

Kopsavilkums

Liepas (lat. *Tilia*) nosaukums baltu onomastikā – gan antroponimikā, gan toponimikā – ir plaši pazīstams. Apelātīvs *liepa* etimoloģiski saistāms ar ide. sakni **leip-* ‘lipināt’, ‘līmēt’, ‘ar taukiem iesmērētš’, sal. arī latv. *lipt*, *lipīgs*, *lipns*, *laipns*, liet. *limpu*, *lipnus*, *lipus* u.c., un, iespējams, radies, pateicoties šī koka mikstajām, piekļāvīgajām lapām (Fasmer II 499, Pokorny 1959, 670–671, ME II 503, Karulis I 525–526). Raksta mērķis – izanalizēt šī latviešu folklorā un mitoloģijā plaši aprakstītā koka atspoguļojumu Latvijas personvārdos (gan priekšvārdos, gan uzvārdos) un vietvārdos.

Raksta pirmajā daļā tiek apskatīti latviešu priekšvārdi, kas radušies no koku nosaukumiem (*Egle*, *Eglis*, *Eglīte*, *Eglona*, *Eglons*, *Eglonija*; *Ieva*, *Ievēns*, *Ieviņa*, *Paegle*, *Priedīte* u. c.) – gan mūsdienās lietotie, gan retie un vēsturiskie vārdi. K. Siliņa *Latviešu personvārdu vārdnīcā* (1991, 214) ir minēts tikai 1599. g. deminutīva formā reģistrētais personvārds *Liepiņa*. Tomēr, pēc Pilsnības un migrācijas pārvaldes 2012. g. datiem, Latvijā reģistrētas 4 personas vārdā *Liepa*. Lietuvā šis vārds ir kļuvis par 12. populārāko personvārdu. Rakstā ir minēta vārda izveles motivācija, kā arī salīdzinājums ar citu kaimiņvalodu antroponimiskās sistēmas piemēriem.

Latviešu uzvārdi, kas radušies no koku nosaukumiem, ir zināmi kopš 15.–16. gs. Kopumā Latvijā floras semantikas uzvārdi ir ļoti izplatīti (daļa no tiem gan radušies no attiecīgas saknes oikonīmiem). Visizplatītākie no tiem: *Bērziņš*, *Ozoliņš*, *Liepiņš*, *Ozols*, *Vītols*, *Kļaviņš*, *Liepa* (Staltmane 1981, Balodis 2008). Ir sastopami ļoti dažādi saknes *liep-* derivatīvie un ortogrāfiskie varianti: *Liepa*, *Liepiņš*, *Liepnieks*, *Liepenieks*, *Liepinieks*, *Liepītis*, *Liepāns*, *Liepēns*, *Lipiņš*, tostarp arī salikteni *Kalnliepa*, *Krūmiņliepa*. Latviešu uzvārdi rakstā tiek salīdzināti un sastatīti ar citu valodu analogiskas semantikas uzvārdiem.

Liepa kā etimons rodams vairāk nekā pustūkstoši Latvijas vietvārdu (pēc Lvv II un LVI vietvārdu kartotēkas datiem). Raksta otrā daļa veltīta objektiem, kuru nominācijā izmantota leksēma *liepa*, īsi pieskaroties vietvārdu motivācijai. Lielākoties no vārda *liepa* veidoti mikrotoponīmi (visvairāk pļavu nosaukumu – ap 60, kalnu – 40, lauku – 15, mežu, purvu, liču u. c. nosaukumi; zināmi arī vairāki svētliepu vārdi), lai gan ļoti daudz ir arī dažādu oikonīmu – ap 200 mājvārdu, arī ciemu, muižu, pagastu nosaukumi. Sakne *liep-* reģistrēta arī Latvijas ezeru un upju nosaukumos (apmēram 20).

Minēto Latvijas (un Lietuvas) hidronīmu motivācija lielākoties saistīta ar apkārtējo vidi, floru.

Rakstā tiek analizēti saknes *liep*- toponīmi arī no darināšanas viedokļa: pirmatnīgie onīmi; prefiksālie, sufiksālie, galotņu derivāti (visizplatītākie mājvārdi – *Liepiņi*, *Liepiņas*); salikteni (visbiežāk reģistrētie šīs derivatīvās grupas vietvārdi *Liepkalns* un *Liepkalni*); vārdkopas. Vairāki toponīmi radušies nevis no analizējamā apelatīva, bet gan no attiecīgās saknes personvārda. Rakstā apskatīti arī no etimoloģijas viedokļa diskutējamie gadījumi (*Līpes kalns*, *Līpaiķi*, *Līpars*, *Līpati*). Īsi skarti arī šīs saknes urbanonīmi un ergonīmi.

NAMENWAHL BEI SCHWEIZER
GEMEINDEFUSIONEN 1852 BIS 2012:
RAHMENBEDINGUNGEN, MOTIVE UND
VERGLEICHSNAMEN

Einleitung: Gemeindenamen in der Toponomastik

Die klassischen Ortsnamenbücher als eigentliche Namenlexika mit Fokus auf die Etymologie gehen von Namensammlungen aus, die für das jeweilige Gebiet als mehr oder weniger komplett angenommen werden. Diese Annahme ist durchaus nicht nur zu verstehen als «alle vorkommenden Namen sind erhoben», sondern auch als «die toponymische Benennung im Untersuchungsgebiet ist abgeschlossen, neue Namen entstehen im Normalfall nicht mehr».

Tatsächlich sind etwa in der Schweiz viele Mikrotoponyme in der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts im Rahmen großflächiger Güterzusammenlegungen komplett verschwunden (HLS, Melioration, online abgerufen am 26. Januar 2012).

Dennoch entstehen natürlich auch neue Namen. Finden sie Eingang in Namenbücher, sind sie meist weniger aus eigentlich etymologischer Sicht interessant als in ihrer Motivation. Ein Beispiel dafür sind Ereignisnamen: Eine steile Waldstelle in Gündlischwand im Berner Oberland heißt *Berliner*. Laut Gewährspersonen hat sich vor Jahren einmal ein Herr aus *Berlin* verlaufen und musste mitten in der Nacht gerettet werden (BENB 2011, 277). Ob diese Erklärung tatsächlich zutrifft, lässt sich heute kaum mehr abklären. Abgelegen, wie der Ort ist, wäre er aber ohne das namengebende Ereignis vermutlich einfach namenlos geblieben. Das BENB interessiert sich bei diesem Namen jedenfalls für die Namenmotivation und nicht für die Etymologie von *Berlin*.

Neben solchen Einzelfällen gibt es eine ganze Reihe von Namenneuerungen, die in der Toponomastik wenig beachtet werden: Namenänderungen von Gemeinden. Diese Entwicklung fällt meist aus dem Blickwinkel der Namenbücher, weil es sich dabei sehr oft nur um Modifikationen zwecks

besserer Unterscheidbarkeit von Gemeinden mit ähnlichen Namen handelt. Dennoch dürften auch bei den Gemeindenamenmodifikationen interessante Benennungsmoden auftreten.

Von besonderem Interesse sind die Namen neu entstehender Gemeinden: Durch Gemeindefusionen sind insbesondere in der jüngeren Vergangenheit viele Gemeinden verschwunden und neue entstanden. Die toponomastische Frage, welche Namen sich neu entstehende Gemeinden geben, wurde von den Namenbüchern bisher weitgehend ausgeklammert (eine Ausnahme bildet das Lexikon der schweizerischen Gemeindenamen LSG 2005, dessen Namenbestand ausschließlich alle Schweizer Gemeindenamen im Bestand von ungefähr 2003 umfasst; vgl. – allerdings ohne eigentlich toponomastisches Interesse – für Preußen im 19./20. Jahrhundert Verdenhalven 1971). Dafür gibt es zwei Gründe: Einerseits waren Gemeindefusionen im 20. Jahrhundert relativ selten. Andererseits sind die Namen der neu entstehenden Gemeinden auf den ersten Blick meist unspektakulär: Es wird meist der Name einer der beteiligten Gemeinden gewählt, ein Doppelname eingeführt oder ein bestehendes Choronym (Gebietsname), allenfalls ein anderes Toponym (z. B. ein Oronym oder ein Hydronym) übertragen. Alle diese Namen sind in den Namenbüchern ohnehin verzeichnet und damit etymologisch kaum weiter interessant.

Das Interessante an neuen Gemeindenamen ist sozioonomastischer Natur: Welche Gemeinden wählen unter welchen Umständen und wieso welche Namen oder eben nicht? Viele Faktoren haben einen Einfluss auf die Namenwahl: Wie viele Gemeinden sind beteiligt? Sind die beteiligten Gemeinden ähnlich groß oder ist eine davon bedeutender? Findet eine Fusion gleichberechtigter Partner statt oder wird eine Gemeinde in eine andere eingemeindet, deren Recht unverändert bestehen bleibt (Fetz 2009, 41), so genannte Absorption (SSWF, online abgerufen am 20. Februar 2012)? Besteht schon ein Name (Choronym) für die entstehende Gemeinde? Wird die Fusion von den Bewohnerinnen und Bewohnern bzw. den Gemeindebehörden angestrebt oder von einer übergeordneten Verwaltungsebene forciert? Und nicht zuletzt: Gibt es epochengebundene Namenmoden, die zum Fusionszeitpunkt wirksam sein können?

Alle diese Faktoren zusammen mit den unterschiedlichen Situationen in den vier Schweizer Sprachgebieten ergeben ein ziemlich komplexes Bild. Alle möglichen Kombinationen ließen sich bei mehr als 400 Schweizer Gemeindefusionen zwischen 1852 und 2012 nur mit umfangreichen statistischen Verfahren kontrollieren. Zweck der vorliegenden Untersuchung ist es

aber weniger, vertieft festzustellen, welche Umstände die Namenwahl beeinflussen, als die Kategorien neuer Namen an sich zu untersuchen.

Schweizer Gemeinden

Am 1. Januar 2009 bestand die Schweiz aus 2636 Gemeinden mit einer mittleren Einwohnerzahl von 2921. Schweizer Gemeinden gehören damit zu den kleinsten in Europa (Fetz 2009, 12, 47). In ihren heutigen Funktionen als Gebietskörperschaften und in ihrer Ausdehnung sind die Schweizer Gemeinden im Wesentlichen im 19. Jahrhundert entstanden. Dabei gibt es kantonale erhebliche Unterschiede sowohl was die Zusammenfassung einzelner Siedlungen zu Gemeinden als auch die Aufgaben und die Autonomie dieser Körperschaften betrifft (Fetz 2009, 38). Im europäischen Vergleich sind Schweizer Gemeinden allgemein überdurchschnittlich autonom (Fetz 2009, 46).

Viele kleine Schweizer Gemeinden haben heute Schwierigkeiten beim Erfüllen ihrer Aufgaben: Einerseits fehlen Personen, die bereit sind, sich für die Gemeinde einzusetzen, andererseits besteht ein zunehmendes Bedürfnis nach Professionalisierung und die Zahl der Aufgaben nimmt zu (SSWF, online abgerufen am 20. Februar 2012). Zudem sind die Infrastrukturkosten für kleine Gemeinden zunehmend problematisch. In den letzten Jahren haben darum viele Schweizer Gemeinden fusioniert. Die Schweiz hat hier gewissermaßen Nachholbedarf: In anderen europäischen Ländern wurde die Zahl der Gemeinden bei Gebietsreformen in den 1970er Jahren stark reduziert. In der Schweiz gibt es nach Fetz (Fetz 2009, 47f.) zwei eigentliche Phasen von Gemeindefusionen: die städtischen Eingemeindungen zwischen 1893 und 1934 und die seit den 1990er Jahren zunehmenden Fusionen im ländlichen, teils auch im Agglomerationsraum. Das Bedürfnis nach Fusionen bzw. die Bereitschaft dazu ist regional sehr unterschiedlich, weil das kantonale Recht in Bezug auf Struktur und Aufgaben der Gemeinden sowie auf die Möglichkeit der Zwangsfusion stark variiert (Fetz 2009, 153).

Gemeinden gelten in der Schweiz als wesentlicher Kristallisationspunkt für eine lokale Identität. Die insbesondere in kleinen, ländlichen Gemeinden stark ausgeprägte lokale Identität (Fetz 2009, 70) kann einen negativen Einfluss auf die Bereitschaft zur Fusion haben. Umgekehrt besteht bei kleinen Gemeinden aber ein überdurchschnittlich großer Fusionsdruck. Besonders erfolgversprechend sind Fusionsprojekte, wenn schon eine gemeinsame Identität auf Stufe der neu zu schaffenden Gemeinde besteht (Fetz 2009, 72). In ländlichen Gebieten sind insbesondere Fusionen ganzer Talschaften erfolgreich (Fetz 2009, 78–79).

Dass Gemeindefüramen Teil der lokalen Identität sind, liegt auf der Hand (Fetz 2009, 231). Es ist daher nicht überraschend, dass einige Fälle von Namenänderungen von Schweizer Gemeinden in den letzten 200 Jahren zumindest teilweise als Folge von Identitätsfragen anzusehen sind. Dazu gehört etwa eine Reihe von Namenwechselln 1943 im Kanton Graubünden, bei denen das deutsche Exonym durch das rätoromanische Endonym ersetzt wurde, so *Münster* für *Müstair*, *Uors* für *Furth*.

Nach Art. 19, Abs. 3 der «Verordnung vom 21. Mai 2008 über die geographischen Namen» (GeoNV, online abgerufen am 21. Februar 2012) sind die Gemeindefüramen des amtlichen Gemeindeverzeichnis (AGVZ 2012), das vom Bundesamt für Statistik mit Daten der Eidgenössischen Vermessungsdirektion (swisstopo) geführt wird, behördenverbindlich.

Die Wahl eines neuen Namens im Fall einer Gemeindefusion hängt von den oben beschriebenen außersprachlichen Faktoren wie Gemeindefüröße und Anzahl beteiligter Gemeinden ab. Sie kann als Prozess der Identifikationsbildung oder -stiftung verstanden werden. Im Gegensatz zur Mehrzahl alter Siedlungsnamen, die aus Flurnamen (*Arni* ‘Stelle mit Ahornbäumen’) oder als Besitzernamen (*Ostermundigen* ‘bei den Gefolgsleuten von Ostermund’) aus dem alltäglichen Gebrauch entstanden sind, handelt es sich dabei um bewusste Namengebung. Als solche lässt sich die Benennung neuer Gemeinden mit anderen bewussten Benennungsprozessen vergleichen: Der Benennung neugeborener Kinder, der literarischen Namengebung und der Benennung von Straßen. Ein solchermaßen vergebener Name ist nicht notwendigerweise (historisch) deskriptiv, er muss nur einen Identitätsrahmen darstellen.

Welche Emotionen die Wahl eines Gemeindefürmens und die Angst vor Identitätsverlust bei der Fusion auslösen kann, ja dass der Name zumindest ein Stolperstein für eine Fusion sein kann, zeigt ein Beispiel:

Die Bündner Gemeinde *Waltensburg/Vuorz* sollte mit dem kleineren *Andiast* und dem deutlich größeren *Breil/Brigels* fusionieren. Der Vertrag wurde von der Gemeindeversammlung abgelehnt. Nach einem Medienbericht (Südostschweiz, 21. Januar 2012) mobilisierte neben dem geplanten Bau einer Verbindungsstraße überraschenderweise vor allem die noch ungeklärte Frage des neuen Gemeindefürmens und -wappens die Gegnerschaft. Befürchtungen wurden laut, die Gemeinde heiße in Zukunft einfach *Breil/Brigels*, das Wappen von *Waltensburg/Vuorz* müsse aufgegeben werden.

Während es zum Komplex von Name und Identität in Bezug auf Personennamen breite Literatur gibt, ist dieses Thema für Toponyme wenig

untersucht; die Ursache dafür liegt vermutlich darin, dass die meisten Ortsnamen eben nicht neu vergeben werden, sondern traditionell sind (Helleland 1996, 1389–1390).¹

Vergleichsnamen: Personennamen, Straßennamen, literarische Namen als bewusste Benennungen

Dass die Vornamengebung Moden unterliegt, ist eine Binsenweisheit: Wer kennt nicht die Geschichten von den *Kevins*, denen ihre Lehrerinnen und Lehrer allein aufgrund ihres Vornamens weniger zutrauen als den *Sophies* und *Oskars*. Hier zeigt sich deutlich das unterschiedliche Image und Prestige bestimmter Vornamen (s. dazu etwa Kohlheim 1977, 528–529; Frank 1980). Wie sich die eher kurzlebigen Vornamenmoden in den letzten Jahren entwickelt haben, muss hier nicht dargelegt werden; insgesamt hat die Namensvielfalt zugenommen und exotische Namen wurden sehr viel häufiger (Wolffsohn, Brechenmacher 1999, 284). Ebenfalls nicht weiter ausgeführt werden muss, dass die Vornamengebung im Einzelfall mehr oder weniger stark als direkte Nachbenennung nach konkreten Vorbildern zu verstehen ist: Wohl bei jedem heute geborenen *Elvis* wird man eindeutig an eine Nachbenennung denken.

Straßennamen in heutigem Sinn sind eine neue Entwicklung. Bis in die Neuzeit entstanden Straßennamen wie die Mehrzahl der Flurnamen aus dem alltäglichen Gebrauch (Helleland 1996, 1391): Sie bezeichneten Eigenschaften (*krumm*, *lang*), die Lage in Relation zu wichtigen Gebäuden oder zu benachbarten Orten. Erst nach der Französischen Revolution kamen Straßennamen als Ehrennamen bzw. als kommemorativ Namen auf. Maurer (Maurer 2008, 63–65) zitiert die Revolutionsnamen *Place de la Liberté* und *Rue Napoléon* im revolutionären Paris ebenso wie spätere Versuche, die monarchistische Restauration durch die Namenwahl zu unterstreichen. Besonders bekannt sind die Straßenbenennungen aus nationalsozialistischer Zeit in Deutschland (Werner 2008, 21–29) und die Entnazifizierung durch Umbenennungen mit erneuter Idealisierung in beiden deutschen Nachfolgestaaten (Diederichsen 1996, 1773). Straßenbenennungen haben also im Unterschied zur vielfach eher unbewussten Wahl eines Modenamens für neugeborene Kinder ein starkes programmatisches Element.

Insbesondere Personennamen in Straßennamen werden nach Maurer (Maurer 2008, 63–65) zu öffentlichen Bedeutungsträgern mit Relevanz für

1 Freilich gib es schon lange bewusste Ortsbenennungen. Oft handelt es sich um bewusste Nachbenennungen von Machthabern nach anderen Orten.

die Identität einer jeweiligen Zeitgenossenschaft. In Basel wurden beispielsweise nach dem Schleifen der Stadtbefestigung neue Straßen mit Motiven benannt, die den eben erst entstandenen modernen Schweizer Bundesstaat gewissermaßen festigen sollten: Als Namenpaten dienten Persönlichkeiten aus allen Gebieten des Bundesstaats (freundliche Mitteilung Jürgen Mischke, Orts- und Flurnamenbuch Basel-Stadt).

Kommemorativ und ehrende Straßennamen erschöpfen sich nicht in Benennungen nach Personen: Zu gleicher Zeit entstanden auch nicht-personale Straßennamen. So wurde in Bern 1881–1882 der *Helvetiaplatz* gebaut, dessen Motiv nach Weber (Weber 1990, 154) die allegorische Figur *Helvetia* ist.

Das kommemorativ-ehrende Benennungsmotiv ist in der Straßenbenennung bis heute von Bedeutung. Der *Tumarkinweg* in Bern erinnert etwa an die Sozialistin *Anna Tumarkin* (1895–1951), Professorin an der Universität Bern und europaweit erste Frau mit dem Recht, Doktor- und Habilitationprüfungen abzunehmen. Die Straßenbenennungskommission der Stadt Zürich möchte eine Straße nach *Emilie Lieberherr* (1924–2011) benennen, der ersten Frau im Zürcher Stadtrat (Neue Zürcher Zeitung, 5. Januar 2011).

Die Vielfalt der Motivkategorien für Straßennamen (etwa Weber 1990, 339–341) ist groß: So hat die Stadt Bern in den letzten Jahren mehrere Wege nach Werken des Künstlers Paul Klee (1879–1940) benannt, etwa den *Teppich der Erinnerung*. Eines gilt jedoch für alle diese institutionellen Straßenbenennungen: Sie haben eine bestimmte Prestigewirkung (Lötscher 1996, 1609). Die benennenden Kommissionen sind sich dieser Wirkung bewusst, weshalb die Benennungsmoden bei Straßennamen einem raschen Wandel unterliegen: Die Benennung soll einer politischen Einstellung, einer Ideologie, dem eigenen, modernen Kosmopolitismus, der Political Correctness Rechnung tragen.

Der Benennung von Straßen vergleichbar ist die Benennung von Ländern. Diederichsen (Diederichsen 1996, 1775) berichtet über den Zusammenschluss der deutschen Länder *Württemberg, Baden und Hohenzollern* zum Bundesland *Baden-Württemberg* im Jahr 1952. Für das neue Land wurden auch die Namen *Alemannien, Rheinschwaben* und *Staufeland* in Erwägung gezogen.

Eigennamen können auch bloße Konnotationen hervorrufen. Obwohl diese Konnotationen meist wirkungslos bleiben, können sie etwa in Wortspielen bewusst aktiviert werden (Werner 1995, 481). Die Kraft der Kon-

notation beim Transport von Ideen wird von Autorinnen und Autoren bei literarischen Namen etwa als «sprechende» Personennamen (Diederichsen 1996, 1773) bewusst eingesetzt.

Beispiele aus Thomas Manns (1875–1955) «Buddenbrooks» sind *Bendix Grünlich*, dessen Name nach Tyroff (Tyroff 1975, 127–128) die charakterliche Zweideutigkeit, das Schillernde und auch die Unreife der Figur bezeichnet, und *Alois Permaneder*, dessen Name auf bajuwarische Selbstzufriedenheit und konservative Unbeweglichkeit verweist (Tyroff 1975, 141).

Aber auch literarische Toponyme kommen bekanntlich vor. Schweingruber (Schweingruber 1990, 71–103) führt eine ganze Reihe entsprechender Namen bei Jeremias Gotthelf auf, die in unterschiedlichen Kategorien verschiedene Eigenschaften illustrieren. So ist *Gutmütigen* in «Annebäbi Jowäger» ein Ort in einer freundlichen Gegend (Schweingruber 1990, 72), und *Taubelingen* in den «Kleinen Erzählungen I» ein Ort, wo ein bössartiger Bauer wohnt (Schweingruber 1990, 76). Der erste Name ist natürlich mit dem Adjektiv *gutmütig* gebildet, der zweite mit dem schweizerdeutschen Adjektiv *taub* (hier) 'zornig, erbost' (Id. XII, 67–83). In *Schwytikofen* in «Leiden und Freuden eines Schulmeisters» wohnen Menschen, die *schwytig* 'gierig, gefräßig' sind (Id. IX, 2245–2247; Schweingruber 1990, 82). In anderen Fällen sind die literarischen Toponyme nicht unbedingt konnotationsstark, sondern entsprechen einfach der Bildungsweise bekannter realer Flurnamen: *Galgenmösl* und *Bohnenloch* heißen zwei Stellen in der «Käseerei in der Vehfreude» (Schweingruber 1990, 83).

Auffälligerweise verbindet Gotthelf verschiedentlich Adjektive und Substantive mit Suffixen bzw. Grundwörtern, die längst nicht mehr produktiv, aber eindeutig als typisch toponymische Elemente erkennbar sind (-*wil*, -*ingen*).

Schweizer Gemeindenamen nach Fusionen

Zwischen 1852 und 2012 fanden in der Schweiz etwas mehr als 400 Gemeindefusionen statt (Zahl der fusionierten, nicht der fusionierenden Gemeinden; nach APG; AGVZ; HGVZ; alle online abgerufen am 21. Februar 2012).

Hervorzuheben sind einige kantonale Besonderheiten: Im Kanton Thurgau wurden in den 1990er Jahren die Orts- und Munizipalgemeinden, ein Geflecht von Gemeinden unterschiedlicher Typen und Aufgaben (und teils gleicher Namen), in neuen Einheitsgemeinden zusammengeführt (SSWF TG, online abgerufen am 20. Februar 2012), wobei teils ganz neue

Gemeinden entstanden, teils aber auch nur Ortsteile die Gemeinde wechselten. Im Kanton Zürich fanden abgesehen von den Eingemeindungen umliegender Gemeinden nach Zürich bzw. Winterthur (Ende 19./frühes 20. Jahrhundert) keine Fusionen statt. Die Kantone Freiburg und Tessin wiederum weisen seit 2000 hohe Fusionszahlen auf (Fetz 2009, 48). Ebenfalls viele Fusionen gab es in den letzten Jahren in den Kantonen Luzern und Graubünden. Die Landsgemeinde (Legislativversammlung aller Stimmberechtigten im Kanton) von Glarus beschloss 2006 auf spontanen Antrag die Reduktion der 25 Gemeinden auf drei und bestätigte diesen Entscheid 2007 (Fetz 2009, 50). Nur in einigen wenigen Fällen und, wo vom kantonalen Gesetz vorgesehen, kam es in den letzten Jahren zu Zwangsfusionen (Fetz 2009, 153–155).

Fusionen nach Kantonen (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

Aargau (AG)	26 (6%)
Appenzell Ausserrhoden (AR)	0 (0%)
Appenzell Innerrhoden (AI)	2 (< 1%)
Basel-Landschaft (BL)	2 (< 1%)
Basel-Stadt (BS)	1 (< 1%)
Bern (BE)	43 (10%)
Freiburg (Fribourg) (FR)	74 (18%)
Genf (Genève) (GE)	1 (< 1%)
Glarus (GL)	5 (1%)
Graubünden (GR)	40 (10%)
Jura (JU)	7 (2%)
Luzern (LU)	15 (4%)
Neuenburg (NE)	13 (3%)
Nidwalden (NW)	0 (0%)
Obwalden (OW)	0 (0%)
St. Gallen (SG)	6 (1%)
Schaffhausen (SH)	6 (1%)
Schwyz (SZ)	0 (0%)
Solothurn (SO)	9 (2%)
Tessin (Ticino) (TI)	39 (10%)
Thurgau (TG)	64 (16%)

Uri (UR)	0 (0%)
Waadt (Vaud) (VD)	28 (7%)
Wallis (Valais) (VS)	21 (5%)
Zug (ZG)	0 (0%)
Zürich (ZH)	7 (2%)
Total	409 (100%)

Für die Analyse der Namenwahl wurden die Fusionen (die nicht weiter nach Fusionen und eigentlichen Eingemeindungen unterschieden werden) in vier Phasen eingeteilt, wobei die Einteilung willkürlich bzw. in Orientierung an äußeren Ereignissen geschah:

Fusionen nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	45 (11%)
1893 ² bis zum 2. Weltkrieg	54 (13%)
2. Weltkrieg bis 1999	130 (32%)
ab 2000	180 (44%)
Total	409 (100%)

Unterschiedliche Benennungsmotive in diesen Phasen lassen sich nicht leicht interpretieren, weil zu unterschiedlichen Zeiten auch verschiedene Gemeinden aufgehoben wurden: In die zweite Phase zwischen 1893 und dem 2. Weltkrieg fallen insbesondere alle Eingemeindungen in die großen Schweizer Städte Zürich, Genf, Basel, Bern, Winterthur, Biel/Bienne und Thun. In der dritten Phase zwischen dem 2. Weltkrieg und der Jahrhundertwende fand die große Restrukturierung der Gemeindeflandschaft im Kanton Thurgau statt, während seit der Jahrhundertwende die Anzahl der Fusionen gerade im ländlichen Raum insgesamt stark zugenommen hat.

Fusionen mit mehr als zwei beteiligten Gemeinden nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	6/45 (13%)
1893 bis zum 2. Weltkrieg	8/54 (15%)
2. Weltkrieg bis 1999	46/130 (35%)
ab 2000	84/180 (47%)
Total	144/409 (35%)

2 1892 gab es keine Fusionen.

Unter der Annahme, dass die Wahl eines Gemeindepensens bei der Fusion von Gemeinden mit der bewussten Namensvergabe bei einer Kindsgelurt, mit der Benennung von Strassen oder literarischer Figuren und Orte vergleichbar ist, müssten die oben beschriebenen Benennungsmotive und -moden auch in der Gemeindepensengebung vorkommen. Es wäre also zu erwarten, dass auch die eine oder andere Fusionsgemeinde einen exotischen Namen wählte, d. h. einen Namen, der außerhalb des gewohnten toponymischen Rahmens liegt und damit konnotationstark ist. Auch die Erinnerung an bestimmte Ereignisse, die Ehrung verdienter Personen in Gemeindepensenen wäre zu erwarten.

Dies ist allerdings so gut wie gar nicht der Fall. Zwar sind die Motive für die Namenswahl nicht ohne erheblichen Aufwand überprüfbar und können daher nur im Einzelfall untersucht werden, dennoch lassen sich die folgenden Namentypen bei Gemeindefusionen ziemlich eindeutig feststellen:

Typ 1: Bestehender Name

Bei Fusionen wird in den meisten Fällen ein bestehender Gemeindepensene in der einen oder anderen Form zum neuen Gemeindepensenenamen.

Typ 1a: Weiterführung des bestehenden Namens einer der beteiligten Gemeinden

Am häufigsten wird der Name einer der beteiligten Gemeinden übernommen, insbesondere wenn eine beteiligte Gemeinde deutlich größer ist. Dieser Namentyp betrifft sämtliche Eingemeindungen als Sonderfälle der Fusion.

In diese Kategorie fällt etwa die Vereinigung der Freiburger Gemeinden *Chavannes-sous-Orsonnens* und *Grange-la-Battiaz* 1866 unter dem Namen der ersteren, viel größeren Gemeinde.

Bei der Fusion der Tessiner Gemeinden *Bignasco*, *Caverigno* und *Cevio* als *Cevio* im Jahr 2006 fielen die Größenunterschiede kaum ins Gewicht; den Ausschlag für die Namenswahl dürfte eher gegeben haben, dass *Cevio* früher Hauptort des Tals war (HLS, *Cevio*, online abgerufen am 14. Februar 2012).

Vereinzelt werden bei Fusionen von mehr als zwei Gemeinden auch zwei der bisherigen Gemeindepensenenamen als Doppelname gewählt, etwa 1995 im Kanton Thurgau bei der Fusion von *Amlikon*, *Bissegg*, *Griesenberg* und *Strohwillen* der Name *Amlikon-Bissegg*.

Typ 1a ist in allen vier Untersuchungsphasen mit Abstand die häufigste Namenart und betrifft insgesamt rund zwei Drittel aller Fusionen:

Name einer der beteiligten Gemeinden (selten Doppelname bei mehr als zwei Gemeinden) nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	30/45 (67%)
1893 bis zum 2. Weltkrieg	45/54 (83%)
2. Weltkrieg bis 1999	86/130 (66%)
ab 2000	108/180 (60%)
Total	269/409 (66%)

Der erhöhte Wert in der Phase vor dem 2. Weltkrieg lässt sich am ehesten dadurch erklären, dass zu dieser Zeit die großen Eingemeindungen in Schweizer Städte stattfanden. Der tiefere Wert nach 2000 liegt vermutlich am ehesten daran, dass sich in dieser Phase zunehmend größere Gebiete zusammenschließen und bestehende Choronyme (Typ 2a) als Namen wählen. Auffälligerweise ist das im Kanton Thurgau bei den Fusionen in den 1990er Jahren nicht der Fall, obwohl auch dort vielfach größere Gebiete zusammengeschlossen wurden.

Typ 1b: Namenvereinfachung

Wenn die fusionierenden Gemeinden Namen mit gemeinsamen Bestandteilen (Namenkernen) tragen, die lediglich durch Zusätze differenziert werden, ermöglicht es die Fusion, den Namen vereinfachend zusammenzufassen. Dass Gemeinden überhaupt so ähnliche Namen tragen, gibt Hinweis darauf, dass vermutlich schon zum Benennungszeitpunkt ein Zusammenhang zwischen den beiden Gemeinden bestand. Frank (Frank 1977, 331) und Dallmeier (Dallmeier 1979, 10) sprechen von solchen Namen als Entdifferenzierung.

Ein klassischer Fall einer derartigen Fusion ist die Gemeinde *Leibstadt* im Kanton Aargau, 1866 entstanden durch Fusion der Gemeinden *Oberleibstadt* und *Unterleibstadt*.

Ähnlich gelagert ist auch die Vereinigung von *St. Antönien Castels* und *St. Antönien Rüti* zu *St. Antönien* in Graubünden im Jahr 1979, denen sich unter demselben Namen 2007 auch noch *St. Antönien Ascharina* anschloss.

Namenvereinfachung (Entdifferenzierung) nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	4/45 (9%)
1893 bis zum 2. Weltkrieg	2/54 (4%)
2. Weltkrieg bis 1999	13/130 (10%)
ab 2000	12/180 (7%)
Total	31/409 (8%)

Die Namenvereinfachung kommt in allen vier Phasen ungefähr gleich oft vor. Sie unterliegt gänzlich außersprachlichen Faktoren, weshalb sie auch kaum von Namenmoden abhängig ist.

Wenn bei der Fusion von mehr als zwei Gemeinden nur die Namen von zweien vereinfacht werden können, kommt es zu einer Überschneidung mit dem Typ 1a :

1996 schlossen sich die Freiburger Gemeinden *Farvagny-le-Grand* (Einwohnerzahl 1990, 905), *Farvagny-le-Petit* (Ibid., 221), *Grenilles* (Ibid., 93) und *Posat* (Ibid., 73) als *Farvagny* zusammen (HLS, Farvagny, online abgerufen am 15. Februar 2012).

Vereinzelt vereinfachen Gemeinden auch ihren Namen, obwohl eine Gemeinde, die den gleichen Namenkern im Namen trägt, gar nicht mitfusioniert:

Grossgurmels und *Monterschu* im Kanton Freiburg fusionierten 1978 zu *Gurmels*, die Gemeinde *Kleingurmels* stieß erst 2000 dazu.

Typ 1c: Doppelnamen

Ein weiterer Namentypus ist Verbindung zweier Namen zum Doppelnamen.

Doppelnamen nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	12/45 (27%)
1893 bis zum 2. Weltkrieg	3/54 (6%)
2. Weltkrieg bis 1999	27/130 (21%)
ab 2000	16/180 (9%)
Total	58/409 (14%)

Die tieferen Prozentwerte in den Phasen vor dem 2. Weltkrieg und ab 2000 erklären sich vermutlich auch bei dieser Namenart dadurch, dass in dieser Zeit Eingemeindungen in große Städte bzw. Zusammenschlüsse ganzer Gemeindecluster stattfanden.

Doppelnamen eignen sich besonders für Gemeinden, die durch Fusion ungefähr gleich großer und bedeutender Gemeinden entstehen. Was ein deutlicher Größenunterschied ist, ist Definitionssache; hier gilt als deutlicher Größenunterschied ein Unterschied von mehr als Faktor 2 (die größere Gemeinde hat mehr als doppelt so viele Einwohnerinnen und Einwohner als die kleinere). Ausgenommen sind Kleinstgemeinden mit weni-

ger als 150 Einwohnerinnen und Einwohner, für die angenommen wird, dass auch Faktor 2 keinen echten Größenunterschied ausmacht. Bei der Fusion von mehr als zwei Gemeinden kann es vorkommen, dass zwischen manchen beteiligten Gemeinden deutliche Größenunterschiede vorliegen, zwischen anderen dagegen nicht. Ein deutlicher Größenunterschied liegt in diesem Fall vor, wenn eine der beteiligten Gemeinden mehr als 40 % der Gesamtbevölkerung einbringt. Vor allem bei Fusionen, die vor langer Zeit stattfanden, kann es heute schwierig sein zu bestimmen, ob sie sich in ihrer Größe deutlich unterscheiden.

Doppelnamen nach Zeitraum und Größe der beteiligten Gemeinden (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Zahlen)

	kein deutlicher Größenunterschied	deutlicher Größenunterschied
bis 1891	7	5
1893 bis zum 2. Weltkrieg	3	0
2. Weltkrieg bis 1999	1	14
ab 2000	6	10
Total	29	29

Doppelnamen werden wider Erwarten auch bei Fusionen von Gemeinden unterschiedlicher Größe gewählt. Neben der ähnlichen Größe der beteiligten Gemeinden zum Fusionszeitpunkt kann bei dieser Wahl auch das historische Gewicht der Gemeinden von Bedeutung sein.

Ein einmaliger Sonderfall dieses Typs ist die Gemeinde *Fenin-Vilars-Saules* im Kanton Neuenburg, die 1875 durch die Fusion dreier Gemeinden entstand: Dreifachnamen kommen sonst nicht vor. Entsprechend heißt die 2010 aus der Fusion von *Twann* und *Tüscherz-Alfermée* entstandene Gemeinde im Kanton Bern denn auch nur *Twann-Tüscherz*.

Vier der 58 neuen Doppelnamen stehen für Fusionsgemeinden mit mehr als zwei Beteiligten. Diese Namen sind eine Kombination der Typen 1a und 1c.

1972 vereinigten sich die Walliser Gemeinden *Brig* (Einwohnerzahl 1970, 5191), *Brigerbad* (1970: 175) und *Glis* (Ibid., 3389) zu *Brig-Glis* (HLS, Brig-Glis, online abgerufen am 15. Februar 2012). Bei der Namenwahl wurde der kleinste Fusionspartner insofern mitberücksichtigt, als er den Namen der Hauptsiedlung als Bestimmungswort eines Namenkompositums vorher schon trug. Die Freiburger Gemeinden *Cormérod* (Einwohnerzahl 1990,

154), *Cournillens* (Ibid., 264), *Courtion* (Ibid., 255) und *Misery* (Ibid., 379) schlossen sich 1997 zu *Misery-Courtion* zusammen (HLS, *Misery-Courtion*, online abgerufen am 15. Februar 2012).

Typ 2: Neue Namen

Verhältnismäßig rar sind die Fälle, in denen bei der Fusion ein neuer Name gebildet wird, der keinen der bisherigen Gemeindennamen enthält.

Typ 2a: Übertragung bestehender anderer Toponyme

Manche Fusionsgemeinden entscheiden sich für einen bestehenden Namen, mit dem bisher keine Gemeinde bezeichnet wurde.

Bestehende Toponyme, die keine Gemeindennamen waren, nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	0/45 (0%)
1893 bis zum 2. Weltkrieg	3/54 (6%)
2. Weltkrieg bis 1999	6/130 (5%)
ab 2000	44/180 (24%)
Total	53/409 (13%)

Der Anteil solcher Gemeindennamen hat seit der Jahrhundertwende stark zugenommen, vermutlich, weil in jüngster Zeit immer mehr Großfusionen mit vielen beteiligten Gemeinden stattfinden: Bei 38 dieser Fusionen waren mehr als zwei Gemeinden beteiligt. Besteht für ein Gebiet, das fusioniert, bereits ein übergeordnetes Toponym, ist dies nach Fetz (Fetz 2009, 72) ein Hinweis auf eine gemeinsame Identität; die Fusion ist erfolgversprechend und es liegt nahe, dieses Toponym als Gemeindennamen zu wählen.

20 dieser Namen (38 %) sind Choronyme (Landschaftsnamen).

Erstmals wurde ein solcher Name 1995 im Kanton Tessin bei der Vereinigung von *Comologno*, *Crana* und *Russo* gewählt: Die neue Gemeinde *Onsernone* trägt den Namen des Tals (*Valle Onsernone*), dessen hinteren Teil sie umfasst.

Die 2000 aus *Biel*, *Ritzingen* und *Selkingen* gebildete Walliser Gemeinde *Grafschaft* bekam den Namen, die für genau diesen Teil des Goms ohnehin schon gebräuchlich war (LSG 2005, 403).

Manche bestehenden Choronyme werden um einen Zusatz ergänzt, um Klarheit zu schaffen (Differenzierungsfunktion, s. o. Typ 1b). In Freiburg fusionierten 2002 die Gemeinden *Albeuve*, *Lessoc*, *Montbovon* und

Neirivue zu *Haut-Intyamon*, 2004 folgte die Fusion von *Enney*, *Estavannens* und *Villars-sous-Mont* zu *Bas-Intyamon*. Beide Gemeindenamen beruhen auf dem frankoprovenzalischen Talnamen *Intyamon* ‘ici en haut’ (LSG 2005, 431–432). Die Namenwahl gab zumindest in *Haut-Intyamon* zu reden: Bei der Abstimmung waren 119 Stimmberechtigte für den ursprünglich vorgesehenen Namen der größten beteiligten Gemeinde *Albeuve*, 142 aber für *Haut-Intyamon*. Ebenfalls in Erwägung gezogen worden waren die beiden Bergnamen *Lys* und *L’Evi*, dagegen scheint *Haute Gruyère* als Bezeichnung der ganzen Gegend kein Vorschlag gewesen zu sein.

Ebenfalls in die Kategorie der Choronyme gehören die Namen der 2011 geschaffenen Gemeinden *Glarus Nord* und *Glarus Süd*: Sie beziehen sich auf die Lage der Gemeinden im Kanton *Glarus*. Die Namenwahl scheint nicht unumstritten gewesen zu sein, in der Abstimmung siegten aber *Glarus Nord* über *Linth* und *Glarus Süd* über *Schwanden* (den Namen des zentralen Orts) und *Fryberg* (den Namen eines zentral gelegenen Wildschutzgebiets), obwohl gewisse Bedenken bestanden, *Glarus Nord* und *Glarus Süd* erinnerten eher an Autobahnausfahrten denn an Gemeinden (Neue Zürcher Zeitung, 5. Januar 2009). Interessanterweise nicht zur Diskussion standen anscheinend die nach Fetz (Fetz 2009, 50) traditionellen Choronyme *Unterland*, *Mittelland* und *Hinterland*, die sich mit den Fusionsgemeinden weitgehend decken.

19 (37%) der Namen von Typ 2a gehen auf die Namen von Siedlungen zurück, die bisher jedoch keine Gemeindenamen waren.

1901 schlossen sich die Aargauer Gemeinden *Balzenwil* und *Riken* zur Gemeinde *Murgenthal* zusammen. Den Ausschlag für die Namenwahl gab wohl die Tatsache, dass *Murgenthal* die größte Siedlung im Gemeindegebiet war.

In Freiburg entstand 2003 aus *Avry-devan-Pont*, *Le Bry* und *Gumefens* die Gemeinde *Pont-en-Ogoz*. Der neue Name bezeichnet ein Dorf im Zentrum des neuen Gemeindegebiets, das bis 1970 unter diesem Namen schon eine Gemeinde gewesen war.

Eher überraschend scheint, dass bei der Fusion der Berner Gemeinden *Wahlern* und *Albligen* 2011 nicht der Name *Wahlern* beibehalten wurde: Während letzterer als Name der Gegend um die außerhalb gelegene Kirche eher noch als Choronym zu interpretieren wäre, bezeichnet der für die Fusion gewählte Name *Schwarzenburg* die größte Siedlung der neuen Gemeinde. Den Ausschlag für die Namenwahl beeinflusste möglicherweise der (Ende 2009 im Zug einer Verwaltungsreform aufgehobene) Amtsbezirk

Schwarzenburg, der *Wahlern*, *Albligen* und zwei weitere Gemeinden umfasste und dann allenfalls auch als Choronym zu verstehen wäre.

Nicht im engeren Sinn um einen Siedlungsnamen handelt es sich beim Namen *Hauterive* für die 2001 aus der Fusion von *Ecuwillens* und *Posieux* im Kanton Freiburg entstandene neue Gemeinde. Vielmehr ist dies der Name einer heute noch bestehenden Abtei.

Der Name der Gemeinde *La Tène*, die 2009 im Kanton Neuenburg durch die Fusion von *Marin-Epagnier* und *Thielle-Wavre* entstand, bezieht sich auf die berühmte prähistorische Fundstelle, die für die *Latèneepoche* namengebend wurde. Nach heutigem Verständnis kann man dieses eigentliche Mikrotoponym (Flurname) als Wüstungsnamen und damit als eine Art Siedlungsnamen anschauen.

Acht Gemeinden (15 %), die ein bestehendes Toponym zum Namen wählten, haben sich für ein Hydronym entschieden; sie alle liegen im französischen oder im italienischen Sprachgebiet der Schweiz.

2001 schlossen sich die Tessiner Gemeinden *Auressio*, *Berzona* und *Loco* im untersten Teil des *Onsernonetals* unter dem Namen des Talflusses, *Isorno*, zusammen, der auf dieselbe Wurzel zurückgeht wie der Name des Tals (s.o.; LSG 2005, 466–467 und 679–680).

Der Name *Jorat-Menthue* für die 2011 durch Zusammenschluss der Waadtländer Gemeinden *Montaubion-Chardonney*, *Peney-le-Jorat*, *Sottens*, *Villars-Mendraz* und *Villars-Tiercelin* geschaffene Gemeinde vereint den Namen eines Flusses (*Menthue*) mit dem Namen eines Bergs (*Jorat*) in der Gegend (LSG 2005, 697).

Acht Gemeinden (15 %) haben schließlich ein anderes Toponym gewählt. Sie alle liegen ebenfalls in der französischen bzw. italienischen Schweiz. Es handelt sich dabei ausnahmslos um Berg- bzw. Waldnamen.

2001 schlossen sich die Gemeinden *Lentigny*, *Lovens* und *Onnens* im Kanton Freiburg als *La Brillaz* zusammen. Der gleichnamige Wald reicht über die heutigen Gemeindegrenzen hinaus nach *Prez-vers-Noréaz*.

Der Name *Collina d'Oro* für die 2004 aus *Agra*, *Gentilino* und *Montagnola* gebildete Gemeinde im Tessin bezeichnete ursprünglich den Bergzug, auf dem die drei ehemaligen Gemeinden liegen. Der Name ist erst seit ungefähr 1883 in Gebrauch (*Collina d'Oro*, online abgerufen am 23. Februar 2012) und dürfte seinerseits eine bewusste Namensschöpfung sein.

Typ 2b: Neu geschaffene Namen

Schließlich gibt es Gemeindefusionen, bei denen ganz neue Namen geschaffen werden.

Neu geschaffene Namen nach Zeitraum (Zahlen nach der Fusion, gerundet auf ganze Prozentwerte)

bis 1891	0/45 (0%)
1893 bis 2. Weltkrieg	0/54 (0%)
2. Weltkrieg bis 1999	0/130 (0%)
ab 2000	9/180 (5%)
Total	9/409 (2%)

Bei den meisten neu geschaffenen, d.h. nicht übertragenen Namen, werden Komponenten bestehender Namen isoliert, teilweise um namentypische weitere Elemente ergänzt, und neu zusammengesetzt.

1996 wurden im Thurgau *Alterswilen, Altishausen, Ellighausen, Lippoldswilen, Neuwilen, Siegershausen, Dotnacht* und *Hugelshofen* zur Gemeinde *Kemmental* zusammengefasst. Sie ist nach dem Bach *Cheme* benannt (LSG 2005, 477); ein Toponym *Kemmental* bestand aber bis zur Fusion nicht.

Unter dem Namen *Vully-les-Lacs* fusionierten 2011 im Kanton Waadt die Gemeinden *Bellerive, Chabrey, Constantine, Montgagny, Mur, Vallamand* und *Villars-le-Grand*. Der neue Name bezieht sich auf die beiden benachbarten Freiburger Gemeinden *Bas-Vully* und *Haut-Vully* mit dem markanten *Mont Vully*. Nach LSG (LSG 2005, 123–124) bezeichnete der Name *Vully* ursprünglich die Ebene zwischen Murten- und Neuenburgersee; die neue Gemeinde liegt also auf dem Gebiet, für das der Name ursprünglich galt, trägt aber eine neu gebildete Form, die zusätzlich auf die beiden Seen verweist.

2011 fusionierten die Waadtländer Gemeinden *Cully, Epesses, Grandvaux, Riex, Villette (Lavaux)* zur Gemeinde *Bourg-en-Lavaux*. *Lavaux* ist der Name des terrassenförmigen Genferseeufers zwischen Vevey und Lausanne. Nach Auskunft eines der beteiligten Bürgermeister hatten sich in einer Volksbefragung die beiden Alternativnamen *Gourze* (nach dem höchsten Punkt der neuen Gemeinde) und *Bourg-en-Lavaux* ergeben, zwischen denen schließlich gewählt wurde; den Vorschlag *Lavaux* verfolgte man nicht weiter, um andere Gemeinden des *Lavaux* nicht zu brüskieren, und den Namen einer der beteiligten Gemeinden wollte man nicht wählen, um niemanden zu bevorteilen (24 heures, 25. Oktober 2008).

Praktisch unbekannt sind dagegen völlig frei nach Art bekannter Toponyme gebildete neue Gemeindefürnamen ohne Orientierung an bestehenden Namen.

Bekannt ist der Fall der Gemeinde *Dorlikon* im Kanton Zürich, die sich 1878 in den Kunstnamen *Thalheim an der Thur* umbenannte. So sollten

Spötteleien aufgrund der volksetymologischen Deutung des alten Namens mit *Tor* m. ‘Schwachsinniger, Dummkopf’ unterbunden werden (Fetzer 2011, 154; vgl. ähnliche Fälle in Österreich nach Feigl 1986, 200–204). Zwar keine Gemeinde, aber ein ganzes Tal in der Berner Gemeinde Trachselwald wechselte seinen Namen 1968 von *Dürrgraben* zu *Heimisbach* (BENB 1987, 229). Der neue Name orientiert sich an anderen Toponymen mit einem althochdeutschen Personennamen und dem Grundwort *Bach*, soll aber insbesondere auch den einheimischen Schriftsteller Simon Gfeller (1868–1943) und sein Werk «Heimisbach: Bilder u Bigäbeheiten us em Pureläbe» ehren. Ein weiteres Motiv war die Vermeidung des als negativ konnotierten alten Namens mit den Elementen *dürr* und *Graben* (Fetzer 2011, 153).

Unter den Fusionsgemeinden findet sich nur ein einziger sicherer solcher Fall. 2002 fusionierten die Bündner Gemeinden *Camuns*, *Surcasti*, *Tersnaus* und *Uors-Peiden* zur neuen Gemeinde *Suraua*, deren rätoromanischer Name aus dem Substantiv *aua* f. ‘Wasser’ und der Präposition *sur* ‘über’, auch ‘jenseits’ die Lage der Dörfer beiderseits des Glogn charakterisiert (LSG 2005, 860; RNB 1964, 19, 332). Entsprechende Toponyme sind in Graubünden verbreitet, aber anscheinend greift der Name hier nicht auf ein bestehendes Toponym zurück. Bemerkenswert ist nach Fetzer (Fetzer 2009, 232), dass der Gemeindegemeinde bewilligt wurde, obwohl Verwechslungsgefahr mit anderen Orten bestehe.

Auffällig ist die Fusion der Gemeinden *Chavannes-sous-Orsonnens*, *Orsonnens*, *Villargiroud* und *Villarsviriaux* im Kanton Freiburg 2001. Der Fusionsname *Villorsonnens* scheint ein Kofferwort zu sein, in dem die Namen aller beteiligten Gemeinden verschmolzen sind. Diese Art der Namensgebung scheint zwar einigermaßen befremdlich, weil sie sich nicht mit klassischen Siedlungsnamen deckt, Reinsma (Reinsma 2009, 840) berichtet aber von ähnlichen spielerischen Vorschlägen als Resultat eines Namenwettbewerbs in den Niederlanden: Für die Vereinigung von *Aarle-Rixtel*, *Beek en Donk* und *Lieshout* wurden Namen wie *Aarledonkhout*, *Aardonksehout*, *Beek en Aarhout* vorgeschlagen, heute heißt die Gemeinde *Laarbeek*. Ähnlich wurde in Baden-Württemberg in Deutschland aus *Ehrenstetten* und *Kirchhofen Ehrenkirchen* (Frank 1977, 331).

Diskussion

Faktoren, die die Namenwahl bei Gemeindefusionen beeinflussen können, sind die Größe und Anzahl der beteiligten Gemeinden, das Bestehen übergreifender Toponyme für die neue Struktur, die Art der Fusion

(echte Fusion vs. Eingemeindung), der Auslöser der Fusionsabsicht (von unten vs. von oben), vielleicht auch ein sprachregional unterschiedliches Staats- und Gemeindeverständnis und schließlich die Epoche, in der die Fusion stattfindet.

Für mehr als 400 Schweizer Gemeindefusionen zwischen 1852 und 2012 war es ohne umfangreiche statistische Verfahren nicht möglich, alle diese beeinflussenden Faktoren zu kontrollieren. Für die Kantone mit den höchsten Fusionszahlen lassen sich dennoch Unterschiede in der Häufigkeit der gewählten Namenkategorien feststellen (Abweichungen von 100 % ergeben sich durch die Zuteilung einzelner Namen zu mehreren Kategorien):

Kanton	Total	Name einer bisherigen Gemeinde (Typ 1a)	Namenverein-fachung (Typ 1b)	Doppel-name (Typ 1c)	anderes Toponym (Typ 2a)	neu geschaf-fener Name (Typ 2b)
Aargau	26	18 (69%)	2 (8%)	1 (4%)	2 (8%)	1 (4%)
Bern	43	33 (77%)	5 (12%)	2 (5%)	4 (9%)	0 (0%)
Freiburg	74	51 (69%)	8 (11%)	5 (7%)	12 (16%)	4 (5%)
Graubünden	40	23 (58%)	4 (10%)	9 (23%)	4 (10%)	1 (3%)
Luzern	15	14 (93%)	1 (7%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)
Thurgau	64	51 (78%)	3 (5%)	10 (16%)	3 (5%)	1 (2%)
Tessin	39	21 (54%)	0 (0%)	4 (10%)	14 (36%)	0 (0%)
Waadt	28	17 (61%)	4 (14%)	4 (14%)	6 (2%)	3 (11%)
Wallis	21	9 (43%)	2 (10%)	7 (33%)	4 (19%)	0 (0%)
Total (alle Kantone)	409	268 (66%)	31 (8%)	58 (14%)	53 (14%)	9 (2%)

Die überwältigende Mehrheit aller Fusionsgemeinden trägt Namen, die direkt auf mindestens eine der beteiligten Gemeinden verweisen oder ein anderes bestehendes Toponym aufgreifen.

Sehr selten sind die Fälle von Namen, die aus dem allgemeinen Sprachmaterial und mit den Kenntnissen der toponymischen Namengebung neu gebildet werden, obwohl dazu aus der literarischen Namengebung viele Beispiele vorliegen. Ebenso inexistent sind Nachbenennungen, wie sie aus den USA vor allem, aber durchaus nicht nur für Neugründungen bekannt sind: Während eine Fahrt durch Maine etwa von *Dresden* über *Belgrade*, *Bremen*, *Camden*, *Belfast* und *Frankfort* nach *Bangor* führen kann, sind derartige Nachbenennungen in der Schweiz unbekannt. Vergleichbar sind einzig

die Namenübertragungen vom Typ 2a, die sich jedoch an Namen aus der unmittelbaren Umgebung orientieren.

Das weitgehende Fehlen dieser zwei Namentypen ist erstaunlich, weil auf diese Weise sehr einfach positive Konnotationen für eine neue Gemeinde geschaffen werden könnten; Schwitalla (Schwitalla 1995, 502–503) und Debus (Debus 1995, 444) verweisen auf die eindeutigen – in diesen Fällen negativen – Assoziationen, die Namen wie *Tschernobyl* und *Hiroshima* hervorrufen. Ebenso könnte die Benennung einer neu entstehenden Gemeinde positive Assoziationen wecken, etwa patriotischer Art bei einer Nachbenennung nach dem *Rütli*, dem mythenhaften Gründungsort der Schweiz.

Obwohl das Naming von Gemeinden ebenso wie die Benennung von Menschen und Straßen ein Akt der Identitätsstiftung ist, sind fundamentale Unterschiede zwischen diesen Namenarten feststellbar: Auffällige Exotik kommt bei der Wahl neuer Gemeindennamen ebenso wenig vor wie kommerziative Namen. Bei der Fusion von *Igis* und *Mastrils* in Graubünden 2012 wurde für die neue Gemeinde der Name *Landquart* gewählt, der das zentrale Dorf der neuen Gemeinde bezeichnet. Die neue Gemeinde hätte auch **Salisingen*, **Salisdorf* oder **Saliswil* genannt werden können, um die hier geborene erste Schweizer Historikerin *Meta von Salis* (1855–1929) zu ehren. Solche Namen kommen aber kaum vor. Einzigen Namen *Heimisbach* anstelle *Dürrgraben* kann als kommemorativ angesehen werden; allerdings verweist er nicht direkt auf den Schöpfer des Werks namens «Heimisbach» selbst, sondern auf dessen literarisch-toponymische Schöpfung. Zudem kann die Wahl von *La Tène* als Gemeindename im Kanton Neuenburg als Hinweis auf die bedeutende prähistorische Fundstelle auch als kommemorativer Name analysiert werden.

Sind Schweizerinnen und Schweizer besonders nüchtern in ihrer Namenwahl? Zwischen den Niederlanden und dem belgischen Flandern stellt etwa Reinsma (Reinsma 2009, 6) kleinräumig erhebliche Benennungsunterschiede bei Gemeindefusionen fest, die er auf kulturelle Unterschiede zurückführt. Für die Schweiz stellt Lötscher (Lötscher 1996, 1609) in Bezug auf die Namen von Bildungseinrichtungen fest, dass Patronatsnamen «Anspielungen enthalten, die konnotativ soziale Werte übermitteln», wogegen nüchterne Namen «von ihrem intensionalen Gehalt her vor allem sachliche Informationen mitteilen» und «auf jede zusätzlich nicht-sachliche, emotive oder sonstige (selbst-)bewertende Information durch den Namen absichtlich verzichtet wird». Tatsächlich sind in Deutschland kommemorativ Beinamen für Universitäten sehr beliebt (*Ludwig-Maximilians-Universität*

München, *Johann-Wolfgang-Goethe-Universität* Frankfurt am Main), während in der Schweiz Bildungseinrichtungen üblicherweise Namen wie *Universität Basel* oder *Eidgenössische Technische Hochschule ETH* tragen. Vergleichbares ist auch bei Stadtnamen zu beobachten: Gibt es in Deutschland gleich drei Städte, die offiziell den Namen des größten deutschen Reformators als Beinamen tragen (*Lutherstadt Eisleben*, *Lutherstadt Wittenberg* und *Mansfeld-Lutherstadt*), ist eine offizielle *Zwinglistadt* in der Schweiz schwer vorstellbar – sowohl im alltäglichen Sprachgebrauch als auch in der offiziellen Nomenklatur. Nennt sich *Bonn* offiziell *Bundesstadt*, so ist dies für *Bern* lediglich ein inoffizieller Zusatz. Als Namenszusatz ist in der Schweiz nur *Bad* bekannt (*Bad Zurzach*, *Bad Ragaz*).

Dennoch ist eine spezifisch schweizerische Gemeindebenennungskultur wenig wahrscheinlich. Die hier gewonnenen Erkenntnisse über Namentypen decken sich verblüffend deutlich mit jenen, die nach der großen Gebietsreform in den 1960er und 1970er Jahren in der damaligen Bundesrepublik Deutschland gewonnen wurden (Frank 1977, 330–336). Auch in Deutschland war der Typ 1a (Weiterführung des Namens einer der beteiligten Gemeinden) mit Abstand am häufigsten. Die behördlicherseits ungenutzten Doppelnamen (Typ 1c) wurden oft nachträglich vereinfacht. Häufig war auch die Übertragung bestehender Toponyme auf Gemeinden (Typ 2a), meistens in Form von Gewässernamen, aber ebenso von Landschaftsnamen und Bergnamen. Auch die Wahl eines bisherigen Ortsteils als neuer Gemeindename kam vor (Typ 2a). Schließlich verbinden manche Neuprägungen bestehende Namen mit typischen Grundwörtern wie *-stadt* (Typ 2b).³ Dagegen fehlen auch in Deutschland ganz neu gebildete Namen ohne Bezug auf die Landschaft, die sie bezeichnen.

Der Hauptgrund für das auffällige Fehlen neuer Namen ohne direkten Bezug zum Benannten in der Schweiz dürfte in den Formalia der Namenwahl liegen. Wie mehrere der Beispiele gezeigt haben, ist die Bevölkerung entstehender neuer Gemeinden in der Schweiz in den Fusionsprozess stark involviert, und das betrifft auch den Namen. Ähnliches galt nach Frank (Frank 1977, 330) auch für Deutschland, wo die Bürger zur Namenwahl gehört wurden.

Der Name *Safiental* für die Bündner Gemeinde, die 2013 aus *Safien*, *Tenna*, *Valendas* und *Versam* entsteht, wurde in einem Wettbewerb be-

3 Entsprechende Namen mit den Grundwörtern *-tal*, *-berg*, *-grund*, *-bach*, *-see* und *-moos* sind laut Dallmeier (1979: 10) allerdings klischeehaft und einfalllos und gelten nach «Bekanntmachung über kommunale Namen, Hoheitszeichen und Gebietsänderungen» (NHG-Bek) Nr. 15 als ungeeignet.

stimmt, um die Bevölkerung in die Diskussion mit einzubeziehen (HLS, Versam, online abgerufen am 24. Februar 2012). Selbst dort, wo die vorbereitenden Kommissionen einen Fusionsvertrag mitsamt Gemeindefürnamen ausarbeiten, über den gesamthaft abgestimmt wird, hat die Bevölkerung Möglichkeiten der Einflussnahme. Eine Minderheit verlangte – allerdings erfolglos –, dass die Gemeinde *Blenio*, 2006 entstanden aus *Aquila*, *Campo (Blenio)*, *Ghirone*, *Olivone* und *Torre*, in *Alto Blenio* umbenannt werde, weil die Gemeinde nur den obersten Teil des gleichnamigen Tals umfasse (Fetz 2009, 231; Valle die Blenio, online abgerufen am 15. Februar 2012).

Die direktdemokratische Möglichkeit, sich an der Namenwahl zu beteiligen, führt offensichtlich dazu, dass exotische Namen keine Chance haben. Die Einwohnerinnen und Einwohner wünschen anscheinend Namen, die auf das Bestehende Bezug nehmen. Fusionsnamen sind keine Benennungen von wirklich Neuem (wie Neugeborenen und neu gebauten Straßen): Das Bestehende bleibt bei der Benennung bedeutend. Es geht nicht darum, eine neue, sondern eine gemeinsame Identität zu schaffen. Und selbst wenn für eine neu entstehende Gemeinde ganz klar eine Person zur Ehrung auf der Hand läge, fände sich kaum je die Mehrheit der Bevölkerung zu einer solchen Ehrung bereit.

Demgegenüber sind exotische Namen jeder Art vermutlich typische Anzeiger einer nichtdemokratischen Namenwahl: Der Stadtgründer von *Bern* hat sicher nicht die ersten Einwohnerinnen und Einwohner gefragt, als er die Stadt nach einem italienischen Vorbild, der Stadt *Verona*, benannte (BENB 2011, 277–280). In der DDR hätte eine freie Abstimmung zur Namenwahl vermutlich nicht dazu geführt, dass *Chemnitz* in *Karl-Marx-Stadt* umbenannt wurde (Diederichsen 1996, 1777). Und auch die Nachbenennungsamen für amerikanische Städte sind vielleicht, wenn sie nicht direkt Bezug auf die Herkunft der ersten Siedlerinnen und Siedler nehmen, eher von lokalen Leaderpersonen beeinflusst worden als einem allgemeinen Benennungsbedürfnis entsprungen.

Damit erklärt sich auch, weshalb sich neue Gemeindefürnamen so deutlich von Straßennamen unterscheiden: Der oben erwähnte Wegname *Tepich der Erinnerung* in *Bern* hätte wohl kaum eine Chance gehabt, hätte die Bevölkerung etwas dazu zu sagen gehabt; gewählt wurde er von einer städtischen Kommission ohne direkte demokratische Legitimation. Es erklärt sich auch, weshalb sich neue Gemeindefürnamen von literarischen Namen unterscheiden: Sie sollen eben primär keine über den bezeichneten Ort hinausweisende Bedeutung herstellen.

Dennoch sind Namenmoden auch bei der Gemeindebenennung nicht abzustreiten. So fällt auf, dass bei der großen Gemeindereorganisation im Kanton Thurgau in den 1990er Jahren fast ausschließlich bestehende Gemeindepnamen und Doppelnamen gewählt wurden, die Benennung also einigermaßen technokratisch wirkt. Den regional unterschiedlichen Umständen ist es vielleicht zuzuschreiben, dass Hydronyme, Wald- und Bergnamen als Gemeindepnamen ausschließlich in den französischen und italienischen Gebieten der Schweiz gewählt werden.

Weitere Modeerscheinungen zeigen sich zudem auf der Zeitachse. In neuester Zeit scheinen etwa vermehrt Gemeindepnamen gewählt zu werden, die auf keine der beteiligten Gemeinden explizit verweisen, sondern die einen gemeinsamen Namen für alle diese Gemeinden schaffen. Dies scheint selbst dann noch zuzutreffen, wenn man berücksichtigt, dass in jüngster Zeit vermehrt ganze Talfusionen mit deutlich mehr als zwei beteiligten Gemeinden durchgeführt wurden, bei denen keine einzelne der Gemeinden sehr großes Gewicht hatte.

Diese Moden dürften aber langen Zyklen unterliegen: Zwischen der Gebietsreform in Deutschland und der aktuellen Fusionswelle in der Schweiz liegt ein Vierteljahrhundert, ohne dass große Benennungsunterschiede feststellbar wären.

Literatur

- AGVZ 2012** – Amtliches Gemeindeverzeichnis der Schweiz. Hg.: Bundesamt für Statistik. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik. http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/infothek/nomenklaturen/blank/blank/gem_liste/03.html (online abgerufen am 21. Februar 2012).
- APG 2012** – Aufgehobene politische Gemeinden der Schweiz. Hg.: de.wikipedia.org. http://de.wikipedia.org/wiki/Aufgehobene_politische_Gemeinden_der_Schweiz (online abgerufen am 21. Februar 2012).
- BENB 1987** – Ortsnamenbuch des Kantons Bern (alter Kantonsteil). Band 1: Dokumentation und Deutung. 2. Teil: G-K/CH. Hg.: Zinsli Paul, Glatthard Peter. Bern: Narr, 1987.
- BENB 2011** – Ortsnamenbuch des Kantons Bern (alter Kantonsteil). Band 1: Dokumentation und Deutung. 4. Teil: N-B/P. Hg.: Hentschel Elke, Schneider Thomas Franz, Blatter Erich. Basel, Tübingen: Narr, 2011.
- Collina d'Oro 2012** – Hg: Comune di Collina d'Oro. <http://www.collinadoro.com/index.php?node=53&lng=1&rif=600b71ae44> (online abgerufen am 23. Februar 2012).
- Dallmeier 1979** – Dallmeier Martin. Gemeindepnamen und Gebietreform in Bayern. *Blätter für oberdeutsche Namenforschung*, 16, S. 2–22.
- Debus 1995** – Debus Friedhelm. Soziolinguistik der Eigennamen. Name und Gesellschaft (Sozio-Onomastik). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur*

- Onomastik*. 1. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Hilty Gerold, Löffler Heinrich, Steger Hugo, Zgusta Ladislav. Berlin, New York: de Gruyter, 1995, S. 393–398 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).
- Diederichsen 1996** – Diederichsen Uwe. Namensrecht, Namenspolitik. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 2. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger, Ladislav Zgusta. Berlin, New York: de Gruyter, 1996, S. 1762–1780 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).
- Feigl 1986** – Feigl Helmuth. Änderung von Siedlungsnamen in Österreich. *Ortsnamenswechsel. Bamberger Symposium*. Hg.: Schützeichel Rudolf. Heidelberg: Carl Winter, 1986, S. 189–234.
- Fetz 2009** – Fetz Ursin. *Gemeindefusion unter besonderer Berücksichtigung des Kantons Graubünden*. Zürich/Basel/Genf: Schulthess Juristische Medien, 2009 (= Zürcher Studien zum öffentlichen Recht, Band 187).
- Fetzer 2011** – Fetzer This. *Aspekte toponymischer Volksetymologie. Das Beispiel des Kantons Bern (deutschsprachiger Teil)*. Tübingen: Francke, 2011.
- Frank 1977** – Frank Irmgard. Namengebung und Namenschwund im Zuge der Gebietsreform. – *Onoma*, 1977, Nr. 21, S. 323–337.
- Frank 1980** – Frank Rainer. Das Image von Rufnamen. Eine Studie zur empirischen Psychoonomastik. *Onoma*, 1980, Nr. 24, S. 26–44.
- GeoNV** – Verordnung über die geographischen Namen 2008, SR 510.625. Hg.: Schweizerische Eidgenossenschaft. Bern: Systematische Rechtssammlung des Bundesrechts. <http://www.admin.ch/ch/d/sr/5/510.625.de.pdf> (online abgerufen am 21. Februar 2012).
- Helleland 1996** – Helleland Botolv. Traditionen der Ortsnamengebung. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 2. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Gerold Hilty, Heinrich Löffler, Hugo Steger, Ladislav Zgusta. Berlin/New York: de Gruyter, 1996, S. 1386–1392 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).
- HGVZ 2012** – Historisiertes Gemeindeverzeichnis der Schweiz. Hg.: Bundesamt für Statistik. Neuchâtel: Bundesamt für Statistik. http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/infothek/nomenklaturen/blank/blank/gem_liste/02.html (online abgerufen am 21. Februar 2012).
- HLS** – Historisches Lexikon der Schweiz. Hg.: Stiftung Historisches Lexikon der Schweiz. Basel: Schwabe, 2002ff. <http://www.hls-dhs-dss.ch> (online abgerufen zwischen 26. Januar und 24. Februar 2012).
- Id.** – *Schweizerisches Idiotikon. Wörterbuch der schweizerdeutschen Sprache*. Bde. I–XVI. Hg.: Staub Friedrich, Tobler Ludwig, Bachmann Albert, Gröger Otto, Wanner Hans, Dalcher Peter, Ott Peter, Schifferle Hans-Peter. Frauenfeld: Huber, 1881ff.
- Kohlheim 1977** – Kohlheim Volker. Namenmode und Selektionsprinzipien. Zur Terminologie der Sozioonomastik. *Onoma*, 1977, Nr. 21, S. 523–533.
- Lötscher 1996** – Lötscher Andreas. Namen von Bildungseinrichtungen. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 2. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Hilty Gerold, Löffler Heinrich, Steger Hugo, Zgusta Ladislav. Berlin, New York: de Gruyter, 1996, S. 1606–1611 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).

- LSG 2005** – *Lexikon der schweizerischen Gemeindenamen/Dictionnaire toponymique des communes suisses/Dizionario toponomastico dei comuni svizzeri*. Hg.: Université de Neuchâtel, Centre de Dialectologie. Frauenfeld, Lausanne: Huber, Editions Payot, 2005.
- Maurer 2008** – Maurer Michael. *Kulturgeschichte*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2008.
- Neue Zürcher Zeitung** – Tageszeitung, Zürich. 5. Januar 2009: Ja zu Glarus, nein zum Steinbock. Neue Gemeindenamen und neue Wappen im Glarnerland. <http://www.nzz.ch/aktuell/startseite/ja-zu-glarus-nein-zum-bock-1.1639681> (online abgerufen am 3. Juni 2013). – 5. Januar 2011: Zürich denkt über Emilie-Lieberherr-Strasse nach. Gedenkfeier für die alt Stadträtin findet am 12. Januar statt. http://www.nzz.ch/aktuell/zuerich/stadt_region/emilie-lieberherr-strasse-zuerich-politikerintod-1.8994969# (online abgerufen am 3. Juni 2013).
- Reinsma 2009** – Reinsma Riemer. New names for municipalities merging from two or more villages or towns. *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences August 17–22, 2008, York University, Toronto, Canada*. Ed.: Ahrens Wolfgang, Embleton Sheila, Lapierre André. Toronto: York University, 2009, S. 837–842.
- RNB 1964** – *Rätisches Namenbuch*. Band 2: *Etymologien*. Hg.: Schorta Andrea. Bern: Francke, 1964.
- Schweingruber 1990** – Schweingruber Max. *Die Namen in Gotthelfs Werken*. Burgdorf: Amtersparniskasse, 1990.
- Schwitalla 1995** – Schwitalla Johannes. Namen in Gesprächen. *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 1. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Hilty Gerold, Löffler Heinrich, Steger Hugo, Zgusta Ladislav. Berlin, New York: de Gruyter, 1995, S. 498–504 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).
- SSWF** – Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen. Hg.: Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen. Luzern: Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen. <http://www.stiftungswf.ch/fusion.htm> (online abgerufen am 20. Februar 2012).
- SSWF TG** – Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen, Thurgau. Hg.: Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen. Luzern: Stiftung Schweizer Wappen und Fahnen. <http://www.stiftungswf.ch/fusion-tg.htm> (online abgerufen am 20. Februar 2012).
- Südostschweiz** – Tageszeitung, Chur. 21. Januar 2012: Waltensburg: Warum die Fusion gescheitert ist. <http://www.suedostschweiz.ch/politik/waltensburg-warum-die-fusion-gescheitert-ist> (online abgerufen am 3. Juni 2013).
- Tyroff 1975** – Tyroff Siegmar. *Namen bei Thomas Mann in den Erzählungen und den Romanen Buddenbrooks, Königliche Hoheit, der Zauberberg*. Bern: Lang, 1975.
- Valle die Blenio 2012** – Hg.: Zazec Gabriela, Mara Zanetti Maestrani. Dangio, Aquila: Vallediblenio.ch. http://www.vallediblenio.ch/vdbi_cronwin.php?articolo_id=339 (online abgerufen am 18. Juni 2012).
- Versam 2012** – Hg.: Gemeinde Versam. Versam: Gemeinde Vesam. http://www.versam.ch/downloads/Schlussbericht%20STVV%20%282011_10_25%29.pdf (online abgerufen am 18. Juni 2012).
- 24 heures** – Tageszeitung, Lausanne. 25. Oktober 2008: Quel nom choisir, Gourze ou Bourg-en-Lavaux? <http://journal.24heures.ch/vaud-regions/2008/10/24/nom-choisir-gourze-bourg-lavaux> (online abgerufen am 3. Juni 2013).

- Verdenhalven 1971** – Verdenhalven Fritz. *Namensänderungen ehemals preußischer Gemeinden von 1850 bis 1942*. Neustadt an der Aisch: Verlag Degener & Co, 1971.
- Weber 1990** – Weber Berchtold. *Strassen und ihre Namen am Beispiel der Gemeinde Bern*. Bern: Stämpfli, 1990.
- Werner 2008** – Werner Marion. *Vom Adolf-Hitler-Platz zum Ebertplatz. Eine Kulturgeschichte der Kölner Straßennamen seit 1933*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau, 2008.
- Werner 1995** – Werner Otmar. Pragmatik der Eigennamen (Überblick). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 1. Teilband. Hg.: Eichler Ernst, Hilty Gerold, Löffler Heinrich, Steger Hugo, Zgusta Ladislav. Berlin, New York: de Gruyter, 1995, S. 476–484 (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationsforschung, Band 11).
- Wolffsohn, Brechenmacher 1999** – Wolffsohn Michael, Brechenmacher Thomas. *Die Deutschen und ihre Vornamen. 200 Jahre Politik und öffentliche Meinung*. München/Zürich: Diana Verlag.

Name Changes of Swiss Municipalities, Particularly in Case of Township Merger: Determining Factors, Motives, Tendencies

Summary

The approximately 2500 Swiss municipalities with an average population of around 3000 are rather small, yet powerful territorial authorities with vast legislative rights. It is said that a local sense of identity is important to Swiss people. Such identity issues can be affected by municipality names. It is therefore not surprising that some changes in official township names over the last 100 years can be analysed as (partially) owed to identity questions, e.g. the change from German exonyms to Rhaeto-Romance endonyms such as *Münster* to *Müstair* in 1943. Changing municipality names, or choosing new names are some of the nowadays rare cases of the genesis of new toponyms.

Small Swiss municipalities suffer from difficulties with issues such as finding people willing to serve the community and the need for increase in governance professionalism as well as with infrastructure costs. Thus, many Swiss municipalities have merged in the last years and the number of township mergers is still expected to increase. One question that usually occurs in the process of township mergers is the name of a new municipality. The name choice depends on various factors: How many townships are merging and how big is each of them? Is there an existing name already in use for the uprising larger structure? Was the merger brought up by the inhabitants themselves or is a higher administrative level pushing?

Choosing a name for a township, seen as an identification building process, can be compared to other naming cases such as naming newborn children, newly built streets or fictional characters and places: The given name doesn't necessarily bear a meaning but sets up an identity frame. Other than township names such as *Arni* 'place with maples' or *Ostermundigen* 'at the settlement of Ostermund's clan', these names don't evolve from common use but are deliberately chosen. Research on such new township names doesn't focus on names' etymology, but name motives: Why was a particular name chosen instead of another?

Within the approximately 400 Swiss township mergers between 1852 and 2012, the two most common cases are adopting the name of one of the involved municipalities and the combination of existing names. The first often applies when townships of different size merge, such as *Ballmoos* and *Jegenstorf*, named *Jegenstorf* in 2010. The latter is more common for townships of similar size such as *Tschierschen* and *Praden*, named *Tschierschen-Praden* in 2009. In some cases, other existing toponyms are chosen. Sometimes choronyms already in use for the merging township can be adopted, e.g. *Grafschaft*, merged of *Biel*, *Ritzingen* and *Selkingen* in 2001. Otherwise, existing toponyms are conferred to the new municipality such as *Mundaun* (originally a mountain's name) upon *Flond* and *Surcuolm* in 2009.

The naming of children undergoes changing fashions and so does deliberate toponymic naming. However, while exotic personal names have become quite fashionable in Switzerland, this is not the case for township naming. One would expect at least a few new township names not derived from existing toponyms. Fictional toponyms are a well-known phenomenon in literature, e.g. Jeremias Gotthelf's toponyms such as *Gutmütigen* (literally) 'good-natured-ing'. However, hardly any similar names are created for real townships. Another modern toponymic naming field can be found in street names. These are often devoted to commemorating merited persons, e.g. *Tumarkinweg*, named after the first female European university professor *Anna Tumarkin* (1895–1951), in Bern. But no such case occurs in modern township naming which thus occurs as a naming category strictly separate from other deliberative naming categories. Two main reasons can be assumed for this conservatism: The participation of all inhabitants entitled to vote in the name choosing process and the fact that the chosen names needn't establish any meaning beyond designing the place itself.

Schweizer Gemeindefusionen 1852 bis 2012 nach Jahren

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Laufen Stadt, Laufen Vorstadt	BE	1852	Laufen		x			
Chur, Hof Chur	GR	1852	Chur	x				
Lavey, Morcles	VD	1852	Lavey-Morcles				x	
Goldswil, Ringgenberg (BE)	BE	1853	Ringgenberg (BE)	x				
Wolhusen Markt, Werthenstein	LU	1853	Werthenstein	x				
Sculms, Versam	GR	1854	Versam	x				
Blumenstein, Tannenbühl	BE	1859	Blumenstein	x				
Prato (Vallemaggia), Sornico	TI	1864	Prato-Sornico				x	
Oberleibstadt, Unterleibstadt	AG	1866	Leibstadt		x			
Chavannes-sous-Orsonnens, Grange-la-Battiaz	FR	1866	Chavannes-sous-Orsonnens	x				
St. Niklaus Dorf, St. Niklaus Matt	VS	1866	St. Niklaus		x			
Giubiasco, Valle Morobbia in Piano	TI	1867	Giubiasco	x				
Arrufens, Romont FR	FR	1868	Romont FR	x				
Heimberg, Thungschneit	BE	1869	Heimberg	x				
Brienz (GR), Surava	GR	1869	Brienz-Surava				x	
Areuse, Boudry	NE	1870	Boudry	x				
Fahrhof, Oberneunforn	TG	1870	Oberneunforn	x				
Gasenried, St. Niklaus	VS	1870	St. Niklaus	x				
Gonten, Stechlenegg	AI	1872	Gonten	x				
Hirschberg, Oberegg	AI	1872	Oberegg	x				
Klosters, Serneus	GR	1872	Klosters				x	
Buchen, Pany, Putz	GR	1872	Luzein	x				
Schiers, Schuders	GR	1872	Schiers	x				
Ernen, Niederernen	VS	1872	Ernen	x				
Cavadura, Grüşch	GR	1875	Grüşch	x				
Reischen, Zillis	GR	1875	Zillis-Reischen				x	

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Brot-Dessus, Plamboz	NE	1875	Brot-Plamboz			x		
Fenin, Saules, Vilars	NE	1875	Fenin-Vilars-Saules				x	
Combes, Le Landeron	NE	1875	Landeron-Combes				x	
Saint-Blaise, Voëns-Maley	NE	1875	Saint-Blaise	x				
Vaumarcus, Vernéaz	NE	1875	Vaumarcus-Vernéaz				x	
Lü, Lüsai	GR	1878	Lü	x				
Valchava, Valpaschun	GR	1879	Valchava	x				
Bremgarten Stadtgericht, Kirchlindach	BE	1880	Kirchlindach	x				
Montvoie, Ocourt	BE	1882	Ocourt	x				
Arisdorf, Olsberg	BL	1882	Arisdorf	x				
Brechershäusern, Wynigen	BE	1887	Wynigen	x				
Alchenstorf, Wil bei Koppigen	BE	1888	Alchenstorf	x				
Ausserbirrmoos, Barschwand, Schönthal	BE	1888	Ausserbirrmoos	x				
Hauben, Oberdiessbach	BE	1888	Oberdiessbach	x				
Epagnier, Marin	NE	1888	Marin-Epagnier				x	
Saint-Aubin (NE), Sauges	NE	1888	Saint-Aubin-Sauges				x	
Thielle, Wavre	NE	1888	Thielle-Wavre				x	
Schachen, Werthenstein	LU	1889	Werthenstein	x				
Hintervalzeina, Vordervalzeina	GR	1891	Valzeina	x	x			
Aussersihl, Enge, Fluntern, Hirslanden, Hottingen, Oberstrass, Riesbach, Unterstrass, Wiedikon, Wipkingen, Wollishofen, Zürich	ZH	1893	Zürich	x				
Hitzkirch, Richensee	LU	1897	Hitzkirch	x				
Rein, Rüfenach	AG	1898	Rüfenach	x				
Langenthal, Schoren	BE	1898	Langenthal	x				
Alliswil, Boniswil	AG	1899	Boniswil	x				
Rottenschwil, Werd	AG	1899	Rottenschwil	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Retterswil, Seon	AG	1899	Seon	x				
Mellstorf, Wislikofen	AG	1899	Wislikofen	x				
Meisterschwanden, Tennwil	AG	1900	Meister- schwanden	x				
Kempfhof, Oetlikon, Würenlos	AG	1900	Würenlos	x				
Biel (BE), Vingelz	BE	1900	Biel (BE)	x				
La Chaux-de-Fonds, Les Eplatures	NE	1900	La Chaux-de- Fonds	x				
Altenburg, Brugg	AG	1901	Brugg	x				
Balzenwil, Riken	AG	1901	Murgenthal				x	
Nesselbach, Niederwil (AG)	AG	1901	Niederwil (AG)					
Staffelbach, Wittwil	AG	1901	Staffelbach					
Noranco, Pambio	TI	1904	Pambio-Noranco			x		
Büblikon, Wohlenschwil	AG	1906	Wohlenschwil	x				
Bellinzona, Carasso, Daro, Ravecchia	TI	1907	Bellinzona	x				
Raat-Schüpfheim, Windlach, Stadel	ZH	1907	Stadel	x				
Basel, Kleinhüningen	BS	1908	Basel	x				
Lieli (AG), Oberwil (AG)	AG	1909	Oberwil (AG)			x		
Büren an der Aare, Reiben	BE	1911	Büren an der Aare	x				
Bickigen-Schwanden, Wynigen	BE	1911	Wynigen	x				
Messen-Scheunen, Oberscheunen	BE	1912	Scheunen		x			
Bergün/Bravuogn, Latsch	GR	1912	Bergün/ Bravuogn	x				
Goldwil, Thun	BE	1913	Thun	x				
Anglikon, Wohlen	AG	1914	Wohlen	x				
Ebligen, Oberried am Brienzersee	BE	1914	Oberried am Brienzersee	x				
Rieden (ZH), Wallisellen	ZH	1916	Wallisellen	x				
Biel (BE), Bözingen	BE	1917	Biel (BE)	x				
Brüttelen, Gäserz	BE	1917	Brüttelen	x				
St. Gallen, Straubenzell, Tablat	SG	1918	St. Gallen	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Bern, Bümpliz	BE	1919	Bern	x				
Frauenfeld, Herten, Horgenbach, Huben, Kurzdorf, Langdorf	TG	1919	Frauenfeld	x				
Biel (BE), Madretsch, Mett	BE	1920	Biel (BE)	x				
Strättligen, Thun	BE	1920	Thun	x				
Bergün/Bravuogn, Stuls	GR	1920	Bergün/ Bravuogn	x				
Elsau, Schottikon	ZH	1922	Elsau	x				
Oberwinterthur, Seen, Töss, Veltheim, Winterthur, Wülflingen	ZH	1922	Winterthur	x				
Casti, Wergenstein	GR	1923	Casti- Wergenstein			x		
Ausserberg, Gründen	VS	1923	Ausserberg	x				
Amriswil, Hemmerswil	TG	1925	Amriswil	x				
Kreuzlingen, Kurzrickenbach	TG	1927	Kreuzlingen	x				
Emmishofen, Kreuzlingen	TG	1928	Kreuzlingen	x				
Locarno, Solduno	TI	1928	Locarno	x				
Grumo, Torre	TI	1928	Torre	x				
La Coudre, Neuchâtel	NE	1930	Neuchâtel	x				
Casenzano, Vairano	TI	1930	San Nazzaro				x	
(Les) Eaux-Vives, Genf, Le Petit-Saconnex, Plainpalais	GE	1931	Genf	x				
Niederurdorf, Oberurdorf	ZH	1931	Urdorf		x			
Amriswil, Mühlebach bei Amriswil	TG	1932	Amriswil	x				
Gysenstein, Stalden im Emmental	BE	1933	Konolfingen				x	
Affoltern bei Zürich, Albisrieden, Altstetten, Höngg, Oerlikon, Schwamendingen, Seebach, Witikon, Zürich	ZH	1934	Zürich	x				
Ausserbirrmoos, Innerbirrmoos, Otterbach	BE	1946	Linden				x	
Mullen, Tschugg	BE	1946	Tschugg	x				
Buchthalen, Schaffhausen	SH	1947	Schaffhausen	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Oberhofen bei Münchwilen, Münchwilen (TG), St. Margarethen	TG	1950	Münchwilen (TG)	x				
Tramelan-Dessous, Tramelan-Dessus	BE	1952	Tramelan		x			
Colla, Insone, Piandera, Scareglia, Signôra	TI	1956	Valcolla				x	
La Bâtiaz, Martigny-Ville	VS	1956	Martigny-Ville	x				
Ichertswil, Lüterkofen	SO	1961	Lüterkofen- Ichertswil			x		
Bussy-sur-Morges, Chardonney-sur-Morges	VD	1961	Bussy- Chardonnay			x		
Baden, Dättwil	AG	1962	Baden	x				
Montreux-Châtelard, Montreux-Planches	VD	1962	Montreux		x			
Peiden, Uors (Lumnezia)	GR	1963	Uors-Peiden			x		
Herblingen, Schaffhausen	SH	1964	Schaffhausen	x				
Schönholzerswilen, Toos	TG	1964	Schönhol- zerswilen	x				
Bleiken (TG), Sulgen	TG	1964	Sulgen	x				
Martigny-Bourg, Martigny-Ville	VS	1964	Martigny		x			
Ebnat, Kappel (Toggenburg)	SG	1965	Ebnat-Kappel			x		
Langenhart, Müllheim	TG	1967	Müllheim	x				
Niedersommeri, Obersommeri	TG	1967	Sommeri		x			
La Rougève, Semsales	FR	1968	Semsales	x				
Bramois, Sion	VS	1968	Sion	x				
Ecublens, Eschens, Villangeaux	FR	1969	Ecublens (FR)	x				
Anetswil, Krillberg, Tuttwil, Wängi	TG	1969	Wängi	x				
Brugg, Lauffohr	AG	1970	Brugg	x				
Pont-en-Ogoz, Villars- D'Avry	FR	1970	Le Bry				x	
Marly-le-Grand, Marly- le-Petit	FR	1970	Marly		x			
Envy, Romainmôtier	VD	1970	Romainmôtier- Envy			x		
Neuhaus, Plasselb	FR	1971	Plasselb	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Casaccia, Vicosoprano	GR	1971	Vicosoprano	x				
Heiligkreuz, Hosenruck, Wuppenau	TG	1971	Wuppenau	x				
Benken, Biel (BL)	BL	1972	Biel-Benken			x		
Illens, Rossens (FR)	FR	1972	Rossens (FR)	x				
Au (TG), Dussnang, Fischingen, Oberwangen, Tannegg	TG	1972	Fischingen	x				
Inragna, Rasa	TI	1972	Inragna	x				
Brè-Aldesago, Castagnola, Lugano	TI	1972	Lugano	x				
Brig, Brigerbad, Glis	VS	1972	Brig-Glis	x (2)		x		
Granges (VS), Sierre	VS	1972	Sierre	x				
Eyholz, Visp	VS	1972	Visp	x				
Isenfluh, Lauterbrunnen	BE	1973	Lauterbrunnen	x				
Macconnens, Villarimboud	FR	1973	Villarimboud	x				
Gretzenbach, Grod	SO	1973	Gretzenbach	x				
Coussiberlé, Courlevon	FR	1974	Courlevon	x				
Burg bei Murten, Murten	FR	1975	Murten	x				
Ermatingen, Triboltingen	TG	1975	Ermatingen	x				
Märstetten, Ottoberg	TG	1975	Märstetten	x				
Chésalles, Marly	FR	1976	Marly	x				
Chiasso, Pedrinate	TI	1976	Chiasso	x				
Biogno-Beride, Croglia-Castelrotto	TI	1976	Croglia	x				
Campestro, Tesserete	TI	1976	Tesserete	x				
Belfaux, Cutterwil	FR	1977	Belfaux	x				
Ependes, Sales (Sarine)	FR	1977	Ependes	x				
Grossgurmels, Monterschu	FR	1978	Gurmels	x	x			
Grossguschelmuth, Kleinguschelmuth	FR	1978	Mit Kleinguschelmuth zur Gemeinde Guschelmuth fusioniert.		x			
Le Saulgy, Siviriez, Villaranon	FR	1978	Siviriez	x				
Fuyens, Villaz-Saint-Pierre	FR	1978	Villaz-Saint-Pierre	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Ilanz, Strada	GR	1978	Ilanz	x				
Parsonz, Riom	GR	1979	Riom-Parsonz			x		
St. Antönien Castels, St. Antönien Rüti	GR	1979	St. Antönien		x			
Amriswil, Biessenhofen, Oberaach, Rächlisberg	TG	1979	Amriswil	x				
Fruthwilen, Mannenbach, Salenstein	TG	1979	Salenstein	x				
Arvigo, Landarenca	GR	1980	Arvigo	x				
La Vounaise, Montborget, Murist	FR	1981	Murist	x				
Nierlet-les-Bois, Ponthaux	FR	1981	Ponthaux	x				
Les Glânes, Romont	FR	1981	Romont	x				
Formangueires, Lossy	FR	1982	Lossy- Formangueires			x		
Augio, Rossa, Santa Domenica	GR	1982	Rossa	x				
Chandossel, Villarepos	FR	1983	Villarepos	x				
Felben, Wellhausen	TG	1983	Felben- Wellhausen			x		
Dippishausen- Oftershausen, Siegershäusen	TG	1984	Siegershäusen	x				
Bonnefontaine, Montécu	FR	1989	Bonnefontaine					
Altavilla, Murten	FR	1991	Murten	x				
Les Friques, Saint-Aubin (FR)	FR	1991	Saint-Aubin (FR)	x				
Morlens, Vuarmarens	FR	1991	Vuarmarens	x				
Franex, Murist	FR	1992	Murist	x				
Blessens, Rue	FR	1993	Rue	x				
Heinrichswil, Winistorf	SO	1993	Heinrichswil- Winistorf			x		
Ammannsegg, Lohn (SO)	SO	1993	Lohn- Ammannsegg			x		
Andhausen, Berg (TG)	TG	1993	Berg (TG)	x				
Chandon, Léchelles	FR	1994	Léchelles	x				
Aeschi (SO), Burgäschi	SO	1994	Aeschi (SO)	x	x			
Landschlacht (Ortsgemeinde), Scherzungen	TG	1994	Münsterlingen				x	

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Gächliwil, Lüterswil	SO	1995	Gächliwil-Lüterswil			x		
Buch bei Märwil, Affeltrangen, Märwil, Zezikon	TG	1995	Affeltrangen	x				
Amlikon, Bissegg, Griesenberg, Strohwillen	TG	1995	Amlikon-Bissegg	x (2)		x		
Guntershausen bei Birwinken, Berg, Graltshausen, Mauren	TG	1995	Berg	x				
Andwil (TG), Birwinken, Happerswil-Buch, Klarsreuti, Mattwil	TG	1995	Birwinken	x				
Istighofen, Bürglen, Leimbach, Opfershofen, Donzhausen, Hessenreuti	TG	1995	Bürglen	x				
Riedt, Buchackern, Engishofen, Ennetaach, Erlen, Kimmertshausen, Erlen	TG	1995	Erlen	x				
Kalthäusern, Lommis, Weingarten	TG	1995	Lommis	x				
Wetzikon (TG), Lustdorf, Thundorf	TG	1995	Thundorf	x				
Buch bei Frauenfeld, Uesslingen	TG	1995	Uesslingen-Buch				x	
Kaltenbach, Wagenhausen, Rheinklingen	TG	1995	Wagenhausen	x				
Engwilen, Lipperswil, Sonterswil, Wäldi	TG	1995	Wäldi	x				
Warth, Weiningen	TG	1995	Warth-Weiningen				x	
Weerswilen, Weinfelden	TG	1995	Weinfelden	x				
Bonau, Engwang, Illhart, Wigoltingen	TG	1995	Wigoltingen	x				
Comologno, Crana, Russo	TI	1995	Onsernone					x
Farvagny-le-Grand, Favargny-le-Petit, Grenilles, Posat	FR	1996	Favargny	x	x			
Aawangen, Aadorf, Ettenhausen, Guntershausen bei Aadorf, Wittenwil	TG	1996	Aadorf	x				
Balterswil, Bichelsee	TG	1996	Bichelsee-Balterswil				x	

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Schweizersholz, Halden, Bischofszell	TG	1996	Bischofszell	x				
Frittschen, Bussnang, Lanterwil, Mettlen, Oberbussnang, Oppikon, Reuti, Rothenhausen	TG	1996	Bussnang	x				
Gottshaus, Hauptwil	TG	1996	Hauptwil-Gottshaus			x		
Alterswilen, Altishausen, Ellighausen, Lippoldswilen, Neuwilen, Siegershausen, Dotnacht, Hugelshofen	TG	1996	Kemmental					x
Kradolf, Buhwil, Neukirch an der Thur, Schönenberg an der Thur	TG	1996	Kradolf-Schönenberg	x (2)		x		
Niederneunforn, Oberneunforn, Wilen bei Neunforn	TG	1996	Neunforn	x (2)	x			
Donzhausen, Götighofen, Hessenreuti, Sulgen	TG	1996	Sulgen	x				
Cormérod, Courmillens, Courtion, Misery	FR	1997	Misery-Courtion	x (2)		x		
Schocherswil, Amriswil	TG	1997	Amriswil	x				
Wallenwil, Eschlikon, Horben (Teile)	TG	1997	Eschlikon	x				
Nussbaumen, Hüttwilen, Uerschhausen	TG	1997	Hüttwilen	x				
Horben, Busswil, Sirnach, Wiezikon	TG	1997	Sirnach	x				
Sitterdorf, Zihlschlacht	TG	1997	Zihlschlacht-Sitterdorf			x		
Billens, Hennens	FR	1998	Billens-Hennens			x		
Rona, Tinizong	GR	1998	Tinizong-Rona			x		
Frasnacht, Arbon	TG	1998	Arbon	x				
Gerlikon, Zelgli, Schönenhof, Frauenfeld	TG	1998	Frauenfeld	x				
Islikon, Gachnang, Kefikon, Niederwil, Oberwil (TG)	TG	1998	Gachnang	x				
Lanzenneunforn, Herdern	TG	1998	Herdern	x				
Schönenbaumgarten, Langrickenbach, Dünnershaus, Herrenhof, Zuben	TG	1998	Langrickenbach	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Oberhofen bei Kreuzlingen, Illighausen	TG	1998	Lengwil					x
Dettighofen, Pfyn	TG	1998	Pfyn	x				
Corpataux, Magnedens	FR	1999	Corpataux-Magnedens				x	
Basadingen, Schlattingen	TG	1999	Basadingen-Schlattingen				x	
Heldswil, Hohentannen	TG	1999	Hohentannen	x				
Gündelhart-Hörhausen, Salen-Reutenen, Homburg	TG	1999	Homburg	x				
Eschikofen, Hüttlingen, Harenwilen, Mettendorf	TG	1999	Hüttlingen	x				
Mett-Oberschlatt, Unterschlatt	TG	1999	Schlatt			x		
Tägerschen, Tobel	TG	1999	Tobel-Tägerschen				x	
Lussery, Villars-Lussery	VD	1999	Lussery-Villars			x	x	
Corsalettes, Grolley	FR	2000	Grolley	x				
Gurmels, Kleingurmels	FR	2000	Gurmels	x	x			
Montagny-la-Ville, Montagny-les-Monts	FR	2000	Montagny (FR)			x		
Willisdorf, Diessenhofen	TG	2000	Diessenhofen	x				
Biel (VS), Ritzingen, Selkingen	VS	2000	Grafschaft					x
Feschel, Guttet	VS	2000	Guttet-Feschel				x	
Corjolens, Avry-sur-Matran	FR	2001	Avry	x	x			
Ecuwillens, Posieux	FR	2001	Hauterive (FR)					x
Lentigny, Lovens, Onnens (FR)	FR	2001	La Brillaz					x
Marsens, Vuippens	FR	2001	Marsens	x				
Gillarens, Promasens, Rue (FR)	FR	2001	Rue (FR)	x				
Maules, Romanens, Rueyres-Treyfayes, Sâles (Gruyère)	FR	2001	Sâles	x				
Bionnens, Mossel, Ursy, Vauderens	FR	2001	Ursy	x				
Chavannes-sous-Orsonnens, Orsonnens, Villargiroud, Villarsiviriaux	FR	2001	Villorsonnens					x
Diesbach (GL), Hätzingen, Luchsingen	GL	2001	Luchsingen	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Cagiallo, Lopagno, Roveredo (TI), Sala Capriasca, Tesserete, Vaglio	TI	2001	Capriasca					x
Auressio, Berzona, Loco	TI	2001	Isorno				x	
Mühlethal, Zofingen	AG	2002	Zofingen	x				
Albeuve, Lessoc, Montbovon, Neirivue	FR	2002	Haut-Intyamou				x	
Camuns, Surcasti, Tersnaus, Uors-Peiden	GR	2002	Suraua					x
Champmartin	VD	2002	Mit Cudrefin zur Gemeinde Cudrefin fusioniert.	x				
Courtaman, Courtepin	FR	2003	Courtepin	x				
Guschelmuth, Liebistorf, Wallenbuch, Gurmels	FR	2003	Gurmels	x				
Estavayer-le-Gibloux, Rueyres-Saint-Laurent, Villarlod, Villarsel-le-Gibloux	FR	2003	Le Glèbe				x	
Bonnefontaine, Essert (FR), Montévraz, Oberried (FR), Praroman, Zénauva	FR	2003	Le Mouret				x	
Avry-devant-Pont, Le Bry, Gumefens	FR	2003	Pont-en-Ogoz				x	
Estévenens, Les Ecasseys, La Joux, Lieffrens, La Magne, Sommentier, Villariaz, Vuisternens-devant-Romont	FR	2003	Vuisternens-devant-Romont	x				
Donath, Patzen-Fardün	GR	2003	Donat	x				
La Rogivue, Maraçon	VD	2003	Maraçon	x				
Englisberg, Zimmerwald	BE	2004	Wald (BE)				x	
Niederwichtlach, Oberwichtlach	BE	2004	Wichtlach		x			
Enney, Estavannens, Villars-sous-Mont	FR	2004	Bas-Intyamou				x	
Cormagens, La Corbaz, Lossy-Formangueires	FR	2004	La Sonnaz				x	
Grattavache, Le Crêt, Progens	FR	2004	La Verrerie				x	
Bouloz, Pont (Veveyse), Porsel	FR	2004	Le Flon				x	

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Aumont, Frasses, Granges-de-Vesin, Montet (Broye)	FR	2004	Les Montets					x
Berlens, Mézières (FR)	FR	2004	Mézières (FR)	x				
Mannens-Grandsivaz, Montagny (Fr)	FR	2004	Montagny (FR)	x				
Besencens, Fiaugères, Saint-Martin (FR)	FR	2004	Saint-Martin (FR)	x				
Chavannes-les-Forts, Prez-vers-Siviriez, Siviriez, Villaraboud	FR	2004	Siviriez	x				
Middes, Torny-le-Grand	FR	2004	Torny		x			
La Neirigue, Vuisternens-devant-Romand	FR	2004	Vuisternens-devant-Romand	x				
Beromünster, Schwarzenbach	LU	2004	Beromünster	x				
Barzheim, Thayngen	SH	2004	Thayngen	x				
Castro, Corzonesco, Dongio, Largario, Leontica, Lottigna, Marolta, Ponto Valentino, Prugiasco	TI	2004	Acquarossa				x	
Bosco Luganese, Bioggio, Cimo	TI	2004	Bioggio	x				
Campora (Teil von Caneggio), Casima, Castel San Pietro, Monte	TI	2004	Castel San Pietro	x				
Agra, Gentilino, Montagnola	TI	2004	Collina d'Oro				x	
Broglio, Brontallo, Fusio, Menzonio, Peccia, Prato-Sornico	TI	2004	Lavizzara				x	
Breganzona, Cureggia, Davesco-Soragno, Gandria, Lugano, Pamio-Noranco, Pazzallo, Pregassona, Viganello	TI	2004	Lugano	x				
Aurigeno, Coglio, Giumaglio, Lodano, Maggia, Moghegno, Someo	TI	2004	Maggia	x				
Mendrisio, Salorino	TI	2004	Mendrisio	x				
Ausserbinn, Ernen, Mühlebach, Steinhaus	VS	2004	Ernen	x				
Geschinen, Münster (VS)	VS	2004	Münster-Geschinen			x		

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Gluringen, Reckingen	VS	2004	Reckingen-Gluringen			x		
Chapelle (Broye), Cheiry	FR	2005	Cheiry	x				
Vesin, Cugy (FR)	FR	2005	Cugy (FR)	x				
Delley, Portalban	FR	2005	Delley-Portalban			x		
Cordast, Gurmels	FR	2005	Gurmels	x				
Lussy (FR), Villarimboud	FR	2005	La Folliaz				x	
Praratoud, Surpierre	FR	2005	Surpierre	x				
Herlisberg, Römerswil	LU	2005	Römerswil	x				
Kulmerau, Triengen, Wilihof	LU	2005	Triengen	x				
Krummenau, Nesslau	SG	2005	Nesslau-Krummenau			x		
Osterfingen, Wilchingen	SH	2005	Wilchingen					
Arosio, Breno, Fescoggia, Mugena, Vezio	TI	2005	Alto Malcantone				x	
Cadenazzo, Robasacco	TI	2005	Cadenazzo	x				
Arrissoules, Rovray	VD	2005	Rovray	x				
Oberehrendingen, Unterehrendingen	AG	2006	Ehrendingen		x			
La Tour-de-Trême, Bulle	FR	2006	Bulle	x				
Agriswil, Ried bei Kerzers	FR	2006	Ried bei Kerzers	x				
Haslen, Leuggelbach, Nidfurn	GL	2006	Haslen	x				
Buchs (LU), Dagmersellen, Uffikon	LU	2006	Dagmersellen	x				
Ettiswil, Kottwil	LU	2006	Ettiswil	x				
Langnau bei Reiden, Reiden, Richenthal	LU	2006	Reiden	x				
Willisau Land, Willisau Stadt	LU	2006	Willisau		x			
Aquila, Campo (Blenio), Ghirone, Olivone, Torre	TI	2006	Blenio				x	
Bignasco, Caverigno, Cevio	TI	2006	Cevio	x				
Calonico, Chiggiogna, Faido, Rossura	TI	2006	Faido	x				
Avenches, Donatyre	VD	2006	Avenches	x				
Rossens (VD), Sédeilles, Villarzel	VD	2006	Villarzel	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Forst, Längenbühl	BE	2007	Forst-Längenbühl			x		
Gutenberg, Madiswil	BE	2007	Madiswil	x				
St. Antönien, St. Antönien Ascharina	GR	2007	St. Antönien	x	x			
Hohenrain, Lieli (LU)	LU	2007	Hohenrain	x				
Jona, Rapperswil (SG)	SG	2007	Rapperswil-Jona			x		
Herzogenbuchsee, Oberönz	BE	2008	Herzogenbuchsee	x				
Ausserferrera, Innerferrera	GR	2008	Innerferrera		x			
Pagig, St. Peter GR	GR	2008	St. Peter-Pagig			x		
Says, Trimmis	GR	2008	Trimmis	x				
Avegno, Gordevio	TI	2008	Avegno Gordevio			x		
Iseo, Bioggio	TI	2008	Bioggio	x				
Bidogno, Corticiasca, Lugaggia, Capriasca	TI	2008	Capriasca	x				
Gerra (Verzasca), Cugnasco	TI	2008	Cugnasco-Gerra			x		
Barbengo, Carabbia, Lugano, Villa Luganese	TI	2008	Lugano	x				
Donneloye, Gossens, Mézery-près-Donneloye	VD	2008	Donneloye	x				
Heimenhausen, Röthenbach bei Herzogenbuchsee, Wanzwil	BE	2009	Heimenhausen	x				
Riggisberg, Rüti bei Riggisberg	BE	2009	Riggisberg	x				
Andeer, Clugin, Pignia	GR	2009	Andeer	x				
Davos, Wiesen	GR	2009	Davos	x				
Flond, Surcuolm	GR	2009	Mundaun				x	
Feldis/Veulden, Scheid, Trans, Tumeagl/Tomils	GR	2009	Tomils	x				
Praden, Tschierschen	GR	2009	Tschierschen-Praden			x		
Fuldera, Lü, Müstair, Santa Maria Val Müstair, Tschier, Valchava	GR	2009	Val Müstair				x	
Buix, Courtemaïche, Montignez	JU	2009	Basse-Allaine				x	

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Epauvillers, Epiquerez, Montenol, Montmelon, Ocourt, Saint-Ursanne, Seleute	JU	2009	Clos du Doubs				x	
Chevèze, Damvant, Réclère, Roche-d'Or	JU	2009	Haute-Ajoie					x
Asuel, Charmoille, Fregiécourt, Miécourt, Pleujouse	JU	2009	La Baroche					x
Montfaucon, Montfaverghier	JU	2009	Montfaucon	x				
Le Peuchapatte, Muriaux	JU	2009	Muriaux	x				
Goumois, Les Pommerats, Saignelégier	JU	2009	Saignelégier	x				
Gelfingen, Hämikon, Hitzkirch, Mosen, Müswangen, Retschwil, Sulz	LU	2009	Hitzkirch	x				
Gunzwil	LU	2009	Mit Beromünster fusioniert.	x				
Winikon, Triengen	LU	2009	Triengen	x				
Marin-Epagnier, Thielle-Wavre	NE	2009	La Tène					x
Boveresse, Buttes, Couvet, Fleurier, Les Bayards, Môtiers, Noiraigue, Saint-Sulpice, Travers	NE	2009	Val-de-Travers					x
Brunnadern, Mogelsberg, St. Peterzell	SG	2009	Neckertal					x
Hemmental, Schaffhausen	SH	2009	Schaffhausen	x				
Altdorf (SH), Bibern, Hofen, Opfertshofen, Thayngen	SH	2009	Thayngen	x				
Bruzella, Cabbio, Caneggio, Morbio Superiore, Muggio, Sagno	TI	2009	Breggia					x
Borgnone, Intragna, Palagnedra	TI	2009	Centovalli					x
Arzo, Capolago, Genestrerio, Rancate, Tremona	TI	2009	Mendrisio	x				
Malapalud, Assens	VD	2009	Assens	x				
Ayer, Chandolin, Grimontz, Saint-Jean, Saint-Luc, Vissoie	VS	2009	Anniviers					x

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Bratsch, Gampel	VS	2009	Gampel-Bratsch			x		
Filet, Mörel	VS	2009	Mörel-Filet			x		
Obergesteln, Oberwald, Ulrichen	VS	2009	Obergoms				x	
Hohtenn, Steg	VS	2009	Steg-Hohtenn			x		
Aarau, Rohr	AG	2010	Aarau	x				
Brugg, Ümiken	AG	2010	Brugg	x				
Ittenthal, Kaisten	AG	2010	Kaisten					
Laufenburg, Sulz (AG)	AG	2010	Laufenburg	x				
Etzgen, Hottwil, Mettau, Oberhofen, Wil	AG	2010	Mettauertal					x
Hilfikon, Villmergen	AG	2010	Villmergen	x				
Ballmoos, Jegenstorf	BE	2010	Jegenstorf	x				
Langenthal, Untersteckholz	BE	2010	Langenthal	x				
Aeschlen bei Oberdiessbach, Oberdiessbach	BE	2010	Oberdiessbach	x				
Tüscherz-Alfermée, Twann	BE	2010	Twann-Tüscherz		x	x		
Bondo, Castasegna, Soglio, Stampa, Vicosoprano	GR	2010	Bregaglia				x	
Cazis, Portein, Präz, Sarn, Tartar	GR	2010	Cazis	x				
Churwalden, Malix, Parpan	GR	2010	Churwalden	x				
Littau, Luzern	LU	2010	Luzern	x				
Alt St. Johann, Wildhaus	SG	2010	Wildhaus-Alt St. Johann			x		
Balm bei Messen, Brunnenthal, Messen, Oberramsern	SO	2010	Messen	x				
Caviano, Contone, Gerra (Gambarogno), Indemini, Magadino, Piazzogna, San Nazzaro, Sant'Abbondio, Vira (Gambarogno)	TI	2010	Gambarogno				x	
Bironico, Camignolo, Medeglia, Rivera, Sigirino	TI	2010	Monteceneri				x	
Bettenhausen, Bollodingen	BE	2011	Bettenhausen	x				
Busswil bei Büren, Lyss	BE	2011	Lyss	x				

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Kleindietwil, Leimiswil, Madiswil	BE	2011	Madiswil	x				
Abbligen, Wahlern	BE	2011	Schwarzenburg				x	
Villarvolard, Corbières	FR	2011	Corbières	x				
Ennenda, Glarus, Netstal, Riedern	GL	2011	Glarus				x	
Bilten, Filzbach, Mollis, Mühlehorn, Näfels, Niederurnen, Oberurnen, Obstallden	GL	2011	Glarus Nord				x	
Betschwanden, Braunwald, Elm, Engi, Haslen, Linthal, Luchsingen, Matt, Mitlödi, Rüti, Schwanden, Schwändi, Sool	GL	2011	Glarus Süd				x	
Fanas, Grüşch, Valzeina	GR	2011	Grüşch	x				
Niederwil (SO), Riedholz	SO	2011	Riedholz	x				
Aubonne, Pizy	VD	2011	Aubonne	x				
Avenches, Oleyres	VD	2011	Avenches	x				
Cully, Epesses, Grandvaux, Riex, Vilette (Lavaux)	VD	2011	Bourg-en-Lavaux					x
Colombier, Echichens, Monnaz, Saint-Saphorin-sur-Morges	VD	2011	Echichens	x				
Eclagnens, Goumoens-la-Ville, Goumoens-le Jux	VD	2011	Goumoëns	x	x			
Montaubion-Chardonney, Peney-le-Jorat, Sottens, Villars-Mendraz, Villars-Tiercelin	VD	2011	Jorat-Menthue				x	
Lucens, Oulens-sur-Lucens	VD	2011	Lucens	x				
Dommartin, Naz, Poliez-le-Grand, Sugnens	VD	2011	Montilliez				x	
Fontanezier, Romairon, Vaugondry, Villars-Burquin	VD	2011	Tévenon				x	
Cerniaz, Combremont-le-Grand, Combremont-le-Petit, Granges-près-Marnand, Marnand, Sassel, Seigneux, Villars-Bramard	VD	2011	Valbroye					x

beteiligte Gemeinden	Kanton	Jahr	neue Gemeinde	Typ	Typ	Typ	Typ	Typ
				1a	1b	1c	2a	2b
Bellerive, Chabrey, Constantine, Montmagny, Mur, Vallamand, Villars-le-Grand	VD	2011	Vully-les-Lacs					x
Gressy Yverdon-les-Bains, Yverdon-les-Bains	VD	2011	Yverdon-les-Bains	x				
Mase, Nax, Vernamiège	VS	2011	Mont-Noble				x	
Benzenschwil, Merenschwand	AG	2012	Merenschwand	x				
Belp, Belpberg	BE	2012	Belp	x				
Font, Estavayer-le-Lac	FR	2012	Estavayer-le-Lac	x				
Ursy, Vuarmarens	FR	2012	Ursy	x				
Igis, Mastrils	GR	2012	Landquart				x	
Schlans, Trun	GR	2012	Trun					
Aeschi, Steinhof	SO	2012	Aeschi (SO)	x				
Champvent, Essert-sous-Champvent, Villars-sous-Champvent	VD	2012	Champvent	x				
Prahins, Donneloye	VD	2012	Donneloye	x				
Bussigny-sur-Oron, Châtillens, Chesalles-sur-Oron, Ecoteaux, Oron-la-Ville, Oron-le-Châtel, Palézieux, Les Tavernes, Les Thioleyres, Vuibroye	VD	2012	Oron	x	x			
Les Cullayes, Servion	VD	2012	Servion	x				

VIDES APELATĪVI LATVIEŠU TOPONĪMIJĀ

Latvijas ainava – meži un augājs – veidojās krietni vēlāk nekā reljefa formas. 9. gadu tūkstoši pirms mūsu ēras, kad Baltijā parādījās pirmie cilvēki, augu valsts vēl tikai radās. Taču, kad Latvijas teritorijā ienāca balti, šeit jau bija sastopamas gandrīz visas koku sugas – priede, platlapu koki, egle, lazda, bērzs, ozols, īve (Hirša 1990, 103), taču visu sugu izplatība Latvijā joprojām nav vienmērīga.

Vides apelatīvi jeb ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdi, kas raksturo fiziogēogrāfiskā objekta vidi, latviešu toponīmijā ir vislielākā ģeogrāfisko leksēmu kopuma daļa, tomēr līdz šim plašākā baltu nomenklatūras vārdu pētījuma autore Lidija Ņevska tiem (izņemot purvāju nosaukumus) nav pievērsusi īpašu uzmanību un, analizējot trīs semēmas – purvs, paaugstināts reljefs un pazemināts reljefs – un acīmredzot nevarot vides apelatīvus šajās pazīmēs ietilpināt, tos lielākoties ignorējusi vai pievienojusi paaugstināta vai pazemināta reljefa apelatīviem (Невская 1977).

Vides apelatīvu grupā iekļauti visi onomastiskajos vārdu savienojumos iekļautie otrie respektīvi pēdējie komponenti, kas raksturo Latvijas augsni un augāju – zemes floru, faunu un ģeoloģiju, no šīs grupas izslēdzot reljefa, formas vai izvietojuma apelatīvus, hidrogrāfiskos nomenklatūras vārdus, kā arī artefaktu un administratīvi teritoriālā iedalījuma apzīmējumus.

No aptuveni 1700 latviešu ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdiem vides apelatīvu ir gandrīz puse, proti, 746 leksēmas. Šajā skaitā iekļauti visi morfoloģiskie varianti, piemēram, arī dažādie no vārda *akmens* ar afiksu vai vārdoveidojošo galotni atvasinātie vietu nosaukumi: *akmenaite*, *akmenājs*, *akmene*, *akmenene*, *akmenīca*, *akmestaine*, *akminājs*, *akmine*, *akminīca*, *akmneja*, *akmistājs* utt., kas izsaka ne tikai areālas un dialektālas, bet arī semantiskas atšķirības.

Vides apelatīvu grupas veidošanā un klasificēšanā lielākā problēma ir noteikt, vai onomastiskajā vārdsavienojumā ietvertais apelatīvs uzskatāms par nomenklatūras vārdu, pat ja nav iekļauts nevienā vārdnīcā (piemēram, vai bieži sastopamais purva nosaukums *dzērvenieks*, kas, īpaši neie-

dziļinoties, varētu būt atvasināts no apelatīva *dzērvene* vai *dzērve*, taču ne Mīlenbaha–Endzelīna (ME), ne «Latviešu literārās valodas vārdnīcā» kā sugasvārds nav iekļauts, ir uzskatāms par ģeogrāfisko apelatīvu vai ne, tāpat arī pļavas nosaukumi *dublaine* ‘dubļaina pļava’ un *ķimenīca* ‘pļava, kur aug ķimenes’). Šādu apelatīvu iekļaušanā ģeogrāfiskās nomenklatūras kopumā tika ņemti vērā šādi kritēriji: apelatīva semantiskā ietvertais objekta kategorijas raksturojums, apelatīva lietojuma biežums, areālā izplatība vismaz trijos dažādos pagastos un spēja saistīties ar onomastiskajām leksēmām.

Ar vides apelatīviem var raksturot visu Latvijas augāju un to dažādību: mežus, purvus, pļavas, kā arī citas bezmežu platības. Ģeogrāfiskie apelatīvi ir kā Latvijas bioģeogrāfiskā karte – tie izceļ valsts dabas savdabību un brīdina par neapstrādājamām, staignām vai necaurejamām platībām. Lielākā daļa šo nomenklatūras vārdu ir desubstantīvie atvasinājumi no objekta daļas – tam raksturīgās reālijas, respektīvi, augs vai ģeoloģiskās vienības – nosaukuma. Tātad savā ziņā šos nomenklatūras vārdus var saukt par metonīmiskajiem atvasinājumiem.

Pēc nomenklatūras vārdu denotātiem šo ģeogrāfisko apelatīvu kopumu var iedalīt trijās apakšgrupās:

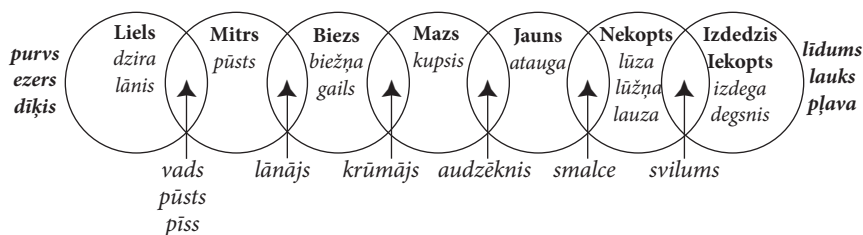
- 1) mežu un krūmāju apelatīvi,
- 2) bezmežu apelatīvi, kuros iekļauti līdumu, pļavu, lauku apzīmējumi un dažādi augsni, zemes ģeoloģiju raksturojoši nomenklatūras vārdi,
- 3) purvu apelatīvi.

Līdzās pļavu, lauku, mežu un krūmāju nosaukumiem ir arī daži vietu apzīmējumi, kuriem denotāts nav precizēts un kurus lieto dažādu objektu kategoriju nosaukšanā – ar tiem var apzīmēt gan ar kokiem apaugušu, gan bezmežu platību vai pat ļoti nelielu teritoriju. Tie ir dažādi nosaukumi, kas norāda uz vietas lokalizāciju pie avota vai avotainu vietu (*aluotaine*, *aluotiene*, *avuotājs*, *avuotiens*, *avuksnājs*, *dumbras*), kā arī izdegušu vietu (*dēga*, *dēgaine*, *dēglāji*, *degsnis*, *degšiniece*), kādu priekšmetu, ēku tajā vai netālu no tā (*brūzene*, *cegalnīca*, *ceplenīca*). Ir arī vispārīgs nehidrogrāfiska objekta apzīmējums *cietzeme*, *sauszeme*, taču toponīmijā sastopams vien apelatīvs *sauszeme* smilšaina lauka apzīmēšanai.

Jāpiebilst, ka šādi – pēc semantiskās tipoloģijas – ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdus striktās un stingri norobežotās grupās iedalīt ir gandrīz neiespējami: tāpat kā dabā starp dažādām platībām nevar novilkt precīzu robežu, tāpat to nevar izdarīt arī starp ģeogrāfisko apelatīvu semantiskajiem mikrolaukiem. Pēc ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdu nozīmju izpētes var lieliski redzēt, ka vārdu semantiskie mikrolauki pārklājas un veido savda-

bigu semantisko ķēdi. Piemēram, meža apelatīvu grupā dažādu meža tipa nosaukumu sēmas pārklājas, ļaujot ar nomenklatūras vārdiem aprakstīt dažādo meža vidi, pamazām pārklājot visu semantisko lauku no purva līdz pat bezmežu platībām (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Meža apelatīvu semantiskā ķēde

Ir arī plašākas semantiskas svārstības – ir virkne ģeogrāfisko apelatīvu, ar kuriem var apzīmēt dažādas objekta kategorijas, piemēram, vārdā *pīss* sauc gan purvus, gan mežus, *izdega*, *degums* ir gan izdedzis mežs, gan līdums utt. Mēdz gadīties vēl lielāka semantiskā amplitūda, kad apelatīvs ir ne tikai ģeogrāfiskās nomenklatūras vārds, bet arī kādas reālijas apzīmējums citā jomā, piemēram, *deglis* ir ne tikai ‘izdedzis mežs’¹, bet arī ‘drudzis’, *drēgzna* ir ne tikai ‘mitra vieta’, bet arī ‘auksts, drēgns laiks’, ar vārdu *lūžņa*, *lauza*, *mežs*, *purvs* var apzīmēt arī lielu daudzumu utt. Tiesa gan, daži no tiem var būt arī vēsturiski vai kā citādi izveidojušies homonīmi ar dažādām etimoloģiskām nozīmēm. Piemēram, *alksna* ir gan alkšņu audzes nosaukums, kura pamatā ir vārds *alksnis*, gan purvainas, mitras vietas apzīmējums, kas, kā norādījis J. Endzelīns un V. Dambe, cēlies no vārda *aluksna* (skat. Dambe 1979).

1. Mežu un krūmāju nomenklatūras vārdi

Mežu un krūmāju nomenklatūras vārdu grupā iekļautas 269 leksēmas, taču, lai gan tā ir vislielākā ģeogrāfisko apelatīvu apakšgrupa, toponīmijā to lielākoties izmanto citas kategorijas objektu (pļavu, lauku, māju utt.) nosaukšanai.

Galvenie **mežu** apelatīvi latviešu toponīmijā ir nomenklatūras vārdi *mežs* un Latvijā visizplatītāko koku – priežu, eglu un bērzu – audžu nosaukumi *sils*, *gārša* un *birzs*. Ar vispārīgajiem mežu apzīmējumiem var nošķirt dažādus meža tipus: jauktu koku mežu parasti sauc vienkārši *meža* vārdā

1 Šeit un turpmāk minētās ģeogrāfisko nomenklatūras vārdu sēmas konstatētas vai nu vārdnīcās (ME, EH, LLVV, ĒIV, KIV, VIV u. c.), vai – galvenokārt – LU Latviešu valodas institūta vietvārdu kartotēkas materiālos (informantu komentāros).

Pārējos mežu un krūmāju apelatīvus arī var iedalīt vairākās grupās pēc papildsēmas semantiskajā mikrolaukā. Visbiežāk mežu un krūmāju nosaukumos vērojama papildsēma '**briksņains**': *biežņa, briksnājs, briksnis, briksņi, briksņa, čūkslājs, čūkslis, dziļuoksnis, lūza, smalksne*, kas dažreiz pārklājas ar sēmu '**pielauzts**': *lauza, lauze, lauzene, lauzma, lauznis, lauzums, laužņa, lužela, lūza, lūze, lūzs, lūziņš, lūznājs, lūznis, lūžņa*, kam iepretim tikai viens **koptas** koku audzes apelatīvs *parks*.

Nereti ar šīs apakšgrupas apelatīviem var izteikt meža vai krūmāja vecumu: sēma '**jauns**' ir nosaukumos *atzalas, atzale, aizmetiens, ataudze, atauga, atlase, audza, audze, audzīte, audzītis, audzēknis, augaļa, jaunaudze, kuits, silava, skuta, smalce, vasas*, turpretim '**vecs**' – vārdos *damakša, gails, vēcums*.

Daudz nosaukumu ir arī semantiskajai opozīcijai '**liels**' (*damakša, degsnis, dzira, gails, gārša, gāršs, klāns, lānis, lāns, mežaine, mežājs, mežiens, sils, stāvs, vads*) un '**mazs**' (*bingulis, kuksa, kukse, kupsa, kursts, puduris, skuta, smalcis, smalkne*). Nereti meža nelielo platību izsaka ar specifiskiem derivātiem *priedals, priedeleja*. Nozīme 'mazs' bieži ir vērojama kopā ar sēmu '**apaļš**': *banga, buoga, buogs*.

Vēl viena ar kokiem vai krūmiem apaugušu platību nomenklatūras vārdu motivējošā pazīme ir purvainums. Papildsēma '**purvains**' meža vārdos ienākusi līdz ar apelatīvu, kas aizgūts no purvu nosaukumiem: *džūkstājs, lānājs, liekna, liekne, liekns, pūsts, teice, tēce, vasa, vads*. Turpretim semantiskajai opozīcijai '**sausš**' atbilst tikai viena leksēma: *sausnējs*.

Ar meža apelatīviem var izteikt arī meža biežumu: papildsēma '**biezs**' ir vārdiem *gārša, lānājs*, savukārt sēma '**rets**' – apelatīviem *skrajmežs, skrajums*.

Īpaša leksēma ir arī **saudzējama** meža (*liegums*) vai meža **medību teritorijas** (*masts*) apzīmēšanai. Par ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdu uzskatāms arī mežu nosaukumos bieži iekļautais apelatīvs *apgaita* 'mežsarga uzraudzības apgabals' (EH I 80), kas, funkcionējot vietvārdos, mainījis nozīmes niansi – 'mežs vai meža daļa, kas ir viena mežsarga pārziņā, tāpēc šis apelatīvs bieži lietots kopā ar antroponīmu – parasti mežsarga uzvārdu.

Daudz nosaukumu ir arī **izdeguša** vai izdedzināta (*dedzis, dega, deglis, degsnis, degums, deģis, izdedziens, izdega, izdeģums, meždegas, padēga, svilte*) vai **izcirsta** (*aizcirtums, cirsmā, cirksnis, cirte, cirtums, izcirtums, slēģis, šlaka*) meža apzīmēšanai, taču šie apelatīvi jau robežojas ar bezmežu platību nomenklatūras vārdiem. Mežs ar kādu no šiem nosaukumiem bieži vien ir liduma aizsākums un savu kategoriju pilnībā nav mainījis. Šie vārdi atbilst ekstralingvistisku procesu ierosinātai semantiskai pārejai uz bezmežu platību nosaukumiem (daži izdeguša vai izcirsta meža vārdi ir lidumu nosaukumu homonīmi).

2. Bezmežu platību nomenklatūras vārdi

Bezmežu jeb ar kokiem, krūmājiem neapaugušu platību nosaukumu ir daudz vairāk – šajā grupā iekļauti līdumu un lauku nosaukumi, kā arī pļavu un purvāju apelatīvi. Bez tiem ir arī vispārēji bezmežu platību (t. i., teritoriju, kurās nav koku vai krūmāju) apzīmējumi, ar kuriem var nosaukt tiklab lauku un pļavu, kā purvu: *klajums, klajuotne, klānums, laukums, placis, plecis, pleiks, puosts, rūme*.

2.1. Līdumu un lauku apelatīvi

Līdumi iezīmē pāreju no kokiem apaugušas platības uz klajotni. Līdumu lišana latviešiem bijusi svarīga un darbietilpīga nodarbe, tāpēc vietvārdos sastopami 20 dažādi apelatīvi to apzīmēšanai, turklāt no verbu pagātnes formām darinātas vairākas leksēmas, kas raksturo dažādas līduma tapšanas stadijas: celmu izlaušanu, dedzināšanu, uzaršanu. Visas trīs darbības ietver visā Latvijā izplatītās leksēmas *līdums*, kā arī apvidvārdu *cīnaklis, cīneklis, cīnījums, padels, plintauka, rājums, riekums* semantika. Taču daudzi nomenklatūras vārdi latviešu toponīmijā rāda arī citas šā procesa daļas: meža izciršanu līduma vajadzībām atspoguļo leksēmas *slēģis, šlaka, šloka* un vairāki iepriekšējā nodaļā minētie izcirta meža apelatīvi (precīza semantika pēc vietvārdu materiāla ir grūti nosakāma), celmu laušanas procesu rāda leksēma *laužņa*, dedzināšanas procesu – leksēmas *dēgums, izdēga*, zaru un koku sakņu nokopšanas procesu – *izkuopa, puosums, puosiens*, uzartu līdumu – *plēsums, pērša*. Taču, kā pareizi atzīmējusi Anna Stafecka, pētot līduma nosaukumus pēc «Latviešu valodas dialektu atlanta datiem», «izlokšņu materiāls nav viendabīgs, dažkārt pat pretrunīgs, ne katrreiz iespējams noteikt vārdu semantiku», tāpēc atsevišķu līduma tapšanas posmos tapušu teritoriju nosaukumi dialektos vispārināti (Stafecka 2011, 325). Vairāki izlokšnēs fiksētie līdumu nosaukumi – no igauņu valodas aizgūtais *ķutes* un slāvisms *paromba* – latviešu vietvārdu ģeogrāfiskajā nomenklatūrā nav fiksēti. Kā līduma apelatīvu A. Stafecka min arī leksēmu *klajums* (Stafecka 2011, 329), taču latviešu vietvārdos tas līdz ar apelatīviem *klajuotne, klānums, laukums* utt. apzīmē jebkādu klaju vietu.

Laukus latviešu ģeogrāfiskajā nomenklatūrā apzīmē 103 apelatīvi. Apstrādāta lauka (līdzīgi kā purvāju) apzīmēšanai latviešu toponīmijā izlokšnēs lietots visvairāk vispārīgu apzīmējumu: *āre, biržele, dārzs, dirva, dirvenis, dirvans, driva, druva, grunte, lauks, šņuore* (pēc mērauklas nosaukuma), *tīrums, tīrumlauks, valksna, zeme*. Daudz biežāk nekā citu grupu nomenklatūras vārdos lauku nosaukumos izcelta augsnes ģeoloģiskā struktūra: **akmeņainus** laukus apzīmē ar vārdiem *akmenaite, akmenājs, akminājs, akmistājs, rēve*,

uolaine, zvīrgzdaine, zvīrgzdājs, zvīrgzds, **dubļainus** – daņava, dubļi, strāķis, šķīduonis, žluga, **smilšainus** – ar smēltājs, smilktaine, smilkts, smiltaine, smiltājs, smilts, zviedrs (rupja smilts), **mālainus** – bala, glīzda, glīzds, mālaine, māļājs, māllauks, mālze. Ar latviešu nomenklatūras vārdiem var apzīmēt pat lauku ar balto mālu (*pliens, plienājs, plienes*) un zilo mālu (*vasa*) augsnē.

Daudz ir arī **floras** semantikas nomenklatūras vārdu, kas darināti no laukā augošo sēkļaugu vai labības nosaukuma: *adienājs* ‘vasaras rudzu lauks’, *auzaine, auzaite, auzājs, ābuolājs, drikaine, drikājs* ‘griķu lauks’, *griķaine, griķājs, griķējs, kriķāji, linaita, linaite, lināte, miezājs, miezāja, mieznājs, rugaine*. No dārzeņu nosaukuma darināti vien divi apelaīvi: *rācenaite, rācēnājs*.

Tāpat kā lidumi, arī lauki ir iekoptas, apstrādātas zemes rādītāji, tāpēc lauku apelaīvu semantikā bieži atspoguļojas dažādu zemkopības procesu posmi. Tikko **uzartu** tīrumu sauc par *arumu, griezi, riezī vai riezū, apmēs-lotu lauku dēvē par *sūdāju*, bieži lauku apelaīvs ietver sēmu ‘**novākts lauks**’: *atāre, bulbaite, grieza, dābuolaine, dābuolaite, kartupelaite, linājs, miezaine, miezaite, rugaine, rugainis, rugaite, rugaits, rugājs*. Savi nosaukumi ir arī pēc nokopšanas **papuvē** (*papuve, pūdējums, pūlis*) vai **atmatā** (*atmata, dirvāns, dzedzieda, dzirvēns, laukāres, vēcaine*) atstātiem laukiem. Īpašs nosaukums ir lauka daļai, kur augsni nevar uzart, – *apara, aparnīca*.*

Atšķirībā no citām ģeogrāfisko apelaīvu semantiskajām grupām laukus nomenklatūras vārdos lielākoties neraksturo pēc citām pazīmēm, vien **sliktu**, neauglīgu lauku (arī pļavu) var apzīmēt ar vārdu *liesa, leknu* – *luktājs, šauru* (bieži vien lauka loksni, kas jāapstrādā vienā reizē) – ar *bars, driksna, lidzenu* – ar *lidzēnumis, līdzums*. Šie apelaīvi lauku nosaukumos izmantoti reti un ir patapināti no citas objekta kategorijas nomenklatūras.

2.2. Pļavu apelaīvi

Ļoti daudzveidīga ir pļavu nosaukumu nomenklatūra – tajā iekļaujas 100 nosaukumu. Bez vispārīgajiem un ļoti produktīvajiem pļavu apzīmējumiem – *pļava*, kas iekļauts vismaz 7% visu salikto vietvārdu, un (lībiskā substrāta reģionā) *nīte* vai *nīta* – visbiežāk sastopami **floras** semantikas apelaīvi – nosaukumi, kas darināti no pļavā sastopamā auga vārda: *ašķene, aunene, badene, blusene, briedene, cemeriene, dadzene, dzelzene, gārsene, grāvene, grīslaine, grīslājs, grīslis, grīslene, grīslīne, grīslēnīca, grūzene, grūžņas, kalvene, kazene, kazenīca, kumeļnīca, kuosene, madarājs, maucuksnājs, meldīnes, nātrene, nātrinīca, pīsiens, sūnene*. Kā redzams, pļavu nosaukumos īpaši izcelti tie augi, kas neder pļaušanai vai lopu barošanai (ašķi (*equisetum*), grīslis (*carex arenaria, carex rostrata*), dzelzene (*centaurea*), kosa (*equisetum*)).

arvense), dadzis (*xanthium, cirsium*)). Homonīmijas dēļ, ko nereti izraisa toponīmisko un augu nosaukumu darināšanas formantu līdzība, daži no šiem pļavu nosaukumiem varbūt būtu jāievieto citā semantikas grupā (piemēram, *kumelņīca* var nozīmēt ne tikai 'kumelīte (*matricaria chamomilla*), bet arī 'ķēve, kam ir kumelš' ME II 311, *grāvene* varētu būt ne tikai pļava, kurā aug *orchis maculata* ME I 644, bet arī (ar pļavu nomenklatūras vārdiem raksturīgo formantu *-ene*) izgrāvota pļava, *maucuksnājs* – ne tikai no vārda *maucuksnes* 'grīšļiem līdzīga zāle' ME II 568, bet arī (ar purvāju nosaukumiem raksturīgo formantu) 'dūksnājs'). Vispārīgs, kvalitatīvs pļavas zāles raksturojums ir vārdos *ciesa* 'pļava, kurā cieta zāle', *lapaine, lapenājs, lapene* 'pļava, kurā aug lapu (lapaina) zāle' un *cirpa, cirpis, cirpene, kūla, kūlainis, kūlājs, kūlava, kūlenīca, kūlnica* 'pļava, kurā ir kūla – veca, nepļauta zāle'.

Pie pļavu nosaukumiem var pieskaitīt arī dažādus **ganību** vārdus: *driva, druva, ganekla, ganekles, ganikla, ganikle, meldīnes, nuora, nuovara, valksne* 'ganība, kurā aug gara, bieza zāle starp krūmiem', kā arī dārza pļavu apelatīvus: *asāks, maurs, mauriņš*.

Ģeogrāfijā Latvijas pļavas mēdz iedalīt sausajās jeb kalnu pļavās, mēreni mitrajās, mitrajās un slapjajās pļavās. Latviešu toponīmijā lielākoties izmantoti tādi ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdi, kas apzīmē zemās un mitrās pļavas. Ar motivējošo pazīmi '**zema**' darināti pļavu nosaukumi *lejplava, lēkna, lieknis, lukste, luksts, lunka, suokla, teicis, vanga*. **Augligas** pļavas palienēs acīmredzot bija svarīgākas lauksaimniecībai un lopkopībai, tāpēc tām latviešu toponīmijā atrodami vēl daži īpaši nosaukumi: *ezernīca, lanka, lukne, tērpums*. Sēma '**slapja**' ir negatīvākas konotācijas vārdos *ķirba, lāna, laude, laudums, lekmenis, lekminis, lēnužas, liekna, lukste, luksts, uodine, valgmājs, vanga*, nozīmes nianse '**purvaina**' redzama nosaukumos *čikste, dubrene, dumbra, dumbrene, likstavas, ladzes pļava, luža, lūnas, lūnes, sliksnaine*. Pļavu nosaukumos biežāk nekā starp citu objekta kategoriju nosaukumiem sastopama sēma '**slikts**': *bauska, lānis, lāns, liesa, lūznaine, nuora, puosts, urva, zēmdēga*, kurpretim **labu** pļavu var apzīmēt tikai ar trim apelatīviem *lanka, lukne, tērpums*. Negatīva konotācija ir arī nosaukumiem, ar kuriem apzīmē **aizaugušas** pļavas: *aizaugums, krūmene, krūmplava, teice, tīrēklis*.

Ar pļavu nomenklatūras vārdiem var izteikt arī daudz dažādu citu papildraksturojumu – daži apelatīvi raksturo izmēru: **lielu** (un parasti arī slapju) pļavu apzīmē ar nosaukumiem *ķirba, lēkužas, lieģis, liekna, liekne, liekņa, likstavas, lāma, mazu* – ar vārdiem *padiņš, stēgere*. Arī **iežogotām** pļavām ir savi nosaukumi: *apcirknis, apdars, apdare, apdārzs, aplauks, apluocene, apluoks*.

Retāk nekā laukiem, taču arī pļavām nosaukumos raksturota ģeoloģiskā struktūra – **mālainas** pļavas sauc par *glīzdenēm*, **akmeņainas** – par *akmenājām*, *akmenēm*, *akmenenēm*, *akmeņienēm*, *akminēm*, *akminīcām*, kam pretstatā labas un **lidzenas** pļavas – *lanka*, *lieģis*, *lāma*. **Formu** raksturojoša papildsēma ir vien trim garenu pļavu apzīmējumiem: *lanka*, *laude*, *suokla*.

Daudz nosaukumu raksturo arī pļavas lokalizāciju – savs nosaukums ir pļavām **pie ūdens** (*aluote*, *aluotene*, *avuotene*, *avuotnīca*, *avuotpļava*, *ežerpļava*, *grāviene*), **mežā** (*mežnuora*, *mežpļava*, *tīrelis* [tīrīta] *meža pļava* Laumane 1987, 199), **starp laukiem** (*pade*, *padīnš*, *ruosa*) un **licī** (*lanka*, *lincis*, *licis*, *lunka*).

Pļavu nosaukumiem latviešu toponīmijā visbiežāk izmantots hiperonīms *pļava* – tas sastopams 77% pļavu nosaukumu, bieži izmantoti arī no tā darinātie salikteni *ežerpļava*, *avuotpļava*, *lejpļava*, *līdumpļava*. Aiz tiem produktivitātes aspektā seko kvalitāti raksturojoši nomenklatūras vārdi (*luksts*, *kūlājs* u. c.) un floras semantikas apelaīvi (*grūzene*, *grīslīene*, *ābuolaine* u. c.).

3. Purvāju nomenklatūras vārdi

Purvāju apelaīvu hiperonīmam *purvs* ir ne tikai daudz fonētisko variantu dažādās izloksnēs (*purvs*, *purs*, *pūrs*, *puors*), bet arī sinonīmu – kopumā purvāju nomenklatūrā reģistrētas 155 leksēmas. Somu onomaste Ritva Līsa Pitkenena, kura pētījusi Somijas lauksaimnieku un zvejnieku lietoto ģeogrāfisko nomenklatūru, uzskata, ka purvu nosaukumu daudzveidības pamatā ir ekstralingvistiski faktori – zemkopim bija jāielāgo visi apkārtnes purvi, lai vajadzības gadījumā tos varētu nolīst un nosusināt par laukiem vai sapļaut purva sienu lopiem (Pitkānen 1998, 279).

No purvāju nomenklatūras vārdiem visvairāk ir tādu, kas darināti no vārdiem (parasti adjektīviem), kas raksturo šo platību galveno pazīmi – **mitrumu un staignumu**: *aluksna*, *bala*, *bezdibens*, *daubars*, *degsnis*, *dumbēris*, *dumbieris*, *dumbļa*, *dumblājs*, *dumbris*, *dumbrs*, *dumbrava*, *dubra*, *dunava*, *dunksnājs*, *dūksnājs*, *dūksne*, *dūkstaine*, *dūkste*, *dūksts*, *džūkstājs*, *džūkste*, *džūkstene*, *grimstošais purvs*, *lēvenis*, *lēza*, *līksmenis*, *līvenis*, *makņa*, *mūkuošais purvs*, *pīss*, *purs*, *purvs*, *pūrs*, *puopiene*, *puopiens*, *puors*, *sliksna*, *stiegnājs*, *strieguonis*, *struga*, *tēce*, *tīrelis*, *tīrs*, *tīrulis*, *vada*, *vads*, *valks*. Nereti līdz ar purva staignumu tiek raksturots arī tā **liganums**: *lēvenis*, *lēza*, *līguotne*, *līkšņājs*, *līvis*, *ļūnis*, *staiga*, *staigņājs*.

Šie apelaīvi, iegūstot citu izskaņu, bieži pāriet uz citu grupu nomenklatūras vārdiem – purvainu pļavu, tīrumu un ceļu apzīmēšanai (piemēram,

meža nosaukums *džūkstājs*). Tāpēc nereti ir grūti nošķirt, vai konkrētais atvasinājums ir purvāju vai kādas citas grupas apelatīvs. Lai gan vārdnīcas un vietvārdi nereti apstiprina šādu leksēmu semantikas dalījumu, iespējams, ka dažos gadījumos tas ir metonīmisks pārnese, tādēļ leksēmas, kuru denotāts nav precīzs un dažādos laikos un areālos ir mainījies, pie purvāju apelatīviem jāizdala kā īpaša grupa – (nelielu) **purvainu vietu nosaukumi**: *alksna, cikste, čāpste, čkstele, čūksnis, dubrājs, duga, duknējums, duncka, dūce, garlis, laipāja (laipajas), lānāja, lēna, lieknājs, ļūns, miklaine, miklājs, palēvene, pāzis, pelce, plasa, plauva, plecis, ploga, pluocis, pūņa, puopājs, puope, puržava, raista, rāviņš, renstele, slapijūksnējs, sliksna, sliksņa, staiga, staigna, staignājs, staignis, staigznis, stiegna, stiegnējums, stiglājs, stigls, stignis, stigznis, strigans, umzis*. Šajā grupā jāiekļauj arī daudzie apelatīvi, kas apzīmē purvainu ezera krastu, aizaugušu, staignu ezermalu: *lēvenis, lēza, liguotne, likņa, likņājs, likšņa, lingrūņas, līsmenis, luga, ļava, ļuga, ļuvenis, palēpene, paļas, paļi, stiegna, straigniens*. Īpašs nosaukums ir dziļai, ar ūdeni pildītai bedrei purvā – *aca, acs, akacis, akace* – vai vietai, kur ir daudz šādu akaču, – *acaine, akacājs*. Šie apelatīvi gan reizēm (acīmredzot toponīmiskās sinekdohas rezultātā) tiek attiecināti arī uz visu purvu, taču daudz vairāk ar tiem apzīmē kādu staignu vietu laukā, kas jāapar, pļavā vai uz ceļa.

Starp purvu nosaukumiem latviešu toponīmijā ir ne tikai tādi ģeogrāfiskie termini, kādus ieviesusi akadēmiskā ģeogrāfija, proti, zemie jeb zāļu un augstie jeb sūnu purvi, kam varētu atbilst vietvārdos sastopamie **floras** semantikas purvu apelatīvi *siena purvs, zāļu purvs* un *sūneklis, sūnājs, sūnāklis, sūnu purvs*, bet arī citi purva vides raksturotāji: *dzērvenieks, klajais purvs, plikais purvs, sausais purvs*. Purvi tiek šķirti arī pēc to **ģeoloģiskās** uzbūves: kūdras purvi *kūdraine, kūdras purvs, kūdriens, zemdēgas* ‘kūdra’, *zemes purvs* un dūņu purvi *dumbļa, dūņājs, dūņu purvs*. Šiem apelatīviem bieži ir konstatējama papildsēma ‘dubļi, netīrumi’, kas dažos citos purvainu vietu nosaukumos ir galvenā motivējošā pazīme: *dulķe, dumbēris, dumbra, pļūtas*. **Degušu** purvu (parasti kūdraini) apzīmē ar apelatīvu *dēgums, svilums, zemdēgas*.

Arī purva izmēru var izteikt vai nu ar šajā nomenklatūras vārdu grupā ļoti bieži lietotajām deminutīvajām izskaņām (*puoriņš, puriņš, purvelis*), vai ar īpašām leksēmām, piemēram, **liela** purva apzīmējumi ir *staigniens, staignis, tīrelis, pīss, maza* – *pļuņči*. Dažiem purvāju nosaukumiem ir papildsēma ‘**dziļš**’: *pīsa, sliksnājs, tīrelis* vai ‘**ar zāli un krūmiem apaudzis**’: *džūksniens*.

Pētot baltu un slāvu ģeogrāfisko terminoloģiju, krievu onomaste Lidija Ņevska par purva nosaukumu motivējošo pazīmi uzskata arī krāsu un, balstoties uz Maksa Fasmera (*Max Vasmer*) pētījumiem, baltu un slāvu kopējo

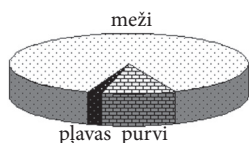
sakni *bal-* saista ar baltu krāsu (Невская 1977, 109), taču to atspēkojusi Valija Dambe ar savu pētījumu par sakni *bal-* ar slapjas vietas nozīmi (Dambe 1972b). Toties citu valstu ģeogrāfiskās nomenklatūras vārdos nozīme, kas ietver arī objekta krāsas raksturojumu, ir bieži sastopama – kā konstatējusi A. Superanska, krāsas semantikas ģeogrāfisko apelatīvu skaits ir daudz lielāks dienvidu tautām: jo vairāk uz ziemeļiem, jo vairāk krāsu nosaukumi toporiņos samazinās (Суперанская 1970, 123).

Var būt, ka nomenklatūras vārda *purvs* semantiskajā struktūrā ietilpst arī kāda cita sēma, kas vēl saglabājusies no J. Endzelīna un K. Būgas ieteiktās iespējamās vārda *purvs* etimoloģijas, ko atspoguļo sastatījums ar lejasorbu vārdu *para* ‘dubļi, mēsli’; šī sēma pārstāvēta arī mūsdienu lietuviešu vārdā *puřvas* ‘dubļi netīrumi’ (Karulis II 92, Būga I 460). Tāpēc iespējams, ka nomenklatūras vārds *purvs* kalpo arī kā sava veida epitets objektam un, ietverdams nozīmi ‘dublains, netīrs, sliktš’, pilnībā veic onomastiskās leksēmas, ne nomenklatūras vārda funkcijas. Latviešu skaidrojošās vārdnīcas gan šādu nozīmes niansi nemin, bet tā jaušama frazeoloģismos *nogrīmt purvā* ‘nonākt ļoti grūtos apstākļos, arī aiziet bojā’, *iebraukt purvā* ‘nonākt strupceļā, piedzīvot neveiksmi’. Baltu mitoloģiskajos priekšstatos zemes reljefa zemākās vietas, arī purvs, allaž saistījušās ar tumšo spēku pasauli, velna un citu nešķīsto garu mājvietu, slimībām. To krievu zinātniece Lidija Ņevska novērojusi pat baltu fiziogēogrāfiskajā terminoloģijā: piemēram, leišu *akivara* ‘atvars, akacis purvā’ un ‘nedzīstoša rēta’, *akis* ‘akacis purvā, no zemes dzilēm plūstošs avots’ un ‘fistula’ utt. Šādos semantisko pārbīžu gadījumos vārds *purvs* var kļūt par zemes kvalitātes raksturotāju – vairākumā gadījumu gan par sliktas augsnes apzīmētāju. Tas vērojams arī ekspedīciju komentāros, piemēram, *Puķu puřvis* ir pļava Kurmenē, kur «neēdama zāle», 1961, *Plikais purvs* ir pļava Oļos, kur «augot ļoti niecīga zāle», 1960, *Zālta pūrā* Liksnas ciemā ir «ļoti sliktā zeme, [uz kurienu] kungu laikos pārcēla tos zemniekus, kas bija kungam naidīgi (nepaklausīgi, nekārtīgi maksāja nodevas)[, un] tā šo vietu sāka saukt pārnestā nozīmē par zelta purvu», 1962. Bieži zemes kvalitāti izsaka arī pievienotais onomastiskais komponents: piemēram, *Bada purvis* Taurkalnē ir ganība, kur «sliktā zāle», 1961, *Bada pūrs* Vaidavā ir luksta pļava, kur «nekas neaūga vīrsū», 1980, par *Draņķu puōru* Grobiņā sauc pļavu Ilģu meža malā, kas «atruōdas zēmā² viētā [un kur] ne·kas neaūga», 1960.

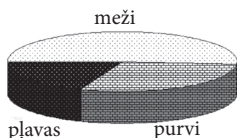
Latvijas fiziskajā ģeogrāfijā pļavu, purvu un mežu izplatības attiecības ir visai nevienmērīgas (meži aizņem 44% Latvijas teritorijas, purvi – 5% un pļavas – 1% (LĢ 34, 36, 38) – skat. 2. attēlu), taču, lai gan to dažādo nosau-

kumu skaits tiecas saglabāt šo attiecību (skat. 3. attēlu), ar vides apelatīvu nosaukto objektu skaita (skat. 4. attēlu) proporcijas ir gandrīz pretējas – ar tiem visbiežāk apzīmē pļavas, turpretim purvus un mežus – krietni mazāk. Tas nozīmē, ka latviešu onomastiskajā leksikā pļavām (iespējams, zemkopības tradīciju dēļ) pievērsta vislielākā uzmanība.

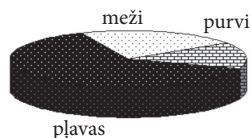
2. attēls. Meži, purvi, pļavas Latvijā

3. attēls. Mežu, purvu, pļavu apelatīvi latviešu toponīmijā

4. attēls. Ar vides apelatīvu nosaukto objektu skaits

Kopumā vispārējo objekta kategoriju apzīmējumi un Latvijas vidē populārāko denotātu nosaukumi (kā *liekna*, *sils*, *vēris*, *birzs*, *dūkstis*) vismaz toponīmijas aspektā ir pirmatnēji, neatvasināti vārdi. Pirmatnējie nomenklatūras vārdi tiek lietoti ļoti bieži un plašā areālā, tāpēc nereti tie vai nu kļuvuši par topoformantiem, vai daļēji zaudējuši vai mainījuši kādu nozīmes niansi, kļūstot par sava veida afiksoīdiem. Ne velti šo pamata nomenklatūras vārdu semantika ir ļoti plaša. Turpretim atvasinājumi jeb dažādu Latvijas videi neraksturīgāku objektu nosaukumi tiek lietoti sporādiski un nereti ierobežotā areālā, tāpēc to semantika ir šaura un noteikta – ar vienu sēmu – un bieži vien šie specifiskie nomenklatūras vārdi tiek lietoti bez diferencējošā onomastiskā komponenta un ir onimizējušies.

Literatūra

- Būga** – Būga Kazimieras. *Rinktiniai raštai*. I–III tom. Sudarytojas Z. Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė Politinė ir mokslinė literatūros leidykla, 1958–1961.
- Dambe 1972** – Dambe Vallija. Nomenklatūras vārdi ūdeņu nosaukumos. *Latviešu valodas kultūras jautājumi*, 8. laidziens. Rīga: Liesma, 1972, 102.–106. lpp.
- Dambe 1979** – Dambe Vallija. Latvijas PSR vietvārdi ar *alksn-*, *elksn-*. *Latvijas PSR toponīmikas un ģeogrāfijas terminoloģijas jautājumi*. Rīga, 1979, 66.–74. lpp.
- ĒIV** – Kagaine Elga, Raģe Silvija. *Ērgemes izloknes vārdnīca*, I–III. Rīga: Zinātne, 1977–1983.
- EH** – Endzelīns Jānis, Hauzenberga Edīte. *Papildinājumi un labojumi K. Milēnbaha «Latviešu valodas vārdnīcai»*, I–II. Rīga, 1934–1946.
- Hirša 1990** – Hirša Dzintra. Koku, mežu un krūmu nosaukumi Sarkanmuižas (Ventas) vietvārdos. *Onomastica Lettica*. Rīga: Zinātne, 1990, 102.–148. lpp.

- Karulis** – Karulis Konstantīns. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. I–II sēj. Rīga: Avots, 1992.
- KIV** – Reķēna Antoņina. *Kalupes izloksnes vārdnīca*. I–II sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 1998.
- LĢ** – *Latvijas ģeogrāfija*. Sērija: Latvijas mazā enciklopēdija. Andris Rudovics. Rīga: Zvaigzne ABC [b. i. g.].
- LLVV** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. I–VIII sēj. Rīga: Zinātne, 1972–1996. Pieejama: <http://www.te-zaurs.lv/llvv/> [skatīts 25.03.2014].
- LVV 2006** – *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots, 2006.
- ME** – Mülenbachs Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, I–IV sēj. Rīga, 1923–1932.
- Pitkänen 1998** – Pitkänen Ritva Liisa. The nomenclatures of a farmer and a fisherman: Occupation as the decisive factor. *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberden, August 4–11, 1996*. Volume 2. Aberdeen: Department of English University, 1998, pp. 277–284.
- Stafecka 2011** – Stafecka Anna. Leksēmas lūdums un [lūdumu] list latviešu valodas izloksnēs. *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums 15 (1). Liepāja: LiepU, 325.–334. lpp.
- Невская 1977** – Невская Лидия Георгиевна. *Балтийская географическая терминология*. Москва: Наука, 1977.
- Суперанская 1970** – Суперанская Александра Васильевна. Терминологичны ли цветные названия рек?. *Вопросы географии. Сб. 81. Местные географические термины*. Москва, 1970, с. 120–127.

Appellatives of Land Features in the Latvian Toponymy

Summary

Geographic appellatives are included in almost a half of the Latvian toponyms. Thus nearly half a million place names in the card files of Latvian Language Institute of University of Latvia (approximately a million cards in total) are derived from the geographical nomenclature word as the second component.

There are at least 897 different geographic appellatives which characterize land features (flora, fauna, and geology) in the Latvian toponymy (diminutives and dialectical forms with little difference are also included, because often they may have different semantics, but old or loan forms that are flooded into onomastic lexeme due to elision or ellipse are excluded). Whereas the definition of the geographical appellatives cannot be applied to all set of the appellatives of compound place names, the following features have been considered to be the features of geographic appellatives of land features: ability to define the category of the object, frequency, areal distribution, and ability to bind with onomastic lexemes.

There are three groups of geographic appellatives which characterize land features in the Latvian toponymy: appellatives of woodless area, appellatives of wood, and appellatives of swamps.

It is estimated that grasslands in Latvia occupy less than 1%, woods – 44%, and swamps – 5% of the territory. In the Latvian toponymy the ratio between number of appellatives of meadows, woods, and swamps is quite different – there are 60% grassland appellatives, 25% wood appellatives, 10% swamp appellatives in the whole of land feature appellatives (probably due to traditions of agriculture).

Appellatives of woodless area are derived from words of flora semantics (e. g., *auzājs* ‘oat field’, *ķīmenīca* ‘caraway meadow’, *rugaiite* ‘rye field’), words of wetness semantics (e. g., *lanka*, *liekna* ‘swampy meadow’, *sausnējs* ‘arid field’), words of geology semantics (e. g., *akmenājs*, *uolaine*, *zvirgzdājs* ‘rocky place’), words of fertile semantics (e. g., *lekmīne* ‘fertile ground’, *puosts*, *tukšaine* ‘badlands’), words of cultivation (e. g., *cirtums*, *rājums*, *darījums* ‘clearance’).

Appellatives of wood are derived from words of flora semantics (e. g., *eglājs* ‘spruce-grove’, *apsulājs* ‘aspen forest’, *kārklājs* ‘osiery’, *lazdiens* ‘hazel-grove’, *priedulājs* ‘pine forest’), words that describes thickness of a wood (e. g., *gails*, *mežuotne* ‘dense forest’, *skrajmežs* ‘sparse growth of trees’), words that describes size of a wood (e. g., *dzira*, *lānis* ‘large forest’, *kupsīņš* ‘small wood’), words that describes age of a wood (*jaunaudze*, *smalce* ‘new wood’, *vecums* ‘old forest’), words of wetness semantics (e. g., *pūsts*, *vads* ‘swampy forest’).

Appellatives of woods and especially woodless area are mainly derived from stem of names of geological elements, plants or living beings, while the swamp appellatives mostly are simple words. Perhaps it is due to toponymic synecdoche where a part inside the object, a part that covers the object or a part close by or even at a distance of the object is used to refer to the whole entity (or otherwise). Appellatives of swamps seem to be more metaphoric in usage (lexeme *purvs*, *dublājs* ‘swamp’ can also refer to dirty place). Some appellatives of swamp are derived flora semantics (e. g., *sūneklis*, *sūnājs* ‘mossy swamp’), appellatives of wetness semantics (*dūksnājs*, *dūkstaine*, *strieguonis* ‘fen, bog’), appellatives of dirt semantics (*duļķe*, *dumbēris*, *plūtas* ‘muddy swamp’).

Anta Trumpa

VIETVĀRDI AR RUOZ- «LATVIJAS VIETVĀRDU VĀRDNĪCĀ»

I. Ievads

«Latvijas vietvārdu vārdnīcas» R sējumā ir vairāki šķirkļi, kuros apvienoto vietvārdu pamatā ir formas ziņā līdzīgi latviešu valodas vārdi: apvidvārds *ruôza* // *ruôze* // *ruôzis* ‘uzkalns, kalna mugura; sausa vieta purvā; grava, aiza u. c.’ un mūsdienu literārajā valodā pazīstamais puķes nosaukums *ruôze* (LVV 508–536).

Interese par vārda *ruôza* izplatību Latvijas vietvārdos ir bijusi jau pirms vairākiem gadu desmitiem, proti, jau 1936. gadā latviešu valodnieks Juris Plāķis par šo tēmu ir publicējis diezgan izsmelšu pētījumu ««Rûozas» vārds un tā izplatīšanās pa Latvijas teritoriju» (Plāķis 1936). Mūsdienās šai tēmai ir pievērsusies vietvārdu pētniece Sanda Rapa, kas Apvienotajā Pasaules latviešu zinātnieku III kongresā un Letonikas IV kongresā savā referātā ir aplūkojusi arī nomenklatūras vārda *ruôza* nozīmju daudzveidību. Krievu valodniece Lidija Ņevska (*Лидия Невская*) savā baltu ģeogrāfisko apelatīvu vārdnīcā blakus lietuviešu valodas vārdam *ražà* (kas gan nav ietverts pat LKŽ) ir minējusi arī daudznozīmīgo latviešu valodas apelatīvu *ruôza* (Невская 1972, 158), pētniece blakus citiem baltu apelatīviem to ir aplūkojusi arī semantiskās tipoloģijas sakarā, gan sikāk neanalizējama (Невская 1977, 150, 153, 170, 172, 180 u. c.).

Šī raksta galvenais mērķis ir, balstoties uz «Latvijas vietvārdu vārdnīcu», apzināt izplatības areālu vietvārdiem, kuru pamatā ir apelatīvs *ruôza* // *ruôze* // *ruôzis*, salīdzināt šo materiālu ar 20. gs. 30. gados veikto J. Plāķa pētījumu.

II. Apvidvārds *ruôza*, tā izplatība un nozīmju skaidrojumi

Latviešu valodas vārds *ruôza* mūsdienu literārajā valodā lietots netiek, tas ir apvidvārds, kas nav ietverts LLVV un citās mūsdienu latviešu valodas vārdnīcās. Milenbaha-Endzelina vārdnīca atklāj šī vārda

un tā morfoloģisko un fonētisko variantu *ruōza* (Odzienā un Neretā), *ruōze* (Matkulē, Blīdenē), *ruozis*, *ruozins* (Kārļa Ulmaņa vārdnīcā) nozīmju daudzveidību un tā lietojuma izplatību latviešu valodas izloksnēs.

Apvidvārds fiksēts plašā Latvijas teritorijā – Vidzemē, sākot no ziemeļiem līdz Daugavai, Zemgales rietumu izloksnēs, sēliskajās izloksnēs. Nozīmju daudzveidība ir pārsteidzoša, taču var izšķirt trīs to tipus:

1) paaugstinājums reljefā (paugura mugura mežā, purvā; kalna murgura; paaugstinājums līdzenumā; pakalns; pakalns vai sausa vieta priežu mežā; rinda, slānis, grēda, kaudze; smilšu paugurs; šaura, uz augšu pacelta zemes strēmele, kas veido robežu),

2) vieta, kas atšķiras no apkārtējās vides, bet ne reljefa ziņā (sausā vieta purvā; pussala pļavā; maza pļava vai strautiņš starp laukiem; maza pļava starp laukiem vai mežā; lapu koku josla egļu mežā; šaura zemes strēmele; atklāta vieta mežā; skujkoku mežs),

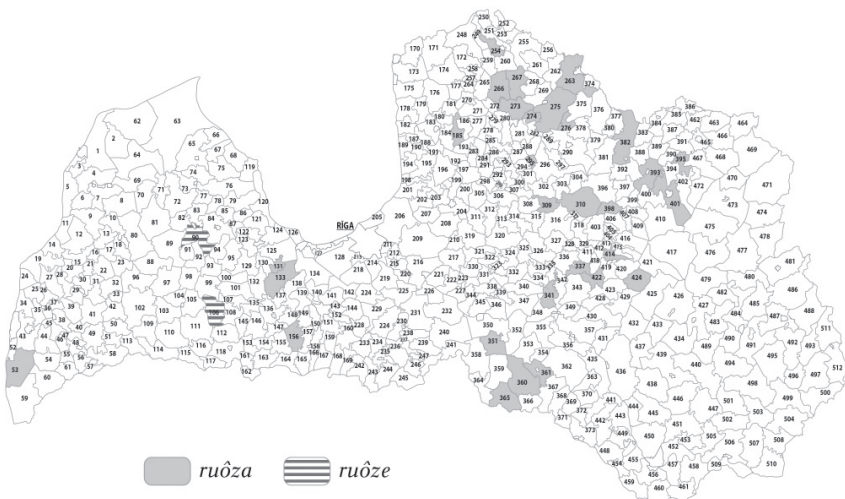
3) padziļinājums reljefā (ieplaka, grava; šaura ieplaka starp diviem pakalniem).

Jānis Endzelīns pieļauj 1. tipa nozīmju ‘paugurs, pakalns, kalna murgura’ iespējamo saistību ar latviešu valodas vārdu *ruozīt*, savukārt 2. un 3. tipa nozīmes ‘strēmele, pļava, rinda, padziļinājums, grava’ saista ar liet. *rúožas* ‘Strich, Streifen, Schramme (švika, svītra, josla)’, *rěžti* ‘schneiden, furchen (griezt, graizīt, vilkt)’, *rěžis* ‘Ackerstreifen (cirtiens)’, čehu *ráz* ‘Hieb (cirtiens)’, gr. *ρήγνυμι* ‘reisse, durchbreche (plēšu, pārlaužu)’, *ρίξ* ‘Riss, Spalt (plaīsa, sprauga)’ (ME III 585).

Interesanti, ka saskaņā ar ME datiem atšķirīgas vai pat pilnīgi pretējas nozīmes var būt pazīstamas vienā un tajā pašā izloksnē, piemēram, Daudzesē šis vārds nozīmē gan ‘pakalns’, gan ‘sausā vieta priežu mežā’, savukārt Druvienā – gan ‘paugura mugura purvā’, gan ‘šaura ieplaka starp diviem pakalniem’.

Papildinot ME materiālus ar Latvijas apvidvārdu kartotēkas materiāliem (Apv.), izveidota karte, kurā redzama vārda *ruōza* izplatība latviešu valodas izloksnēs (skat. 1. karti). Salīdzinot šo materiālu ar kartēm, kurās atspoguļoti vietvārdi, kas ir saistīti ar šo apelatīvu, ir redzams, ka vietvārdi ir fiksēti daudz plašākā teritorijā (skat. 2. un 3. karti – 2. kartē apkopotī J. Plāķa sniegtie toponīmi, 3. kartē – «Latvijas vietvārdu vārdnīcā» iekļautie toponīmi). Taču tas varētu būt izskaidrojams ar to, ka ME piemēri nav no visām izloksnēm un arī Latvijas apvidvārdu alfabētiskā kartotēka ir nepilnīga.

1. karte. Vārda *ruōza* (*ruōze*) ‘uzkalns, kalna mugura; sausa vieta purvā; grava, aiza u. c.’ izplatība latviešu valodas izloksnēs (balstoties uz ME un Apv.).

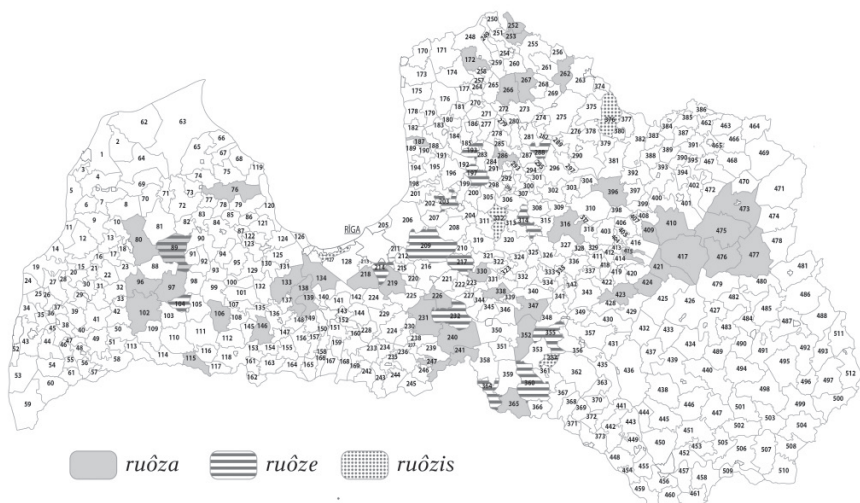
III. J. Plāķis pētījums par apvidvārda *ruōza* izplatību Latvijas vietvārdos

J. Plāķis savā jau minētajā rakstā sniedz diezgan detalizētu apelatīva *ruōza* un tā variantu, kā arī ar tiem saistīto Latvijas vietvārdu izplatības teritorijas aprakstu. Kaut arī pētnieks pats vietvārdu izplatības karti savā rakstā nav sniedzis, tomēr viņa pieeju var uzskatīt par ģeolingvistisku.

Šā raksta autores veidotajā 2. kartē ir atzīmēti tie 1939. gada pagasti, kuros saskaņā ar J. Plāķi datiem ir rodami šīs saknes vietvārdi.

J. Plāķis atzīst, ka vārds *ruōza* vietvārdos sastopams, «sākot no ziemeļiem Kurzemes un Zemgales rietumu augstienēs, līdz pat dienvidiem, t. i. līdz pat Lietuvas robežām», tālāk pētnieks konstatē, ka *ruōzas* vārds toponīmijā nav sastopams Zemgales līdzenumā un šis vārds vispār neesot izplatīts līdzenumos (Plāķis 1936, 121). J. Plāķis arī secina, ka «Zemgales augšgalē, senajā sēļu zemē, austrumos no Lielupes, t. i. Augšzemes augstienē «rūozas» vārds jo bieži sastopams .. Ziemeļos no Daugavas, pa visu Vidzemes augstieni, jo plašā joslā no rītiem līdz vakariem pazīstams «rūozas» vārds, un retumis sastopams arī Latgales rietumos, kas pieslēdzas Vidzemei ..» (Plāķis 1936, 122). J. Plāķis ir pamanījis arī to, ka šis vārds ē-celma formā ir pazīstams galvenokārt Vidzemē, kur «lauztā intonācija vidus dialektā to neļauj sajaukt ar puķes – «rūozes» vārdu» (Plāķis 1936, 123).

2. karte. Vietvārdu ar *ruōz-* izplatības areāls latviešu valodas izloksnēs, balstoties uz J. Plāķa rakstu (Plāķis 1936): toponīmi, kas saistīti ar apelaīviem *ruōza*, *ruōze* vai *ruōzis* ‘uzkalns, kalna mugura; sausa vieta purvā; grava, aiza u. c.’

IV. «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» materiāla analīze

Analizējot «Latvijas vietvārdu vārdnīcā» ietvertos toponīmus (LVV 508–536) (tajā, starp citu, ir ietverti arī piemēri no J. Plāķa vārdnīcas «Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi» 1. un 2. daļas), pirmām kārtām tika izstrādāta karte (skat. 3. karti), kurā atspoguļoti vietvārdi, kam pamatā ir apelaīvi *ruōza*, *ruōze*, retos gadījumos, iespējams, arī *ruōzis*.

Lai būtu pilnīgi droši, ka kartē nejauši netiek ietverti arī vietvārdi, kas saistīti ar augu *ruōze* nosaukumu, tika ievēroti vairāki kritēriji:

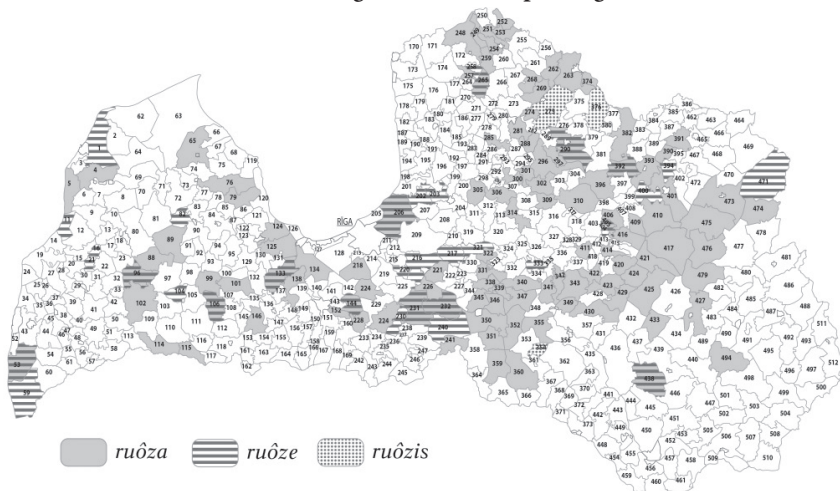
1) tika atlasīti pilnīgi visi šīs saknes vietvārdi, kuru pamatā ir *ā*-celma forma *ruoza*: gan vienskaitlī, gan daudzskaitlī, gan nominatīvā, gan ģenitīvā kā vārdkopnosaukuma pirmais komponents (neatkarīgi no intonācijas), piemēram, *Ruōza* la Rubā (1958, LVV 508), *Ruōzas* me Medņos (1962, LVV 511), *Āža Ruōza* me Balvos (1977, LVV 509), *Garā Ruōza* me Garozā, «bijis apm. 30 km garš mežs» (1967, LVV 509), *Ruōzu mežs* me Jaunpilī (1959, LVV 512), kā arī kā salikteņa 1. vai 2. komponents, piemēram, *Ruōzkalniņš* ka Kauguros (1962, LVV 512), un atvasinājums, piemēram, *Ruōziņa* birzs Kraukļos (1970, LVV 533);

2) kartē ietverti tie šīs saknes vietvārdi, kuru pamatā ir *ē*-celma forma *ruoze*: vsk. un dsk. nominatīvā un vsk. un dsk. ģenitīvā, ja saknē ir lauztā

(vai krītošā – vidus dialekta un retos gadījumos lībiskā dialekta izloksnēs, izņemot izloksnes, kas robežojas ar augšzemnieku dialektu) intonācija, piemēram, *Ruôze* pu Sējā (1965, LVV 513), *Ruôzes* z Suntažos (1963, LVV 516), *Ruôzes gals* me, † pļ Daugmalē, «cieta vieta starp diviem purviem» (1965, LVV 514), *Ruôzes mežs* Garozā (1967, LVV 514), kā arī atsevišķi salikteņnosaukumi, piemēram, *Ruôžkalna mājas* // *Ruôžkalni* mā Džūkstē (1973, LVV 523), *Ruôžkalns* †z Kārzdabā (1970, LVV 523), *Ruôžkalni* js Brantos (1963, LVV 523), *Ruôžlejas* mā Sinolē (1974, LVV 527), un atvasinājumi, piemēram, *Ruôžites* z Saldū (E II 101, LVV 530). Nav ietverti vietvārdi ar krītošo intonāciju no augšzemnieku izloksnēm (un to robežizloksnēm), jo tajās stieptā intonācija ir sakritusi ar krītošo (skat. Rudzīte 1964, 263) un šādu vietvārdu pamatā, visticamāk, ir apelatīvs *ruôze* zieda nozīmē;

3) kartē ietverti arī daži attiecīgās saknes vietvārdi, kuru pamatā ir *ijō*-celma apelatīvs *ruôzis*. Lai gan arī šim vārdam ir homonīms *ruozis* ar pavisam citu nozīmi ‘riekstrozis (putna nosaukums)’ (ME III 586), ļoti iespējams, ka vietvārdu pamatā tomēr ir rakstā analizējamā apelatīva *ijō*-celma forma. Piemēram, *Ruôzis* z Trikātā (1951, LVV 534), *Ruôži* z Cirgaļos (E I 67, LVV 535), te arī *Kaļnaruoži* un *Lejasruôži* (1957, LVV 536) un *Ruôži* z Vārnavā (E II 70, LVV 535). Iespējams, ka arī daļā to vārdukopnosaukumu, kuros ir ģenitīva forma *Ruôžu*, pamatā ir nevis *ē*-celma, bet *ijō*-celma apelatīvs.

3. karte. Vietvārdu ar *ruôz*- izplatības areāls latviešu valodas izloksnēs, balstoties uz «Latvijas vietvārdu vārdnīcu»: vietvārdi, kas saistīti ar apelatīviem *ruôza*, *ruôze* vai *ruôzis* ‘uzkalns, kalna mugura; sausa vieta purvā; grava, aiza u. c.]

Jāpiebilst, ka saskaņā ar šiem kritērijiem kāda neliela daļa vietvārdu, kas atbilst pētāmajam materiālam, kartē arī varētu nebūt ietverta (tā, piemēram, ļoti iespējams, ka Augstrozes muižas nosaukuma pamatā ir paugura nosaukums, tomēr vārdnīcā šis toponīms minēts tikai ar stiepto intonāciju vai vispār bez intonācijas zīmes, līdz ar to, cenšoties neatkāpties no iepriekš minētajiem nosacījumiem, konkrētais gadījums kartē nav atzīmēts).

Apkopojot šiem trim kritērijiem atbilstošos vietvārdus 3. kartē, var izdarīt dažus **secinājumus**.

1. Ar apelatīvu *ruôza* saistīto vietvārdu izplatības areāls

Salīdzinājumā ar J. Plāķa savākto materiālu, kas apkopots 2. kartē, «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» materiāls uzrāda līdzīgu, bet nedaudz plašāku izplatības areālu vietvārdiem, kuru pamatā ir *ruôz-* ar pakalna, gravas utt. nozīmi. Šādi vietvārdi ir izplatīti mazliet vairāk uz austrumiem, respektīvi, ietiecas dziļāk Latgalē, piemēram, *Ruôza* pļ Maltā, *Ruôza* ka Maltā, izr.: rūza; «Kozupkas apgaitas lielākais kalns» (1956, LVV 508), *Ruozas kalns* ka Viļānos, izr.: rūzys- (1975, LVV 510), *Ruôziņkalns* mā Šķilbēnos (1976, LVV 533), *Ruôzas mala* la, krūmi Stirnienē, izr.: rūzys- (1962, LVV 510). Arī «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» sējuma dati apstiprina J. Plāķa vērojumu par to, ka šīs semantikas vietvārdi nav izplatīti pašos Latgales dienvidos un austrumos, pašos Zemgales dienvidos Lietuvas pierobežā, Vidzemes jūrmalā visā Vidzemes lībiskā dialekta izlokšņu teritorijā un ir maz izplatīti Kurzemē, izņemot vidus dialekta kursisko izlokšņu un lībiskā dialekta Kurzemes izlokšņu austrumdaļu (atšķirībā no J. Plāķa raksta dotumiem šajā kartē tomēr ir arī toponīmi ar *ruôz-*, kas pierakstīti Kurzemes jūrmalā).

2. *Ruozas* vārda saistība ar reljefu

3. karte liek nedaudz apstrīdēt dažus J. Plāķa apgalvojumus. Tā, piemēram, kā jau minēts raksta sākumā, zinātnieks apgalvo, ka «Zemgales līdzenumā «rúozas» jeb «ruozes» vārds kā vietas vārds pazūd un nav tādēļ sastopams arī iedzīvotāju valodā. Vispāri jāsaka, ka līdzenumos tas nav sastopams, ja atskaitām vietu vārdus Olainē .., Katla kalnā .. un Dolē ..» (Plāķis 1936, 121, 122). Te nu J. Plāķim īsti nevar piekrist. Lai gan, ja papēta Latvijas fiziogēogrāfisko karti, tāda tendence tiešām ir vērojama, attiecīgie vietvārdi ļoti reti ir sastopami piejūras apvidos un pašos Zemgales dienvidos, tomēr «Latvijas vietvārdu vārdnīcā» ir ietverti vietvārdi arī no zinātnieka minētās līdzenumu teritorijas – Zemgales līdzenuma, kā arī citiem līdzenumiem (Tīreļu līdzenuma un Rīgavas līdzenuma), piemēram, *Ruôza* la Vecsvirlaukā, «augstāka vieta, kas nepārpļūst» (1959, LVV 508), *Garā Ruôza* me Garozā

(1967, LVV 509), *Ruôziņi* z Salgalē (1959, LVV 533), *Kalnaruôzes* z Vircavā (1959, LVV 517), «Rozas c[e]š» Kalnciemā (U V 415, LVV 510), *Ruôzas* z Ādažos (E I 35, LVV 511), *Augstruôzas* mā Ādažos (1975, LVV 511). Līdz ar to tomēr nevar droši apgalvot, ka apelatīvs *ruôza* agrāk būtu bijis pazīstams tikai Latvijas augstieņu apgabalos.

3. *ē*-celma formas *ruôze* izplatība Latvijas vietvārdos

«Latvijas vietvārdu vārdnīcas» materiāla analīze atklāj nedaudz citādu ainu arī attiecībā uz *ē*-celma formas *ruôze* izplatību Latvijas vietvārdos. J. Plāķis uzskata, ka šī forma izplatīta galvenokārt Vidzemes vidienē, triju intonāciju apgabalā, tomēr 3. kartē redzams, ka vietvārdi, kuru pamatā, iespējams, ir *ē*-celma forma pakalna, gravas u. c. nozīmē, ir izplatīti samērā vienmērīgi visā šīs semantikas vietvārdu izplatības areālā, mazāk šādu vietvārdu ir Vidzemes dienvidos, Latgalē. Interesanti, ka, piemēram, Zemgalē šādu vietvārdu ir pat vairāk nekā J. Plāķa minētajā Vidzemes vidienē. Te jāpiebilst, ka arī ME apelatīvu piemēri *ē*-celma formai *ruôze* minēti tieši no Zemgales (Matkules, Blīdenes).

3.1. Vietvārdi ar neskaidru cilmi un semantiku

Ir virkne no *ē*-celma formas apelatīva darinātu vietvārdu, par kuru cilmi tomēr nav īstas pārliecības. Tādi ir, piemēram, vietvārdi, kuros salikteņnosaukuma vai vārdkopnosaukuma 1. vai 2. komponenta semantika vedina uz domām par *ruôzes* kā zieda vārda izmantojumu vietvārdā. Piemēram, *Mežruôzes* †z Krimuldā (1968, LVV 514), *Ruôžlejas* js Liepkalnē (1960, LVV 527), *Mazruôžlejas* mā Ādažos (1975, LVV 528), *Ruôžu Dārzs* me Milzkalnē, «liela birzs» (1948, LVV 518). Tomēr visos šajos iepriekšminētajos piemēros mulsinoša ir lautzā intonācija. Vai tā būtu vietvārdu vācēja nekompetence (studentu vākumos tiešām ir iespējams arī kļūdaini intonācijas pieraksts) vai arī intonācijas pārveidojums salikteņnosaukumos? Katrā ziņā šos toponīmus īsti droši negribētos uzskatīt par darinātiem no lietvārda *ruôze* pakalna, gravas u. c. nozīmē. To pašu varētu teikt arī par vairākiem Inčukalna vietvārdiem ar krītošo intonāciju – *Ruôžu iela* ie Inčukalnā (1975, LVV 519), *Ruôžkrūmi* mā Inčukalnā, «agrāk augs ļoti daudz rožu» (1975, LVV 526). Tomēr kāpēc vidus dialekta Vidzemes izloksnē pēkšņi vārds *ruoze* tiek lietots ar krītošo intonāciju? Šis jautājums pagaidām paliek neatbildēts.

Jāatzīst gan, ka neskaidrajos gadījumos ir iespējama arī antroponīmiska vietvārda izcelsme, sal. uzvārdu *Roza* (Сталтмане 1981, 121), *Roze* (Сталтмане 1981, 127).

3.2. Kurzemes piekrastes vietvārdi

Tāpat īsti droši skaidrot cilmi un semantiku nevar dažiem no *ē*-celma formas darinātiem vietvārdiem Kurzemē, areālā, kurā saskaņā ar J. Plāķa raksta datiem nav šīs saknes vietvārdu un kurā arī «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» materiāli uzrāda vien nedaudzus no šīs saknes *ā*-celma apelatīviem darinātus vietvārdus. Piemēram, *Ruōžkalni* mā Sarkanmuižā, agrāk *Ruōžvidi* (1973, LVV 525), *Ruōzes* mz Jūrkalnē (1969, LVV 516), *Ruōžkalni* js Basos (1957, LVV 523), *Ruōžlejas* mā Rucavā (1972, LVV 527), *Ruōzes pļava* pļ Nīcā (1972, LVV 515) u. c. Tomēr Nīca ir plašā areālā vienīgais pagasts, kurā fiksēta diezgan nepārprotama *ā*-celma vietvārda forma *Ruōza* pļ Nīcā (p, LVV 509). Turklāt vēl 1984. gadā teicējs Nīcā B. Bušmanei skaidrojīs apelatīva *ruōza* nozīmi: «kamēr vēl bi muižas dārbi, ta bi ruōzas. tā bi brīva zeme – mežā iēplēsa, kur katrs gribēja» (Apv.). Mūsdienās gan, pēc dialektoloģu Brigītas Bušmanes un Benītas Laumanes teiktā, ne Nīcā, ne Rucavā šādu apelatīvu vairs īsti nezina. Tomēr faktu, ka arī pašos Kurzemes dienvidos varēja būt bijis pazīstams apelatīvs *ruōza* vai *ruōze*, kas saglabājies iepriekš minētajos vietvārdos, iespējams, apstiprina tas, ka arī Lietuvas teritorijā, Palangā, pavisam netālu no Rucavas un Nīcas, ir neliela upe *Rqžė*, savukārt Telšu rajonā plūst upe *Rqžuolė*. Lietuviēšu valodnieks Aleksandrs Vanags (*Aleksandras Vanagas*) pieļauj šo hidronīmu saistību ar latviešu apelatīvu *ruōza* un līdz ar to minētos vietvārdus uzskata par iespējamiem kursismiem (Vanags 1981, 274, 275). Tādējādi jāpieļauj, ka vismaz daļa Kurzemes piekrastes toponīmu ar *ruōz*- tiešām ir saistīti ar apelatīvu *ruōza* vai *ruōze*.

4. Tautas etimoloģija

Analizējot 3. kartē apkopotu materiālu, nevar nepamanīt kādu tendenci: daļai vietvārdu, kas agrāk lietoti *ā*-celma formā vai kuriem kā pamatvārds bijusi saskatāma *ā*-celma apelatīva forma, veidojas paralēlformas, kuru pamatā it kā ir *ē*-celma forma, turklāt nereti jau ar stiepto intonāciju. To faktiski var uzskatīt par tautas etimoloģiju, kad, valodā zūdot kādam apelatīvam, cilvēki no tā darinātu vietvārdu atvedina uz pavisam citu, daudz labāk pazīstamu apelatīvu un līdz ar to mainās arī toponīma forma. Piemēram, J. Endzelīna 1925. gadā izdotajā vietvārdu krājumā minēts mājvārds *Ruōzas* z Ādažos (E I 35), savukārt 1969. gadā šajā pašā pagastā minēts mājvārds *Ruozes* (LVV 515), gan nenorādot intonāciju. J. Plāķa krājumā 1939. gadā minēts *Ruožu kalns* ka Naudītē (U V 420, LVV 515), savukārt 1958. gada vākumā šajā pagastā jau fiksēts toponīms *Ruōžkalni* (LVV 523). J. Endzelīna

(ar norādi uz Augusta Bilenšteina vākumu) un J. Plāķa krājumā Sēlpilī ir minēts toponīms «Rozas kalns» ka (B E II 67, U V 366, LVV 510), taču 2011. gada materiālos ir minēti divi paralēlnosaukumi «Rozas kalns» un «Rozes kalns» (Lģia 2011, LVV 510). Savukārt Kurmenē mājām, kas atrodas netālu no kalna ar nosaukumu *Āugstā Ruôza*, dots nosaukums *Augstrozes* (1961, LVV 509). Līdz ar to iespējams, ka daļa no vārdnīcā ietvertajiem *Rožu kalniem*, *Augstrozēm*, *Rozēm* utt. īstenībā ir tautetimoloģiski pārveidojumi, kuriem agrāk lietotāju apziņā atšķirībā no mūsdienām nebija nekāda sakara ar daiļā zieda nosaukumu.

5. Īsi par *ruôzas* vārda semantiku Latvijas vietvārdos

Kā jau minēts raksta sākumā, apelatīvs *ruôza* un tā fonētiskie un morfoloģiskie varianti dažādās izloksnēs ir pazīstami ar atšķirīgām nozīmēm. J. Plāķis uzskata, ka šis vārds «ir tikpat vecs kā sugas vārdi upe, ezers, pļava, purvs, un tādēļ jāpieņem, ka latvieši šo vārdu lietājuši līdzās pēdējiem savā zemē jau no vissenākiem laikiem» (Plāķis 1936, 124). Pētnieks turklāt par sākotnējo nozīmi uzskata nozīmi ‘šaura zemes josla, svītra – zema, dažkārt arī slapja, ūdeņaina pļavas josla, svītra vai arī šaura pļaviņa meža un lauka starpā vai meža vidū; lejiņa starp diviem kalniņiem, zemāka vieta tīrumu starpā’, kā šo vārdu parasti lietojot Vidzemē, it īpaši ap Cēsīm un Valmieru. «Kurzemē un Zemgalē par «rūozu» sauc garenu uzkalniņu jeb gaŗu kalna strēmeli meža vidū; tāpat tas ir Vidzemes dienvidos, piem. Rīgas apriņķī» (Plāķis 1936, 123).

Apkopojot visus «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» vietvārdus, kuros *ruôza* ir vienskaitļa vai daudzskaitļa nominatīva formā (gan vienas saknes nosaukumos, gan vārdkopnosaukumu un salikteņnosaukumu 2. komponentos), salīdzinot tos ar vārdnīcā blakus sniegtajiem ģeogrāfisko objektu nosaukumiem un cenšoties tādējādi ko noskaidrot par vietvārda semantiku, atklājās interesanta aina. Tā kā vārds *ruoza* agrāk ir bijis biežāk lietots un vispārzināms apelatīvs, tad vārdkopnosaukumu un salikteņnosaukumu 2. komponentos to var uztvert kā nomenklatūras vārdu, savukārt vsk. un dsk. nominatīva formas toponīmi *Ruôza* un *Ruôzas*, iespējams, vēl salīdzinoši nesen pat tika uztverti nevis kā toponīmi, bet kā parasti ģeogrāfiski apelatīvi.

No 81 vienskaitļa nominatīva formas vietvārda visvairāk ar šādu nosaukumu ir mežu (25%), māju (16%) un pļavu (14%). Kalni ir tikai 10% (turklāt atšķirībā no J. Plāķa teiktā šādi vietvārdi sastopami arī Vidzemes ziemeļos, piemēram, Valkā), lauki – 9%, ganības – 2%, pa aptuveni 1% (jeb pa 1 gadījumam) – apdzīvota vieta, ezers, grāvis, kāpa, neapdzīvota vie-

ta, paaugstinājums purvā. Te gan jāpiebilst, ka 13 citējumos no J. Plāķa vārdnīcas (jeb 16%) kā objekta nosaukums minēts *roza*, kas, ņemot vērā vārda daudznozīmību, šobrīd ir grūti skaidrojams. Procentuāli atšķirīga situācija ir ar vārdu *ruôza* daudzskaitļa formas vietvārdos. Kā parasti, daudzskaitli ir daudz lielāks skaits mājvārdu – no 54 lietojumiem 59%, meži – 17%, pļavas – 7%, kalni – 7%, rozas (citējumos no J. Plāķa vārdnīcas) – 5%, pa 2% (jeb pa 1 gadījumam) – neapdzīvota vieta un dzirnavas. Interesanti, ka nominatīva formā *ruôzas* vārds faktiski neparādās purvu nosaukumos.

Kā redzams, ir vērojama zināma nesakritība un disproporcija starp ME sniegtajiem vārda *ruôza* nozīmju skaidrojumiem, J. Plāķa minētajām apelatīva nozīmēm un «Latvijas vietvārdu vārdnīcā» dotajiem ģeogrāfisko objektu precizējumiem. Piemēram, šķistu tikai loģiski, ja visbiežāk vietvārds ar *ruôz-* būtu attiecināts uz pakalnu, nevis uz mežu. Tomēr šī disproporcija, iespējams, ir skaidrojama ar to, ka topoobjekti mēdz it kā «pārklāties» – mežs vai pļava ar nosaukumu *Ruôza* var būt vienlaicīgi arī neliels pakalns, kas starp citiem mežiem un pļavām atšķiras tieši ar šo reljefa paaugstinājumu, līdz ar to objekta nosaukums šajā gadījumā maz ko pasaka par vietvārda semantiku.

Neanalizējot sīkāk, jāpiemin, ka vārdkopnosaukumos, kuros 1. komponents ir *ruoza* vsk. vai dsk. ģenitīvā, gandrīz pusē gadījumu 2. komponents ir *kalns* vai *kalniņš*. Šajos vietvārdos vārdam *ruôza*, visticamāk, piemīt paaugstināta reljefa semantika. Tā kā šie vietvārdi ir sastopami visā šīs saknes vietvārdu izplatības teritorijā, nevis tikai Kurzemē, Zemgalē un Vidzemes dienvidos, tad tomēr nedaudz gribētos apšaubīt J. Plāķa sniegto aptuveno šī vārda semantikas iedalījumu pa novadiem.

V. Secinājumi

1. Vietvārdi, kuru pamatā ir apelatīvs *ruôza* un tā fonētiskie un morfoloģiskie varianti, ir izplatīti gandrīz visā Latvijas teritorijā, izņemot Latgales dienvidus, austrumus un Vidzemes piejūras teritoriju, mazāk izplatīti tie ir Kurzemē.

2. Latvijas toponīmijā biežāk sastopami vietvārdi, kuru pamatā ir *ā*-celma forma *ruôza*, taču arī tie vietvārdi, kuru pamatā ir *ē*-celma forma *ruôze*, ir izplatīti visā šīs saknes toponīmu areālā.

3. Vietvārdiem ar *ruôz-* ir tendence tautetimoloģiski mainīties homonīmā apelatīva *ruôze* ietekmē, respektīvi, daļai vietvārdu, kuri agrāk lietoti *ā*-celma formā vai kuriem kā pamatvārds bijusi saskatāma *ā*-celma

apelatīva forma, veidojas paralēlformas, kuru pamatā it kā ir *ē*-celma forma, turklāt nereti jau ar stiepto intonāciju.

4. «Latvijas vietvārdu vārdnīcas» materiāls īsti neapstiprina J. Plāķa sniegto aptuveno šī vārda semantikas iedalījumu pa novadiem – *ruōza* ar paaugstināta reljefa semantiku ir pazīstama ne tikai Kurzemes un Vidzemes dienvidu vietvārdos, bet arī pārējā šīs semantikas vietvārdu izplatības teritorijā.

Saīsinājumi

† – vairs neeksistējošs

dsk. – daudzskaitlis

gr. – grieķu

gs. – gadsimts

ie – iela

izr. – izrunā

js – jaunsaimniecība

ka – kalns

la – lauks

liet. – lietuviešu

mā – māja

me – mežs

mz – maza zemniekmāja

pļ – pļava

pu – purvs

sal. – salīdzināt

skat. – skatīt

t. i. – tas ir

u. c. – un citi

vsk. – vienskaitlis

z – sena zemniekmāja (izveidota ne vēlāk par 1. Pasaules karu)

Literatūra

1962 [vai cits gadskailis] – 1962. [vai cita] gada toponīmiskās ekspedīcijas materiāli.

Apv. – Latvijas apvidvārdu kartotēka, kas glabājas LU Latviešu valodas institūtā.

B – J. Endzelīna un J. Plāķa izmantotais A. Bilenšteina vietvārdu krājums (rokrakstā).

E I – Endzelīns Jānis. *Latvijas vietu vārdi, I: Vidzemes vārdi*. Rīga: A. Gulbis, 1922.

E II – Endzelīns Jānis. *Latvijas vietu vārdi, II: Kurzemes un Latgales vārdi*. Rīga: A. Gulbis, 1925.

- Lģia 2011** – Valsts aģentūras «Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra» karšu pārliks.
- LKŽ** – *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Mintis, Mokslas, Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002.
- LVV** – *Latvijas vietvārdu vārdnīca*. R. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013.
- LLVV** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*, I–VIII₂. Rīga: Zinātne, 1972–1996.
- ME** – Milenbahs, Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, I–IV sēj. Rīga: Kultūras fonds, 1923–1932.
- p** – papildmateriāli, dažādi neidentificēti avoti «Latvijas vietvārdu vārdnīcā».
- Plāķis 1936** – Plāķis Juris. «Rūozas» vārds un tā izplatīšanās pa Latvijas teritoriju. *Rīgas Latviešu biedrības Zinātņu komitejas rakstu krājums*, 22. sējums. Rīga: R.L.B. Derīgu grāmatu nodaļas apgāde, 1936, 121.–126. lpp.
- Rudzīte 1964** – Rudzīte Marta. *Latviešu dialektoloģija*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1964.
- U IV** – Plāķis Juris. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. I daļa. Kurzemes vārdi. *Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filosofijas fakultātes serija*. IV sēj., Nr. 1. Rīga: Latvijas Universitāte, 1936.
- U V** – Plāķis Juris. Latvijas vietu vārdi un latviešu pavārdi. II daļa. Zemgales vārdi. *Latvijas Universitātes Raksti. Filoloģijas un filosofijas fakultātes serija*. V sēj., Nr. 5. Rīga: Latvijas Universitāte, 1939.
- Vanagas 1981** – Vanagas Aleksandras. *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1981.
- Невская 1972** – Невская Лидия. Словарь балтийских географических апеллятивов. *Балто-славянский сборник*. Москва: Наука, 1972, с. 315–376.
- Невская 1977** – Невская Лидия. *Балтийская географическая терминология (к семантической типологии)*. Москва: Наука, 1977.
- Сталтмане 1981** – Сталтмане, Велта. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва: Наука, 1981.

Toponyms with *ruoz-* in the *Dictionary of Place-names of Latvia*

Summary

In chapter R of the *Dictionary of Place-names of Latvia* there are numerous entries of Latvian toponyms with a similar root derived of the appellative *ruōza* // *ruōze*, which means ‘a hill, mound, hillock, glen, ravine, etc.’, as well as the common name of a flower *ruōze* (‘rose’).

The interest in the dissemination of the word *ruōze* in the process of forming the toponyms in Latvia arose several decades ago – in 1936, when Latvian linguist Juris Plāķis published research on the topic *The word «rūoza» and its dissemination throughout the territory of Latvia* (Plāķis 1936).

The aim of the paper is to study toponyms with the root *ruôza* // *ruôze*, based on the gathered material for the *Dictionary of Place-names of Latvia*, and compare this material with former research carried out in 1930s by J. Plāķis.

When proceeding with the analyses of the material included in *Dictionary of Place-names of Latvia*, the toponyms with the root of appellative *ruôza*, *ruôze*, in several cases also *ruôzis*, were collected first of all and some conclusions were drawn.

In comparison with the material collected by J. Plāķis, *Dictionary of Place-names of Latvia* reveals a similar but a bit wider distribution area of the toponyms with the root *ruoz-* implementing the meaning of a hill, glen or other. Those toponyms are wider spread in the Eastern part of Latvia, e.g. in Latgale. According to *Dictionary of Place-names of Latvia*, the same as the materials collected by J. Plāķis, the toponyms mentioned are not widespread in the very South and East of Latgale, in the South of Zemgale, near the borderline with Lithuania, at the seaside area of Vidzeme and its Livonian dialect territory and is poorly spread in Kurzeme.

Analysis of the *Dictionary of Place-names of Latvia* materials reveal an interesting scene regarding the *ē*-stump form distribution in Latvia's toponyms. According to J. Plāķis, this form is widespread mainly in the middle part of Vidzeme, a region of three intonations. Meanwhile, in *Dictionary of Place-names of Latvia* we see that toponyms based on the *ē*-stump appellative are rather evenly spread throughout all the consequential semantic area, with fewer cases in the South of Vidzeme and in Latgale.

The toponyms, which have been previously used as an *ā*-stump form or based on the *ā*-stump appellative form, now obtain parallel formations based on the *ē*-stump form with the drawn intonation often being used. We can consider this phenomena to be the folk etymology, when an appellative goes extinct from the live language, and people refer to another better known appellative, consequently changing the toponym's form as well.

**PLANT NAMES IN PLACE NAMES
IN A MUNICIPALITY IN WESTERN NORWAY**

1. An introductory comment on the function of place names

The function of place names is primarily to identify topographical features and to distinguish them from other topographical features, for instance, a mountain, a river, a municipality, a shopping mall. Place names act as addresses and are fundamental to communication between people. In addition to the identifying function, place names have a cognitive aspect in that they awaken various and partly different connotations and associations in the sender and the receiver. The degree of geographical precision of a name, and of the additional connotations it creates in a person, depends on the communication situation and on the persons involved. Generally one should expect that a name conveys much the same to speakers with a similar background, but still a part of the message will be perceived individually. Probably two persons never experience exactly the same when a place name is mentioned.

Let us take an example: although most West Norwegian speakers agree on which place the name *Kvanndal* refers to, the connotations of the name will vary. For most people *Kvanndal* is a well-known ferry harbour, but the name also refers to a small village opposite the harbour with a car service and a café. For some people the name *Kvanndal* reminds them of a place where they one Sunday afternoon in July sat three hours in line to get on board the ferry. Some persons may attach the name to a place where close friends live. Perhaps a scholar would think that the place name is derived from the plant name *kvann* ‘angelica archangelica’.

2. Name giving and name meaning

Prerequisite to coining a place name is that there is a need for it. Naming can occur spontaneously or over a shorter or longer period. Normally the naming process starts with a description of one or several characteristics of the object to be named, and then gradually one description fastens as a name. Many place names in traditional language communities have been coined

centuries ago, and today we have no knowledge of the situation which led to the creation of the names. But most place names may be explained on the basis of the word material of which they are constituted. One sees immediately that a large part of place names reflects characteristics of the natural circumstances in the surroundings, such as geological, botanical, zoological and cultural aspects, for instance, *Almdalen*, from Norw. *alm* 'elm', and Norw. *dal* 'valley'. Many names also tell about cultural activities such as settlement, agriculture, hunting, fishing, often in combination with nature-related characteristics, for instance, *Furuset*, from Norw. *furu* 'pine', and *set* 'settlement'.

By studying the place names we can learn how the name givers interpreted their surroundings at the time when the names were coined (cf., e.g., Gelling 1990). An easily understandable name as, for instance, *Almdalen* can be motivated in various ways. Closest to hand it is to interpret the name as «valley where elm grows», or «valley with an old elm tree», or «valley for gathering elm leaves», etc. The two semantic components *alm* 'elm' and *dal* 'valley' have been combined to form a new notion with proprial function, namely *Almdalen*. After *Almdalen* had become a part of the place name stock of the local people, the name usage did not depend on any occurrence of elm in the area. Even if the elm trees disappeared and later replaced by birch or spruce the name *Almdalen* would normally be kept. When a name has been established and put to use, it lives its own life, independent of the meaning of the linguistic components of the name, until it possibly sinks in oblivion. It is widely accepted that there is no need for semantic consistency between the word material constituting a proper name and the object which the name refers to. The name has become a label for designating a particular entity or feature (see, for example, Gardiner 1954, Frege 1962). Many place names which were coined as descriptions of local circumstances have later become settlement names. Thus they refer to something else than to start with. That is the case with many or most of the place names.

Such a semantic shift also applies to more recent street names given by «planned baptism», for instance, *Almegata* 'the elm street' (-*a* is the definite article of feminine sg.), *Bjørkealleen* 'the birch avenue' (-*en* is the definite article of masculine sg.), *Eikestien* 'the oak path'. The semantic link between the name and the street carrying the name weakens quite fast as the address function becomes the dominating role of the name. Nevertheless, when local authorities give street names containing for instance words for vegetation, they do so because such names are supposed to convey positive feelings. In addition, place names containing words for plants mostly fit well in

the local place name tradition. Thus it is not unexpected that most, not to say all, Norwegian municipalities have given street names containing plant names. It should also be noted that many recreational cabins have got names of this type, for example, *Eikely*, composed by Norw. *eik* 'oak' and Norw. *ly* 'shelter', *Furuvang*, from Norw. *furu* 'pine' and Norw. *vang* 'meadow', *Granheim*, Norw. *gran* 'spruce' and Norw. *heim* 'home'.

3. On the term *plant names*

The term *plant name*, Norwegian *plantenamn*, is common in Norwegian as in English, but strictly taken will *plant designation* be more correct since it is question of words in appellative use (*nomen communis*) and not as a proper name (*nomen proprium*). In the Scandinavian countries, this question has been much discussed. Some scholars maintain that the term *name* should be reserved for words used as proper names, and that the group of words for different species like plants should be classified as appellative designations. Others, however, have argued that in common parlance the term *plant name* is widely used and that it should be accepted, at least when the publication is aimed at an ordinary public, compare the widespread term *animal name* for bear, fox, wolf, etc. In this work I have chosen to use the general term *plant name*, as indicated in the heading.

Map 1. Southern Norway. The County of Hordaland is situated in the western part. The Mapping Authority of Norway

Another question is how the term *plant name* should be used in the context of this paper. The word *plant* is mostly used in Norwegian about herbs, vegetables and other small plants. However, when it is question of forest vegetation, we mostly talk about trees. An encyclopedia of plants contains usually information on all sorts of plants, included trees. But the vast majority of plant names used in my material refer to trees and shrubs, such as ash, elm, birch, oak, pine, spruce, linden, alder, aspen, juniper. Some refer to herbs, heather and grass vegetation, as angelica, blueberry, nard grass and others. Many younger and some older place names contain words of fruit trees and crops like *apald* 'apple tree', *humle* 'hops', *lin* 'flax'.

A number of vegetation names contain collective designations such as *gras* 'grass', *lyng* 'heather', *lund* 'grove', *mose* 'moss', *ris* 'wood', *skog* 'forest'. Examples: *Grasdalen*, *Linge* (from *lyng*), *Lund*, *Mosafinn* (last element is *fen* 'marsh'), *Rise*, *Skogseid* (last element is *eid* 'isthmus'). Such names are left out here. Nor does the present work include names containing *grøn* 'green' which often refers to the lush vegetation on the named place.

4. Why plant names in place names?

Before going into the material which makes the basis of my study I will comment on the reasons why various plant names have been used in place-names. When observing a place names material one will very soon see that almost every field of the physical surroundings is represented. The variety of themes is overwhelming, so no wonder that also the plant world is reflected in place names. In fact, the plants are more permanent ingredients of the local environment than for instance animals, which also quite often have served as naming motives.

A plant name which has been selected for forming a place name does not need to refer to the most frequent species in the named place or area, but it must have been considered important to the name giver(s). We should take into account that most place names originate from the long period when people found their living in a varied and extensive exploitation of the natural resources and practiced a barter economy. In such conditions everything in the environment had to be estimated in the light of what could be used for. Trees and plants were used for building material, heating, feed, food, medicine etc. So when angelica (Norw. *kvann*) has become part of a number of place names one reason must be that this plant was considered important for the household.

5. Occurrence and distribution

Plant names are one of the most common semantic categories in place names. Still it is somewhat surprising that this category has attracted rather limited interest among onomasticians as a subject *per se*. Botanists have, however, studied plant names from a botanical point of view, for instance the Norwegian Ove Arbo Høeg (Høeg 1974). In studies on microtoponyms place names containing plant names are sometimes grouped separately alongside other semantic groups (as for instance in Field 1982).

Most often the names of the common tree species are used as parts of place names, but also the names of a number of smaller plant species are found in the material. A sample of place names from the county of Hordaland suggests that around 10% of the material contains plant names, whether used directly as in *Bjørkehaugen* 'the birch hill', or in a derived form *Byrkje-land*, from *byrkje*, Old Norse *birki* 'place where birch grows', and *land* 'area for agriculture'. In some cases plant names may be used directly as a place name, for instance *Eika* 'the oak' and *Bjørka* 'the birch'. Single trees are quite often named because of their size, special position or traditions attached to them. Such names belong mostly to the microtoponymy of a district.

Fig. 1. From Lofthus. A typical landscape in the inner part of Hordaland. On the single holdings various fruit trees are grown. At the back of the cultivated area birch is the dominating vegetation species, mixed with aspen, ash, elm, rowan and others. Further up on the hillside we see the younger spruce wood which was planted mostly in the 20th century.

The material used in the article is mainly based on two sources: Norske Gaardnavne Vol. 11 by O. Rygh (Rygh 1910) and Central Place Names Register (SSR), see References at the end of the article.

6. Place names typology

Most Norwegian names are compound, and the last or main element (generic) normally refers to the kind of feature which has been named, for instance a hill or a slope or a flat or a meadow or a bay, etc. There is a great variety of topographical words used as last element due to the varying natural topography in the region. For instance, *Older-* 'alder' is used in combination with more than 25 different topographical words. These topographical words may refer to a hillside, a meadow, a bay, a promontory etc., but they have one feature in common, namely the occurrence of alder at the time when the name was coined.

Oldervik 'alder bay' as well as *Bjørkehaug* 'birch hill' and *Bjørndal* 'bear valley' are typical examples of Norwegian place-names. The greater majority of place names containing plant names are compound, but quite a few are non-compound, for instance the above mentioned *Bjørka*, definite form of *bjørk* 'birch', or *Eika*, definite form of *eik* 'oak'. *Bjørn* 'bear' may also occur as a non-compound place name but then as a metaphor, probably used of a feature resembling a bear. Plant names are less suited for giving metaphoric place names.

7. Chronology and derivation

Names like *Bjørkehaug*, especially if the name is used in a definite form like *Bjørkehaugen* (-*en* is the definite article), may date from later centuries, perhaps only a few generations ago, but they may sometimes go back to the Medieval Ages. If the names are testified in medieval sources it is obvious that they are at least older than that source.

At an earlier stage of the history of the Nordic languages it was possible to form words and names by derivation from a word root or stem. That is the case with the above mentioned Byrkjeland, from Old Norse *birki* 'place where birch grows', etymologically related to *bjørk* 'birch'. Other examples are:

ask 'ash', cf. Old Norse *eski* 'place where ash grows' as in *Eskeland*;

eik 'oak', cf. Old Norse *eiki* 'place where oak grows' as in *Eikeland*;

einer 'juniperus', cf. Old Norse *eni* 'place where juniperus grows' as in *Einestrand* (last element is *strand* 'beach');

furu 'pine', cf. Old Norse *fyrir* 'place where pine grows' as in *Fyre*;

hassel ‘hazel’, cf. Old Norse *hesli*, ‘place where hazel grows’ as in *Hetleflot* (last element is *flot* ‘small plain’);

lind ‘linden’, cf. Old Norse *lindi* ‘place where linden grows’ as in *Lindebrekke* (last element is *brekke* ‘hill, steep road’);

or/older ‘alder’, cf. Old Norse *elri* ‘place where alder grows’ as in *Erdal*;

osp ‘aspen’, cf. Old Norse *espi* ‘place where aspen grows’ as in *Espeli* (last element is *li* ‘wooded mountain side’);

raun/rogn ‘rowan’, cf. Old Norse *hreygni* ‘place where rown grows’ as in *Røynstrand* (last element is *strand* ‘beach’).

Such formations are often used as specifics to various topographical words. In younger names, however, the plant name itself is mostly used, and we get name pairs like *Askeli* : *Eskeland*; *Eikhaugen* (last element is *haug* ‘hill’) : *Eikeland*; *Ospevika* (last element is *vik* ‘bay’) : *Espenes* (last element is *nes* ‘promontory’).

Strange enough **elmi* from *alm* ‘elm’ is not found in the material.

Whereas the derived formations *Eike-*, *Espe-*, etc. reflect neutral formations the lake name *Eikern* (definite form) reflects a masculine formation in accordance with the gender of most non-compound lake names. The material also contains some river names derived from tree names, like *Bjerka* (definite form) from Old Norse *Bjarka*, related to *bjørk* ‘birch’. Another old river name is *Kvenna* in Hardangervidda, derived through *i*-umlaut from *kvann*, cf. Old Norw. *hvönn* ‘angelica’. Derivations of this kind suggest a coining period before 700 AD. Thus we can get an idea of the minimum age of the name. We may also conclude that the plant in question used to grow when the name was coined. The name also indicates that this particular plant was observed by the name givers. Even if there may have been various motives for naming such an important river, the plant name was chosen.

8. Some examples from the selected material

Table of the discussed plant names (tree names) in Norwegian – English – Latin

alm – elm – *Ulmus glabra*

ask – ash – *Fraxinus excelsior*

bjørk – birch – *Betula*

eik – oak – *Quercus*

einer/brake/sprake – (common) juniper – *Juniperus communis*

furu – pine – *Pinus sylvestris*
gran – spruce – *Picea abies*
hassel – hazel – *Corylus avellana*
hegg – bird cherry – *Prunus padus*
kvann – angelica – *Angelica archangelica*
klunger – bramble – *Rosa canina*
or/older – alder – *Alnus incana*
osp – aspen – *Populus tremulus*
selje – goat willow – *Salix caprea*
rosehips – klunger – *Rubus fruticosus*

The material is commented in alphabetical order on the basis of the selected plant names in Norwegian. The figures relating to the frequency of place names in the various categories are approximate. As mentioned above the material is taken from the county of Hordaland, which makes out about 5% of the country's surface. The Central Place Name Register (SSR) contains about 65.000 named places from this county. About 30% of the named places bear secondary names, for instance *Almelandsvegen*, derived from the primary name *Almeland*. However, SSR comprises only names on public maps and signs so the total number of place names in Hordaland is considerably higher.

Names having *-land* as generic are one of the most frequent groups of the approximately 50.000 Norwegian farm names dating from the Medieval Ages and earlier. They make out about 2000 for the whole country. About 20% of the farm names on *-land* are found in Hordaland. Most of the names on *-land* are supposed to date from the first millennium (Sandnes & Stemshaug 1997). The *-land* group is also characterized by a relatively high percentage of plant names as specifics. More than 20 different plant names, mostly tree names, are used in names on *-land* in Hordaland.

Below I summarize very briefly the use of the various plants (trees) and then give an estimated number of place names of each category as well as a few examples. The plant names follow in alphabetical order based on the Norwegian plant names.

Alm 'elm' used to be a very valuable contribution to food and feed. The elm bark was dried and ground to meal and could be used for porridge for humans and for feed to the domestic animals. Still used for wooden products. Estimated number of place names: 100. Examples: *Almestø* (last

element is *stø* ‘place where something stands’), *Alldalen* (last element is *dal* ‘valley’).

Ask ‘ash’ is traditionally used for building material, the leaves for animal feed. Some years ago people were eager to boil ash for making a liquid which was supposed to improve the health. In the Norse mythology the ash (*Yggdrasil*) played an important role. Estimated number: 100. Examples: *Ask*, *Askevatnet* (last element is *vatn* ‘lake’), *Aksland* (*Ask-* > *Aks-*), *Eskjeflota* (last element is *flot* ‘small plain’).

Barlind ‘yew’ is very rare tree, and it is no wonder that it has been used in place names where it occurs. Sometimes only one tree may give rise to a name, obviously because of its uniqueness and mythological role. Estimated number: 18. Example: *Barlinddalen* (last element is *dal* ‘valley’)

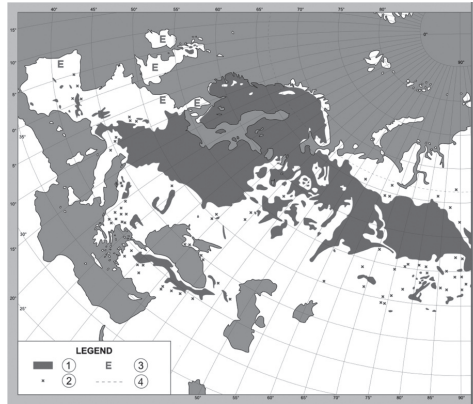
Bjørk ‘birch’ was used for various purposes, like feed, tools, roofs and heating. It is the most common species of the deciduous wood in Norway. Estimated number: 190. It is probably a little surprising that names containing *bjørk* are less frequent than names containing *osp* ‘aspen’ (see below), but one reason may be that *bjørk* is so common that it was less remarkable to use for naming.

Eik ‘oak’ has always been the most majestic among trees because of its high age as well as because of its construction qualities, not least for ship building. Estimated number: 190. Examples: *Eikås* (last element is *ås* ‘wooded hill’), *Eikhamrane* (last element is *hammar* ‘rock’).

Einer/brake/sprake ‘juniperus’ is quite common in Hordaland, mostly used as *brake*. It was used among other things for fence poles because of its durability. The branches were used as a part of the beer brewing process. Estimated number: 150. Examples: *Einelia* (last element is *li* ‘mountain side’), *Brakabakkane* (last element is *bakke* ‘hill’), *Sprakevika* (last element is *vik* ‘bay’). In the parish of Ullensvang the farm name *Eidnes* is supposed to contain *einer* as first element. Today only the word *brake* is used to name a juniper in the area. This is an example of a place name that seems to contain a forgotten plant name.

Furu ‘pine’ is the most widespread kind of conifers and very important as building material because of its firm wood quality. It grows in most parts of Norway. Estimated number: 380. Examples: *Furuberget* (last element is *berg* ‘mountain’, *Foreneset* (last element is *nes* ‘promontory’). *Furu* is the tree name which makes the highest score in the material. One reason that it is used more frequently in the place names than *bjørk* ‘birch’, may be that pine is more valuable. Map 2 shows the distribution in Europe.

Map 2. Distribution of pine, Norw. *fur*¹

Gran 'spruce' plays an important role as building material and for paper pulp. It does not grow traditionally in western Norway, but has been planted in many localities the last 100–150 years. Thus Map 3 is not quite in conformance with today's situation. However, the name *Granvin*, testified as *Granuin* 1330 AD, suggests that spruce has grown scattered in Hordaland in older times.

Map 3. Distribution of spruce, Norw. *gran*²

- 1 Available: <https://www.google.no/search?q=distribution+pine+map+europa> [accessed 06.04.2014].
- 2 Available: <https://www.google.no/search?q=distribution+pine+map+europa> [accessed 06.05.2014].

Hassel 'hazel' was used for making barrel hoop. This tree was also valued for its nuts. Estimated number: 120. Examples: *Hatlestrand* (*sl* > *tl*) (last element is *strand* 'beach'), *Hetlevika* (last element is *vik* 'bay').

Hegg 'bird cherry' grows scattered in sheltered habitation. Its berries were used for juice and even wine. Bird sherry was also used for predicting. Estimated number: 50. Examples: *Heggebotnen* (last element is *botn* 'hollow'), *Heggøyna* (last element is *øy* 'island').

Klunger 'bramble' is valuable for its hips, but not so useful for material. Estimated number: 30. Example: *Klungermyra* (last element is *myr* 'marsh').

Lind 'linden' was used among other things for making milk vessels and twining rope. Estimated number: 120. Examples: *Linda* 'the linden tree', *Lindholmen* (last element is *holme* 'small island')

Or/older 'alder' was of a more limited use, but had a good effect in the production of wooden coal, and for other purposes where smokeless fire was important. Estimated number: 200. Examples: *Oremyra* (last element is *myr* 'marsh'), *Oldervika* (last element is *vik* 'bay'), *Erdal* (last element is *dal* 'valley').

Osp/asp 'aspen' has some of the same qualities as alder, but was also used for building material and vessels. The aspen leaves were used as additional feed for sheep and goats. Estimated number: 240. Examples: *Ospehjellen* (last element is *hjell* 'shelf in a mountain side'), *Espenes* (last element is *nes* 'promontory'), *Asphaugen* (last element is *haug* 'hill'). *Espe* reflects an older form **Asp-vin*, where the last element is the lost word *vin* 'meadow', which has caused *i*-umlaut. Place names ending in *-vin* date back to the first millennium.

Raun/rogn 'rowan', its bark was used for boiling and thus making a soup for the emaciated animals in the spring. Rowan berries were used for humans as well as for cattle. Rowan habitation is more scattered than for instance birch habitation.

Selje 'goat willow', its bark and leaves were used as animal feed, and in the spring it used to be a popular activity to make flutes. Estimated number: 100. Examples: *Seljebotnen* (last element is *botn* 'hollow'), *Seljevika* (last element is *vik* 'bay').

As to the herbs I will restrict myself to one of the species, namely the already mentioned *kvann* 'angelica' as it most frequently occurs as element in place-names, both in names of natural features as well as in settlement names. Estimated number: 150. Examples *Kvannanuten* (last element is *nut* 'mountain, peak'), *Kvannåna* (last element is *å* 'river').

7. Concluding remark

A study of plant names as elements of place names gives a reliable idea of occurrence and distribution of the various plants. Through such a study it is also possible to see which plants were observed and looked upon as most interesting. The study may further give information about distribution of plants in earlier times, and of words which are no more used. The study may also have interest in a comparative context, within a single country as well as between countries.

Abbreviations

Norw. – Norwegian
sg. – singular

References

- Field 1972** – Field John. 1972. *English Field-Names*. London: David & Charles, Newton Abbot, 1972.
- Frege 1962** – Frege Gottlob. *Funktion, Begriff, Bedeutung*. Göttingen: Vandenhoeck, 1962.
- Gardiner 1954** – Gardiner Alan Henderson. *The Theory of Proper Names: a Controversial Essay*. 2nd ed. London: Oxford University Press, 1954.
- Gelling 1990** – Gelling Margaret. 1990. The Historical Importance of English Place-Names. *Proceedings of the XVIth International Congress of Onomastic Sciences*. Québec, Université Laval 16–22 August 1987. 85–103. Ed. by Boulanger J.-C. Québec: Les Presses de l'Université Laval, 1990.
- Høeg 1974** – Høeg Ove Arbo. *Planter i norsk tradisjon* [Plants in Norwegian tradition]. Oslo: Universitetsforlaget, 1974.
- NG** – *Norske Gaardnavne*. See Rygh 1910. Available: http://www.dokpro.uio.no/rygh_ng/rygh_felt.html [accessed 25.03.2014].
- Rygh 1910** – Rygh Oluf. *Norske Gaardnavne 11. Søndre Bergenhus Amt* [Norwegian Farm Names. Vol. 11. Søndre Bergenhus]. Ed. by Magnus Olsen. Kristiania: Fabricius, 1910.
- Sandnes & Stemshaug 1997** – Sandnes Jørn, Stemshaug Ola (eds.). *Norsk stadnamleksikon* [Norwegian Place Name Dictionary]. 3rd edition. Oslo: Samlaget, 1997.
- SSR** – *Sentralt stadnamregister* [Central Place Names Register]. Mapping Authority of Norway. Available: <http://www.norgeskart.no/#5/262458/6649763> [accessed 25.03.2014].

Plant Names in Place Names in a Municipality in Western Norway

Summary

Place names reflect all kinds of natural circumstances, and many of them are derived from words describing the two main living categories in nature, namely fauna and flora. In my paper I will concentrate on the latter. The research area is the municipality of Ullensvang in Western Norway. The extension of the municipality is close to 1400 square km, of which 80 per cent is constituted by mountainous areas. Only the narrow stretches along the fjord of Sörfjorden is built-over. The number of inhabitants in Ullensvang is about 3400 (2012). The main industries used to be cattle breeding and fruit and vegetables growing. Nowadays we find tourism and other small businesses in addition to fruit growing and jobs in various service. The extensive exploitation of pastures and woods in former days required a fine-meshed net of place names which also comprised names derived from plant and tree names (I use plant names for herb vegetation as well as for trees).

The place-name register of the Mapping Authority of Norway contains about 5000 place names from Ullensvang, and 300 reflect plant names which makes out 6 per cent. Some names like *Barlindi* 'the yew' is formed directly from the tree name, but most of the place names in the material follow the structure plant name as specific (first element) in genitive or stem form + generic (last element) of a topographic word, for instance *Lindehaugen* 'the limetree hill'. The number of various generics approaches one hundred, which means that there is a great variation of topographical features where plants grow. *Haug* 'hill', *nes* 'promontory', *dal* 'valley' are among the more frequent words, though none of them amounts to a high number. Mostly tree names are used to form place names, like *alm* 'elm' and *björk* 'birch', but one herb name is particularly frequent, namely *kvann* 'angelica'. Collective appellatives like *lauv* 'leaf' and *lyng* 'heather' occur in several names.

In addition to the analysis of the occurrence and distribution of various plant and tree names it will be interesting to see which of them are used in names of various features. And is there a difference with respect to names close to the settlements and names in the mountainous areas. Further the analysis may give some information on which plants have been of a certain interest at the time when the names were coined. For instance, has a particular plant name been used in a place name because the plant in question has had

a particular interest for people, or does it only tell about a relative occurrence of the plant or tree?

It should be taken into consideration that the Mapping Authority's place names register covers only a minor part of the total number of place names in Ullensvang. As I have access to a detailed collection of microtopyms in the municipality I will be able to search for additional information on plant names in place names in order to make the survey more complete.

Finally such an investigation may of interest for other areas in Norway as well as for name scholars in other countries. By comparing material from various areas it will be possible to see similarities and differences in the name giving process, and also similarities and differences in name typology.

Rosa Kohlheim

**NAME-GIVING PRACTICE
IN GERMANY AFTER THE REFORMATION:
A CASE-STUDY OF THE SOUTH GERMAN CITY OF
NUREMBERG**

1. Introduction

Whereas there exist many monographs dealing with the decline of the dithematic personal names of Germanic origin during the Middle Ages and the appearance of foreign names with a Christian connotation (names from the New Testament, names of saints) in the 12th century as well as with the general acceptance of this innovation by the end of the 15th century, the study of name-giving at the beginning of the new era has been hitherto rather neglected. Thus onomastic handbooks do not always inform accurately about the influence of the Reformation on the imposition of first names. As early as 1939 Georg Kietz, who had studied name-giving in the countryside around Leipzig in the 16th century, pointed out that the Reformation had not brought about an immediate change of the inventory of first names (Kietz 1939, 245). It is true that Adolf Bach mentions Kietz's findings in his systematic and fundamental work «Deutsche Namenkunde» (second edition 1953), but it is mainly Bach's assumption concerning the reduction of hagionyms as a consequence of the opposition to saints' worship and their replacement with names from the Old Testament in the Protestant areas (Bach 1953, § 310, 1) that has influenced later scholars and has been adopted by them without questioning. For example, Wolfgang Fleischer (Fleischer 1968, 60), Friedhelm Debus (Debus 1980/1997, 621), Wilfried Seibicke (Seibicke 1982, 136) and Gerhard Bauer (Bauer 1985, 144) emphasize in their introductions to onomastic studies the rejection of saints' names and the preferential imposition of names from the Old Testament among Protestants.

However, Michael Simon's monography on Catholic and Protestant name-giving in Westfalia, based mainly on registers of baptism (Simon 1989, 6), does not confirm these assumptions. His study clearly shows that towards the end of the 17th century the most frequent first names among Catho-

lics and Protestants were quite similar (Simon 1989, 196). Names from the Old Testament were not numerous (cf. Simon 1989, 270–307). Although in the meantime some names had acquired a rather Catholic or a rather Protestant connotation (Simon 1989, 200), the custom of naming children after their godfather or godmother, which was predominant at the time (Simon 1989, 215), supported to a great extent the maintenance of the traditional stock of first names (cf. Simon 1989, 217). These characteristic features of name-giving after the Reformation also apply to the Upper Palatinate according to the monograph of Rudolf Kleinöder (cf. Kleinöder 1996, 354 f., 359–419). Horst Naumann and Konstatin Huber show on the basis of military lists from the small town of Maulbronn in the Southwest of Germany that in 1546 and in 1608 some names from the Old Testament were in use, the predominant names, however, were still hagionyms and names from the New Testament (cf. Naumann, Huber 1999, 188, table 5). These authors rightly point out that Protestants only objected to saints as patron saints, but not to the transmission of their names to the next generation (Naumann, Huber 1999, 199, note 100). Nevertheless, recent publications still insist on the rejection of hagionyms (cf. Seibicke 2008, 134) and the frequent use of Old Testament names (Debus 2006, 29; Seibicke 2008, 134) on the part of Protestant families.

In this context, it seems worthwhile examining name-giving practice in the South German city of Nuremberg, where the Reformation was introduced in 1525.¹ The present study is based on the names contained in the inscriptions of three graveyards (Sankt Johannis, Sankt Rochus and Wöhrd) in Nuremberg dating from 1581 to 1608. These inscriptions have been carefully edited by Peter Zahn in 2008 (cf. Kohlheim 2009, 458–470). The persons mentioned in the inscriptions are mainly citizens belonging to the city's upper and middle classes (for example, members of the city council, doctors, jurists, theologians, merchants and prosperous craftsmen) who could afford to spend 8–10 guilders for a grave and further 10–15 guilders for a brass epitaph. In order to detect a possible evolution of name-giving the first names of two different periods are examined separately. The first period (1581–1589, inscriptions no. 1419–1883) includes the names of 552 men and 300 women, the second period (1600–1608, inscriptions no. 2460–2969) the names of 551 men and 533 women.²

1 The validity of H. Pohl's study of name-giving in Nuremberg from the 13th to the 18th centuries is in so far limited as his onomastic material is not sufficiently extensive and his classification of names not at all convincing (cf. Pohl 1998, 38–40, 46–49, 51, 54–55, 68–74).

2 As far as recognizable persons of French or Flemish origin were excluded.

2. Name-giving in Nuremberg 1581–1589 and 1600–1608

2.1. Male Names

The repertoire of male names documented in the first period (1581–1589) consists of 76 different name types (including 5 double names), that of the second period (1600–1608) contains 87 name types (including 8 double names).³ Though the stock of names is quite large in both periods name choice concentrates on a few names, *Hans* being by far the most frequent name (26.5% in the first period, 29% in the second period), as shown in Table 1.

Table 1. The Most Frequent Male Names

1581–1589		1600–1608	
Hans (Johann/es)	26.5%	Hans (Johann/es)	29.0%
Georg	10.1%	Georg	8.0%
Michael	4.2%	Konrad	3.8%
Leonhard	3.8%	Andreas	3.6%
Andreas/Endres	3.8%	Wolf(gang)	3.6%
Konrad	3.6%	Nicolaus	3.1%
Wolff[gang]	3.6%	Leonhard	2.4%
Peter	2.7%	Michael	2.4%
Christoph	2.5%	Peter	2.4%
Jacob	2.0%	Christoph	2.2%
Martin	2.0%	Jacob	2.2%
Paulus	2.0%	Paulus	2.2%

As follows from Table 1 the commonest names of both periods are the Christian connotated names that had been introduced in the Middle Ages and had played an important role since then: *Hans* mainly after St John the Baptist, *Andreas/Endres*, *Peter*, *Jacob* and *Paulus* after the Apostles of the same name, *Michael* after the archangel. There is no evidence that the names of well-known saints in Southern Germany were avoided since *Georg*, *Leonhard*, *Konrad*, *Wolfgang* and *Christoph* are present in both lists and *Martin* is replaced by *Nicolaus* in the second period. Although *Konrad* and *Wolfgang* are traditional names of Germanic origin their choice had

3 Concerning all male and female names mentioned below cf. Seibicke (1996, 1998, 2000, 2003, 2007), Wimmer, Melzer (1988), Kohlheim, Kohlheim (2007), Kohlheim (1977).

been supported by saints of the same name since the late Middle Ages. Nevertheless, among the most popular names, a slight decrease in the percentage of hagnonyms from 25.6% in the first period to 23.1% in the second period can be observed.

Apart from the New Testament names mentioned above, *Bartholomeus*, *Lazarus*, *Lukas*, *Markus*, *Matheus/Mathes*, *Philip*, *Simon* and *Zacharias* were in use in both periods, *Mathias* only in the first period. *Joachim*, after the father of the Virgin Mary, as well as the names of the Magi came to be bestowed more frequently since the 15th and 16th centuries. In Nuremberg *Kaspar* and *Balthasar* were more popular than *Melchior*.

Old Testament names were neither numerous nor frequent, as shown in Table 2.

Table 2. Male Names from the Old Testament

1581–1589		1600–1608	
Adam	2 persons	Adam	4 persons
Daniel	1	David	3
David	2	Abraham	1
Elias	2	Isaac	1
Jeremias	1	Jeremias	1
Esaias	1	Jonathan	1
Josias	1		
	10 persons = 1.8%		11 persons = 2.0%

Thus, in Nuremberg, there is no evidence for the postulated predominance of Old Testament names after the Reformation.

Moreover, the large stock of hagnonyms in both periods is quite remarkable. 41 out of 76 names documented between 1581 and 1589 are hagnonyms or, in the case of Germanic names, can be mainly regarded as such.⁴

4 The male hagnonyms documented in Nuremberg between 1581 and 1589 are in the order of their frequency *Georg*, *Leonhard*, *Wolf[gang]*, *Christoph*, *Martin*, *Heinrich*, *Nicolaus*, *Sebastian*, *Jeronimus*, *Sebald*, *Lorentz*, *Stephan*, *Erasmus*, *Ulrich*, *Frantz*, *Jobst*, *Valentin*, *Anthoni*, *Benedict*, *Bernhard*, *Eberhard*, *Herman*, *Sigmund*, *Veit*, *Wilhelm*, *Augustin*, *Erhard*, *Fabian*, *Ignatius*, *Justinus*, *Clemens*, *Meinrat*, *Moritz*, *Ruprecht*, *Severinus*, *Urban*, *Wendel*, *Wentzel*, *Wilibald*. 14 names, however, were borne by only one person, 7 names by 2 persons.

Between 1600 and 1608 their number is even higher: 45 out of 87 names.⁵ However, the patron saints of two local churches do not play an important role since the proportion of *Sebald* and *Lorentz* is only about 1%. In some cases, though there exist saints of the same name, other factors, namely dynastic and literary influences, have entered into the name-choice. Germanic names such as *Friedrich*, *Ludwig* and partly *Karl* have been supported by sovereigns of the same name, *Dietrich*, *Ernst* and also *Karl* by well-known heroes of medieval German literature. This also applies to *Alexander* since the adventures of Alexander the Great had been narrated by German poets in the Middle Ages. Family tradition accounts for the presence of two traditional names of Germanic origin, *Erkenbrecht* and *Marquard*, in the inventory of the second period. It is not surprising that their bearers were members of two leading families in Nuremberg. *Fabius*, the second element of a double name, is the only trace of the revival of classical names under the influence of humanism.

Towards the end of the 16th century and at the beginning of the 17th century, double names were still quite rare in Nuremberg. This is not surprising since the general acceptance of this onomastic innovation cannot be observed in Germany before the late 17th century. The name repertoire of the first period contains five double names (*Christophorus Fabius*, *Hans Bertholt*, *Hans Engelhard*, *Hans Jacob*, *Iobst Friderich*), that of the second period eight double names (*Hans Anthoni*, *Hans Conrad*, *Hans Ernst*, *Hans Hainrich*, *Hans Jobst*, *Hans Walther*, *Hans Wilhelm*, *Wolf Jacob*). There is a slight increase of the percentage of double names from 0.9% in the first period to 1.6% in the second period.

2.2. Female Names

The repertoire of female names of the first period (1581–1589) contains 36 different name types (including one double name), that of the second period (1600–1608) consists of 45 name types (including 5 double names). In comparison with the stock of male names the repertoire of female names is considerably smaller. As shown in Table 3, the difference

5 The male hagionyms documented in Nuremberg between 1600 and 1608 are in the order of their frequency *Georg*, *Conrad*, *Wolf[gang]*, *Nicolaus*, *Leonhard*, *Christoph*, *Martin*, *Heinrich*, *Sebastian*, *Lorentz*, *Stephan*, *Erhard*, *Jeronimus*, *Sebald*, *Wilhelm*, *Valentin*, *Veit*, *Ulrich*, *Albrecht*, *Ambrosius*, *Erasmus*, *Herman*, *Jobst*, *Urban*, *Anthoni*, *Augustin*, *Benedict*, *Bernhard*, *Blasius*, *Burckhard*, *Eberhard*, *Egidi*, *Eucharius*, *Fabian*, *Felix*, *Frantz*, *Gregorius*, *Leopold*, *Magnus*, *Maximilian*, *Moritz*, *Nicasius*, *Sigmund*, *Tiburtius*. 20 names, however, were borne by only one person, 6 names by two persons.

between the percentages of the most frequent female names, *Margaretha* and *Anna*, amounts to less than 1.0%, whereas that between *Hans* and *Georg* amounts to 16.4% in the first and 21% in the second period.

Table 3. The most frequent female names

1581–1589		1600–1608	
Margaretha	15.0%	Margaretha	15.2%
Anna	14.7%	Anna	14.3%
Katharina	11.3%	Barbara	10.3%
Barbara	10.3%	Ursula	8.3%
Ursula	7.3%	Katharina	7.9 %
Kunigunde	7.0%	Magdalena	7.1%
Elisabeth	4.7%	Maria	4.5%
Magdalena	4.7%	Kunigunde	3.9%
Helena/Elena	3.7%	Elisabeth	3.8%
Maria	3.3%	Apollonia	2.6%
Apollonia	2.7%	Helene/Elena	2.4%
Clara	2.0 %	Susanna	2.4%

As follows from Table 3, the most frequent names of both periods are Christian connotated names. The popularity of *Anna* goes back to the Middle Ages whereas the diffusion of *Magdalena* starts in the 15th century. In contrast to Southern Europe, *Maria* was little used in Germany during the Middle Ages since the name of the Virgin Mary was regarded as too sacred. *Maria* does not become a popular name until the 16th century. In Nuremberg its frequency rises from 3.3% in the late 16th century to 4.5% at the beginning of the 17th century. Saints' names (*Margaretha*, *Katharina*, *Barbara*, *Ursula*, *Kunigunde*, *Elisabeth*, *Helena*, *Apollonia*) are dominant in both lists. However, *Clara*, the name of a medieval saint, is replaced by *Susanna*, an Old Testament name, in the second period. On the whole, among the most frequent names a decrease in the percentage of hagnonyms from 64.0% to 53.5% and an increase of New Testament names from 22.7% to 25.9% can be observed.

Apart from the three New Testament names mentioned above, *Martha* and *Veronika* were in use in both periods, *Salome* only at the beginning of

the 17th century as the second element of a double name. The stock of female names from the Old Testament is also quite small, as shown in Table 4.

Table 4. Female Names from the Old Testament

1581–1589		1600–1608	
Susanna	2 persons	Susanna	13 persons
Judith	1	Eva	4
Rachel	1	Ester/Hester	3
Sara	1	Judith	1
	5 persons = 1,7%		21 persons = 3.8%

The upward trend of Old Testament names (from 1.7% to 3.8%) is mainly due to the increasing popularity of Susanna in the second period.

The repertoire of saints' names is rather extensive in both periods: 22 hagianyms out of 36 names in the first period,⁶ 25 hagianyms out of 45 names in the second period.⁷ Moreover, a Christian connotation can be assumed with regard to *Sibylla/Sibilla* since in the Middle Ages the prophecies of the ancient sibyls had also been related to Christ, as well as to *Regina*, a name alluding to the Virgin Mary as the «Queen of Heaven». The influence of humanism on name-giving was insignificant: *Lucretia* (2 occurrences) and *Kassandra* (1 occurrence) only appear in the first period. At the beginning of the 17th century *Camilla* is documented as the second element of a double name, in the case of *Cornelia*, attested in the second period, the name can be a classical revival or the feminization of the hagianym *Cornelius*. However, feminizations of male names were not yet common in Nuremberg by the end of the 16th century or at the beginning of the 17th century. There is no occurrence between 1581 and 1589 in our onomastic material and only two feminizations, *Benigna* and *Maria Jacobe*, are documented in the

6 The female hagianyms documented in Nuremberg between 1581 and 1589 are in the order of their frequency *Margaretha*, *Katharina*, *Barbara*, *Ursula*, *Kunigunde*, *Elisabeth*, *Helena/Elena*, *Apollonia*, *Clara*, *Dorothea*, *Christina*, *Gertrud*, *Sophia*, *Agnes*, *Amalia*, *Cecilia*, *Cordula*, *Euphrosina*, *Justina*, *Lucia*. *Ottilia*, *Sabina*. 9 names, however, were borne by only one person.

7 The female hagianyms documented in Nuremberg between 1600 and 1608 are in the order of their frequency *Margaretha*, *Barbara*, *Ursula*, *Katharina*, *Kunigunde*, *Elisabeth*, *Apollonia*, *Helena/Elena*, *Dorothea*, *Sabina*, *Clara*, *Felicitas*, *Walburg*, *Agnes*, *Christina*, *Juliana*, *Gertrud*, *Agatha*, *Brigida*, *Sophia*, *Amalia*, *Beatrix*, *Cordula*, *Euphrosina*, *Scholastica*. 5 names, however, were borne only by one person, 3 names by two persons.

second period. Traditional female names of Germanic origin were no longer in use. The choice of *Kunigunde* and *Gertrud* in both periods, that of *Walburg* in the second period was supported by saints of the same name. Together with the classical names, *Rosina* (2 occurrences) is one of the few secular names in both inventories. The reasons for its appearance in Germany in the 16th century and its rather frequent use until the 19th century are unknown. *Rosina* can easily be explained as a derivation of *Rosa*, the only problem is that *Rosa* does not become a popular name until the 18th century.

Female double names are not yet frequent. *Anna Maria* is the only double name documented in the first period whereas *Anna Maria*, *Anna Sophia*, *Maria Jacobe*, *Maria Salome* and *Sabina Camilla* occur in the second period.

3. Conclusions

After the Reformation, the most frequent male and female names in Nuremberg are still the Christian connotated names (i.e. New Testament names and hagionyms) that had become increasingly popular since the Middle Ages. The few German names still present in the inventory are either saints' names or names supported by dynastic and literary models. There is no evidence for the postulated popularity of Old Testament names. The predominance of *Johannes/Hans* and the increasing frequency of *Maria* are also found elsewhere in Germany. In Nuremberg, the influence of humanism on name-giving is insignificant, double names are not yet commonly used, feminizations of male names are still very rare.

Just to sum up: The Reformation did not bring immediately a new mode of personal naming. A differentiation between Catholic and Protestant name-giving became evident only in the course of the 17th and 18th centuries even if both religious denominations still had many traditional names in common. Thus, for example, the names of the saints of the Counter-Reformation (e.g. *Ignaz*, *Franz Xaver*, *Alois*, *Theresia*) became specific Catholic names, whereas semantically transparent, new religious names like *Fürchtegott* ('fear God'), *Traugott* ('trust in God') were in use only by Protestants. But these later changes are not yet documented in our sources.

Source

Die Inschriften der Friedhöfe St. Johannis, St. Rochus und Wöhrd zu Nürnberg [1581 bis 1608]. Gesammelt und bearbeitet von Peter Zahn. Die deutschen Inschriften. Herausgegeben von den Akademien der Wissenschaften Göttingen, Heidel-

berg, Mainz, München und der Österreichischen Akademie der Wissenschaften in Wien. 68. Band. Münchener Reihe 11. Band. Die Inschriften der Stadt Nürnberg 2. Wiesbaden: Dr. Ludwig Richter Verlag, 2008.

References

- Bach 1953** – Bach Adolf. *Deutsche Namenkunde I, 2. Die deutschen Personennamen in geschichtlicher, geographischer, soziologischer und psychologischer Betrachtung*. 2. Aufl. Heidelberg: Winter, 1953.
- Bauer 1985** – Bauer Gerhard. *Namenkunde des Deutschen*. Bern, Frankfurt am Main, New York: Lang, 1985.
- Debus 1980/1997** – Debus Friedhelm. Onomastik. *Lexikon der Germanistischen Linguistik*. Ed.: Althaus Hans Peter, Henne Helmut, Wiegand Herbert Ernst. 2. Aufl. Tübingen: Niemeyer, 1980, S. 187–108. – Debus Friedhelm. *Kleinere Schriften*. Vol. 2. Hildesheim, Zürich, New York: Olms, 1997, S. 604–628.
- Debus 2006** – Debus Friedhelm. *Reclams Namenbuch. Deutsche und fremde Vornamen nach Herkunft und Bedeutung erklärt*. Stuttgart: Reclam, 2006.
- Fleischer 1968** – Fleischer Wolfgang. *Die deutschen Personennamen. Geschichte, Bildung und Bedeutung*. 2. Aufl. Berlin: Akademie Verlag, 1968.
- Kietz 1939** – Kietz Georg. Die Personen- und Familiennamen im Leipziger Lande zur Zeit Luthers. *Zeitschrift für Namenforschung*, 1939, 15, S. 244–261.
- Kleinöder 1996** – Kleinöder Rudolf. *Konfessionelle Namengebung in der Oberpfalz von der Reformation bis zur Gegenwart*. Frankfurt am Main: Lang, 1996.
- Kohlheim 2009** – Kohlheim Rosa. [Rec. par] Die Inschriften der Friedhöfe St. Johannis, St. Rochus und Wöhrd zu Nürnberg. Wiesbaden, 2008 // *Beiträge zur Namenforschung*, N. F., 2009, 44, S. 468–470.
- Kohlheim, Kohlheim 2007** – Kohlheim Rosa, Kohlheim Volker. *Duden. Lexikon der Vornamen. Herkunft, Bedeutung und Gebrauch von über 8000 Vornamen*. 5. Aufl. Mannheim: Dudenverlag, 2007.
- Kohlheim 1977** – Kohlheim Volker. *Regensburger Rufnamen des 13. und 14. Jahrhunderts. Linguistische und sozio-onomastische Untersuchungen zu Struktur und Motivik spätmittelalterlicher Anthroponymie*. Wiesbaden: Steiner, 1977.
- Naumann, Huber 1999** – Naumann Horst, Huber Konstantin. *Die Maulbronner Musterungslisten aus namenkundlicher Sicht*. Pforzheim: Landratsamt Enzkreis, Kreisarchiv, 1999.
- Pohl 1998** – Pohl Horst. *Einflüsse auf die Vornamenwahl in Leipzig und Nürnberg vom 13. bis zum 18. Jahrhundert*. Neustadt an der Aisch: Schmidt, 1998.
- Seibicke 1982** – Seibicke Wilfried. *Die Personennamen im Deutschen*. Berlin, New York: de Gruyter, 1982.
- Seibicke 1996, 1998, 2000, 2003, 2007** – Seibicke Wilfried. *Historisches deutsches Vornamenbuch*. 5 Vol. Berlin, New York: de Gruyter, 1996–2007.
- Seibicke 2008** – Seibicke Wilfried. *Die Personennamen im Deutschen*. 2. Aufl. Berlin, New York: de Gruyter, 2008.

Simon 1989 – Simon Michael. *Vornamen wozu? Taufe, Patenwahl und Namengebung in Westfalen*. Münster: Coppenrath, 1989.

Wimmer, Melzer 1988 – Wimmer Otto, Melzer Hartmann. *Lexikon der Namen und Heiligen*. 6. Aufl., bearbeitet von J. Gelmi. Innsbruck, Wien: Tyrolia, 1988.

Name-giving Practice in Germany after the Reformation: A Case-Study of the South German City of Nuremberg

Summary

Whereas there exist many monographs dealing with the decline of the bithematic personal names of Germanic origin during the Middle Ages and the appearance of foreign names with a Christian connotation (names from the New Testament, names of saints) in the 12th century as well as with the general acceptance of this innovation by the end of the 15th century, the study of name-giving at the beginning of the new era has been hitherto rather neglected. The present study is based on the names contained in the inscriptions of three graveyards in Nuremberg dating from 1581 to 1608. It is worth mentioning that Nuremberg adopted the Reformation in 1525. In order to detect a possible evolution of name-giving practice the first names of two different periods are examined separately. The first period (1581–1589) includes the names of 552 men and 300 women, the second period (1600–1608) the names of 551 men and 533 women. Our analysis shows the important role of hagionyms (e. g. *Georg, Margareta, Barbara, Katharina, Ursula*) in both periods in spite of the protestant Reformation, the small number of male and female names from the Old Testament (in contrast to what is often written in the handbooks), the extremely high frequency of the male name *John* (in the German form *Hans*) and the increasing popularity of the female name *Maria*. It becomes evident that the Reformation did not bring immediately a new mode of personal naming. A differentiation between Catholic and Protestant name-giving became evident only in the course of the 17th and 18th centuries even if both religious denominations still had many traditional names in common.

Ewa Majewska

**EINFLUSS DER VORNAMEN VON ELTERN UND PATEN
AUF DEN NAMENSCHATZ DER DEUTSCHEN
UND NIEDERLÄNDISCHEN PROTESTANTISCHEN
TÄUFLINGE IM 19. UND 20. JAHRHUNDERT**

Die traditionelle Namengebung kommt vor allem in der Nachbenennung zum Ausdruck. Unter der 'Nachbenennung' verstehen wir nach Debus (Debus 1973, 386) die «Vererbung des vollen Namens von einer älteren Generation auf die junge Generation». Kinder werden nach den Eltern, Großeltern oder nach anderen Familienmitgliedern benannt, um die Familienbande zu festigen. Solch eine Tradition trägt dazu bei, dass bestimmte Namen über verschiedene Generationen wiederholt werden. Man will die Voreltern damit verehren und eine gewisse Kontinuität in der Familiengeschichte fortsetzen. Viele sehen das als eine Verpflichtung an, andere wollen die Nachbenennung als eine individuelle und persönliche Geste den Eltern gegenüber auffassen (Darmstra 1987, 23). Außer den Familienmitgliedern sind auch oft Paten die Namenspender, die oft Angehörige der Familie sind. Die Patenschaft schafft zwischen dem Paten und dem Täufling eine geistliche Verwandtschaft, die dem Paten eine bevorzugte Stellung einräumt. Diese besondere Position der Paten kommt in der Namengebung zum Ausdruck. Dem Täufling wird der Name seines Paten gegeben (Masser 1980, 327).

Das wichtigste Motiv bei der Nachbenennung ist das Andenken, die Erinnerung an Vorfahren. Es kommt vor, dass man dem Kind den Namen eines Vorfahrens gibt, um einen 'glückbringenden' Namen in der Familie zu behalten, mit dem Wunsch, das Kind sollte dem Vorfahren nacheifern (Fleischer 1968, 65).

Schon die Germanen haben die Beziehungen zwischen den Namen verwandter Personen innerhalb der engeren Familie gestiftet. Die Zusammengehörigkeit einer Sippe drückten sie durch den Stabreim aus. Die Namen der Geschwister oder der Eltern und Kinder hatten den gleichen Anlaut. Als Vorbild kann man hier die königlichen Brüder aus dem «Nibe-

lungenlied»: *Gunther – Gernot – Giselher* oder die Reihe aus dem «Hildebrandslied»: *Heribrant* (Großvater) – *Hiltibrant* (Vater) – *Hadubrant* (Sohn) anführen (Fleischer 1968, 18).

Die Nachbenennung spielte früher eine viel wichtigere Rolle in der Vornamengebung der Deutschen und Niederländer als es jetzt der Fall ist. In der niederländischen Provinz Holland wurde das erste Kind meistens nach den Großeltern benannt. Wenn es ein Junge war, bekam er den Namen nach dem Großvater von väterlicher Seite. Im Falle, wenn das erste Kind ein Mädchen war, war die Nachbenennung unterschiedlich. In den Provinzen Holland und Utrecht bekam das Mädchen den Namen nach der Großmutter von väterlicher Seite, in anderen Provinzen, wie z.B. in Gelderland und Overijssel, meistens den Namen der Großmutter von mütterlicher Seite (Blok, Kampers, Wagemans 1961, 6f).

In Ostfriesland herrschten lange Zeit bei der Namengebung Bräuche, die streng eingehalten wurden. Die ersten vier Kinder wurden nach den vier Großeltern benannt, in der folgenden Reihenfolge: Vaters Vater, Mutters Mutter, Vaters Mutter, Mutters Mutter, die weiteren Kinder nach sonstigen Verwandten. Wenn es sich dabei ergab, dass Söhne nach Frauen, Töchter nach Männern genannt werden mussten, wurden die Formen der Namen der Namengeber entsprechend verändert, soweit es keinen ähnlich lautenden Namen gab. Aus Männernamen wurden Frauennamen gebildet, aus Frauennamen Männernamen (Raveling 1964, 8).

Als Vorbild dienen auch die Vornamen der Eltern. Manchmal sind diese auch nach ihren Eltern benannt worden, so dass die Namen in der Familie wiederholt und erhalten bleiben.

Nach dem 2. Weltkrieg ist sowohl in Deutschland als auch in den Niederlanden eine Tendenz zu beobachten. Es vollzieht sich eine Art Abwendung von der traditionellen Namengebung. Diese Tendenz ist auf die Verselbständigung des Einzelmenschen zurückzuführen. Man will sich aus allzu engen Bindungen und Traditionen befreien. Von den in Ostfriesland im Rahmen einer Umfrage befragten 1680 Kindern hatten 28% einen frei gewählten Namen. Die übrigen Kinder wurden, mit wenigen Ausnahmen, nach Verwandten genannt. Die oben beschriebene Reihenfolge wurde nicht mehr streng eingehalten (Raveling 1964, 8).

In der folgenden Untersuchung wurde erforscht, ob die Nachbenennung nach den Eltern in der Vornamengebung der deutschen und niederländischen Protestanten im 19. und 20. Jahrhundert gebräuchlich war. Es wurde auch die Rolle der Paten bei der Namengebung untersucht. Dazu wurden

zwei Städte, Amsterdam und Braunschweig gewählt, wo die meisten Einwohner Protestanten sind. In beiden Städten wurden Taufregister der evangelischen Kirchen analysiert. Es wurden zwei Jahrgänge gewählt: das Jahr 1828 und das Jahr 1958, um zu beobachten, wie sich der Namenschatz hundertdreißig Jahre später geändert hat. Es wurde untersucht, ob die Nachbenennung in den genannten Ländern stattfand, und ob man die Täuflinge nach den Eltern oder lieber nach den Paten benannte. In jedem Jahrgang wurde die Nachbenennung im Falle des ersten, zweiten, dritten usw. Vornamens untersucht. Die Ergebnisse sind in Prozenten angegeben. Weibliche und männliche Vornamen wurden getrennt dargestellt. In Klammern wurde die Anzahl der Personen angegeben, die denselben Vornamen trugen.

Vornamengebung im 19. Jahrhundert: Die Niederlande – 1828

Taufregister der evangelischen Kirche (Amsterdam)

Kinderzahl: 150

Totale Vornamenzahl: 225

Vornamensammlung: 105 Vornamen

Weibliche Vornamen

Diese Sammlung enthält 59 unterschiedliche Vornamen, die in alphabetischer Reihenfolge aufgezählt worden sind:

Adriana (2), Aletta, Alida (3), Anna (5), Antje, Antonetta, Arendina, Barbara, Barendina, Catharina (7), Christina (5), Cornelia (3), Dorothea, Elisabeth (4) Elizabeth (7), Engelina, Everdina, Francisca, Fransijntje, Frederika (2), Geertruida, Geertruijda, Geertruy, Gerritje, Gesina, Grietje (2), Hedwig, Helena, Hendrika (3), Hendrikje (2), Henriëtta (2), Hermina, Jacoba, Jakoba (2), Jakobina, Jansje, Joanna, Johanna (12), Judit, Justina, Lena, Louisa, Magdalena, Margaretha (7), Margo, Maria (8), Marianna, Matje, Neeltje (3), Nizette, Paulina, Petronella, Poulina, Rebecka, Sara, Sophia, Susanna, Teunis, Wilhelmina (3).

Männliche Vornamen

Die männlichen Vornamen tauchen in der Anzahl von 46 auf. Sie wurden auch alphabetisch angeordnet:

Adrianus (2), Albert, Albertus, Alowijn, Antonie (4), Barend, Bernardus, Casper, Christiaan (3), Christoffel, Coenraad, Cornelis (3), Daniël,

Duke, Elias, Engbertus, Engelbert, Franciscus, Frederik (4), Geerard, Gerrit (2), Gijsbert, Hendrik (8), Henri, Herman, Hermanus, Isaac, Jacob (7), Jacobus (7), Jan (9), Johannes (4), Johannis, Jonas, Joseph, Josephus, Jozephus, Karel, Klaas, Lambertus (2), Nicolaas, Petrus (2), Pieter (6), Rijnhardus, Rudolph, Wilhelmus (2), Willem (8).

Aus dem Jahr 1828 wurden bei den niederländischen Protestanten Vornamen von 150 Täuflingen untersucht, die bei der Taufe insgesamt 225 Vornamen bekamen. Die Tabelle 1 zeigt, dass die Nachbenennung vor allem im Falle des ersten Vornamens vorkam. 16,7% der Täuflinge bekamen den ersten Vornamen nach den Eltern. Nach den Paten wurden 12,6% der Täuflinge benannt. Im Falle des zweiten und des dritten Vornamens trat die Nachbenennung nur im geringen Ausmaß auf. Nach den Eltern wurde der zweite Vorname bei 2,7% und der dritte bei 1,3% vergeben. Die Benennung nach den Paten erfolgte im Falle des zweiten Vornamens bei 2% und im Falle des dritten Vornamens bei 0,7% der Täuflinge (s. Tabelle 1).

Tabelle 1. Vornamen nach Eltern und Paten – Amsterdam 1828

	Eltern	Paten
1. Vorname	16,7%	12,6%
2. Vorname	2,7%	2%
3. Vorname	1,3%	0,7%

Vornamengebung im 19. Jahrhundert: Deutschland – 1828

Taufregister der evangelischen Kirche (Braunschweig)

Kinderzahl: 81

Totale Vornamenzahl: 242

Vornamensammlung: 72 Vornamen

Weibliche Vornamen

Im versammelten Material wurde folgendes Namengut der Mädchen angetroffen, das 43 Vornamen umfasst:

Adelfrid, Albertine, Alwine (2), Anna (3), Antonia, Augusta (6), Aurelia, Carolina (6), Caroline, Christiane (3), Christina, Clara, Conradina, Dorothea (2), Dorotte (3), Eleonora, Elisabeth, Elise (4), Emilia (4), Ernes-

tina, Ernestine (2), Ferdinandine, Friederike (5), Gerhardine, Helena (2), Henrietta (2), Henriette (3), Ida, Jacobina, Johanna (13), Julianna, Louisa, Louise (4), Luisa, Maria (10), Mathilde, Paulina, Philippina, Rosetta, Sophia (5), Theodora (2), Wilhelmina (5), Wilhelmine.

Männliche Vornamen

Der männliche Namenschatz enthält folgende 29 Vornamen:

Adolf, Albert, Amandus, Anton, August (9) Bernhard, Carl (18), Christian (5), Conrad (2), Eduard, Ernst (4), Franz (4), Friedrich (11), Georg (2), Gottfried (2), Gottlieb, Gustaw, Heinrich (13), Hermann (4), Johann (13), Julius (5), Justus, Louis (2), Ludwig (5), Martin, Philip, Theodor (8), Werner, Wilhelm (13).

In der evangelischen Kirche in Braunschweig wurden 1828 81 Kinder getauft, denen man insgesamt 242 Vornamen gab. Der Vornamenschatz umfasst insgesamt 72 Vornamen. Die Benennung nach den Paten war beliebter als die nach den Eltern. Der erste Vorname wurde zu 28,4% nach den Paten und zu 24,7% nach den Eltern vergeben. Den zweiten Vornamen bekamen 17,3% der Kinder nach den Paten und viel seltener nach den Eltern (8,6%). Auch der dritte Vorname wurde oft nach den Paten gegeben (12,3%), während nach den Eltern nur 2,5% der Täuflinge benannt wurden. Die Benennung nach den Paten trat auch beim vierten (3,7%) und fünften Namen (1,2%) auf (s. Tabelle 2).

Tabelle 2. Vornamen nach Eltern und Paten – Braunschweig 1828

	Eltern	Paten
1. Vorname	24,7%	28,4%
2. Vorname	8,6%	17,3%
3. Vorname	2,5%	12,3%
4. Vorname	–	3,7%
5. Vorname	–	1,2%

Vornamengebung im 20. Jahrhundert: die Niederlande – 1958

Taufregister der evangelischen Kirche (Amsterdam)

Kinderzahl: 152

Totale Vornamenzahl: 269

Vornamensammlung: 195 Vornamen

Weibliche Vornamen

Im Amsterdamer Namenschatz wurden folgende 90 weibliche Vornamen gefunden:

Aaltje, Alexandra, Anna (2), Anne, Antonia, Arletta, Astrid, Bastiana, Bouke, Carla, Carola, Carolina, Catharina, Christiana, Cornelia (2), Eelkje, Eleonora, Elisabeth, Ellen, Elly, Emile, Fanny, Felicia, Florence, Francisca (2), Françoise, Edith, Djoke, Georgine, Gijsberta, Hellena, Gerda, Hendrika (2), Hendrina (2), Hermine, Henriette, Hielkje, Huberdina, Huibertje, Ida, Ina, Ingrid (4), Irene, Johanna (3), Joke, Jolanda, Jolande, Joanne, Judith, Karolien, Karolina, Klazina, Lamberta, Lilian, Louise (2), Lydia, Madeline, Margaretha (3), Margje, Margreet, Maria (4), Marian, Marie, Marijke (2), Marion, Marja, Martha, Mary, Meilan, Mirjam (2), Monica, Odette, Peggy, Petronella, Pieterrella, Reina, Rina, Ruth, Rosalinde, Rosina, Sandra, Saskia, Sylvia, Trijntje, Wijnandina, Wilhelmina (3), Wijke, Wilma (2), Yvonne, Zwany.

Männliche Vornamen

Der männliche Namenschatz bestand aus 105 Vornamen:

Aaldrik, Aart, Adri, Adriaan, Adriani, Albert (3), Alexander (2), Alfred, André, Andries, Anton, Antoon, Anthonie, Antonie, Armand, Arne, Bastiaan, Bernard (2), Bertus, Carel, Christiaan (2), Coen, Cor, Cornelis (7), Daniël, Danny, Dante, Dennis, Desirée, Dirk, Eduard, Enne, Eric, Erik (2), Ernst, Evert, Ewoud, Fleur, Ferdinand, Fernandus, Floris, Franklin, Frans (3), Freerk, Gerard (2), Gerrit, Gijsbert, Godfried, Hans (3), Hendrik (7), Hendrikus, Henri, Henricus, Herman, Hieronymus, Hubertus, Hugo (2), Jacob, Jan (11), Jasper, Jeroen, Joannes, Johan (2), Johannes (7), John, Johnny, José, Lieven, Lucas, Maarten (2), Maas, Marcel, Marcus, Marius, Markus, Marten, Martinus, Maurice, Naris, Nico, Nicolaas (2), Onno, Otto, Paul, Pieter, Querino, René, Rens, Richard, Robbert, Robert (5), Robertus, Rokus, Ronald (3), Roy, Rudolf, Rudolph, Samson, Siebren, Theo, Theodoor, Thomas, Wiebe, Wilfred, Willem (5).

In den niederländischen Taufregistern aus dem Jahr 1958 wurden Namen der 152 Täuflinge untersucht, denen man 269 Vornamen gegeben hatte. Der Namenschatz besteht aus 195 Vornamen.

Tabelle 3. Vornamen nach Eltern und Paten– Amsterdam 1958

	Eltern	Paten
1. Vorname	11,8%	–
2. Vorname	6,6%	0,6%
3. Vorname	1,3%	–

Wie die Tabelle 4 zeigt, war die Benennung nach den Paten kaum beliebt. Im Falle des zweiten Vornamens betrug das Ergebnis 0,6% der Täuflinge. Beim ersten und dritten Vornamen kam die Benennung nach den Paten überhaupt nicht vor. Doch schien dieser Brauch nicht ganz in Vergessenheit geraten zu sein, denn 11,8% der Kinder bekamen den ersten Vornamen nach den Eltern. Im Falle des zweiten Vornamens gab es noch 6,6% der nach den Eltern benannten Täuflinge. Sogar im Falle des dritten Vornamens kam die Nachbenennung noch vereinzelt vor (1,3%).

Deutschland im 20. Jahrhundert – Deutschland 1958

Taufregister der evangelischen Kirche

Kinderzahl: 106

Totale Vornamenzahl: 213

Vornamensammlung: 131 Vornamen

Weibliche Vornamen

Die weiblichen Vornamen (69), die das Taufregister enthielt, waren die folgenden:

Adelheid, Andrea (2), Anelore, Angela, Annette (3), Auguste, Barbara (2), Beate, Beatrise, Berta, Bertel, Bettina (2), Birgit (2), Carola, Charlotte, Christa, Christiane, Corinna, Cornelia (2), Dagmar, Daniella, Dorothea (2), Elda, Elfriede, Elisabeth (2), Ellen, Emma, Erika, Erna, Friederike (2), Gertrud, Gesine (2), Gisela (2), Hanna, Heidi, Heidrun, Heike, Helga, Hildegard, Ilse (2), Inge, Ingrid, Irene, Iris, Irmgard, Johanna, Jutta, Karin (2), Katrin, Kerrin, Lore, Luise, Margarete, Margita, Margret, Maria (2), Marion, Martina (2), Monika (2), Petra (2), Renate, Rose, Ruth (2), Sabine (2), Susanne (4), Sybille (2), Ursula, Ute, Waltraut.

Männliche Vornamen

Im Taufregister wurden 62 Vornamen angetroffen:

Achim (2), Andreas (5), Arndt, Arno, Arthur, Axel, Bernd (2), Bernhard (2), Christian (2), Christoph, Detlef, Dirk, Egon, Erich, Ernst, Eugen, Fritz, Georg (3), Gerd, Günter (2), Günther (2), Hans (7), Harald, Hartmut (2), Heinrich, Heinz (4), Helmut, Herbert (2), Horst (2), Ingo, Jens, Joachim (3), Jochen, Jürgen, Jörg (2), Karl, Kay, Klaus (3), Knut, Kurt (2), Lorenz, Manfred, Martin (2), Mathias, Michael (9), Otto (2), Peter (8), Rainer, Ralf, Reinhard, Ricardo, Richard, Roland (2), Rudolf, Siegmund, Thomas (7), Ulrich, Uwe (5), Werner, Wilfried, Wilhelm (3), Wolfgang (2).

Im Jahre 1958 wurden ins Braunschweiger Taufregister der Kirche St. Katharinen 213 Vornamen von 106 Täuflingen eingetragen. Die Namenssammlung umfasst 131 Vornamen.

Tabelle 4. **Vornamen nach Eltern und Paten- Braunschweig 1958**

	Eltern	Paten
1. Vorname	3,8%	4,7%
2. Vorname	7,5 %	11,3%
3. Vorname	1,9%	11,3%

Besonders beliebt war die Benennung nach den Paten (11,3%). Das Ergebnis bezog sich auf den zweiten und dritten Vornamen. Man sieht es deutlich, dass die Nachbenennung nach den Eltern vor allem im Falle des zweiten Vornamens relevant war (7,5%). Beim dritten Vornamen wurden nur 1,9% der Täuflinge nach den Eltern benannt.

Zusammenfassung

19. Jahrhundert (1828)

Im 19. Jahrhundert war die Nachbenennung in Deutschland sehr beliebt. Davon zeugen die Prozentsätze, die sowohl für die Namen nach den Paten (28,4%) als auch die nach den Eltern (24,7%) ziemlich hoch sind.

Es gibt einen deutlichen Unterschied zwischen den Deutschen und den Niederländern. In den Niederlanden war das Interesse für die Nachbenennung kleiner als in Deutschland. Rund 17% der niederländischen Täuflinge bekamen den ersten Vornamen nach den Eltern. Das Interesse für Patennamen betrug 12,6% (s. Tabelle 6)

Tabelle 5. **Erster Vorname**

	Eltern	Paten
NL	16,7%	12,6%
D	24,7%	28,4%

Im Falle des zweiten Vornamens zeigten die Deutschen eine viele kleinere Vorliebe für die Nachbenennung nach den Eltern, doch das Interesse ist hier etwas größer als bei den Niederländern. Nach den Eltern wurden 8,6% der Kinder benannt, während in Amsterdam nur 2,7% der Kinder den zweiten Namen nach den Eltern erhalten hatten. Nach den Paten bekamen

17% der deutschen und 2% der niederländischen Täuflinge ihren zweiten Namen (s. Tabelle 7).

Tabelle 6. **Zweiter Vorname**

	Eltern	Paten
NL	2,7%	2%
D	8,6%	17%

Auch der dritte Vorname wurde in Deutschland am liebsten nach den Paten gegeben (12,3%). Die Nachbenennung nach den Eltern kam bei 2,5% der deutschen Täuflinge vor. Bei 1,3% der niederländischen Kinder wurde die Nachbenennung nach den Eltern festgestellt. Dagegen war das Ergebnis bei Patennamen sehr gering und betrug 0,7% (s. Tabelle 8).

Tabelle 7. **Dritter Vorname**

	Eltern	Paten
NL	1,3%	0,7%
D	2,5%	12,3%

20. Jahrhundert (1958)

Im zwanzigsten Jahrhundert vergrößerte sich die Zahl der Vornamen. Es kamen neue fremde Vornamen in den Namenschatz. Die Nachbenennung nach den Eltern und die Benennung nach den Paten wurden seltener kultiviert.

Im Falle des ersten Vornamens kam in den Niederlanden die Nachbenennung nach den Eltern öfter vor (11,8%). In Deutschland bekamen 3,8% der Kinder den Namen nach den Eltern. Nach den Paten wurden in den Niederlanden keine Kinder benannt, in Deutschland – 4,7% (s. Tabelle 9).

Tabelle 8. **Erster Vorname**

	Eltern	Paten
NL	11,8%	–
D	3,8%	4,7%

Der Schwerpunkt der Nachbenennung wurde auf den zweiten Vornamen verschoben. Die Prozentsätze sind hier beträchtlich größer. Wieder

war das Interesse dafür bei den Deutschen größer (7,5%) als bei den Niederländern (6,6%). In Deutschland wurden die Kinder öfter nach den Paten benannt (11,3%). Die Amsterdamer Protestanten legten kaum Wert auf die Patennamen (0,7%) (s. Tabelle 10).

Tabelle 9. **Zweiter Vorname**

	Eltern	Paten
NL	6,6%	0,7%
D	7,5 %	11,3%

Die Nachbenennung beim dritten Vornamen ist anhand der Tabelle 11 dargestellt. Die Nachbenennung nach den Eltern kam bei beiden Nationen selten vor. Die Ergebnisse belaufen sich hier auf 1,3% bei den Niederländern und 1,9% bei den Deutschen. Im Falle des dritten Vornamens fand die Benennung nach den Paten nur bei den Deutschen statt (11,3%). Die Holländer zeigten gar kein Interesse dafür (s. Tabelle 11).

Tabelle 10. **Dritter Vorname**

	Eltern	Paten
NL	1,3%	-
D	1,9%	11,3%

Im 19. Jh. war das Interesse für die Nachbenennung bei den untersuchten Nationen wesentlich größer als im 20. Jh. Im Jahre 1828 legten die Deutschen den größten Wert auf die Benennung nach den Paten im Falle des ersten Vornamens (28,4%). Sie waren auch an der Nachbenennung nach den Eltern am meisten interessiert (24,7%). Der zweite Vorname wurde von den Deutschen am liebsten nach den Paten vergeben (17%). Beim dritten Vornamen wählten auch die Deutschen am meisten die Patennamen für ihre Kinder aus (12,3%). Für die Deutschen schien also die Nachbenennung als Ausdruck der Familientradition und der Gebrauch von Patennamen wichtig zu sein.

Im 20. Jahrhundert kamen neue Namen in den Namenschatz, auch Namen fremder Herkunft und ihre Zahl vergrößerte sich. Im Jahre 1958 waren die Holländer an der Nachbenennung nach den Eltern im Falle des ersten Vornamens am meisten interessiert (11,8%). Dagegen zeigten sie überhaupt kein Interesse für die Patennamen.

Am öftesten benannten die Deutschen ihre Kinder nach den Paten (4,7%), obwohl der Unterschied zwischen dem Jahr 1958 und 1828 groß ist. Im Jahre 1828 bekamen 28,4% der getauften Kinder den ersten Namen nach den Paten. Die Deutschen haben auch den zweiten Vornamen nach den Paten am meisten gegeben (11,3%). Sie haben auch das größte Interesse für die Patennamen auch im Falle des dritten Vornamens gezeigt (11,3%).

Der Einfluss der Vornamen von Eltern und Paten auf die Namengebung der deutschen und niederländischen Protestanten war im 19. Jahrhundert größer als im 20. Jahrhundert. Dabei gibt es einen Unterschied zwischen den Deutschen und Niederländern. Die Deutschen legten im 19. Jahrhundert einen größeren Wert auf die Nachbenennung nach den Eltern, während die Holländer im 20. Jahrhundert mehr daran interessiert waren. Die deutschen Protestanten gaben ihren Kindern mehr Vornamen und für sie waren die Patennamen wichtiger als für die Niederländer. Innerhalb derselben Konfession sind hier regionale Unterschiede festgestellt worden, die auf der Anzahl der Vornamen, dem Vornamenschatz, der Nachbenennung nach den Eltern und der Vergabe der Patennamen beruhen.

Die beiden Sitten, die Nachbenennung nach den Eltern und die Benennung der Kinder nach den Paten, scheinen langsam in Vergessenheit zu geraten. Für viele Personen haben diese Bräuche geringe oder sogar keine Bedeutung mehr. Man wählt immer öfter einen gut klingenden Vornamen, ohne sich dabei Gedanken darüber zu machen, ob dieser Vorname von irgendwelchen Vorfahren getragen wurde. Man denkt oft auch nicht mehr an die Rolle der Paten, die in den früheren Jahrhunderten die Namengebung nachhaltig beeinflusste (Seibicke 1996, 1209). Die Tradition tritt also allmählich in den Hintergrund zugunsten der Mode, die in den Vordergrund rückt und die Namengebung immer mehr beherrscht.

Bibliographie

- Blok, Kampers, Wagemans 1961** – Blok Dirk Peter, Kampers J., Wagemans C. J. *Onze voornaamste voornamen*. Amsterdam: Stichting IVIO, 1961.
- Darmstra 1987** – Darmstra René. *Zogenaamd zogeheten*. Voornamen in het dagelijks leven. Den Haag, BZZTOH, 1987.
- Debus, Hartig, Menke, Schmitz 1973** – Debus Friedhelm; Hartig Joachim; Menke Hubertus; Schmitz Günter. Namengebung und soziale Schicht. Bericht über ein Projekt zur Personennamenkunde. *Naamkunde* 5, 1973, S. 368–405.

- Fleischer 1968** – Fleischer Wolfgang. *Die deutschen Personennamen*. Berlin: Akademie Verlag, 1968.
- Masser 1980** – Masser Achim. Der Einfluss des Paten auf die Namengebung in Südtirol. *Sprache und Name in Österreich. Festschrift für Walter Steinhauser zum 95. Geburtstag*. Braumüller Wilhelm (Hrsg.). Wien: Universitäts-Verlagsbuchhandlung Ges. m.b.H., 1980, S. 325–338 (Schriften zur deutschen Sprache in Österreich. Bd.6).
- Raveling 1964** – Raveling Irma. *Vornamen und Namengebung in Ostfriesland*. Soltau: Norden, 1964.
- Seibicke 1996** – Traditionen und Vornamengebung. Motivationen, Vorbilder, Moden: Germanisch. *Namenforschung/Name Studies/Les noms propres. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Eichler E., Hilty G., Löffler H., Steger H., Zgusta L. (Hrsg.) Berlin: De Gruyter, 1996, S. 1207–1214.
- Taufregister** – Taufregister der Kirchen: Zuiderkerk (Amsterdam), St. Ulrici, St. Katharinen (Braunschweig), kirchliche Aufbew.

Influence of the Proper Names of Parents and Godparents on the Treasure of Names of German and Dutch Protestant Baptized Children in the 19th and 20th Centuries

Summary

Many various factors have an influence on the giving of names to children. One of them is the family tradition, which used to play a very important role in the giving of proper names, especially in the past. In all ages and all over the world families have taken pride in their traditions. The giving of names is expressed by the naming after the members of the family. Children usually receive names after their parents, grandparents and other relatives. They can also be named after the godparents, who may be their relatives or not. The main objective of such name-giving is to maintain family ties. Many cultures believe in honoring their elders and do so by naming children after them. The names are repeated over and over again by generations in order to revere the forefathers or to continue the history of the family. There are different habits of naming the children in each country. An important factor can be also the number of children and the treasure of names. In the modern society parents often refrain from using those traditional habits while naming their children, instead they opt for a name which simply sounds nice. To find out, how big the interest on the naming after the parents and godparents

in the 19th and 20th centuries was, names taken from the birth registers of the Protestant churches in two neighbouring countries – Germany, the Netherlands– have been examined and compared with one another. These birth registers come from Braunschweig (Germany) and Amsterdam (the Netherlands). There are some differences between the naming after parents and godparents among the same confession in each country separately and between them as well. It is interesting to see, how the habit of naming after has changed in the period of more than 100 years.

Olga Mori

**OFFICIAL AND
UNOFFICIAL ANTHROPNYMY IN SPANISH.
DIATOPIC, DIASTRATIC AND DIAPHASIC DIFFERENCES**

1. Introduction

Spanish is spoken by 450,000,000 people in many countries which are far away from each other. In the large geographical extension in which Spanish is spoken it is in contact with other languages. Consequently, the system of the Spanish language presents varieties within one country and among the different countries. In this paper only a few examples of the differences regarding anthroponyms can be given.

Anthroponyms always keep their identifying and individualizing grammatical function. However, they present diatopic, diastratic and diaphasic differences. The diatopic differences depend on the geographical region where a language is spoken. The diastratic differences have to do with the socio-cultural levels at which a language is spoken and, finally, the diaphasic differences are related to the different styles which are used within certain groups in different situations, e.g. in the family, at school, among friends, etc. These levels are not totally independent of each other but appear simultaneously. For example, a dialect may show diastratic and diaphasic differences. A certain speech level, e.g. the speech register of people of a certain social class, may show dialectal and stylistic characteristics, and a certain style, e.g. the language used within a family, can show geographical and social differences (Cosieriu 1988, 24–25). This paper attempts to show how anthroponyms vary on these three levels in the Spanish speaking area by means of examples, mostly of Spain and Argentina.

2. Official Anthroponyms

To begin with, it is necessary to differentiate between legal or official anthroponyms and unofficial ones. The official anthroponyms are regulated by law. That is why, when studying them, we have to consider not only the linguistic aspect, but also the legal one. Language, grammatical gender,

structure, number and meaning of the official names are influenced by law, while the structure of the unofficial names only depends on the possibilities the users make of the system of a certain language. Due to the fact that laws are modified in the course of time, the form of the official anthroponyms may also change.

In the countries where Spanish is spoken, the structure and the nomenclatures of official proper names are not totally alike, which can be seen in a brief contrast of the Spanish and the Argentine laws (cf. Mori 2013).

The Spanish law, *Del nombre y apellidos* (*About First Names and Surnames*) (Registro Civil 1989, Capítulo III, §§ 53–54, 40.41), says that persons should be named by their first names and the surnames of their father and mother. The names should be given in one of the languages of Spain. Extravagant, irreverent and subversive names are prohibited as well as the use of surnames as first names and of any name which does not allow the correct identification of an individual. A new-born should not receive the same Christian name as his living brother or sister. Besides, according to the law, *Del nombre y apellidos. Del nombre propio* (*About names and surnames. About Proper Names*) (Título V, 5.a. Sección § 192, 126, Subsección 1), each person can have only two first names joined by a hyphen or a compound one. Foreign names should be registered in one of the languages of Spain. Extravagant names used alone or in combination with others which are irreverent, confusing or do not mark clearly the sex of an individual are prohibited. In *De los apellidos en general* (*About surnames in general*) (Subsección 2.a. §194, 126 and § 196, 127), it is established that the copulative conjunction *y* should be used between both surnames, that of the father and that of the mother. Any surname which alludes to unknown origin of the person cannot be used. Foreigners who adopt the Spanish nationality can maintain their surnames with the suffix of gender used originally.

The Argentine law on proper names from 1969 (Boletín 1969) was modified in 2006 becoming similar to the Spanish one. The new law says that anthroponyms must identify and individualize, including in this way the linguistic aspect as well. Some rules which discriminated women have been suppressed. In Argentina, three first names are allowed and sisters or brothers can be given the same name if one of the first names is different and serves to identify, e.g. *María Rita*, *María Julia* y *María Inés* are sisters. Meaning is very broadly regarded: names should not damage the dignity of the name bearer.

It is not necessary to use a conjunction to join the father's and the mother's surnames even if they are compound but not more than four are

allowed. The use of both surnames assures the identification of a person. Before, a married woman had to use the surname of her husband preceded by the preposition *de*, but according to the new law, both husband and wife can adopt the surname of the other partner preceded by the preposition *de*. In Spain married women keep using their maiden name.

Regarding the language, names should be written in Spanish and foreign names should be adapted. Law N° 23.162, 1984, allows names of indigenous languages to be used after they have been explained in Spanish by the Instituto de Asuntos Indígenas (Institute of Indigenous Affairs). In these two Spanish speaking countries legal anthroponyms may vary structurally due to the different amount of their constitutional elements and the use of conjunctions and prepositions to join them. The use of surnames of married people is not alike in both countries.

However, the rules prescribed by law are not followed strictly due to the social and the individual norm, that is to say, due to the strong influence of parents or other persons who choose a name for the new born. In both countries, first names should clearly mark the sex of the person named, but many first names derived from Catholicism are used both for men and women, consequently, the first name marks the gender: *María Jesús* is a woman and *José María* a man.

2.1. Diatopic Characteristics of Official Anthroponyms

Official anthroponyms present diatopic differences in the large geographical Spanish speaking area. As it has been said, some differences are due to the laws of each country. Besides, there are differences due to the social and the individual norm. Even if many first names used in Spain and Argentina are alike, the nomenclature of each country is not exactly the same. Religion, tradition, fashion and media, among others, also influence the selection of first names. In regions where Spanish is in contact with native languages the nomenclature of anthroponyms can show traces of both languages.

Surnames show differences as well. For example, as result of the large number of immigrants who have settled in Argentina, surnames of different languages are to be found. Not only the different languages of Spain are represented, e.g. Spanish, *Fernández*, *Díez*, Basque: *Irigoyen*, *Iparraguirre*, Catalan: *Pujol*, *Puig*, but also other foreign languages: Italian in a large number, English, German, French, Russian, Polish, Croatian, Chinese and others. Anyway, all surnames, even the Spanish names, are phonetically adapted to the Argentine variety of Spanish, e.g. *z* and *c* in *López*, *Zapatero*, *Ceballos* are pronounced

like *s*. Surnames of other foreign languages offer special difficulties and are pronounced in different ways, mostly adapting them to the Argentine variety of Spanish. Sometimes, the orthography of many non Spanish surnames has also been changed due to different reasons, among others, the pronunciation of the surnames was misunderstood by the persons who registered them officially or the Spanish language has no equivalent orthographic signs for those used in the foreign languages (Mori 1993). The frequency of surnames of a certain origin in different regions is also a diatopic characteristic.

2. 2. Diastratic Differences

Inhabitants of the middle and upper classes usually use personal names with more constituents, compound first names and surnames. The nomenclature of first names can also present differences, for example, the upper classes tend to use more traditional or Catholic names, while the lower classes rather adopt fashionable names. The surnames of well off and important people become known through the media and are associated with persons of the upper class.

2.3. Diaphasic Differences

These differences are not so obvious within the official anthroponyms. One example could be the use of special names within certain groups, for example, the way of calling nuns belonging to a religious community, the obligatory use of a rank plus surname in the army or the types of names used at elementary and high schools. However, several factors influence the use of a special type of anthroponym in a situation and the diaphasic differences are better observed in the simultaneous use of official and unofficial names.

3. Unofficial Anthroponyms

All types of unofficial anthroponyms are second designations for persons who are already legally identified and individualized by an official name.

Each speaker uses the whole or part of his official name depending on each situation, for example, the whole name, the Christian name, both Christian names, or the surname. On the level of speech or discourse, the social and the individual norms play an important role in the selection of the type of anthroponym to be used. Persons are not only called by their official names but by non official ones as well. Other speakers also choose among different names to call somebody depending on the situation, for example, if they are addressing somebody directly or are speaking about a third person.

Laws determine and regulate the structure, meaning and use of the official personal names but deprive individuals of their creativity and to some extent, of the possibility to express their feelings when naming somebody. Speakers transgress the law by creating different types of secondary designations of *nicknames*. There are several Spanish equivalents for *nickname*: *sobrenombre*, *apodo* and *mote*, sometimes also called *remoquete*, *mal nombre* and *alias*, which are not used alike in all linguistic regions. These terms are not clearly defined in the Spanish dictionaries, which causes difficulties to most researchers (Brígido Gabiola 1992, 11–12). Speakers generally use *sobrenombre* for the unofficial designations, but also for the nicknames which express positive feelings. *Apodos* and *motes* usually have a negative connotation and some authors use them as equivalents (cf. Storni 1950). In Argentina, *alias* is rather associated with the nicknames of criminals, but some authors use *apodo*, *mote*, *remoquete* and *alias* indistinctly (cf. Almela y Vives 1950). In a previous work I have analyzed the function of these names and consider the *sobrenombres*, nicknames, as a subcategory of the category of proper names. This subcategory has two main subgroups, one is that of the *hipocorísticos*, which has several English equivalents; hypocorisms, affectionate names or personal petnames; these names have only positive connotations. The other subcategory is that of the *apodos* or *motes* (cf. Mori 2002). According to McClure (McClure 1981, 68), *nickname* and *pet name* usually cover all types of unofficial names but «the distinction between the two is imprecise, with some overlapping and confusion».

In Spanish as well as in other languages different types of nicknames are used. One of them is constituted by the *hipocorísticos*, that is to say, affectionate forms derived from an official name: *Merce* < *Mercedes*, *Adri* < *Adriana*, *Sagra* < *Sagrario*, *Seba* < *Sebastián*. Some nicknames are conventionally used for certain official names: *Pepe* < *José*, *Paco* < *Francisco*, *Charo* < *Rosario*, *Lola* < *Dolores*. Others originate in children's speech by repetition of consonants or syllables: *Tito*, *Tita*, *Lolo* (cf. Buesa Oliver 1988, 1617–1619).

Another type of nicknames is constituted by those which are homophonous of certain lexemes, sometimes in diminutive, e.g. *Negro/a*, *Negrito/a*, black, *Gordo/a*, *Gordito/Gordita*, fat, *Flaco/a*, thin, *Loco/a*, crazy. These last nicknames frequently used in Argentina may surprise speakers of other languages, who would probably consider them offensive, like most *apodos*. The feeling expressed depends on the situation and environment in which they are used and the intonation with which they are uttered.

3.1. *Apodos*

Another type of nicknames largely used is called *apodos* or *motes*. They fully deviate from the legal prescriptions and can be ridiculous, extravagant, offensive, and, sometimes, even misleading about the sex of the person named. They are not restricted to a certain number of elements and can have the morphology of most nominal constructions.

To create this type of nicknames, *apodos*, all the possibilities of the system of the Spanish language as well as all devices of the figurative or metaphorical language can be used.

3.1.1. Diatopic Differences of *Apodos*

As it has already been said, although the system of the Spanish language is the same everywhere, there are diatopic varieties or dialects. In each variety differences are evident in the structure, meaning and use of these nicknames as it can be seen in the following examples.

Many of the publications on this subject intend to record the use of these unofficial personal names in the popular language of small towns in Spain. In many of these towns one and the same nickname is inherited within a family over several generations. Consequently, the frequency of a certain nickname to design several members of one family is large and nicknames have a plural form.

This is not the case in our corpus of Baradero, Argentina, a small city of 30,000 inhabitants. Occasionally, brother and sister, husband and wife, or father and son are called by the same *apodo* with some distinctive morphological mark, e.g. *La Huesa* is the wife of *El Hueso*, bone, who is very thin. In this city there are also few nicknames which have a plural form to design all members of a family: *Los Colorados* are red-haired.

Regarding the morphology, in Spain, it is frequent to use nicknames with a diminutive morpheme in the plural to name one and the same individual: *Manitas*, small hands, *Ojitos*, small eyes, *Pitillos*, cigarettes (Brígido Gabiola 1992, 36, 38, 40) *El Botines* sells boots, *El Cascarillas*, husks, is very thin (Quero Garrido 1994, 20, 25). Not always the same diminutive morphemes are used everywhere. The morphemes *-illo/a*, *-ico/a* are used in Spain but not in Argentina: *El Bigotillo*, mustache, has a small mustache, *El Chavalico*, child, is a person who is always regarded as a small child in the family, *La Gallica*, hen, is a small person (Quero Garrido 1994, 20, 30, 35). The morphemes *-ito/-a* occur in many countries, e.g. Spain: *El Garbancito*, small chickpea, looks like this seed, *Esparraguito*, small asparagus, is a

tall person (Quero Garrido 1994, 35, 33). Argentina: *Cañita*, small reed, is very thin, *Bichito*, small bug, has dark hair. In Colombia two different morphemes have been registered: *Campanita*, small bell, his hair-cut looks like a bell and *Gordillo*, fatty, is fat (Lozano Ramírez 1999, 175, 245).

The local pronunciation is usually reproduced by the authors through the orthography, for example, in Andalusia, the intervocalic *d* of the last syllable falls as in *El Cuadro* instead of *El Cuadrado*, square, person who eats a lot and looks like a square (Quero Garrido 1994, 27). There are very few attempts to explain the pronunciation of the nicknames. A short linguistic approach in Centro de Educación Permanente «Molino de Viento» (Centro de Educación Permanente 2007, 49–51) explains the pronunciation of the apodos of Lebrija, Andalusia. Among other characteristics mentioned are: a) the *ceceo*, *s* is pronounced like *z*: *Zordo*, deaf, instead of *Sordo*; b) the fall of intervocalic *d*: *Maera* instead of *Madera*; c) initial *h* is pronounced and written like *j* or *g* before *e* and *i*: *Jornillo* instead of *Hornillo*; d) sometimes *r* and *l* at the end of syllable are exchanged: *Carceta* for *Calceta* or *Cormenero* for *Colmenero*; e) there is a tendency to replace the open vowel /-e/ at the end of a syllable for the closed vowel /-i/: *Casarichi* instead of *Casariche*. In order to obtain accurate results of diatopic differences of pronunciation, the enormous task of studying each local variety should be undertaken.

The structure of the *apodos* may also present diatopic differences. In some Spanish towns, the inhabitants are known by their first name plus a nickname and their surnames are mostly unknown (cf. García Alonso 1984, 5), but in Baradero, Argentina, nicknames are rather used alone or with the surname, e.g. *El Loro Firpo*. In Porcuna, Quero Garrido (Quero Garrido 1994, 41) has registered sixteen examples in which the first element of the compound nicknames is the first name *Juan* or *Juana*, e.g. *Juan El Alicáido* (first name + art. + adj.), *Juan The Sad*, *Juana La Guarra* (first name + art. + adj.), *Juana The Dirty*, *Juanito Los Higos* (first name + dim. morph. + art. + common noun) *Juanito The Figs*, *Juanillo La Uva* (first name + dim. morph. + art. + common noun), *Juanillo The Grape*, *Juan Sin Orejas* (*Juan* + prep. + common noun + pl. morph.), *Juan Without Ears*. There are no examples of this type in our corpus of Baradero. A similar phenomenon can be verified in twenty four examples given by Quero Garrido (Quero Garrido 1994, 53) in which the first element is the lexeme *niño* or *niña*, child. *El Niño* and *La Niña* as nicknames are known in many regions, however some of these examples are not used everywhere, e.g. *El Niño Ana*, *El Niño Carmencica* (art. + common noun + first name). The Child Ana and The Child Carmencica are the son or husband of Ana or of Carmen-

cita, that is to say, they depend on the so called women. It must be observed that in these examples the terms of the compound name are not joined with a preposition as it is done in the colloquial language: *El niño de Ana*, *El niño de Carmencica*. In the Argentine examples both terms of the *apodo* are usually joined by a preposition, even if in some regions it is reduced to one sound as in the examples of Córdoba, Argentina, provided by Alberico (Alberico 1995, 17, 41): *Olla'i fierro*, iron pot, is small, dark and fat, *Cabeza'i clavo*, nailhead, has no brain, he is not clever. Storni (Storni 1950, 52) also provides examples of Mendoza, Argentina, e.g. *Bolsa i papa*, bag of potatoes, physical resemblance.

Several factors should be taken into account: First, one and the same structure may occur in many regions with different frequency; second, some structures are typical of a certain region, for instance, in the publications of Argentina, examples with complex structure, even sentences, have been found and third, if a structure has not been registered in a certain region, it does not mean that it cannot be built some day.

From the semantic point of view, important diatopic differences are observed. Nicknames are figurative terms. They are built with proper names and sometimes even with nonsensical words but mainly lexemes are selected. The lexemes chosen belong not only to the standard but to the colloquial and vulgar language of each linguistic region. They designate objects, fauna and flora of the geographical region where they exist, that is why it may happen that nicknames used in a certain linguistic region cannot be understood in others. The speakers must be able to understand the lexemes which have served as base for the nickname to establish the relation between the nickname and the person named and the motivation which led to the creation (Mori 1995).

According to the geographical location of the towns or cities, the number of inhabitants, and the main occupations within the community, the chosen vocabulary varies. The selection of lexemes depends on the progress and social changes in the course of time. Due to this reason, nicknames have a great ethnological importance and works have already been done in some regions to record and explain them as social and linguistic treasures.

Some examples of occupations which have become unusual today are the following: *El Aguaor* transports water, *El Botica* sells medicine, *El Calderero* makes or sells caldrons. Some of these occupations do not exist anymore or other words are used, e.g. *farmacia* has replaced *botica* (Que-ro Garrido 1994, 17, 21, 23). Brígido Gabiola (Gabiola 1992, 51) makes a semantic classification of the nicknames and provides fifty-six examples of trades which have disappeared, among others: *Afilador*, *Alguacilillo*,

Barrilero, Botero, Cabrero, Carretero, Castañera, Flechera, Fregona, Morcillera. Although some of these trades existed in Argentina, their names have not remained as nicknames.

Even if there is a large geographical distance among the Spanish speaking countries, there seems to be a greater similarity in the vocabulary of some countries than of others. For example, only very few nicknames from the corpus of Colombia of Lozano Ramírez (Ramírez 1999, 355, 231, 355) would not be understood in Argentina, among others: *La Tatacoa*, a serpent, is a quick-tempered woman, *El Totumo*, calabash tree and its fruit, is small, fat and has a big head, *Taya*, a snake, is a poisonous or bad tempered person. Some examples from Spain from Quero Garrido (Quero Garrido 1994, 17, 18, 30), which would not be necessarily understood in Argentina are: *Alcucica*, small cruet, sells oil, *Alicántara*, reptile, is a skilled, astute person, *El Chirivitas*, plant, is courageous, restless. García Alonso (Alonso 1984, 6–9) mentions several examples which would be unusual in other regions but he provides only a list without any explanation, among others: *Cabuya, Cachola, Campín, Carbende, Carpio, Carrolo, Curina, Chapodas, Cherino, Chirri, Exalo, Jata, Marza, Merayo, Muyo, Pardiñas*.

Although the lexemes used in different geographical regions may be similar, an Argentine might find many nicknames of Spain strange or unusual due to the morphological changes or combination of words to form compound names which are not the same everywhere. Sometimes, once a nickname with a certain pattern has been built and has been accepted as a good creation by the speakers of a community, there is a tendency to build others following the same pattern.

Understanding the meaning of the lexemes is not enough to understand the motivation or reason which inspired the creation of a nickname. It is necessary to master the variety of language used, to know the community and its inhabitants in order to be able to make the necessary associations between a nickname and the physical appearance or habits of the person named. Besides, there exist many nicknames built with official anthroponyms and others with nonsensical words. In most cases an explanation is required to bring out the motivation. Most authors do not dare explain the motivation in order not to offend anybody (cf. Mori 2011).

Another diatopic factor to take into consideration is the creation of nicknames in regions where Spanish is in contact with other languages which influence each other. Bušs mentions this and exemplifies it with Latvian nicknames which derive from Russian (Bušs 2009, 146–147).

In Latin America, Spanish is in contact with indigenous languages. The following examples of *apodos* from Bolivia published by Paredes-Candia (Paredes-Candia 1977, 35, 42, 43) show the linguistic aspect of nicknames in a region where Spanish is in contact with the languages Aimara and Quichua. It occurs that nicknames are built in one of these languages or in both as a compound name, e.g. Quichua: *Asna Chaqui*, patas hediondas, bad smelling feet, is dirty and smells bad. Spanish: *Perro*, dog, looks like a dog. Spanish and Quichua: *Cigarrito Chaqui*, cigar legs, designates a woman who has thin legs. Aimara: *Anku*, nervio, nerve, is for a very thin person.

Almela y Vives (Almela y Vives 1950, 2, 6) has registered another example of language contact in bullfighters' nicknames, *apodos*, with the diminutive ending *et* in a region where Valencian and Spanish are in contact. A bullfighter called *Negrito* changed his name to Catalan *Negret* and Manuel Soler Gisbert was officially announced with the Spanish *Vaquerito*, but his fans called him *Vaqueret*.

In our corpus of Baradero, there are only a few nicknames in foreign languages, but we consider them as borrowings. One is *El Charles*, the equivalent of the Spanish first name *Carlos*, which evokes that the so called man is rather proud of himself. The other one tries to reproduce a French word, *Gaté*, petted, to call somebody of French origin.

3.1. 2. Diastratic Differences

The language used by each social class has peculiar characteristics according to the different cultural levels. In general, the upper classes avoid the use of *apodos*, above all of those nicknames which can be considered vulgar and offensive. However, on radio and television, in the Argentine middle class, a tendency to use a colloquial, more popular, sometimes vulgar, language can be observed. The language spoken by the middle and upper middle classes of a large city is also different from that of towns or small cities. In Baradero, some types of nicknames are known and accepted by everybody: *Hipocorísticos*, the affectionate forms derived from proper names or from the language of children are used and accepted in all social classes.

Both official and unofficial anthroponyms are used simultaneously. The same person can be called in different ways according to the situation.

3.1. 3. Diaphasic Differences

The use of a certain type of anthroponyms depends on the speakers, on each situation and also on the form of addressing a person. Within a

community, many nicknames which might look offensive have been accepted by the nickname bearer. A nickname does not necessarily designate a person who already has an official name; it does more, it integrates somebody to a group or community. Nicknames are also a source of humour. Some persons have a special ability to create *apodos*; they are intelligent and witty and make others laugh with the nicknames they call other persons. Due to this ability, somebody has been called *El Cura*, the priest, and another *El Obispo*, the bishop.

These diaphasic distinctions have to do with the style of language or register which is used in each social group. Thus, for example, the nicknames used by school children are very simple. They are usually metaphorical creations which associate the physical aspect of a child with a well known object, e.g. *Corchito*, small cork, and *Barrilito*, small barrel, are small and fat.

In a certain community, for example, in Baradero, Argentina, a man may address another man by his *apodo*, e.g. «*Hola, Tuerto. ¿A dónde vas?*», «*Hello, One eyed. Where are you going?*». But a woman would not dare addressing the same man in this way even if everybody knows the nickname. Women try to avoid saying offensive nicknames; they rather use hypocoristic nicknames or even official names with the diminutive morpheme. A woman of Baradero received the nickname *Mamita* because she used the diminutive morpheme too often in her speech. This does not mean that women do not know the nicknames of many inhabitants of a community and might use them to speak of a third person.

Apodos are often used in groups of men, among workers at a factory, truck drivers, students, bullfighters, and others. Women of different social classes may also be given offensive *apodos* but are not addressed by them. However, occasionally, it is heard that a woman of a lower class is called in an offensive way, e.g. *La Muda*. A nickname internationally known for a woman is that of Mrs. Thatcher, *The Iron Lady*, but in Argentina she received another and more vulgar one after the war for the Malvinas. The nicknames of artists, politicians and football players are known and used in the press. Nevertheless some politicians can also receive offensive nicknames that not everybody knows.

An informant has given examples of a boarding high school for young men in Entre Ríos, Argentina, where most of the school mates were named after animals. The motivation was some physical similarity, e.g.: *El Mono*, the monkey, *El Oso*, the bear, *El Potrillo*, the foal, *El Sapo*, the toad, *El Sapito*, the small toad, *El Toro*, the bull, *El Pato*, the duck, *El Chivo*, the kid, *El Chan-*

cho, the pig, *La Chancha*, the sow, *Ratón de Iglesia*, the church mouse, *El Gallo*, the cock, *El Pájaro*, the bird, *Canario*, canary, *Tortuga*, turtle, *La Vaca*, the cow, and many others.

The type of motivation which originated the *apodos* may change according to the group of persons using them. Within closed groups, mostly integrated by men, the characteristics which are criticized are more offensive, e.g. the workers of a factory attempt to criticize and ridicule those workmates who are lazy, a few examples are: *Arbolito*, small tree, is a man who always leans on a broom instead of sweeping the floor. *Balde plástico*, plastic bucket, is a worker who goes away in order not to work so as the water goes away from a broken plastic bucket. Speakers take for granted that a plastic bucket breaks easily. This figurative nickname is based on two meanings of the Spanish verb *rajarse*, which means *break*, *crack*, but also *run away* in vulgar speech. Somebody is called *Cenicero de moto*, motorcycle ashtray; motorcycles do not have an ashtray. If they had one, it would be useless.

This comparison attempts to allude to the fact that the worker does not work, that he is useless. Other offensive *apodos* criticize drinkers or avaricious persons. Also sexual habits of men and women are frequently criticized. An interesting fact to be noted is that the lexemes which build the nickname usually do not mean anything offensive. Only after the explanation of the metaphorical figure and of the motivation the offensive meaning is revealed.

This type of nicknames is not known by everybody within a community and during the field-work to collect examples, many persons did not dare say who had been given such a nickname. However, nowadays, lists of offensive *apodos* can be found on the Internet and, for example, Alberico (Alberico 1995) has published a list of offensive nicknames of Córdoba, Argentina, without scientific purposes but to make the readers laugh. In this way, they are available to everybody. The publications of Spain, mainly deal with nicknames which are accepted by everybody within a community; a few provide the surname plus the name but most of them avoid giving the motivation (Brígido Gabiola 1992, 17).

4. Conclusions

As it has been shown each historical language presents varieties according to geographical, socio-cultural and stylistic differences. Both official and unofficial anthroponyms of a certain language, in this case Spanish, are affected by these differences.

In spite of the legal restrictions on the use of official anthroponyms, they also show some differences because, on the one hand, the laws are not totally alike in all Spanish speaking countries and, on the other, speakers of different areas and cultural level can choose, within certain limits, the names they like according to the possibilities offered to them. Certainly, different frequency in the selection of structure and nomenclature can be verified.

Unofficial anthroponymy, free from legal restrictions, is a rich source of another type of proper names, nicknames, which have been usually scientifically disregarded. Speakers, making use of the large possibilities of the figurative language, create new names whose function goes beyond the identifying one. They express positive and negative feelings of the creators and of the speakers towards the person designated, show the intelligence and humour of the name giver, integrate the nickname bearers to social groups and, from the linguistic point of view, are much more complex than the official names.

This separation between official and unofficial anthroponyms for investigation purposes does not mean that they always occur separately in a speech act. Sometimes, they occur separately, sometimes simultaneously and sometimes both official anthroponyms and nicknames mix in the written language.

Bibliography

- Alberico 1995** – Alberico José Alberto. *¿Sabés cómo le dicen...? Apodos y sobrenombres cordobeses*. Córdoba: Op Oloop, 1995.
- Almela y Vives 1950** – Almela y Vives Francesc. *Los apodos taurinos terminados en «et»*. Valencia: Domenech, 1950.
- Boletín 1969** – *Registro de estado civil. Nuevas normas para la inscripción de nombres de las personas naturales*. Boletín Oficial de la República Argentina 24.6.1969. Ley N° 18.248. Año LXXVII. N° 21.709. cf. Ley N° 18.248. 1984. Buenos Aires: Dirección Nacional del Registro Oficial, 1969.
- Brígido Gabiola 1992** – Brígido Gabiola Baldomero. *Apodos y motes de la villa de Larredo. Más de mil y 1 apodos recogidos y estudiados*. Santander: Tantín, 1992.
- Buesa Oliver 1988** – Buesa Oliver Tomás. Recursos fónicos en la afectividad de los antropónimos. *Actas del I Congreso Internacional de la Lengua Española*. M. Ariza, A. Salvador, A. Viudas (Eds.). Madrid: Arco Libros, 1988, pp. 1613–1639.
- Bušs 2009** – Bušs Ojars. Latvian nicknames: the history and problems of the research. *Namm och kulturella kontakter*. Leila Mattfolk och Terhi Ainiala (eds.). Helsinki: Forskningscentralen för de inhemska Språken, 2009, pp. 145–149.
- Centro de Educación Permanente 2007** – Centro de Educación Permanente «Molino de Viento». Lebrija 2007. *Apodos populares lebrijanos: tradición oral*. Centro de Educación Permanente «Molino de Viento»: Lebrija, Sevilla, 2007.

- Coseriu 1988** – Coseriu Eugenio. Rev. and edited by Heinrich Weber. *Sprachkompetenz: Grundzüge der Theorie des Sprechens*. Tübingen: Francke, 1988.
- García Alonso 1984** – García Alonso Agustín. *Apodos, motes, sobrenombres... usados en Castrocalbón*. Córdoba: El Paisaje, 1984.
- Quero Garrido 1994** – Quero Garrido Jacobo. *Apodos de Porcuna*. Quero Garrido: Jaén, 1994.
- Lozano Ramírez 1999** – Lozano Ramírez Mariano. *Contribución al estudio del apodo en el habla bogotana*. Santafé de Bogotá: Instituto Caro y Cuervo, 1999.
- McClure 1981** – McClure Peter. Nicknames and Petnames: Linguistic Forms and Social Contexts. *Nomina*, Nr. 5, 1981, pp. 63–76.
- Mori 1993** – Mori Olga. Zur fremdsprachlichen Evokation der Eigennamen. *GLS*, Nr. 39/40, *Sprachkontakt, Mehrsprachigkeit, interkulturelles Lernen und Verwandtes*, 1993, pp. 113–127.
- Mori 1995** – Mori Olga. El léxico en la formación de nombres propios inoficiales. *Panorama der Lexikalischen Semantik. Thematische Festschrift aus Anlaß des 60. Geburtstags von Horst Geckeler*. U. Hoinkes (ed.). Tübingen: Gunter Narr, 1995, pp. 475–487.
- Mori 2002** – Mori Olga. Acerca del concepto de sobrenombre. *Actas do XX Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas*. Santiago. 1999. A Coruña: Biblioteca Filológica Galega. Instituto da Lingua Galega, 2002, pp. 863–872.
- Mori 2011** – Mori Olga. El lenguaje en la creación de apodos. *Actas del XVI Congreso Internacional de ALFAL. Junio 2011. Alcalá de Henares, 6–9 de junio de 2011*. A. M. Cestero Mancera, I. Molina Martos, F. Paredes García (eds.). Digital edition, 2011, pp. 507–512.
- Mori 2013** – Mori Olga. Acerca de la especificación de los nombres propios. *Actes du XXVIe Congrès International de Linguistique et de Philologie Romanes. València, 6–11 septembre 2010*. E. Casanova, C. Calvo (eds.). De Gruyter (in print), 2013.
- Paredes-Candia 1977** – Paredes-Candia Antonio. *El apodo en Bolivia*. La Paz: ISLA, 1977.
- Registro Civil 1989** – *Boletín Oficial del Estado*. Registro Civil 1989. Madrid: Imprenta Nacional del Boletín Oficial del Estado, 1989.
- Storni 1950** – Storni Julio S. *Motes del Tucumán*. Tucumán: La Raza, 1950.

Spanish Official and Unofficial Anthroponyms. Diatopic, Diastratic and Diaphasic Differences

Summary

This paper deals with the differences in the use of Spanish official and unofficial anthroponyms due to diatopic, diastratic and diaphasic differences.

To begin with, it is necessary to distinguish between official and unofficial anthroponyms and the differences between them. Official

anthroponyms have to be built according to the law of each country which establishes the number of their constituent elements, first names and surnames, as well as their meaning. Nevertheless, within these strict limits, speakers have some freedom in the choice of first names, generally influenced by the social and the individual norm.

However, in a certain way, official anthroponymy, to some extent, restricts the freedom of the speakers when naming an individual, and unofficial names are created. There are different types of unofficial names or nicknames in Spanish; some of them are hypocoristic forms derived from official anthroponyms, others are created following the system of the Spanish language and its figurative use. The term «nickname» has several equivalents in Spanish: «sobrenombre», «apodo», «mote», «remoquete». Nicknames allow speakers to express a wide range of feelings when naming somebody. «Sobrenombre» is the most general concept and it is also used for those nicknames which are not offensive, «apodos» or «motes» can be, and usually are, offensive.

Spanish is spoken by 450,000,000 people over a large geographical extension. Both official and unofficial names function on the level of discourse or speech but they are conditioned by diatopic, diastratic and diaphasic reasons. The diatopic differences are due to the linguistic varieties of the Spanish language used in the large geographical area where it is spoken, for example, the number of constituent elements of the anthroponyms may vary in different countries or, when Spanish is in contact with other languages, there is interference of these languages in the creation of proper names. The diastratic differences are based on the social strata, for example, more unofficial names are used in the language of the lower classes. Finally, the diaphasic differences or differences of style determine, for example, the frequency and type of unofficial names used by women in a certain region. These linguistic distinctions for Spanish anthroponymy are also valid for other languages.

Ирэна Мытник

**СЛАВЯНСКИЙ СЛОЙ
В УКРАИНСКОМ АНТРОПОНИМИКОНЕ
ПОЛЬСКО-УКРАИНСКОГО ПОГРАНИЧЬЯ XVI ВЕКА¹**

Личные имена, унаследованные от систем именования славянских народов, являются старейшей антропонимической категорией, восходящей своими корнями к индоевропейскому языку (Milewski 1969). В то время существовала одноимённая система. Функцию имён выполняли двусосновные имена, их сокращённые и гипокористические формы, а также апеллятивы, которые в момент обращения к конкретному лицу становились собственными именами.

Сложные имена, чаще всего двусосновные, существовали в большинстве индоевропейских языков. Они указывали на некоторые желательные черты ребёнка, были также успешными предсказаниями будущего, обеспечивая помощь добрых, дружественных человеку сил (Rzetelska-Feleszko 2006, 11; Malec 2001, 72–75). Поскольку славяне верили в силу устного слова, считалось, что имя может повлиять на судьбу человека, быть хорошим предзнаменованием и защищать от зла. Имена были благословением родителей для своего потомства, выражением лучших пожеланий на будущее. Первоначально сложные имена, вероятно, были распространены только в аристократических семьях. Об этом свидетельствует семантика отдельных компонентов имён, говорящая о достоинствах правителей и представителей знаменитых родов.

Наименования, образованные от распространенных, общеизвестных выражений (нарицательных имён, апеллятивов), первоначально также были носителями определенного содержания. Они указывали на некоторые внешние особенности ребёнка, обстоятельства его рождения, могли иметь метафорический характер, а сложные

1 Исследование осуществлено в рамках финансируемой Министерством науки и образования Республики Польши программы «Narodowy Program Rozwoju Humanistyki» в 2012–2014 гг.

имена могли включать в себя элементы веры, гадания и магии (Rzetelska-Feleszko 2006, 10). Такие имена преобладали в Риме, особенно среди низших социальных слоёв.

Сложные имена, которые встречаются с раннего средневековья на землях древней Украины, были структурами, состоящими из двух лексем. Их значения образуют множество семантических полей, указывающих на мотивацию имен и особенности называния, отражающих систему ценностей, образ духовного мира и ментальность древних славян (Kaleta 1995; Malec 2001). К ним относятся, в частности, фамильные имена, которые обозначают родство и дом: *Брат, Бративой, Дома(о)ратъ, Добросин*; мир, доброту, любовь, создание общественного порядка: *Владимиръ, Володиславъ, Драгомиръ, Добромиръ, Добромиръ, Ждимир, Любомилъ, Милорадъ, Просимир, Радомиръ, Сулимиръ, Хотимиръ*, участие в военных действиях и отношение к противнику: *Воиборъ, Воинѣгъ, Воиславъ, Войте(у)х(ъ), Мечислав, Святополк, Цтибор, Ярополк*; верования: *Боголюбъ, Богумилъ, Богуславъ, Божидар*.

Семантика имён, происходивших от одноосновных апеллятивов, была не менее разнообразной. Она могла быть связана с оптативной функцией: *Коханъ, Счас(т)ный*, и с отношением родителей к своим потомкам, которое отражало ожидания и желания: *Бажан, Жадан, Ждан*. Имена также указывали на обстоятельства появления ребенка в семье, например, на порядок рождения: *Первикъ, Друганъ, Третьакъ, Четвертакъ, Четвертня, Шостакъ, Семакъ, Семаишъ, Осмак, Десятикъ*, день, время дня или время года: *Со(у)бота, Недѣля; Полудень, Весна, Зима*, и даже на погодные и атмосферные явления, сопровождающие рождение: *Буря, Веселка, Метелица, Морозъ*. Третьи говорили о характере, например, *Мов(л)чанъ, Лагода, Слуханъ*, и о физических характеристиках: *Величко, Довгаль, Краско, Кудра(я), Рудик, Сухан, Чорныш (Черныш)*. Отапеллятивные наименования употреблялись не только в качестве собственно личных имён, они могли быть также прозвищами, которые давались в более позднем возрасте.

Одноосновные отапеллятивные имена могли иметь также магическое и защитное значение, связанное с верой в существование силы зла и силы высказываемого слова, которое – как имя – становилось защитой для ребёнка, предоставленной ему на всю жизнь. Если ребёнок рождался больным или мать умирала при родах, возникало желание отвратить от него болезни или смерть, обмануть злых духов, давая ребёнку имя со значением найденного, проданного или купленного, на-

пример: *Найда, Найдень, Проданъ, Купленный*. На территории Польши такую защитную функцию могли выполнять формы имён: *Nalezionek, Niemój, Wygnan* (Rzetelska-Feleszko 2006, 19). В многодетных семьях давали такие имена, как *Доста, Ненадъ, Нетреба* в надежде на прекращение дальнейшего появления детей в семье. Чтобы обмануть и отогнать злые силы, детям давались негативные имена, скрывающие позитивную действительность: *Немова, Нехороший, Нечай*. Считалось, что злые духи, встречая на своём пути такого «нелюбимого», «нежелательного» и «плохого» ребёнка, оставляли его в покое. Магическую функцию выполняли и имена, связанные с миром животных и птиц. Они должны были принести потомку защиту от духов тьмы, опасности, сглазов, болезней, быть источником мужества и силы: *Вол(в)чко, Зве(и)ръ, Медвѣ(е/и)дъ, Орлик, Соболь, Тур, Цапъ*. Имена, семантически связанные с миром растений, должны были обеспечить ребёнку здоровье, силу и долгие годы жизни: *Калина, Дубъ, Грабъ*.

На Руси славянские имена были распространены вплоть до XIV в. С принятием христианства постепенно происходило их вытеснение христианскими именами. В то время значительным было влияние православной церкви, которая запрещала во время крещения давать имена, не входившие в литургический календарь, а также наблюдалось давление со стороны светских властей. Однако следует заметить, что первоначально христианство не имело прямого влияния на функционирование славянских имён (Чучка 2003, 101). В начале существования Киевского государства даже элита не отказывалась от языческих имён, которые широко использовались в повседневной жизни. Памятники древнерусской литературы, являющиеся также источником информации об истории наиболее привилегированных сфер, свидетельствуют о функционировании двуименных формул. В летописях князья и бояре записывались именами, полученными при крещении, и светскими именами: *въ крещеніи Иосиф, а мирски Остромиръ* – 1056; *Нарекоша ему имя во святем крещеніи Дмитрей, а мирскы Володимиръ* – 1187; *родися у Ярослава сынъ Михаилъ, а княже имя Изяславъ* – 1190, *въ лѣто 6720 преставися великий князь Всеволодъ, нареченный в святомъ крещеніи Дмитрій* – 1212 (Демчук 1988, 17–18). В более поздних источниках и дворяне, и простые люди обычно идентифицировались только с христианскими именами. Славянские формы, встречающиеся в антропонимических формулах на первом месте, употреблялись как имена исторических деятелей, святых и благословенных: *Борис, Владимир*,

Изяслав, Ярослав, либо как неофициальные имена, которые использовались в повседневной жизни вместо имён, данных при крещении. Религия сначала вытеснила славянские имена из среды духовенства, а затем и из среды представителей высших слоёв общества. Рекомендации Тридентского собора (1545–1563), говорящие об обязанности давать при крещении христианские имена, ускорили постепенное исчезновение имён славянского происхождения. Эти имена, однако, не исчезли полностью: некоторые из имен святых были включены в литургический календарь, другие со временем перешли в разряд фамильных названий или сохранились в топонимах.

Украинская антропонимия Холмской земли XVI в., бытовавшая на территории польско-украинского пограничья, свидетельствует об абсолютном доминировании христианских имён. Старые славянские имена сохранились в небольшом количестве. Некоторые из них, такие как *Владимир, Борис*, вошли в христианской именник. Существование имён польских святых *Станислав* и *Войцех*, характерных для литургического календаря католической церкви, было связано с этноязыковой спецификой этой территории и влиянием польской антропонимической системы на украинскую.

Исследуемые источники касались мещан и крестьян. В них нами зафиксировано 49 исконных славянских форм, которые представлены дериватами от сокращённых сложных имён (бессуффиксными и суффиксальными образованиями) и немногочисленными дериватами от полных форм имён, кроме того, именами в основных (нейтральных) формах. Наличие этих имён в источниках письменности XVI в. может свидетельствовать об их былой популярности: *Bohdan, Bohon, Byelyecz, Borisz, Bucz, Chocym, Chwalyey, Czarnysz, Czech, Dobrzyło, Drobysz, Grotuka, Iarosz, Kochan, Łasko, Malyna, Malysz, Man, Manyecz, Myeczko, Mylian, Nyelyep, Nyelyepiecz, Nyemyerz, Radko, Radyecz, Rahozza, Roszko, Soboth, Sobotko, Stakosz, Stanyecz, Stanczenie, Stanisław (Stanislaus), Szbrozik, Therebyesz, Troja, Wacula, Vacz, Vaczuk, Weska, Woytılı, Woythko, Wołk, Wołosz, Zbrosko, Żdan, Żuk*. Самую высокую частотность употребления имел *Stanisław*. Это имя было также популярно в польской и украинской антропонимии древней Волыни (Mytnik 2010, 86, 121), в Галицкой и Львовской землях (Szulowska 1992, 15), северном Подлесье в XVI в. (Citko 2001, 34). Рядом с именами *Bohdan* и *Wojtech* это было самое распространенное двуосновное имя в украинской антропонимии XIV–XVII вв. (Демчук 1988, 39).

Подавляющее большинство в исследуемом материале составляют двусосновые структуры. Пережитком прошлого могут быть также немногочисленные имена отапеллятивного происхождения, которые в исследуемом материале, вероятно, еще выполняли функцию имен. Большинство наименований данного типа в антропонимиконе этой части польско-украинского пограничья были прозвищами. Из-за отсутствия в древних источниках точной информации разграничение функций таких отапеллятивных определений, особенно тех, которые употреблялись в качестве основного средства идентификации, не всегда возможно. Похоже, однако, что эти формы, которые в именовании стояли на первом месте перед дополнительными определениями или относились к братьям или сёстрам и были указаны рядом с христианскими именами братьев, выступали в качестве личных имён. Следует также сказать и о формах, которые в ранних источниках употреблялись в качестве собственно личных имён, а их семантика указывает на отношение родителей к новорождённому ребёнку: *Ždan*, порядок появления в семье: *Syemak*. В собранном материале группу отапеллятивных антропонимов образуют несколько форм с отрицательной приставкой *ne-* в первом компоненте, например, *Nyelyep*, *Nyelyepurecz*, *Nyemyerz*. Они выступали в функции имени, а также в функции единственного средства идентификации, функционируя как имя или прозвище. Когда-то это были табуированные имена, которые должны были отогнать от ребёнка злые силы. Возможно, в то время роль имени также могли выполнять отапеллятивные наименования, семантика которых была связана с миром растений, животных и насекомых, таких как *Rahoza*, *Wolk* или *Žuk*; они выполняли функцию единственного идентификационного знака. Эти и подобные примеры отапеллятивных форм, выступающих в роли имен, записаны в источниках XV–XVI в. и в других регионах Украины (Демчук 1988, 19–21, 24–25, 102; Мутник 2010, 86–87).

Исследуемый материал в основном представляет собой гипокористики, возникшие в результате суффиксальной деривации. Они образованы от двух типов основ: полных и сокращённых – с помощью тех же морфологических средств, что и существующие в исторических документах имена, данные при крещении. Наиболее продуктивными оказались суффиксы *-ец* и *-ко*, первоначально уменьшительно-ласкательные, которые в украинской антропонимии со временем утратили эмоциональную окраску. Оба суффикса были очень популярны в

украинской антропонимике XVI в. Именами, от которых чаще всего образовывались деминутивные формы, были *Stanisław*, а также имена с начальным *Mal-/Mał-* и *Was*. Из-за омонимии начальных слогов славянских традиционных и христианских личных имен нередко возникают затруднения в установлении соответствующей мотивации некоторых дериватов, например, с начальным *Jar-*, *Ła-*, *Mał-*, *Man-*, *Rad-*, *Was-*.

Приведённые примеры, вероятно, были неофициальными формами именования, которые использовались вместо христианских имён. Однако ресурс славянских имён, известных в то время на холмской земле, был большим, о чем свидетельствуют патронимические формы отымённой мотивации. Из них было выбрано 20 славянских имён и их суффиксальных образований. Некоторые из них не выступили в функции крестных имён: *Bazanko*, *Bogusch*, *Bohdan*, *Borys*, *Chocz*, *Dobriło*, *Goszcz*, *Hudko*, *Jarosz*, *Lubko*, *Mal*, *Malesz(a)*, *Manko*, *Milian*, *Radko*, *Radyecz*, *Sulko*, *Syemak*, *Woythko*, *Wołos*.

Список славянских имён в украинской антропонимике Холмской земли в XVI в.

Bazanko – см. *Бажанъ* (Демчук 1988, 114): *Choma Bazankowicz* ICH 1545.

Biel – см. слав. имя *Белець*: *белый*, *Бель* (которое давали светло-волосым и светлокочим детям), др.-рус. *белець* «мирянин, не монах» (Чучка 2005, 66): *Byelyecz* OR 1501.

Boh(g)- – слож. имя с нач. *Бог-* (Демчук 1988, 89–90): *Bogdan* IK 1560, *Bohdan* Chwedko LK 1564, *Bohon* ICH 1545; *Mikołai Boguscha* IK 1560, *Chwiedko Bochdanowicz* ICH 1545, *Bochdanowicz* Waszil LK 1564.

Borys – слож. имя *Бориславъ* (Демчук 1988, 55) или христ. имя *Borys*: *Borys* OR 1501, *Borisz* LK 1564; *Borissowa wdowa* LK 1564, *Wassyl Boryssowycz* OR 1501.

Bucz – слож. имена типа *Будигость*, *Будиславъ* (Демчук 1988, 89): *Bucz Luczowycz* OR 1501.

Choc- – см. *Хот-*: *Хотимир*, *Хотислав*, *Доброта* (Демчук 1988, 44, 84) или христ. имена *Choma*, *Foma*, *Фотій*, *Фот*, *Мефодій*: *Chocym* OR 1501; *Choczynowicz* Hynath LK 1564.

Chwa- – см. *Хвалъ*: *Хвалимиръ*, *Хвалибогъ*, *Хвалиславъ* (Демчук 1988, 64, 84): *Chwalyey* OR 1501.

Czarnysz – см. *Че(о)рн-*: *Чорнишъ* (*Чернышъ*), серб. *Ћrnomir*, хорв. *Černigoj*, чеш. *Črnhost* (Демчук 1988, 60, 84): *Czarnysz* OR 1501.

Czech – слож. имя *Czechosław* (Демчук 1988, 37, 40): *Czech* OR 1501.
Dobr- – см. *Добровой, Доброгость, Добросин* (Демчук 1988, 44): *Dobrzyło* Syenko LK 1564; *Sienko Dobrzilo* ICH 1545.

Drobysz – слож. имя *Дрогобудъ* (Демчук 1988, 87): *Drobysz* OR 1501.

Gost- – слож. имя с нач. *Гост-* (Демчук 1988, 71–72) или апелл. *гостити* ‘гостить’ СУМ XVI–XVII: *Goscizic* LK 1564.

Gromyka – слож. имя с нач. *Гром-* (Демчук 1988, 72): *Gromyka* IK 1572.

Hud- – слож. имена типа *Гудислав, Гудимир* или христ. имя *Гурий* (Мутник 2010, 37): *Hudkowicz* Sydor LK 1564.

Jarosław – слож. имя *Ярославъ* (Демчук 1988, 39). Также дериваты от других слож. имен с нач. *Яро-* типа *Яромир* или христ. имен *Ярема, Ярофий*: *Iarosz* LK 1564; *Iarossowa wdowa* LK 1564.

Kochan – см. *Коханъ* (Демчук 1988, 115): *zagrodnik Kochan* ICH 1545, *Kochan* LK 1564.

Люб- – слож. имя *Любо*: *Любомир, Любослав* (Чучка 2005, 351): *Lubkowicz* Mylian LK 1564.

Łasko – слож. имена типа *Ласлав, Ладислав* (Демчук 1988, 89) или христ. имена *Евласий, Евламний*: *Kowal Łasko* LK 1564.

Mał- – слож. имена типа *Маломир, Малодобр* (Демчук 1988, 59, 76, 77) или христ. имя *Малахия*: *Małyna* ICH 1501, *Malysz* OR 1501; *Iwancko Maleszowycz* OR 1501, *Ihnath Malzewycz* OR 1501, *Malycz* Lyenczycz OR 1501.

Man- – слож. имя. *Маниславъ* (Морошкин 1867, 118) или христ. имена *Мануйло, Мануил*: *Man* OR 1501, *Manycz* OR 1501; *Panycz* *Manczycz* OR 1501; *Mankowicz* *Aczko* LK 1564.

Myeczko – слож. имя *Мечислав* (Демчук 1988, 59, 76): *Myeczko* OR 1501.

Mylian – слож. имя с нач. *Мил-* (Демчук 1988, 77): *Lubkowicz* *Mylian* LK 1564; *Szimko Milian* ICH 1545.

Nelep – см. *Nielep*: псл. * *lěpiti* (SEM 2000, 143), см. др.-рус. *Лѣпа* (: *лѣпа* ‘красивый’), *Лена* (Чучка 2005, 334): *Nyelyep* OR 1501, *Nyelye-ruycz* *Danyłowycz* OR 268.

Nyemyerz – слож. имя *Незнамиръ* (Демчук 1988, 30, 94): *Nyemyerz* ICH 1545.

Rad- – слож. имена типа *Радославъ, Радиславъ, Радомиръ, Радовитъ, Радогость, Радосинъ, Домарадъ* (Демчук 1988, 29, 88–89)

или от христ. имен *Радивон, Родион: Radyecz* Tyszko OR 1501, *Radko* ICH 1545, *Radko* IK 1560; *Radkowicz* Pasko LK 1564.

Rahoza – см. *Рогоза* (Демчук 1988, 129): *Rahoza* Lenczycz OR 1501.

Roszko – слож. имя *Ростислав* (Демчук 1988, 80): *Roszko* OR 1501.

Siem- – см. *Семак* (Демчук 1988, 115) или христ. имя *Семен* (SEM 2000, 265–267): *Syemak* Iwan LK 1564.

Stanisław – слож. имена *Станислав, Станимир, Добростан* (Демчук 1988, 38, 63); формы из нач. *Stach-, Stas(z)* или от христ. имен *Остан, Стахий: Pisarz Stanislaus* LK 1564, *Stanisław Dobriniowsky* IK 1572, *Stakosz* LK 1564, *Baszkowycz Stanyecz* OR 1501, *Stanczenie* Dudka LK 1564.

Subot – пор. *Субота (Суббота)* (Демчук 1988, 134): *Soboth* IK 1560, *Sobotko* IK 1560.

Sulko – слож. имена с нач. *Сул-: Sulivoj, Sulislav, Sulibor* (Демчук 1988, 83): *Zanyecz Sulkowycz* OR 1501.

Terebyesz – см. *Треба* (Демчук 1988, 114): *Therebyesz* OR 1501.

Troja – см. *Троя: Троян: трое* (Чучка 2005, 560): *Troja* LK 1564.

Wac- – слож. имя *Вятславъ* (Демчук 1988, 36–37) или христ. имена *Василий, Иван: Vacz* OR 1501, *Vaczuk* OR 1501, *Wacula* ICH 1500.

Weska – см. *Весел, Веселин* (Чучка 2005, 560): *Weska* LK 1564.

Wojciech – слож. имя *Wojciech* (SEM 2000, 347–348), *Войтеш* (Демчук 1988: 36): *Woytilo* IK 1560, *Chwedkowicz Woythko* LK 1564; *Woythkowicz* LK 1564.

Wolk – см. *Волк* (Демчук 1988, 122): *Wołk* OR 1501, *Wołk* ICH 1545.

Волош – слож. имя *Володимир/Владимир* (Осташ 2005, 137) или имя русского божества скота и торговли (Чучка 2005, 123): *Wołosz* LK 1564; *Wolossowicz* Wassil LK 1564, *Wołossin* Radko LK 1564.

Zbros- – слож. имя *Zbroślaw* (SEM 2000, 365): *Zbrosko* ICH 1545, *Szbroszik* ICH 1545

Żdan – см. *Жданъ* (Демчук 1988, 33, 113; возможно также от слож. имени *Жд[имиръ]* Фаріон 2001: 192): *Zdan* Mikitka ICH 1545, *Ianczicz Zdan* LK 1564.

Żuk – см. *Жукъ* (Демчук 1988, 30, 126): *Zuk* ICH 1545, *Żuk* LK 1564.

Ценным дополнением к образу славянского исконного антропонимикона на Холмской земле может быть также реконструкция славянских ойконимических форм. Исследование Б. Чопек, посвященное местным названиям части польско-украинского пограничья в XIII-

XX вв., позволило раскрыть их этимологию (Czopek 1988, 57–76). Многие из данных онимов были мотивированы антропонимами славянского происхождения. Об этом свидетельствуют топонимы, первоначально имеющие притяжательный характер, которые во время своего появления означали принадлежность человеку с полным или сокращённым именем, содержащимся в названии, например, *Budomierz*, *Chotylib*, *Dobromysl*, *Lubcza*, *Siemierz*, *Strachosław*. Это могли быть также суффиксальные наименования, например, *Cieszyn*, *Dobryłów*, *Gostków*, *Hnieszów*, *Niemirów*, *Niemstów*, *Sulimowo*, *Sulów*. Примером также могут быть патронимические наименования, происходящие от имён, которые содержались в названии местности, например, *Dobromirzyce*, *Godysławice*, *Mojsławice*, *Wojśławice*, *Sulimice*, *Raciborowice*, *Niedziałowice*, *Staniszowice*.

Ресурс славянских форм, существующих в современном украинском именнике, является достаточно скромным по сравнению с другими славянскими языками. В последний *Словарь украинских имён* было включено более 80 онимов дохристианской эпохи и исконных, возникших в древнерусском языке (Трійняк 2005). Среди них несколько форм, известных ещё в средние века, популярных среди князей и бояр, напр., *Владислав*, *Володимир/Владимир*, *Всеволод*, *Вячеслав*, *Изяслав*, *Мстислав*, *Остромир*, *Ростислав*, *Святополк*, *Святослав*, *Ярослав*, а также отапеллятивные имена, такие как *Бажан*, *Боян*, *Ждан*, *Кий*, *Любим* или *Лада* и *Лыбидь*. Небольшую часть современного именника составляют формы западославянского происхождения, которые в последнее столетие вошли в антропонимию украинских земель в результате контактов с поляками, чехами и словаками. Несколько других, а именно *Будимир*, *Зореслав*, *Радомир*, *Радослав*, *Стоян*; *Весна*, *Милица*, за последние десятилетия были заимствованы у болгар, сербов и македонцев (Чучка 2002, 335; 2009, 84). Некоторые, такие как *Богдан*, *Борис*, *Вацлав*, *Войтех*, *Володимир/Владимир*, *Радослав*, *Ростислав*, *Станислав*, *Ярослав*, были хорошо известны на польско-украинском пограничье еще в XVI веке.

Список источников

- ICH 1501 – *Inwentarz dóbr w ziemi chełmskiej w 1501 r.*, AGAD, Dz. I, 37.
ICH 1545 – *Inwentarz starostwa chełmskiego z 1545 r.*, AGAD, Dz. LVI, C 1.
IK 1560, 1572 – *Inwentarz starostwa krasnostawskiego z 1560 r. i z 1572 r.*, AGAD, Dz. LVI, K6/I.

- LK 1564–1565** – *Люстрації королівщин в землях холмській, белзькій і львівській з 1564-65 рр.* Джерела до історії України-Русі, ред. Михайло Грушевський, Львів 1900–1903, Т. III, Т. VII.
- OR 1500–1512** – *Описи Ратненського староства з 1500–1512 рр.*, Михайло. Грушевський, Твори у 50 томах, Серія історичні студії та розвідки (1895–1900), Львів 2004, Т. VI.

Литература

- Citko 2001** – Citko Liliana. *Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2001.
- Czopek 1988** – Czopek Barbara. *Nazwy miejscowe dawnej ziemi chełmskiej i belzkiej (w granicach dzisiejszego państwa polskiego)*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988.
- Kaleta 1995** – Kaleta Zofia. Świat ludzkich wartości odzwierciedlony w nazwach własnych osób (Imiona staropolskie z członami *-mir-*, *-mysł-*, *-sław-* na tle indoeuropejskim i wartości w nich wyrażone). *Slavia Occidentalis*, Nr. 52, 1995, s. 27–34.
- Malec 2001** – Malec Maria. *Imię w polskiej antroponimii i kulturze*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2001.
- Milewski 1969** – Milewski Tadeusz. *Indoeuropejskie imiona osobowe*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1969.
- Mytnik 2010** – Mytnik Irena. *Antroponimia Wołynia w XVI–XVIII wieku*. Warszawa: Sowa, 2010.
- Rzetelska-Feleszko 2006** – Rzetelska-Feleszko Ewa. *W świecie nazw własnych*, Warszawa-Kraków. Wydawnictwo Naukowe DWN, 2006.
- SEM 2000** – *Słownik etymologiczno-motywacyjny staropolskich nazw osobowych*, cz. 1, *Odapelatywne nazwy osobowe*, opr. Aleksandra Cieślíkowa, przy współudziale Janiny Szymowej i Kazimierza. Rymuta. Kraków: Wydawnictwo Naukowe DWN, 2000.
- Демчук 1988** – Демчук Марія. *Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців ХІУ–ХУІІ ст.* Київ: Наукова думка, 1988.
- Морошкин 1867** – Морошкин Михаил. *Славянский именовослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке*. С.-Петербург, 1867.
- Трійняк 2005** – Трійняк Іван. *Словник українських імен*. Київ: Довіра, 2005.
- Фаріон 2001** – Фаріон Ірина. *Українські прізвищеві назви прикарпатської Львівщини кін. ХУІІІ – поч. ХІХ ст. з етимологічним словником*. Львів: Літопис, 2001.
- Чучка 2002** – Чучка Павло. Антропонімія I – Імена. *Słowiańska onomastyka. Encyklopedia*. I. Pod redakcją Ewy Rzetelskiej-Feleszko i Aleksandry Cieślíkowej, przy współudziale Jerzego Dumy. Warszawa-Kraków: Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 2002, s. 335–339.
- Чучка 2003** – Чучка Павло. Слов'янські автохтонні імена, гідні реабілітації. *Українська мова*, № 4, Київ, 2003, с. 97–106.
- Чучка 2005** – Чучка Павло. *Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник*. Львів: Світ, 2005.
- Чучка 2009** – Чучка Павло. Давньослов'янські особові імена, засвідчені південно-карпатськими українськими онімами. *Studia slavakistica*, №. 9, 2009, с. 83–90.

Slavonic First Names in the Ukrainian Anthroponymy of Polish-Ukrainian Borderland in the 16th Century

Summary

The article presents Slavonic first names composed of two elements and single-stem names derived from common nouns in the anthroponymy of the area of Chelmia in the 16th century. Their etymology was presented together with the structure of hypocoristic forms. Attention was drawn to the original semantics of the Slavonic names and their functions as well as to their association with the beliefs of Slavs in the old days.

Renāte Siliņa-Pinķe

PERSONVĀRDI 1638. GADA ZVIEDRU ARKLU REVĪZIJĀ: ANALĪZES PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI

1638. gada zviedru arklu revīzija ir senākais avots, kas ļauj par zemnieku vārdiem spriest Latvijas mērogiem plašā teritorijā – revīzijas materiāls aptver visu Vidzemi, un, to analizējot, iegūstam iespaidīgu latviešu zemnieku vārdu klāstu. Gan iepriekšējās poļu, gan zviedru revīzijas 16. gs. beigās un 17. gs. sākumā ir aptvērušas tikai atsevišķus pilsnovadus vai to daļas¹. Arī citos vēstures avotos sastopamie zemnieku vārdu minējumi parasti aptver tikai atsevišķas muižas². Revīzijas materiālu oriģināli atrodas Zviedrijā (Dunsdorfs 1938, IX). Tie šā raksta autorei nebija pieejami, tāpēc personvārdi ir ekscerpēti no to publicējuma «Latvijas vēstures avotu» 4. sējumā (VAR I, II, III).

Vidzemes teritorijā revīziju veica 10 komisijas. Atbilstoši tās nolikumam revīzija uzskaitīja tikai sētu saimniekus un saimes vīriešu dzimuma locēkļus (Dunsdorfs 1938, XXX). Sieviešu vārdi revīzijas materiālā neparādās. Pavisam vārdā minēti ap 12 000 zemnieku un to dēlu, fiksējot vairāk nekā 800 vārdu rakstības variantus. Šādai variantu daudzveidībai ir dažādi iemesli. (1) Vispirms jāmin revīzijas protokola valoda. Revīzija ir rakstīta agrīnajā jaunaugšvācu valodā, kurai ir raksturīga vēl nenostabilizējusies ortogrāfiskā sistēma un liela nekonsekvence dažādu skaņu atveidē. Tas ir attiecināms kā uz sugasvārdiem, tā uz īpašvārdiem. (2) Katrai revīzijas komisijai bija savs rakstvedis, un zināmu lomu varēja spēlēt arī katra individuālā stila vai vārdu pierakstīšanas īpatnības. (3) Jāizvērtē arī iespēja, ka dažāda veida vārdu pieraksts var atspoguļot kādas reģionāli atšķirīgas, iespējams, izloksnē balstītas vārdu formas.

1 Sal. 1599. gada revīzija (RI 1599, VI), 1601. gada revīzija (Švābe 1933, 341–345), 1624., 1627., 1630. gada revīzijas (Dunsdorfs 1938, VII).

2 Sal., piemēram, 1638. gada Uksensērnas muižu vaku protokoli (Dunsdorfs 1940, CCLI–CCCIII), 1637. gada Alūksnes, Kolbergā, Laiciema, Kalnamuižas un Gulbenes muižu vaku protokoli (Dunsdorfs 1941, CDIV–CDXVII), 1637. gada Kokneses muižas vaku grāmata (Dunsdorfs 1941, CDLXIII–CDLXVII).

Jebkurā gadījumā pieraksta daudzveidība iezīmē vienu no analīzes problēmām, kuras risinājums katrā konkrētā gadījumā varētu būt atšķirīgs.

Pirmā problēma, sākot revīzijas materiālā fiksēto personvārdu izpēti, nebija saistīta ar vārdu analīzi. Tā radās pašā darba sākumā, apzinot analizējamo materiālu. Ekscerpējot personvārdus, reizumis bija grūti vai pat neiespējami noteikt, kurš no revīzijas materiālā minētajiem īpašvārdiem ir personvārds un kurš – mājvārds. Otrā revīzijas komisija Igates muižā (vc. Idsel) ir pierakstījusi šādus zemniekus (VAR I, 172–175): *Tomas Skiute*, *Laur Drulle*, *Pawel Kikerich*, *Andres Sautelaß*, *N. Burtneck*, *Malans Hans*, *Cort Permes*, *Berent Kabalinski*, *Matsch Laur*, *Andres Tinge*, *Hans Lintiag*, *Bertolt Gude*, *Nuske Jurring*, *Kiuwe Peter*, *Harmen Putel*. Šis ir tipisks mājvārdu un personvārdu pieraksts, kur pēc katra zemnieka seko tā izsētās labības, lopu un kļaušu darbu uzskaitījums. Lielākajā daļā gadījumu bez grūtībām ir iespējams noteikt, kurš no diviem ir personvārds. Šādi, viegli nosakāmie personvārdi šajā uzskaitījumā ir pasvītroti. Kā piemērā ir redzams, nekāda konsekvence personvārdu un mājvārdu pieraksta secībā nav ievērota. Ekscerpēšanas laikā veiktie novērojumi ļauj secināt, ka tā nav tikai otrās komisijas rakstveža pieraksta īpatnība. Lai gan pārējā informācija par izsēto labību, mājlopiem un muižas darbiem otrās komisijas protokolā ir sniegta tabulas veidā³, atsevišķās slejās izdalīt mājvārdus un personvārdus informācijas ievācējiem nav šķitis būtiski. Tādēļ tādos gadījumos kā *Matsch Laur* rodas grūtības izšķirt, kurš ir personvārds un kurš – mājvārds, jo abi 17. gadsimtā ir iespējami un revīzijas materiālos ir arī fiksēti kā personvārdi. Daļā gadījumu, arī šajā, palīdzēt var Edgara Dunsdorfa sarakstītais apjomīgais edīcijas ievads, kurā viņš ir devis arī paša izsecinātas revīzijā fiksēto mājvārdu atbilstes ar 20. gadsimta sākuma mājvārdiem pēc Jāņa Endzelīna «Latvijas vietu vārdiem» (1922) un Latvijas Ģenerālštāba kartēm mērogā 1:75 000 (sastādītas 1905–1907, izdotas 1925–1931) (Dunsdorfs 1938, LVIII–LIX). Viņa sniegtā informācija ļauj secināt, ka mājvārds šajā gadījumā ir *Laur*, kam 20. gadsimtā atbilst zemnieku saimniecība *Lauri Vidrižos* (Dunsdorfs 1938, CIV), tāpēc šajā konkrētajā gadījumā ir iespējams noteikt, ka personvārds ir *Matsch*. Rezultātā problēma ir salīdzinoši viegli risināma.

Tomēr ne mazums ir arī tādu gadījumu, kur mājvārds 20. gadsimta sākumā vairs nav bijis sastopams. Tos E. Dunsdorfs katram pilsnovadam apkopo kopīgā sarakstā. No Igates muižas tie ir mājvārdi *Drulle*, *Kabalin-*

3 Tāpat ir rikojušies arī sestās un astotās komisijas rakstveži.

ski un *Malans* (Dunsdorfs 1938, CV–CVI). Pirmās komisijas revidētājā Daugavgrīvas muižā (vc. Dünamünde) savukārt ir reģistrēti zemnieki *Peter Gödert* un *Steffen Willem*. Mājvārdu atbilstes 20. gadsimtā nav fiksētas. Arī šajā gadījumā bija jāpieņem lēmums, kurus vārdus ekscerpēt kā personvārdus. E. Dunsdorfs kā nezināmos mājvārdus savā sarakstā ir iekļāvis *Gödert* un *Willem* (Dunsdorfs 1938, LXII–LXIII). Konkrētajā gadījumā to varētu izskaidrot ar pašu revīzijas materiālu:

Hiernach folgen die nahmen der Strandtpauren.

1. *Peter Hansitt* (..)
2. *Wilhelm Kaulneck* (..)
3. *Ewertt Prehde* (..)
4. *Peter Gödert* (..)
5. *David Dunek* (..)
6. *Steffen Willem* (..)
7. *Reinholt Laßko* (..)
8. *Herman Lenck* (..)
9. *Hinrich Packski* (..)
10. *Hans Pentt* (..)

utt., kopā 37 zemnieki (VAR I, 25–26).

Visos gadījumos, kur personvārds ir droši nosakāms (pasvītrotie piemēri), ir ievērota pieraksta secība personvārds – mājvārds, arī pārējos 27 necitētajos piemēros. Tas var būt un, visticamāk, arī ir bijis par iemeslu, kāpēc E. Dunsdorfs ir izšķīries par labu *Gödert* un *Willem* kā mājvārdiem. Arī šajā gadījumā, ekscerpējot personvārdus, pie tiem pieskaitīti vārdi *Peter* un *Steffen*.

Šāds konsekventi secīgs personvārda – mājvārda vai mājvārda – personvārda pieraksts pat vienas muižas ietvaros ir uzlūkojams par izņēmumu, nemaz nerunājot par pilsnovadu vai vienas komisijas revidētu apgabalu, tādēļ šī metode personvārda noteikšanai gandrīz nemaz nebija izmantojama. Šādi gadījumi, kad E. Dunsdorfs nedod 20. gadsimta mājvārdu atbilstes un arī citu pieturas punktu personvārda noteikšanai nav, kā «neskaidri gadījumi» analizējamo vārdu klāstā netika iekļauti. Šāds «neskaidrais gadījums», piemēram, ir otrās komisijas Lēdurgas muižā (vc. Löddiger) pierakstītais *Ewert Behtsch* (VAR I, 178). Lai kā pirmajā mirklī nešķīstu, ka personvārds noteikti ir *Ewert*, droši nosakāms tas nav. Vērā ir jāņem fakts, ka šī komisija viennozīmīgi kā personvārdu divas reizes ir pierakstījusi vārdus *Behtsch* un piecas reizes *Betsch*. Par to, ka mājvārdi var būt identiski ar personvārdiem, liecina gan iepriekš minētie piemēri no Daugavgrīvas muižas, gan pieraksts

Paweling (VAR I, 74) vai *Brentzits* (VAR I, 110), kur ir fiksēts tikai viens īpašvārds, kas viennozīmīgi ir mājvārds.

Visizplatītākais pieraksta veids, kur ir fiksēti, kā pirmajā mirklī šķiet, divi īpašvārdi, vēl negarantē to, ka viens no viņiem ir mājvārds un viens – personvārds. Piemērā *Masch Jahn* (VAR I, 72) no Doles muižas (vc. Dahlen) var domāt, ka *Jahn* ir personvārds. Tā ir domājis arī E. Dunsdorfs, dodot, viņaprāt, iespējamu, bet nedrošu 20. gadsimta mājvārda atbilsmi (viņš to iezīmē ar jautājuma zīmi) *Masch = Mašukrogs?* Doles pagastā (Dunsdorfs 1938, LXIV). Tāda pati situācija ir ar piemēru *Mesch Hans* (VAR I, 125) no Endzeliņu muižas (vc. Henselshof); E. Dunsdorfa dotā nedrošā mājvārda atbilsmē ir *Mesch = Mežjurkas?* Ropažu pagastā (Dunsdorfs 1938, LXVIII). Vadoties pēc viņa apsvērumiem, *Jahn* un *Hans* tātad būtu ekscerpējami kā (nedroši?) personvārdi. Šajā kontekstā jāmin tās pašas Doles muižas ieraksts *Dirich Leisch Jahn* (VAR I, 73), kur mājvārda atbilsmē 20. gadsimtā ir dota *Leišjāni* (Dunsdorfs 1938, LXIV) un par personvārdu ir uzskatāms *Dirich*. Gribētos izteikt aizdomas, ka līdzīgi ir ar abiem iepriekšējiem piemēriem – *Masch Jahn* un *Mesch Hans*, proti, ka fiksēts ir tikai divdaļīgs mājvārds; salīdzinājumam citi divdaļīgi mājvārdi no 1638. gada zviedru arklū revīzijas protokoliem, kuri arī ir pierakstīti bez personvārda, piemēram, *Wetza Rudzin* (VAR III, 1097) un *Purwa Lulack* (VAR III, 1161). Šādi, ņemot vērā rakstības atšķirības, pat identiski mājvārdi ir fiksēti arī 20. gadsimtā, piemēram, *Mazansi*, *Mežansi* (Lvv I, 32) vai *Mazjāni*, *Mežjāni* (Lvv I, 389).

Kā rāda piemērs *Dirich Leisch Jahn*, īpašvārda pieraksts var būt arī šķietami trīsdaļīgs. Situācijas daudzveidības ilustrācijai vēl daži piemēri no pirmās un otrās komisijas protokoliem:

- 1) *Tieß Ašmuß Kuhll genand* (VAR I, 14);
- 2) *Peter Laps Jurgen un Jacob Michel Laps* (VAR I, 260);
- 3) *Hans Peter Clas* (VAR I, 262);
- 4) *Kaln Jurgen Jumsem* (VAR I, 278) un *Leihes Jumsem* (VAR I, 280).

Pirmajam piemēram no Remberģes muižas (vc. Ringenberg) E. Dunsdorfs dod mājvārda atbilsmi *Kūlas* (Dunsdorfs 1938, LXI), tomēr pēc piemēra ir redzams, ka *Kūlas* 17. gadsimtā ir paralēlais nosaukums vienam no pirmajiem diviem vārdiem – *Tīss Asmuss saukts Kūla*. Noteikt, vai personvārds ir *Tieß* vai *Ašmuß*, nav iespējams, tāpēc šis piemērs paliek kategorijā «neskaidrs gadījums».

Otrā piemēra abi gadījumi no Allažu muižas (vc. Allasch) Kārtūžu ciema (Dunsdorfs 1938, CXV) ir apzīmēti kā nezināmi mājvārdi (pilnā apjomā!). Iespējams, ka abos gadījumos mājvārds ir *Laps*, bet saimnieka

personvārds – viens no diviem minētajiem. 18. un 19. gadsimta muižu revīzijās ir novērojami gadījumi, kad māju nosaukumā kā diferencējoša pazīme ir ietverts arī iepriekšējā saimnieka vārds (Siliņa-Piņķe 2010, 276). Tā kā noskaidrot to nebija iespējams, arī šie personvārdi analizē iekļauti netika.

Trešajā piemērā visi trīs īpašvārdi ir potenciāli personvārdi, arī mājvārdu un personvārdu pieraksta secība muižas ietvaros ir jaukta, tāpēc par orientieri kalpot nevar. Tomēr šis ir tas laimīgais gadījums, kad var līdzēt 20. gadsimta mājvārds. Tas ir saliktenis *Ančpēteri* Allažu pagastā, un personvārds tātad ir trešais vārds – *Clas* (Dunsdorfs 1938, CXIII).

Ceturtais piemērs ir izvēlēts, lai ilustrētu faktu, ka uz E. Dunsdorfa dotajām atbilstēm var paļauties, meklējot vēl 20. gadsimta sākumā zināmu mājvārdu senākās formas, bet ne senu personvārdu pētniecībā. Abi piemēri ir no Mālpils muižas (vc. Lemburg). *Kaln Jurgen Jumsem* ir minēts kā 20. gadsimtā nezināms mājvārds (Dunsdorfs 1938, CXVIII), bet *Leihes Jumsem* nedroši tiek saistīts ar zemnieku saimniecību *Jumcensalas?* Mālpils pagastā (Dunsdorfs 1938, CXVI). Skatot abus gadījumus kopā, skaidri ir redzams, ka 1638. gadā ir bijušas divas sētas, *Kalna* un *Lejas Jumsem*, iespējams, ka **Jaunzemi*. Pirmajai ir minēts saimnieka vārds *Jurgen*, otrai saimnieka vārds protokolā nav fiksēts. Tas, ka personvārds ir ierakstīts starp abām mājvārda daļām, varētu būt saistāms ar ne īpaši rūpīgo īpašvārdu pierakstu.

Ilustrējot personvārdu atpazīšanas grūtības, vēl ir jāpiemin maza vārdu grupa, kur vārds, atrodoties personvārda pozīcijā, vai nu pēc tāda neizskatās vispār, vai izskatās pēc tāda personvārda, kas protokola rakstītājam ir bijis pilnīgi svešs un kura atveide tāpēc ir stipri aptuvena. Šādi vārdi parasti ir fiksēti tikai vienu reizi un visi ir iekļauti analizējamā personvārdu klāstā. Pārsvārā tādi ir sastopami sestās un astotās komisijas protokolos. Šīs komisijas revidēja Rūjienas un Vecsalacas, kā arī Alūksnes, Gulbenes un Gaujienas pilsnovadus, tāpēc to pierakstā sastopamas salīdzinoši daudzas igauniskas un slāviskas vārdu formas. Ilustrācijai daži piemēri:

1) *Peter und Bhegke beide Churlendere (..) uff Struppen landt* (VAR I, 109);

2) *Allayn Peyte, vor alter schwach deshalben Allayn Andreß der Sohn der wirthschafft fürstehet* (VAR III, 712);

3) *Kuhrle Brehk: Erbpaur hat einen Erwachsenen bruder Jürg(en) un Rulll Brähk: Erbpaur mit senem erwachsenen bruder Maz* (VAR III, 730, 736);

4) *Sunze* (5 reizes 8. kom.) *Sproge und Jackus Sproge, seindt Erbpauren* (VAR III, 824);

5) zemnieka *Rulle Hans* dēli *Iwan* 15 gadi, *Ermick* 10 gadi, *Sunze* 8 gadi, *Teppingz* 6 gadi, *Thomas* 3 gadi (VAR III, 826–827);

6) *Dohße vnd Hans Meister, geb Brüder* (VAR III, 836);

7) *Tennieß, ein Böddeker, außm Pernowschen bürtig*, dēli *Marting, Wasche, Jane, Hans* (VAR III, 916–917);

8) zemnieka *Henne Thomas* dēli *Pepe* 20 gadi un *Tetc* 8 gadi (VAR III, 963);

9) *Melle Rein, ein Erbpaup mit seniem bruder Tursche* (VAR III, 960);

10) sētā *Ewest – ein Erbpaup nahmens Anger* (VAR III, 1335).

Lielāko daļu piemēru šobrīd droši atšifrēt vēl nav iespējams. Dažas pārdomas, kuras apstiprināt vai noliegt varētu citu avotu piesaiste, tomēr ir. Tā 1638. gada arklū revīzijas pirmās komisijas pierakstīto vārdu *Bhegke* (1. piemērs) var saistīt ar tādiem devītās komisijas protokolā reti fiksētiem personvārdiem kā *Bäck* (3 personas), *Bäcks* (1), *Beck* (2) un *Becks* (1). Gothards Frīdrihs Stenders savā vārdnīcā «Lettisches Lexikon» dod citur neredzētu, īpatnēju atbilstmi: vācu personvārds *Beko* un latviešu – *Behks* (Stender 1789, 743). Vācu vēsturiskajā personvārdu vārdnīcā šāds vācu vārds nemaz nav iekļauts (Seibicke I). Savukārt Klāvs Siliņš «Latviešu personvārdu vārdnīcā» ir iekļāvis drīzāk uzvārdu nekā priekšvārdu cilmes skaidrošanā akceptējamu atbilstmi: *Beks* < vidusaugšvācu *becke* ‘maiznieks’ (Siliņš 1990, 79), kas nešķiet ticama. Igaunu valodā šādi personvārdi nav fiksēti (Rajandi 1966).

Naukšēnu muižā pierakstītais personvārds *Peyte* (1) (2. piemērs), iespējams, ir vārda *Pēteris* igauņiska forma. Edgars Rajandi savā grāmatā par igauņu personvārdiem dod šaubīgu saistību: *Peter* un *Peit?* (Rajandi 1966, 142). Uz to arī atsaucas K. Siliņš (Siliņš 1990, 260).

Vārdi *Brähk* (1) un *Brehk* (1) (3. piemērs), iespējams, ir vācu cilmes personvārda *Fredrich* latviešu īsformas. Arī K. Siliņš piedāvā, viņaprāt, šaubīgu atbilstmi *Breke, Breks* < *Fridrihs* (?) (Siliņš 1990, 86).

Vārdam *Sunze* (5) (4. un 5. piemērs) piemērotu skaidrojumu vēl nav izdevies atrast. Palīdzēt nav varējušas arī citas revīzijas astotās komisijas protokolā fiksētās formas *Suntze* (1) un, visticamāk, ka arī *Zunze* (1). Arī K. Siliņam šī vārda skaidrošana nav padevusies, jo gan *Cunce*, gan *Sunce* ir apzīmēti kā neskaidrās cilmes vārdi (Siliņš 1990, 90, 299).

Personvārdi *Ermick* (2) (5. piemērs), *Ermix* (1) un, iespējams, arī *Ernick* (1) varētu būt saistāmi ar personvārdu *Hermanis* (Siliņš 1990, 120, 153), bet varbūt tomēr ar kādu slāvīsku personvārdu formu.

Teppingz (1) (5. piemērs) varētu būt vārda *Stefans* latviskotās formas *Stepiņš* variants; arī K. Siliņam *Tepiņš* < *Stefans* (Siliņš 1990, 305). Revīzijas protokolā ir arī fiksētas formas *Stepping* (1), *Steppe* (4) un *Stepping* (6), un to saistība ar personvārdu *Steffan* ir droša. Šādu atbilstmi fiksē gan Georgs Mancelis 1638. gadā – vācu *Stephan* un latviešu *Steppings* (Zemzare 1961, 62), gan G. F. Stenders 1789. gadā – vācu *Stephanus* un latviešu *Steppe*, *Steppus*, *Steppiņsch* (Stender 1789, 744). Vārda *Stefans* formas bez sākuma *S-* ir fiksētas arī igauņu un somu valodās – *Tepan*, *Tepo* un *Tapani*, *Teppo* (Rajandi 1966, 157, 162).

Vārdam *Dohße* (1) (6. piemērs) apmierinošs skaidrojums arī nav vēl atradies. Neticama šķiet K. Siliņa šaubīgi dotā saistība ar sieviešu personvārdu *Teodozija* (Siliņš 1990, 102). Diezin vai ir kāda saistība arī ar īpaši Ziemeļvācijā (ap Hamburgu, Libeku un Ķīli) izplatīto uzvārdu *Dohse*⁴ vai *Dose*⁵, kas radies no ziemeļvācu mikrotoponīmiem vai no tiem veidotiem vietvārdiem (LexF 2008, 174, 177).

Vārds *Wasche* (1) (7. piemērs) K. Siliņa vārdnīcā vispār nav ietverts. Iespējams, ka tā ir kāda krievu personvārda *Vasilijs* īsforma (kr. *Василий*, sal. krievu īsformu *Васья*). To, tāpat kā vārdus *Wasill* (1) un *Wafill* (3), ir pierakstījis tikai astotās komisijas rakstvedis Jaunlaicēnē un Gulbenē.

Kopumā trīs dažādās komisijās⁶ 25 reizes fiksēto personvārdu *Pepe* (8. piemērs) Siliņš nedroši saista ar vārda *Jozefs* slāvu vai itāļu formu (Siliņš 1990, 260). Šāds skaidrojums gan attiecībā uz 17. gadsimta materiālu nešķiet īpaši ticams, ja vēl to salīdzina ar igauņu vārdiem *Peep?*, *Peip?* < *Peter* (Rajandi 1966, 142) un atbilstošu vārda *Jozefs* īsformu trūkumu gan igauņu (Rajandi 1966, 89–90), gan krievu valodā (Суперанская 2003, 199). Turklāt revīzijas materiālā ir fiksēti arī vārdi *Peep* (7), *Peepe* (1), *Pep* (2) un *Pepppe* (2).

Vārdu *Tetc* (1) (8. piemērs) K. Siliņš neskaitro: *Tecs* < ? (Siliņš 1990, 304). Šobrīd tikai hipotētiskā līmenī var pieņemt saistību ar vācu personvārda *Dietrich* frīzu īsformām *Thet*, *Tete* (15.–17. gs.), arī *Teto*, *Tets* (19. gs.) (Seibicke IV, 196). Ņemot vērā pastāvīgas *-i-* un *-e-* rakstības svārstības (un formu ar *-i-* dominanti!) tādos vārdos kā *Henrik* un *Hinrik*, var izteikt pieņēmumu, ka personvārds *Tetc* ir saistāms ar tādiem revīzijas astotās komisijas protokolā fiksētiem vārdiem kā *Titc* (1), *Tite* (4), *Tito* (3) un *Tize* (1). Tādā gadījumā saistība ar vārdu *Dietrich* ir droša, jo kā šī vārda īsformas vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā ir fiksēti vārdi *Tite*, *Tito* (Seibicke IV 259), *Tizo*, arī *Dietz* un *Ditz* (Seibicke I 509, 511). Ja pieņemams ir K. Siliņa skaidrojums *Tics* < *Ditrihs* (Siliņš 1990,

4 <http://www.verwandt.de/karten/absolut/dohse.html> (skatīts 11.12.2012.)

5 <http://www.verwandt.de/karten/absolut/dose.html> (skatīts 11.12.2012.)

6 Trešā, piektā un astotā revīzijas komisija.

306), tad neticību raisa apgalvojums, ka formas *Tito* un *Tits* < romiešu personvārda *Titus* (Siliņš 1990, 307). *Titus* nav fiksēts viduslaiku avotos ne mūsdienu Latvijas, ne Vācijas teritorijā. Pēdējā tas parādās un ir reti sastopams, sākot ar 18. gadsimtu (Seibicke IV, 259). Citu skaidrojumu piedāvā igauņu personvārdu pētnieks E. Rajandi. Viņaprāt, igauņu vārdi *Teet*, *Teetel*, *Teetu* ir radušies no vācu personvārda *Detlef*, turklāt pirmos divus viņš apzīmē kā par igauņu, tā arī par lejasvācu īsformām (Rajandi 1966, 44). Vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā gan pamatojums šim izteikumam nav atrodamas (Seibicke I, 494). Tā kā cilmes ziņā visas minētās īsformas ir saistītas ar vācu cilmes personvārdiem ar *Dit-* vai *Det-*⁷ pirmajā daļā, var izteikt nedrošu pieņēmumu, ka attiecīgās īsformas ir veidojušās no tajā laikā (un agrāk) izplatītākajiem šīs cilmes vārdiem. Skatoties revīzijas materiālā, tie varētu būt vārdi *Detlof* un *Didrich*.

Arī vārdam *Tursche* (1) (9. piemērs) nekāda skaidrojuma šobrīd nav. Tas nav arī fiksēts K. Siliņa latviešu personvārdu vārdnīcā.

Par personvārdu *Anger* (1) (10. piemērs) K. Siliņa vārdnīcā ir komentārs *Angers < vc. Anger 'pļava' (?)*, «varbūt kļūdaini pierakstīts vai nepareizi izlasīts *Anders* (?)» (Siliņš 1990, 58). Ja saistība ar vācu sugasvārdu šķiet pilnīgi neticama (arī šādi vācu personvārdi nav fiksēti (Seibicke I–V)), tad šķietami loģisko komentāru par kļūdaino pierakstu šaubīgu dara fakts, ka, atspoguļojot savā vārdnīcā personvārdus adaptētās formās, K. Siliņš nav ņēmis vērā apstākli, ka edīcijā ir dota forma *Anger*, kuru daudz grūtāk ir saistīt ar kļūdaini pierakstītu vārdu *Anders*⁸. Turklāt desmitās komisijas rakstvedis, kurš šo formu ir pierakstījis, lieto tikai vārdus *Andres* (91) un *Andreas* (6), bet ne *Anders*.

Šie piemēri veido pāreju no personvārdu ekscerpēšanas uz analīzes problēmu izklāstu. Var teikt, ka ekscerpēšanas problēmas šobrīd ir apzinātas un tām ir atrasti vairāk vai mazāk apmierinoši risinājumi. Līdz ar to ir iespējams definēt, kuri revīzijas protokolos fiksētie īpašvārdi ir uzskatāmi par personvārdiem un ir iekļaujami tālākajā vārdu analīzes procesā. Nākamais solis ir izstrādāt analīzes principus. Lai to veiksmīgi paveiktu, mazliet ir jāpakavējas pie priekšvārdu rakstības īpatnībām revīzijas protokolos.

Kā jau rāda piemēri, revīzijas protokols ir rakstīts agrīnajā jaunaugšvācu valodā. Tā sastādītāji lielākoties bija vietējie vācu muižnieki. Latviešu valodas īpatnībām īpašvārdu pierakstā nav pievērsta gandrīz nekāda vērība, latviskotas formas ir sastopamas pavisam nedaudz. Par to, ka tādas tomēr ir

7 DET-, DIT-, iespējams arī ar T-, no sensakšu *thiod*, *thiad* un senaugšvācu *theot*, *diot* 'tauta' (Seibicke I 502, Seibicke 2002, 161).

8 Variants **Ander* nevienas komisijas pierakstā neparādās.

lietotas, skaidri liecina gan tajā pašā laikā – 17. gadsimta sākumā – Mancelļa «Phraseologia lettica» pierakstītie latviešu zemnieku vārdi – *Anzsis, Bährtuls, Brentzis, Lipzts, Mickelis* u. c. (Zemzare 1961, 61–62), gan mazākā mērā arī poļu 1599. gada revīzijas dokumentos Vidzemē fiksētās vārdu formas, piemēram, *Andrys, Lauryn, Brenzc, Gierk, Indryk, Tennis* u. c. (RI 1599, 36, 81–83). Tātad revīzijas rakstveži zemnieku personvārdus ir transformējuši, var teikt, ka tulkojuši uz sev zināmajām vāciskajām atbilstmēm. Šādas «tulkošanas» priekšnoteikums ir abu valodu personvārdu sistēmu pārzināšana. Šķiet, ka attiecībā uz populārākajiem vārdiem par šādu pārzināšanu tiešām var runāt. Tomēr jādoma, ka tieši retāku latviskoto formu gadījumā, kā arī gadījumos, kad vārdi vācu personvārdu sistēmā nav bijuši pārstāvēti (piemēram, slāviskie personvārdi), ir radušās «tulkošanas grūtības», kuru rezultātā pierakstītās vārdu formas savukārt rada grūtības, analizējot pierakstīto. Tādēļ, analizējot personvārdus, īpaša vērība tika pievērsta vācu 17. gadsimta personvārdu rakstībai. Tai ir raksturīga liela nekonsekven- ce, t. i., viens un tas pats vārds varēja tikt pierakstīts dažādos veidos. Pašas izplatītākās pazīmes ir nekonsekven- ce garo un īso patskaņu (ne)apzīmēšanā un nemotivēti burtu, īpaši līdzskaņu, sablīvējumi (Schmidt 2000, 301–302).

Rezultātā ir vērojama liela personvārdu formu daudzveidība revīzijas protokolā. Tā kā katra persona revīzijas materiālā gandrīz vienmēr ir minēta tikai vienu reizi, tikpat kā nav iespējams izdarīt nekādus secinājumus par alonomiem⁹. Samērā droši par tādiem revīzijas ietvaros tomēr var saukt personvārdu vāciskās un latviskās formas. To apstiprina tādi reāli fiksētu alonomu piemēri kā *Bredick* un *Fredrich* (VAR I, 71, 73) vai *Tomaß* un *Tom* (VAR II, 227–228). Tāpat par alonomiem var saukt rakstības nekonsekven- ces rezultātā radušās dažādās formas, piemēram, *Bartolt* un *Bartholt* (VAR I, 204–205), *Brents* un *Brentz* (VAR I, 212–213) vai *Bertel* un *Bertell* (VAR III, 1052).

Visu šo apstākļu dēļ personvārdi pirms analīzes bija jāgrupē. Grupas izveide tomēr izrādījās problemātiska. Mērķis bija definēt grupu, kurā ietver- tos vārdus varētu analizēt kopā kā viena priekšvārda variantus. Etimoloģiskā pieeja šajā gadījumā nederēja, jo tādā gadījumā kā viens priekšvārds būtu aplūkojami, piemēram, vārdi:

Ansch, Ansche, Anse, Ansen, Anße, Ansie,

Hans, Hanis, Haniß, Hann, Hannß, Hannus, Hannuß, Hansche, Hanse, Hansen, Hansit, Hanß, Hanße, Hanßken,

9 Alonomi ir «vienai personai fiksētie dažādie viena priekšvārda varianti, piemē- ram, pilnās formas un īsformas ar dažādiem sufiksiem vai kontrakcijas» (Siliņa- Piņķe 2009, 8–9).

*Ifuan, Ivan, Iwan, Iwans,
Jahn, Jaan, Jaane, Jaans, Jaen, Jahne, Jahnn, Jahns, Jahnß, Jahrn, Jan,
Jane, Janit, Janits, Janne, Jans, Janß, Jänß, Janus, Januß, Jhan, Jhann,
Johan, Johann, Johannes* un, iespējams, vēl citi.

Visu šo formu apvienojums vienā grupā nekādi neatspoguļotu minēto priekšvārdu lietojumu 17. gadsimtā, kas, lai arī grūti noskaidrojams, tomēr ir pētīšanas vērts. Vadoties pēc etimoloģiskās pieejas, viena personvārda varianti būtu īsformas *Hans*, respektīvi, *Ansis* un *Jahn*, t. i., *Jānis*. Tās revīzijas materiālā tomēr tiek lietotas kā patstāvīgi personvārdi. Tēvam var būt (un protokolos ir arī fiksēti) dēli *Jānis* un *Ansis*, piemēram, *Hans, Herman und Jahn gebrüdere* (VAR I, 110), brāļi *Jahn* un *Hans* (VAR I, 260), brāļi *Jahn, Hans, Jacob* (VAR II, 402) u. c. Neskaidrāki ir gadījumi ar priekšvārdiem *Iwan* un *Johan*, un tie būtu vēl papildus jāpēta. Īpaši tāpēc, ka no 85 *Ivaniem* 80 ir fiksēti astotās komisijas protokolā un no 122 *Johaniem* 105 ir atrodami desmitās komisijas protokolā. Tam par iemeslu varētu būt gan raksta sākumā minētās reģionālās atšķirības, gan rakstveža individuālā stila un vārdu atveides īpatnības (sal. arī Siliņa-Piņķe 2005, 146–147). Revīzijas materiālā vārdi *Ivans* un *Johans* nekur neparādās kā vārdu *Ansis* vai *Jānis* alonomi.

Piemērs rāda, ka daudzas vārdu formas, neskatoties uz tekstā fiksētu alonomu trūkumu, ir apvienojamas un analizējamas kopā. Pirmām kārtām tas ir sakāms par nekonsekventās agrīnās jaunaugšvācu rakstības radītajiem variantiem, piemēram, *Anse* un *Anße*, *Ivan* un *Iwan*, *Jahn* un *Jahnn* vai *Jaane* un *Jahne*. Otra iespēja priekšvārdu apvienošanā vienā grupā ir to reālais alonomais lietojums revīzijas materiālā. Šajā piemērā tās būtu formas *Hans*, *Hanß* un *Jaan*, *Jaane*, *Jahn*, *Jahne*, *Jahnn*, *Jahns*, *Jane*, *Janne*. Kā jau iepriekš tika izsecināts, latviskotās formas arī būtu analizējamas kopā ar atbilstošajiem neadaptētajiem variantiem. Pie tām varētu arī pieskaitīt ar piedēkļiem atvasinātās formas. Tas pats sakāms arī par atvasinātajām neadaptētajām formām. Tāpat kopā ir analizējamas iespējamās pārrakstīšanas kļūdas kā piemēros *Jahrn*, *Jhan* un *Jhann*. Tāpēc iepriekš minētajā piemērā izdalītas četras grupas, kuras nosauktas pēc vizizplatītākās formas par grupām *Hans*, *Iwan*, *Jahn* un *Johan*:

Hans, *Ansch*, *Ansche*, *Anse*, *Ansen*, *Anße*, *Ansie*, *Hannß*, *Hansche*, *Hanse*, *Hansen*, *Hansit*, *Hanß*, *Hanße*, *Hanßken*;

Iwan, *Ifuan*, *Ivan*, *Iwans*;

Jahn, *Jaan*, *Jaane*, *Jaans*, *Jaen*, *Jahne*, *Jahnn*, *Jahns*, *Jahnß*, *Jahrn*, *Jan*, *Jane*, *Janit*, *Janits*, *Janne*, *Jans*, *Janß*, *Jhan*, *Jhann*;

Johan, *Johann*, *Johannes*.

Pāri paliek, t. i., grupās neiekļaujas, astoņas formas – *Hanis, Haniß, Hann, Hannus, Hannuß* un *Jänß, Janus, Januß*. Ņemot vērā

1) to lietojuma biežumu – pārsvarā viena līdz trīs reizes visā revīzijas protokolā;

2) nekonekvento komisiju rakstvežu darbu personvārdu pierakstā, kā arī

3) viennozīmīgo saistību ar vārdiem *Hans* un *Jahn*,

tās iekļautas šajās grupās. Tas nenonāk pretrunā arī ar piemēriem vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā (Seibicke I–V).

Apkopojot šīs – revīzijas materiāla pašas apjomīgākās – etimoloģiskās personvārdu grupas dalīšanu atbilstoši tās iespējamai funkcionēšanai 17. gadsimtā, varētu formulēt, ka vienā grupā jāiekļauj:

1) agrīnās jaunaugšvācu rakstības rezultātā radušies vārdu varianti;

2) avotā fiksētie alonomi;

3) adaptētās formas, arī ar dažādiem latviešu valodas piedēkļiem;

4) ar dažādiem piedēkļiem atvasinātas neadaptētās formas;

5) rakstvežu iespējamās pārrakstīšanās un neuzmanības kļūdas;

6) īpašos gadījumos arī Vilfrīda Zeibikes (Seibicke I–V) vēsturiskajā vācu personvārdu vārdnīcā minētie Ziemeļvācijā atbilstošajā laikā fiksētie vārdu rakstības varianti.

Šāds dalījums ļauj atsevišķi analizēt vārdu pilnās un saīsinātās formas, ja tās revīzijas materiālā nav fiksētas kā alonomi. Īpaši svarīgi tas ir gadījumos, kad no vienas pilnās formas ir veidotas dažādas īsformas, kuru alonoms lietojums 17. gadsimtā Latvijas teritorijā nav pierādīts, piemēram, *Laur* un *Brentz* no *Laurentz*. Tāda pieeja ļauj fiksēt iespējamo pāreju no saīsināto formu kā pilnās formas varianta (alнома) uz to neatkarīgu lietojumu. Šeit gan bez papildu avotu piesaistes viennozīmīgi secinājumi nav izdarāmi, taču šādu iespēju pieļauj viena tēva trīs dēlu vārdi *Jacob*, *Jürg* un *Jürgen* (VAR III, 698), arī iepriekš minētie brāļu vārdi *Hans* un *Jahn*.

Secinājumi

1. 1638. gada zviedru arklu revīzija ir pirmais plašākais personvārdu avots Latvijas teritorijā, kurā minēti ap 12 000 latviešu zemnieku, fiksējot vairāk nekā 800 vārdu rakstības variantus.

2. Ekscerpējot personvārdus, ne vienmēr ir iespējams noteikt, kurš no īpašvārdiem ir personvārds un kurš – mājvārds.

3. Gadījumi, kuros nebija novērojama ne konsekventa vārdu rakstības secība vienas muižas ietvaros, ne arī mājvārds bija identificējams 20. gadsim-

ta sākuma materiālos, tika apzīmēti kā «neskaidri gadījumi» un personvārdu analizē netika iekļauti.

4. Uzmanīgi interpretējami ir gadījumi, kas ir pretēji citkārt konsekventai personvārda un mājvārda pieraksta secībai – iespējams, ka fiksēts ir divdaļīgs mājvārds (*Masch Jahn, Mesch Hans*).

5. Retumis ir fiksēti arī trīsdaļīgi piemēri. Tajos mājvārdu, iespējams, veido vārdu grupa, kurā vismaz viens ir personvārds, kā tas ir novērojams arī 18. un 19. gadsimta muižu revīzijās.

6. Dokumenta specifika ir uz agrīno jaunaugšvācu valodu transformētās latvisko personvārdu formas un liela personvārdu formu daudzveidība.

7. Lai personvārdus varētu sistemātiski analizēt, tie ir jāgrupē. Grupēšana pēc etimoloģiskā principa neatbilst pētījuma mērķim.

8. Vienā grupā var apvienot nekonsekventās rakstības radītos variantus, alonomus, adaptētās un neadaptētās formas, atvasinājumus un pārrakstīšanas kļūdas.

9. Pastāv cerība, ka šāds dalījums vismaz daļā gadījumu ļaus atsevišķi analizēt pilnās un saīsinātās formas un noteikt iespējamo pāreju no saīsinātās formas kā pilnās formas varianta uztveres uz tās neatkarīgu lietojumu un līdz ar to izdarīt secinājumus par personvārdu attīstības dinamiku.

Avoti un literatūra

Dunsdorfs 1938, 1940, 1941 – Dunsdorfs Edgars (izd.). *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*. 4 burtnīcas. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938, 1940, 1941. (Latvijas vēstures avoti. 4. sēj.) (E. Dunsdorfa ievads)

E I – Endzelīns Jānis. *Latvijas vietu vārdi*. 1. d.: *Vidzemes vārdi*. Rīga, 1922.

LexF 2008 – Kohlheim Rosa, Kohlheim Volker. *Duden. Lexikon der Familiennamen*. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2008.

Lvv – Endzelīns Jānis. *Latvijas PSR vietvārdi*. 1.1.–1.2. d. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu Akadēmijas izdevniecība, 1956, 1961.

Rajandi 1966 – Rajandi Edgar. *Raamat nīmedest*. Tallinn: Eesti raamat, 1966.

RI 1599 – Jakubowski Jan, Kordzikowski Józef (red.). *Rewizja Inflancka 1599 r. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*. Tom XIII. Inflanty. Część I. Warszawa, 1915.

Schmidt 2000 – Schmidt Wilhelm (Hrsg.). *Geschichte der deutschen Sprache. Ein Lehrbuch für das germanistische Studium*. 8., völlig überarb. Aufl. Stuttgart, Leipzig: Hirzel, 2000.

Seibicke I, II, III, IV, V – Seibicke Wilfried. *Historisches deutsches Vornamenbuch*. 5 sēj. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1996–2007.

Seibicke 2002 – Seibicke Wilfried. *Vornamen*. 3. vollst. überarb. Aufl. Frankfurt a. M., Berlin: Verlag für Standesamtwesen, 2002.

- Siliņa-Piņķe 2005** – Siliņa-Piņķe Renāte. *Jahn, Jane, Jahne*: zemnieku vārdu rakstība 1638. gada zviedru arklu revīzijā Vidzemē. *Baltu filoloģija XIV (1) 2005, Baltu valodniecības žurnāls*. Izd.: Latvijas Universitāte, Filoloģijas fakultāte, Baltu valodu katedra. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2005, 143.–151. lpp.
- Siliņa-Piņķe 2009** – Siliņa-Piņķe Renāte. *Priekšvārdi Rīgā 15. gadsimtā pēc pilsētas ķemerejs reģistra materiāliem. / Rufnamen in Riga im 15. Jahrhundert anhand des Kämmerer-Registers der Stadt*. Promocijas darba kopsavilkums. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009.
- Siliņa-Piņķe 2010** – Siliņa-Piņķe Renāte. Zuduša mājvārda meklējumi: «Šnapsts». *Vārds un tā pētīšanas aspekti*. Rakstu krājums. 14 (1). Atb. red. G. Smiltnece. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2010, 274.–282. lpp.
- Siliņš 1990** – Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1990.
- Stender 1789** – Stender Gotthard Friedrich. *Lettisches Lexikon In zween Theilen abgefasset, und den Liebhabern der lettischen Litteratur gewidmet*. T. I. Mitau, 1789.
- Švābe 1933** – Švābe Arveds. Die älteste schwedische Landesrevision Livlands (1601). *Latvijas Universitātes raksti. Tautsaimniecības un tiesību zinātņu sērija II*. 3. Rīga: [bez izd. v.], 1933.
- VAR I, II, III** – Dunsdorfs Edgars (izd.). *Vidzemes 1638. gada arklu revīzija*. 4 burtnīcas. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgādiens, 1938, 1940, 1941. (Latvijas vēstures avoti. 4. sēj.) (revīzijas teksts)
- Zemzare 1961** – Zemzare Daina. *Latviešu vārdnīcas (līdz 1900. gadam)*. Rīga: Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1961.
- Суперанская 2003** – Суперанская Александра Васильевна. *Словарь русских личных имён*. Москва: ЭКСМО, 2003.

Given Names in the Swedish Ploughland Survey of 1638: Problems of Analysis and Solutions

Summary

The Swedish Ploughland Survey of 1638 is the first comprehensive source of personal names in the territory of Latvia, where about 12,000 Latvian peasants are mentioned by a name, recording more than 800 spellings of names. When excerpting personal names it is not possible always to determine which of the proper names mentioned in the survey are personal names and which homestead names. No consistency is respected in recording the personal names and homestead names. In such cases as *Matsch Laur* both names appear in the survey materials as personal names. Sometimes Ed. Dunsdorfs throws some light giving the recorded homestead names references to the homestead names of the beginning of the 20th century. Information provided by him allows us to conclude that in this case *Laur* is a homestead name *Laur*, cf. a 20th century farm *Lauri*.

However, there are cases where homestead name was no longer present in the beginning of the 20th century, e.g. *Peter Gödert* and *Steffen Willem*. Ed. Dunsdorfs has included *Gödert* and *Willem* in his list of unknown homestead names. For the respective manor this could be explained by the survey material itself: wherever the surname can be determined reliably, recording sequence «personal name - homestead name» is observed. Also I added *Peter* and *Steffen* to personal names

Cases were marked as ‘doubtful’ and were not included in the analysis of personal names, when no consistent sequence of name spelling within the same manor was observed, nor a homestead name was identified in the materials of the beginning of the 20th century.

Cases that are contrary to the otherwise consistent record order of the personal name and homestead name should be treated with caution; it is possible that a two-piece homestead name is recorded, e.g. *Masch Jahn*. At the same time record *Dirich Leisch Jahn*, where a reference *Leišjāņi* is provided as the homestead name in the 20th century, and *Dirich* is considered to be a personal name. Homestead names of such type have been recorded also in the 20th century, for example *Mazjāņi* and *Mežjāņi*.

Occasionally, mostly near the border area personal names were recorded, which most likely seemed alien for the record makers. For example, *Bhegke*, *Peyte*, *Brehk*, *Sunze*, *Dohße*, *Wasche*, *Pepe*, *Tetc*, *Tursche*, *Anger*.

The forms of Latvian personal names transformed into the early New High German and great diversity of the forms of personal names are features of this document. For it would be possible to make a systematic analysis of personal names, they were to be grouped. The aim was to define a group, which would contain names, which could be analyzed as variations of one personal name. Etymological approach in this case did not conform to the aim of the research, since in this case the following names should be examined as one personal name:

Ansch, *Ansche*, *Anse*, *Ansen*, *Anße*, *Ansie*,
Hans, *Hanis*, *Haniß*, *Hann*, *Hannß*, *Hannus*, *Hannuß*, *Hansche*, *Hanse*,
Hansen, *Hansit*, *Hanß*, *Hanße*, *Hanßken*,
Ifuan, *Ivan*, *Iwan*, *Iwans*,
Jahn, *Jaan*, *Jaane*, *Jaans*, *Jaen*, *Jahne*, *Jahnn*, *Jahns*, *Jahnß*, *Jahrn*, *Jan*,
Jane, *Janit*, *Janits*, *Janne*, *Jans*, *Janß*, *Jänß*, *Janus*, *Januß*, *Jhan*, *Jhann*
Johan, *Johann*, *Johannes*

and possibly more. The combination of all these forms in one group would not by any means reflect the use of the mentioned personal names in

17th century. Brothers *Hans*, *Herman und Jahn gebrüdere* etc. are recorded in the protocols. Names *Iwan* and *Johan* never appear in the survey material as allonyms¹⁰ of *Hans* or *Jahn*. Therefore I divided between four groups, naming them after the most common forms – *Hans*, *Iwan*, *Jahn* and *Johan*. The following was included in one group:

- 1) variants generated by inconsistent early New High German orthography;
- 2) allonyms of the survey material;
- 3) Latvianized forms and relevant unadapted variants;
- 4) potential misspellings.

After such approach eight forms didn't fit into the groups – *Hanis*, *Haniß*, *Hann*, *Hannus*, *Hannuß* and *Jänß*, *Janus*, *Januß*. Taking into account their rare use, inconsistent records of the personal names by the commission scribes, as well as unambiguous relation to names *Hans* and *Jahn*, I decided to include them in these groups. It is not in contradiction also to the examples of the Historical German personal name dictionary.

It is hoped that such a division at least in some cases will allow analyzing separately the full and abbreviated forms and to determine the possible transition from the abbreviated form of the variation of the full form towards its independent use and therefore draw conclusions about the development of personal names. This is particularly important when various short forms are created from one full form, the allonymic use of which has not been verified in the 17th century territory of Latvia, e.g., *Laur* and *Brentz* from *Laurentz*.

10 Allonyms – various versions of a personal name recorded for one person, for example, full forms and short forms with different suffixes or contractions.

РАЗВИТИЕ АНТРОПОНИМНОЙ СИСТЕМЫ ЕВРЕЕВ В СЛАВЯНСКОЙ СРЕДЕ

В Восточной Европе среди славянских народов с X века начали поселяться евреи – Ашкенази (Balicki, Lipiński 1885). На Подляшье евреи появляются в XV столетии (Leszczyński 1973, 1974). Большое значение в еврейском поселенческом движении сыграли еврейские общины Бреста, Гродна и Тыкоцина (Gawurin 1835). В государственном архиве Белостока сохранились составленные на русском языке метрические книги евреев из XIX века. Эти документы свидетельствуют о том, что на протяжении столетий на Подляшье прибывали евреи также из более отдаленных регионов Российской империи и стран Западной Европы. В Белостоке и ближайших местечках преимущественно поселялись евреи прибывающие из литовских, белорусских и украинских городов и поселков (Leszczyński 1980, 1983, 1989). Эти факторы определили пути развития антропонимной системы этой этнической группы.

Чтобы полностью понять механизмы развития и функционирования антропонимной системы подляшских евреев, необходимо обратиться к истокам их истории и культуры (см. Tronina 1999). Основным элементом их номинационной системы всегда было имя. Евреи считали выбор имени очень ответственным, так как имя влияет на судьбу и характер человека. У ашкеназских евреев существовал обычай давать имя в честь умершего родственника, надеясь на то, что ребенок проявит все хорошие качества того родственника в честь которого он назван. Кроме того, евреи считали, что этим возвышается душа умершего. Записи в метриках еврейской общины свидетельствуют о том, что подляшские евреи берегли свою культуру, сохраняли свои обычаи. Детям давались имена из еврейской антропонимной системы: преимущественно библейские и возникшие в языке идиш. Согласно обычаю нарекали имя мальчикам при обряде обрезания на восьмой день после рождения, девочкам – в первый шабат после рождения, когда вынимали свиток Торы в синагоге. Если ребенок умер до обрезания или

родился мертвым, он не получал имени, ср. записи в свидетельствах рождения:

Абрам Айзенштат, Шпринца дочь умерла до наречения имени (Р 1877, 31); *Мовша жена его Малка-Лея сын без имени умер на седьмой день от рождения* (Р 1874, 3).

Мертворожденный (-ая):

от Ицки Хоровского и жены его Шейны (Р 1871, 6); *Ицки Шохето и жены его Дрезель* (Р 1871, 16).

Евреи давали имена детям в честь своих умерших родственников, обычно дедушки или бабушки:

Абрам Мовшо-Овсеиович Сольницкий... сын Мовша-Овсей (Р 1874, 58); *Айзик Мошкович Тал...сын Мошко* (Р 1848, 7).

Имя отца получал ребенок, родившийся после его смерти:

Вдова Лея жена покойного Шмуеля Бенямина из г. Белосток сын Шмуель Бенямин (Р 1864, 55); *Вдова Ривка жена покойника Вольфа Бера Гольдберга из м. Райгроде сын Вольф Бери* (Р 1866, 112).

На первый взгляд нам может показаться, что славянская среда, в которой евреям пришлось жить, не влияла на развитие их антропонимной системы и способа номинации детей. В еврейской общине Белостока и других городов и местечек Подляшья, согласно традиции, давали детям имена праведных людей из Библии. Мальчиков называли в честь праотцев: *Авраам, Ицхок, Иаков*; в честь пророков и царей: *Аарон, Моше, Давид, Шмуель, Шломо* и др. Девочки получали библейские имена в честь праматерей и других праведных женщин: *Лея, Ривка, Сарра, Девора, Йохвед, Хана* и др. В антропонимной системе белостокских евреев, кроме библейских, мы найдем ивритские постбиблейские имена и имена, возникшие в языке идиш: *Хаим, Бер, Гириш, Вольф, Гутман* и имена женского именика: *Хая, Бейля, Шейна, Таубе, Злата, Черна* и другие. В еврейском именике мы встретим также определенное количество имен, заимствованных у христиан, греческого, латинского, немецкого или славянского происхождения: *Григорий, Фердинанд, Максимилиан, Леон, Любомир, Юлиан* и женские: *Цецилия, Паулина, Регина, Розалия, Флора* и другие (Abramowicz 2010, 42–113). Характерной особенностью мужского и женского имеников белостокских евреев является господство имен в формах искаженных, производных от полных официальных форм, деминутивных и гипокористических имен, возникших под влиянием официальных славянских языков и их диалектов на протяжении нескольких столе-

тий. Славянские языки влияли на формы еврейских имен преимущественно в фонетическом и словообразовательном плане. Некоторые имена прошли очень сложный путь преобразований. Примером могут послужить имена: *Овсей/Овшей* и *Мовша*. Исходная библейская форма имени *Овсей* в иврите выступала в виде *Jehosua/Joszie*. В русском переводе Библии это имя записано в виде: *Иисус* (Иисус Навин слугитель и преемник Моисея), в польском переводе: *Jozue* (Нав. 1, 1; Езд. 2, 2). Употребляемая евреями Белостока форма *Овсей* ни в чем не напоминает исходного варианта ивритского имени. Она значительно ближе к русскому православному имени *Евсей*, церк. *Евсевий* из греч. *Eusebios* (Суперанская 1998, 177). Но если тщательно проследить фонетические процессы, происходившие при осваивании чужих имен восточными славянами в далеком прошлом, процесс преобразования имени *Jehosua/Joszie* в *Овсей* или *Овшей* не покажется странным и неоправданным. На восточнославянской почве исчез начальный *j*, гласный *o* подвергся дифтонгизации. Возникла форма *Оуше* с непривычным славянским языкам накоплением гласных звуков в конце слова *-уе*, поэтому образовался новый вариант имени *Оуше*. Такая форма приблизилась к адаптированному на восточнославянской почве, точнее в белорусском языке христианскому имени *Аўсей* из церк. *Евсевий*, под влиянием которого еврейское имя приобрело финаль *-ей*. После последнего раздела Польши в XIX веке Белосток находился в пределах Российской империи и официальным языком был русский. Поэтому дифтонг *оу*, который мог свободно существовать в белорусских диалектах, в русском произношении превратился в *-ов-*, что и привело к возникновению варианта имени *Овшей* или *Овсей*. Следует отметить, что некоторые библейские имена евреи употребляли в формах, адаптированных христианами, как например, разговорное *Осин* (в ивр. *Josef*) и официальные календарные русские формы имен: *Авраам*, *Илия*, *Иосиф* и т. д. или польские варианты: *Елияш*, *Мойжеш* и т. п. (Abgamo-wicz 1993, 384–435; 2010, 42–87).

Еврейские имена подвергались также структурным преобразованиям. Очень часто изменениям в структуре имени сопутствовали фонетические процессы. Чередования звуков, упрощения групп согласных и другие явления приводили к дезинтеграции производящей основы уменьшительных и ласкательных форм имен. Среди деривационных средств можно обнаружить ряд славянских суффиксов: *-ка*, *-ко*, *-ек*, *-ик*, *-ша*, *-ся*, *-а/-ја*, *-на*, ср.: *Бениамин* : *Би-ш-ка*, *Ицхок* :

Иц-ка, Девора : *Дво-ша, Иохвед*: *Ях-на* и т. д. Деминутивные и гипокористические формы еврейских имен часто совпадали с формами славянскими, напр.: *Бася, Геня, Маша, Саня, Юзик* и т.п. Эти формы появлялись в случае:

- употребления в номинации славянами и евреями одних и тех же имен, напр.: библейских – *Иосиф*, поль. *Józef > Józik*; *Мария* > *Маша*; или присвоенных евреями христианских имен – *Александр* > *Саня*.

- звукового сходства еврейских и христианских имен или наличия в этих именах какого-нибудь общего элемента, напр.: поль. *Barbara* и евр. *Батшеба* > *Ба-ся* или *Ба-ша*; поль. *Eugenia, Genowefa* и евр. *Гендель* > *Ге-ня*. В таких случаях можно также говорить о заимствовании готовых славянских дериватов.

Метрические записи показывают, что наречение ребенку имени в форме, употребляемой славянами, очень часто было связано с политической царской власти и деятельностью ее чиновников. В метриках неопитов мы можем найти записи типа:

«Герш Шломович Рабинович, Пеша Мовшовна, ур. Каминская дочь Фанни» и в 1908 году дописано: *«Фанни Гершовна Рабинович 10.12.1908 присоединилась через св. крещение к православию с наречением имени Феофания»* (Р 1872, 95).

В некоторых свидетельствах о рождении мы обнаружим двойные имена, из которых одно имя выступает в форме, освоенной русским языком: *Яков Герш, Виталии Хайм; Анна-Рохель, Гинда Елена, Софья Сора*. Иногда именам сопутствует союз «или», ср.: *Ейзик* или *Евгений, Шмул* или *Самуил, Михля* или *Мария, Ривка-Фрадель* или *Феодора, Песа* или *Паулина, София* или *Сора* (Abramowicz 2010, 119).

Имя в антропонимной системе евреев было основным элементом идентификации и индивидуализации человека. В синагоге достаточно было имени и имени отца, употреблялась антропонимная формула: «X сын Y». На исследуемой территории Подляшья в XVI–XVIII вв. имя было основным идентификационным элементом еврейской общины и основным элементом всякого рода дескрипций, напр.: *Izrael syn Judy, Notko zięć Chazana, Samuel z Kowla, Dawid Żyd z Klepacz* (Dacewicz 2008, 90). Такие способы идентификации известны также в XIX столетии: *Хана жена Гири из Белостока; Хаве дочь Солдата Арона Лейба* (Abramowicz 2010, 120). В XIX столетии в подавляющем большинстве документов господствовала уже принятая по царскому указу официальная трехсоставная антропонимная формула: **личное имя – отчество – фа-**

милия. В связи с этим возникает вопрос, как складывалась еврейская официальная наследственная фамилия, основная идея которой была чужда еврейской культуре и непонятна для большинства евреев? Процессы стабилизации и усваивания наследственной фамилии на территории Подляшья можно проследить, исследуя сохранившиеся документы. Важными являются разнообразные рукописные и печатные источники: хроники, инвентари дворянских и королевских владений, городские книги и источники еврейских общин. Они содержат антропонимный материал, который позволяет определить способы номинации и идентификации евреев на протяжении нескольких столетий. Из XIX-вечных источников очень интересным и важным является метрическая книга Еврейской общины из Тыкоцина.

Стандартные фамилии в Польше и других европейских странах складывались на протяжении столетий на основе нескольких номинационных моделей¹. Поселяющиеся в Польше с X в. евреи были идентифицированы подобным способом как автохтонное население. На основе исследованных источников мы можем отметить, что до конца XVIII в. стандартные наследственные фамилии еще не были общеупотребительными в еврейской диаспоре. По обычаю они уже давно употреблялись европейскими народами, в том числе и славянами (Kaleta 1991). С XVI по XIX столетие идентификация еврейского населения на Подляшье приобретала разные формы. В самых древних источниках нетрудно идентифицировать евреев даже тогда, когда они перечисляются вместе с другими жителями данной местности. На эту этническую группу указывают типично еврейские имена и определения типа: *starozakonny* 'ветхозаветный, еврей', *niewierny* 'неверный, иноверец' или же этноним *Żyd* 'еврей', *Żydówka* 'еврейка', ср.: ...*nomine perfidi Ilko Zelmanowicz Judei de Woinin* 1583; ...*z Żydem Morthajem* 1752; ...*starozakonni Jankiel Janchelowicz y Leyzor Jakubowicz* 1781; ...*między niewiernymi Szmuilem Ickowiczem...* 1768 (Dacewicz 2008, 68).

1 Основные польские антропонимные модели извлечены из следующих источников: (Bubak 1986), (Surma 1991), (Czyżewski, Gala 2000). Эти ономасты выделяют пять основных моделей, в состав которых входят личные имена и сопутствующие им личные названия и аппелятивы: 1) имя + характеризующее определение – какой он?; 2) имя + притяжательная форма – чей он, к кому принадлежит?; 3) имя + топоним – где живет, откуда прибыл?; 4) имя + аппелятив, указывающий на профессию, должность, общественный статус – что делает, какую выполняет должность?; 5) имя + имя, указывающее на семейные отношения, связи: кем он является, к какой семье принадлежит, из какой семьи происходит?

На протяжении XVI–XIX вв. источники, относящиеся к евреям, отмечают все основные способы идентификации населения, употребляемые местными жителями:

1. Бесфамильные структуры:

...*ani u Herszka, ani u Abrahama* 1620; *perfidu Abraham* 1640; *Dawid z Żonq, Idzko z Żonq, Josko z Żonq*...1663.

Такой способ идентификации продолжает существовать в XVIII столетии:

u Mandela dziewczka, u Słomy winnik 1713; *Hackiel* 1775; *Chaim i Szymal wspólnicy* 1794; *Kielma* 1794 (Dacewicz 2008, 89–90).

Идентификация лица при помощи одного имени, популярная в источниках XVI–XVII вв., не исчезает и в XIX в., хотя в актах гражданской записи в номинации мужчин выступает уже спорадически:

Холост Лейб (С 1866, 45); *Мертворожденный... сын Хайма* (С 1864, 20).

Такой способ идентификации в метриках XIX в. прежде всего применяли по отношению к женщинам:

Абрам Герш Зельманович Пуп с Хаюо Бейлиу (Б 1835, 3); *Бейля* (С 1854, 26); *с еврейко Соро* (Б 1835, 6); см. также (Abramowicz 2010, 120–121).

2. Композиции аналитического характера:

- имя + аналитический патроним: *Izrael syn Judy* 1687; *Notko zięć Chazana* 1794 и др. (Dacewicz 2008, 90). В метриках XIX в. такие структуры сопутствуют синтетическим формулам, повторяются при синтетических патронимах славянского происхождения, уточняя, таким образом, принадлежность к семье, напр.: *Oszer Osiejowicz...syn Osieja i Marym Małżonkow Mendlowiczow...* (С 1827, 3);
- имя + аналитически-синтетический патроним: *Natan zięć Abramow* 1571; *Zięć Idzkow Izrael* 1663; *Kopel Idzkow Zięć* 1726 и др. (Dacewicz 2008, 90). Такие структуры в источниках XIX в. не обнаружены;
- имя + место жительства, рождения, происхождения: *Marko z Tykoczyna* 1663; *Jelen z Radzimna* (XVII в.); *Mendel z Nowej Wsi* 1771 и др. (там же, 90). В XIX в. спорадически можно встретить такой способ индивидуализации: *Хана из Бодка* (С 1861, 65); *Мере из*

Белосток (Р 1866, 7); от Абрама из Заблудова (С 1866, 30); Абрам Герш из Янова (С 1867, 13) (Abramowicz 2010, 120);

- имя + этноним + место жительства: *Łazarz Zyd z Tykocina* 1553; *Szczęśny Zyd z Sannik* 1559; *Aran Zyd z miasta Horosczy* 1570; *Dauid Zyd z Klepacz* 1776 и др. (Dacewicz 2008, 90). Также и этот тип индивидуализации в XIX в. еще применяли: *Еврей Цалька из м. Соколька* (С 1864, 29); *Еврейка Рохе из г. Соколка* (С 1864, 50); *Еврейка Соре из Яновскаго* (С 1866, 102); *Еврейка Гита от м. Наровка* (С 1868, 41); *Еврейка Гитле из Рикле* (С 1865, 2); см. также (Abramowicz 2010, 120–121);
- имя + локализирующие определения: *Jankiel za bramą Wasilkowską*, *Joachim za bramą Suraską*, *Jankiel z ulicy Wasilkowskiej* 1775 (Dacewicz 2008, 90). В метрических книгах XIX в. таких структур нет.

3. Антропонимные композиции, включающие протофамилию в синтетической форме:

- имя + притяжательная форма:
 - имя + патроним на *-owic(z)/-ewic(z), -ic(z) // -ович/-евич, -ич*: *Orgon Moszkowic* 1530; *Nisan Chackielowicz* 1539; *Lipman Abramowicz* 1540; *Dawid Szmerlewicz* 1566; *Michał Eliaszwicz* 1620; *Daniel Jozzkowic* 1663; *Aron Moszkowicz* 1714; *Wigdor Morduchowicz* 1794 и т. п. (Dacewicz 2008, 90–91). Такая антропонимная модель довольно регулярно выступает уже в XIX в. в актах гражданской записи: *Mordchaj Berkowicz*, *Dawid Wolfowicz* (Тыкоцин 1827, 17, 18); патронимы женщин: *-owna, -owa*: *Chana Wigdorowa*, *Rochla Herszkowa*, *Sorka Szolimowna* (Тыкоцин 1827, 23, 41, 36),
 - имя + патроним с другим суффиксом: *Herszko Czyżuk* 1662; *Jankiel Pinczuk* 1726; *Abraham Tancheluk* 1772; *Dawid Boruchow* 1662; *Jowel Pejsaczyn* 1655; *Jersko Isieryk* 1662; *Jochna Tonczyk* 1784 (Dacewicz 2008, 91),
 - имя + матроним: *...u Moszka Fiskowej* 1662; *...u Lejbusia Dworcyna* 1713, *Judka Różycki* 1764 (Dacewicz 2008, 91). Такая антропонимная модель встречается также в источниках XIX в., хотя антропонимные лексемы отличаются от предшествующих форм тем, что в их структуре обнаруживаем мужской патронимический суффикс *-owicz*. Это уже позволяет включить такие личные названия в разряд фамилий,

ср.: *Moszko-Hersz Perłowicz, Idzko Blumowicz, Moszko Cypkowicz, Morthaj Dynowicz* (Тыкочин 1827, 3, 33, 71, 76);

- имя + название профессии, выполняемой должности, общественного статуса: *Abram Kantor* 1571; *Chona Rudnik* 1621; *Efraim Introliator* 1655; *Nochim Krawiec* 1726; *Eliasz Bakalarz* 1794 (Dacewicz, 2008, 91). В XIX в. название профессии выступало наряду с другими антропонимными формами (второе имя, отчество), что не позволяет однозначно определить, выполняло ли оно функцию фамилии, ср.: *Josiel Zelman Pieczętarz* (Тыкочин 1827, 9), *Berko Lejb Izraelowicz Gorsetnik* (Тыкочин 1833, 32), *Йосель Гершовичъ Гульникъ...* (Р 1865, 47);
- имя + оттопонимное образование:
 - с суффиксом *-ski/-cki*: *Chacko Nowodworski* 1540; *Meier Berewowski* 1662; *Mosza Tykociński* 1726; *Fajbus Tykocki* 1784; *Chaim Wołpianiński* 1794 (Dacewicz 2008, 91–92). В XIX в.: *Abram Kurlandzki, Dawid Grodziński* (Тыкочин 1827, 12,25), *Chaska Rochla Białostocka* (Тыкочин 1830, 2),
 - с другим суффиксом: *Joseph Krakowiec* 1669; *Chaim Liwak* 1794 (Dacewicz 2008, 92). В XIX в.: *Szloma Raygrodowicz* (Тыкочин 1827, 10), *Jankiel Wizniak* (Тыкочин 1829, 12);
- имя + характеризующая антропонимная лексема: *Moszko Choroszeńkij* 1540; *Izrael Borodawka* 1576; *Lejb Czarny* 1662; *Szmerl Brechaczek* 1662; *Lejba Czarnomordy* 1726; *Mejer Choroszuca* 1771; *Mowsza Biegun* 1794 (Dacewicz 2008, 92). В XIX в.: *Ajzyk Choroszuca; Judel Gdal Rumianek* (Тыкочин 1826, 8; 1827, 28);
- имя + имя, указывающее на семейные связи (чей он?): *Awram Judka* 1541; *Kunkel Judka* 1716; *Moszko Gołda* 1764; *Izak Gedali* 1788; *Judka Moszkowski* 1772; *Jakub Berkowski* 1806 (Dacewicz 2008, 92).

Наличие в источниках XIX в. многих антропонимных моделей, популярных в предшествующий период, свидетельствует о том, что процесс становления наследственной фамилии и ее стандартизации в еврейской общине не был завершен в XVIII веке. Сохранившиеся в государственном архиве Белостока метрические книги еврейской общины позволяют проследить процесс становления наследственной фамилии этой этнической группы на территории северо-восточной Польши и определить на каком этапе развития находилась антропонимная система в XIX веке. Самым достоверным источником информации яв-

ляются сохранившиеся с 1826 года актовые книги рождений и смертей евреев из Тыкоцина. Характерной особенностью этих документов является необычайная идентификационная тщательность и точность. Наряду с именем, отчеством и фамилией (если семья уже пользовалась наследственной фамилией) в метрике отмечалась профессия, выполняемая должность отца ребенка или покойника и свидетелей, помещалась информация о месте их жительства или происхождения, возрасте, указывалась дата и час рождения или смерти человека, ср.:

Działo się w Mieście Tykocinie dnia siódmego Maia Tysiąc Osmset Dwudziestego Siódmego Roku o godzinie drugiej po południu stawił się Herszko Meierzohn Lat trzydzieści sześć mający Kupiec tu w Tykocinie zamieszkały, w obecności Jakoba Fiszela Meierzohn Kupca lat czterdzieści cztery, y Szapsy Herszkowicza Szkolnika lat pięćdziesiąt sześć mającego, y obrzesał nam Dziecię Płci Męskiej urodzone tu w Tykocinie dnia szóstego Maia roku bieżącego o godzinie szostey rano, z Jego Małżonki Małki z Chaimowiczow lat trzydzieści mającey. Dziecięciu temu na Obrzędzie Religijnym nadane zostało imię Szmoyl. Akt ten stawającemu y świadkom przeczytany przez Oycę wraz z Świadkami podpisany został. Fryd. Otto. Urzęd. Stanu Cywil. Jacob Fiszel Meiersohn, Znaczy Szapsa Herszkowicz. (Tykocin 1827, 2)

Одна и та же информация очень часто повторялась, но формы они-мов могли варьировать, патроним мог быть представлен и в синтетической, и в аналитической форме. Сравним запись в свидетельстве о смерти:

*...umarł Eliasz **Moszkowicz** Krawiec... **syn Moszka i Chany Małżonkow Dawidowiczow z Tykocina...** (Tykocin 1827, 8).*

Тщательный анализ свидетельств рождений и смертей позволяет проследить путь стандартизации фамилии:

1. В еврейской антропонимии в XIX в. продолжала выполнять важную функцию антронимная модель «X сын/дочь Y». Однако аналитическая форма постепенно вытеснялась синтетической, образованной по славянскому образцу для каждого лица. Вместе с именем она была основной индивидуализирующей формулой, ср.: *...umarł Abram Chackielewicz Frideberg w Tykocinie przy Rodzicach zamieszkały lat sześć mający... syn Chackiela y Lei Małżonkow Herszkowiczow z Tykocina... o zejściu Abrama Chackielowicza (Tykocin 1827, 3).*

2. Синтетическое отчество выполняло функцию фамилии супругов: *...umarł Oszer Osiejowicz... syn Osieja y Marym Małżonkow **Mendlowiczow z Tykocina...** zostawiwszy po sobie owdowiałą żonę Dworę z **Michlowiczow...** o zejściu Osiera Osiejowicza... (Tykocin 1827, 21).*

3. Синтетическое отчество выполняло функцию фамилии только в одном поколении, что подтверждают записи в алфавитных указателях: «...*umarł Josiel Chackielowicz lat trzy mający...syn Chackiela y Basi Małżonkow Joselowiczow... o zeyściu Josela Chackielowicza... Znaczy: Chackiel Josielowicz Lew* (отец ребенка)...» В алфавитном списке: *Josiel Chackielowicz*; «...*stawił się Moyzko Meyer Chaimowicz zamieszkały w Tykocinie, w obecności Szapsy Choroszuchy Szkolnika... z Tykocina, tudzież Mordchaja Dynowicza Wyrobnika z Żywnina... y obrzezał nowe Dziecię Płci Męskiej urodzone tu w Tykocinie... z Jego Małżonki Mnuchy Lei z Litmanowiczow... Dziecięciu temu na obrzezaniu zostały nadane imiona Abram Abel...*» (Тыкоцин 1827, 1). В алфавитном указателе на 1827 г.: *Abram Abel Moszkowicz*. Сравним также другие записи: отец: *Lejeb Chaim Abramowicz* – сын: *Naftol Mejer Lejbowicz* (Тыкоцин 1827, 22); отец: *Herszko Joselowicz Wyrobnik* – сын: *Jankiel Herszkowicz* (Тыкоцин 1827, 31); отец: *Chaim Hersz Josielowicz Mieszkaniec w Tykocinie zamieszkały* – сын: *Josiel Chajmowicz* (Тыкоцин 1829, 5).

Записи в метрических книгах еврейской общины Тыкоцина свидетельствуют о том, что евреи этого города в первой половине XIX в. уже пользовались фамилией и во многих случаях она уже была наследственной. Это подтверждается постоянным использованием одних и тех же антропонимов в случае регистрации человека в разных документах и записи в алфавитных указателях. Несомненно большое влияние на развитие антропонимной системы евреев оказали юридические законы и требования чиновников. Заведующие загсом фамилией считали тот член антропонимной конструкции, который следовал после имени или имен. Если после имени выступало только отчество без добавочных антропонимных лексем, его воспринимали как фамилию. Если отчеству сопутствовали добавочные идентифицирующие элементы, то обычно они выполняли функцию фамилии. Очень редко в разряд фамилий относили название профессии. В анализируемый период чиновники считали фамилией:

а) вторую патронимическую или матронимическую форму: отец: *Mordehaj Zuskowicz Perłowicz Nauczyciel dzieci...* – сын: *Moszko Hersz Perłowicz* (Тыкоцин 1827, 3); отец: *Moszko Nachmanowicz Blumowicz* – сын: *Idzko Blumowicz* (1827, 33); отец: *Jona Morthowicz Dynowicz Wyrobnik* – сын: *Dynowicz Fajwel Moszko* (Тыкоцин 1830, 8);

б) патронимическую форму, образованную от прозвища отца или топонима: отец: *Dawid Tiszkowicz Miastkiewicz* – сын: *Fiszko Hersz*

Miastkiewicz (Тукосин 1827, 4); отец: *Szloma Josielowicz Raygrodowicz Kramarz* – дочь: *Bejla Rajgrodowicz* (Тукосин 1827, 6); отец: *Moszek Michlowicz Srebrowicz Kramarz* – сын: *Judel Srebrowicz* (Тукосин 1826, 9);

в) оттопонимную форму: *Arya Eliaszowicz Kurlandzki Kramarz* ту в Тукосиние zamieszkujący – сын: в свидетельстве рождения *Abraham*, в алфавитном списке: *Abram Kurlandzki* (Тукосин 1827, 12); *Leyba Abramowicz Zawadzki* – сын: *Abram Faybel*, в алфавитном списке: *Abram Fajba Zawadzki* (Тукосин 1827, 29); отец: *Szloma Samsonowicz Grodziński Spector* – сын: *Dawid Grodziński* (Тукосин 1827 25);

г) прозвище, характеризующее человека или указывающее на профессию: отец: *Zyskind Moszkowicz Choroszucha Szynkarz* – сын: *Ajzyk Choroszucha* (Тукосин 1826, 8); отец: *Jankiel Dawidowicz Czerwonka Karczmarz* – дочь *Rochla Leja Czerwonka* (Тукосин 1827, 11); отец: *Morthay Aronowicz Linek Powróźnik* – сын: *Moszek Linek* (Тукосин 1827, 21); отец: *Motel Gdaliowicz Rumianek Kramarz* – сын: *Judel Gdal Rumianek* (Тукосин 1827, 28); отец: *Morthay Herszkowicz Piwko Mieszkaniec...* – сын: *Piwko Leyzor Ber* (Тукосин 1830, 3);

д) название профессии: отец: *Moszek Leybowicz Meylechowicz Pieczętarz* – сын: *Josiel Zelman Pieczętarz*, хотя отец под свидетельством рождения подписался *Meylachowicz* (Тукосин 1827, 9); отец: *Herszek Zawelowicz Rybak* – дочь: *Szejna Rybak* (Тукосин 1827, 14);

е) антропоним иностранного происхождения: отец: *Herszek Meierzohn* – сын: *Szmojl Mejersohn* (Тукосин 1827, 2); отец: *Gerszen Herszkowicz Herszberg* – сын: *Hersz Dawid Herszberg* (Тукосин 1827, 5); отец: *Szloma Meyerowicz Flejszer Rzeźnik* – сын: *Jankiel Meyer Flejszer* (Тукосин 1827, 7); отец: *Herszek Monasowicz Morgensztern Kramarz* – сын: *Faywel Morgenstern* (Тукосин 1827, 18); отец: *Zaywel Lejbowicz Bryll Handlarz* – сын: *Moszek Bryll* (Тукосин 1827, 27).

Исследованные источники подтверждают, что в начале XIX столетия наследственные фамилии были у евреев, которые прибыли на Подлясье из Западной Европы и приобрели фамилии в прежнем месте жительства. Эти фамилии употреблялись в документах очень часто в несклоняемой застывшей форме именительного падежа: *Katz, Goldman, Grosman, Flejszer, Herszberg, Dylon, Morgensztern* и т. п., ср.: *Jakoba Fiszela Meierzohn Kupca...* (Тукосин 1827, 2); ... *Izraela Michlowicza Brym Szkolnika* (Тукосин 1832, 5).

Очень популярные отпатронимные фамилии с суф. *-ович/-евич* (составляют 32,5%) не укоренились еще полностью в функции на-

следственной фамилии. Во многих случаях это все-таки отчество, выполняющее функцию фамилии. О отпатронимных фамилиях можно говорить лишь в случаях, когда они действительно являются наследственными, т. е. передаются из поколения в поколение. Такими были уже антропонимы, образованные на базе прозвища отца, топонима или имени матери, напр.: *Blumowicz, Miastkowicz, Rajgrodowicz, Srebrowicz* и т. п.

Фамилиями можно считать уже прозвищные названия типа: *Burak, Bursztyn, Czerwonka, Linek, Rumianek* и др. Значительно реже в роли фамилии выступали еще оттопонимные названия: *Grodzinski, Kurlandzki, Zawadzki* и т. д. и профессиональные названия: *Pieczeńtarz, Rybak*. В метрических книгах еврейской общины Тыкоцина эти названия во многих случаях воспринимались еще как информация о месте жительства, выполняемой профессии. Поскольку после последнего раздела Польши Подляшье находилось в пределах Российской империи, в источниках более позднего периода большое влияние на процесс становления еврейской фамилии оказывает российское законодательство и чиновничья деятельность. Необходимость употреблять сложившуюся к этому времени русскую трехсоставную номинационную модель приводит к тому, что прекращается естественный процесс развития и упорядочения антропонимной системы евреев. Принуждение евреев к принятию трехсоставной русской антропонимной формулы окончательно завершает процесс формирования наследственной фамилии у евреев, проживающих в Российской империи. Отчество выполняет свою основную функцию, оно перестает употребляться в значении фамилии одного поколения. Образование отчества от двойных имен евреев вызывало определенные затруднения. В таких случаях отчество на *-ович/-евич, -ич* образовывали следующим образом:

а) от первого имени отца: *Зельман Шапира от Мошки-Герша Ниселиовича Шапира и Леи Абрамовны – еврею Зельману Мошковичу Шапире* (Р 1835, 21);

б) от второго имени отца: *Азриель Мордко-Вольфович Фишер с девицею Етля-Блюмою Хаимовною* (Б 1876, 8) и *Азриель Мордко Вольфович Фишер с женою своею Етля Блюмою Абрам Хаимовною* (Разв. 1876, 4);

в) от двух имен: *Абрам Ицкович Иовелиович Гельберг...* (Р 1866, 29), *...Мордки-Елия Ароновича-Гершовича... Кадышу Мордковичу-Елиовичу Баренбауму* (Р 1835, 13).

Разряд отпатронимных фамилий начали пополнять отчества, образованные от второго имени отца. Процесс трансонимизации происходил в случае отсутствия в структуре индивидуального антропонима других антропонимных лексем, ср.: *Абрам Лейзерович Мордхелиович ткач жена его Шейна Шебселиовна сын Янкель Бер* (Р 1871, 25). В алфавитном указателе (1871, 110, 112): *Мордхелиович Янкель Бер*.

С половины XIX в. значительно растет количество географических и профессиональных фамилий. В метрических книгах еврейской общины Белостока в период 1835–1877 гг. географические фамилии составляют уже самую многочисленную группу в антропонимии этой этнической группы (Abramowicz 2010, 191–251). Онимизация названий профессий была связана с экономическим развитием региона. Однако в этой группе фамилий господствуют генетически идиш-немецкие структуры, потому что развитие текстильной промышленности тесно связано с наплывом на подляшскую землю немцев и евреев из немецкоязычных стран (Австрия, Германия, Пруссия) (Abramowicz 2010, 271–289).

Сохранившиеся в польских архивах источники позволяют определить, что в первой половине XIX в. по отношению к евреям использовали фамилию как законное юридическое именование человека. Однако не всегда она прошла процесс стандартизации, не всегда была его официальным наследственным наименованием. Официальные фамилии были навязаны царской властью и часто образовывались искусственно. Так возникали, например, поэтические, метафорические наименования типа *Блюменкранц*, *Розенберг* и т. п. (Abramowicz 2010, 321–374). Принуждение принять трехсоставную русскую номинационную формулу прекратило процесс свободного развития антропонимной еврейской системы в славянской среде. Принятые царскими властями процедуры окончили процесс стандартизации фамилий в подляшской еврейской общине во второй половине XIX в.

Сокращения

Нав. – Книга Иисуса Навина

Езд. – Книга Ездры /первая/

греч. – греческий

св. – священный

евр. – еврейский

см. – смотри
ивр. – иврит
ср. – сравни
напр. – например
суф. – суффикс
поль. – польский
церк. – церковный

Источники

Тыкоцин – *Księga Aktów Urodzin i Śmierci, Sąd Pokoju Powiatu Tykocińskiego w Województwie Augustowskim* (Книга записей о рождении и смерти Еврейской общины в Тыкоцине), vol. 1, 1a, za lata 1826, 1827, 1828, 1830, 1833

Akta stanu cywilnego Okręgu Bożniczego w Białymstoku 1835–1877 (Акты гражданского состояния Еврейской общины в Белостоке): urodzenia (свидетельства о рождении – в работе употреблен символ P), śluby (свидетельства о браке-сочетании – символ B), rozwoody (свидетельства о разводе – символ Разв.), zgonu (свидетельства о смерти – символ C).

Литература

- Abramowicz 1993** – Abramowicz Zofia. *Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885–1985)*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 1993.
- Abramowicz 2003** – Abramowicz Zofia. *Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003.
- Abramowicz 2010** – Abramowicz Zofia. *Antroponimia Żydów białostockich*. Białystok: Trans Humana, 2010.
- Balicki, Lipiński 1885** – Balicki Michał, Lipiński Tymoteusz. *Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznymi statystycznym opisana*, t. II, wyd. II. Warszawa: Olgelbrand S., 1885.
- Bubak 1986** – Bubak Józef. *Kształtowanie się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1986.
- Czyżewski, Gala 2000** – Czyżewski Feliks, Gala Sławomir. W sprawie compositów antroponomastycznych. – *Słowiańskie composita antropomiczne. Rozprawy Slawistyczne*. T. 16. Lublin, 2000, s. 111–117.
- Dacewicz 2008** – Dacewicz Leonarda. *Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku*. Białystok: Trans Humana, 2008.
- Gawurin 1935** – Gawurin Abraham. *Dzieje Żydów w Tykocinie (1522–1795)*. Praca magisterska. Uniwersytet Warszawski, w Żydowskim Instytucie Historycznym, Archiwum, syg. 37 [maszynopis].
- Kaleta 1991** – Kaleta Zofia. *Ewolucja nazwiska słowiańskiego. Studium teoretyczno-porównawcze*. Kraków: Polska Akademia Nauk, Instytut Języka Polskiego, 1991.

- Leszczyński 1973** – Leszczyński Anatol. Żydzi w Choroszczy od połowy XVI wieku do 1795 r. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. Warszawa, 1973, Nr. 4/88, s. 3–31.
- Leszczyński 1974** – Leszczyński Anatol. Żydowski ruch osadniczy na ziemi bielskiej do 1795 r. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. Warszawa, 1974, Nr. 4/92, s. 31–58.
- Leszczyński 1980** – Leszczyński Anatol. *Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII wieku do 1795 roku*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1980.
- Leszczyński 1983** – Leszczyński Anatol. Spór pomiędzy kahałami Grodna i Tykocina o hegemonię nad skupiskami żydowskimi pogranicza Korony z Litwą w XVII w. *Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego*. Warszawa, 1983, Nr. 2–3, s. 85–95.
- Leszczyński 1989** – Leszczyński Anatol. Z dziejów Żydów Podlasia (1487–1795). *Podlaskie*. T. 2. Białystok, 1989, s. 7–24.
- Суперанская 1998** – Суперанская Александра В. *Словарь русских личных имен*. Москва: АСТ; Астрель, 1998.
- Surma 1991** – Surma Genowefa. *Nazwy osobowe w Opoczyńskim*. Gdańsk: Uniwersytet Gdański, 1991.
- Tronina 1999** – Tronina Antoni. Nazwiska Żydów aszkenazyjskich: próba klasyfikacji. *Nazewnictwo na pograniczach etniczno-językowych, Studia Slawistyczne*. T. 1. Białystok, 1999, s. 312–320.

The Development of the Anthroponymic System of Jews in the Slavonic Environment

Summary

In the paper the author presents the development of the anthroponymic system of Jews inhabiting the territory of the north eastern Poland. It is discussed how Slavonic languages (Polish, Russian, Belorussian) influence the form of first names (phonetics, structure, the way of forming diminutives etc.). The development of the surname in the Jewish community is shown through the nomination traditions in the region. Attention is paid to the ways of using Slavonic identification formulae by the Jewish.

ПЕРЕЧИСЛЕНИЕ ИМЕН КАК ДИСКУРСИВНЫЙ ПРИЕМ¹

1. Предварительные замечания

Словосочетание «перечисление имен» применимо к разным объектам и ситуациям – от телефонной книги до проверки знаний. Темой настоящей статьи выбраны дискурсивные характеристики и функции особого типа перечисления имен, который обозначается английским словом *name-dropping*. Глагол *to namedrop*, согласно словарям, известен с 50-х гг. XX в., и производное от него существительное определяется следующим образом:

Name-dropping – the practice of casually mentioning of names of famous people one knows or claims to know in order to impress others (NOAD 2001, 1135).

Лексическое наполнение словарного толкования этого слова может несколько варьировать. Перечислим варианты, выдаваемые по запросу *namedropping* на <http://www.thefreedictionary.com/name-dropping>: 1) to mention casually the names of illustrious or famous people in order to imply that one is on familiar terms with them, intended as a means of self-promotion; 2) the practice of referring frequently to famous or fashionable people, especially as though they were intimate friends, in order to impress others; 3) the mention of famous or important people as friends or associates in order to impress others. Приведенных дефиниций достаточно, чтобы увидеть, что данная лексическая единица толкуется всегда описательно, т. е. буквальное значение составляющих компонентов *name* ‘имя’ + *drop* ‘бросать, ронять’ «погружается» в некоторую дискурсивную ситуацию, которая собственно и описывается. Поэтому для слова *name-dropping*

1 Работа выполнена в рамках Программы Секции языка и литературы ОИФН РАН «Язык и литература в контексте культурной динамики», направление «Динамика концептуальной парадигмы культуры, слово как языковой элемент формирования культурно-эстетического канона», проект «Имя собственное как инструмент текстообразования (на материале современной русской прозы)».

трудно подобрать точный иноязычный эквивалент; эквивалентом здесь может быть описание той же ситуации, а лучшим объяснением – конкретный пример. Такое объяснение находим, например, у Александра Жолковского в изобретенном им жанре малых текстовых форм – в одной из «виньеток», так и озаглавленной «Name dropping»:

«Как-то потребовалось объяснить смысл этого отсутствующего в русском языке оборота. В качестве хрестоматийного примера я привел стилистику недавно (в 1995 г.) опубликованной книги мемуаров. Собеседник попросил меня быть конкретнее. Тогда я вспомнил фразу из этой книги, являющую поистине квинтэссенцию щеголяния короткостью с великими: «Когда ехали по шоссе хоронить Ахматову, Бродский показал мне место, где погребен Зощенко». Текст чеканный, незабываемый. Тут ни убавить, ни прибавить, все места заняты кем надо» (Жолковский 2003).

Таким образом, в значении этого выражения заключается, во-первых, указание на некоторое дискурсивное поведение, интенция которого не является тайной; во-вторых, присутствует отрицательная оценка этого поведения. В настоящее время можно уже, по-видимому, говорить о терминологизации выражения *name-dropping*, которое вышло за пределы английского языка и вошло в другие языки как заимствование (ср. нем. *das Namedropping*, фр. *le name dropping*, рус. *нэймдроппинг*; доказательство – статьи с данными заголовочными словами в Википедиях соответствующих языков). Поэтому в тексте данной статьи мы будем употреблять слово *нэймдроппинг* в передаче кириллицей и – как вариант – аббревиатуру *НД*.

В качестве краткой общегуманитарной дефиниции *НД* можно предложить следующую:

***Нэймдроппинг (namedropping)* – тип дискурсивного поведения, когда говорящий, желая подчеркнуть свою принадлежность к определенным (как правило, престижным) социальным кругам (референтным группам), походя упоминает значимые для этих групп имена и названия.**

Имена собственные (ИС), таким образом, выступают в роли «пропуска» говорящего в желанный круг, а при нахождении говорящего уже внутри этого круга – в роли «охранной грамоты». При этом объектом *нэймдроппинга* могут выступать не только имена людей, но и другие разряды онимов. Это могут быть топонимы, названия организаций (эргонимы), названия торговых марок (прагматонимы),

а также специальные термины. НД, как уже говорилось выше, обычно оценивается негативно. Однако далее будет показано, что **как поэтический прием НД внеположен оценке** и может являться тексто- и/или дискурсообразующим.

2. Социально-коммуникативные функции нэймдроппинга.

Для уточнения социально-коммуникативных функций НД в дискурсе условно разделим дискурс на повседневный (бытовой или связанный с профессией), научно-академический и художественный.

2.1. В повседневном дискурсе неймдроппинг выполняет следующие функции.

а) Самопрезентация в виде похвальбы с целью повышения собственного статуса в глазах собеседника. Психологи говорят в этом случае, что фразы с неймдроппингом следует «переводить» на нормальный язык. Так, например, фраза «Я хорошо знаком с N» должна быть «переведена» как «Я как-то видел его издалека» и т. п. (Anderson 2005). Подобные фразы, нуждающиеся в «антинеймдроппинговом переводе», нередкость в повседневной речи.

б) Функция речевого маркера корпоративности: неймдроппинг может использоваться для идентификации людей внутри некоторой социальной (микро)группы. Произнося в незнакомой компании определенные имена людей и названия вещей, говорящий старается обозначить свой круг и выявить среди присутствующих «своих». Это может проявляться и в фонетике. Например, в конце 70-х гг. прошлого века на классическом отделении филфака МГУ имя *Гомер*, обычно интеллигентами произносимое (го'мэр), принято было произносить (га'м'эр). Шибболетом-паролем для распознавания студента романо-германского отделения филфака служило в это время слово *коллоквиум*, которое произносилось с близким к средневропейскому (л').

в) Расширение личной сферы говорящего. Понятие личной сферы говорящего, идущее от Э. Бенвениста и развитое Ю. Д. Апресяном, имеет большое значение для ономастики. Именно через понятие личной сферы можно объяснить многие прагматические особенности проприальной номинации (Васильева 2009, 172–182). Так, «сильным» включением адресата в личную сферу говорящего являются диминутивы имен. Также одним из способов расширения личной сферы является называние кличками политиков, спортсменов и других известных людей (своих начальников, например): ср.

Жирик (Жириновский), *Зю* (Зюганов), *Лужок* или *Кепка* (Юрий Лужков), *Блоха* (футболист *Блохин*), что происходит, естественно, заглазно. Мы использовали для обозначения этого явления выражение «ономастическая контрабанда»: это как бы нелегальное «протаскивание» неофициального чужого имени в свою личную сферу (Васильева 2009, 176–177).

2.2. В академическом (научном) дискурсе неймдроппинг выполняет следующие функции.

а) Особый способ аргументации – так называемая псевдоверификация: называется известная фамилия, вместо того чтобы привести аргумент или доказательство (Hägg, Dahmann 2003, 70). В неформальной логике псевдоверификации соответствует *argumentum ad verescundiam*, букв. ‘аргумент к скромности’ – аргумент, базирующийся исключительно на авторитете и поэтому не подчиняющийся правилам логического вывода, а также верификации.

б) Как и в повседневном дискурсе, одной из функций НД в академической среде является конструирование собственного образа, ведущее к выигрышной самоидентификации («Я и Гумбольдт»). Сюда же примыкает сложившийся в некоторых кругах узус упоминания некоторого списка имен как этикетки данной группы (корпоративный НД). Отдельно должен быть рассмотрен идеологический НД, например, обязательное упоминание классиков марксизма-ленинизма в научных работах в советское время.²

в) Экономия усилий. Сюда можно отнести распространившийся в последнее время в российской академической среде способ перечисления фамилий вместо аналитического обзора теорий. Так, в авторефератах диссертаций, к сожалению, стало принято в качестве пролегомен давать через запятую целые списки фамилий ученых вместо формулирования основных положений концепций этих ученых.

На функциях НД в художественном дискурсе остановимся особо, представив их более детально.

3. Функции нэймдроппинга в мире художественного текста: прагматонимы

Хорошим материалом для демонстрации функций НД в художественных текстах является современная массовая литература,

2 Благодаря Оярсу Бушса за это напоминание о не очень давней нашей истории.

тексты которой содержат много прагматонимов-брендов. Прием неймдропинга с участием имен брендов выполняет в таких текстах минимум три функции.

1. Скрытая реклама (т.н. продакт плейсмент – product placement – включение названий товаров и услуг в текст произведения с целью косвенной рекламы).

2. Характеризация персонажа и окружающего его мира (хронотопа).

3. Поэтическая функция (по Р. Якобсону), выражающаяся в языковой игре с названиями (пародии, аллюзии и т. д.).

Не все исследователи согласны с тем, что авторы, например, детективов, участвуют в скрытой рекламе. Однако тексты свидетельствуют об обратном. Специально этой темой занимались Р. В. Разумов и Н. Л. Шведова, на работы которых я буду далее ссылаться. Так, Р. В. Разумов, проанализировав по хронологии написания детективы Дарьи Донцовой, пришел к заключению, что число рекламных имен в ее романах возрастает (Разумов 2008, 92). На эксплицитное выполнение прагматонимами рекламной функции указывают способы их введения в тексты произведений массовой литературы. Один из способов – вынесение рекламного имени в заглавие, ср. «Принцесса на *Кириешках*» (название детектива Донцовой, *Кириешки* – марка сухариков). Другой способ – высокая частотность прагматонимов на сравнительно небольшом отрезке текста. Например, в романе Ильи Стогова «Отвертка» название пива «*Балтика*», как подсчитала Н. Л. Шведова, упоминается всего 21 раз (Шведова 2011, 10). При этом обращает на себя внимание употребление прагматонима без родового термина (просто «*Балтика*», а не *пиво «Балтика»*). Такое употребление показывает, что «мысленное досье» на данное собственное имя в сознании уже сформировано, т. е. этот знак хорошо известен адресату – как герою романа, так и потенциальному читателю.

Прагматоним может служить характеристикой художественного хронотопа (времени и места в повествуемом мире) (см. статью Ф. Кольхайма в этом сборнике), а также быть маркером гендерной принадлежности автора. Наблюдения Н. Шведовой над гендерной спецификой использования прагматонимов в тексте показали, что представители женской литературы – Оксана Робски, Кэндес Бушнелл, Лорен Вайсбергер и Анна Гавальда – часто характеризуют с помощью прагматонимов персонажей, их внешний вид и социальный статус,

а представители мужской литературы – Илья Стогов и Фредерик Бегбедер – используют прагматонимы больше для характеристики свойств товара (Шведова 2011, 11).

Поэтическая функция прагматонимов выражается в участии их в образовании тропов и каламбуров. Прагматонимы, используемые в качестве метонимий, вносят свой вклад в образную характеристику персонажей. Например, называние героя по марке джинсов как разновидность безымянности: *«Левайс» сидел напротив меня и чистил воблу* (И. Стогов «Мачо не плачут»). Каламбуры «эксплуатируют» либо фонетическую форму прагматонима, либо лексическое значение апеллятива, положенного в его основу. Оба вида каламбуров встречаются в произведениях Фредерика Бегбедера. Например, в произведении «Воспоминания необразумившегося молодого человека» отмечается прием передачи настроения героя при помощи фонетического каламбура: *...devant Channel Four en Chanel N° 5, across the Channel; ...вдыхая «Chanel № 5», глядя «Channel Four» по ту сторону Channel'a* (перевод – О. Акимова). В данном примере фонетически (для французского языка) сближаются слова *Channel* – телевизионный канал, *Chanel* – название туалетной воды и (*English*) *Channel* – Ла-Манш. Следует отметить работу переводчика, который постарался сохранить авторский каламбур и оставил оригинальное написание (Шведова 2011, 17).

Тексты произведений массовой литературы, помимо реально существующих прагматонимов, включают ещё и псевдопрагматонимы, т. е. фиктивные прагматонимы, замаскированные под настоящие. Общее количество стилизованных прагматонимов, по подсчетам Н.Шведовой, в анализируемом ею корпусе произведений массовой литературы невелико (около 3% от общего количества прагматонимов), однако каждое такое употребление функционально значимо. Ср. *«Фирма «Узбекистан» предлагает вам свою новейшую продукцию. Одноразовые часы и детскую водку «Малыш». Оптовым покупателям – скидки. Детская водка «Малыш» продается по цене сорок пять центов за пол-литра и семьдесят пять центов литр»* (И. Стогов «Мачо не плачут»). Комический эффект создается несоответствием названия водки семантическому полю алкоголя, также значима здесь роль контекста – типичные рекламные штампы.

Таким образом, прагматонимы как объект неймдроппинга в текстах массовой литературы представляют собой особую проблему

на стыке лингвистики текста и маркетинга. Обладая очевидной рекламной функцией, они одновременно характеризуют персонажей и участвуют в формировании хронотопа текста, а также – в зависимости от степени художественности данного произведения массовой литературы – могут выполнять поэтическую функцию.

4. Неймдроппинг и риторический прием *enumeratio*

В риторическом приеме перечисления (лат. *enumeratio*) могут участвовать разные части речи (Lausberg 1990, 97–99), в том числе и собственные существительные. *Enumeratio* как «координирующее перечисление» во всех своих вариантах направлен, согласно риторическим правилам, на эмоциональное воздействие на публику (Gottschalk 2008, 136–137). Если *enumeratio* представляет собой цепочку ИС, то эффект воздействия на адресата будет связан с референциальным статусом ИС, т. е. с соотношением имен и их референтов/денотатов. И здесь важной является дихотомия, предложенная А. Гардинером (Gardiner 1954, 73–74). Согласно А. Гардинеру, существуют воплощенные и невоплощенные имена (*embodied vs. disembodied names*). Воплощенные имена – это имена, прикрепленные к определенным конкретным объектам (*Вильям Шекспир*), а невоплощенные – это те же самые имена вне связи с конкретным денотатом (*Вильям* – как английское имя вообще).

Перечисление воплощенных и невоплощенных имен имеет различный стилистический эффект. Обратимся к воплощенным ИС.

*На азбуке Морзе своих зубов
Я к Вам взываю, профессор Попов,
И к Вам, господин Маркони [..]
Прощай, Эдисон, повредивший ночь.
Прощай, Фарадей, Архимед и проч.*

(Иосиф Бродский. Письмо в бутылке)

Перечисленные имена известных ученых образуют единую группу с тематикой «радио», «электричество»; последнее имя – Архимед – выводит эту группу на другой уровень обобщения – ученый как символ. Таким образом, воплощенные имена служат сгущению семантического пространства текста, они способны экономным образом привносить в текст нужные автору смыслы, предоставляя адресату «доставить» образ в зависимости от своих знаний.

Перечисление воплощенных ИС предоставляет автору текста также возможность игры в ранги, т. е. размещать в один ряд заведомо разные по какому-либо признаку имена. Ср.:

[..] по крайней мере надеюсь я,
что сохранит милосердный Бог
то, чего я лицеизреть не смог.
Америку, Альпы, Кавказ и Крым,
долину Евфрата и вечный Рим,
Торжок, где почистить сапог – обряд,
и добродетелей неких ряд [..]

(Иосиф Бродский. Письмо в бутылке)

В данном случае контраст создается соположением макротопонимов (*Америка, Альпы, Кавказ и Крым*), топонимов как исторических мест, «мест памяти» (*долина Евфрата и вечный Рим*) и топонима *Торжок*, весьма малого по сравнению с вышеперечисленными, однако занимающего тот же ранг в «неувиденном» поэта.

Еще одну стилистическую возможность предоставляет перечисление воплощенных имен, и связана она с реализацией в художественном тексте одной из важных нарративных функций ИС, а именно функции создания и поддержания иллюзии повествования (Lamping 1983, 29–39; Васильева 2009, 135–137).

Существуют различные текстовые способы, направленные на то, чтобы читатель поверил в реальность мира текста, в частности, в реальность персонажей. Так, в романе Марселя Пруста есть вымышленный персонаж – актриса Берма (*Berma*). Имя этого персонажа вводится в текст при помощи фигуры перечисления в одном ряду с настоящими актрисами: «Je classais par ordre de talent les plus illustres: Sarah Bernhardt, la Berma, Bartet, Madeleine Brohan, Jeanne Samary, mais toutes m'intéressaient» (Пруст 1976, 158), «Имена наиболее знаменитых артистов шли у меня в списке по степени их одаренности: Сара Бернар, Берма, Барте, Мадлена Броан, Жанна Самари, но интересовали меня все» (Пруст 2010, 120). На этом коротком пространстве текста повествователь с помощью фигуры перечисления смешивает мир реальности и мир текста и заставляет читателя поверить, что Берма – такая же актриса, как всем известная Сара Бернар (в оригинале статус известности Берма подчеркивается употреблением определенного артикля).

Невоплощенные имена, несущие в себе потенциальную референциальность, связаны в сознании носителя языка с определенными признаками (пол, этнос, время). Поэтому, например, название спектакля московской Школы драматического искусства «Катя, Соня, Поля, Галя, Вера, Оля, Таня...» (режиссер Дмитрий Крымов) вполне определенно настраивает зрителя на то, что действующими лицами будет много молодых девушек (на это указывает краткая форма имен) и, скорее всего речь пойдет о любви (действительно, спектакль по мотивам бунинских «Темных аллей»). Известная в свое время песенка «Женюсь, женюсь» (слова Б. Окуджавы, музыка И. Шварца), исполняемая Андреем Мироновым, содержит перечень имен неких подружек, которым собирающийся жениться герой говорит до свидания (но не прощается):

*Иветта, Лизетта, Мюзетта,
Жанетта, Жоржетта,
Колетта, Полетта, Кларетта,
Флоретта, Мариетта...*

Воплощенными эти имена могут быть только для героя, от имени которого исполняется песня. Для слушателя же эти имена являются невоплощенными. Однако сама форма имен, настойчивость единого – легкомысленного – форманта *-етта*, асиндетон, не предполагающий конца списка, – все это настраивает слушателя на определенную ситуацию.

Именам собственным может быть присущ еще один референциальный статус – автонимность, когда референция производится не к экстралингвистическому объекту, а к самому языковому выражению, ср. *Москва состоит из шести букв. Зоя – греческое имя*. Перечисление имен в статусе автонимности предоставляет также интересные возможности для поэтической рефлексии, ср.:

*Светофор. Это странное имя.
Светофор. Святослав. Светозар.*

(Белла Ахмадулина. Светофоры)

5. Неймдроппинг в индивидуальной поэтике

Термин *неймдроппинг* применительно к поэтике – заслуга датского слависта Йона Кюста, описавшего с его помощью мир собственных имен Иосифа Бродского (Кюст 2004). Благодаря этому исследователю, опубликовавшему свой труд по-русски, неймдроппинг

вошел в русский язык как термин поэтики (правда, у Кюста еще в латинице) и тем самым отряхнул с себя негативные коннотации, которые он нес как общеповеденческий термин.

В поэтике Иосифа Бродского, согласно Кюсту, НД предстает как способ создания особого, вневременного поэтического пространства. С одной стороны, употребление мифологизированного (в других терминах – прецедентного) имени позволяет говорящему представить сюжет, связанный с этим именем, например, *Ариадна*, *Тезей*, *Одиссей*. С другой стороны, НД позволяет показать собственную идентичность, т. е. создать образ говорящего, отразить собственное языковое сознание. В настоящее время, когда литература о прецедентных именах в России стала почти необозримой, взгляд Й. Кюста на то же самое, но с другой стороны, представляется интересным. В самом деле, когда исследуется набор прецедентных имен какого-либо текста/автора, то внимание обращается на то, какие (микро)нарративы (прецедентные тексты) оказываются сжатыми до имени, т. е. акцент делается **на содержании текстов**. Взгляд же на значимые имена как на нэймдроппинг, т. е. взгляд Йона Кюста, позволяет сосредоточиться **на самом говорящем** – на характеристике голоса говорящего, на его идентичности, которую он формирует благодаря существованию таких отсылок, как ИС. Называя культурно значимое имя, мы указываем, во-первых, на наше знание его культурной значимости, во-вторых, на принадлежность к определенной референтной группе, для которой это знание важно.

Таким образом, упоминание Бродским культурно значимых имен можно расценивать как речевое поведение, обозначающее принадлежность поэта к определенной социальной группе, а именно: к советской интеллигенции постсталинской эпохи (Кюст 2004, 230–231).

Завершением терминологической истории НД можно считать попадание этого термина из языка анализа поэтики (как у Кюста) в сам поэтический язык. Пример – «Неймдроппинг» как название поэтического сборника русскоязычной киевской поэтессы Ольги Брагиной, в предисловии к которому безымянным критиком сказано: ««Неймдроппинг» – это и есть в переводе с английского: забрасывание именами. Но не шапкозакидательское, панибратское. Отнюдь. Здесь игра, подобная футболу: мы находимся в центре увлекательного матча. Только на воротах стоит читатель и пропускает (отражает редко) интеллектуальные голы» (Брагина 2012, 2).

6. Заключение

Подведем итоги сделанным наблюдениям. Термин *неймдроппинг* за более чем полвека своего существования вышел за пределы породившего его английского языка и расширил семантику и сферу употребления. С самого начала имея значение, выходящее за пределы буквального значения компонентов, это слово стало характеристикой дискурсивного поведения, которое изучается в том числе нелингвистическими дисциплинами (психология личности, концепция личности в социологии). С точки зрения лингвистики, НД может рассматриваться как один из дискурсивных приемов, формирующий позицию говорящего и неположительную оценку этой позиции адресатом. Перенос термина НД на мир художественного текста устраняет из содержания этого понятия какую-либо оценку, делает его внеположным оценке. Неймдроппинг в этом случае может стать инструментом анализа поэтики произведения с акцентом на образ автора как носителя определенной культурной доминанты. Формируя микро- и макрономастическое пространство текста, этот прием смыкается с понятиями интертекстуальности и прецедентности, сохраняя за собой оттенок выражения авторской позиции.

Принятые сокращения

ВГСПУ – Волгоградский государственный социально-педагогический университет

ИС – имя собственное

НД – неймдроппинг

Литература

Брагина 2012 – Брагина Ольга. *Неймдроппинг: Поэзия*. Днепропетровск: Лира, 2012.

Васильева 2009 – Васильева Наталия Владимировна. *Собственное имя в мире текста*. Москва: ЛИБРОКОМ, 2009.

Жолковский 2003 – Жолковский Александр. *Name dropping*. Жолковский Александр. *Эросипед и другие виньетки*. Москва: Водолей Publishers, 2003, с. 467–468.

Кюст 2004 – Кюст Йон. *Name-dropping: об одном поэтико-риторическом приеме в творчестве Иосифа Бродского (на материале «Школьной антологии»)». *Новое литературное обозрение*, 2004, № 67, с. 224–232.*

- Пруст 1976** – Пруст Марсель. *В поисках утраченного времени: В сторону Свана / На франц. яз.* Москва: Прогресс, 1976.
- Пруст 2010** – Пруст Марсель. *По направлению к Свану; Под сенью девушек в цвету/* Пер. с фр. Н. Любимова. Москва: Эксмо, 2010.
- Разумов 2008** – Разумов Роман Викторович. Рекламные имена в текстах массовой литературы. *Семантика и функционирование языковых единиц в разных типах речи.* Сборник научных статей. Ярославль: Ярославский гос. пед. университет, 2008, с. 91–103.
- Шведова 2011** – Шведова Нелли Леонидовна. *Функциональная специфика прагматонимов (на материале современной массовой литературы).* Автореф. дис. канд. филол. наук. Волгоград: ВГСПУ, 2011.
- Anderson 2005** – Anderson Mark B. «Yeah, I work with Beckham»: Issues of confidentiality, privacy and privilege in sport psychology service delivery. *Sport & Exercise Psychology Review*, 2005, Vol. 1, No. 2, pp. 3–13.
- Gardiner 1954** – Gardiner Alan. *The Theory of Proper Names: A Controversial Essay.* 2nd ed. London: Oxford Univ. Press, 1954.
- Gottschalk 2009** – Gottschalk Jörn. *Eigennamen und Lyrik: Studien zur Verwendung von Eigennamen in Gedichten.* Diss. Göttingen, 2008. Available: <http://ediss.uni-goettingen.de/bitstream/handle/11858/00-1735-0000-0006-AED5-6/gottschalk.pdf?sequence=1> [accessed 12.06.2012].
- Hägg, Dahmann 2003** – Hägg Göran, Dahmann Susanne. *Die Kunst, überzeugend zu reden: 44 Lektionen in praktischer Rhetorik.* München: Beck, 2003.
- Lamping 1983** – Lamping Dieter. *Der Name in der Erzählung. Zur Poetik des Personennamens.* Bonn: Bouvier, 1983.
- Lausberg 1990** – Lausberg Heinrich. *Elemente der literarischen Rhetorik.* 10. Aufl. Ismaning: Hueber, 1990.
- NOAD 2001** – *The New Oxford American Dictionary.* Oxford Univ. Press, 2001.

Name-dropping as a Discursive Device

Summary

The paper deals with discursive characteristics of name-dropping (ND) in various types of discourse. ND is lexicographically defined as ‘familiar mention of famous names as a form of boasting’. Having become an international term, name-dropping (cf. *das Namedropping*, *нэймдроппинг*) is used as negative evaluation for a discursive behavior characteristic of the academic environment, when the speaker who wants to emphasize his belonging to certain social circles, casually mentions the names of people who have weight in these circles.

In the world of fictional text ND becomes a stylistic device with a set of functions differing from those in everyday speech and in academic

discourse. The primary function of name-dropping in fictional texts is characterization – of a character, as well as the world around him. As an example can serve the modern mass literature where the texts contain a lot of brand names. Name-dropping device with name brands performs at least three functions: hidden advertising, characterization of spatio-temporal and/or socio-cultural surroundings of a character, poetic function (cf. R. Jakobson) expressed in a language game with the brand names (parody, pun, allusion, etc.). ND combined with other rhetorical devices, e.g. with rhetorical device of enumeration (Latin *enumeratio*) leads to compression of onomastic space. As a part of individual poetics (Joseph Brodsky), ND could be regarded as a way to create special, timeless poetic space. To compare with such text category as intertextuality, ND could be evaluated as a device which is based on the active role of narrator/author.

**ABSTRAKTAS SEMANTIKAS PERSONVĀRDI
LATVIEŠU VALODĀ**

Šis raksts turpina līdzšinējos tipoloģiskās antroponīmikas pētījumus, salīdzinot un sastatot latviešu personvārdus ar kaimiņtautu – igauņu, somu, lietuviešu, poļu, krievu un vācu – personvārdu sistēmām.

Pētot antroponimikona¹ etimoloģiskās semantiskas teorētisko modeli un tā realizāciju latviešu personvārdu sistēmā uz Baltijas un Ziemeļrietumeiropas areāla valodu fona (Balodis 2008), tika analizēts ap 730 vārdu (kopā ar citu tautu salīdzināmajiem priekšvārdiem – apmēram 1100 vārdu) un 2700 latviešu uzvārdu, kas darināti uz latviešu valodas leksikas bāzes, un tie tika sastatīti ar kaimiņtautu – igauņu, somu, lietuviešu, krievu, poļu, vācu – attiecīgas semantikas uzvārdiem (ap 8700 uzvārdu)². Nosacīti par latviešu personvārdiem uzskatīti tādi, kas darināti no latviešu valodas apelatīviem jeb sugasvārdiem. Arī salīdzināmajās valodās analizēti tikai tie personvārdi, kas darināti no attiecīgās valodas leksēmām, resp., neaizgūtīe antroponīmi. Tas dod iespēju salīdzināt septiņas antroponīmiskās sistēmas, izceļot līdzīgo un atšķirīgo. Jāpiebilst, ka materiāls tika vākts galvenokārt no attiecīgo valodu personvārdu etimoloģijas vārdnīcām.

Vairākas citas semantiskās grupas, piemēram, cilvēka ārējā izskata un rakstura motivēti uzvārdi, floras, faunas motivēti uzvārdi u. c. jau

-
- 1 Antroponimikons – noteikta etnosa vai noteikta autora lietoto personvārdu kopums. (VPTV 2007, 36)
 - 2 Latviešu priekšvārdu materiāls galvenokārt no K. Silīņa «Latviešu personvārdu vārdnīcas» (Rīga, 1990) (tekstā saīsināts kā KS) un no Latvijas PSR Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes personvārdu datubāzes: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/personvardu.html> (tekstā PMLP). Latviešu uzvārdu materiāls no V. Staltmanes monogrāfijā «Латышская антропонимия. Фамилии» (Москва, 1981) ievietotās uzvārdu atgriezeniskās vārdnīcas (Сталтмане 1981, 114–226), kā arī no E. Bleses monogrāfijas «Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas». I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.). (Rīga, 1929) un L. Latkovska monogrāfijas «Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas» (München 1968, 1971).

ir aplūkoti citās konferencēs un publikācijās³. ICOS kongresā Barselonā 2011. gadā tika nolasīts referāts par citas konkrētas semantikas latviešu uzvārdiem⁴, tāpēc rakstā plašāk tiks apskatīti tikai abstraktas semantikas personvārdi.

Šķiet, ka ne tikai latviešu valodā, bet arī citās salīdzināmajās valodās abstraktās semantikas priekšvārdu (126 jeb 17% no visiem analizētajiem latviešu izcelsmes priekšvārdiem) ir vairāk nekā konkrētu priekšmetu nosaukumu motivētu antroponīmu. Tas arī saprotami, jo vecāki bērnam cenšas piešķirt cēlu vārdu, kas būtu saistīts nevis ar sadzīviskām, bet ar garīgām lietām, augstākām matērijām. Tiesa, šādus priekšvārdus ir grūtāk nošķirt no citām grupām un vēl grūtāk definēt. Nereti tas saistīts arī ar subjektīvu pētnieka interpretāciju: vairāku priekšvārdu iekļaušana vienā vai otrā personvārdu etimoloģiski semantiskajā grupā ir nosacīta. Bieži var gadīties, ka vārda forma sakrīt ar abstraktu substantīvu, resp., personvārda etimons varētu būt abstraktas nozīmes lietvārds (*Daila*, *Jūsma*, *Veldze*, *Vizma*), bet ir arī iespējams, ka personvārds ir veidots kā attiecīgas saknes verba vai adjektīva atvasinājums (*Jūsma* < *jūsmot*, *Līga* < *ligot*, *Smaida* < *smaidīt*, *Veldze* < *veldzēt*, *Virma* < *virmot*, *Vizma* < *vizēt*, *Daila* < *daiļš* u. c.), resp., būtu uzskatāms nevis par abstraktas semantikas personvārdu, bet gan personas rakstura vai izskata motivētu antroponīmu. Tomēr, ja

3 Balodis P. Faunas semantikas uzvārdi. *Onomastica Lettica* 2. Rīga, 2004, 37.–84. lpp.; Balodis P. Toponīmiskas izcelsmes uzvārdi Latvijā: sastatāmais aspekts. *Baltistica*. IV priedas, 2005, 17.–26. lpp.; Balodis P. Cilvēka ārējā izskata motivēti uzvārdi. *Onomastica Lettica* 3. Rīga, 2007, 80.–116. lpp.; Balodis P. Amatu un profesiju semantikas personvārdi. *Letonikas otrais kongress. Valodniecības raksti – I*. Rīga, 2008, 267.–277. lpp.; Balodis P. «Bird Surnames» in Latvia. Comparative Aspect. *Atti del XXII Congresso Internazionale di Scienze Onomastiche*. Pisa, 28 agosto – 4 settembre 2005. IV, Pisa, 2010, pp. 19–31; Balodis P. Uzvārdi ar fiziogēogrāfiskas (paaugstināta reljefa) semantikas etimonu. *Baltistica*. VIII priedas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012, 19.–31. lpp.; Balodis P. Dabas parādību un laika skaitīšanas motivētie latviešu uzvārdi. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku III kongress un Letonikas IV kongress «Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte»*. Valodniecības raksti. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2012, 92.–103. lpp.; Balodis P. Cilvēka rakstura un paradumu motivēti latviešu uzvārdi senatnē un mūsdienās. *Baltu valodas: vēsture un aktuālie procesi. Akadēmiķa Jāņa Endzelīna 140. dzimšanas dienas atceres starptautiskās konferences materiāli*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2013, 10.–11. lpp. u. c.

4 Balodis P. (University of Latvia, Institute of Latvian Language). Designations of particular objects in Latvian surnames. *XXIV ICOS International Congress of Onomastic Sciences, Barcelona, 5th–9th September 2011 Abstract Guide*. Barcelona, 2011, pp. 19–20.

latviešu valodā ir konstatēts arī attiecīgs abstraktas nozīmes apelatīvs, šādi personvārdi tiek analizēti šajā abstraktas semantikas priekšvārdu grupā. Arī tādus vārdus kā *Dedze*, *Drosma*, *Līksma*, *Malda*, varētu nosaukt gan par abstraktas nozīmes, gan par ārējā izskata raksturotājiem, gan arī cilvēka rakstura motivētajiem personvārdiem, tomēr tie tiek analizēti personu raksturojošu personvārdu grupā. Vairāki personvārdi, kas etimoloģiski saistīti ar abstraktas nozīmes lietvārdu, varētu būt mitoloģisko dievību motivēti personvārdi, piemēram, *Laima*, *Laimīte*, *Laimrota* u. c., tomēr tie tiek minēti arī šajā nodaļā. Daļēji abstraktie ar dabas parādībām saistītie priekšvārdi, piem., *Ausma*, *Ausmis*, *Austra*, *Austris*, *Blāzma*, *Gaisma*, *Rasa*, *Sarma*, *Sarmīte*, *Pārsla* u. c. tiek analizēti dabas parādību semantiskajā apakšgrupā. Grūtības rada arī salikto vārdu analīze, piemēram, pv. *Ilgnese*, *Laimdonis*, *Laimdota*, *Laimgaitis*, *Laimgaita*, *Laimnesis* u. c., kas nosacīti varētu būt iekļauti cilvēku raksturojošu vārdu nodaļā un šajā rakstā netiek analizēti.

Latviešu priekšvārdu piemēri, kam var saskatīt abstraktas nozīmes etimonu:

Balva: latv. *balva*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi fiksēts 20. gs. I c. Vidzemē, vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. Rīgā, Vidzemē un Zemgalē, vēlāk vairs nav bijis iecienīts (KS 77). Pēc 2012. g. datiem⁵, Latvijā ir 50 *Balvas*. (Interesanti, ka bieži ir pierakstīti tādi latviski dubultvārdi kā *Balva Pārsla*, *Aina Balva*, *Balva Dzidra*, *Balva Dzintra*, *Balva Skaidrīte*, *Balva Vizbulīte*, kā arī *Balva* ir sastopams kā otrs vārds: *Dzidra Balva*, *Nora Balva*, *Pārsla Balva* un *Vija Balva*.)

Balvis skat. s. *Balva*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē 20. gs. I c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. Rīgā, Vidzemē un Kurzemē, kalendārā iekļauts 1928. g. (KS 77). Taču 1998. un 2003. g. publicētajos jaundzimušo sarakstos nav reģistrēti ne *Balvis*, ne *Balva*. 2012. g. PMLP reģistros ir 10 *Balvji*.

Brīva: latv. *brīvs*, *brīvība*. Vārds kalendārā iekļauts 1908. g., pirmo reizi reģistrēts 1931. g. Rīgā (KS 87). 2012. g. PMLP reģistros – 3 *Brīvas*. Mūsdienās ir arī pv. **Brīve** (3) un **Brīvīte** (2), kas «Personvārdu vārdnīcā» nav fiksēti.

Dail/a, -e: latv. *daile*. Pēc K. Siliņa datiem, vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., lai gan kalendārā bijis kopš 1877. g. (KS 92). 1998. g. ir pierakstītas 5 *Dailas*, 2003. g. *Dailas* vārds ir dots vienai jaundzimušajai,

5 Dati no Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Personvārdu datu bāzes (turpmāk tekstā PMLP): <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/personvardu.html>.

mūsdienās, pēc PMLP datiem, 2012. g. Latvijā kopumā ir reģistrētas 462 *Dailas* un 29 *Daiļes*.

Dailis skat. s. *Daila*, pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1910. g. (KS 92). Pēc PMLP datiem, 2012. g. visā Latvijā reģistrēti 126 *Daiļi*.

Dailīte skat. *Daila*, vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1931. g., kalendārā bi-
jīs iekļauts 1892. g. (KS 92). PMLP reģistros *Dailīte* vienu reizi fiksēta arī
mūsdienās.

Dailonis skat. *Daila*, vārds ir bijis ierakstīts kalendārā kopš 1879. g.,
lietojams kopš 20. gs. I c. (KS 92). Mūsdienās Latvijā kopumā ir 66 *Dailoņi*.

Daina: latv. *daina*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts
19. gs. IV c., bijis populārs visos novados, jo īpaši laikā pēc Otrā pasaules
kara līdz 20. gs. 70. gadiem. (KS 92). 2012. g. Latvijā, pēc PMLP datiem, ir
5183 *Dainas*, tostarp *Daina Ārija*, *Daina Dzidra*.

Dainis skat. s. *Daina*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts
Rīgā 20. gs. I c., vispopulārākais bijis laikā no Otrā pasaules kara līdz
20. gs. 70. gadiem. (KS 93). 2012. g., pēc PMLP datiem, visā Latvijā bijuši
6025 *Daiņi*. Jāpiebilst, ka vīriešu personvārds ir populārāks nekā sieviešu pv.
Daina, lai gan vīriešu vārds radies ievērojami vēlāk.

Ir zināmi daudzi šo vārdu – *Daina* un *Dainis* – atvasinājumi:

Dainārs skat. s. *Daina* ?. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Alūksnes raj.)
20. gs. III c. (KS 92). 2012. g., pēc PMLP datiem, – 23 *Daināri*.

Dainarts skat. *Dainārs* ?. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Zemgalē
(Tukuma raj.) 1973. g. (KS 93). 2012. g., pēc PMLP datiem, – 5 *Dainarti*.

Dainīda skat. *Daina*. Vārds kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi
reģistrēts Zemgalē (Jelgavas raj.) 20. gs. III c. (KS 93). 2012. g., pēc PMLP
datiem, nav konstatēts.

Dainīte skat. *Daina*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Saldus raj.)
20. gs. III c. (KS 93). 2012. g. – 3 *Dainītes*, tostarp arī kā otrs vārds *Edīte*
Dainīte.

Dainolds skat. *Dainis* ?. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1929. g.
(KS 93) 2012. g. Latvijas kopreģistrā ir 1 *Dainolds*.

Dainute skat. *Daina*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1975. g. (KS 93).
Acīmredzot šajā personvārdā ir lietuviešu izskaņa *-ute* (varbūt pārveidots
no liet. pv. *Danute*?). 2012. g., pēc PMLP datiem, – 1 *Dainute*.

Dainuvīte: latv. *daina* + *vīt*. / varbūt arī *Dainuve* + *-īte*/. Kalendārā
iekļauts 1928. g., pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Bauskas raj.) 20. gs. I c., nav
bijis populārs (KS 93). 2012. g. reģistrā – 152 *Dainuvītes*.

Dainvīts skat. *Dainuvīte*. Vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1934. g. (KS 93). Mūsdienās nav reģistrēts.

Vēl daži citu etimonu personvārdu piemēri:

Deja: latv. *deja*. Vārds kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1929. g. (KS 96). Pēc 2012. g. PMLP datiem, Latvijā ir 3 *Dejas*.

Dzeja: latv. *dzeja*. Vārds pirmo reizi fiksēts Zemgalē (Jelgavā) 1930. g. (KS 103). Latvijā 2012. g. kopreģistrā – 3 *Dzejas*.

Gaita: latv. *gaita*. Kalendārā iekļauts 1924. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē (Tukumā) 20. gs. II c. (KS 132). 2012. g. kopreģistrā – 10 *Gaitas*, arī 1 **Laimgaita** (KS 206).

Gaitiņš skat. *Gaitis*. Pirmo reizi vārds fiksēts Rīgā 1942. g. (KS 132). Pēc 2012. g. PMLP datiem, Latvijā ir tikai 1 persona ar šādu vārdu.

Gaitis: latv. *gaita*. Kalendārā vārds iekļauts 1928. g., pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Elkšņos) 1942. g., visiecienītākais bijis Rīgā un visā Vidzemē (KS 132). 2012. g. PMLP reģistros ir 108 personas ar šādu vārdu, kā arī 1 **Saulgaitis** (arī KS 285).

Vairāki latviešu priekšvārdi darināti no etimona *ilgas* vai *ilgoties*:

Ilga: latv. *ilgas*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Krustpīlī) 19. gs. IV c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. visā Latvijā, kalendārā kopš 1908. g. (KS 159). Pēc PMLP datiem, Latvijā ir reģistrētas 5185 *Ilgas*.

Ilgaitis: latv. *ilgs* vai *ilgas* + *gaita* ?. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1936. g., nav bijis populārs (KS 159). Arī 2012. g., pēc PMLP datiem, Latvijā ir tikai 1 *Ilgaitis*.

Ilgone skat. *Ilgonis*. Pirmo reizi pierakstīts 1921. g. Rīgā, kalendārā – 1964. g. (KS 160). Mūsdienu Latvijā ir zināma tikai viena persona, kam otrs vārds ir *Ilgone*, resp., *Daina Ilgone*.

Ilgonis: latv. *ilgoties*. Pirmo reizi fiksēts Rīgā 1922. g., kalendārā kopš 1925. g., visizplatītākais bijis no 1945. līdz 1970. g. (KS 160). 2003. g. šis vārds piešķirts tikai vienam zēnam. Gan s. pv. *Ilgone*, gan v. pv. *Ilgonis* ir radušies tai pašā laikā, tomēr vīriešu vārds ir kļuvis daudz populārāks. Mūsdienās kopumā Latvijā ir 910 personu ar šādu vārdu.

Ilgra skat. *Ilga* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Latgalē (Rēzeknē) 1877. g. (KS 160).

Ilgulis skat. *Ilgonis* ?. Pēc K. Siliņa datiem, vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1925. g. (KS 160). Arī 2012. g. Latvijā ir bijis tikai viens *Ilgulis*.

Jausma: latv. *jausma*. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., nav bijis īpaši populārs. (KS 176). 2012. g. PMLP reģistros bijušas 74 *Jausmas*.

Jūsma: latv. *jūsma*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Cēsīs) 20. gs. II c., lai gan kalendārā bijis kopš 1879. g. (KS 187). 2012. g. Latvijā zināmas 37 *Jūsma*s.

Kvēle: latv. *kvēle*. Vārds pirmo reizi reģistrēts Cēsīs 1930. g. (KS 204). 2012. g. PMLP reģistros ir 1 *Kvēle*.

Laima: latv. *laime*, *Laima* – latv. mitoloģiska likteņa dieviete, folklorā Laimasmāte ir ievērojamākais tēls senlatviešu ticībā. Laima gādā par dzīvajiem «šaisaulē», viņa ir likteņa lēmēja, «mūža licējiņa», vārds pirmo reizi reģistrēts 19. gs. IV c. Rīgā, bijis populārs visā Latvijā gan pirms, gan pēc Otrā pasaules kara, 20. gs. 70. gados vārda popularitāte nedaudz mazinājusies. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g. (KS 205). 2012. g. PMLP reģistros visā Latvijā ir 2481 *Laima* (tostarp *Laima Līga*, *Laima Anna Aspazija*, kā arī daudzi otrie vārdi: *Māra Laima*, *Laimdota Laima* u. c.).

Ar *Laimas* vārdu acīmredzot saistīti arī daudzi citi latviešu personvārdi, kas varētu būt darināti gan no apelatīva *laime*, gan arī no mitoloģēmas *Laima*:

Laimiņa skat. *Laima*. Pirmo reizi reģistrēts Kurzemē 1532. g. (KS 206). 2012. g. PMLP datos reģistrētas 2 *Laimiņas*.

Laimiņš skat. s. *Laima*, sal. latv. *laimiņi* (augi). Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1927. g. (KS 206). 2012. g. PMLP datos reģistrētas 2 personas ar pirmo vārdu *Laimiņš*.

Laimis skat. s. *Laima*. Kalendārā iekļauts 1783. g., pirmo reizi vārds fiksēts Zemgalē (Bauskā) 1940. g. (KS 206). 2012. g. Latvijā 31 persona ar pirmo vārdu *Laimis*.

Laimīte skat. *Laima*. Pirmo reizi pamanīts Rīgā 1924. g. (KS 206). 2012. g. PMLP reģistros ir 21 *Laimīte*, arī vairākas personas ar otro vārdu, piemēram, *Skaidrīte Laimīte*.

Laimonis: latv. (*ap*)*laimot*, *laime*; tēls Aspazijas lugā «Vaide-lote». Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Dzērbenē) 1885. g., vispopulārākais bijis no 1920. līdz 1944. g., pēc tam pamazām zaudējis popularitāti. (KS 206). 2012. g. PMLP reģistros ir zināmi 1605 *Laimoņi* kā pirmā vārda nēsātāji.

Laimrota: latv. *laime* + *rota*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g., kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 206). 2012. g. – 32 *Laimrotas*, arī kā otrs vārds: *Dzidra Laimrota*, *Ilga Laimrota*, *Maija Laimrota*, *Spodra Laimrota*.

Līgotnis: latv. *līgot*, *līgotne*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Vidzemē (Jaungulbenē) 1940. g., kalendārā minēts 1908. g. (KS 214). Mūsdienu Latvijā ir zināmi 5 *Līgotņi*.

Malda: latv. *maldi*, *maldīties* ME II 557 vai no pv. *Matilda*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., lai gan kalendārā iekļauts kopš 1889. g. (KS 226). Mūsdienu Latvijā ir kopumā 450 personas ar šo vārdu.

Maldis: latv. *maldi*?, sal. arī pv. *Maldte*?. Pirmo reizi vārds pierakstīts 1786. g. Zemgalē (Jelgavā), nav bijis iecienīts (KS 226). 2012. g. PMLP reģistros ir 16 personas ar šo vārdu.

Maldonis skat. *Maldis*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. III c., nav bijis populārs (KS 226). Pēc 2012. g. PMLP datiem, Latvijā kopumā ir tikai 3 *Maldoni*.

Mieriņš: latv. *miers*. Kalendārā vārds iekļauts 1782. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1900. g., nav bijis populārs (KS 238). 2012. g. visā Latvijā bijuši 3 *Mieriņi* – 1 kā pirmais un 2 kā otrie vārdi. Šis personvārds varētu tikt iekļauts arī personas dabu raksturojošu priekšvārdu grupā.

Mīla: latv. *mīla*, *mīlestība*? Vai no pv. *Amālija*, *Emīlija*, *Ludmila*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Rūjienā) 1822. g., kalendārā iekļauts 1879. g. (KS 240). 2012. g. PMLP reģistros ir 2 personas ar vārdu *Mīla*.

Mirdza: latv. *mirdzēt*; tēls Aspazijas lugā «Vaidelote», pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1887. g., vispopulārākais bijis 1920.–1944. g., kalendārā – kopš 1879. g. (KS 241). Vārds saglabājis popularitāti arī mūsdienās – 2012. g. Latvijā bijušas 3348 *Mirdzas*.

Mirga: latv. *mirgot*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Gulbenes raj.) 20. gs. III c., kalendārā – kopš 1921. g. KS 242. PMLP reģistros 2012. g. zināmas 11 *Mirgas*.

Rasma: latv. *rasma* (ar nozīmi ‘raža’). Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., bijis ļoti populārs visā Latvijā, izņemot Latgali, laikā no 1920. līdz 1944. g., kalendārā iekļauts 1889. g. (KS 269). 2012. g. PMLP reģistros – 3093 *Rasmas*.

Rota: latv. *rota*. Vārds pirmo reizi fiksēts Kurzemē 19. gs. IV c., kalendārā iekļauts 1879. g. (KS 278). 2012. g. PMLP reģistros visā Latvijā ir 215 *Rotas*, tostarp *Rota Sirdsvalda*, *Rota Zeltīte*.

Smaida: latv. *smaids*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Zemgalē (Laucesē) 19. gs. IV c., kalendārā kopš 1879. g. (KS 293). 2012. g. Latvijā – 342 *Smaidas*, tostarp *Smaida Gaida*.

Smaidīte skat. *Smaida*. Kalendārā iekļauts 1892. g., lai gan jaundzimušajam pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Jūrmalā) tikai 20. gs. III c. (KS 293). Pēc PMLP datiem, Latvijā ir 5 *Smaidītes*.

Smaidonis: latv. *smaids*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Kurzemē (Saldus raj.) 20. gs. III c. (KS 293). 2012. g. PMLP

reģistros ir 4 *Smaidoni*. (*Smaida*, *Smaidīte* un *Smaidonis* varētu tikt iekļauti arī cilvēka dabu raksturojošu priekšvārdu grupā.)

Spulga: latv. *spulgot*, kalendārā iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Zemgalē 20. gs. I c., nav bijis populārs (KS 296). 2012. g. Latvijā ir 47 *Spulgas*.

Tāle: no pv. *Natālija* vai arī latv. *tāle* 'tāliene'. Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. g. (KS 301). 2012. g. kopreģistrā bijušas 6 *Tāles*.

Tautonis: latv. *tauta*. Kalendārā vārds iekļauts 1882. g., pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Jaungulbenē) 1935. g. (KS 303). PMLP reģistros mūsdienās ir tikai 1 *Tautonis*.

Teika: latv. *teika*. Pirmo reizi fiksēts Vidzemē (Valmierā) 20. gs. II c., kalendārā vārds iekļauts 1925. g. (KS 304). 2012. g. PMLP reģistros – 28 *Teikas*, tostarp *Teika Laimdota*.

Teiksmas: latv. *teiksmas*. Pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Raunā) 20. gs. II c., kalendārā vārds iekļauts 1928. g. (KS 304). 2012. g. Latvijā – 144 *Teiksmas*, tostarp *Teiksmas Daila*.

Teiksmis skat. *Teiksmas*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1942. g. (KS 304).

Tīksme: latv. *tīksme*. Kalendārā vārds iekļauts 1925. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1928. g. KS 306. Mūsdienās PMLP reģistros vārds nav zināms.

Veldze: latv. *veldze*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 320). Pēc PMLP datiem, mūsdienās Latvijā ir 29 *Veldzes*.

Velga: latv. *veldze*. Kalendārā iekļauts 1915. g., bet pirmo reizi reģistrēts Vidzemē (Valmierā) 1933. g., bijis iecienīts visos novados no 1920. g. līdz 1944. g., bet jo īpaši no 1945. g. līdz 1970. g., pēc tam pamazām popularitāti zaudējis (KS 320). 2012. g. Latvijā ir zināmas 1338 *Velgas*.

Velta: latv. *velte*; tēls Aspazijas lugā «Zaudētās tiesības». Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē 19. gs. III c., vispopulārākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g., pamazām zaudējis popularitāti; kalendārā iekļauts 1882. g. (KS 320). 2012. g. Latvijā – 5291 *Velta*.

Veltis skat. s. *Velta*. Pirmo un vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 20. gs. I c., kalendārā iekļauts 1921. g. (KS 320).

Vēsma: latv. *vēsma*. Pirmo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1487. g., vispopulārākais bijis laikā no 1944. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 322). 2012. g. Latvijā kopumā 1031 *Vēsma*, tostarp *Vēsma Maiga*, kā arī kā otrs vārds *Maija Vēsma*, *Smaida Vēsma*.

Vēsmiņa skat. *Vēsma*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1935. g. (KS 323). Pēc PMLP datiem, Latvijā ir 5 *Vēsmiņas*.

Vizma: latv. *vizma*. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Rūjienā) 19. gs. IV c., vispopulārākais bijis visā Latvijā no 1944. līdz 1970. g., kalendārā iekļauts 1908. g. (KS 331). 2012. g. PMLP reģistros bijušas 1067 *Vizmas*, bieži arī kā otrs vārds *Dzidra Vizma, Ilga Vizma, Skaidrīte Vizma, Marta Vizma, Maija Vizma*.

Zaiga: latv. *zaigot* vai *zaiga*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1920. g., vispopulārākais bijis no 1945. līdz 1970. g., kalendārā – no 1925. g. (KS 334). 1998. g. – šajā vārdā nosauktas 5 jaundzimušās meitenes, bet 2003. g. – 2. 2012. g. kopumā Latvijā ir bijušas 1707 *Zaigas*.

Zaigonis skat. *Zaiga*. Fiksēts Vidzemē (Cēsu raj.) 20. gs. III c. (KS 334). 2012. g. kopumā reģistrēti 10 *Zaigoņi* un 1 *Zaigone* (vārds, kas nav bijis iekļauts K. Siliņa «Latviešu personvārdu vārdnīcā»).

Zilga: latv. *zilgme*. Pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1961. g. (KS 338). 2012. g. – 8 *Zilgas*.

Zilgm/a, -e: latv. *zilgme*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. II c., kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 338). 2012. g. PMLP reģistros ir 31 *Zilgma* un 7 *Zilgmes*.

Zinta: latv. *zinte* ‘buršanas māksla’. Kalendārā iekļauts 1910. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1922. g. (KS 339). 2012. g. PMLP kopreģistrā – 736 *Zintas*.

Zintis: latv. *zinte* ‘buršanas māksla’. Kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi fiksēts Rīgā 1940. g. (KS 339). PMLP datu bāzē ir 538 personas ar šādu vārdu.

Vairāki šādi iespējami abstraktas semantikas personvārdi ir ar jautājuma zīmi, resp., hipotētiski, neskaidras cilmes vārdi:

Aija ?: latv. izsaukšanas vārds *aijā!* vai *aijas* ‘šūpulis’, *aijāt* ‘šūpot’, tēls J. Jaunsudrabiņa romānā «Aija». Vārds pirmo reizi reģistrēts Vidzemē, kalendārā vārds iekļauts 1931. g. Vispopulārākais bijis pēc Otrā pasaules kara līdz 20. gs. 70. gadiem (KS 44). 2012. g. PMLP reģistros Latvijā bijušas 8032 *Aijas*.

Aina ?: latv. *aina* ‘skats’ (KS 44), tomēr iespējams un ļoti ticams, ka vārds ir aizgūts no somu vai ig. s. pv. *Aino, Aina* < somu *aino(a)* ‘vienīgais’. Kalendārā vārds iekļauts 1896. g. Pirmo reizi pierakstīts Vidzemē (Rūjienā) 1915. g., tolaik bijis populārs visā Latvijā, izņemot Kurzemi, visizplatītākais bijis laikā no 1920. līdz 1944. g. visos novados, saglabājis popularitāti arī

20. gs. 70. gados (KS 44). 1998. g. jaundzimušo sarakstos reģistrēts 3 reizes, 2003. g. – tikai 2 reizes (PMLP publicētie dati). Vārds joprojām populārs – mūsdienās visā Latvijā ir 6209 *Ainas*.

Ainis ? : skat. s. *Aina*. Vārds pirmo reizi pierakstīts Rīgā 19. gs. III c., vispopulārākais bijis laikā no 1945. līdz 1970. g. visos novados, kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 45). Pēc 2012. g. datiem, Latvijā kopumā reģistrēti 697 *Aiņi*.

Iespējams, no vārda *Aina* ir darināti arī citi personvārdi: **Aināra**, **Ainārs**, **Ainārts**, **Ainika**, **Ainita**, **Ainta**, **Ainūra** ? (KS 45).

Bija ? : latv. *bijība* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1937. g. (KS 83). Tomēr vārda cilme ir diezgan neskaidra.

Cilnija ? : latv. *cilnis* ?. Vārds kalendārā iekļauts 1938. g., pirmo reizi reģistrēts 1940. g. Rīgā, nav bijis populārs (KS 90). 2012. g. PMLP – 3 *Cilnijas*.

Laimonda ? skat. v. *Laimonds*, *Laimonis*, *Raimonds* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Madonas raj.) 1973. g. (KS 206).

Laimonds ? skat. *Laimonis*, *Raimonds* ?. Pirmo reizi pierakstīts Zemgalē (Skaistkalnē) 1938. g. (KS 206). 2012. g. PMLP reģistros bijuši 11 *Laimondi*.

Laika ? : latv. *laiks* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Rīgā 1923. g. (KS 205).

Slava ? s.: no pv. *Staņislava* u. c. pv. ar *-slava* vai latv. *slava* ?. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1929. g. (KS 293). 2012. g. Latvijā – 24 *Slavas*.

Šalts ? : latv. *šalte* (ūdens) vai *salts* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Valtaiķos) 1825. g. (KS 300).

Daudzi no šiem personvārdiem ir reģistrēti tikai vēsturiskajos 15., 16., 17. gs. dokumentos, mūsdienās tādi nav fiksēti, piemēram:

Dārdze: latv. *dārgs* ?. Vienīgo reizi reģistrēts Zemgalē (Sesavā) 1566. g. (KS 95).

Daudzis ? : latv. *daudz* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi fiksēts Vidzemē 1599. g. (KS 95).

Dvēsma: latv. *dvesma*. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1518. g., kalendārā iekļauts 1925. g. (KS 103).

Godis: latv. *gods* ?. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1582. g., kalendārā bijis iekļauts 1931. g. (KS 139).

Godulis (Godduly) v. skat. *Godis*. Pirmo un vienīgo reizi fiksēts Kurzemē (Piltēnē) 1582. g. (KS 139).

Milība v.: latv. *mīlestība*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Kurzemē 1532. g. (KS 240).

Mīļums: latv. *mīļums*. Vienīgo reizi reģistrēts Kurzemē (Pērkonē) 1582. g. (KS 240).

Padoms: latv. *padoms* ?. Vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1515. g. (KS 258).

Rūpe, -is: latv. *rūpes* ?. Vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1507. g. (KS 280).

Slaviete ?: latv. *slava* ?. Vienīgo reizi vārds reģistrēts Rīgā 1538. g. (KS 293).

Spēks: latv. *spēks* ?. Pirmo un vienīgo reizi vārds fiksēts 17. gs. I c. Rīgā. (KS 295).

Tautule: latv. *tauta* ?. Vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1295. g. KS 303.

Vēlme: latv. *vēlme*. Pirmo un vienīgo reizi vārds pierakstīts Rīgā 1487. g. (KS 320).

Daudzi no šīs apakšgrupas potenciālajiem latviešu priekšvārdi ir ļoti reti vai pat unikāli, piemēram:

Cieše ?: latv. *ciest* vai *ciešs* ?. Vārds pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Vidzemē (Rencēnos) 1789. g. (KS 89).

Godvars: latv. *gods* + *varēt*. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 1924. g. (KS 139). 2012. g. Latvijā, pēc PMLP datiem, – 1 *Godvars*.

Gieda: latv. *gieda* ‘goda jūtas’. Kalendārā vārds iekļauts 1879. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1942. g. (KS 146). Mūsdienās šāds vārds nav konstatēts.

Idilija: latv. *idille*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 20. gs. I c. (KS 157). 2012. g. Latvijā kopumā reģistrētas 2 *Idilijas*.

Laimanis skat. *Laimonis*. Pirmo un vienīgo reizi reģistrēts Rīgā 1911. g. (KS 206).

Malds skat. *Maldis*. Pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1924. g. (KS 226). 2012. g. PMLP reģistros ir tikai 1 *Malds Ēriks*, kā arī *Nēmalds*, *Vidmalds*, *Rimalds*.

Priecē: latv. *prieca* ‘prieks’. Vārds kalendārā iekļauts 1876. g., pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Vidzemē (Ļaudonā) 1924. g. (KS 264). Mūsdienās PMLP reģistros nav konstatēts.

Rosma: latv. *rosme* ‘darbīgums’. Pirmo reizi pierakstīts Kurzemē (Rucavā) 1944. g. (KS 278). Pēc 2012. g. PMLP reģistru datiem, Latvijā ir 1 persona ar šādu vārdu.

Sapnis: latv. *sapnis*. Pirmo un vienīgo reizi pierakstīts Rīgā 1920. g. (KS 284). 2012. g. PMLP reģistros nav nevienas personas ar šādu vārdu.

Spēja: latv. *spēja*. Pirmo un vienīgo reizi pamanīts Rīgā 1930. g. (KS 295).

Spēkonis: latv. *spēks*. Kalendārā vārds iekļauts 1908. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1925. g. (KS 295). 2012. g. Latvijā ir 1 persona, kam šis ir otrs vārds: *Imants Spēkonis*.

Spēks: latv. *spēks*?. Pirmo un vienīgo reizi vārds fiksēts 17. gs. I c. Rīgā. (KS 295).

Vara: latv. *vara*; vai arī no pv. *Varvara*. Kalendārā vārds bijis iekļauts 1879. g., pirmo reizi pierakstīts Rīgā 20. gs. II c. (KS 317). 2012. g. PMLP reģistros ir 1 *Vara* un 1 *Varaitis*, kas vārdnīcā nav minēts.

Varita skat. *Vara*?. Pirmo reizi vārds fiksēts Vidzemē (Alūksnes raj.) 20. gs. III c. (KS 318). Pēc PMLP datiem, mūsdienās Latvijā ir 3 *Varitas*, tostarp *Varita Valda*.

Varīte skat. *Vara*?. Pirmo reizi vārds pamanīts Kurzemē (Puzē) 1566. g., kalendārā iekļauts 1908. g. (KS 318). 2012. g. Latvijā bija 2 *Varītes*.

Veidols: latv. *veidols*. Pirmo reizi vārds ierakstīts Zemgalē 20. gs. I c. (KS 319). 2012. g., pēc PMLP datiem, ir zināmi 2 *Veidoli*.

Vēsmonis skat. s. pv. *Vēsma*. Kalendārā iekļauts 1925. g., pirmo reizi reģistrēts Rīgā 1927. g. (KS 323). 2012. g. reģistros Latvijā – tikai 1 *Vēsmonis*.

Reti sastopami arī jau minētie personvārdi ***Dainīda, Dainvīts, Dainolds*** (mūsdienu Latvijas reģistros 1), ***Kvēle*** (2012. g. PMLP reģistros ir 1 *Kvēle*); ***Tautonis, Teiksmis, Tiksmē, Veltis*** (neviens no šiem priekšvārdiem mūsdienās PMLP nav reģistrēts) u. c.

Mūsdienās vispopulārākie šīs semantikas vārdi Latvijā ir: *Aija* (8032 – 4 pēdējos gados apmēram par 200 mazāk), *Dainis* (6025 – 4 pēdējos gados apmēram par 100 mazāk), *Velta* (5291), *Ilga* (5185), *Daina* (5183 – 4 pēdējos gados par 100 vairāk), *Mirdza* (3348), *Rasma* (3093 – par 400 mazāk), *Laima* (2481), *Velga* (1138 – par 100 mazāk). Nereti sastopami sieviešu un vīriešu vārdu pāri: *Balva* – *Balvis*, *Daina* – *Dainis*, *Gaita* – *Gaitis*, *Spodra* – *Spodris*, *Teiksmā* – *Teiksmis*, *Velta* – *Veltis*, *Ziedone* – *Ziedonis*, *Zinta* – *Zintis*.

Šādi abstraktas semantikas priekšvārdi ir sastopami arī citās valodās. Dažas šīs etimoloģiskās semantikas personvārdu paralēles vērojamas tabulā Nr. 1.

Tabula Nr. 1. **Abstraktas semantikas priekšvārdu paralēles**

Latviešu	Igauņu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Brīva ⁶	–	–	Laisva Laisvē Laisvydas, -a Laisvis Laisvius Laisvūnas Laisvūnē Laisvutis, -ē	–	Воль Воля Свобода	Freimund v. Freimut v.
Daina Dainis Dainārs Dainarts Dainīda + ⁷ Dainīte Dainolds + Dainute + Dainuvīte	–	–	Daina Dainē Dainys Dainius Dainora	–	–	–
Ilga Ilgra ? Ilgonis Ilgone + Ilgulis + Ilgvārs Ilgaitis? +	Kaivo v. < sen. ig. 'ilgas'	–	Algeda 'sērot, ilgoties' Algedas Gailigedē 'stipri ilgoties'	–	–	–
Jūsma	Iha v. < sen. ig. 'iedvesma, sajūsma'	–		–	–	–

6 Tabulā personvārdi ir minēti alfabēta secībā. Piemēri (nenorādot lappuses) ir ņemti no attiecīgās valodas priekšvārdu vārdnīcas: Siliņš K. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga, 1991; igauņu personvārdiem tiek norādītas lappuses no: Seppo R. *Eesti nimeraadmat*. Tallinn, 1994 (tekstā EN); somu personvārdi galvenokārt tiek norādīti pēc: Vilkuna K. *Etunimet*. Helsinki, 1997 (tekstā VK), retie vārdi – pēc Nummelin J., Teerijoki E. *800 harvinaista etunimeä*. Helsinki, 2003 (tekstā NT); lietuviešu personvārdiem no: Kuzavinis K., Savukynas B. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius, 1987 (tekstā Liet. KS); poļu personvārdiem lappuses norādītas pēc: Grzenia J. *Słownik imion*. Warszawa, 2004 (tekstā SI); krievu personvārdi norādīti pēc: Суперанская А. В. *Словарь русских личных имён*. Москва, 1998 (tekstā C); vācu personvārdiem pēc: *Das Kleine Vornamenbuch*. Leipzig, 1978 (tekstā KV) un *Lexikon der Vornamen*, 5., völlig neu bearbeitete Auflage von Rosa und Volker Kohlheim. Mannheim, 2007 (tekstā LV).

7 + zīme aiz personvārda norāda uz reti sastopamu vārdu.

Laima Laimiņa Laimiņš + Laimis Laimīte Laimanis Laimonis	–	Onnia + 'laime'	Laima Laimē Laimantas Laimas Laimus Laimintas, -a Laimis Laimutis, -ē	–	–	–
Mila Miliba + Miļums +	Lemb v. Lembe s. < sen. ig. 'maigums, milestiba' Lembitu, Lemmitu 'iemīlotais, miļais'	Lempi s Lemmikki s. 'miļums'	Meilē Meilutē 'milestiba'	–	Любовь 'milestiba'	Liebgard s. 'mila'+ 'žogs, iežogojums' Liebrand s. 'mila'+ 'spēks' Liebhard v. 'mila'+ 'spēcīgs' Liebhild s. 'mila'+ 'kauja'
Mirdza Mirga Marga ? Spulga	Ere s. 'spilgts' Ergas v. 'spilgts, gaišs, centīgs' Ergav v. 'spilgts, karsts, dedzīgs'	Tuike s. 'mirdzēšana' Leimu + 'mirdzums'		Žiba Žybantas Žybartas Žybartē Žibuolē Žibūnē < žibēti 'spidēt, mirdzēt'	–	–
Priece +	–	Ilo + 'prieks' Riemu + 'prieks'	–	–	–	–
Sapnis +	Ulmi s. 'sapnis, fantāzija' Undo v. < sen. ig. 'sapnis' Une s.	Uni (2x) + Unio v. (9x) + 'sapnis'	Svaja Svajonē Svajūnas Svajūnē 'sapnis'	–	–	–
Slava Slaviete +	–	–	–	Bogusław 'Dievs' + 'slava' Mieczysław Mieczysława 'mest' + 'slava' Miłosław Miłosława 'miļš' + 'slava' u. c. salikteņi	Слава Славина Славна 'slava'	Ehregard s. 'gods' + 'žogs, iežogojums'

Smaida Smaidonis Smaidite	–	Гумы + (65x) 'smaids'	–	–	Улыба 'smaids'	–
Spēks + Spēkonis + Spēja +	Kalev v. < ig. <i>kali</i> 'spēks'	–	–	–	Сила 'spēks'	Kraft v.
Tautonis + Tautule +	–	–	Tautas Tautys Taučius Tautē Liaudas, -a Liaudē Liaudys Liaudminas Liaudvydas Liaudvyda Liaudvydē Liaudvilas < <i>liaudis</i> 'cilvēki, tauta' Gertautas, -ē < <i>geras</i> 'labs' + tauta	–	–	Volker v. 'tauta' + 'pulks, karotājs' Volk(h)ard Volkert 'tauta' + 'spēks' Volkhild s. 'tauta' + 'cīņa' Volkmar v. 'tauta' + 'pazīstams' Volko v. Volktrat v. 'tauta' + 'padoms' Volkvin v. 'tauta' + 'draugs' Luitgard Ludgard 'tauta' + 'žogs, patvē- rums'
Teiksma	–	Satu s. 'pasaka'	–	Balladyna 'balāde'	–	–
Vara + Varaitis + Varita ? Varīte ?	Vald v. 'vara'	Voitto v. 'uzvara' Urho v.	–	–	–	–
Vēlme +	Himotu v. 'vēlēšanās, vēlme' Tōiv v. 'iekāre, vēlēšanās, cerība'	–	–	–	–	–

Igauņu valodā ir tādi abstraktas nozīmes personvārdi, kādu semantiskie analogi nav zināmi latviešu valodā, piemēram: *Algi* s., *Algo* v. < ig. *algus*

'sākums, iesākums' (EN 22), *Hinge* s. < ig. *hing* 'dvēsele' (EN 61), *Hurma* s. < ig. *hurm* 'burvīgums, valdzinājums' (EN 62), *Hüva* v. < sen. ig. *hea*, *he- adus* 'labums, labklājība' (EN 62), *Iga* v. < sen. ig. 'dzīve, gadi' (EN 63), *Leida* s. < ig. *leitu*, *leidlaps* 'atradums; atradenis' (EN 81), *Leina* s. < ig. *lein* 'sēras, atmiņas' (EN 82), *Luule* s. < ig. *luule* 'dzeja, fantāzija' (EN 86), *Meel* v. < sen. ig. *meeled* 'jūtas, gudrība, domas, uzskati' (EN 92), *Meeli* v. < ig. *meel* 'doma' (EN 92), *Nöuvo* v. < sen. ig. *nöu* 'doma' (EN 98), *Sarma* s. < ig. *sarm* 'burvība, skaistums, šarms' (EN 111), *Sulev* v. < ig. *suvaline* 'nejaušs' (EN 114), *Vaige* s. < ig. *vaikus* 'klusums' (EN 124), *Viht* v. < sen. ig. 'aizsardzība' (EN 127), *Vili* v. < sen. ig. 'bagātība' (EN 127).

Arī somu valodā ir vairāki šādi abstraktas nozīmes priekšvārdi: *Arvo* v. 'vērtība' (VK 40), *Into* v. 'iedvesma, aizraušanās' (VK 89), *Kotivalo* v. 'mājas gaisma' (VK 110), *Lahja* s. 'dāvana' (VK 113), *Laina* s. 'aizdevums' (VK 113), *Sulo* v. < *suloisuus* 'jaukums, maigums, graciozitāte' (VK 174), *Tarmo* v. < *tarmo* 'enerģija' (VK 178), *Tenho* v. < *tenho* 'burvība' (VK 180), *Tynni* s. 'klusums', *Usko* v. 'ticība' (VK 191), tostarp arī reti vārdi, piemēram: *Muusa* 'mūza' (NT 60), *Sisu* 'neatmaidība' (NT 83), *Tuokko* 'mirklis, brīdis' (NT 93), *Uni* 'miegs' (NT 96), *Valtti* < *valtio* 'valsts' (NT 98), *Viesti* v., s. 'vēsts' (NT 100), *Vietti* 'instinkts' (tā nosaukti 68 zēni un 6 meitenes) (NT 100).

Lietuviešu valodas personvārdu sistēmā īpaši daudz ir divcelmu vārdu, kuru viens komponents ir abstraktas nozīmes etimons, piemēram: *Daugēlas* pamatā ir liet. *daug* 'daudz' + *gēla* 'sāpes, nožēla' (Liet. KS 95), *Eigēlas* < liet. *eiti* + *gēla* 'sāpes' (Liet. KS 113), *Girdmantas* < liet. *girdas* 'vēsts' + *mantas* (Liet. KS 154). Tomēr paretam lietuviešu valodā sastopami arī viencelma šādas abstraktas semantikas vārdi: *Guoda* < *guoda* 'slava, cieņa' (Liet. KS 162), *Santara*, *Santarė*, *Santaras* < *santara* 'saskaņa' (Liet. KS 283), *Valia* < *valia* 'gribasspēks' (Liet. KS 322), *Viltė* < *viltis* 'cerība' (Liet. KS 375), *Rūstis* < *rūstis* 'bardzība, piktums'.

Poļu valodā ir daudzi divcelmu personvārdi, kuru viens komponents ir ar nozīmi 'slava': *Bogusław* < *Bog* 'Dievs' + *ślawa* 'slava' (SI 79), *Mieczysław*, *Mieczysława* < *mietać* 'mest, sviest' + *ślawa* (SI 243), *Miłosław*, *Miłosława* < *miło* 'mīļš' + 'slava' (SI 245), *Mirosław*, *Mirosława* < *miro* 'miers' + *ślawa* (SI 247), *Mściśław* < *mści* 'atriebties' + *ślawa* (SI 250), *Przemysław*, *Przemysława* < *przec* + *myśl* 'apdomāt' + *ślawa* (SI 273), *Radosław*, *Radosława* < *rado/ rad-* 'apmierināts' + *ślawa* (SI 275), *Rościśław* < *róść* 'augt, vairoties' + *ślawa* (SI 284), *Ślawomir*, *Ślawomira* < *ślawa* + *mir* 'miers' (SI 295) u. c.

Arī 'miera' un 'kara' semantika parādās arī poļu divcelmu personvārdos: *Radomir* < 'apmierināts' + 'miers' (SI 274), *Wojciech* < *woj* + *ciech* 'karš' + 'prieks' (SI 331), *Zbigniew* < 'uzveikt' + 'dusmas, niknums' (SI 333).

Krievu valodā ir sastopami šādi abstraktas nozīmes personvārdi, tomēr tādu nav daudz: *Слава*, *Славина*, *Славна* ‘slava’ (C 426), *Свобода* ‘brīvība’ (C 424), *Надежда* ‘cerība’ (C 428), ievērojami retāk sastopams pv. *Совет* ‘padoms’ (C 299), *Идиллия* ‘idillē’ (C 382), kas, iespējams, no krievu valodas ir pārņemts arī latviešu antroponimijā.

Salīdzinot ar attiecīgas semantikas priekšvārdiem, latviešu valodā ir ievērojami mazāk uzvārdus (apmēram 2,2% no visiem analizētajiem latviskas izcelsmes uzvārdiem), kam saskatāma pirmatnējā abstraktā nozīme. Interesanti sastatīt attiecīgas semantikas priekšvārdus un uzvārdus, kas tiek atspoguļoti tabulā Nr. 1. un Nr. 2.

Ir vairāki abstraktas nozīmes uzvārdi, kuru semantiskie analogi sastopami visās vai gandrīz visās kaimiņvalodās: *Daina*, *Dzīvītis*, *Laipe*, *Loze*, *Padoms*, *Saltums*, *Siltums*, turpretī citiem uzvārdiem var atrast paralēles tikai dažās valodās: rets uzvārds *Doma*, *Klusums*, *Spēks* (kas latviešu valodā ir samērā izplatīts – tā biežums, pēc V. Staltmanes datiem (Сталтмане 1981), – 10), *Spožums*.

Tabula Nr. 2. **Abstraktas semantikas uzvārdu paralēles**

Latviešu	Igaunu	Somu	Lietuviešu	Poļu	Krievu	Vācu
Daina (4) ⁸ Dziesma (3) Cūk- dziesma ? (1) Ziņģe v. (1)	Laul ⁹	–	Dainelis Dainelys	Śpiewak	–	Schlager 'grāvējs', arī 'sitiens, trieciens'
Dancis (10) Dancītis (1)	–	–	Šokas Šokis Šokelis	Pląsek Płaszczak Pląski	Пляскин Пляшеч- ник Танцора (?)	Tanz Tantz 'deja'
Doma (7) Ceļdoma (3) Domiņš (1)	Mōte	–	–	–	Мыслив- цев Мыслив- чик	–

8 Tabulā pie latviešu uzvārdiem iekavās tiek norādīts uzvārdu biežums. Latviešu uzvārdu biežums tiek norādīts pēc V. Staltmanes monogrāfijas «Латышская антропонимия. Фамилии» (Москва, 1981).

9 Salīdzināmo valodu uzvārdu pamatavoti (lappuses tabulā netiek norādītas): Familiennamen 2000; LPŽ; Suk.; Rymut 1999; Никонов 1993; G; kā arī attiecīgo galvaspilsētu telefonu abonentu saraksti (Rīga 1999–2000, Tallina 2000, Helsinki 1998, Viļņa 1999, Varšava 2001, Maskava 1999, Berlīne 2000).

Dzīvītis Dzīvīte (2)	Elu	–	Gyvaitis Givelis Gyvis	Życieński Życiński Życki	–	–
Griba (?) (1)	–	–	Noras Norelis	Życzenie Życzkowski Życzyński	–	Wunsch 'vēlēšanās, vēlējums'
Ilga	–	Kaipainen Kaipio Kaipiainen Kaipanen	–	Smutek	–	–
Klusums (1)	–	–	Tyla	–	–	Ruhe (?)
Laime (3) Laimiņš (21) Laimīte (2) Laimons (3) Laimvaldis	Önnis Önne Önnik Önnepalu Önneleid	Onnela (< vv.)	Laima Laimas Laimē Laimelis Laimikas Laiminas Laimus Laimutis	Szczęś Szczęśniak Szczęśniak	Счаст- ливцев	Gluck Glück
Loze (9)	Loos	Arponen Arpiainen	–	–	–	Lohs(e) Lose
Niķis (2)	–	Oikkonen <i>oikko</i> 'niķis' <i>oikukas</i> 'niķīgs'	–	–	–	Grill(e) Muck(e) Mück(e)
Padoms (5)	Nöu	Neuvonen Neuvo Hyväneuvo 'labs padoms'	–	Radek Radka	Советов	Rat Rath Raths
Prāts (3) Prātiņš (6)	Mōistus 'prāts, saprāts' Meel	–	–	–	Умов	Sinn
Saltums (4)	Kūlm	Kylmä Kylmälä Kylmänen	Šaltis Šaltys	Mróz Mrózek	Мороз Морозов Морозен- ков Морозкин	Kalt
Siltums (4)	–	–	Šiltulis Šiltutis Šilumaitis	Ciepłota Ciepły Ciepło	Теплов Тепляков	–
Spēks (10)	Kangus 'stiprums, spēks'	–	–	–	–	Krafft Kraft
Spožums (3)	Helk	–	–	–	–	Glantz Glanz

Daudzi uzvārdi ir darināti ar abstrakto substantīvu izskaņu *-ums*:
Agrums (15), *Asums* (5), *Biezums* (1), *Birums* (5), *Dzidrum*s (4), *Jaukums* (1),

Jautrums (1), *Klusums* (1), *Likums* (11), *Mellums* (1), *Mikstums* (5), *Paisums* (4), *Plūdums* (23), *Raitums* (22), *Rūgums* (3), *Senums* (2), *Slapjums* (4), *Straujums* (5), *Sūrum* (3), *Šaurums* (2), *Tālums* (12), *Vijums* (17), *Vītums* (16), *Zaļums* (14), *Zilgums* (1) u. c. Kā apgalvo V. Staltmane, daudzi no šiem uzvārdiem latviešu antroponimijā ienākuši vai arī to frekvence palielinājusies tieši 1939.–1940. g. (Сталтмане 1981, 101). Tomēr visticamāk, ka liela daļa no šiem antroponimijām, īpaši ar izskaņu *-ums*, darināti nevis no abstraktiem lietvārdiem, bet gan no attiecīgiem raksturotājadjektīviem vai attiecīgiem verbiem. Tādā veidā uzvārdu forma tikai nejausi ir sakritusi ar abstraktā lietvārda formu. No pirmatnējās semantikas viedokļa šos uzvārdus bieži varētu traktēt kā cilvēka ārējā izskata vai rakstura motivētus antroponimus.

Gandrīz visi bez izņēmuma šie ir reti sastopami, resp., mazas frekvences, uzvārdi, sal.: *Atspulgs* (1), *Briedums* (3), *Briesma* (1), *Brīnums* (1), *Drosme* (1), *Dusa* (2), *Dūša* (1), *Ellīte* (1), *Gods* (1), *Brīvība* (4), *Rosme* (1), *Smaka* (1), *Smaids* (1), *Vajadzība* (2), *Vienība* (1), *Vizma* (2), *Žēlastība* (1), *Žvingulis* (1).

Pēc V. Staltmanes pētījuma datiem (Сталтмане 1981), latviešu valodā visizplatītākie šīs semantiskās apakšgrupas uzvārdi ir: *Plūdums* (23), *Raitums* (22), *Laimiņš* (21), *Vijums* (17), *Vītums* (16), *Agrums* (15), *Godiņš* (15), *Zaļums* (14), *Kaire* (12), *Tālums* (12) – lai gan arī šo uzvārdu frekvence nav augsta.

Citās valodās dažreiz sastopami abstraktas nozīmes uzvārdi, kādu analogu darinājumu nav latviešu valodā. Šķiet, ka igauņu valodā ir vairāk šādas nozīmes uzvārdu, piemēram: *Kartus* < ‘bailes’, *Rõõm* < ‘prieks’ (sal. latv. uzv. *Priecums* (3) ?), *Otsus* < ‘lēmums, spriedums’, *Vaen* < ‘naids’, *Tüli* < ‘kilda’, *Virkus* < ‘čaklums’ (Saareste II, 16, citēts pēc Henno 2000, 38).

Daži abstraktas semantikas uzvārdu piemēri ir konstatēti arī poļu valodā, piemēram: *Koniec* < ‘beigas’, *Muzyka* < ‘mūzika’, *Świst* < ‘svilpiens’, *Zmorek* < *zmora* ‘murgi’, *Szkoda* < ‘zaudējums; kaitīgums’; kā arī krievu valodā: *Время* < ‘laiks’, *Судьбин* < *судьба* ‘liktenis’, *Страхов* < *страх* ‘bailes’ (sal. latv. uzv. *Briesma*); sal. lietuviešu valodā: *Striokas* < liet. slāvisms *striokas* ‘bailes, izbilis; bēda’ (LPŽ II 837), *Šiuša* < dial. *šiušas*, *šiūšas* ‘bailes, briesmas; izbilis’ (LPŽ II 943), *Garba* < (?) *garba* ‘gods’ (LPŽ I 622), *Gyra* < (?) ‘lielība, lielīšanās’ (LPŽ I 672), *Sveikata* ? ‘veselība’ (LPŽ II 864), *Uždavinys* ‘uzdevums’ (LPŽ II 1120). Šķiet, ka vācu valodā šādas semantikas uzvārdu ir vismazāk, sal.: *Grimm* (?) ‘negantums, niknums’.

Šajā abstraktās semantikas personvārdu grupā analizēti 126 latviešu priekšvārdi (kas sastatīti un salīdzināti ar 185 citvalodu priekšvārdiem), kā arī 58 latviešu uzvārdi un 98 cittautu uzvārdi.

Nobeigumā īss secinājums – abstraktās semantikas priekšvārdu latviešu valodā ir vairāk nekā uzvārdu, kas savukārt ir samērā jauni – lielākoties mākslīgi darināti vai arī nejauši sakrituši ar abstraktas nozīmes apelatīvu.

Saīsinājumi

dial. – dialekta forma

ig. – igauņu

kr. – krievu

latv. – latviešu

liet. – lietuviešu

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes personvārdu datu bāze: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/personvardu.html>

poļ. – poļu

pv. – personvārds

s. – sieviešu personvārds

som. – somu

u. c. – un citi

uzv. – uzvārds

v. – vīriešu personvārds

val. – valoda

vāc. – vācu

Literatūra

EN – Seppo Raivo. *Eesti nimeramat*. Tallinn: Olion, 1994.

Familiennamen 2000 – *Familiennamen*. Bearbeitet von Rosa und Volker Kohlheim. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, Duden, 2000.

G – Ганджина Ирина Михайловна. *Словарь современных русских фамилий*. Москва: АСТ Астрель, 2001.

Henno 2000 – Henno Kairit. *Eesti prīnīmed*. Jaani kihelkond. Tallinn: Eesti Keele Sihtosotus, 2000.

KS – Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1991.

KV – *Das Kleine Vornamenbuch*. Leipzig: Bibliographisches Institut, 1978.

Liet. KS – Kuzavinis Kazimieras, Savukynas Bronys. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*. Vilnius: Mokslas, 1987.

LPŽ – *Lietuvių pavardžių žodynas*. I, II. Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, 1985–1989.

LV – *Lexikon der Vornamen*, 5., völlig neu bearbeitete Auflage von Rosa und Volker Kohlheim. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG, 2007.

ME – Mülenbachs Kārlis. *Latviešu valodas vārdnīca*. I–IV sēj., Redīgējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.

- NT** – Nummelin Juri, Teerijoki Elina. *800 harvinaista etunimeä*. Helsinki: Nemo, 2003
- Paikkala 2004** – Paikkala Sirka. *Se tavallinen Virtanen. Suomalaisen sukunimikäytännön modernisoituminen 1850-luvulta vuoteen 1921*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2004.
- Rymut 1999** – Rymut Kazimierz. *Nazwiska polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. I, A–K, Kraków: Wydawnictwo Naukowe, 1999; II, L–Ż, Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001.
- Saareste II** – Saareste Andrus. *Pilk eesti nüüdseile perekonnanimedele. Ärätrükk EÜS album X*, 1934, S. 84–100.
- SI** – Grzenia Jan. *Słownik imion*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2004.
- Suk.** – Mikkonen Pirjo, Paikkala Sirka. *Sukunimet*. Helsinki: Otava, 2000.
- VK** – Vilkuna Kustaa. *Etunimet*. Helsinki: Otava, 1997.
- VPTV** – *Valodniecības pamattermiņu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas komisija, 2007.
- Никонов 2001** – Никонов Владимир Андреевич. *Словарь русских фамилий*. Москва: Мысль, 1993.
- С** – Суперанская Александра Васильевна. *Словарь русских личных имён*. Москва: АСТ, 1998.
- Сталтмане 1981** – Сталтмане Велта. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва: Наука, 1981.
- Унбегаун1989** – Унбегаун Борис Оттокар. *Русские фамилии*. Москва: Прогресс, 1989.

Interneta publikācijas

- Igaņu uzvārdu reģistrs**. Pieejams: <http://ee.www.ee/Nimed/> [skatīts 15.04.2004].
- Latvijas Republikas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes personvārdu datu bāze**. Pieejams: <http://www.pmlp.gov.lv/lv/statistika/personvardu.html> [skatīts 10.04.2012].

Latvian Personal Names of Abstract Semantics

Summary

This article continues the study of Latvian anthroponymic system, particularly, theoretical model of the etymological semantics of Latvian personal names with the comparison of neighbouring countries – Estonian, Finnish, Lithuanian, Polish, Russian and German.

In Latvian and other respective languages there are much more given names of abstract semantics (17%) than anthroponyms motivated by concrete objects. Parents try to give a sublime name to their child, which is expected to be connected with higher substances: *Balva*, *Balvis* < Latv. *balva*

'present, gift', *Brīva*, *Brīve*, *Brīvīte* < *brīvs* 'free', *brīve* 'freedom', *Ilga* < *ilga* 'desire, nostalgia'. Such given names are more difficult to distinguish from other groups and even more difficult to define.

Some of these names are known only from historical documents and are not used today: *Dārdze* < *dārgs* 'dear' (recorded in 1566), *Daudzis* < *daudz* 'a lot?' (recorded in 1599), *Rūpe* < *rūpes* 'care, worry' (recorded in 1507), *Vēlme* < *vēlme* 'desire, wish' (recorded in 1487) .

Nowadays, the most popular names in this subgroup are the following: *Līga*, *Aija*, *Dainis*, *Velta*, *Ilga*, *Daina*, *Rasma*, *Velga*. Pretty often personal name pairs for both genders can be found in this subgroup: *Balva* – *Balvis*, *Daina* – *Dainis*, *Teiksmā* – *Teiksmis*, *Ziedone* – *Ziedonis*.

Many Latvian names have clear parallels in other compared languages: Latv. *Sapnis*, Est. *Ulmi* 'dream, fantasy', *Undo* < ancient Est. 'dream', Lith. *Svajā*, *Svajonė*, *Svajūnas*, *Svajūnė*.

In Estonian and Finnish there are such abstract semantic names, which are not recorded in Latvian: *Algi*, *Algo* < Est. *algus* 'beginning, start', *Hinge* < Est. *hing* 'soul', *Hurma* < Est. *hurm* 'enchantment, charm', Finnish *Arvo* 'virtue', *Tarmo* < *tarmo* 'energy', *Usko* 'faith'.

There are considerably less surnames possibly derived from lexemes of abstract semantics (2.2%) (besides, almost all are largely hypothetical: probably derived as ending or suffix derivations from verbs or adjectives, but incidentally coincided with the respective abstract substantives). The most popular Latvian surnames in this semantical subgroup are *Plūdums* 'flux, flow, fluency', *Raitums* 'agility, quickness', *Laimiņš* < *laime* 'happiness', *Vījums* 'twine, ply'. From the viewpoint of etymological semantic these surnames could be treated as anthroponyms motivated by a person's character. Many of these surnames were created or their frequency has grown in the first part of the 20th century.

In all or almost all contrastive languages there are surnames with the meaning 'happiness', 'advice', 'lot', 'life', 'dance', 'song', etc., e.g.: Latv. *Padoms*; Est. *Nõu*; Finnish *Neuvonen*, *Neuvo*, *Hyväneuvo* 'good advice'; Polish *Radek*, *Radka*; Russian *Советов*; German *Rat*, *Rath*, *Raths*.

Sometimes in other languages surnames of abstract meaning are met with no equivalents in Latvian. It seems that in Estonian there are more surnames of such semantics than in other languages: *Kangus* 'strength, force', *Kartus* 'fear', *Vaen* 'hate', *Tüli* 'quarrel'. Cf. also Polish surnames *Koniec* 'end', *Muzyka* 'music', Russian *Судьбин* 'fate', *Страхов* 'fear', Lith. *Sveikata* 'health', *Uždavinys* 'task', Germ. *Grimm* ? 'ferocity' – there are no surnames of analogous semantics in Latvian.

Volker Kohlheim

**THE PROPER NAME
IN REAL WORLD CONTEXTS AND IN FICTION:
A COGNITIVISTIC APPROACH**

In this paper I shall try to present a theory of the function of proper names in real world contexts and in literature, limiting myself to narrative texts. In both worlds, our daily actual world and the world of fiction, many kinds of names are used. In order not to complicate matters too much I shall only treat the two prototypical kinds of proper names, personal names and place names. In using expressions like «real world contexts» and «the world of fiction» I have used a special modal logical terminology which goes back to 17th century philosopher Leibniz (Ryan 2012), but has seen a strong rebirth in recent times, as well in philosophy as in literary theory. This is the concept of «possible worlds». I hope to show that this concept, combined with the meagre insights we have about the storing and processing of proper names in our brains, will prove quite useful if we try to analyze the relationships that exist between fictional names and names used in real world contexts.

What do we do when we use a name? In my view, we use a proper name in order to refer to an entity which is conceived as an individuality or, expressed in terms of set-theory, as a one-class element. But we cannot refer to any entity directly; we only can do this via a concept which is stored in our brain (cf. Windberger-Heidenkummer 2011). In this concept the entity we wish to refer to and its name must be tightly associated. Looking closer at this association we realize that at some time we must have learned two different things; in other words: Two different memory traces must have been laid down in our brain. Primarily we must have learned to recognize a certain linguistic sign as a proper name, we must have stored this sign in our brain as, in Van Langendonck's terminology, a proprial lemma. To learn a proper name as a proprial lemma means, according to Van Langendonck (Van Langendonck 2007, 75–819), not only to be able to distinguish it from a common noun, but also to memorize its categorical meaning, i. e. to know whether prototypically it is used as the name of a male or a female person or

as the name of a river or a place. The second step, which, however, may be done simultaneously, consists in connecting this name with a certain object, to establish a reference. At least in the case of first names, in the course of time further references may be established, which happens if we know two or more Johns. The same holds true for certain place names.

But one or more external referents is not everything that is normally connected with a name in a person's brain: We all have certain associations with certain proper names. These associations – or connotations – are partly founded in the individual biography of the name-user (or hearer), partly they belong to the collective memory of a specific culture. Therefore we can differentiate between individual and collective connotations. Some of the collective connotations, shared more or less by all speakers of a particular language, are based on the linguistic form of the name itself: They may be provoked by its phonetic structure or – in case of homophony with an element from the extra-onymic system – by its semantic content. Other associations are based on a person's individual biography. In real world communication not only all individual associations, but also all collective connotations of a proper name are unwanted and more or less disturbing, sometimes eliciting laughter or derision. In real world communication we use proper names as tools (cf. Mukařovský 1989; Kohlheim 2006) and rightly pay little attention to their linguistic form. In real world communication the proper name's main object is to refer to a singular entity and thus to identify it.

Now let us consider proper names in literature, especially in narrative texts. In possible worlds theory the world of fiction is just another possible world, a possible world which has been realized by means of language. Possible worlds may be formed according to the natural laws which govern the actual world; if transformed to literature we may, following Doležel, call them «natural fictional worlds» (Doležel 1998, 115). If a possible fictional world does not behave according to actual physical laws, if it contains, say ghosts or other unnatural beings, if animals can talk and people become invisible, it is a supernatural possible world. It is a world which is physically impossible, but logically possible. Now, considering every story-world as one more verbalized possible world: What follows from this for the state and function of proper names in fictional worlds? Let us first look at personal names, which in fictional texts behave rather differently from place names.

The principal task of personal names in real world contexts is to refer to a given person and thus to identify it. In fictional texts no such person is given from the start. If we read a title consisting of a personal name, *Anna*

Karenina, *Raskolnikov*, or *Madame Bovary*, we are presented with what Wolfgang Iser calls a «Leerstelle», a referential void (Iser 1994, 284–314). It is, as Roland Barthes has shown, around the onymic sign that, in the course of reading, we construct the literary character (Barthes 1987, 71). Therefore the name, at least at the beginning of the text, rather than to identify a person, serves as an essential means for the constitution of the literary character. From this follows that the functions which a personal name has in the real world are inverted in the world of fiction: The identifying function, so important in the actual world, in literature becomes a secondary function. On the other hand, those onymic functions which are only of secondary importance in the real world, in the first place the linguistic or cultural collective connotations, are of primary importance in the world of fiction. This has also to do with the character of the fictional text as a work of art: The linguistic sign, which in the real world serves only as a tool for communication, in fiction and even more in poetry reveals its inherent linguistic and aesthetic qualities, qualities, which in real life are rightfully suppressed (cf. Kohlheim 2007).

One of the most intriguing problems is the introduction of real world characters into fictional texts, *Napoleon* in Tolstoy's *War and Peace* being the most prominent example. Do they belong to the fictitious characters of the novel and, if they do, do they show any relationship with the real person 'Napoléon'? Or should such characters be set apart from the completely fictitious characters in the text, put on a place outside the fictitious world in question? Though there are considerable discrepancies in the views philosophers and literary critics hold on this problem, most authors try to solve this problem by referring to Saul Kripke's and Keith Donnellan's referential (causal) theories of naming: According to the causal theory of reference once the connection between an entity and the name *Napoleon* has been established, this name designates this entity «in any possible world» (Kripke 1972, 269). If we extend the concept of «any possible world» to fictitious worlds it seems obvious that Tolstoy's *Napoleon* somehow does refer to the historical person 'Napoléon'. To accept this we must accept that the causal chain which connects the original «baptismal act» of the historical Napoléon to his fictitious ramifications at one point has crossed the border between the actual world where Napoléon died on St Helena to the world of fiction, where anything is possible (Doležel 1998, 17 cites a play by German dramatist Georg Kaiser, in which Napoleon is rescued from the island, escapes to North America and dies in New Orleans). Still, as Lubomír Doležel

stresses, there exists an «ineradicable relationship between the historical Napoléon and all fictitious Napoleons» (Doležel 1998, 17).

Perhaps at this point cognitive aspects may support Doležel's claim. Whereas various neuropsychological studies have shown that proper names are represented and processed differently from appellative nouns (Semenza, Zettin 1989; Bayer 1991; Müller, Kutas 1997), Josef Bayer introduces an interesting differentiation. In this he relies on the findings of Canadian neuropsychologist Endel Tulving, who, by the way, was born in Estonia. Tulving recognizes two kinds of memory systems which he calls the «semantic memory» and the «episodic memory» respectively (the last kind of memory system is sometimes also called «autobiographic memory»). Broadly speaking, the semantic memory system is a thesaurus in which the phonological representations of words are stored together with their interpersonal meaning, whereas the episodic memory makes it possible for human beings to remember past experiences, something which no animal is capable of (Tulving 2002). It seems logical to assume that the individual referential connections between a name and its referent as well as the additional connotations of a name are stored in one's episodic memory, whereas the other kinds of onymic knowledge (the «categorical meaning» of a name) are laid down in the semantic memory system (cf. Bayer 1991; Van Langendonck 2007, 63).

Coming back to the Napoleon problem, we may assume that once in a person's episodic memory system the connection between the mental representation of the word form *Napoleon* and the historical person has been established, this connection will be activated in any context (in any world) this name is heard or read in. It can hardly be assumed that a reader of *War and Peace* coming across the word *Napoleon* will not activate in his episodic memory more or less involuntarily all information which at some time of his lifespan his memory systems have accumulated. Obviously the experience of reading *War and Peace* will add new information to the reader's individual concept of *Napoleon*, even if he is conscious of the fact that he is only reading fiction. As far as I know no neuropsychologic evidence has been produced that might indicate a parallel mental storing of actual and fictitious names, and it is questionable whether we are at all times able to separate actual, historically founded information on a person from the information we have obtained from fiction (cf. Eco 1996, 119).

Let us now consider purely fictional beings like Shakespeare's *Cordelia* and *King Lear*. According to philosophers like Kripke and Donnellan the existence of an object is a necessary condition for reference, therefore ac-

ording to them it is impossible to refer successfully to these literary characters (cf. Ronen 1994, 44). Opposing this view, literary theorist Thomas G. Pavel has demonstrated that in dividing Kripke's theory into a structural and a historical component the existential condition can be «dumped» and fictional objects can be treated as well-individuated entities (Pavel 1989; Ronen 1994, 45). It is therefore possible not only to invent a *Napoleon* who died in New Orleans, but also a *Cordelia* who survives and marries Edgar, a version which in fact was written in the 18th century. In this case, the author «Nahum Tate has not created a second Cordelia, but simply has provided Cordelia with a happier destiny» (Pavel 1989, 413), in other words, he has put *Cordelia* into a different world. She still is *Cordelia* because she still is referred to by her original name, which, in Kripke's terminology, works as a rigid designator (cf. Doležel 1998, 18). Following Doležel, in this case – just as in the afore mentioned example of *Napoleon* – we can speak of «trans world identity» (Doležel 1998, 225). The only difference between *Napoleon* and *Cordelia* is that the original «baptismal act» of *Napoleon* lies in the actual world, whereas that of *Cordelia* originated in Shakespeare's brain (cf. Doležel 1998, 225). Adopting the cognitivistic point of view, we may say that for the reader of both versions of *King Lear* two concepts of *Cordelia* are stored in his memory system: Which of the two concepts he grants more plausibility depends wholly on the reader's individual biography.

Considering place names in literature, one thing is obvious: While – with the exception of historical novels – we expect literary characters to be invented, to be fictive, the reverse holds true for the places the action is located in. Certainly, we do not expect every literary toponym to conform to a real counterpart, we concede that some place names be invented, but – with the exception of fantastic literature – we are seldom confronted with a fictional world set in completely fictive surroundings. And this is not only the case in modern, realistic fiction, but has been so from the very beginning of novel writing. Thus already the most famous of Hellenistic novels, the *Aithiopika* by Heliodoros (ca. 250 A. D.), has the geographical localisation in its title, whereas the beautiful heroine, *Charikleia*, is completely fictitious, of course. Generally speaking, in reading a novel, old or modern, we may rely on such conditions as are expressed in Lawrence Durrell's admonition to the reader in Part I of his *Alexandria Quartet*: «The characters in the story [...] are all inventions together with the personality of the narrator and bear no resemblance to living persons. Only the city is real» (Durrell 1963, 7). But

what means 'real' in this case? Certainly we do not expect to be presented with a completely realistic description of Alexandria. As has been demonstrated by various literary critics, from Roman Ingarden (Ingarden 1973, 251) to Ruth Ronen (Ronen 1994, 108–122) and Lubomír Doležel (1998, 22–23), fictitious entities are necessarily incomplete – but so are geographical descriptions in non-fictional texts. The question whether their counterparts in the actual world are of any importance for the reader of fictitious toponyms has been discussed very controversially. Fundamentally the arguments are identical with those adduced in the discussion on the state of literary characters with real counterparts like *Napoleon*. There are those like Gérard Genette who apodictically declare that in Proust's *Recherche* «Paris and Balbec are at one level, though one is real and the other one invented» (Genette 1998, 164). But adopting once more the cognitivistic standpoint there is certainly a difference between *Paris* and *Balbec*: Whereas the reader's mental concept of *Balbec* is wholly dependent on what is said in Proust's novel about it and will therefore continually grow from zero to a well imagined place in the progress of the reading activity, it is rather the other way round in the case of *Paris*: If not completely uninformed, the reader will start out with more or less fixed ideas about the French capital, which may be based in personal experience, in reading, or in films (cf. Ronen 1994, 130). Parsons (Parsons 1980, 57–58) considers such names «immigrants» to the story and thinks they refer to their actual counterparts directly. In the course of reading the *Recherche*, this original concept certainly will be modified and supplemented by Proust's text (cf. Weidacher 2007, 134; Schmitz-Emans 2008, 73).

Of course, there are many ways of presenting locale in fiction. One can refer to actual places like James Joyce's *Dublin* or John Dos Passos's *Manhattan*. Often places of minor importance are mentioned by their real names, whereas the action takes place in a fictitious town. This possibility has chosen, to quote one example of many, García Márquez with his fictitious place name *Macondo* (cf. Doležel 1998, 177–178). Completely invented imaginary maps come to mind like Hardy's *Wessex* or Faulkner's *Yoknapatawpha County*. Though these maps are invented, because of numerous analogies between the fictitious landscapes and their actual counterparts the areas described can easily be situated on the map of the real world. And then there are, of course, quite freely invented places and names like Swift's *Lilliput* and *Brobdringnag*.

There are many objectives place names fulfil in literature. Even more than personal names they may heighten the aesthetic pleasure we feel as read-

ers. Walter Benjamin in a review of a collection of adventure stories talks about the «narcotic of the foreign words for cities, people, and animals» (Benjamin 1972, 39), a narcotic certainly every reader of Joseph Conrad will have felt. Again we are reminded of Jan Mukařovský's words about the aesthetic sphere as the sphere where the linguistic sign reveals its inherent aesthetic and semantic values. – Then place names that refer to actual places serve to intensify what Roland Barthes has called the «reality effect». He also has shown that the real sense of names like *Laumes*, *Argentcourt*, *Villeparisis*, *Combray* or *Doncières*, all appearing in Proust's *Recherche*, is to transmit a sense of France or, better, *francité* (Barthes 1972, 127), just as Aldous Huxley manages to convey a sense of Englishness by the list of toponyms at the very beginning of his novel *Crome Yellow*: «Denis knew the names of those stations by heart. Bole, Tritton, Spavin Delawarr, Knipswich for Timpany, West Bowlby, and, finally, Camlet-on-the-Water. Camlet was where he always got out, leaving the train to creep indolently onward, goodness only knew whither, into the green heart of England.» (Huxley 1977, 5) Ruth Ronen has made an inquiry among literary scholars asking them why narratives tend to anchor place and time in the actual world much more than characters. «Literature, it was claimed, can tolerate the constraints of reality less well in the domain of characters so central to the fictional world and so essential to the development of a narrative structure» (Ronen 1994, 129). In my opinion, this may be the view of the specialist; the common reader feels differently: The Horacian motto *prodesse et delectare* is still valid; people expect to be transferred to places and times they either know and now have the pleasure of seeing through the eyes of another person, or to places they don't know and now are taught something about in a pleasant way.

But certainly the most important function of toponyms in literary texts is to contribute to the fictional constitution of space. Place names are not the only means to achieve this aim, but they are absolutely necessary if the fictional space is to be anchored in the world of actual geography (cf. Dennerlein 2009, 80). Toponyms which have their counterparts in the actual world contribute to the mental mapping of the storyworld in the reader's mind (Rickheit, Weiss, Eikmeyer 2010, 41). This mental mapping becomes especially important in narratives in which the character travels through the fictional world (Ryan 2003, 335). In all of these narratives cross-referentiality from the fictional map to the map of the actual world is a necessary condition; the reader whose actual world encyclopedia does not contain the toponyms which are mentioned in the text will be at a loss. An example of

this is Laurence Sterne's *Sentimental Journey Through France and Italy*. The reader who expects to learn something about the geography of the countries named in this title is badly deceived. Each chapter is provided with a heading in which a place name is mentioned: *Calais, Montriul, Nampont, Amiens, Paris, Versailles, Rennes, Moulines*. In all of these places some curious accidents happen to Mr. Yorick, the sentimental traveller, but only in two chapters the act of travelling is described, namely when Yorick's servant stumbles over a dead ass (Sterne 2005, 37–38: *The Bidet*) and in another short chapter with the heading *Road to Versailles* (Sterne 2005, 71–73). In all other cases we never learn anything about the distances between the different places and hardly anything about the ways between them. Thus in order to reconstruct Yorick's journey on one's mental map it is necessary to have stored a representation of the actual map of France in one's memory beforehand. Modern narratives may be more explicit in the topological description of their fictional maps, but in any case the referentiality to the real world must be assured, if the construction of a mental map of the storyworld and thus the constitution of the fictional space is to succeed. Of course, the situation is completely different if the author invents a fictional world which has no counterpart in the real world: Then the reader is totally dependent on the textual description of the fictional world in order to recreate the mental map implied in the text.

Last but not least a rather surprising aspect of literary toponyms shall be mentioned: the representation of time by place names. But surprising only at first glance. Here in Riga it seems in order to mention Richard Wagner, who in his *Parsifal* accentuates the unity of space and time («Du siehst, mein Sohn, / zum Raum wird hier die Zeit», I,1; Wagner 1978, 834; cf. also Thiele 2010). Later Albert Einstein in the field of physics and Michail Bachtin (Bachtin 2008) in the field of literary theory have demonstrated the interdependence between space and time. Turning to literary toponymy, the simplest case is, of course, the use of outdated names in historical narrations. Thus in the French *Astérix* books *Paris* is referred to as *Lutetia*. Such use of place names is also current in non-fictional texts. Much more refined is the use German 19th century novelist Wilhelm Raabe makes of different micro- and macrotoponyms in his novel *Das Odfeld*. In this historical novel two days during the Seven Years' War are described. Like in the more famous battle scene of *War and Peace* a group of bewildered civilians errs through the accidents of a battle in the hills of Northern Germany. But Raabe is not so much interested in this special battle on the *Odfeld*, but wants to

show the timeless terrors of war. Thus, by mentioning micro-toponyms like *Till* and *Piccolomini-Grund*, he recalls the horrors of the Thirty Years' War (Raabe 1981, 131), and by using Old High German names like *Tilithi-* and *Wikanafeldisgau* instead of the actual names he stresses the feeling of timelessness which pervades this novel (Raabe 1981, 7).

But not only timelessness, also the passing of time can be shown by the mere use of toponyms. A striking example can be found in Flaubert's *Madame Bovary*, Part III, Chapter 1, in which Emma Bovary is seduced by Léon during a cab-ride. Here a longer quotation is in order:

«Where to, sir?» asked the coachman.

«Where you like,» said Leon, forcing Emma into the cab.

And the lumbering machine set out.

It went down the Rue Grand-Pont, crossed the Place des Arts, the Quai Napoléon, the Pont Neuf, and stopped short before the statue of Pierre Corneille.

«Go on,» cried a voice that came from within.

The cab went on again, and as soon as it reached the Carrefour Lafayette, set off down-hill, and entered the station at a gallop.

«No, straight on!» cried the same voice.

The cab came out by the gate, and soon having reached the Cours, trotted quietly beneath the elm-trees. The coachman wiped his brow, put his leather hat between his knees, and drove his carriage beyond the side alley by the meadows to the margin of the waters. [...] But suddenly it turned with a dash across Quatremares, Sotteville, La Grande-Chaussée, the Rue d'Elbeuf, and made its third halt in front of the Jardin des Plantes.

«Get on, will you?» cried the voice more furiously.

And at once resuming its course, it passed by Saint-Sever, by the Quai des Curandiers, the Quai aux Meules, once more over the bridge, by the Place du Champ-de-Mars, and behind the hospital gardens, where old men in black coats were walking in the sun along the terrace all green with ivy. It went up the Boulevard Bouvreuil, along the Boulevard Cauchoise, then the whole of Mont-Riboudet to the Deville hills.

It came back; and then, without any fixed plan or direction, wandered about at hazard. The cab was seen at Saint-Pol, at Lescure, at Mont-Gargan, at La Rouge-Mare and Place du Gaillardbois; in the Rue Maladrerie, Rue Dinanderie, before Saint-Romain, Saint-Vivien, Saint-Maclou, Saint-Nicaise – in front of the Customs, at the «Basse-Vieille Tour», the «Trois Pipes», and the Monumental Cemetery. From time to time the coachman, on his box cast despairing eyes at the public-houses. He could not understand what furious desire for locomotion urged these individuals never to wish to stop. He tried to now and then, and at once exclamations of anger burst forth behind him (Flaubert 2012, 209).

Clearly it is not primarily the topography of Rouen which Flaubert wants to portray in this paragraph that contains such a huge amount of micro-toponyms, and certainly he does not want the reader to create a mental map of Rouen and the way the coach has followed. It is not space he wants to demonstrate, but the passing of time. And here, I think, we come to the point where literature (and literary onomastics, at that) in a truly interdisciplinary approach (cf. Eder 2003; Herman 2003) can perhaps serve as a tool for cognitive science, insofar as this passage demonstrates how the reading mind, stipulated by mere toponyms, links together space, time, and the imagined action that takes place in the coach during its meandering ride through Rouen.

References

- Bachtin 2008** – Bachtin Michail M. Formen der Zeit und des Chronotopos im Roman. Untersuchungen zur historischen Poetik. Id.: *Chronotopos*. German translation by Michael Dewey. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008, pp. 7–196.
- Barthes 1972** – Barthes Roland. Proust et les noms. Id.: *Le degré zéro de l'écriture, suivi de Nouveaux essais critiques*. Paris: Éditions du Seuil, 1972, p. 118–130.
- Barthes 1987** – Barthes Roland. S/Z. German translation by J. Hoch. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1987.
- Bayer 1991** – Bayer Josef. Representatie van algemene namen en eigennamen in het mentale lexicon: neurolingüistische evidentie. *Tabu*, No. 21(2), 1991, S. 53–66.
- Benjamin 1972** – Benjamin Walter. *Kritiken und Rezensionen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1972 (= Walter Benjamin. Gesammelte Schriften III, ed. Tiedemann-Bartels Hella).
- Dennerlein 2009** – Dennerlein Katrin. *Narratologie des Raumes*. Berlin, New York: De Gruyter, 2009.
- Doležel 1998** – Doležel Lubomír. *Heterocosmica. Fiction and Possible Worlds*. Baltimore, London: John Hopkins University Press, 1998.
- Durrell 1963** – Durrell Lawrence. *Justine*. London: Faber and Faber, 1963 (first published London: Faber and Faber, 1961).
- Eco 1996** – Eco Umberto. *Im Wald der Fiktionen. Sechs Streifzüge durch die Literatur*. German translation by Burkhart Kroeber. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1996.
- Eder 2003** – Eder Jens. Narratology and Cognitive Reception Theories. *What Is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Eds.: Kindt Tom, Müller Hans-Harald. Berlin, New York: De Gruyter, 2003, pp. 277–301.
- Flaubert 2012** – Flaubert Gustave. *Madame Bovary*. Translated from the French by E. Marx-Aveling. A Penn State Electronic Classic Series Publication. Philadelphia: The Pennsylvania State University, 2000.
- Genette 1998** – Genette Gérard. *Die Erzählung*. German translation by A. Knop, J. Vogt. 2nd ed. München: Fink, 1998.

- Herman 2003** – Herman David. Regrounding Narratology: The Study of Narratively Organized Systems of Thinking. *What Is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Ed.: Kindt Tom, Müller Hans-Harald. Berlin, New York: De Gruyter, 2003, pp. 307–332.
- Huxley 1977** – Huxley Aldous. *Crome Yellow*. Hammersmith, London: Grafton Books, 1977 (first published London: Chatto & Windus, 1921).
- Ingarden 1973** – Ingarden Roman. *The Literary Work of Art: An Investigation on the Borderlines of Ontology, Logic, and the Theory of Literature*. Evanston: Northwestern University Press, 1973.
- Iser 1994** – Iser Wolfgang. *Der Akt des Lesens: Theorie ästhetischer Wirkung*, 4th ed. München: Fink, 1994.
- Kohlheim 2006** – Kohlheim Volker. Jan Mukařovský und die literarische Onomastik. Versuch einer Grundlegung. *Acta onomastica*, 2006, Nr. 47, pp. 281–290.
- Kohlheim 2007** – Kohlheim Volker. Die literarische Figur und ihr Name. *Namenkundliche Informationen*, Nr. 91/92, 2007, S. 97–127.
- Kripke 1972** – Kripke Saul. *Naming and Necessity*. Cambridge: Harvard University Press, 1972.
- Müller, Kutas 1997** – Müller Horst M., Kutas Marta. Die Verarbeitung von Eigennamen und Gattungsbezeichnungen. Eine elektrophysiologische Studie. *Studien zur Klinischen Linguistik: Modelle, Methoden, Interventionen*. Ed.: Rickheit Gert. Opladen: Westdeutscher Verlag, 1997, S. 147–169.
- Mukařovský 1989** – Mukařovský Jan. Die Bedeutung der Ästhetik. Id.: *Kunst, Poetik, Semiotik*. Ed.: Chvatik Karel, German translation by E. and W. Annuß. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1989, S. 59–75.
- Parsons 1980** – Parsons Terence. *Nonexisting Objects*. New Haven: Yale University Press, 1980.
- Pavel 1989** – Pavel Thomas G. Fiction and the causal theory of names. *Reader zur Namenkunde I: Namentheorie*. Eds.: Debus Friedhelm, Seibicke Wilfried. Hildesheim, Zurich, New York: Olms, 1989, pp. 411–423 (= Germanistische Linguistik; vol. 98–100) (first published in *Poetics*, 1979, No. 8, pp. 179–191).
- Raabe 1981** – Raabe Wilhelm. *Das Odfeld. Eine Erzählung*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1981 (first published Leipzig: Elischer, 1889).
- Rickheit, Weiss, Eikmeyer 2010** – Rickheit Gert, Weiss Sabine, Eikmeyer Hans-Jürgen. *Kognitive Linguistik. Theorien, Modelle, Methoden*. Tübingen: Narr Francke Attempo, 2010 (= UTB 3408).
- Ronen 1994** – Ronen Ruth. *Possible worlds in literary theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Ryan 2003** – Ryan Marie-Laure: Narrative Cartography: Toward a Visual Narratology. *What Is Narratology? Questions and Answers Regarding the Status of a Theory*. Eds.: Kindt Tom, Müller Hans-Harald. Berlin, New York: De Gruyter, 2003, pp. 333–364.
- Ryan 2012** – Ryan Marie-Laure: Possible Worlds. *The living handbook of narratology*. Eds.: Hühn Peter et al. Hamburg: Hamburg University Press. Available: http://hup.sub.uni-hamburg.de/lhn/index.php?title=Possible_Worlds&oldid=1744 [accessed 29th March 2012].
- Schmitz-Emans 2008** – Schmitz-Emans Monika. Jean Pauls Orte. Bruchstücke aus einem imaginären Compendium. *Provinz und Metropole. Zum Verhältnis von*

- Regionalismus und Urbanität in der Literatur*. Eds.: Burdorf Dieter, Matuschek Stefan. Heidelberg: C. Winter, 2008, S. 49–74.
- Semenza, Zettin 1989** – Semenza Carlo, Zettin Marina. Evidence from aphasia for the role of proper names as pure referring expressions. *Nature*, No. 342, 1989, pp. 678–679.
- Sterne 2005** – Sterne Laurence. *A Sentimental Journey Through France and Italy by Mr. Yorick*. With an Introduction and Notes by P. Goring. London: Penguin, 2005 (first published 1768).
- Thiele 2010** – Thiele Wolfgang. The Fourth Dimension. A Personal Note on Landau's «December Paper». *Namenkundliche Informationen*, Nr. 98, 2010, S. 169–175.
- Tulving 2002** – Tulving Endel. Episodic Memory: From Mind to Brain. *Annual Reviews in Psychology*, 2002, No. 53, pp. 1–25.
- Van Langendonck 2007** – Van Langendonck Willy. *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007 (= Trends in Linguistics. Studies and Monographs 167).
- Wagner 1978** – Wagner Richard. Parsifal. Ein Bühnenweihfestspiel. Id.: *Die Musikdramen*. Mit einem Vorwort von J. Kaiser. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1978, S. 821–872 (first published 1882).
- Weidacher 2007** – Weidacher Georg. *Fiktionale Texte – Fiktive Welten. Fiktionalität aus textlinguistischer Sicht*. Tübingen: Narr, 2007.
- Windberger-Heidenkummer 2011** – Windberger-Heidenkummer Erika. Onymische Monovalenz und Klassenbildung. Ein onomastisches Problem und seine methodischen Folgen. *Methoden der Namenforschung. Methodologie, Methodik und Praxis*. Eds.: Ziegler Arne, Windberger-Heidenkummer Erika. Berlin: Akademie Verlag, 2011, S. 29–46.

The Proper Name in Real World Contexts and in Fiction: A Cognitivist Approach

Summary

In this paper a theory of the function of proper names in real world contexts and in literature is presented. Expressions like «real world contexts» and «the world of fiction» belong to the modal logical terminology which goes back to the 17th century philosopher Leibniz, namely the concept of «possible worlds». It will be shown that this concept, combined with the insights we have about the storing and processing of proper names in our brains, will prove quite useful in trying to analyze the relationships that exist between fictional names and names used in real world contexts. We use a proper name in order to refer to an entity which is conceived as an individuality, referring to it via a concept which is stored in our brain. In real world

communication we use proper names as tools and rightly pay little attention to their linguistic form. Quite the opposite is true in fiction, which shall be regarded as just another possible world. Whereas in real world contexts the main task of proper names is to refer to a given person and thus to identify it, in fiction no such person is given from the start. Instead, the name serves as a means for the constitution of the literary character. Further the problem of the introduction of real world characters into fictional texts will be treated with the help of new neuropsychologic findings. Finally the role of toponyms in fiction will be analyzed. Place names refer much oftener to their real counterparts than personal names, seemingly because their most important function is to contribute to the fictional constitution of space and to the mental mapping of the storyworld in the reader's mind. But place names can also represent time in fiction. Considering all these achievements of proper names one may ask whether literary onomastics in a truly interdisciplinary approach cannot serve as a tool for cognitive science.

ИМЕНА СОБСТВЕННЫЕ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ
ТЕКСТЕ И В ПЕРЕВОДЕ (НА ПРИМЕРЕ РОМАНА
К. НЕСТЛИНГЕР «ДОЛОЙ ОГУРЕЧНОГО КОРОЛЯ»)

Введение

Язык художественной литературы обладает рядом свойств, отличающих его от языка повседневного. В. В. Виноградов, характеризуя слово в художественном произведении, говорит о его дуплановости, т. е. «его смысловая структура расширяется и обогащается теми художественно-изобразительными «приращениями» смысла, которые развиваются в системе целого эстетического объекта» (Виноградов 1981, 114). Согласно Г. О. Винокуру, поэтическое слово – это знак знака. Им обозначается не только сам предмет, но и слово, обычно этот предмет называющее. Эстетический знак соединяет в себе прямое, узуальное значение и окказиональное, поэтическое (Винокур 1990, 140–145). Б. А. Ларин писал об особом «эстетическом значении» слова в художественном тексте, которое характеризуется тем, что оно «необязательно, даже неожиданно по поводу данной реалии», но незаменимо (Ларин 1974, 33).

Все выше сказанное распространяется и на имена собственные (ИС) художественного текста. Исследователи языка художественной литературы уже давно обратили внимание на важную стилистическую роль ИС произведения. Поэтика ИС является на сегодняшний день предметом исследования особой дисциплины – литературной ономастики, которая обладает обширной научной литературой. Среди важнейших работ, посвященных функциям и роли ИС в художественном тексте, следует назвать, например, исследования О. И. Фоняковой (Фонякова 1990), В. М. Калинкина (Калинкин 1999), Э. Б. Магазаника (Магазаник 1978) по русской литературе, а также исследования Дебуса (Debus 2002), Лампинга (Lamping 1978) в немецкой ономастике.

Вопросы передачи ИС художественного текста в переводе рассматривались, например, в работах О. Бака (Bach 2002), Ф. Дебуса (Debus 2002), Д. И. Ермоловича (Ермолович 2001), Х. Кальверкемпера

(Kalverkämper 1996), А. Келлетата (Kelletat 1999), Л. Сальмон (Сальмон 2002), О. Г. Сидоровой (Сидорова 2001) и др.

Когда речь идет об ИС, то обычно говорят не о переводе, а об их передаче в тексте перевода. Иначе, *Churchill* превратился бы в немецком переводе в *Kirchberg*, *Casanova* в *Neuhaus*, *Shakespeare* в *Schwingespeer*, а *Bach* стал бы во французском переводе *Ruisseau* (Kalverkämper 1996, 1020). Однако в художественном тексте, где все стремится быть мотивированным, та же установка характеризует и ИС. Поэтому в отношении имен художественного текста может быть в некоторых случаях применен и преобразующий перевод, т. е. использование в качестве соответствия имени, отличного от исходного. Тем более это необходимо, когда речь идет о «говорящих именах».

Некоторые исследователи, например, З. Шавит (Shavit 2006, 26), говорят об особых нормах перевода детской литературы, имея в виду, что переводчику предоставляется большая свобода в выборе подходящих переводческих средств и что вполне допустимо что-то менять, добавлять или опускать, для того чтобы текст был более понятен ребенку. Отмечается также, что в детской литературе велика роль «устности» письменного текста, особенно это касается сказки, и что при переводе необходимо думать о том, какие органы чувств будут задействованы при восприятии текста (Oittinen 1999, 252).

А.-Д. Пажо, французский компаративист, пишет: «Перевод – это достаточно странный вид деятельности, когда в результате чтения иностранного текста создается другой текст, дубликат первого. Продолжение чтения порождает письменный текст, который подобен узнику со стороны разных требований: с одной стороны, необходимо уважение к тексту-оригиналу, тексту-источнику, с другой – неизбежно производство другого, переводного, вновь созданного текста. Текст перевода представляет собой некоторую утопию... которая вовсе не адекватна тексту-источнику и абсолютно не аналогична текстам, написанным на самом переводном языке. Переводческая деятельность приводит к трансформации переводного текста в своеобразный интертекст (Pageaux 1994, 18).

Специфическую черту художественной литературы составляет индивидуальное своеобразие творчества писателя. Еще А. В. Федоров отмечал, что вопрос о передаче индивидуального своеобразия подлинника на другом языке является одним из самых основных вопросов перевода художественной литературы (Федоров 2002, 333).

Передача имен персонажей художественного текста в переводе требует в отношении каждого текста и каждого именованного индивидуального решения переводчика. В статье будет рассмотрена передача именованных главного и некоторых других персонажей романа австрийской детской писательницы Кристины Нестлингер *Долой огуречного короля* (Nöstlinger 1995) в переводе на русский язык, выполненном П. Л. Френкелем (Нестлингер 1990).

При передаче ИС данного текста переводчику необходимо было учитывать такую специфику языка К.Нестлингер, как использование авторских сложных существительных, потому что основное именование главного персонажа романа – *Gurkenkönig*, а также многие другие его именованные (*Gurkenkürbis*, *Gurkenmensch*, *Gurkenschädel*, *Hundskürbis*, *Kumi-Ori-König* и др.) являются сложными существительными. Исходя из выше сказанного, в статье сначала будет предложена краткая информация о К. Нестлингер и ее романе, затем сопоставительная характеристика сложных существительных в немецком и русском языке, после чего будет представлен анализ передачи имен персонажей оригинала в русском переводе.

1. Кристине Нестлингер и ее роман

К. Нестлингер родилась в Вене в 1936 году. Ее первая книга для детей вышла в 1970 году. Затем появляются все новые и новые книги для детей и юношества, а их успех все возрастает. Книги К. Нестлингер многократно отмечаются различными премиями, некоторые из них экранизованы (Fischer 2006, 87). Роман *Wir pfeifen auf den Gurkenkönig* вышел в 1972 году. В 1973 году Нестлингер получила за него литературную премию (*Deutscher Jugendliteraturpreis*), а в 1975 году по этому роману был снят фильм. Хотя эта книга написана уже сравнительно давно, она остается по-прежнему интересной для сегодняшних подростков, потому что, несмотря на изменившиеся жизненные реалии, остаются актуальными проблемы взаимоотношения в семье, привлекательным является фантастический план романа, а также ирония, пронизывающая весь текст произведения (Grenz 2003).

К особенностям языка книг К. Нестлингер и, в частности, романа *Долой огуречного короля*, относится – наряду с ориентацией на язык подростков, использованием австрицизмов и англицизмов – также и большое количество авторских сложных существительных

(Fischer 2006, 103–107), которые представляют трудности в переводе, т.к. переводчик не может воспользоваться готовым эквивалентом, а должен каждый раз искать индивидуальное решение для передачи таких слов, что связано в том числе и с разным статусом сложных существительных в немецком и русском языках.

2. Сложные существительные в немецком и русском языках, их специфика и стилистический потенциал

Значительная часть словарного состава немецкого языка – сложные слова. Особенно продуктивно словосложение у имен существительных. В качестве первого компонента в сложном существительном может выступать основа любой части речи, но наиболее распространены сложные существительные с субстантивным первым компонентом (SG).

Спецификой немецких сложных существительных является их способность не только называть предметы и явления (*Schreibtisch* ‘письменный стол’, *Teekanne* ‘чайник’, *Kühlschrank* ‘холодильник’), но и выражать самые разные логико-семантические отношения, отношения, передаваемые свободным словосочетанием: *Sommernacht* ‘летняя ночь’, *Balkontür* ‘дверь на балкон’, *Fluchtversuch* ‘попытка побега’, *Begleitmusik* ‘сопровождающая музыка’. Кроме того, одно и то же сложное слово может иметь разные значения в зависимости от контекста. Например, *Kartoffelsack* – это ‘мешок с картошкой’ или ‘мешок для картошки’.

Х. Херингер (Heringer 1984) предлагает, например, следующие возможные толкования слова *Fischfrau*:

- женщина, продающая рыбу,
- жена рыбы,
- женщина, которая ест рыбу,
- женщина, производящая рыбу,
- холодная как рыба женщина,
- женщина, которая принесла рыбу,
- женщина, стоящая возле рыбы.

Русскому языку тоже известно словосложение. Чистые сложения с опорным компонентом, равным самостоятельному существительному, характеризуются сочинительным (равноправным) либо подчинительным (неравноправным) соотношением основ (РГ). Пример сочинительных отношений – *лесопарк*, *железобетон*, *овцебык*,

примеры подчинительных отношений – *звукорежиссер, мировоззрение, сухофрукты*. В немецком языке сложные существительные с первым субстантивным компонентом, как правило, бинарные (в независимости от количества корней в слове), т. е. выражают подчинительные отношения: *Mandelkuchen* ‘миндальный пирог’ или *Rindfleischetikettierungsüberwachungsaufgabenübertragungsgesetz* ‘закон о передаче функции надзора над маркировкой говядины’ – пример из газетной статьи, приводимый в *Систематической грамматике* (SG).

Но в русском языке словосложение не является ведущим способом словообразования. Кроме того, словосложение не является средством выражения столь разнообразных отношений между предметами и явлениями, как в немецком языке.

Немецкие сложные существительные с первым субстантивным компонентом являются самым древним видом словосложения в языке (SG). Они обладают огромным стилистическим потенциалом, т. к. возможность образовывать сложные существительные теоретически является безграничной. Важную роль при этом играет и тот факт, что сложные существительные являются семантически очень емкими образованиями. Их логико-семантическая емкость базируется на предельно обобщенном значении первого компонента и невыраженности характера смысловых отношений между компонентами, что позволяет реализовать значение, заданное или подсказанное контекстом (Гильченко 2005, 114). Поэтому в языке художественного произведения могут появляться контекстуально-обусловленные сложные существительные, образованные или употребленные автором в связи с реализацией определенных стилистических задач. Часто подобные существительные вне контекста не могут быть поняты. Передача авторских сложных существительных в переводе требует выявления и осмысления их связи с контекстом и той функции, которую они в нем выполняют, что и будет рассмотрено на примере перевода романа К. Нестлингер *Долой огуречного короля* на русский язык.

3. Передача имен персонажей романа в русском переводе

В данной статье будут рассмотрены не все имена персонажей романа, а только те из них, которые относятся к фантастическому пласту романа – подземному миру. Это именованья *Огуречного короля* и жителей подземного мира.

3.1. Огуречный король

Главный персонаж романа, *Огуречный король*, – это фантастический персонаж, похожий или на толстый огурец, или на средних размеров тонкую тыкву с короной на голове, который появляется в обычной венской семье. Его основное именование – *Gurkenkönig*, но в романе используются и другие его именования, во многих из которых отражается его похожесть на тыкву или огурец и / или подчеркивается его королевское происхождение:

Gurkenkönig: *die Gurke* ‘огурец’, *der König*: ‘король’,
Gurken-König: *die Gurke* ‘огурец’, *der König* ‘король’,
Gurkenkürbis: *die Gurke* ‘огурец’, *der Kürbis* ‘тыква’,
Gurkenmensch: *die Gurke* ‘огурец’, *der Mensch* ‘человек’,
Gurkenschädel: *die Gurke* ‘огурец’, *der Schädel* ‘череп’,
Exil-Gurken: *das Exil* ‘изгнание’, *die Gurke* ‘огурец’,
das Kürbis-Gurken-Kronen-Ding: *der Kürbis* ‘тыква’, *die Gurke* ‘огурец’, *die Krone* ‘корона’, *das Ding* ‘вещь’,
Hundskürbis: *der Hund* ‘собака’, *der Kürbis* ‘тыква’,
Kumi-Ori-König: *Kumi-Ori* ‘Куми-Ори’ (название королевства), *der König* ‘король’.

Части тела этого существа тоже описываются сложными существительными:

Gurkenbauch: *die Gurke* ‘огурец’, *der Bauch* ‘живот’,
Gurkenschultern: *die Gurke* ‘огурец’, *die Schultern* ‘плечи’,
Hefeteighals: *der Hefeteig* ‘дрожжевое тесто’, *der Hals* ‘шея’,
Hefeteigschädel: *der Hefeteig* ‘дрожжевое тесто’, *der Schädel* ‘череп’.

Использование последних двух существительных объясняется умозаключением рассказчика – двенадцатилетнего Вольфганга – о том, что *Огуречный король* на ощупь как сырое тесто в пластиковом пакете: *roher Hefeteig in einem Plastiksack* (Nöstlinger 1995, 14).

Способы передачи именовании персонажа в переводе представлены в таблице 1. В отдельных случаях переводчику, осознающему важную стилистическую роль сложных существительных в оригинале, удается использовать сложные слова (хотя не всегда существительные) в тексте перевода.

Слово *Огурцарь* – уникальная находка переводчика для передачи *Gurkenkönig*. Это слово-портманто (*portmanteau-word*), или имя с опущенным срединным компонентом, скобочная форма (Баранов, Добровольский 2006, 399), т. к. образовано из слияния

двух слов: *огурец* и *царь*. Такой эквивалент передает и специфику языка оригинала (наличие авторских сложных существительных), и иронию по отношению к этому персонажу, пронизывающую весь текст романа. Именованное *Огурцарь* используется в русском переводе не только как эквивалент *Gurkenkönig*, но и часто как эквивалент для *Gurkinger*, которое в рамках данного художественного текста тоже можно рассматривать тоже как слово-портманто, образованное из немецкого *Gurke* и английского *king* с немецким суффиксом лица *-er*. Другие сложные существительные, используемые в переводе, – *тыква-мыква*, *тыкво-огурец*, *овоще-фрукт* – хорошо передают ироничное и одновременно с этим пренебрежительное отношение рассказчика, двенадцатилетнего мальчика, к данному персонажу. Статус эквивалента для немецкого *Gurkenkürbis* – *He-то-тыква-не-то-огурец* – разные лингвисты определили бы по-разному: как результат чистого сложения или как продукт конверсии (SG). С точки зрения анализа перевода важно отметить стилистическую функцию этого эквивалента в тексте: он привлекает к себе внимание как авторское новообразование и вместе с тем передает значение слова *Gurkenkürbis*.

Отличия, которые существуют в словосложении существительных в немецком и русском языке, накладывают определенные ограничения на действия переводчика. Невозможность все время использовать в качестве эквивалентов сложные существительные, заставляет прибегнуть к описательному переводу, т. е. передаче слова словосочетанием. Переводчику удается тем не менее найти средства компенсации того, что стилистически значимые в оригинале сложные существительные в переводе не сохраняются. В качестве компенсации появляются сложные прилагательные, которые гораздо более характерны для русского языка: *огуречно-тыквенные короли*, *огуречно-королевское чело*, *куми-орский / кумиорский король*.

Экспрессивность авторских сложных существительных оригинала может передаваться в переводе существительными с экспрессивными суффиксами или другой экспрессивной лексикой, передающей иронию оригинала (см. таблицу 2). Размерно-оценочные суффиксы *-ушк-* (*огурчушка*, *черепушка*), *-ик-* (*плечики*), *-к-* (*ручки*), *-ин-* (*огуречина*) подчеркивают ироничное и даже пренебрежительное отношение рассказчика к *Огуречному королю*. Фразеологическая единица *ни рыба ни мясо*, просторечное *сморчок* в значении ‘о маленьком, невзрачном или старом, морщинистом человеке’ (СРЯ 1999, IV, 157), словосочетания,

объединяющие высокую и обыденную лексику (*его светлость тыква огуречная, душа твоя малосольная*) компенсируют отсутствие авторских сложных существительных за счет присущей им экспрессивности.

3.2. Жители подземного мира

Другая группа имен персонажей – это именованья жителей фантастического подземного мира (см. таблицу 3). Наиболее частотной составляющей сложного слова в именованьях этих персонажей является компонент *Kumi-Ori* – название их королевства. В переводе этот компонент сохраняется.

Сложные существительные оригинала передаются в основном словосочетаниями. Исключения составляют эквивалент *Kumi-Oris* – *кумиорцы* с суффиксом *-ец*, характерным для именованья жителей государства (ср. *бельгиец, китаец, эстонец*), а также эквивалент *Ki-mi-Ori-Kinder* – *куми-орчики* с суффиксом *-чик*, подчеркивающим, что речь идет о маленьких жителях. Кроме того, как и в именовании *Огуречного короля*, в именованьях простых жителей и властителей подземного мира, отражается их похожесть на тыкву или огурец или подчеркивается их знатность.

Именованье *Autoversicherungskaiser* (*автостраховский кайзер*) относится к властителю подземного королевства, которое якобы находится в подвале автостраха, где работает отец Вольфганга.

Особняком от других стоит сложное существительное *Kellerschranzen*. Его передача в русском переводе может быть рассмотрена вместе с передачей других окказионализмов романа К. Нестлингер, обозначающих придворных, а также самого слова *придворные* – *Untertanen*. *Подвалецы, подвализы, подвалюд* – это снова слова-портманто (*подвализы* = *подвал+подлизы*; *подвалецы* = *подвал + подлецы*; *подвалюд* = *подвал + люди*). Авторское новообразование *Подземлинги* создано из словосочетания *под землей* и напоминает название королевской династии *Каролинги*. Созданные переводчиком именованья очень хорошо передают стилистику оригинала, т. к. являются авторскими новообразованиями, произведенными из нескольких слов, что, как отмечалось выше, является характерной особенностью языка романа К. Нестлингер.

Заключение

В именованьях персонажей романа К. Нестлингер «Долой огуречного короля» широко используется словосложение как средство

языковой выразительности. Повествование ведется от лица двенадцатилетнего мальчика, и авторские сложные существительные позволяют показать детский взгляд на мир, который, конечно, формируется под влиянием взрослых, но пока еще демонстрирует свою оригинальность и непосредственность. Кроме того, ИС – окказиональные сложные существительные художественного текста – хорошо передают образ автора, т. к. являются авторскими новообразованиями.

Передача в переводе ИС, являющихся авторскими сложными существительными, сопряжена с трудностями уже потому, что в отношении каждого такого слова необходимо индивидуальное решение. П. Л. Френкель в переводе романа К. Нестлингер на русский язык использует такие способы их передачи, как:

- создание собственных сложных существительных или слов-портманто,
- использование в словосочетаниях сложных прилагательных для приближения к словообразовательной стилистике оригинала,
- использование экспрессивно-окрашенной лексики (за счет экспрессивных суффиксов или стилистической маркированности слов),
- использование образности (сравнений, фразеологизмов).

Бесспорно, оригинальной переводческой находкой является широкое использование слов-портманто, великолепно отражающих стилистику оригинала.

Таблица 1. **Именования главного персонажа в оригинале и переводе**

К. Нестлингер	Перевод П. Френкеля
<i>Gurkenkönig</i>	<i>Огурцарь</i>
<i>Gurkenkürbiskönig</i> (<i>alle haben einen Gurkenkürbiskönig</i>)	<i>огуречно-тыквенные короли</i> (<i>и везде есть свои огуречно-тыквенные короли</i>)
<i>Gurkenkürbis</i>	<i>Не-то-тыква-не-то-огурец</i>
<i>königlicher Gurkenschädel</i> (<i>Endlich war die Krone richtig lauwarm für den königlichen Gurkenschädel</i>)	<i>огуречно-королевское чело</i> (<i>Наконец корона стала в меру теплой для огуречно-королевского чела</i>)
<i>Exil-Gurken</i>	<i>беглый овоще-фрукт</i>

<i>das Kürbis-Gurken-Kronen-Ding</i>	<i>коронованный тыкво-огурец</i>
<i>Kumi-Ori-König</i>	<i>куми-орский король</i>
<i>schuftiger Hundskürbis</i>	<i>подлая тыква-мыква</i>
<i>Kumi-Ori-König</i>	<i>Куми-Ори</i>
<i>Kumi-Ori-König</i>	<i>кумиорский король</i>
<i>Kumi-Ori-König</i>	<i>куми-орский беглец</i>
<i>Gurkinger</i>	<i>Огурцарь</i>
<i>Gurkinger</i>	<i>тыква-мыква</i>

Таблица 2. Передача экспрессивности авторских сложных существительных в переводе

К. Нестлингер	Перевод П. Френкеля
<i>Verdammter Gurkinger, wenn ich dich erwische, dann drehe ich dir den Hefeteighals um! Hefeteigschädel Gurkenschultern Gurkinger mit Krone Gurkenbauch</i>	<u>Использование экспрессивных суффиксов</u> <i>Ну, несчастная огурчушка, если я тебя застукаю, то вместе с короной засажу в морозилку! огуречная черепушка огуречные плечики Огуречина с короной сложил ручки на животе</i>
<i>Gurkenkürbis Gurkenmensch der durchlauchtigste Gurkenschädel verehrter Gurkenschädel</i>	<u>Использование экспрессивной лексики</u> <i>ни рыба ни мясо сморчок Его светлость тыква огуречная душа твоя малосольная</i>

Таблица 3. Именования жителей подземного мира в оригинале и переводе

К. Нестлингер	Перевод П. Френкеля
<i>Kumi-Ori-Untertanen (die Untertanen: 'подданные')</i>	<i>куми-орские подданные</i>
<i>Kumi-Oris</i>	<i>кумиорцы</i>
<i>Kumi-Ori-Bürger (die Bürger: 'граждане')</i>	<i>граждане Куми-Ори</i>
<i>Kumi-Ori-Kaiser</i>	<i>куми-орский кайзер</i>

<i>Kumi-Ori-Kinder</i>	<i>куми-орчики</i>
<i>Kumi-Ori-Kinder</i>	<i>куми-орские детеныши</i>
<i>Gurkenkürbismenschen</i>	<i>огуречно-тыквенные человечки</i>
<i>Gurkenkaiser</i>	<i>огуречные кайзеры</i>
<i>Autoversicherungskaiser</i> (<i>die Autoversicherung</i> 'автострахование')	<i>автостраховский кайзер</i>
<i>Kellerschranzen</i> (<i>der Keller</i> 'подвал', <i>der Schranze</i> 'пресмыкающийся придворный')	<i>подвализы</i>
<i>Kellerlinge</i> (<i>der Keller</i> 'подвал')	<i>подвалецы</i>
<i>Treppeliden</i> (<i>die Treppe</i> 'лестница')	<i>Подземлинги</i>
<i>Untertanen</i> (<i>die Untertanen</i> 'подданные')	<i>подвалюд</i>

Литература

- Back 2002** – Back Otto. *Übersetzbare Eigennamen: Eine synchronische Untersuchung von interlingualler Allonymie und Exonymie*. Wien: Edition Praesens, 2002.
- Debus 2002** – Debus Friedhelm. *Namen in literarischen Werken: (Er-)Findung – Form – Funktion*. Mainz, Stuttgart: Steiner, 2002.
- Fischer 2006** – Fischer Martin B. *Konrad und Gurkenkönig jenseits der Pyrenäen: Christine Nöstlinger auf Spanisch und Katalanisch*. Frankfurt/Main: Peter Lang, 2006.
- Grenz 2003** – Grenz Dagmar. Zur Rezeption von Christine Nöstlingers Kinderroman «Wir pfeifen auf den Gurkenkönig» (1972) durch Kinder heute. *Fuchs Sabine, Seibert Ernst... weil die Kinder nicht ernst genommen werden: Zum Werk von Christine Nöstlinger*. Wien: Praesens, 2003.
- Heringer 1984** – Heringer Hans Jürgen. Wortbildung: Sinn aus dem Chaos. *Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis und Dokumentation*. 1984, Bd. 12. S. 1–13.
- Kalverkämper 1996** – Kalverkämper Hartwig. Namen im Sprachtausch: Namenübersetzung. *Namenforschung: Ein internationales Handbuch zur Onomastik. In 3 Bd. 2. Teilband*. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1996, S. 1018–1025.
- Kelletat 1999** – Kelletat Andreas F. Eigennamen. *Handbuch Translation*. Snell-Hornby Mary, Hönig Hans G., Kußmaul Paul, Schmitt Peter A. (Hrsg.) 2., verbess. Aufl. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1999, S. 297–298.
- Lamping 1983** – Lamping Dieter. *Der Name in der Erzählung: Zur Poetik des Personennamens*. Bonn: Bouvier Verl. Herbert Grundmann, 1983.
- Nöstlinger 1995** – Nöstlinger Christine. *Wir pfeifen auf den Gurkenkönig. Ein Kinderroman*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1995.

- Pageaux 1994** – Pageaux Daniel-Henri. *La littérature générale et comparée*. Paris: Colin, 1994.
- SG** – *Systematische Grammatik*. Mannheim: Institut für deutsche Sprache, 1993–2013 (available: <http://hypermedia.ids-mannheim.de/pls/public/sysgram.ansicht> [accessed 22/03/2013]).
- Oittinen 1999** – Oittinen Riitta. *Kinderliteratur. Handbuch Translation*. Snell-Hornby Mary, Hönig Hans G., Kußmaul Paul, Schmitt Peter A. (Hrsg.). 2., verbess. Aufl. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 1999, S. 250–253.
- Shavit 2006** – Shavit Zohar. *Translation of Children's Literature. The Translation of Children's Literature*. Clevedon, Buffalo, Toronto, 2006, pp. 25–40.
- Баранов, Добровольский 2006** – Баранов Анатолий, Добровольский Дмитрий. *Немецко-русский и русско-немецкий словарь лингвистических терминов с английскими эквивалентами*. Изд. 2, испр., доп. Москва: АСТ-Пресс Школа; АСТ-Пресс Март, 2006.
- Виноградов 1981** – Виноградов Виктор. *Проблемы русской стилистики*. Москва: Высшая школа, 1981.
- Винокур 1990** – Винокур Григорий. *Филологический исследования. Лингвистика и поэтика*. Москва: Наука, 1990.
- Гильченко 2005** – Гильченко Нина. *Практикум по переводу с немецкого на русский*. Санкт-Петербург: Каро, 2005.
- Ермолович 2001** – Ермолович Дмитрий. *Имена собственные на стыке языков и культур*. Москва: Р. Валент, 2001.
- Калинкин 1999** – Калинкин Валерий. *Поэтика онима*. Донецк: Юго-Восток, 1999.
- Ларин 1974** – Ларин Борис. *Эстетика слова и язык писателя. Избранные статьи*. Ленинград: Художественная литература, 1974.
- Магазаник 1978** – Магазаник Эммануил. *Ономапоэтика, или «говорящие имена» в литературе*. Ташкент: ФАН, 1978.
- Нестлингер 1990** – Нестлингер Кристине. *Небывалая игра. Долой огуречного короля. Повести*. Минск: Юнацтва, 1990.
- РГ** – *Русская грамматика*. АН СССР, Институт рус. яз. (available: <http://www.rusgram.narod.ru/191-207.html> [accessed 22/03/2013]).
- Сальмон 2002** – Сальмон Лаура. *Личное имя в русском языке: Семиотика, прагматика перевода*. Москва: Индрик, 2002.
- Сидорова 2001** – Сидорова Ольга. Антропоним в тексте перевода. *Известия Уральского государственного университета*, 2001, № 20 (available: http://proceedings.usu.ru/?base=mag/0020%2801_04-2001%29&xsln=showArticle.xslt&id=a43&doc=../content.jsp [accessed 22/03/2013]).
- СРЯ 1999** – *Словарь русского языка: В 4-х т.* Москва: Рус. яз.; Полиграфресурсы (доступно: <http://feb-web.ru/feb/mas/mas-abc/18/ma415724.htm> [дата обращения 22.03.2013]).
- Федоров 2002** – Федоров Андрей. *Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы)*. Санкт-Петербург: СПбГУ, Филология Три, 2002.
- Фонякова 1990** – Фонякова Ольга. *Имя собственное в художественном тексте*. Ленинград: ЛГУ, 1990.

**Proper Names in Literary Texts and Translation:
A Case Study of the Novel *The Cucumber King* (Germ. *Wir pfeifen
auf den Gurkenkönig*) by Christine Nöstlinger**

Summary

The reproduction of character names in translation of literary texts is always a challenge for the translator and requires a unique solution for each text and each name. My research focuses on the reproduction of the character names from the novel *Wir pfeifen auf den Gurkenkönig*, 1972 (lit. transl. *Off with the Cucumber King*), by C. Nöstlinger, an Austrian children's writer, in the Russian translation by P. Frenkel. In the reproduction of character names in the given text, the translator had to take into account such characteristic features of Nöstlinger's language as the use of original compound nouns. A substantial part of German vocabulary is comprised of compounds. Compounding is especially common with nouns. These have a tremendous stylistic potential, as the possibility to form compound nouns is theoretically boundless. In the language of a literary work, there may appear contextually determined compound nouns, which are formed or used by the author to achieve a certain stylistic goal. In the discussed C. Nöstlinger's novel, such are also the names of the main character *Gurkenkönig*. Another important aspect that must be taken into account in the translation of the text is the fact that C. Nöstlinger's novel is a literary text that falls into the category of children's literature. The narrative evolves from the point of view of a 12 year old boy, and the character names also contribute to the formation of the child's understanding of the world, which is certainly forming under the influence of adults, however, does not yet demonstrate originality or ingenuity. My research highlights the translation problems caused by the above mentioned features of the language and text of the original as well as their solutions discovered by the translator, e.g., the creation of his own compound nouns or portmanteau words in order to reproduce the character name of the original, the use of compound adjectives in word combinations in order to approximate to the morphological stylistic pattern of the original, and the use of expressive vocabulary by way of expressive suffixes and stylistic marking.

BĒRNU PERSONVĀRDU IZVĒLES MOTIVĀCIJA ETNISKI JAUKTAJĀS SOMU-LATVIEŠU ĢIMENĒS

Personvārds ir viens no būtiskākajiem nosacījumiem, lai persona tiktu pilntiesīgi pieņemta sabiedrībā. Tas uzskatāmi redzams, kad tikko dzimuša zīdaiņa vecākiem apkārtējie sabiedrības locekļi kā pirmo jautājumu vienmēr uzdod vienu un to pašu: «Kā viņu sauc?» Uzzinātais personvārds sniedz jau plašāku informāciju gan par personas dzimumu, gan iespējamo etnisko piederību, dažreiz arī sociālo stāvokli sabiedrībā, kā arī rietumu sabiedrībā – visbiežāk tieši vārda īpašnieka vecāku gaumi. Tā kā mūsdienās personvārdu lietošana ikvienam individuam ir noteikta ar likumu¹, jo tikai vārda un uzvārda reģistrēšana nodrošina to, lai indivīds kļūtu par likumīgu personu sabiedrībā, personvārdu lietojums ir kļuvis par normu.

Personvārds ir viena no galvenajām identitātes sastāvdaļām, kas var atspoguļot gan indivīda individuālo, gan kolektīvo identitāti. Vārda saistība ar identitāti īpaši labi redzama, salīdzinot personvārdu sistēmas dažādās kultūrās, cik dažādi kultūras konceptualizē personisko identitāti. Rietumvalstīs personvārds tiek pielīdzināts etiķetei, kam nav semantikas, kas funkcionē galvenokārt kā personas atpazīšanas, identificēšanas un klasificēšanas zīme. Gandrīz visās sabiedrībās personvārdi veic divējādu funkciju: pirmkārt, tie raida pārējiem sabiedrības locekļiem vēstījumu par to, kas šis indivīds ir, otrkārt, sabiedrības locekļi nosauktajam sniedz vēstījumu par to, kas no viņa tiek sagaidīts, kādam viņam būtu jābūt (Alford 1988, 51).

Kā liecina vēstures avoti, sākotnēji indivīdam bijis tikai vārds jeb priekšvārds, kas bijis pietiekami, lai to nošķirtu no citiem indivīdiem. Laika gaitā vārdam pievienoja tēva vārdu, dažreiz profesijas, dzīvesvietas nosaukumu, mājvārdu vai iesauku, no kā vēlāk izveidojās mūsdienu antroponimiskās formulas otrais komponents – uzvārds. Kā atzīst Blese (Blese 1929, 5), principiālas atšķirības starp vārda un uzvārda jēdzienu nav: «[...] uzvārds

1 *Latvijas Republikas Civillikums. Par civiltāvokļa aktiem*, 4. nodaļa 25. pants [tiešsaiste]. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=59809> [skatīts 25.03.2014.].

ir vēlākos laikos radies no vārda. Tā rašanās motīvi ir galvenā kārtā praktiska rakstura: vārds vien bija kļuvis par nepietiekošu līdzekli atsevišķa indivīda atšķiršanai citu indivīdu starpā, un tāpēc vārdam pievienojās vēl otrs apzīmējums – uzvārds.» Latvijas teritorijā, tāpat kā citos Eiropas austrumu reģionos, tas bija saistīts ar dzimtbūšanas atcelšanu 19. gs. un brīvu pārvietošanos, kad ar vienu personvārdu identifikācijai bija par maz.

Šis raksts ir balstīts uz autores 2011. gadā Somijā veikto maģistra darba pētījumu kultūras un sociālajā antropoloģijā, kurā tika pētīts identitātes atspoguļojums personvārdu – gan sieviešu pēclaulību uzvārda, gan bērnu personvārda – izvēlē etniski jauktajās somu-latviešu ģimenēs. Šajā rakstā sīkāk aplūkota bērna personvārda – gan uzvārda, gan priekšvārda – izvēles motivācija un to ietekmējošie faktori.

Šis pētījums balstīts uz kvalitatīvo pētījumu metodi, kas ir izplatīta sociālajās zinātnēs un ir pamatpētīšanas metode kultūras un sociālajā antropoloģijā, bet tiek izmantota arī onomastikas pētījumos. Kopumā tika veiktas 13 daļēji strukturētās intervijas ar sievietēm, kas dzīvo jauktajās somu-latviešu ģimenēs Helsinkos vai to tuvumā. Lielākā daļa informanšu tika atrastas ar tā saukto sniega bumbas atlasē metodi (*snow-ball sampling*) (Corbetta 2003, 268), kad ikviena informante palīdzēja nodibināt kontaktus ar katru nākamo informanti. Interviju ilgums – no ~1 h līdz pat 3 h atkarībā no sarunas gaitas. Visas intervijas ar informanšu atļauju tika ierakstītas diktofonā, vienojoties, ka iegūtā informācija būs anonīma. Lai to nodrošinātu, tika mainīti gan informanšu vārdi, gan minētie bērnu vārdi un uzvārdi, tomēr, izvēloties piešķirtos vārdus pēc iespējas tuvāk oriģinālam, lai veiksmīgāk atspoguļotu katra konkrētā gadījuma specifiku, izvēloties vārdu.

Etnogrāfiskajos pētījumos ir atklāts, ka it visās sabiedrībās tās locekļiem tiek doti personvārdi, tādēļ personvārdi tiek uzskatīti par kultūru universāliju. Taču personvārdu veidi, vārda došanas sistēma, kā arī vārdu došanas un lietošanas prakses ļoti atšķiras dažādās sabiedrībās (Murdock 1945, pēc Alford 1988, 1). Visur vārda došanai ir vairāk vai mazāk precīzi formulēti noteikumi: nevienā sabiedrībā tie netiek piešķirti nesistemātiski vai pēc nejaušības principa. Pēc Alforda (Alford 1988) apkopotajiem datiem par personvārdu sistēmām dažādās sabiedrībās, var droši apgalvot, ka vārdu došanas prakses ir konvencionālas vai institucionalizētas. Dažās sabiedrībās indivīdam tiek dots tikai viens vārds, citās – tiek dots viens vai vairāki vārdi līdzās patronīmiem (*patronīms* – ‘personvārds (parasti uzvārds, iesauka vai tēvvārds), kas darināts no tēva (vai tālāka senča pa tēva līniju) vārda’ (VPSV

2007, 290)), matronīmiem (*matronīms* – ‘personvārds (parasti iesauka vai uzvārds), kas darināts no mātes vārda, iesaukas vai cita veida apzīmējuma’ (VPSV 2007, 227)) vai uzvārdiem. Arī vārda došanas laiks var krasi atšķirties: tas var ilgt no dažām nedēļām, mēnešiem vai pat gadiem kopš bērna piedzimšanas, līdz bērnam tiek dots vārds. Dažās sabiedrībās personvārdu ir ļoti daudz un tie ir dažādi, tādā veidā ir iespējams labi nošķirt vienu individu no cita, savukārt citās sabiedrībās sastopams mazs skaits konvencionālo vārdu, ko attiecina uz lielu skaitu individu. Dažādas prakses ir saistītas arī ar vārda maiņu: dažās sabiedrībās individam tiek dots vārds dzimšanas brīdī, un tas tiek lietots visu mūžu, turpretī citās sabiedrībās nozīmīgos dzīves notikumos indivīdi tradicionāli maina savu vārdu. Tomēr arī personvārdu lietojums atšķirīgās sabiedrībās var variēt: pastāv sabiedrības, kurās personvārdi tiek brīvi lietoti ikdienas sociālajos kontaktos, savukārt citās sabiedrībās personvārdi tiek uzskatīti par intīmiem, privātiem un dažreiz pat svētiem, tādēļ tie jātur slepenībā (Alford 1988, 2).

Kā atzīst Alford (Alford 1988, 68), personvārdiem ir vairākas sociālās un psiholoģiskās funkcijas: tie signalizē paternitāti, sociālo piederību, piemēram, piederību ģimenei, dzimtai, klanam, kā arī simboliski attēlo tā turpināšanu, nošķir dzimumus, atspoguļo personisko identitāti utt. Lai gan tiek uzskatīts, ka vārda primārā funkcija ir nošķirt individu, tomēr vairāki antropologi, to skaitā Feldmans (Feldman 1959, pēc Alford 1988), ir secinājuši, ka līdzīgie un vienādie individu vārdi daudzās sabiedrībās šo funkciju pilda nepilnīgi. Tādēļ vārdam ir divas funkcijas: diferencēt un kategorizēt. Nepieciešamība nošķirt individu komunikācijas skaidrības nolūkā eksistē līdzās vienlīdz svarīgajai nepieciešamībai cilvēkus kategorizēt, ietvert tos noteiktā sociālā kopumā, uzsverot to līdzības, nevis atšķirības. Personvārdi darbojas arī kā indivīda sociālās klasifikācijas rīks. Tie atklāj sabiedrībai, kas ir persona, un parāda tās vietu sabiedrībā. Piemēram, uzvārds dažreiz var atklāt personas sociālo stāvokli – vai ģimene ir cēlusies no dižciltīgajiem, mācekļiem vai zemniekiem (Ainiala, Saarelma, Sjöblom 2008, 17–19). Kategorizācijas funkcija tiek veikta, gan dodot personām radnieku (dzīvu vai mirušu) vārdus, gan dalot kopīgu uzvārdu vai patronīmu, gan gadījumos, kad vārds ir saistīts ar personas izcelsmes vietu, reģionu vai mājām, arī gadījumos, kad vārds norāda dzimumu u. c. Ikvienā no šiem gadījumiem netiek uzsvērtā indivīda unikalitāte, bet gan stāvoklis sociālajā grupā. Tomēr, neraugoties uz to, cik ļoti vārdu sistēma kategorizē individu, ievietojot tos sociālajā kopumā, visbiežāk pastāv arī nepieciešamība atšķirt individu vienu no otra (Alford 1988, 69).

Kā atzīst somu onomaste Ainiala (2008), personvārds ir arī jūtu uzlādēts vārds, kam īpašās dabas dēļ ir ērta un ekonomiska izteiksme. Personvārdiem bez praktiskās funkcijas vēl īpaši stipra ir arī sociāli kulturālā funkcija.

Tā kā tika pētīta arī bērnu uzvārdu izvēle jauktajās ģimenēs, neliels ieskats šo divu valstu uzvārdu vēsture.

Uzvārdu rašanās dažādos reģionos ir vēsturisko apstākļu nosacīta. Jāuzsver, ka uzvārdi kā personas identifikācijas zīme, kas ļauj izsekot ģimenes ģeneoloģijai ilgākā laika periodā, dažās Eiropas daļās ir salīdzinoši nesena parādība (Plakans, Vezerels 2003, 28). Lai gan pētnieki (Staltmane 1981, 7) uzsver, ka Latvijā uzvārdi pastāv tikai kopš 19. gs. otrās puses, tomēr lielākajās pilsētās (piemēram, Rīgā) tie ir bijuši pazīstami jau ievērojami agrāk (Blese 1929).

Tāpat kā Latvijā, arī Somijā, 19. gs. beigās uzvārdi oficiāli kļuva par mantojamiem ģimenes personvārdiem, taču šis process ilga vēl līdz pat 1921. gadam, kad Somijā tika pieņemts likums, kas reglamentēja uzvārdu lietošanu. Šis likums pabeidza ilgu Somijas uzvārdu veidošanās ceļu, pēc kura stāšanās spēkā vairs nebija iespējama līdz tam ierastā prakse, pārceļoties uz jaunu dzīvesvietu, mainīt savu uzvārdu (Blomquist 1988, 6). Gan Latvijas, gan Somijas teritorijā uzvārdi radušies līdzīgos apstākļos, tikai salīdzinoši nesēn kļūstot par paaudzēs mantojamu dzimtas zīmi. Tomēr, ņemot vērā uzvārda funkciju norādīt ģimenes identitāti un individa piederību ģimenei un dzimtai, uzvārds tā īpašniekam var saistīties ne tikai ar formālo, bet arī emocionālo līmeni, kļūstot par svarīgu individuālās identitātes daļu.

Daudzu tautu tradīcijās, tostarp arī latviešu un somu, ir pieņemts, ka uzvārds tiek mantots patrilineāri. Tātad bērnam tiek dots tēva uzvārds, kurš savu uzvārdu arī saņēmis no sava tēva utt. Tādējādi uzvārda došana bērnam nodrošina vīrieša dzimtas turpināšanu. Lai gan patronīmiska uzvārda došana ir dziļi iesakņojusies tradīcija, mūsdienās tā nav vienīgā iespēja, jo bērnam var tikt dots arī sievietes uzvārds. Taču nav pamata uzskatīt, ka patronīmiskā uzvārda došana zaudētu savas pozīcijas. Nesēnais pētījums ASV apliecināja, ka arī gadījumos, kad partneriem bija dažādi uzvārdi, bērniem gandrīz visos gadījumos tika dots tēva uzvārds (Johnson, Scheuble 2002, pēc Finch 2008). Tomēr, saskaņā ar Foksu, ņemot vērā radnieku konceptualizāciju Eiropā, kad radniecība tiek noteikta nevis pēc ciltstēva, bet gan atkarībā no tā, cik indivīdam emocionāli tuvs ir katrs radnieks (Fox 1981, 173), mantotais uzvārds nenorāda indivīda piederību tikai tēva radniecības līnijai.

Lai gan parasti pieņemts, ka bērnam tiek izvēlēts viens uzvārds, tāpat kā visbiežāk sieviete izvēlas vienu pēclaulību uzvārdu, taču, saskaņā ar Plakana un

Vezera pētījumu (2003, 44) par Krievijas impērijas Baltijas guberņu 19. gs., jau šajā laikā tiek minēti arī dubultie uzvārdi, ko izvēlējušies Piņķu muižas zemnieki un kas veidoti, savienojot ar defisi divus jaunizvēlētos uzvārdus. Autori uzskata, ka šādi uzvārdi rosina domāt par dažu zemnieku ģimeņu neizlēmību vai konfliktu ģimenes locekļu starpā. Pastāvošie likumi pieļāva šāda tipa uzvārdus, taču vēlāk šādas kombinācijas kļuva aizvien retākas. Savukārt mūsdienās personvārdu pētījumos, kas uzsver dzimšu nevienlīdzīgās attiecības (Stodder 1998), par nukleārās ģimenes uzvārdu visbiežāk izvēloties vīrieša uzvārdu, norāda, ka dubultuzvārda izvēle, apvienojot abu partneru uzvārdus, varētu būt viens no risinājumiem, kā nodrošināt dzimumu līdztiesību.

Bērna personvārdu izvēle

Personvārdu pētnieki, tajā skaitā Alford (Alford 1988, 15), uzsver, ka tieši priekšvārds simbolizē personas individuālo identitāti, savukārt uzvārds simbolizē formālāku, ar ģimeni saistītu kolektīvo identitāti. Būtiski, ka daudzās sabiedrībās vārda došanai ir liela sociālā nozīme. Līdz ar bērna vārda došanu bērns tiek ievadīts sociālajā dzīvē, nodrošinot viņam sociālās identitātes. (Alford 1988, 29) Īpaši lielās un sarežģītās sabiedrībās vārda došana bērnam signalizē un pasludina leģitīmu paternitāti, kad bērna vecāki publiski atzīst vecāku stāvokli, kā arī simboliski norāda bērna piederību sabiedrībai, norādot, ka bērns ir leģitīms grupas loceklis. Turklāt bieži piederība radurakstiem (*lineage*) nosaka īpašuma tiesības, likumīgos pienākumus un rituālo atbildību. Alford uzsver, ka vairāk par visu personvārdi uzsver ģimenes vienotību un turpināšanu (Alford 1988, 55).

Ņemot vērā to, ka tieši vārds lielā mērā veido bērna identitāti, lielākajā daļā sabiedrību tiesības dot bērnam vārdu tiek uzskatītas par svarīgu un nozīmīgu privilēģiju. Visbiežāk šādas tiesības ir vienam vai abiem vecākiem, tomēr dažādās kultūrās pastāv arī citi varianti. Zviedru personvārdu pētniece Emilia Aldrina (Aldrin 2011, 254, 261) savā pētījumā ir uzsverusi, ka bērna vārda devēji, dodot vārdu, pauž savas vēlmes saistībā ar bērnu, ko viņi vēlas bērnam sniegt un no kā izvairīties, tādēļ bērnam tiek izvēlēti tādi vārdi, kas atbilst tam, kādus bērnus vārda devēji vēlas redzēt.

Vairākos socioonomastikas darbos ir secināts, ka priekšvārda izvēli nosaka sabiedrībā iesakņojušās vērtības: vārda devēja tautība, dzimtā valoda, ticības pārliecība un pat sociālais stāvoklis. Tomēr onomasti apgalvo, ka mūsdienās rietumu sabiedrībā vairs nepastāv uzskats par vārdu kā likteņa lēmēju, kas var veicināt vai ierobežot personas attīstību (Ainiala, Saarelma, Sjöblom 2008, 19–20).

Saskaņā ar Alfordu (Alford 1988, 129), dažādu kultūru salīdzinošie pētījumi liecina, ka vārdus bērniem izvēlas: 1. Balstoties uz pareģošanu (mūsdienās rietumu sabiedrībā samērā reti sastopama parādība); 2. Balstoties uz stingri reglamentētu vārdu izvēles sistēmu, kas nepieļauj vārda devējiem brīvību; 3. Balstoties uz nosacītu vārda došanas brīvību, kad pastāv noteiktas vārda došanas norādes; 4. Balstoties uz pilnīgu vārda izvēles brīvību. Zviedru pētniece Aldrina (Aldrin 2011, 253) gan uzsver, ka «vārda došana nekad nevar būt pilnīgi brīva izvēle», jo vienmēr un visur pastāv nosacījumi, kādam ir jābūt personvārdam. Piemēram, mūsdienās Somijā spēkā esošais personvārdu likums (*Nimilaki*), kas regulē personvārdu izvēli, lietošanu un maiņu, nosaka, ka personvārdiem ir jāatbilst somu antroponimikas tradīcijām – gan fonētiskajām, gan gramatiskajām. Turklāt vārdam ir jāatbilst bērna dzimumam un vēlams, lai tas nesakrīt ar uzvārdiem. (Balodis 2008, 22)

Tajās sabiedrībās, kur bērna vārda izvēle tiek uzskatīta par brīvu vārda devēju izvēli (šajā gadījumā arī Latvijā un Somijā), tiek minēti faktori, kas nosaka bērna vārda izvēli: 1. Estētiskā izvēle (labi skan; vārda nozīme ir vērtība); 2. Vēlme izrādīt cieņu vārdamāsai/vārdabrālim vai vārda izcelsmei; 3. Vēlme uzsvērt ģimenes turpināšanu; 4. Vēlme veicināt vārdabrālim/vārdamāsai raksturīgās īpašības; 5. Vēlme veicināt identifikāciju ar ģimeni vai piederību ģimenei; 6. Vēlme uzsvērt piederību apakšgrupai (religiskai, nacionālai, valodas). Minētie faktori kombinējas, veidojot trīs vispārējas vārda izvēles kategorijas: 1. Vārds izvēlēts saskaņā ar vecāku estētiskajiem uzskatiem; 2. Vārds no radniekiem; 3. Vārdi no ne radniekiem (Andersen 1977, 63–64, pēc Alford, 1988, 130). No šī iedalījuma pētījumā īpaši jāuzsver ar radniecības sistēmu saistītais «vārds no radniekiem». Tas nozīmē, ka zināmā mērā arī vārds (ne tikai uzvārds) atspoguļo radniecības sistēmu. Pēc Alforda datiem (Alford 1988, 138), arī rietumu sabiedrībā samērā bieži bērniem tiek izvēlēti radnieku vārdi. Radnieku vārda došana bērnam pauž vārda devēju vēlmi, lai bērns izjustu spēcīgu radniecisko piederību. Visbiežāk bērniem dod vecvecāku vārdus, tādā veidā gan tiem izrādot cieņu, gan nodrošinot ģimenes pēctecību, gan, iespējams, paužot vēlmi, lai bērns pārmantotu uzvedību, kāda bijusi radniekam ar šo vārdu. Cieņas izrādīšana, dodot bērnam radnieka vārdu, ir viens no nosacījumiem, kādēļ nav ieteicams bērniem dot vecāku vārdus, jo tādā veidā vecāki izrādītu cieņu sev. Tomēr tas nav attiecināms uz visbiežāk patrilineāri mantotiem vārdiem, kad dēlam tiek dots tēva vārds un tā vairākās paaudzēs, tādējādi vēl spēcīgāk nostiprinot radnieciskās saites. Šī tradīcija tiek ievērota arī mūsdienu sabiedrībā – gan Somijā, gan daļēji arī Latvijā, ko pierādīja arī interviju materiāls.

Lai gan pētnieki (arī Alford 1988, 153) atzīst, ka neparasts vārds personai var radīt psiholoģiskas problēmas saskarsmē ar apkārtni (par tādiem īpatnējiem vārdiem varētu uzskatīt arī latviskus vārdus Somijas sabiedrībā, kā arī otrādi, somiskus vārdus Latvijas sabiedrībā), tomēr dažreiz šāds personvārds var nevis traucēt, bet gan vairot personisko pašapziņu, piemēram, māksliniekiem neparasts vārds uzskatāms par priekšrocību. Kā liecina neseno veiktais pētījums, Latvijā neparasto personvārdu kļūst ar katru gadu aizvien vairāk (Plēsuma, Balode, 2013).

Jāsecina, ka bērna vārda izvēli ģimenē nosaka vairāku sarežģītu faktoru kopums: dzīves vieta un dzīves apstākļi, vecāku izglītība, vecums, tautība, ģimenes sociālais stāvoklis, radnieciskās saites, ģimenes valoda, reliģija, pat vecāku savstarpējās attiecības ģimenē u. c. (plašāk skat. Aldrin 2011, 257).

Bērna uzvārda izvēle

Intervijās iegūtie dati liecina, ka atšķirībā no informanšu pēclaulību uzvārda izvēles, kad šis jautājums lielākoties tika atstāts tikai sievietes pašas ziņā (Balode, 2012), bērna uzvārda izvēles jautājums bija būtisks visu informanšu vīriem, resp., bērnu tēviem.

Vairākos līdz šim veiktajos pētījumos Amerikas Savienotajās Valstīs (Johnson, Scheuble 2002, pēc Finch 2008) ticis atklāts, ka, neskatoties uz to, vai vecāki ir oficiāli reģistrējuši savas attiecības un vai viņiem ir kopīgs uzvārds, bērnam ir jāmanto tēva uzvārds. Arī šī pētījuma analīze pierādīja, ka tradicionālā patrilineārā uzvārda mantošanas tradīcija joprojām ir spēcīga. Par to galvenokārt liecina tas, ka bērnu uzvārda izvēles jautājums partneru starpā reti radīja diskusijas. Lai gan ne vienmēr tēva uzvārda mantošana tika uzskatīta par pašsaprotamu izvēli, tomēr lielākoties, ņemot vērā bērna tēva izteikto vēlmi, lai bērni mantotu viņa uzvārdu, partneru starpā tika panākta vienošanās, un visos gadījumos bērniem tika izvēlēts tēva uzvārds.

Viens no iemesliem, kādēļ bērnu tēviem bija būtiski, lai bērns manto viņu uzvārdu, saistāms ar bioloģiskās radniecības nozīmību, kas sievietei kā bērna bioloģiskajai mātei ir pašsaprotami, savukārt bērna tēvs to apstiprina un publiski atspoguļo ar kopīgu uzvārdu. *«Vai tad tie bērni mazāk mani, ka viņiem cits uzvārds? Es taču tāpat zinu, ka tie ir mani bērni, tikpat mīļi ar jebkādu uzvārdu! Sieviete taču vienmēr zina, ka tas tiešām ir viņas bērns, skaidrs, ka viņa ir māte, bet tēvam ir skaidrs, ka tie ir viņa bērni? Tāpēc vīrietim to vajag apstiprināt, piekarinot savu uzvārdu, tā, lai drošs.»* (smejas) (Agnija)

Vēl viens būtisks iemesls vīriešu vēlmei bērniem nodot savu uzvārdu saistāms ar tradīcijās balstītu priekšstatu, ka tieši vīrieši ir dzimtas turpinātāji.

Tādēļ uzvārda nodošana nākamajām paaudzēm īpaši svarīga bija tajos gadījumos, kad informantes vīrs bija vienīgais potenciālais uzvārda, tātad arī dzimtas, turpinātājs, tādēļ viņš apzinājās pienākumu savu uzvārdu nodot tālāk saviem bērniem. Savukārt gadījumā, kad abiem partneriem bija dzimtas turpinātāja apziņa, tika apsvērta doma bērnam dot abu vecāku uzvārdus, apvienojot tos dubultuzvārdā. Tomēr šī doma atmesta pragmatisku apsvērumu dēļ, jo tika uzskatīts, ka dubultuzvārds sarežģītu bērna turpmāko ikdienas dzīvi, turklāt tas ierobežotu meitas uzvārda izvēli, kad pienāktu viņas laiks precēties un, iespējams, būtu vēlme savam uzvārdam pievienot vēl arī vīra uzvārdu. «[...] ja viņa [meita] tagad ir Aizkalniņa-Malmi un ja viņa precēsies, vēl vienu [uzvārdu] kabināt galā? Nu tas kaut kā likās par daudz, lai viņa pati piekabina, ja grib.» (Liene) Ņemot vērā to, ka informantes dzimtas sarežģītais latviešu uzvārds varētu bērnam radīt problēmas mītnes zemē, sieviete atsacījās no domas bērnam nodot savas dzimtas uzvārdu, tomēr ar nožēlu atzīstot, ka viņa paliek pēdējā savas dzimtas pārstāve, ko atspoguļo saglabātais pirmslaulību uzvārds.

Bieži vien informantes piekrita bērnam dot bērna tēva somisko uzvārdu, lai apzināti veidotu bērna identitāti un tādā veidā palīdzētu viņam iekļauties Somijas sabiedrībā: «*Domāju arī, ka viņiem, Somijā dzīvojot, tie uzvārdi [tēva somiskais uzvārds] ir labi visādā ziņā. Jo arī tas viņiem uz identitāti spēlē, jo viņi ir somu bērni ar latviešu izcelsmi. Viņi, kad bija mazāki, tad mēs uzsvērām, ka viena māja te un otra tur, bet reāli jau tā ir, ka viņi ir šeit un viņi ir somi, latviešu izcelsmes.*» (Elma)

Bērna priekšvārdu izvēle

Salīdzinot ar bērna uzvārda izvēli, bērna vārda izvēles process pētījumā aplūkotojā materiālā bija daudz sarežģītāks. Īpaši tās sievietes, kas patrilineāro uzvārda mantošanu uzskatīja par pašsaprotamu normu un piekrita bērnam dot tēva uzvārdu, bērna identitātes veidošanā lielu uzmanību veltīja tieši priekšvārdu izvēlei. Tā kā Somijā bērnam ir iespējams reģistrēt 2–3 vārdus, teorētiski pastāvēja iespēja izvēlēties vārdus, kas norādītu gan uz radnieciskajām, gan etniskajām saitēm.

Par nukleārās (jaunizveidotās) ģimenes attiecībām ar paplašināto ģimeni (kas parasti ietver vecvecākus, bet var ietvert arī brālēnus, māšīcas, tēvočus un tantes) vismaz daļēji liecina informanšu teiktais, ka, lai gan lielākoties bērna vārda došanas procesā bija iesaistīti abi bērna vecāki, tomēr ar bērnu vārdu ieteikumiem parasti dalījušies arī sievietes vecāki (latvieši), retos gadījumos mazbērna vārda izvēle interesējusi arī vīra vecākus (somus).

Tomēr galējā bērnu priekšvārdu izvēle bijusi bērna vecāku rokās: izņemot pāris gadījumus, lēmums tika pieņemts kopīgi.

Bērna priekšvārdu izvēle lielākoties skaidri norādīja uz vecāku apzinātu vēlmi konstruēt bērna identitāti, bieži vien tajā atspoguļojot etniski jaukto laulību specifiku, tādējādi veidojot transnacionālu bērna identitāti, cenšoties veidot bērna piederību abām vecāku etniskajām un radnieciskajām grupām. Dzīvojot svešumā, etniskās piederības sajūta kļūst īpaši aktuāla. Ēriksens (Eriksen 2001, 68) uzsver, ka etniskā identitāte kļūst svarīga tad, kad tā tiek apdraudēta, piemēram, pateicoties migrācijai. Šī iemesla dēļ, arī stājoties jauktajās laulībās, partneriem vienmēr tiek aktualizētas pārdomas par indivīda identitāti, ieskaitot etnisko piederību. Etniskā identitāte indivīdam ir svarīga, jo var sniegt drošības sajūtu un piederību kultūrai (Eriksen 2001, 68). Tas saistīts ar priekšstatu, ka etniskajām grupām ir vēstures pēctecība un to kultūra ir ilglaicīga, un tā vēstures gaitā ir bijusi vairāk vai mazāk stabili nemainīga (Ēriksens 2010, 426).

Visizplatītākā bērnu vārdu meklēšanas metode informanšu ģimenēs bija latviešu un somu kalendāru caurskatīšana, tikamāko vārdu izrakstīšana katram no «sava» – mātēm no latviešu, tēviem no somu kalendāra un izvēlēto somu un latviešu vārdu salīdzināšana, vadoties pēc partneru estētiskās gaumes, kas visos aplūkotajos gadījumos bija izšķirošais vārdu izvēles faktors. *«Viņš man teica, lai es izvēlos no latviešu kalendāra, un tad viņš skatījās no somu kalendāra. Mēs skatījāmies, rakstījām tos, kas patik katram atsevišķi, salīdzinājām, svītrojām tos, kas otram nepatika. Jā, mēs tā kopā domājām, bet viņš beigās izlēma.»* (Andra) Interviju gaitā atklājās, ka frāze «mēs izvēlējamies vārdus» iekļauj dažādu līdzdalības pakāpi: no aktīvas vārda meklēšanas un domāšanas līdz partnera izteiktā varianta akceptēšanai.

Būtisks personvārdu izvēles faktors bija vēlme bērna personvārdā atspoguļot radniecību un etnisko piederību. Kā jau minēts iepriekš, daudzām tautām, arī somiem un latviešiem, ir bijis paradums bērniem dot radnieku vārdus kā mantojumu nākamajām paaudzēm (Ainiala, Saarelma, Sjöblom 2008, 19–20), lai tādā veidā gan nostiprinātu bērnu piederības sajūtu radniecības grupai, gan izrādītu cieņu radniekiem. Arī vairāku informanšu ģimenēs, meklējot bērnam vārdu, bieži vien sākotnēji izskatīti gan vīra, gan sievas radnieku esošie un bijušie vārdi, tomēr šis radniecības faktors lielākoties nav bijis noteicošs. Tikai gadījumā, kad informantes vīram bija izteikta piederības sajūta senai, slavenai dzimtai, bērna vārda izvēle, lai gan uzticēta bērna mātei, tomēr bija ierobežota, jo vīrs uzstāja, ka bērna vārds ir jāizvēlas no viņa dzimtā sastopamajiem vārdiem: *«Kad es meklēju savam*

dēlam vārdu, tad man priekšā tika noliktas lielas dzimtas grāmatas un teikts: «Izvēlies!»» (Elza) Tomēr arī šajā gadījumā informante izvēlējusies to vārdu, kurš visvairāk līdzinās latviešu valodā pierastajiem, viegli izrunājamiem vīriešu vārdiem.

Pētījuma dati liecina, ka tēvi aktīvāk iesaistījās dēlu vārda došanas procesā, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka dēli tiek uzskatīti par dzimtas turpinātājiem, kuru vārdā – ne tikai uzvārdā, bet arī priekšvārdā – jānorāda radnieciskās saites. Šī iemesla dēļ dēliem bieži vien otrs vai trešais vārds tiek dots tāds pats, kāds ir tēva otrs vai trešais vārds, ko viņš savukārt mantojis no sava tēva, tādā veidā vēl vairāk uzsverot gan ciešās saites starp tēvu un dēlu, gan piederību tēva dzimtai patrilineāri, mantojot ne tikai uzvārdu, bet arī daļu vārda. *«Ar puiku vispār bija! [Satraukti.] Es nezināju puikas vārdu līdz pat kristību brīdim. Vīrs iedeva lapiņu ar vārdu mācītājam, bet man nerādīja! Es zināju, ka tas būs kāds no mūsu izvēlētā saraksta, bet, kurš tieši tas būs, es nezināju! [...] Meitai vārdu izvēlējamies kopā, tas nebija tik svarīgi. Sākumā man bija šoks, bet tad man izstāstīja, ka tās ir vīriešu lietas. Tēvam ir dēls, viņš ļoti lielu uzsvaru lika uz to dzimtas turpināšanu. Somijā bieži dēliem otro vārdu dod kaut kādā saistībā ar tēvu. Tad nu arī mūsu dēlam otrs vārds ir tēva vārds.» (Andra)*

Tikai izteikti spēcīga informantes radnieciskās un etniskās piederības sajūta noteica to, ka vienā gadījumā bērnam kā pirmais vārds tika dots latvisks vārds. Šajā gadījumā informante jau pirms laulībām bija zinājusi, ka šo vārdu, kurš mantots no sievietes dzimtas, viņa kādreiz dos savai meitai, tādā veidā izrādot cieņu savai radniecei, kā arī cerot, ka bērns pārmantos radnieces rakstura vēlamās iezīmes. Tas sasauca ar amerikāņu pētnieka Alforda apgalvojumu, ka «vārda māsas/brāļi» rakstura ziņā bieži vien tiek uzskatīti par līdzīgiem (Alford, 1988 45). Savukārt Somijas vidē šis vārds ieguva etnisko aspektu, ko bērna māte uzskatīja par papildu labumu, jo tādā veidā bija iespējams norādīt nepārprotamu bērna saikni ar latviešiem. *«To, ka man būs Māra, es zināju sen. Māra man ir baigi svarīgā. Tā ir manas vecmamma, kurai palika 80 gadu, mamma vārds. Un viņus izsūtīja uz Sibīriju. Viņa bija ar diviem maziem bērniem Sibīrijas mežā, briesmīgs liktenis, viņa atgriezās ar abiem bērniem. Tās ir tāds dzimtas stiprais stāsts. Man tas ir tā nozīmīgi. [...] tad viņa ir bijusi tāda mierīga un gudra, un nosvērta, un viss, sociāldemokrāte, un tā. Un tad tas viss tā ļoti labi, gan tāds foršs stāsts, gan cilvēks svarīgs, tāds cilvēks pozitīvs. A, nujā, un man jau ļoti patik folklorā. Tāpēc, ka tas vārds arī tāds ļoti folkloristisks. Man ļoti patik tas vārds, un es zināju, ka, ja man būs meita, būs Māra.» (Agnija)*

Retos gadījumos informantes īpaši uzstāja, lai vismaz viens no bērna priekšvārdiem būtu latvisks. Parasti gan latviskais bija otrais vai trešais bērna vārds, ko ikdienā nelieto. «*Ja es saku, ka man ir svarīgi, ka vārds ir arī latviski, viņš [vīrs] arī: «Jā, jā, ļoti svarīgi!» Un, piemēram, otrs vārds pirmajai ir Ausma. Te ir jābūt obligāti vismaz diviem vārdiem. Ar vienu nemaz nevar bērnu reģistrēt! Es saku, Elina Ausma, gribu otru vārdu Ausma. Viņš saka: «Oi, cik smuks vārds!» Viņš nebija pretī, ka otrs ir latvisks. Bet es saku, vai nebūs viņai grūti, ka neviens nezina, ka tas ir vārds. «Nē, nē, viņa ir arī latviete! Un tas ir baigi labi, ka viens ir somisks, otrs latvisks vārds!»» (Madara) Tikai vienā gadījumā tika izvēlēts latvisks bērna pirmais vārds, lai ar nolūku veidotu bērna etnisko identitāti, apzinoties, ka somu vidē neierastā vārda dēļ bērnam ikdienā būs jāsaprotas ar neizpratni: apkārtējiem būs jāskaidro, kāpēc meitenei tik «neparasts» vārds, tādējādi arī pašai arvien atgādinot par viņas izcelsmi.*

Bieži vien bērnu vārdu izvēle jauktajās ģimenēs kļuva par sava veida «ciņas lauku», jo sevišķi, kad abi partneri apzinājās, ka bērna vārds ir nozīmīgs bērna identitātes veidošanā un abiem vecākiem ir vēlme ar to publiski atspoguļot gan savu etnisko, gan radniecisko piederību. «*Pēc tam, kad piedzima puika, kad vienam bērnam jau bija latviešu vārds, tad es piekritu ņemt somu vārdu.*» (Agnija)

Kā vienu no būtiskākajiem nosacījumiem bērna vārdu izvēlē informantes minēja, lai vārds ir estētisks un bieži vien tradicionāls, ar «savu svaru». Tomēr šajā gadījumā, kad bērna vecāki auguši atšķirīgās kultūrās, tas, kas vienam veido šī vārda «svaru» un nozīmi, otram neizsaka neko un ir tikai burtu un skaņu kopa. «*[..] viņa bija tikko piedzimusī, un es atceros, ka es uzreiz: «Tā ir MANA Māra!» [Nopietnā tonī.] Un viņam [vīram] nebija vispār nekā... viņš neko nevarēja teikt, tajā brīdī viņš man nevarēja neko pretim teikt. Un tad es vienkārši neatkāpos no šī fakta, ka tā ir Māra, un viss. Un tad atnāca uz dzemdību namu viņa vecāki un kaut ko atkal par tiem vārdiem sāka runāt. Tad es teicu, viņai jau ir vārds. Un viņi bija tik sapriecājušies un izsaucās: «Ah, kā tad viņu sauc?» – un es teicu: «Māra!» – un tad vīratēvs nelabi iebļāvās: «KO?!» Tā tas bija, un es domāju: «Ārprāts! Vecais nemaz nemāk uzvesties!» Tomēr es izcīnīju savu Māru!» (Agnija)*

Ņemot vērā to, ka bērni bija dzimuši etniski jauktajā ģimenē, lielākoties visos gadījumos abi vecāki uzskatīja, ka bērnam ir apzināti jāveido transnacionāla identitāte, ko atspoguļotu arī personvārds. Šī iemesla dēļ bērna priekšvārdiem bija jābūt tādiem, lai, pateicoties tiem, bērns justos piederīgs un «savējais» gan somu, gan latviešu vidē. «*Vārdam bija jābūt normālam gan*

somu, gan latviešu valodā. Jo viņa ir somiete! Viņa ir latviete! Un tā tam ir jābūt! Lai viņa nejustos sveša ne vienā, ne otrā zemē, lai viņai būtu ērtāk!» (Liene)

Visos gadījumos tika uzsvērts, ka būtisks nosacījums bērnu vārdu izvēlē bija tas, lai tie ir gan latviešu, gan somu valodā vai vismaz abās valodās tie būtu līdzīgi, labskanīgi, izrunājami, saprotami, kā arī tādi, ko var atcerēties. Šādi vārdi tika uzskatīti par «normāliem vārdiem». Turklāt visos gadījumos tika ievērota somu tradīcija bērnam dot 2–3 priekšvārdus. «*Ļoti vienkārši! Ir jābūt labskanīgam vārdam gan somu, gan latviešu valodā. Tad, kad tu izej kalendāram cauri ar šādu nostāju, ka tev jābūt labam [vārdam] abās valodās, lai normāls, lai vecāsmammas var izrunāt..., lai šeit viņiem nav jāburto un jāmokās, ka neviens nesaprot to vārdu, tad atsijājas burtiski kādi 10–20 vārdi katram bērnam, un tad vienkārši, kāds tev patīk, kāds man patīk. Ļoti vienkārši!*» (Madara)

Veidojot bērnam transnacionālu identitāti, bija būtiski ņemt vērā, ka somu un latviešu valoda pieder pie atšķirīgām valodu saimēm, tādēļ vienā valodā – pierasts personvārds ar pozitīvu nozīmi, citā – analogi skanošs vārds ir zināms ar pilnīgi citu, pat pejoratīvu nozīmi, tādēļ bija svarīgi noskaidrot vārda semantiku abās valodās: «*Un tad mums vajadzēja izdomāt, lai nesanāktu nekādi Nauris un Varis vai Lauma [somu nauris 'kālis', varis 'vārna', lauma 'mājdzīvnieku pulks'].*» (Elma) Kā vēl viens būtisks aspekts tika minēts bērna vārda labskanīgums. Par to, ka somiem svarīgs ir vārda skanējums, liecina arī tas, ka lielākoties vienmēr vīra ziņā atstāta priekšvārdu savstarpēja saskaņošana, kas somiem, pēc informanšu teiktā, esot ļoti svarīga: «*Somijā jau ir tā tradīcija, ka ir vismaz 2 vai 3 vārdi, un tad viņiem ir tāda, es nezinu, viņi [radinieki un draugi] tur baigi skatās, lai tie vārdi kopā labi skanētu, un tad tur ir tādi, ka viņi paši jūt, skan vai neskan. Ja tu esi ārzemnieks, ir ļoti grūti saprast, kas tur skan vai neskan. Bet viņiem, bet tur ir apmēram tā: kāds pasaka, un tad visi konstatē: «Baigi labi skan!» Un tad apmēram kaut ko ļoti līdzīgu pasaka, un viņi konstatē: «Nu nemaz neskan!» [Smejas.]» (Agnija)*

Lielā nozīme bērna vārda izvēlē ir arī videi, kurā dzīvo jaunā ģimene. Vārds, kas, dzīvojot Somijas vidē un ikdienā runājot somu valodā, šķiet skaists, pieņemams un «normāls» vārds, izrunājot to latviski, kļūst skaidrs, ka ar šādu vārdu bērnam paredzamas grūtības, viesojoties Latvijā: «*Gribēju meitiņu Elzu. Tad es sāku domāt: somiski jau nav z burta, tad visi viņu sauktu nepareizi, tāpēc mēs domājām likt ar -s-, jo somiem... piemēram, Zane ir Sane. Mēs gribējām, lai viegli gan vieniem, gan otriem [gan somiem, gan latviešiem], un tad nu mums būs Elsa. Tagad es runāju ar mammu pa telefonu un viņa*

prasa: «Nu, vai jūs izdomājāt vārdu?» Es saku: «Jā, izdomājām – Elsa!» Un tad es tā domāju: «Elsa?! Pūta? Mana meita ne elsa, ne pūta!» Nu nevar taču tādu vārdu likt! Es jau arī neiedomājos pirms tās sarunas ar mammu! Kad es tiem somiem stāstu, es nesapratu, man likās skaists vārds, bet, kad es mammai tā pateicu skaļi un latviski, tad es tikai tā sapratu.» (Elma) Tā kā šādi gadījumi var novest pie pārpratumiem, pat komiskām situācijām bērna turpmākajā dzīvē, vārds tika mainīts, izvēloties abās valodās labskanīgu un neitrālu vārdu.

Izvēloties bērnu vārdus, vecāki ņēmuši vērā arī pragmatiskus apsvērumus, piemēram, vidi, kurā ir paredzēts dzīvot. Tā kā visos gadījumos bērnu tuvākā nākotne tika saistīta ar dzīvi Somijā, tad izšķirošais faktors bērnu vārda izvēlē bija, lai bērns veiksmīgi iekļautos somu sabiedrībā. Daļēji šī iekļaušanās tika nodrošināta, mantojot tēva somisko uzvārdu, tomēr bērna «somiskums» publiski bija jāatspoguļo arī priekšvārdā. Tādēļ, lai gan gandrīz visām informantēm pirmā atbilde par bērnu priekšvārdu izvēles motivāciju bija, lai tas būtu lietojams gan somu, gan latviešu valodā, tomēr skaidri iezīmējās somu vides ietekme, izvēloties bērnu vārdus somu valodas formā. Tikai retos gadījumos vārds abās valodās bija identisks (piemēram, *Maija*). Lielākoties vārdi atšķīrās pēc galotnes (*Lauri*, nevis *Lauris*; *Valteri*, nevis *Valters*), garumzīmes (*Elina*, nevis *Elīna*), patskaņu vai līdzskaņu skaita (*Noora*, nevis *Nora*, *Otto*, nevis *Oto*) vai pēc citām rakstības īpatnībām (*Elisabeth*, nevis *Elizabete*). «*Kritērijs noteikti bija, ka latviski arī tas vārds ir. Piemēram, otra ir Laura Katariina, Katariina arī ir gandrīz kā Katrīna. Un Aleksītis ir Aleksis Valters. Kaut gan somiski ir Aleksis Valteri, bez tā -s, bet nu tas gandrīz tas pats!*» (Madara) Būtiski piebilst, ka atšķirībā no Latvijas likumdošanas, kas paredz personvārda atveidošanu atbilstoši latviešu valodas alfabētam un gramatiskajai sistēmai², Somijā nav šādas prasības, tādēļ būtu iespējams reģistrēt bērna personvārdu arī latviskā formā. Tomēr somiskās vārda formas reģistrēšanu oficiālos dokumentos informantes uztvēra par pašsaprotamu lietu, jo bērnu pamata dzīvesvieta ir Somija un tikai brīvdienās viņi dodas uz Latviju.

Tomēr, neraugoties uz to, ka bērnu priekšvārdi lielākoties izvēlēti somu valodas formā, ikdienā vecāki lieto to bērna vārdu/vārda formu, kura pašiem šķiet tīkamāka un ērtāka. Lielākoties visas informantes, sarunā pieminot savus bērnus vai iesaistoties dialogā ar bērniem, lieto vārdus latviskajā vārda formā, kas varētu būt skaidrojams ar to, ka daļa informanšu ar bērniem ikdienā sazinās latviešu valodā. Savukārt tēvi, pēc informanšu teiktā, ikdienas saziņā ar bērniem somu valodā lietojot bērna somisko

2 *Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju* [tiešsaiste]. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=85209> [skatīts 25.03.2014.].

vārda formu. Sastopami gadījumi, kad vecāki ikdienā bērnu uzrunā dažādos vārdos, vienā no bērna diviem vai trim priekšvārdiem, atkarībā no tā, kurš labāk patīk, vienlaikus īpaši uzsverot atšķirīgās bērna identitātes. Jāpiebilst, ka Somijā indivīds dzīves laikā pēc izvēles var mainīt savu «galveno» vārdu, kurā viņu uzrunā, dodot priekšroku vienam no 2 vai 3 vārdiem, jo pilnais vārds – priekšvārds un uzvārds – ir rakstīti tikai oficiālajos dokumentos, tādējādi indivīdam ir iespējas izvēlēties, kuru identitāti noteiktā brīdī atklāt.

Vēl viens būtisks aspekts, kādēļ, neraugoties uz informanšu vēlmi bērna vārdā norādīt viņa saikni ar latvisko, bērnam tomēr tika izvēlēts somisks vārds, bija rēķināšanās ar sociālajām sekām, ko bērnam varētu radīt vidē neierasts, «savādāks» vārds. Šo aspektu visbiežāk minēja tās informantes, kuras personvārda dēļ pašas bija saskārušās ar diskrimināciju, tādēļ jo īpaši vēlējās no tādas pieredzes pasargāt savus bērnus: «[...] *varbūt gribējās tos bērnus pasargāt no liekiem jautājumiem, attieksmes, par cik... nu... tā kā, lai viņi uzreiz – lai ieaug tajā Somijas vidē.*» (Laura) Tieši bailes no apkārtējo negatīvās attieksmes, kas tika pamatotas gan ar ikdienā piedzīvoto, gan dzirdētajiem nostāstiem, informantēm bieži lika atsācīties no vēlmes bērna vārdā atspoguļot viņa «jauktās asinis», resp., izcelt jaukto etnisko identitāti, tādēļ visbiežāk personvārds tika izvēlēts tāds, kurš somu vidē ir neitrāls un nepamanāms. «[...] *skatījos vienreiz talantu šovu, kur žūrija, redzot kandidātu, kuram svešs vārds, jautāja: «Ko tu te dari?! Šis ir somu talantu šovs!» Meitene taisnodamās atbildēja, ka viņa ir pus-somiete, pusitāliete. Nu okei, viņa runāja lauzītā somu valodā, bet nu un tad? Kas tā par attieksmi?! Žūrija saskatījās, sarauca pieri, negribīgi atļāva turpināt. Es negribu, lai maniem bērniem rodas šādas situācijas!»* (Madara)

Tā kā lielākoties primārais nosacījums bērna vārda izvēlē bija, lai tas iederētos somu vidē un bērns justos kā «savējais» starp somiem, tad pārējie bērna vārda izvēles nosacījumi bija pakārtoti. Tomēr, jo izteiktāka bija informantes piederības sajūta saviem latviešu radniekiem, kas vairumā gadījumu dzīvoja Latvijā, ar kuriem ikdienā tika uzturēti aktīvi kontakti, jo būtiskāk viņām bija, lai bērna vārds arī latviešu vidē, radnieku lokā, īpaši uzsverot bērna vecvecākus, būtu pieņemams un saprotams. Līdz ar to bija svarīgi, lai bērns, uzturoties latviešu vidē, kur visbiežāk tika pavadītas vasaras pie vecvecākiem, neparastā personvārda dēļ nejostos «svešais». Šī iemesla dēļ bija svarīgi ņemt vērā somu un latviešu valodai raksturīgās gramatiskās īpatnības. Īpaši tika uzsvērta nepieciešamība ar vārdu norādīt vārda īpašnieka dzimumu, jo somu personvārdu forma nenorāda dzimti. «*Bet, protams, man bija svarīgi, lai tie vārdi būtu latviešu valodā izrunājami, lai ir normāls vārds, lai nav kaut kāds briesmīgs somu kāds tur Esa, Vesa, Pirkko,*

Pirjo vai Pyry. Nekad [uzsvērti] es tādu savam bērnam neliktu, ja arī man vīrs tagad draudētu ar šķiršanos! Kurš var zināt, tas vīrietis vai sieviete? Un arī – kā [uzsvērti] mana mamma šito iemācīsies un izrunās?! Arī vēcāstēvs un visi citi! Jo bērnam taču ar to jādzīvo un jābrauc uz to Latviju!» (Madara) Tā kā latviešu un somu valodā ir daudzi identiski vai līdzīgi sieviešu vārdi, tad meitu vārdu izvēle nesagādāja lielas problēmas, tomēr ar dēlu vārdiem bija sarežģītāk, jo somu valodā bieži sastopami vīriešu vārdi ar galotni -a, kas latviešiem visbiežāk saistās ar sieviešu dzimtes personvārdiem. «Vārdam bija jābūt saprotamam abās valodās, jo mēs jau tur braucam, tas bērns jau būs piederīgs arī pie Latvijas. Somiem taču tie vīriešu vārdi visādi, beidzas daudzi ar -a, un tad ej nu saproti, sieviete vai vīrietis!» (Andra) Ņemot vērā informanšu priekšstatu, ka vārds ir būtisks dzimuma atspoguļotājs, visbiežāk par kompromisa variantu, izvēloties dēla vārdu, tika uzskatīti tādi vīriešu vārdi, kas beidzas ar galotni -s vai -o, kas ir sastopami arī latviešu antroponimiskajā sistēmā. «[...] man nemaz nebija pašai tāda laba latviešu vīriešu vārda prātā. No otras puses, visi šitie Jānīši, Pēterīši somu valodā kaut kā neizklausās labi. Drīzāk tad somu valodā ir daži vīriešu vārdi, kas latviešu valodā izklausās labi. Tad es pie sevis ilgi domāju, tas bija tāds kompromisa variants, tad es teicu, ok, Matias, galā ir -s, un izklausās arī labi.» (Agnija)

Dažos gadījumos bērna vecāki vienojušies, ka mūsdienās bērniem jānodod starptautiski vārdi, veidojot kosmopolītisku identitāti, jo «neviens jau nezina, uz kuriem dzīve viņu aizvedīs» (Māra) un «Es laikam gribu, lai viņi ir pasaules cilvēki, nevis latvieši vai tīri somi. Tas viss process jau iet uz to, ka izzūd tās robežas starp tautībām. Mēs ņēmām vienkārši tādus vārdus, kas būtu tādi tradicionāli, nedaudz veclaicīgi, un tādi, kas būtu internacionāli. [...] Bet es domāju, ka svarīgāk ir, lai tos vārdus var izrunāt citās valodās.» (Elma) Tomēr arī šajos gadījumos, izvēloties starptautiskus vārdus, pēc informanšu teiktā, svarīgi, lai tie neasociētos apkārtējiem ar noteiktu svešu etnisko grupu, tādējādi maldinot apkārtējos par vārda īpašnieka izcelsmi. Tātad nebūt ne vienmēr bērniem tika izvēlēti priekšvārdi, kas publiski norādītu bērna etnisko identitāti un piederību.

Secinājumi

Bērna vārdu, īpaši priekšvārdu, izvēle lielākoties skaidri norādīja uz vecāku apzinātu vēlmi konstruēt bērna identitāti, bieži vien tajā atspoguļojot etniski jaukto laulību specifiku, tādējādi veidojot transnacionālu bērna identitāti, cenšoties veidot bērna piederību abām vecāku etniskajām un radnieciskajām grupām.

Tā kā Somijā bērnam ir iespējams reģistrēt 2–3 vārdus, teorētiski pastāv iespēja izvēlēties vārdus, kas norādītu, gan uz radnieciskajām, gan etniskajām saitēm. Tomēr, tā kā bērna turpmākā nākotne visos gadījumos tika saistīta galvenokārt ar dzīvi Somijā, bērna personvārdu – priekšvārda un uzvārda – izvēlē kā primārais izvirzījās tieši sociālais faktors: lai bērns iekļautos Somijas vidē, justos tai piederīgs un personvārda dēļ nesaskartos ar diskrimināciju. Bērna uzvārda izvēli noteica jau minētie faktori, kā arī bieži vien izšķiroša loma bija bērna tēva izteiktai vēlmei, lai bērnam būtu tēva uzvārds, simboliski turpinot dzimtu. Tādējādi bērni visos gadījumos uzvārdu mantoja patrilineāri.

Arī bērnu priekšvārdu izvēle vairumā gadījumu tika pakļauta iepriekšminētajam sociālajam faktoram. Šī iemesla dēļ informantes visbiežāk atsacījās no vēlmes bērna vārdā norādīt saikni ar latvisko. Ņemot vērā to, ka bērni bija dzimuši etniski jauktajās ģimenēs, bieži vien kā kompromisa risinājums tika pieņemts bērnam apzināti veidot transnacionālu identitāti, izvēloties vārdus, kas bērnam veidotu piederības sajūtu un ļautu iekļauties gan somu, gan latviešu sabiedrībā.

Tādējādi bērniem tika izvēlēti vārdi, kas būtu tādā pašā vai vismaz līdzīgā formā abās valodās (lai gan, ņemot vērā pragmatiskus apsvērumus, resp., bērna turpmāko mītnes zemi, bērna vārdi vienmēr tika oficiāli reģistrēti somu valodas formā). Informantēm, kuras uzturēja aktīvas transnacionālas radnieciskās attiecības ar saviem latviešu radniekiem, bija īpaši svarīgi, lai bērniem būtu arī latviski izrunājami un labskanīgi vārdi, kas palīdzētu viņiem iekļauties latviešu vidē, īpaši uzsverot savu tuvāko radnieku loku.

Izšķirošais faktors bērnu vārdu izvēlē bija vecāku estētiskajai gaucei un spējai vienoties par konkrēto vārdu. Dažos gadījumos šādi vārdi tika atrasti radnieku lokā; bērnam tika izvēlēti galvenokārt vīra radnieku vārdi. Īpaši bieži dēliem tika dots viens no tēva vārdiem, kurš patrilineāri ticis mantots no sava tēva, tādā veidā vēl vairāk stiprinot radnieciskās saites un simboliski turpinot ģimeni, kas sasaucas arī ar Alforda pētījumiem (Alford, 1988, 44). Tātad ne tikai uzvārda, bet arī priekšvārda izvēlē var vērot patrilineārās radniecības atspoguļojumu.

Retos gadījumos, kad informantes neuzturēja kontaktus ar latviešu radniekiem un piederības sajūtu izjuta galvenokārt ar nukleāro ģimeni, bērnam ar nolūku tika izvēlēti vārdi, kas veidotu vēlamo bērna piederību, izvēloties somisku vārdu – somu videi – vai arī izvēloties starptautisku vārdu – cenšoties nodrošināt bērna iekļaušanos starptautiskā vidē.

Literatūra

- Ainiala, Saarelma, Sjöblom 2008** – Ainiala Terhi, Saarelma Minna, Sjöblom Paula. *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2008.
- Aldrin 2011** – Aldrin Emilia. The Choice of First Names as a Social Resource and Act of Identity among Multilingual Families in Contemporary Sweden. *Namnval och social handling. Val av förnamn och samtal om förnamn bland föräldrar i Göteborg 2007–2009*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, 2011, pp. 86–92.
- Alford 1988** – Alford D. Richard. *Naming And Identity: A Cross-Cultural Study Of Personal naming Practices*. New Haven, Connecticut, 1988.
- Balode 2011** – Balode Marta. *Personvārdu izvēle: meklējot piederību starp latviešu un somu identitātēm etniski jauktajās ģimenēs Somijā*. Maģistra darbs. Rīga: LU, 2011.
- Balode 2012** – Balode Marta. Sieviešu pēclaulību uzvārda izvēle jauktajās latviešu-somu ģimenēs: metodoloģiskais un socioonomastiskais aspekts. *Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku III kongress un Letonikas IV kongress «Zinātne, sabiedrība un nacionālā identitāte». Valodniecības raksti*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2012, 80.–91. lpp.
- Blese 1929** – Blese Ernests. *Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas*. I. Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI gs.). Rīga: A. Gulbis, 1929.
- Bušs 1997** – Bušs Ojārs. Katsaus latvialaisiin sukunimiin. *Kielikello*, 2/97, 1997, s. 31–32.
- Corbetta 2003** – Corbetta Piergiorgio. *Social Research: Theory, Methods and Techniques*. London: SAGE, 2003.
- Eriksen 2001** – Eriksen Thomas Hylland. *Small places, large issues, An introduction to social anthropology*. 2nd edition. Pluto Press, 2011.
- Ēriksens 2010** – Ēriksens Tomas Hillanns. *Mazas vietas – lieli jautājumi*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010.
- Finch 2008** – Finch Janet. Naming Names: Kinship, Individuality and Personal Names. *Sociology*, Vol. 42, No. 4, 2008, pp. 709–725.
- Fox 1981** – Fox Robin. *Kinship and marriage*. Penguin book, 1981.
- Paikkala 2012** – Puolison nimi tai oma nimi? [tiešsaiste]. *Kielikello*, Helsinki, 2012, No. 1. Pieejams: <http://arkisto.kielikello.fi.libproxy.helsinki.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=2461> [skatīts 25.03.2014.].
- Plakans, Vezerels 2003** – Plakans Andrejs, Vezerels Čārlzs. Patrilineārā ģenealoģija, uzvārdi un ģimenes identitāte: Krievijas impērijas Baltijas guberņas 19. gadsimtā. *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3, 2003, 28.–52. lpp.
- Plēsuma, Balode 2013** – Plēsuma Ieva, Balode Laimute. Retie personvārdi mūsdienu Latvijā. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*. Populārzinātnisku rakstu krājums. Nr. 8. Rīga: Latviešu valodas aģentūra, 2013, 55.–85. lpp.
- Siliņš 1990** – Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1990.
- Staltmane 1981** – Сталтмане Велта. *Латышская антропонимия. Фамилии*. Москва: Наука, 1981.
- VPSV** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Valsts valodas aģentūra, 2007.

Choosing Children Name in Ethnically Mixed Latvian-Finnish Families

Summary

The aim of the article is to explore what are the factors in choosing personal names for children in ethnically mixed Latvian-Finnish families, as well as to discover how the kinship and ethnic identity of children is constructed by choosing certain personal names.

The study is based on thirteen semi-structured interviews with Latvian women married to Finns, and permanently residing in Finland. The interviews were made in 2011 in Helsinki and its surroundings as a part of my Master Thesis dedicated to the problem of how different identities of a person are being reflected in personal names – surnames and given names.

The study revealed that in most cases surname of a child was chosen by both parents. The interviews showed that although quite often parents, especially women, did not take the patriarchal tradition to give a child father's surname for granted, the tradition is still strong. There were also other factors influencing the alternative to choose father's surname for children, for example, father's wish to give his surname to his child as symbolical continuation of his kin; wish to have common surname as a public sign of men's biological children; pragmatic factor – to make easier child's life in a society where his future life was seen.

In all cases first names for child were given by both parents most often making a compromise, well thought out considering that by giving a name to a child his/her identity was constructed. Taking into consideration that in Finland it is possible to give 2–3 first names to a child, theoretically it was possible to give Finnish as well as Latvian first name in accordance to construct kinship as well as ethnic identity for a child. However most often a child was given transnational name to reflect the ethnically mixed family background he/she came from. As in all cases the child's future life was connected with living in Finland, although he was given a transnational first name, for pragmatic reasons it was written and pronounced according to Finnish grammatical rules. For those women who had good mutual relationship with their kin it was especially important that their child had a first name that was «normal» according also to Latvian given names system: euphonic, pronounceable as well as suitable for Latvian grammatical system.

In most cases by choosing transnational given name parents wanted to construct multiple identity for the child, so that he/she would feel as a part of both societies – Finnish and Latvian. That is why choosing given names for a child parents had to take into account both Latvian and Finnish grammatical systems as well as semantics of a name.

IESKATS SKOLOTĀJU IESAUKĀS

Līdzās mūsu oficiālajiem personvārdiem – priekšvārdam un uzvārdam – valodā eksistē arī neoficiālie personvārdi, jo īpaši iesaukas. Vismaz vienu iesauku – papildu personvārdu, kurā apkārtējie cilvēki sauc personu pēc kādas iezīmes, īpatnības vai līdzības ar kaut ko (Gaivenis 1990, 154) – savā dzīvē dabūjis gandrīz ikviens no mums. Iesauku parasti lieto nosaucamā cilvēka paziņas vai ģimenes locekļi, tomēr dažkārt iesauka kļūst plaši pazīstama un iegūst daļēji oficiālu raksturu (VPSV 151). Zīmīgi, ka ļoti atšķirīgs var būt gan iesaukas lietotāju loks, gan pašas iesaukas lietošanas ilgums jeb vecums. Turklāt pretstatā oficiālajiem personvārdiem iesaukas īpašnieks savu iesauku var arī nezināt.

Cilvēks kādu iesauku var iegūt jebkurā vecumā, jebkurā brīdī. Jāatzīst, ka iesauku došanas ceļš nereti aizsākas jau agrā bērnībā, kad vecāki un vecvecāki bērnus un mazbērnus uzrunā arī kādā mīļvārdiņā (piemēram, *Cālitis, Saulīte, Kukulītis, Jenotiņš, Smaidīņš*). Bez iesauku došanas un iesauku lietošanas faktiski neiztiek gandrīz nevienā kolektīvā, patiesībā iesaukas, kaut arī ne vienmēr atklāti lietotas, ir vai ik uz soļa, bet vizuobgalīgākie šķiet jaunieši, dodot iesaukas gan saviem vienaudžiem, gan arī skolotājiem.

Iesauku ir daudz, tomēr to vākšana un jo īpaši pētīšana Latvijā nav sevišķi populāra. Lietuviešu iesauku pētnieks Alvīds Butkus savā monogrāfijā par lietuviešu iesaukām (Butkus 1995) minējis trīs latviešu iesauku vākumus: «Palamas E. Jāņa sakrātas Vatranē» (publicētas «Dienas Lapas» pielikumā 1892. g., Nr. 144, VI), J. Plāķa iesauku vākums (ievietots krājumos «Latviešu vietu vārdi un latviešu pavārdi I–II») un L. Latkovska «Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas» (Latkovskis I–II). Savukārt lielāko uzmanību latviešu iesauku vākšanai un analizēšanai līdz šim veltījuši Inese Zuģicka, pētot iesaukas Centrālatgalē (skat., piemēram, Zuģicka 2006; 2008; 2009; 2010; 2011). Daži citi autori latviešu iesaukām veltījuši atsevišķas publikācijas (piemēram, Bušs 1997; 2009, Butāne 2011, Ernstsone 2002, Štrausa 2007).

Kā, pētot neoficiālos vārdus jeb iesaukas jauniešu valodā, atzinusi Vīneta Ernstsone, skolotāji ir tie laimīgie, kuru dzīve bez iesaukām – kā pozi-

tīvajām, tā negatīvajām – nav iedomājama. Tie skolotāji, kuru attiecības ar bērniem ir labas, iegūst iesaukas ar pozitīvu nokrāsu, bet tādu iesauku nav daudz. Šie retie izņēmumi atgādina, ka arī skolotājs var tikt uztverts kā draugs un padomdevējs, nevis ienaidnieks. Skolēni ir uzmanīgi vērotāji, tāpēc skolotāja darbībā, runā, apģērbā utt. nepaliek nepamanīta neviens sīka niansīte, kļūdišanās. (Ernstson 2002, 426) Pierādījumi šīm atziņām tiks meklēti arī šajā rakstā, aplūkojot un analizējot no motivatīvās semantikas viedokļa kādas Rīgas skolas skolotāju iesaukas. Iesaukas raksta autoris savākušas 2010./2011. mācību gadā, izmantojot vienu no visbiežāk lietotajām pētniecības metodēm sociolingvistikā, proti, anketēšanu. Aptaujāti 160 respondenti – gan skolēni, gan skolotāji. Anketās respondenti tika aicināti atbildēt uz diviem jautājumiem:

1) Kādas skolotāju iesaukas Jūs zināt?

2) Kādēļ šie skolotāji ir ieguvuši tieši šādas iesaukas?

No anketām iegūtais analizējamais materiāls gana plašs – 232 savstarpēji atšķirīgas iesaukas. Ja ņem vērā šīs skolas skolotāju skaitu attiecīgajā mācību gadā, varētu pat teikt, ka vidēji vienam skolotājam ir 3,6 iesaukas.

Uzreiz gan jāpiebilst, ka ir iesaukas, kurām, iespējams, ir vairākas motivācijas, tāpēc viena iesauka var būt ievietota vismaz divās dažādās semantiskajās grupās vai apakšgrupās (piemēram, *Klizma* – «ļoti nepunktuala, nekad nespēj iekļauties termiņos, un viņas darbos vienmēr sastopamas neprecizitātes» (raksturs un uzvedība) un *Klizma* – «sociālā pedagoģe, kura risina nebūšanas, tas ir, klizmas» (amats, nodarbošanās)). Tomēr motivācijas var būt arī divdomīgas, resp., metaforiskas, līdz ar to dažkārt nav pilnīgi skaidrs, ko informants ar šo sniegto motivāciju īsti domājis, piemēram, *Lielais vīrs* («jo viņš ir liels vīrs» – pēc miesas būves vai pēc amata?), *Bārbija* («blonda» – pēc matu krāsas vai uzvedības?).

Veicot savāktu iesauku analīzi, redzams, ka visvairāk ir iesauku, ko motivē **cilvēka ārējais izskats un fiziskās īpatnības** (32%). Iespējams, tas ir arī tāpēc, ka jauniešiem jo īpaši cilvēka ārējais izskats ir svarīgs, vērtējot gan savus vienaudžus, gan arī pieaugušos. Skolotāju iesaukas rāda, ka pamanītas dažādas ārējā izskata pazīmes, pievērsta uzmanība gan izskatam kopumā (piemēram, *Džigits* – «atlētisks», *Seksīgais* – «vizuālais izskats, iesauka lietota ironiski»; uz cilvēka vecumu vai vecišķumu norāda iesaukas: *Papiņš* – «vecs skolotājs, liela auguma», *Vectētiņš* – «vecišķs», «salicis, izskatās daudzus gadus vecāks, nekā patiesībā ir», *Sēne* – «jo ir veca un sažuvusi»), gan atsevišķām ķermeņa daļām (piemēram, sejai: *Nopūderētā* – «vienmēr uzkrītoši pārmērīgi lieto kosmētiku», *Tonālais* (arī *Tonālā*) – «ļoti bieza

tonālā kārtā»; kājām: *Spalvainā kāja* – «jo skolotājai ir spalvainas kājas» u. c.). Tomēr ir arī tādas iesaukas, kuru motivācijā nav konkrēti norādīts (līdz ar to nezinātājam nereti nav arī nojaušams), kas tieši skolotāja izskatā mudinājis dot šādas iesaukas, motivācijās vien norādot *izskatās kā, izskatās pēc, pēc izskata līdzīgs* u. tml.: *Mijagi* – «pēc izskata līdzīgs ķīniešiem no filmas «Karatē bērns»», *Mikimaussis* – «izskatās pēc populāra «Disnejlendas» tēla», *Super Mario* – «izskatās kā vīriņš no spēles «Super Mario»», *Fricis* – «izskatās pēc tāda», *Bārbija* – «jo tā izskatās», *Papiņš* – «skolotājs pēc tāda izskatās», *Cālēns* – «jo tā izskatās».

Vairākas iesaukas norāda uz miesasbūvi un augumu. Zīmīgi, ka gandrīz visas šīs iesaukas uzsver skolotāju korpulentumu: *Pingvīns* – «resns», *Dziļā bumba* – «liela», *Cālis* – «apaļīgs un valkā dzeltenu jaku», *Salavecītis* – «iespaidīga ķermeņa uzbūve», *Speķis* – «korpulents skolotājs», *Ungāru speķis* – «kupla miesasbūve», *Vepris* – «apaļš», *Ziemassvētku vecītis* – «viņš ir tāds nedaudz apjomīgs», *Lode* – «apmēram tā arī izskatās», *Karlsons* – «īsa un apaļa». Arī skolotāja augums (garums) ir bijis iesauku motivācijas pamatā vai vismaz kā papildmotivācija: *Ronis* – «liels augumā», *Karlsons* – «īsa un apaļa», *Cālēns* – «mazs un dzeltens».

Bet tikai vienas iesaukas motivācijā uzmanība pievērsta kalsnumam: *Žāvētā vista* – «ļoti tieva un brūna».

Bez uzmanības iesaukās nav palikusi arī motorika (gaita un kustības): *Pingvīns* – «pēc gaitas», «iet, kājas liekot uz āru, tā mīlīgi», *Pīle* – «gaitas dēļ», *Ronis* – «ejot velk kājas kā ronis», *Govs* – «tizlas kustības», *Zilonis* – «kustas kā zilonis», «mazliet tizla». Savukārt iesauka *Pīle* («izgāzts vēders») acīmredzot norāda uz stāju.

Salīdzinoši daudz iesauku radušās, akcentējot bārdu vai ūsas. Visticamāk, visas iesaukas, ko motivējusi bārda, attiecināmas uz vienu skolotāju. Līdzīgi tas varētu būt arī ar ūsu motivētajām iesaukām. Kaut arī ne visās motivācijās minēti vārdi «bārda» vai «ūsas», tomēr jau pirmajā mirklī šķiet, ka tieši tās bijušas uzmanības centrā, dodot iesaukas: *Bārda* – «īpašnieks nēsā garu, nekoptu bārdu», *Pingvīns* – «jo viņam ir balta, gara bārda», *Salatētis* – «balta, gara bārda», *Salavecis* – «balta bārda», «līdzīga bārda», «vizuāli atgādina Salavecī», «tā izskatās», *Ziemassvētku vecītis* – «jo skolotājam ir balta bārda», «pēc tāda izskatās», *Fricis* – «ūsiņu dēļ», *Ūsiņš* – «jo tā izskatās».

Arī mati, to krāsa, sakārtojums vai daudzums dažkārt bijis iemesls iesauku darināšanā: *Ligzda* – «vienmēr izspūruši un neķemmēti mati», *Plik-pauris* – «skolotājs ar «saulīti»», *Pūdelis* – «frizūra kupla, bieži izspūruši

mati», *Pūkainīte* – «ļoti pūkaina frizūra», *Rižā mačalka* – «skolotājam ir rudi un pufigi mati». Tā kā matu krāsas dēļ dota tikai viena iesauka, jādoma, ka šīs skolas skolotājiem nav spilgtas krāsas matu, kas īpaši izceltos citu vidū.

Bez skolēnu uzmanības nav palikušas arī kādas fiziskās nepilnības. Šādas motivācijas iesaukas nereti ir vienas no nežēlīgākajām, turklāt tieši skolas vecuma jaunieši, šķiet, ir visbiežākie to devēji: *Bezpirkstis* – «jo viņam trūkst dažu pirkstu», *Kuprais* – «nedaudz lika mugura», *Kūprais* – «skolotājam ir kupritis». Šeit varētu minēt arī iesaukas, kurās uzmanība pievērsta acīm, redzei, brillēm: *4ace* – «skolotāja valkā brilles», *Ģe ģē muša* – «valkā lielas brilles», *Muša* – «uzvelk divus pārus lielu brīļu», *Šķielace* – «tāpēc, ka skolotāja šķielē».

Par cilvēka ārējā izskata motivētām iesaukām uzskatītas arī tās, ko motivē apģērbs. Visas šīs iesaukas radušās, pievēršot uzmanību biežai kāda konkrēta apģērba vai kādas krāsas apģērba valkāšanai, bet neviena no analizētajām iesaukām nav radusies pēc vienreizējas kāda apģērba uzvilšanas. Lai arī daudzās šīs apakšgrupas iesaukās pamanīts apģērbs dzeltenā krāsā, tomēr visas iesaukas nav attiecināmas uz vienu skolotāju: *Cālitis* – «vienmēr un visur dzeltena jaciņa», «jo skolotājs vienmēr staigā dzeltenā džemperī», «vienmēr uzvelk kaut ko dzeltenu un ir ļoti apaļīgs», «ģērbjas dzeltenās drēbēs», *Cālis* – «apaļīgs un valkā dzeltenu jaku», *Pīle* – «dzeltenu drēbju dēļ», «jo dzeltens džemperis», *Sauļuks* – «skolotājs šad un tad uzvelk kādu saulaini dzeltenu krekliņu vai žaketīti», *Banāns* – «jo vienmēr staigā dzeltenā džemperī», *Jordž Banana* – «jo staigā ar dzeltenu džemperī visu laiku» u. c. Par nedaudz citādiem apģērba krāsu toņiem stāsta iesauka *Zelta rudens* – «vienmēr valkā apģērbu, kurš zelta rudenim raksturīgos krāsu toņos».

Un tikai viena iesauka radusies «ģērbšanās stila dēļ» – *Fricis*.

Dažādi skolotāju **uzvārdu pārveidojumi** analizējamajā materiālā ir otra populārākā grupa (31%), turklāt skaita ziņā tā tikai nedaudz (par 1%) atpaliek no 1. vietas ieguvējas – cilvēka ārējā izskata un fizisko īpatnību motivētajām iesaukām. Kā norādījis lietuviešu iesauku pētnieks A. Butkus, asociatīvās iesaukas neraksturo cilvēku, kam šī iesauka dota, jo veidotas no vārda vai uzvārda. Precīzāk sakot, šāda iesauka raksturo vai izsmej, ironizē nevis personu, bet gan personvārdu. Asociatīvā iesauka ir rotaļa ar cilvēka vārdu. (Butkus 1995, 103) Tomēr gribētos teikt, ka šādā personvārda pārveidojumā nereti – vismaz pastarpinātā veidā – ir izteikta arī attieksme pret iesaukas nēsātāju, jo šķiet, ka šādiem pārveidojumiem tomēr piemīt emocionālā ekspresija. Rakstā visus uzvārdu pārveidojumus

neuzskaitīsim un siki neanalizēsim gan ētisku apsvērumu dēļ, gan arī tāpēc, ka pilnvērtīgai analīzei būtu nepieciešams vienmēr zināt, no kura uzvārda šie pārveidojumi radušies, taču motivāciju skaidrojumā tas ne vienmēr ir norādīts. Jāpiebilst gan, ka lielākā daļa šo iesauku veidota uz fonētisko asociāciju pamata. Turklāt šādi uzvārdu pārveidojumi nav veidoti tikai lakonisma dēļ, jo tie ne vienmēr ir dažādi uzvārdu īsinājumi (piemēram, *Čara, Fiļa, Šāde*). Nereti vērojams arī, ka uzvārdu pārveidojumi ir tikpat gari kā pats uzvārds (kā, piemēram, *Dreģe, Gailene, Voltērs, Lode*) vai pat garāki nekā paši uzvārdi (piemēram, *Stroganovs, Strodīne, Gludeklis*). Savukārt uz semantisko asociāciju pamata no skolotāju uzvārdiem radušās sešas iesaukas, turklāt četras no tām (*Krauklis, Kaija, Putns, Vārna*) veidotas no vienas skolotājas uzvārda, kura semantika saistīta ar kādu putnu. Arī divu pārējo šīs apakšgrupas iesauku pamatā ir faunas semantikas uzvārdi; šīs iesaukas veidotas no attiecīgajiem dzīvniekiem tuvu radniecīgu sugu dzīvnieku nosaukumiem (*Trusene, Meža vista*).

Līdzīgi kā tas bija ar cilvēka ārējā izskata un fizisko īpatnību motivētajām iesaukām, kad iesaukās uzmanība tika pievērsta vai nu izskatam kopumā, vai kādai konkrētai ķermeņa daļai, arī **rakstura un uzvedības motivētās iesaukas** (kas analizētajā materiālā ir 3. populārākā grupa – 17%) norāda vai nu uz raksturu kopumā, vai arī uzsver kādu rakstura īpašību.

Kā jau tas ierasts, iesaukas galvenokārt akcentē negatīvās īpašības – vismaz tā to uztver iesaukas lietotāji (kaut arī reizēm tās ir pat visai pozitīvas rakstura vai uzvedības iezīmes, piemēram, stingrība). Vairākkārt iesauku motivācijās minēts, ka iesauka radusies *briesmīgā, velnišķīgā, nepatīkamā* u. tml. rakstura dēļ. Līdz ar to šādās iesaukās parādās iesaukas devēja/lietotāja nepatika pret iesaukas īpašnieku, resp., viņa raksturu (tāpēc varbūt neizbrīna fakts, ka te parādās pat zināmā mērā simboliski tēli, piemēram, čūska, ragana u. c.). Vērojams, ka šādā veidā nepatika tiek parādīta ne tikai skolēnam pret skolotāju, bet arī kolēģu starpā: *Čūsku vecene* – «briesmīgs raksturs, kolēģiem labāk uzmanīties», *Čūska* – «ļauna», *Ragana* – «velnišķīgs raksturiņš», *Rupucis* – «nepatīkams raksturs», *Big green* – «angliskota iesauka *Lielais zaļais*, uzvedas vājpātīgi».

Tomēr iesaukās uzsvērtas arī konkrētas skolotāju rakstura, uzvedības iezīmes, kas, kā jau tas paredzams, biežāk (bet ne vienmēr) iesaukas devējus ir kaitinājušas, nevis iepriecinājušas, piemēram:

a) prasīgums, stingrība: *Dzīlais purvs* – «skolotāja pārāk stingri vērtē», *Knīpstanga* – «prasīga, principiāla un nepiekāpīga», *Gribule* – «lielas prasības, tāda tipa cilvēks, kurš daudz grib»;

b) neprecizitāte: *Klizma* – «ļoti nepunktuāla, nekad nespēj iekļauties termiņos, un viņas darbos vienmēr sastopamas neprecizitātes»;

c) jautriba: *Mario* – «smieklīgs, jautrs», *Džindžers* – «jo skolotājs ir ļoti jautrs», *Kuprais* – «dzen prikolus»;

d) lepnība, augstprātība, iedomīgums (arī egoisms?): *Pavēlnieks* – «saistībā ar skolotāja lepno dabu», *Cariene* – «ļoti augstprātīga un lepna par savu skolu», *The best teacher* – «pašreklāma», «vienmēr izceļ sevi starp pārējiem, iedomīga, uzskata, ka ir labāka par citiem», *Zilonis* – «ļoti iedomīga»;

e) gudrība vai tās trūkums: *Zinātnieks* – «gudrs, skolēni ciena viņa zināšanu dēļ», *Žurka* – «ne sevišķi augstas prāta spējas», *Bārbija* – «blonda», «nav apveltīta ar sevišķi spožu prātu», *Kens* – «nav apveltīts ar sevišķi spožu prātu»;

f) kautrīgums: *Biete* – «viņa ļoti bieži sarkst un, ja sarkst, tad tā kārtīgi», «vienmēr nosarkusi»;

g) aktivitāte, atraktivitāte: *Lode* – «ļoti aktīva»;

h) emocionalitāte: *Psihā* – «bieži vien sit un blāuj», «ļoti viegli satracināma», «jo viņa ir ļoti stresaina»;

i) lēnīgums: *Liķis* – «rakstura dēļ – vienmēr lēna, pusmigusi un nekustīga»;

j) valdonība, bravūrīgums: *Krievu tanks* – «nestājieties ceļā, samīs».

No vēl nenosauktajām rakstura, uzvedības motivētajām iesaukām ir divas tādas, kurās parādās iesaukas devēja izteikti pozitīvā attieksme pret iesaukas īpašnieku, nesaskatot šeit nekādas ironijas, zobgalības vai sarkasma pazīmes: *Jaukā* – «skolotājai ir patiešām jauks raksturs», *Saulēns* – «skan mīļi un viņam pieder, jo viņa raksturs patiešām ir gaišs», bet daudz vairāk ir tādu iesauku, kur parādās nepatika pret attiecīgajiem skolotājiem (arī motivācijas skaidrojums nereti ir ar izteikti emocionālu ekspresiju), piemēram: *Žurka* – «nekad nav pretimnākoša, speciāli iegāž skolēnus», *Zoss* – «murgs, ne skolotāja, sajūta, ka neko nesaprot, rīkojas apbrīnojami stulbi», *Ledusskapis* – «auksta, nekad nesmaida, nepieejama», *Skolas rēgs* – «jo staigā apkārt un piekasās bērniem».

Vairākas iesaukas radušās, pievēršot uzmanību skolotāju smaidam (*Smaidiņa* – «jo nepārtraukti smaida», *Smaidiņš* – «neizsīkstošā smaida dēļ», *Smaidīgā* – «vienmēr plati un mazliet stulbi smaida», «bezzjēgā smaida, kaitinoši», «nepārtraukti smaida», *Smaidule* – «viņai ir jauks smaidis», *Zāles pīpētāja* – «smaida kā sapīpējusies zālīti») vai balsij, runas veidam, izrunai (*Ragana* – «balss dēļ, ļoti skaļa viņai tā balstiņa», *Aina* – «skolotāja vienmēr runā balss tembrā, kurš raksturīgs TV šova «Aina» vadītājai»,

Vista – «smieklīga balss», *ZZ* – «izrūna vainīga», «runas veida dēļ», *Mīļumiņa* – «skolotāja neprot izrunāt vārdu «mīļumiņa»», «jo skolotāja neprot pareizi runāt latviski»). Savukārt vienu iesauku motivē iemīļots izteiciens: *Meit, tev kādas problēmas* – «jo viņš tā saka».

Arī **nodarbošanās, intereses, vaļasprieki, prasmes** motivējušas skolotāju iesauku rašanos (3%): *Jaunatis* – «jaunā direktora vietniece, kura nomainīja iepriekšējo, vārdā *Atis*», *Klizma* – «sociālā pedagoģe, kura risina nebūšanas, tas ir, klizmas», *Vecis* – «skolā pēc ieņemamā amata galvenais, tātd vecākais», *Vecais* – «ļoti izplatīta iesauka direktoram».

Nodarbošanās, uzliktie pienākumi motivējuši arī iesaukas *Paparaci* rašanos («veic fotogrāfa pienākumus, turklāt labprāt fotogrāfē kompromatus», «vienmēr un visu fotografē»).

Acīmredzot iesauku *Aina* kāda skolotāja ieguvusi ne vien tāpēc, ka «skolotāja vienmēr runā balss tembrā, kurš raksturīgs TV šova «Aina» vadītājam», bet arī tāpēc, ka viņa pasniedz psiholoģiju (*Aina* – «pasniedz psiholoģiju»), kas abās minētajās motivācijās tātd ļāvis saskatīt līdzību ar psihoterapeiti Ainu Poišu, kura savulaik vadīja visai populāro televīzijas raidījumu (sarunu šovu) «Aina».

Savukārt vēl kāda iesauka, domājams, radusies skolotājas interešu dēļ: *Hitlera mazmeita* – «jo skolotāja ļoti bieži runā par Vāciju, vāciešiem un «vecajiem, labajiem laikiem»».

Atsevišķu grupu veido iesaukas, ko motivē **kāda situācija vai smieklīgs atgadījums** – vienreizēja darbība, kas skolēniem vai kolēģiem iespiežas atmiņā (4%): *Ģemze* – «pēc dabas muzeja apmeklējuma», *Mape* – «no stundu darbā izskanējušā piedāvājuma veidot pierakstu mapes», *Ragana* – «pārdabiskas parādības piedzīvojusi skolotāja», *Raudule* – «stundā sāka raudāt», *Samta lācītis* – «no kāda stundā uzdota uzdevuma», *Ungāru speķis* – «ekskursijā uz Tartu bija paņēmis līdzī unģāru speķi, ar ko visiem lielijās», *Zagle* – «paņēma kādu lietu bez atļaujas», *Salavecis* – «kādā pasākumā tēloja Salavecī», *Sniegbaltīte* – «skolotājs, kurš kādā skolas Ziemassvētku pasākumā tēloja Sniegbaltīti».

Trīs iesaukas (1%) motivējuši skolotāja **darbavietas (resp., klases) atrašanās vieta**: *Apburtā princese* – «klase atrodas ļoti augstu», *Nāriņa* – «klase atrodas ļoti augstu», *Kurmis* – «darbmācības skolotājs, kurš bija vecs un vienmēr atradās pagrabā».

Vēl jāpiemin iesaukas, kas radušās **citu iesauku iespaidā** (7%). Respektīvi, var tikt pārveidota kāda iesauka, kā rezultātā vienam skolotājam ir vismaz divas iesaukas. Šādi iesaukas veidotas:

- uz fonētisko asociāciju pamata (*Pludiņš < Podiņš*);
- uz semantisko asociāciju pamata (*Vācietis < Fricis*);
- divkomponentu iesaukām atmetot pirmo komponentu (*Speķis < Ungāru speķis, Tanks < Krievu tanks*) vai otro komponentu (*Mijagi < Mijagi kungs, Luda < Ludacriss*);
- atvasinot ar deminutīvpiedēkli (*Ronītis < Ronis*) vai citādi paplašinot: (*Login-Logout < Log-in*),
- iesauku angliskojojot resp. lietojot angļu valodā (*Big green < Lielais zaļais, Šaiba < Šiba*).

Ir arī tādas skolotāju iesaukas, kas radušās no kāda kolēģa (cita skolotāja) iesaukas: *Džindžera dūda* – «jo iesaukas īpašniece praktiski vienmēr uzturas kopā ar skolotāju, kura iesauka ir *Džindžers*», *Sņeguračka* – «jo viņa ir palīdzē skolotājam ar iesauku *Salavecis*».

Un ir izveidojusies arī iesauku grupa: *Garā Bārbija, Īsā Bārbija, Sīkā Bārbija, Kens*.

Protams, neiztikt arī bez iesaukām, kam **motivācija nav norādīta**, taču šoreiz tādu ir ļoti maz (3%): *Klimpa, Limburgers, Mamuts, Rainis, Tonijs, Zālesplāvējs, Q-price*. Turklāt jāatceras, ka ne jau vienmēr cilvēki zina iesauku motivāciju, jo iesauku var sākt lietot kaut vai tikai tāpēc, ka to dara citi (īpaši tas varētu būt svarīgi skolēnu vidū – lai iederētos šajā sabiedrībā, lai nebūtu izstumtais).

Interesants ir fakts, ka vienas skolas skolotāju kolektīvā sastopami pat iesauku homonīmi, jo ir noskaidrots, ka iesauka *Ragana* attiecināma uz divām skolotājām (tomēr te gan jāņem vērā, ka šis ir zināmā mērā simbolisks tēls, kas kā palama vai apsauka tiek piedēvēta visai daudzām sievietēm). Vairākkārt parādās vienas iesaukas morfoloģiskie vai fonētiskie varianti (piemēram, *Kūprais // Kūprais, Cālis // Cālītis, Tonālais // Tonālā* u. c.).

Izanalizējot savākto materiālu, jāteic, ka iesauku daudzveidība ir visai liela – astoņas semantiskās grupas. Zīmīgi, ka visvairāk iesauku ieguvuši skolotāji, kuri pasniedz kādu no valodām vai matemātiku, šķiet, šīs iesaukas ir arī semantiski visnezēlīgākās. Šo apstākļu cēlonis, visticamāk, slēpjas faktā, ka tieši matemātikas un valodu stundas veido lielāko daļu no skolā pavadītā laika, līdz ar to skolēniem, esot biežāk kopā ar šo priekšmetu pasniedzējiem, rodas lielāka iespēja ievērot tieši šo skolotāju apģērba, izskata un rakstura vissīkākās niansītes, pedagoģisko stilu un, iespējams, arī kļūdas tajā.

Lai arī lielākā daļa iesauku ir ar negatīvu nokrāsu, tomēr iesauka nereti ir piešķirta ar ironiju, nevis sarkasmu. Prieccē fakts, ka ir arī tādas iesaukas, kas atklāj skolotāju un skolēnu draudzīgās attiecības, skolēnu

pieķeršanos skolotājiem un domu par skolotāju kā par padomdevēju un atbalstu, piemēram, *Strodonkulis*, *Jaukā*, *Sauļuks*, *Saulēns*, turklāt ir arī iesaukas, kuru pamatā ir cieņa pret skolotājiem (*Zinātnieks*, *Ģeogrāfijas tēvs* u. c.).

Literatūra

- Bušs 1997** – Bušs Ojārs. No Adatiņas līdz Žīda Pēterim (iesauku vākums J. Plāķa vietvārdu krājumos). *Vārds un tā pētišanas aspekti*. Liepāja: LiePA, 1997, 31.–34. lpp.
- Bušs 2009** – Bušs Ojārs. Latvian nicknames: the history and problems of the research. *Namn och kulturella kontakter. Handlingar från NORNA:S 37 Symposium in Hapsal 22–25 maj 2008*. Red. av Leila Mattfolk och Terhi Ainiala. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken, 2009, 145–150.
- Butāne 2011** – Butāne Jana. Personvārdu pārveidojumi iesauku vākumā. *Valoda–2011: valoda dažādu kultūru kontekstā*. Atb. red. S. Polkovņikova. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds «Saulē», 2011, 173.–179. lpp.
- Butkus 1995** – Butkus Alvydas. *Lietuvių pravardės*. Kaunas: AESTI, 1995.
- Ernstsonē 2002** – Ernstsonē Vineta. Neoficiālie vārdi jeb iesaukas jauniešu valodā. *Vārds un tā pētišanas aspekti: rakstu krājums 6*. Liepāja: LiePA, 2002, 422.–427. lpp.
- Gaivenis 1990** – Gaivenis Kazimieras, Keinys Stasys. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas, 1990.
- Latkovskis I–II** – Latkovskis Leonards. *Latgaļu uzvārdi, palames un dzymtas*. I–II. [München:] Latgaļu izdevniecība, 1968–1971.
- Štrausa 2007** – Štrausa Ilze. Iesaukas Ukru pagastā. *Onomastica Lettica*. 3. laidziens. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2007, 131.–159. lpp.
- VPSV** – *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Atb. red. V. Skujiņa. Rīga: Valsts valodas aģentūra, LU Latviešu valodas institūts, 2007.
- Zuģicka 2006** – Zuģicka Inese. Riebiņu novada iesauku semantika. *Daugavpils Universitāte. Humanitāro Zinātņu Vēstnesis*, Nr. 9. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Humanitārā fakultāte, 2006, 52.–63. lpp.
- Zuģicka 2008** – Zuģicka Inese. Riebiņu novada iesauku derivācija. *Latgale kā kultūras pierobeža*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds «Saulē», 2008, 409.–418. lpp.
- Zuģicka 2009** – Zuģicka Inese. Iesaukas Riebiņu novadā. *Vārds un tā pētišanas aspekti 13*. Liepāja: LiePA, 2009, 326.–333. lpp.
- Zuģicka 2010** – Zuģicka Inese. Salikteniesaukas Preiļu rajonā. *Valoda–2010. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums XX*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds «Saulē», 2010, 502.–509. lpp.
- Zuģicka 2011** – Zuģicka Inese. Iesaukas mūsdienu Latgalē. *Valodas prakse: vērojumi un ieteikumi*, Nr. 6. Rīga: Latgales druka, 2011, 81.–96. lpp.

Insight into Teachers' Nicknames

Summary

Although any of us has a name and surname, probably only few people have not got any nickname during their life. Especially active in giving nicknames and using them are pupils at school, that is why the nicknames given to teachers in one of Riga schools are analysed in this article from the semantic viewpoint. 160 respondents of the school were questioned – both pupils and teachers. 232 different nicknames were mentioned in responses to the questions on the questionnaire *What nicknames of teachers of this school do you know? Why have these teachers got exactly such nicknames?* It should be pointed out it is possible that several nicknames have a number of motivations, thus, one and the same nickname can be listed at least in two semantic groups or subgroups.

In the material analysed there is the largest amount of nicknames, motivated by the person's appearance and physical traits. Nicknames draw one's attention to both the person's appearance generally (*Seksīgais, Sēne*) and to some parts of the body, for instance, legs (*Spalvainā kāja*), beard, moustache (*Ziemassvētku vecītis, Ūsiņš*), hair (*Pūdelis, Ligzda*), etc. It is significant to mention that only one nickname, motivated by the height and build of a body, indicates to the thinness (*Žāvētā vista*), all the rest nicknames accentuate teacher's corpulence (*Karlsons, Lode*). The whole bearing (*Pingvīns, Zilonis*), the way a person moves (*Pīle*), as well as some physical imperfection (*Bezpirkstis, Kuprais, Muša*) have not remained overlooked either. Still, there are nicknames that give no direct indication which feature in the teacher's appearance has influenced the choice of a certain nickname, in motivations just referring to them as *looks like, is like, resembles*, etc. (*Mikimausis, Super Mario*). Nicknames, motivated by a person's clothes are also considered to be motivated by a person's appearance. All these nicknames have been given due to the fact that a certain piece of clothing has been worn frequently, or a person often wears clothing of one and the same colour. None of the nicknames analysed has been given to a teacher if a piece of clothing has been worn only once (*Cālis, Banāns, Zelta rudens*).

Different alterations of teacher surnames is the second most popular group in the material analysed. Besides, such alterations of surnames most frequently have been introduced on the basis of phonetic associations and not only to be laconic, because they are not always shorter forms of surnames

(*Čara, Šāde*). Pretty often it has been observed that alternations of surnames (*Dreģe, Gailene*) are as long as the real surname or even longer (*Stroganovs, Gludeklis*). On the basis of semantic associations only six teacher nicknames have been formed (*Krauklis, Kaija, Putns, Vārna, Trusene, Meža vista*).

Nicknames motivated by a person's character or behaviour characterize the person either generally (*Rupucis, Čūska*) or concentrate on one specific characteristic trait, for instance strictness (*Knīpstanga, Gribule*), shyness (*Biete*), emotionality (*Psihā*), wisdom, lack of wisdom or precision (*Zinātnieks, Bārbija*). Usually nicknames reveal some negative characteristic features, that have been annoying to the author of the nickname (*Zoss, Krievu tanks*), although there are nicknames in which the positive attitude towards the owner of the nickname is felt (*Jaukā, Saulēns*).

Nicknames are given also because of the teacher's specific language and speech peculiarities (*Mīļumiņa, Meit, tev kādas problēmas*), their occupation and position (*Aina, Jaunatis, Klizma*), due to a certain situation, some amusing fact (*Samta lācītis, Raudule, Ungāru spēķis*), the place where the teacher works, respectively, where the classroom is located (*Apburtā princese, Nāriņa, Kurmis*).

There are also nicknames that have been given under the influence of some other nickname: thus, the nickname can be altered and one and the same teacher can have two nicknames (*Pludiņš < Podiņš, Vācietis < Fricis, Speķis < Ungāru spēķis*), or the nickname can arise from the nickname of some other colleague (other teacher) (*Džindžera dūda, Sniegbaltīte*).

Most interesting have always appeared to be nicknames that reveal the imagination of the author of the nickname (*Zelta rudens* – always wears clothes in colours characteristic to golden autumn, *Hitlera mazmeita* – because the teacher very often speaks about Germany, German people and «old times golden times», *Apburtā princese* – the classroom is on the highest floor).

Sarmīte Lagzdīņa

VĀCU PERSONVĀRDU ATVEIDE UN RAKSTĪBA KĀRĻA MĪLENBAHA PUBLIKĀCIJĀS

Ievads

Kārļa Mīlenbaha (1853–1916) valodnieciskās darbības laiks – 19. gadsimta beigas un 20. gadsimta sākums – latviešu rakstības attīstībā bija pārejas posms, kad iespieddarbos sākās pakāpeniska fraktūras nomaiņa ar antikvu un vecās, uz fraktūru balstītās rakstības sistēmas vietā tika izveidota jauna, uz antikvu balstīta rakstības sistēma, kas tikai dažās detaļās atšķīrās no mūsdienās lietojamās (sk. LKV XI 21775–21776; Bergmane, Blinkena 1986, 26–30, 33–36; Jansone 2008, 46–54). Latviešu valodas vēsturē šīs rakstības sistēmas pazīstamas kā vecā un jaunā ortogrāfija.

Aplūkojamā periodā praksē vēl dominēja t. s. vecā ortogrāfija (fraktūrā) ar raksturīgajiem «čpu burtiem» šņāceņu un afrikātu apzīmēšanai, divskaņa [ie] apzīmējumu *ee*, vairākiem patskaņu garuma apzīmēšanas līdzekļiem – *h* aiz patskaņa burta, pusjuntiņu un juntiņu – un nekonsekventiem garuma apzīmēšanas nosacījumiem. Paralēli parādījās atsevišķu autoru ieteikti rakstības varianti uz antikvas bāzes, kas atšķīrās ar svelpeņu, šņāceņu un afrikātu apzīmējumiem, divskaņu [ie] un [uo] apzīmējumiem, patskaņu garuma apzīmēšanas principu un veidu u. tml., taču to praktiskais izmantojums lielākoties aprobežojās ar paša autora darbiem. Plašāku lietojumu guva vienīgi t. s. Zinību komisijas ortogrāfija, kurā no 1884. līdz 1901. gadam iespiesti Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas rakstu krājumi. Šajā ortogrāfijā «čpu burtu» vietā ieviesti vienburta apzīmējumi ar komatveida diakritisko zīmi zem burta, [ie] apzīmējums *ee* saglabāts, bet patskaņu garums, atskaitot dažas galotnes, vispār netiek norādīts. Tieši šā pēdējā iemesla dēļ Zinību komisijas ortogrāfija galu galā tika atzīta par neapmierinošu. 1908. gadā Zinību komisijas īpaši izveidotā Ortogrāfijas komisija K. Mīlenbaha vadībā, izvērtējot agrāk ieteiktos problemātisko jautājumu risinājumus un citu tautu pieredzi, kā arī diskusijās un aptaujās noskaidrojot sabiedrības viedokļus, izstrādāja latviešu valodai adekvātu un zinātniski pamatotu rakstības sistēmu – t. s. jauno ortogrāfiju. Šīs ortogrāfijas projekta galīgo

variantu Zinību komisija pieņēma tā paša gada beigās. Projekta noteikumos bija paredzēta latīņu burtu, resp., antīkvas lietošana latviešu rakstībā un garuma norādīšana ar horizontālu svītriņu virs burta visiem gari izrunājamiem patskaņiem; šņāceņu un afrikātu apzīmēšanai ieteikti burti ar diakritisko zīmi virs burta – š, ž, č, dž, divskaņa [ie] apzīmēšanai – burtkopa *ie*.

Jaunā ortogrāfija praksē ieviesās pakāpeniski. Tā tika noteikta par obligātu vispārējā lietojumā tikai 20. gadsimta 20. gados. Līdz tam jaunajā ortogrāfijā iespiesti atsevišķi materiāli laikrakstos, kā arī neliela daļa periodisko izdevumu un grāmatu, turklāt parasti ar atkāpēm no Ortogrāfijas komisijas projekta, piemēram, [ie] lielākoties vēl apzīmēts ar ierasto *ee*, piedēkļu garie patskaņi atstāti bez garumzīmes (šādas atkāpes vērojamas arī paša K. Milenbaha publikācijās).

Ortogrāfisko raibumu papildināja vārdu formālo variantu līdzāspastāvēšana un konkurence, jo aplūkojamā pārejas posmā arī pati latviešu rakstu valoda vēl nebija nostabilizējusies. Sevišķi daudz neskaidrību radīja svešvārdi, pie kuriem pieskaitīja arī citvalodu īpašvārdus; to atveides, pareizrakstības un gramatizācijas jomā vēl arvien valdīja nevienprātība, turpinājās diskusijas gan par konkrētiem cittautu resp. citvalodu īpašvārdu rakstības jautājumiem, gan par pašu atveides principu – pēc oriģinālvalodas rakstības vai pēc izrunas. Kaut gan kopumā savas pozīcijas arvien vairāk nostiprināja fonētiskā atveide, tomēr citvalodu īpašvārdu, galvenokārt personvārdu, praktiskā lietojumā dažādos izdevumos un avotos bija vērojami dažādi atveides principi, konkrētos jautājumos atšķīrās pat viena un tā paša principa piekritēju izmantotie risinājumi (Baldunčiks 2008). Patskaņu garumu svešvārdos, tātad arī svešos īpašvārdos, parasti vispār neapzīmēja. Svešvārdu un īpašvārdu oficiāla normēšana aizsākās tikai 20. gs. divdesmitajos gados (LKV XI 21777; Baldunčiks 2008).

K. Milenbaha latviešu valodā publicētajos rakstos, kas sākotnēji parādījās periodiskos izdevumos un bija domāti plašas sabiedrības iepazīstināšanai ar visdažādākajiem valodas un valodniecības jautājumiem, ir ļoti plašs pieminēto personu loks – gan viņa tautieši un laikabiedri, gan citu laikmetu un zemju valodnieki, literāti, filozofi, vēsturnieki, valdnieki, mākslinieki utt. Tāpēc viņa darbi sniedz vērtīgu materiālu pētījumiem par personvārdu atveidi un rakstību 19. un 20. gadsimta mijā.

Šajā rakstā atspoguļotā pētījuma objekts ir latviešu valodā minēti vācu personvārdi K. Milenbaha lietojumā. Pētījuma mērķis ir noskaidrot, kā laikmeta nosacītās vispārīgās personvārdu atveides un rakstības īpatnības un problēmas izpaūžas konkrētos personvārdu rakstījumos K. Milenbaha publikācijās.

Personvārdu materiāls un tā vispārīgs raksturojums

Pētījumā analizētais materiāls aptver vācu personvārdus latviešu valodā, kuri apzīmē reālas personas K. Milēnbaha divsējumu «Darbu izlasē» (Milēnbahs 2009a; Milēnbahs 2011a) ievietotajos rakstos (pirmpublicējumi 1881.–1914. gadā, viens raksts pirmo reizi publicēts pēc autora nāves, 1924. gadā). Tā kā pašā izlasē teksts transkribēts mūsdienu rakstībā un reālu personu vārdi dažādu teorētisku un praktisku apsvērumu dēļ atveidoti saskaņā ar īpašvārdu mūsdienu atveides un pareizrakstības noteikumiem (sīkāk par to sk. Milēnbahs 2009a, 27–28; Lagzdiņa 2014), personvārdu materiāla avots ir izlasē iekļauto rakstu oriģinālversijas (bibliogrāfiskās norādes sk. izlasē pie attiecīgajiem rakstiem). Par palīglīdzekli pētījuma praktiskā izstrādē izmantots reģistrs, kurā apkopoti un sistematizēti visi minētajās K. Milēnbaha oriģinālpublikācijās konstatētie reālu personu vārdi autora lietotajā formā un rakstībā (sk. Lagzdiņa 2014).

K. Milēnbaha minētie personvārdi ar nedaudz izņēmumiem ir personu vienvārda apzīmējumi, galvenokārt uzvārdi bez priekšvārda pievienojuma un pseidonīmi (retumis sastopami ar uzvārdu saskaņotie priekšvārdi kā īpašas personvārdu apakšsistēmas elementi reģistrā nav iekļauti). Katrs no reģistra 346 šķirkļiem atspoguļo vienas un tās pašas personas vārda lietojumu dažādās rakstības sistēmās (ortogrāfijās), dažādās gramatiskās formās (locījumos) un dažādos grafētiskos, grafēmiskos, fonoloģiskos un morfoloģiskos variantos. 101 šķirklis atspoguļo latviešu personvārdus un 245 šķirkļi – cittautu personvārdus, kuru vidū savukārt vairāk nekā puse, t. i., 135, ir vācu vārdi.

Rakstā analizētie personvārdu rakstījumi rādīti šķirkļa kontekstā. Šķirkļa principiālo uzbūvi ilustrē tālāk dotā paraugu kopa. Katra šķirkļa sākumā pievienots attiecīgais personvārds nominatīvā mūsdienu pieņemtajā rakstījumā. Cittautu personvārdiem aiz šķirkļa vārda dots rakstījums oriģinālvalodā līdz ar valodas norādi. K. Milēnbaha publikācijās konstatētās formas un varianti doti aiz domuzīmes noteiktā secībā: rakstījumi vecajā ortogrāfijā, jaunajā ortogrāfijā un (ar norādi «ZK o.») Zinību komisijas ortogrāfijā. Katras ortogrāfijas ietvaros rakstījumi kārtoti pēc locījumiem (atkarīgo locījumu formas un to varianti doti ar saīsinātu locījuma norādi). Formālie varianti katra locījuma ietvaros atdalīti ar dubultu slīpsvītru.

Bilenšteins (v. *Bielenstein*) – Bielenšteins // Bielenŕhteins // Bihlenŕhteins, ģen. Bielenšteina, dat. Bielenŕteinam, akuz. Bielenŕteinu; Bilenšteins, ģen. Bilenšteina, akuz. Bilenŕteinu; ZK o.: Bielensteins

Reihards (v. *Reichard*) – Reihards

Šmits (v. *Schmidt*) – Šmidtš; ZK o.: Šmidts, ģen. Šmidta, akuz. Šmidtu
Vēgeners (v. *Wegener*) – Vēgeners, akuz. Vēgeneru

Kā redzams, šķirkļiem ir dažāds apjoms un informatīvā ietilpība, jo dažiem personvārdiem konstatēts tikai viens lietojums resp. viena forma, dažiem – vairāki simti lietojumu un tātad arī samērā liels formu un variantu klāsts. Rakstā dotajos piemēros plašākie šķirkļi lielākoties reducēti, atstājot tikai konkrētās aplūkojamās parādības ilustrācijai noderīgus elementus.

Reģistrā fiksētajā materiālā dominē rakstījumi vecajā ortogrāfijā. Tāpēc tālāk aplūkotās personvārdu atveides un rakstības īpatnības attiecas galvenokārt uz veco ortogrāfiju. Rakstījumu Zinību komisijas ortogrāfijā un jaunajā ortogrāfijā ir ievērojami mazāk – atbilstoši nelielajam šajās ortogrāfijās publicēto K. Milēnbaha darbu skaitam, un tie ilustrē tikai atsevišķus personvārdu atveides un rakstības aspektus.

K. Milēnbaha rakstījumu īpatnības konstatējamās sastatījumā ar attiecīgo personvārdu mūsdienu rakstījumiem, ko reģistrā reprezentē šķirkļa vārdi. Par īpatnībām resp. atšķirībām no mūsdienu rakstījuma šā pētījuma aspektā nav uzskatāmas sistēmiskās atšķirības, ko nosaka tikai dažādu ortogrāfiju izmantojums, t. i., cits burtu tips (fraktūra pretstatā antikvai) un citas grafēmas dažu skaņu apzīmēšanai, kā, piemēram, [š] skaņas apzīmējums *ʃ* vecajā ortogrāfijā un *ʃ* Zinību komisijas ortogrāfijā vai [ie] apzīmējums ar *e* divkāršojumu un *h* un *ch* šķīrums visās tālaika ortogrāfijās. Rakstījumus dažādās ortogrāfijās, kuros atrodamas tikai šādas pašu ortogrāfiju nosacītas sistēmiskās atšķirības, var nosaukt par savstarpēji ekvivalentiem.

Gandrīz puse no reģistra 346 šķirkļiem, t. i., 161 šķirklis, satur tikai šādus mūsdienu rakstījumu ekvivalentus, kas būtībā precīzi atbilst attiecīgo personvārdu mūsdienu formām un pareizrakstībai, tikai citā ortogrāfijā; iepriekš dotajā paraugu kopā tāds ir Reiharda šķirklis. Savukārt pārējie 185 šķirkļi, kas atspoguļo 40 latviešu un 145 cittautu (t. sk. 84 vācu) personvārdus, satur vienu vai vairākus rakstījumus ar būtiskām īpatnībām, resp., grafēmiskām, fonoloģiskām un/vai morfoloģiskām atšķirībām no mūsdienu rakstījuma (vai nu vienus pašus kā Šmita un Vēgenera šķirkli, vai – biežāk – blakus ar mūsdienu rakstījumam ekvivalentiem variantiem vai formām kā Bilenšteina šķirkli). Rakstības ziņā problemātisko personvārdu kopumā cittautu personvārdi veido nozīmīgāko daļu ne tikai kvantitatīvi; to rakstības īpatnības, kā izriet jau no ievadā ieskicētās objektīvās situācijas (dažādu atveides principu konkurence, patskaņu garuma neapzīmēšana), salīdzinājumā ar latviešu personvārdiem ir komplicētākas un daudzveidīgākas.

K. Milenbahs par vācu personvārdu atveidi

Cittautu personvārdu rakstība latviešu valodā lielā mērā atkarīga no atveides principa izvēles. Tāpēc K. Milenbaha minēto personvārdu vidū īpašu vietu ieņem vācu vārdi. 1901. gada rakstā, par vispārējo principu atzīstot svešu personvārdu atveidi pēc izrunas, viņš pauž viedokli, ka tālaika situācijā vēl saglabājama prakse vācu personvārdus (uzvārdus) atveidot pēc vācu rakstības, un pamato šo diferencēto pieeju ar latviešu vācisko un vāciskoto uzvārdu rakstības tradīciju: «Mūsu no vācu valodas smeltie vācu rakstībā rakstītie pavārdi mums uzspiež sekošo likumu: **vācu pavārdi tā rakstāmi kā vācu valodā** [Milenbaha izcēlums. – S. L.], pieliekot, saprotams, tiem latviešu galotni: *Feldbergs, Herders, Buchholzs*. Kamēr latviešu starpā atronami *Brückmani*, tamēr nevar *Delbrücke* pārkrustīt par *Delbriku*. Jo būtu ļoti ērmati, ka latvietis savu vārdu rakstītu vācu rakstībā, bet īsta vācieša vārdu pārvērstu pēc latviešu skaņas likumiem. No citām valodām ņemtie vārdi jāraksta tā, kā viņus izrunā.» (Milenbahs 2009c, 379) Mazāk kategoriskā formā šī pati doma izskan jau 1894. gada rakstā (Milenbahs 2009b, 195). Abās minētajās publikācijās K. Milenbahs prognozē, ka ar laiku («nākamībā» / «drīzumā»), mazinoties vācu valodas nozīmei latviešu uzvārdu rakstībā, arī vācu personvārdus varēs rakstīt fonētiski (Milenbahs 2009b, 195; Milenbahs 2009c, 379). Savukārt J. Endzelīns jau 1902. gadā asi vēršas pret vācu ortogrāfijas saglabāšanu vācu īpašvārdu rakstībā un nešauboties atbalsta visu svešo īpašvārdu, arī vācu vārdu atveidi pēc izrunas (Endzelīns 1971b, 670).

Lai noskaidrotu, kā un kādā mērā K. Milenbaha teorētiski paustais vācu personvārdu atveides princips atspoguļojas viņa paša darbos, šai pētījumā analizētas vācu valodai raksturīgo skaņu apzīmējumu atbilstes, kas konstatētas K. Milenbaha atveidojumos.

Vācu personvārdu atveidojumus pēc rakstības ļauj identificēt galvenokārt tajos saglabātie latviešu valodai svešie vai neparastie burti un burtkopas. Ja vācu vārdā šādu elementu nav, tā atveidojums pēc rakstības nav droši izšķirams no atveidojuma pēc izrunas un, izņemot rakstībā neatspoguļoto patskaņu garumu, citā ziņā bieži ir arī ekvivalents personvārda mūsdienu formai, piemēram: Brandiss (v. *Brandis*) – Brandīšs, ģen. Brandīša; Herbarts (v. *Herbart*) – Ģerbartšs, ģen. Ģerbartā; Klüge (v. *Kluge*) – Klūge, ģen. Klūgeš.

Līdzskaņu apzīmējumu atbilstes

No līdzskaņu apzīmējumiem par atveidi pēc rakstības K. Milenbaha darbos visuzskatāmāk liecina atveidojumos saglabātās vācu valodai **specifiskās burtkopas** *ck* [k], *dt* [t], *th* [t], *tz* [c], piemēram: Beks (v. *Beck*) – ģen. Bečča;

Bērents (v. *Berendt*) – Bērents, ģen. Bērenta; Bilrots (v. *Billroth*) – ģen. Bīllrothā; Grotevics (v. *Grottewitz*) – Ģrotteviģš. Daļai vārdu paralēli rakstījumiem ar saglabātu vācisko burtkopu lietotas arī formas vai to varianti ar tāpat izrunājamo burtu *k*, *t*, «cet» [c], t. i., atveidojumi pēc izrunas, piemēram: Fiks (v. *Fick*) – Ģicķš // Ģifš; Šteintāls (v. *Steinthal*) – Šteinhāls, ģen. Šteinhāla, akuz. Šteinhālu; Loce (v. *Lotze*) – ģen. Ločēš, akuz. Loži. Savukārt daži vācu vārdi ar šīm pašām burtkopām visos lietojumos atveidoti tikai pēc izrunas, piemēram: Lembroks (v. *Lembrock*) – ģen. Lembroķa; Mike (v. *Micke*) – ģen. Miķēš; Luters (v. *Luther*) – Luķēš, ģen. Luķera, dat. Luķeram; šo sen pazīstamo, latviešu garīgās dzīves vēsturē nozīmīgo personu vārdu rakstījumos K. Mīlenbahs acīmredzot respektējis jau nostiprinājušās latviskotās formas.

Visnoturīgākā ir burtkopa *dt*, kas paturēta visos attiecīgo personvārdu atveidojumos. Bez jau minētā piemēra (Bērenta šķirklis) tā gan atrodama vēl tikai vienā vācu uzvārdā: Šmits (v. *Schmidt*) – Ščmiđts; ZK o.: Šmiđts, ģen. Šmiđta, akuz. Šmiđtu; taču šis pats vācu cilmes personvārds parādās arī kā amerikāņu valodnieka dubultuzvārda komponents un kā latviešu uzvārds: Šmits-Vartenbergs (a. *Schmidt-Wartenberg*) – Šmiđt-Vartenbergs, ģen. Šmiđta-Vartenberga // Šmiđta-Vartenberģa; Šmits – Ščmiđts; ģen. Šmiđta. Kā redzams, burtkopa *dt* [t] saglabāta ne tikai vecajā ortogrāfijā un Zinību komisijas ortogrāfijā, bet – izņēmuma kārtā – arī jaunajā ortogrāfijā, kur citi vāciskie līdzskaņu apzīmējumi vairs neparādās.

Tikko minētajos piemēros redzami rakstījumi Zinību komisijas ortogrāfijā un jaunajā ortogrāfijā ilustrē vēl kādu interesantu parādību: līdzskaņa [t] apzīmēšanai lietota vāciskā burtkopa *dt*, savukārt līdzskanis [š] tais pašos vārdos apzīmēts ar latviešu *š* resp. *š* atbilstoši izrunai, nevis rakstīts «kā vācu valodā», t. i., ar *sch*. Šādus rakstījumus, kuros izmantoti vienlaikus latviešu valodas un kādas citas valodas rakstības elementi, var nosaukt par hibrīdformām jeb hibrīdiem¹.

Otra nozīmīgākā līdzskaņu apzīmējumu apakšgrupa, kas liecina par atveidi pēc vācu rakstības, ir **troksneņu dubultojumi**. Latviešu rakstībā šie dubultojumi ir nefunkcionāli un Mīlenbaha laikā vispārējā lietojumā jau bija

1 J. Baldunčiks, aplūkojot citvalodu īpašvārdu atveidi plašā vēsturiskā kontekstā, šo jēdzienu attiecina uz visu vārdu, ietverot arī gramatisko formantu – galotni (Baldunčiks 2008). Šajā pētījumā, kur uzmanības centrā ir atveidojumu grafēmiskā un fonoloģiskā struktūra, ir lietderīgi norobežoties no gramatizācijas līmeņa un hibrīda jēdzienu attiecināt tikai uz vārdiem ar divu valodu rakstības pazīmēm celma ietvaros; nepārveidotas vācu vārdu oriģinālformas, kuras latvisko elementu (galotni) iegūst tikai gramatizācijas rezultātā, kvalificētas par atveidojumiem pēc rakstības.

atmesti (Milenbahs 2009b, 194), kaut gan vēl saglabājās dažos personvārdos, kas šādā formā bija kļuvuši pazīstami jau agrāk (tādi latviešu vārdi sastopami arī paša K. Milenbaha lietojumā, piemēram: Abuls – ģen. *Abbūla*; Plute – *Plutte*).

K. Milenbaha minēto vācu personvārdu oriģinālformās sastopama tikai daļa no vācu rakstībā iespējamiem troksneņu dubultojumiem – *zz* [c], *ff* [f], *pp* [p], *ss* [s], *tt* [t]. Atveidojumos vecajā ortogrāfijā dubultojumi *zz*, *ff*, *pp*, *tt* ar dažiem izņēmumiem saglabāti, piemēram: Becenbergers (v. *Bezzenberger*) – *Bezzenbergers* // *Bezzenbergers* // *Bezenbergers*, ģen. *Bezzenbergera* // *Bezzenbergera*, dat. *Bezzenbergeram* (nominatīva formas variants bez dubultojuma parādās 1911. un 1912. gada publikācijās, visticamāk, jaunās ortogrāfijas likumību ietekmē; varianti ar dubultojumu *zz* un latvisko *ģ* pieskaitāmi pie hibrīdformām); Iflands (v. *Iffland*) – ģen. *Ifflanda* (bet: Millenhofs (v. *Müllenhoff*) – *Müllenhofs* bez spraudzeņa dubultojuma galotnes -s, t. i., cita spraudzeņa priekšā); Bops (v. *Bopp*) – *Bopp*s, ģen. *Boppa*, dat. *Boppam*, akuz. *Boppu*; Bitners (v. *Büttner*) – ģen. *Büttnera*; *Büttner*s. Pēdējā piemērā redzams vienīgais šis apakšgrupas vārds, kas konstatēts arī jaunajā ortogrāfijā – jau bez troksneņa dubultojuma.

Atšķirīga attieksme K. Milenbaham ir pret *ss* [s] atveidi. Reģistrēts tikai viens vācu vārda atveidojums ar saglabātu dubultojumu: Fosijs (v. *Vossius*) – ģen. *Vossija*. Pārējos gadījumos vācu *ss* atveidots pēc izrunas ar vienu *s*, piemēram: Dreselis (v. *Dressell*) – *Drefēls*; Lesings (v. *Lessing*) – ģen. *Lešinga*, akuz. *Lešingu*; Rusovs (v. *Russow*) – *Rufovs*.

Iepriekš aplūkoto vācu burtkopu saglabāšana atveidojumos skar tikai pareizrakstības līmeni, jo to izruna vāciskajā un latviskajā rakstījumā būtiski neatšķiras. Savukārt, ja vācu oriģinālforma satur burtu, kura skaņu atbilstmes abās valodās ir atšķirīgas vai kura latviešu alfabētā vispār nav, atveidē pēc rakstības priekšplānā izvirzās vārda pareizas izrunas jautājums, resp., rakstības un izrunas attieksmju aspekts, jo atveidotos personvārdus vedas lasīt pēc latviešu ortogrāfijas likumbām. No vācu līdzskaņu burtiem problemātiski šai ziņā ir *s*, *z*, *v* un tikai vācu valodā sastopamais *ß*. Materiāls šo burtu atveides aplūkojumam ir galvenokārt rakstījumi vecajā ortogrāfijā.

Vācu un latviešu valodas attieksmju aspektā īpašs ir **s burts**. Vācu valodā *s* kā grafēmas <*s*> realizācijas pamatvariants ir divu fonēmu – /*s*/ un /*z*/ – regulārais apzīmējums, savukārt *p*, *t* priekšā celma sākumā tas ir fonēmas /*š*/ regulārā apzīmējuma *sch* īsinājums – grafēmas <*sch*> realizācijas pozicionāls variants. Tātad vācu *s* (nosaukums «*Ess*» [es], grafiskie varianti atīkvā *S s*, fraktūrā *Œ ſ*) ir burts ar trejādu potenciālo izrunu atkarībā no

pozīcijas vārdā – [s], [z] vai [š]. Latviešu valodā attiecīgajām skaņām ir savi apzīmējumi gan antikvā, gan fraktūrā: [s] skaņai – s burts (S s / Œ f š), [z] skaņai – z burts (Z z / Œ f), [š] skaņai – š burts antikvā (jaunās ortogrāfijas versijā Š š) un burtkopa *sch* fraktūrā (Œ fch). Kā redzams, ar s burtu izrunas ziņā tieši vai pastarpināti saistītie antikvas un fraktūras burti un burtkopas un to apzīmētās skaņas vācu un latviešu valodā veido sazarotu savstarpējo (ne)atbilstmju tīklu.

Fraktūrā izrunas atšķirībai pievienojas vēl cita – vācu un latviešu s burta vēsturiski nosacītā grafiskās reprezentācijas atšķirība. Fraktūras burti latviešu rakstībā pārņemti no vācu rakstības. Sākotnēji arī latviešu tekstos ar Œ f apzīmēja gan [s], gan [z]. Taču latviešu valodā, kur [s] un [z] lietošanai nav pozicionālu nosacījumu kā vācu valodā, ar nediferencēto apzīmējumu nevarēja iztikt. Tāpēc G. Mancelis, modificējot Œ f ar diakritisko zīmi – slīpu svītriņu pār burtu, [s] apzīmēšanai latviešu fraktūrā izveidoja un ieviesa jaunas rakstzīmes – Œ f̄, bet bāzes burtu Œ f izmantoja [z] apzīmēšanai (Bergmane, Blinkena 1986, 70–71); isais š, kas gan vācu, gan latviešu valodā bija lietojams tikai vārda vai zilbes beigās un apzīmēja [s] skaņu, saglabāja savu s pozicionālā varianta statusu. Tādējādi latviešu fraktūrā s burtam kopš Manceļa laikiem ir daļēji cita grafiskā reprezentācija nekā vācu fraktūrā, bet rakstzīmes Œ f latviešu fraktūrā pārstāv z burtu, nevis s burtu kā vācu fraktūrā; savukārt antikvā vācu un latviešu s raksta vienādi. Sal. vācu s un latviešu s un z grafiskos variantus (abās valodās vizuāli identiskās rakstzīmes pasvītrotas): vācu s – S s / Œ f š; latviešu s – S s / Œ f̄ š un latviešu z – Z z / Œ f̄. Fraktūrā no vācu s un latviešu s un z attieksmēm tieši izriet arī analogiska sakarība starp vācu [š] regulāro apzīmējumu – burtkopu *sch* un latviešu [š] un [ž] apzīmējumiem – fraktūras «čupu burtiem» *sch* un *zch*; sal.: vācu *sch* – Sch sch / Œ fch fch; latviešu š / sch – Š š / Œ f̄ch fch un latviešu ž / zch – Ž ž / Œ f̄ch fch.

Šādā paradoksālā situācijā vācu īpašvārdu atveide pēc rakstības vecajā ortogrāfijā iegūst savdabīgu izpausmi: atkāpjoties no formālas s atveides pēc vācu rakstības (ar Œ f š) visos gadījumos, vācu s [s], kā arī s burtkopas *sch* [š] sastāvā konsekventi tiek atveidots ar tam nomināli atbilstošo latviešu fraktūras s burtu (Œ f š) (ievērojot latviešu ortogrāfijas nosacījumus arī īsā š un garā f lietojumā, piemēram, latviskās galotnes -š priekšā vācu vārda beigu līdzskanis -š kļūst par garo f); savukārt s [z] un s [š] atbilstme atveidojumos ir rakstzīmes Œ f, kas fraktūrā reprezentē gan vācu s, gan latviešu z burtu. Vācu s [s], *sch* un s [z], s [š] diferencētās atveides ilustrācijai piemēri no K. Milenbaha darbos reģistrētajiem personvārdiem (rādīti tikai pēc

rakstības atveidotie varianti) – ar *s* [s] vai *sch* oriģinālformā: Fosijs (v. *Vossius*) – ģen. *Woffija*; Leskins (v. *Leskien*) – *Lefftiens*, ģen. *Lefftiens*; Šēmanis (v. *Schoemann*) – *Schwemanns*, ģen. *Schwemanna*; Šmits (v. *Schmidt*) – *Schmidtš*; ar *s* [z] vai *s* [š] oriģinālformā: Rēhehūzens (v. *Rehehusen*) – ģen. *Rehnhaufena*²; Ekšteins (v. *Eckstein*) – *Ecksteins*; Štūdemunds (v. *Studemund*) – *Studemundš*.

Konsekventa vācu *s* [s] un *sch* [š] aizstāšana ar latviešu burtu resp. burtkopu ne tikai pēc izrunas, bet arī pēc rakstības atveidos īpašvārdos, tātad neatkarīgi no konkrētā īpašvārda atveides principa, vecajā ortogrāfijā bija kļuvusi par stabilu tradīciju jau pirms K. Mīlenbaha. Sinhroniskā skatījumā šāda prakse – specifiski latvisku rakstzīmju regulārs lietojums īpašvārdu atveidojumos pēc vācu rakstības – ir pretrunīga. Taču tai var saskatīt pamatojumu latviešu fraktūras *s* un *z* burta vēsturiskajā izcelsmē no vācu fraktūras *s*, t. i., jau aprakstītajā *Œ* *ſ* diferenciācijā par *Œ* *ſ* un *Œ* *ſ*, kuras rezultātā latviešu *Œ* *ſ* [s] un *Œ* *ſ* [z] tikai abi kopā veido vācu *Œ* *ſ* [s], [z] pilnvērtīgu funkcionālo atbildi. Būtiska šai aspektā šķiet arī latviešu modificētā (pārsvītrotā) *s* (*Œ* *ſ*) bāzes burta vizuālā identitāte ar latviešu *z* (*Œ* *ſ*) un vācu *s* (*Œ* *ſ*). Tādējādi rodas iespēja diferencēt vācu *s* [s], [z] atveidi, ievērojot izrunu un pārāk neattālinoties no vācu rakstības. Vācu *Œ* *ſ* [š] (*t*, *p* priekšā) šī diferenciācija neskar, tāpēc tā atveidē pēc rakstības tiek saglabāts vācu burts *Œ* *ſ*.

Diferencētās vācu *s* atbildmes īpašvārdu atveidē pēc rakstības daļēji pielīdzina to atveidei pēc izrunas un tādējādi novērš lielāko daļu ar vācu *s* saistīto iespējamo pārpratumu izrunas ziņā. Latviskie apzīmējumi *Œ* *ſ* *š* un *Œ* *ſ* *č* nepārprotami signalizē par *s* [s] resp. *sch* [š] vācu vārdā. Kaut gan atveidē pēc rakstības *s* [z] un *s* [š] savā starpā netiek šķirti, praksē arī apzīmējums *Œ* *ſ* kā vācu *s* [z] atbilde izrunas problēmas nevar radīt: *Œ* *ſ* atveidojumā izrunājams kā [z] visos gadījumos, izņemot pozīciju *p* vai *t* priekšā celma sākumā, kur tas pats *Œ* *ſ* saskaņā ar vācu pareizrakstību apzīmē [š] skaņu. No otras puses, tā kā vieni un tie paši apzīmējumi *Œ* *ſ* *š*, *Œ* *ſ* *č* un *Œ* *ſ* latviešu fraktūrā lietojami kā vācu *s* [s], *sch* [š] un *s* [z] atbildmes atveidē gan pēc viena, gan pēc otra principa, tie paši par sevi nesniedz nekādu informāciju par konkrēta rakstījuma statusu, resp., tā atveidi pēc izrunas vai pēc rakstības. Tāpēc uz noteiktu atveides principu samērā droši var attiecināt tikai tos rakstījumus ar *Œ* *ſ* *š*, *Œ* *ſ* *č* vai *Œ* *ſ* [z], kuri vienlaikus satur arī kādu vācu vai latviešu valodai specifisku pazīmi vai citu papildu norādi. Starp K. Mīlenbaha minētajiem vācu personvārdiem atrodami tikai

2 Atveidojums no A. Bīlenšteina gramatikā atrodama kļūdaina rakstījuma *Rehnhausen* ar *n* burtu *e* vietā (sal. Bielenstein 1864, 104).

daži šādi rakstījumi, piemēram, atveidojumi pēc rakstības: Fosijs (v. *Vossius*) – ģen. *Воссия* ar *s* dubultojumu un latviešu fraktūras alfabētā neietilpstošu burtu *В*; Šmits (v. *Schmidt*) – *Шmidtš* ar vācisko burtkopu *dt*; atveidojumi pēc izrunas: Jenčs (v. *Jentzsch*) – ģen. *Ѕentšча* ar latvisko *t* vācu *tz* vietā; Rusovs (v. *Russow*) – *Русовс* ar vienu *s* vācu *ss* vietā. Lielākā daļa vācu vārdu rakstījumu ar *Ņ* *Ń* *Ņ* *Ń* *Ņ* *Ń* *Ņ* *Ń* šādu papildu informāciju nesatur, un tiem atveides princips retrospektīvi nav nosakāms, piemēram: Šraders (v. *Schrader*) – *Шradersš*, ģen. *Шradera*; Vatsons (v. *Watson*) – *Вatsonsš*, ģen. *Вatsona*; Zahers-Mazohs (v. *Sacher-Masoch*) – *Ņacher-Mašohš*).

Vācu *s* [š] pozīcijā *p* un *t* priekšā, kā jau novirze no grafēmas pamatvarianta, sastopams visai reti, tomēr daži personvārdi ar *s* [š] oriģinālformā (tikai *t* priekšā) reģistrēti arī K. Milēnbaha darbos, piemēram: Ekšteins (v. *Eckstein*) – *Ņckšteinsš*; Šteintāls (v. *Steinthal*) – *Ņteintālsš*, ģen. *Ņteintāla*, akuz. *Ņteintālu*; Štengels (v. *Stengel*) – *Ņtengelsš*, ģen. *Ņtengela* // *Ņtengela*; Štūdēmunds (v. *Studemund*) – *Ņtudēmundš*. Šie piemēri ilustrē raksturīgu *s* [š] atveides problēmu savienojumā *st*. Atveidē pēc rakstības vācu *s* [š] atbilst *Ņ* *Ń* vizuāli sakrīt ar latviešu fraktūras *z* burtu, kas *t* priekšā saskaņā ar vecās ortogrāfijas pareizrakstības nosacījumu apzīmē [s] skaņu (par šo nosacījumu kritiski izteicies K. Milēnbahs (Milēnbahs 2011b, 328–329)). Ja attiecīgais personvārds lasītājam nav pazīstams un konkrētais rakstījums nesatur papildu norādi par atveidi pēc rakstības, vācisko *st* [št] atveidojumā var kļūdaini izlasīt kā latviešu [st]. Minētajos piemēros tāda ir akuzatīva forma *Ņteintālu* un visi tālākie rakstījumi. Kā redzams ģenitīva formas variantā *Ņtengela*, pat it kā nepārprotama norāde uz atveidi pēc izrunas – specifiski latviskais līdzskaņa *g* mikstinājums palatāla patskaņa priekšā – šajā gadījumā ir maldinoša; vāciskais *s* [š] un latviskais *š* šeit piedalās hibrīdformas veidošanā.

Burtkopā *st*, šķiet, ir otrs stabilākais atveidojums saglabātais vāciskais līdzskaņu savienojums blakus *dt*. Starp K. Milēnbaha minētajiem atrodams tikai viens vācu personvārds, kuram vecajā ortogrāfijā dažos lietojumos *s* [š] atveidots pēc izrunas; sal.: Bilenšteins (v. *Bielenstein*) – *Вielenšteinsš* // *ВielenŃhteinsš* // *ВihlenŃhteinsš*, ģen. *Вielenšteina*, dat. *ВielenŃteinam*, akuz. *ВielenŃteinu*. Hibrīdforma *ВielenŃhteinsš* lietota tikai vienreiz 1893. gadā blakus rakstījumiem ar vācisko *st* (pat tai pašā rindkopā) un varētu būt nejaušības rezultāts. Savukārt variants *ВihlenŃhteinsš*, kas lietots 1911. gada rakstā, ar savu latviskoto garā patskaņa un [š] skaņas apzīmējumu faktiski jau atspoguļo jaunās ortogrāfijas likumības un, iespējams, jāuzskata par eksperimentu; vēlāk publicētajos rakstos vecajā ortogrāfijā (arī tai pašā izdevumā)

K. Milenbahs atkal lieto tradicionālo vācisko Bilenšteina uzvārda rakstījumu. Gadījumos, kad vācu *s* savienojumā ar sekojošu *p* vai *t* izņēmuma kārtā izrunājams kā [s], tas dažreiz (bet ne vienmēr) atveidots pēc izrunas ar \mathfrak{S} \mathfrak{f} ; sal.: Spikss (v. *Spix*) – ģen. $\mathfrak{S}piffa$; Stenders (v. *Stender*) – $\mathfrak{S}tenders$, ģen. $\mathfrak{S}tendera$ // $\mathfrak{S}tendera$.

Otra spilgtākā nesakritība starp skaņas un burta atbilstēm vācu un latviešu valodā, kā arī latviešu fraktūrā un antīkvā saistās ar [c] **skaņas apzīmējumiem**. Vācu rakstībā [c] apzīmē ar *z* jeb «cet» burtu (nosaukums «Zett» [cet], grafiskie varianti antīkvā *Z z*, fraktūrā \mathfrak{Z} \mathfrak{z}), kas šķirams no tikai aizguvumos sastopamā un dažādi izrunājamā *c* (*C c* / \mathfrak{C} \mathfrak{c}); latviešu antīkvā [c] apzīmē ar *c* burtu (*C c*), bet fraktūrā ar «cet» burtu (\mathfrak{C} \mathfrak{c}), jo atbilstošās vācu fraktūras rakstzīmes \mathfrak{Z} \mathfrak{z} līdz ar burta nosaukumu pārņemtas arī latviešu fraktūrā. Šajā gadījumā izrunas problēmas atveidē pēc rakstības teorētiski iespējamās antīkvā, kur rakstzīmes *Z z* vācu un latviešu valodā reprezentē dažādus burtus un apzīmē dažādas skaņas («cet» [c] resp. *z* [z]), bet [c] skaņa tiek apzīmēta ar dažādiem burtiem (*z* jeb «cet» resp. *c*). Savukārt fraktūrā \mathfrak{Z} \mathfrak{z} abās valodās apzīmē vienu un to pašu [c] skaņu, tāpēc vecajā ortogrāfijā vācu «cet» [c] atveide un atveidojumu izruna neatkarīgi no atveides principa problēmas nerada, piemēram: Dīcs (v. *Diez*) – ģen. $\mathfrak{D}iez$ a; Leibnics (v. *Leibniz*) – $\mathfrak{L}eibniz$ s, ģen. $\mathfrak{L}eibniz$ a, akuz. $\mathfrak{L}eibniz$ u; Mancelis (v. *Manzel*) – $\mathfrak{M}anzel$ s, ģen. $\mathfrak{M}anzel$ a // $\mathfrak{M}anzel$ a, akuz. $\mathfrak{M}anzel$ i.

Dažādus risinājumus K. Milenbahs izmantojis, atveidojot nedaudzos vācu vārdus, kas oriģinālformā satur **v burtu**. Vācu rakstībā *v* burts (nosaukums «Vau» [fau], grafiskie varianti antīkvā *V v*, fraktūrā \mathfrak{V} \mathfrak{v}) apzīmē [f] vai [v] skaņu un šķirams no *w* (*W w* / \mathfrak{W} \mathfrak{w}), kuru izrunā tikai kā [v]. Latviešu fraktūras alfabētā *v* burta (\mathfrak{V} \mathfrak{v}) vispār nav – vecajā ortogrāfijā [v] skaņu apzīmē tikai ar *w* (\mathfrak{W} \mathfrak{w}), bet jaunajā ortogrāfijā, kur savukārt nav *w* burta, ar *v* apzīmē tikai [v] skaņu. Vārdiem, kuros vācu *v* izrunājams kā [f], K. Milenbahs atveidojumā vecajā ortogrāfijā saglabājis svešo burtu: Fosijs (v. *Vossius*) – ģen. $\mathfrak{V}offija$; Foss (v. *Vof*) – $\mathfrak{V}of$ s, ģen. $\mathfrak{V}of$ a; savukārt vārdi ar *v* [v] atveidoti pēc izrunas: Elverss (v. *Elvers*) – $\mathfrak{E}lvers$ s, ģen. $\mathfrak{E}lvers$ a; Novālis (v. *Novalis*) – $\mathfrak{N}ovalis$ s, ģen. $\mathfrak{N}ovalis$ a; Rīvijs (v. *Rivius*) – $\mathfrak{R}ivius$ s, ģen. $\mathfrak{R}ivius$ a, akuz. $\mathfrak{R}ivius$ u; Virhovs (v. *Virchow*) – $\mathfrak{V}irchow$ s, ģen. $\mathfrak{V}irchow$ a. Kā izrunājami Fosija un Fosa vārda rakstījumi ar *v* burtu resp. \mathfrak{V} vecajā ortogrāfijā, vācu valodas nepratējam paliek neskaids.

Vācu **\mathfrak{B} burts** (nosaukums «Eszett» [escet], grafiskie varianti antīkvā \mathfrak{B} , fraktūrā \mathfrak{B}) ir grafēmas <s> realizācijas pozicionāls variants, [s] skaņas apzīmējums blakus *s* un *ss*. Kā liecina publikācijas periodiskos izdevumos,

īpašvārdu atveidē pēc rakstības vecajā ortogrāfijā vācu β tradicionāli tiek aizstāts ar $f\dot{s}$. Reģistrētajā K. Milenbaha materiālā atrodams tikai viens vārds ar β oriģinālformā: Foss (v. *Voß*) – $\mathfrak{F}\dot{o}\mathfrak{s}\mathfrak{s}$, ģen. $\mathfrak{F}\dot{o}\mathfrak{s}\mathfrak{a}$. Ja β – kā šajā gadījumā – atrodas vārda beigās, atveidē pēc rakstības jāsaskaras ar gramatizācijas (un formas interpretācijas) grūtībām. Ģenitīvs ar vienu s minētajā piemērā ir hibrīdforma. Arī nominatīvs $\mathfrak{F}\dot{o}\mathfrak{s}\mathfrak{s}$ teorētiski varētu būt hibrīdforma, kurā β atveidots ar vienu s un otrs s ir latviešu galotne. Tomēr ticamāka šķiet iespēja, ka tas ir atveidojums pēc rakstības ar β tradicionālo atbilstmi $f\dot{s}$ bez latviešu galotnes (trešā s) pievienojuma, kas šajā gadījumā nemaz nav iespējams. Galotnes parādīšanās ģenitīvā šādam traktējumam nav šķērslis: katru locījuma formu K. Milenbahs nereti darina neatkarīgi no pārējām. Līdzīgs nominatīva veidošanas paņēmieni izmantots arī citos gadījumos: ja vārds jau oriģinālformā beidzas ar $-s$, kura priekšā atrodas līdzskanis, nominatīvā latviešu galotne (t. i., vēl viens s) netiek pievienota, tā parādās tikai atkarīgajos locījumos; sal.: Eberss (v. *Ebers*) – $\mathfrak{E}\mathfrak{b}\mathfrak{e}\mathfrak{r}\mathfrak{s}$, ģen. $\mathfrak{E}\mathfrak{b}\mathfrak{e}\mathfrak{r}\mathfrak{f}\mathfrak{a}$; Elverss (v. *Elvers*) – $\mathfrak{E}\mathfrak{l}\mathfrak{v}\mathfrak{e}\mathfrak{r}\mathfrak{s}$, ģen. $\mathfrak{E}\mathfrak{l}\mathfrak{v}\mathfrak{e}\mathfrak{r}\mathfrak{f}\mathfrak{a}$; Vilmanss (v. *Wilmanns*) – $\mathfrak{W}\mathfrak{i}\mathfrak{l}\mathfrak{m}\mathfrak{a}\mathfrak{n}\mathfrak{n}\mathfrak{s}$; Zanderss (v. *Sanders*) – $\mathfrak{S}\mathfrak{a}\mathfrak{n}\mathfrak{d}\mathfrak{e}\mathfrak{r}\mathfrak{s}$.

Uz antīkvu balstītajās ortogrāfijās publicētos K. Milenbaha darbos atrodami tikai daži vācu personvārdi, kas oriģinālformā satur s vai z («cet») burtu (vārdi ar v un β nav konstatēti). Zinību komisijas ortogrāfijā, kur – kā jau pārejas ortogrāfijā ar nenostabilizētu pareizrakstību – citvalodu īpašvārdu atveide visumā balstījās vecās ortogrāfijas tradīcijās, K. Milenbahs vācu vārdus atveidojis galvenokārt pēc rakstības. Šim principam atbilst viens piemērs ar s [š]: Bilenšteins (v. *Bielenstein*) – ZK o.: Bilenšteins. Jaunajā ortogrāfijā izrunai neatbilstoši citvalodu īpašvārdu rakstījumi bija pretrunā ar pašu šīs ortogrāfijas būtību; vismaz K. Milenbaha darbos nedaudzie jaunajā ortogrāfijā minētie vācu personvārdi, no kuriem divi oriģinālformā satur s burtu un viens z burtu, atveidoti pēc izrunas: Bilenšteins (v. *Bielenstein*) – Bilenšteins, ģen. Bilenšteina, akuz. Bilenšteinu; Rozenbergers (v. *Rosenberger*) – ģen. Rozenbergers; Leibnics (v. *Leibniz*) – Leibņics.

Patskaņu un divskaņu apzīmējumu atbildes

Vācu patskaņu atveides aspektā lielāko ievēribu pelna divas personvārdu apakšgrupas. Viena no tām ir vārdi, kas oriģinālformā satur **gari izrunājamu patskani**. Vācu valodas rakstībā īso un garo patskani apzīmē ar vienu un to pašu burtu. Noteiktos gadījumos lietojami īpaši patskaņu garuma norādīšanas līdzekļi (patskaņa burta dubultojums, e vai h pievienojums). Taču garo patskaņu (izņemot [ī]) rakstības pamatvariants

ir attiecīgais patskaņa burts bez garuma norādes, tāpēc patskaņa kvantitāte vācu valodā bieži nosakāma tikai pēc pozicionālā kritērija. Patskaņu garums netiek atspoguļots arī vācu vārdu atveidojumos pēc izrunas – saskaņā ar jau minēto tālaika latviešu rakstībā valdošo praksi svešos īpašvārdos neapzīmēt patskaņu garumu.

Latviešu valodai neraksturīgās vācu patskaņu garuma norādes – patskaņa burta dubultojums un *e* burts aiz *i* garā [i] apzīmēšanai – K. Milenbaha rakstījumos (vecajā ortogrāfijā) uzskatāmi liecina par personvārda atveidi pēc rakstības, piemēram: Dēke (v. *Deecke*) – *Deeċke*, ģen. *Deeċķes*; Tīks (v. *Tieck*) – *Ķieċķs*; Vilands (v. *Wieland*) – ģen. *Wielanda*. Vienam personvārdam ar *ie* oriģinālformā sastopams arī pēc izrunas atveidots variants ar patskani *i* [i]; sal.: Leskīns (v. *Leskien*) – *Leċķiens* // *Leċķīns*, ģen. *Leċķiena*. Par unikālu garā patskaņa atveides ziņā (un arī *s* [š] atveides ziņā – par to sk. iepriekš) var nosaukt Bilenšteina vārdu: pat jaunajā ortogrāfijā tas ir vienīgais starp K. Milenbaha minētajiem cittautu personvārdiem, kuram vispār norādīts patskaņa garums, tāpēc vēl jo pārsteidzošāks ir garā patskaņa apzīmējums ar *ih* pēc izrunas atveidotā variantā (ar vienu lietojumu) jau vecajā ortogrāfijā; sal.: Bilenšteins (v. *Bielenstein*) – *Bielensteins* // *Bielenſchteins* // *Biĥlenſchteins*, ģen. *Bielenšteina*, dat. *Bielenšteīnam*, akuz. *Bielenſteīnu*; Bilenšteins, ģen. *Bilenšteina*, akuz. *Bilenſteīnu*; ZK o.: *Bielensteins*.

Patskaņa garuma norāde ar *h* aiz attiecīgā patskaņa burta ir vācu rakstībai un latviešu vecajai ortogrāfijai kopīgs paņēmieni. Taču latviešu rakstībā, kā jau teikts, patskaņu garums cittautu īpašvārdos vispār netika norādīts. Tāpēc jāsecina, ka vācu personvārdu atveidojumos sastopamais *h* aiz gari izrunājama patskaņa burta nav latviešu vecās ortogrāfijas līdzeklis patskaņa garuma norādīšanai, bet vācu ortogrāfijas elements ar šādu pašu funkciju, kas saglabāts atveidojumos pēc rakstības, piemēram: Hēns (v. *Hehn*) – *Ķehņs*, ģen. *Ķehņa*; Kūns (v. *Kuhn*) – *Ķuhņs*, ģen. *Ķuhņa*; Mālovs (v. *Mahlow*) – *Mahlowš*; ZK o.: *Malovs*, ģen. *Malova*. Minēto vārdu atveidē pēc izrunas tiktu iegūti rakstījumi *Ķens*, *Malovš* utt. (sal. *Malova* vārda atveidojumu Zinību komisijas ortogrāfijā). Viens šāds atveidojums pēc izrunas ar likvidētu oriģinālformas *h* konstatēts arī vecajā ortogrāfijā: Ūlands (v. *Uhland*) – ģen. *Ūlanda*.

Ja vācu vārds ar gari izrunājamu patskani oriģinālformā nesatur īpašu garuma norādi, atveidojums pēc rakstības visbiežāk nav izšķirams no atveidojuma pēc izrunas, piemēram: Ābels (v. *Abel*) – *Ābels*, ģen. *Ābela*, dat. *Ābelam* // *Ābelīm*; Hēgelis (v. *Hegel*) – akuz. *Ķegelī*; Klūge (v. *Kluge*) – *Ķluge*, ģen. *Ķluge*; Rivijs (v. *Rivius*) – *Ķīvīuſš*, ģen. *Ķīvīuſa*, akuz. *Ķīvīuſu*. Atveides principu

var retrospektīvi noteikt, tikai balstoties uz papildu formāliem rādītājiem attiecīgajā rakstījumā. Daži šādi rakstījumi atrodami arī K. Milenbaha darbos; sal., piemēram, atveidojumus pēc rakstības ar vācisko burtkopu *tz* un pēc izrunas ar «cet»: Gābelencs (v. *Gabelentz*) – Ģābelentšs, ģen. Ģābelentža // Ģābelenža, akuz. Ģābelentžu; uz atveidi pēc izrunas norāda latviskais ģ palatāla patskaņa priekšā divos rakstījumos (šajos šķirkļos pārējie varianti un formas papildu informāciju nesatur): Hūgenbergers (v. *Hugenberger*) – Ģūgenberģerš, ģen. Ģūgenberģera; Šlēgelis (v. *Schlegel*) – Šchlēģelš, ģen. Šchlēģela // Šchlēģela.

Aplūkotie piemēri rāda, ka zināmu informāciju par gari izrunājamu patskani vācu vārda atveidojums sniedz tikai tādā gadījumā, ja vārds oriģinālformā satur īpašu patskaņa garuma norādi un ja tas atveidots pēc rakstības. Savukārt atveidojumos pēc izrunas vācu garajam patskanim latviešu rakstības īpatnību dēļ jebkurā gadījumā atbilst attiecīgais isā patskaņa burts, tāpēc patskaņa kvantitāte no latviskā rakstījuma nav izsecināma.

Īpaša atveides problēma Milenbaha laikā bija vācu personvārdi, kas oriģinālformā satur latviešu valodai svešos patskaņu un divskaņu **apzīmējumus ū, ö (oe) un eu**; šiem burtiem un burtkopām nav arī tiešas atbilstmes latviešu valodas skaņu sistēmā. Mūsdienās attiecīgos vācu patskaņus atveido ar izrunas ziņā vistuvāk atbilstošajiem latviešu burtiem *i, ī, e, ē*, bet divskani – tradicionāli ar *ei* (sk., piemēram, MK 2004, 99.14, 99.16, 101) (oriģinālizrūnai tuvāka atbilsme būtu *oi*). K. Milenbaha atveidojumos vāciskie apzīmējumi *ū, ö (oe) un eu* konsekventi saglabāti visās attiecīgo personvārdu formās un variantos un visās ortogrāfijās; visbiežāk sastopams *ū*. Dažos rakstījumos kāda formālā pazīme norāda uz to atveidi pēc rakstības, taču vāciskie burti un burtkopas parādās arī rakstījumos, kurus nevar kvalificēt par atveidojumiem pēc rakstības, jo tie vienlaikus satur kādu latviskojuma pazīmi; sal., piemēram, atveidojumus ar vācisko līdzskaņa dubultojumu *tt* un ar latvisko vienkāršo *t*: Bitners (v. *Büttner*) – ģen. Būttnera; Būttners; ar vācisko *ck* un latvisko *k*: Firekers (v. *Fürecker*) – ģen. Šūreķera // Šūreķera; Fūrekers, ģen. Fūreķera; Gliks (v. *Glück*) – Ģlūķts // Ģlūķš, ģen. Ģlūķta; ar specifiski latvisko *ķ* vācu *ck* vietā: Rikerts (v. *Rückert*) – Rūķertš.

Atveidojumi ar latvisko elementu no mūsdienu viedokļa būtu uzskatāmi par hibrīdformām. Taču laikmeta kontekstā šie piemēri, visticamāk, kvalificējami par atveidojumiem pēc izrunas un atspoguļo šā atveides principa piekritēju vidū tolaik izplatīto uzskatu, ka *ū, ö un eu* attiecīgo skaņu apzīmēšanai svešos īpašvārdos aizgūstami arī latviešu rakstībā. Šo viedokli atbalstīja arī J. Endzelīns (sk. Endzelīns 1971a, 283; Endzelīns 1971b, 670). Oficiālajā pareizrakstībā priekšlikums svešos īpašvārdos saglabāt minētos

skaņu apzīmējumus gan neieviesās, normatīvajos avotos īpaši uzsvērts, ka jālieto tikai latviešu oficiālā alfabēta burti un vācu *eu* aizstājams ar *ei* (sk., piemēram, Instrukcija 1927, I.1, II.5; Blese, Pētersons 1933, 3–4). Tomēr praksē šie norādījumi ne vienmēr tika ievēroti pat vēl 20. gs. 30. gados; sal., piemēram: *Häzentöters*, *Münsters* (Augstkalns 2009, 71), *Fürekers* (turpat, 88), *Šröders* (turpat, 95) – šādi un līdzīgi atveidojumi minētajā avotā sastopami blakus citiem vai tiem pašiem vācu vārdiem latviskāk rakstībā; savukārt J. Endzelīns savu principu konsekventi īstenojis vēl «Latviešu valodas gramatikas» 1951. gada izdevumā – sal., piemēram: *Brükners*, *Kröbers* (Endzelīns 1951, 18), *Leumanis* (turpat, 253), arī *Mülenbachs* (turpat, 1).

Vācu vārdu oriģinālformā sastopamo *oe* K. Milenbahs nav aizstājis ar vispārīnāto *ö*, bet attiecīgos vārdus atveidojis pēc rakstības, saglabājot *oe*; pirmais no tālāk dotajiem piemēriem – Gētes vārds – ir arī vienīgais izņēmums šajā personvārdu apakšgrupā, kam lietoti varianti ar vācu patskaņa latvisko atbilstmi: Gēte (v. *Goethe*) – *Ģēthe*, ģen. *Ģēthes* // *Ģetes*, akuz. *Ģēthi* // *Ģeti*; ģen. *Ģetes*; Šēmanis (v. *Schoemann*) – *Šchēmanns*, ģen. *Šchēmanna*. Sal. J. Endzelīna rakstījumus *Göte*, ģen. *Götes* (Endzelīns 1979, 704), kā arī jau minēto *Kröbers* (v. *Kroeber*). Pārējie K. Milenbaha atveidotie vārdi ar *ü*, *ö* vai *eu* nesatur vācu vai latviešu valodai specifiskas formālās pazīmes, kas ļautu retrospektīvi noteikt atveides principu, piemēram: *Millers* (v. *Müller*) – *Mjüllers*, ģen. *Mjüllera*; *Šlēcers* (v. *Schlözer*) – *Šchlözers*, ģen. *Šchlözera*; *Reiters* (v. *Reuter*) – ģen. *Reutera*; *Zeime* (v. *Seume*) – *Seume*.

Nobeigums

Rakstā citētais 1901. gada publikācijas fragments liecina, ka šai laikā K. Milenbahs, balstoties uz praktiskiem apsvērumiem, atzinis pagaidu nepieciešamību latviešu tekstā rakstīt vācu personvārdus kā vācu valodā. Savukārt analizētie K. Milenbaha darbos reģistrētie vācu personvārdu rakstījumi rāda pavisam citu ainu: atveidojumi saskaņā ar viņa paša formulēto «likumu», t. i., pēc rakstības, mijas ar atveidojumiem pēc izrunas, sastopamas arī hibrīdformas resp. abu atveides principu izmantojums vienā vārdformā, kā arī grūti traktējami neskaidras izcelsmes rakstījumi.

Kaut arī citvalodu īpašvārdu rakstības jautājumā K. Milenbaham, domājams, bija jārēķinās ar attiecīgā izdevuma redaktora vai izdevēja viedokli, tomēr vismaz daļa konstatēto atveidojumu atspoguļo paša K. Milenbaha apzinātu izvēli (viena un tā paša vācu vārda atveides varianti atrodamī arī vienā un tai pašā izdevumā, nereti viena raksta un pat vienas rindkopas ietvaros). Taču, tā kā 1901. gadā K. Milenbahs formulējis tikai pamatprincipu, ne-

pieminot iespējamus izņēmumus vai atkāpes un neprecizējot arī izteicienu «kā vācu valodā» (kā izriet no rakstā analizētajiem piemēriem, šis formulējums nav jāsaprot gluži burtiski), pamatojums tādām vai citādām personvārda rakstījumam katrā konkrētā gadījumā šodien nav droši konstatējams.

Savukārt droši var apgalvot, ka K. Milēnbaha skatījumā arī vācu personvārdu atveides jomā nākotne pieder progresīvajam fonētiskajam principam (sal. Milēnbahs 2009b, 195; Milēnbahs 2009c, 379). To apstiprina arī Jēkaba Dravnieka atmiņas par kādu Zinību komisijas Konversācijas vārdnīcas redakcijas sapulci 1902. gadā, kur K. Milēnbahs debatēs par svešvārdu (īpašvārdu) rakstību vārdnīcā sparīgi aizstāvējis fonētisko principu (Dravnieks 1926, 113–114). Tas ļauj izvirzīt pieņēmumu, ka analizētajā materiālā vērojami vācu personvārdu pilnīgi vai daļēji latviskotie varianti un formas atspoguļo pakāpenisku tuvošanos atveidei pēc izrunas, eksperimentējot ar konkrētu personvārdu vai atsevišķu vācisko skaņu apzīmējumu atveides iespējām, dažkārt šauboties un vēlāk atgriežoties pie vāciskā varianta (ekscerpētajos K. Milēnbaha darbos pēc izrunas atveidoti vācu vārdi parādās jau 1891. gadā, bet atveidojumi pēc rakstības atrodami vēl 1912. gada publikācijā). Vāciskās rakstības elementu noturība K. Milēnbaha darbos varētu būt skaidrojama ar viņam raksturīgo piesardzību jauninājumu praktiskā ieviešanā, nevēlēšanos aizsteigties priekšā laikam – sal. viņa izteikumus par pakāpenību pārejā uz antikvu un ortogrāfijas labošanu (Milēnbahs 2009b, 196, 198–199).

Diemžēl pēc 1901. gada K. Milēnbahs svešu personvārdu rakstības jaugtājumu vairs nav apcerējis, tāpēc nav drošu liecību, vai un kad viņš uzskatījis par iespējamu un vēlamu vispārēju praktisku pāreju uz vācu personvārdu fonētisko atveidi. Daži vērojumi analizētajā materiālā pieļauj varbūtību, ka galīgo pāreju uz vācu personvārdu atveidi pēc izrunas K. Milēnbahs saistījis ar jaunās ortogrāfijas vispārēju ieviešanu: šajā ortogrāfijā publicētajos viņa darbos gan atrodami tikai nedaudzi vācu vārdu lietojumi, taču – atšķirībā no vecajā ortogrāfijā un Zinību komisijas ortogrāfijā fiksētajiem to pašu vārdu lietojumiem – neviens no tiem vairs neatspoguļo vācu rakstību.

Saīsinājumi

- a.** – angļu
- akuz.** – akuzatīvs
- dat.** – datīvs
- gs.** – gadsimts
- ģen.** – ģenitīvs

resp. – respektīvi
sal. – salīdzināt
sk. – skatīt
t. i. – tas ir
t. s. – tā sauktais
t. sk. – tai skaitā
u. tml. – un tamlīdzīgi
utt. – un tā tālāk
v. – vācu
ZK o. – Zinību komisijas ortogrāfija
// – seko variants

Literatūra un avoti

- Augstkalns 2009** – Augstkalns Alvilis. *Darbu izlase*. Sast. Ilga Jansone, Ieva Breņķe. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009.
- Balduncijs 2008** – *Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā (vēsturiskais skatījums)* [tiešsaiste]. [Rīga], [2008]. Pieejams: <http://www.letonika.lv/article.aspx?id=personvardi> [skatīts 2013. g. 28. febr.].
- Bergmane, Blinkena 1986** – Bergmane Anna, Blinkena Aina. *Latviešu rakstības attīstība*. Rīga: Zinātne, 1986.
- Bielenstein 1864** – Bielenstein August. *Die lettische Sprache: nach ihren Lauten und Formen erklärend und vergleichend dargestellt*. T. 2. Die Wortbeugung. Berlin: Dümmler, 1864.
- Blese, Pētersons 1933** – Blese Ernests, Pētersons Vilis. *Latviešu pareizrakstības rokas grāmata*. Rīga: Valters un Rapa, 1933.
- Dravnieks 1926** – Dravnieks Jēkabs. *Raksti*. 1. sēj. Rīga: Valters un Rapa, 1926.
- Endzelīns 1951** – Endzelīns Jānis. *Latviešu valodas gramatika*. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1951.
- Endzelīns 1971a** – Endzelīns Jānis. Filologa piezīmes Konversācijas vārdnīcas redakcijai. Grām.: Endzelīns Jānis. *Darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: Zinātne, 1971, 281.–284. lpp.
- Endzelīns 1971b** – Endzelīns Jānis. [Rec. par:] Rokas grāmata tagadējā latviešu valodas pareizrakstībā. Sastādījis R. Cukurs. Grām.: Endzelīns Jānis. *Darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: Zinātne, 1971, 667.–670. lpp.
- Endzelīns 1979** – Endzelīns Jānis. *Darbu izlase*. 3. sēj. 1. d. Rīga: Zinātne, 1979.
- Instrukcija 1927** – Instrukcija par vārdu un uzvārdu rakstīšanu Latvijas pasēs. *Valdības Vēstnesis*, 1927, Nr. 164, 28. jūl.
- Jansone 2008** – Jansone Ilga. Pareizrakstības reformas simtgade. Grām.: *Letonikas ot-rais kongress: plenārsēžu materiāli*, Rīga, 2007. gada 30.–31. oktobris. Rīga, 2008, 36.–56. lpp.
- Lagzdiņa 2014** – Lagzdiņa Sarmīte. Reālu personu vārdi Kārļa Milenbaha lietojumā. *Onomastica Lettica*. 4. laid. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2014 [pieņemts publicēšanai].

- LKV XI** – Latvju ortogrāfija. Grām.: *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 11. sēj. Rīga: A. Gulbis, 1934/1935, 21769.–21777. sl.
- Milenbahs 2009a** – Milenbahs Kārlis. *Darbu izlase*: 2 sēj. Sast. Ina Druvieta; zin. red. Sarmīte Lagzdiņa. 1. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009.
- Milenbahs 2009b** – Milenbahs Kārlis. Par mūsu ortogrāfiju. Grām.: Milenbahs Kārlis. *Darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009, 191.–200. lpp.
- Milenbahs 2009c** – Milenbahs Kārlis. Par svešvārdiem. Grām.: Milenbahs Kārlis. *Darbu izlase*. 1. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2009, 375.–394. lpp.
- Milenbahs 2011a** – Milenbahs Kārlis. *Darbu izlase*: 2 sēj. Sast. Ina Druvieta; zin. red. Sarmīte Lagzdiņa. 2. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011.
- Milenbahs 2011b** – Milenbahs Kārlis. Par jauno ortogrāfiju. Grām.: Milenbahs Kārlis. *Darbu izlase*. 2. sēj. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, 2011, 322.–329. lpp.
- MK 2004** – Ministru kabineta 2004. gada 2. marta noteikumi Nr. 114 «Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju». *Latvijas Vēstnesis*, 2004, Nr. 36, 5. marts.

Rendering and Spelling of German Personal Names in K. Milenbahs' Works

Summary

The professional activity of the Latvian linguist Kārlis Milenbahs (1853–1916) fell within the period when Fraktur was gradually replaced by Antiqua in printed Latvian texts and a modern writing system of Latvian supported by Antiqua was developed. At this time, several writing systems of Latvian, traditionally referred to as «orthographies», were used in practice. The standardization of foreign proper names was yet to be carried out, therefore two opposing principles of rendering proper names coexisted: reproducing their spelling in the respective languages and transcribing them into Latvian writing (the so-called «phonetic principle»).

Among foreign personal names mentioned by K. Milenbahs, German names are of main interest. In general, he supported the phonetic principle of rendering foreign proper names into Latvian. However, in respect of German names K. Milenbahs recommends for the time being to reproduce the German spellings adding to them Latvian case endings; he substantiates this approach with the traditional Germanized spelling of the numerous Latvian surnames of German origin.

In this study, German personal names (surnames and pseudonyms) as spelled in Latvian in K. Milenbahs' works were compared with original German spellings of respective names in order to establish their correspondency or discrepancy as regards denoting particular sounds and, consequently, to find out the principle of rendering underlying the individual spellings. Remarkably enough, it turned out that in practice K. Milenbahs does not follow consequently his own recommendation: in his works, both of the principles of rendering are alternately used for German names, often resulting in spelling variants of the same name or sometimes even in hybrid forms.

IESKATS LATVIEŠU PERSONVĀRDU ATVEIDES ATTĪSTĪBĀ PUBLICISTISKAJOS TEKSTOS VĀCU VALODĀ (20.–21. GS.)

Ievads

Lai arī kopš pirmās vārda došanas cilvēkam pagājis precīzi nenosakāms gadu skaits, personvārdu rakstiska atveide dažādās valodu telpās rada pārpratumus un pat konfliktus. Jo globalizētāka, atvērtāka top pasaule, jo intensīvāk notiek komunikācija, un otrādi. Mūsu vārdi ir šīs komunikācijas sastāvdaļa un ietekmē tās norisi. Tā kā Latvijai ir nācies uzklaut daudz pārmetumu par ārzemju personvārdu atveidi (to skaitā tiesas procesos Eiropas Cilvēktiesību tiesā), šajā rakstā meklētas atbildes uz vēl tikpat kā nepētīto jautājumu: kā vācvalodīgajā telpā tiek atveidoti latviešu vārdi, un vai varam to atveides principus vērtēt pozitīvi. Pētījumā analizēts ap 100 publicistiska satura tekstu vācu valodā izdotos žurnālos, laikrakstos un vācvalodīgās interneta vietnēs no 1999. līdz 2013. gadam.

Īss ieskats pagātnē: personvārdu atveides noteikumi (vācvalodīgās valstīs, Latvija)

Ikviens cilvēks piedzimstot saņem savu vārdu, kas personificē viņu, viņa individualitāti, un katrs savu vārdu grib dzirdēt un arī redzēt, atpazīt (izlasīt) tieši tādu, kāds tas viņam piešķirts kopš dzimšanas.

Sākotnēji katram vārdam un uzvārdam bija sava nozīme, kura radās vai tika piešķirta, vadoties pēc personas izskata vai kādām citām tās īpatnībām un lokālajiem vietvārdiem. Tādējādi katram personvārdam ir sava vēsture, kas laika gaitā valodas pārmaiņu un svešvalodu ietekmes dēļ bieži vien vairs tikpat kā nav atminama, tomēr pēc savas būtības tā pastāv un ir saistāma, piem., ar Ferdinanda de Sosīra 20. gs. definēto vārda / valodas zīmes divējādo dabu (jebkura valodas zīme analizējama divos sīkākos elementos: pastāv forma – aktuālais vārds, attēls (*signifier*), un pastāv ideja vai koncepcija, ar kuru forma prātā tiek asociēta). Ferdinands de Sosīrs pirmo elementu nosauca par apzīmētāju, otro – par apzīmējamo (de Saussure 2003). Tradicionāli cilvēka

vārds ir saistāms ar vecāku izvēli, uzvārds vairāk vai mazāk tiek mantots. Personvārdu nozīmes tiek pētītas un apkopotas – arī 21. gadsimtā cilvēkus interesē, kādas vārda sākotnējā nozīmē iekļautās īpašības viņi grib dzīvē «dot līdzī» savam bērnam, un jaunie vecāki cenšas izziņāt, kādas rakstura un izskata iezīmes viņu mazulim iecerētais vārds varētu sniegt (piem., <http://www.onomastik.com> un <http://www.personvardi.lv/>, Treimanis 2002, Siliņš 1990). Vārdu analīze un «tulkošana» notiek visās valodu telpās, var apšaubīt atsevišķus tās zinātniskuma aspektus, bet ne personvārdos ietvertu nozīmi kā tādu un to, ka mūsu vārds ir ar «saturu» saistīta «etiķete».

Lai arī vācvalodīgo zemju pārstāvji bieži protestējuši pret viņu vārdu un uzvārdu atveidi latviešu valodā, vācu un latviešu personvārdu vēsturē ir daudz kopīga. Senās latviešu ciltis, tāpat kā vācvalodīgās un citas Eiropas tautas, sākotnēji nav lietojušas uzvārdus jeb ģimenes vārdus. Tā vietā izmantoti pievārdi, kas norādījuši uz tā īpašnieka statusu un izcelsmes vietu (Siliņš 1990, 1, 13).

Vācijā uzvārdi sāka veidoties 12. gadsimtā Vācijas dienvidos. Šis process turpinājās vairākus gadsimtus; Vestfālenē un Frīzijā pastāvīga uzvārda pieņemšana tika noteikta tikai 19. gs. (sk. Kunze 2003, 14ff)

Pirmās liecības par senlatviešu un lībiešu cilmes personvārdiem atrodamas viduslaiku dokumentos un liecina par 13. gadsimtā Livonijas konfederācijas pilsētās dzīvojošajiem livu un latviešu ģilžu amatniekiem (piem., Indriķa hronika). Šie avoti sniedz arī pirmās liecības par atsevišķu senlatviešu vārdu transkripciju latīņu valodā. Mūsdienās latviešu un citu tautu personvārdi tiek atveidoti nevis latīņu valodā, bet izmantojot latīņu alfabēta burtus, kuru grafēmu lietojums nebūt nav viennozīmīgs.

Personvārdu atveides tradīcijas mūsdienās

Lai arī kopš pirmajiem personvārdu transkripcijas mēģinājumiem pagājuši daudzi gadsimti un gan vācu, gan latviešu valoda attīstījusies, pilnveidojusies un mainījusies, personvārdu atveides problēmas joprojām nav pilnībā atrisinātas ne starptautiskā, ne nacionālā līmenī. Taču pastāv dažādi regulējumi. Kādas attīstības tendences novērojamas pēdējo gadu laikā?

Līdz ar jauno tehnoloģiju attīstību komunikācija kļūst arvien izvērstāka, daudzpusīgāka un daudzvalodīgāka. Rodas arvien vairāk paralēltekstu dažādās valodās, vispieejamākie un visvairāk lasītie ir dažādi publicistiskie teksti; savukārt publicistikas valodas stila attīstība ir cieši saistīta ar ekonomiskajiem, politiskajiem un kultūras procesiem. Tajos atspoguļota informācija par visdažādākajām norisēm sabiedrībā, kā arī integrēti dažādi valodas stili. Ik

dienu tūkstošiem vācu valodā lasošu pasaules iedzīvotāju, iepazīstoties ar jaunākajiem notikumiem kādā no laikrakstiem vai interneta portāliem, ir iespēja saskarties ar latviešu personvārdiem. Protams, daļai no viņiem trūkst izpratnes par diakritisko zīmju nozīmi vai «dīvaini» atveidoto vācu personvārdu parādīšanos ar Latviju saistītos dažādos (informatīvos) tekstos, un arī Latvijā par to tiek dedzīgi diskutēti un ir atšķirīgi viedokļi. Ļoti detalizētu skaidrojumu, kādēļ ārzemju personvārdi pārveidojami, sniedz valodnieks Juris Baldunčiks, tomēr vārda atpazīstamības nepieciešamības aspektam noteiktos tekstu žanros (piem., dokumentos, zinātniskos rakstos, ceļvežos u. c.) viņš risinājumus nepiedāvā:

«Latviskot citvalodu īpašvārdus ir barbarisms», «runāsim un rakstīsim, lai saprot Eiropā», «mana uzvārda latviskošana ir cilvēktiesību pārkāpums» un tamlīdzīgi izteikumi galvenokārt raksturīgi atsevišķiem tulkotājiem un izdevējiem, svešvalodu pasniedzējiem un kinoteātru īpašniekiem, ārzemniekiem ar filoloģisku izglītību, kas apmetušies Latvijā, un sievietēm, kuras ir apprecējušās ar ārzemniekiem, t. i., cilvēkiem, kam, šķiet, trūkst arī īstas izpratnes par latviešu valodas savdabību. Nereti ir skaidri saskatāma savtīga ieinteresētība, piemēram, nevēlēšanās piešķirt naudu filmu vai koncertu reklāmmateriālu latviskošanai. 2002. gadā Valsts valodas komisijas mājaslapā notika diskusija par citvalodu īpašvārdu atveidi [<http://www.vvk.lv/index.php?sadala=164&id=397>], un valodnieks J. Cibulš sniedza ļoti kompetentu un samērā izsmeļošu skaidrojumu par īpašvārdu atveides nepieciešamību. Jānožēlo, ka valodniecības diletantus atbalsta daži plašsaziņas līdzekļi, to vidū arī kādreizējais literatūras mēnešraksts «Karogs» (2007. gada aprīļa numurā publicēti, šķiet, visnepatīgākie spriedelējumi par šo jautājumu pēdējo 150 gadu laikā).

Cik zināms, nevienš latviešu resp. baltu valodniecības speciālists nav atbalstījis protestus pret citvalodu īpašvārdu atveidi latviešu valodā, un nevar būt šaubu, ka arī absolūtais vairākums latviešu noteikti vēlas sev saprotamu valodu un informāciju, nevis Eiropai domātu izrādīšanos. Arī minētā 2002. gada diskusija nebija ne pirmā, ne arī pēdējā, tāpēc nepieciešama plašāka un viegli pieejama informācija par citvalodu īpašvārdu atveidi, kas citur Eiropā ir samērā reti sastopama un visumā tiek ignorēta arī ES institūcijās.» (Baldunčiks)

Globalizācija un Latvijas pievienošanās dažādām starptautiskajām organizācijām tomēr ir sekmējusi pastāvīgu Latvijas un līdz ar to arī latviešu valodas integrāciju starptautiskajā komunikācijas telpā, vienlaikus ieviešot arī Latvijas rakstiskajā un mutiskajā saziņā noteikumus vispārējam starptautiskam rakstiskās valodas lietojumam. Viens no šādiem regulējumiem sniegts ES «Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmātā». «Šis izdevums, ko 1997. gadā sākotnēji publicēja vienpadsmit valodās un pēc tam paplašināja līdz divdesmit trim valodām, ir unikāls lingvistiskās standartizācijas procesa rezultāts. Tas iecerēts kā rakstītā vārda atsaucis instruments visām Eiropas Savienības iestādēm, struktūrām un aģentūrām.

Tā izstrādei un pilnveidei bija nepieciešams izveidot iestāžu pārvaldības komiteju, kura iecēla pārstāvjus katrā iestādē un attiecībā uz katru valodu. Šie pārstāvji strādā koordinācijas grupas uzraudzībā, kura atrodas Publikāciju birojā. ES dokumentos vienotas izpratnes un skaidrības labad citu tautību personu vārdus un uzvārdus atstāj to oriģinālajā rakstībā un izceļ, rakstot slīprakstā.» (Rokasgrāmata) Piemērs no ES «Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmatas»: *Daniela Kubičová*.

Ja oriģinālvalodā nelieto latīņu alfabētu, izmanto attiecīgajā valstī pieņemto transkripciju latīņu burtiem: *Anastasios Yiannaki*. Izņēmums ir tiesību aktu un nolīgumu paraksti, kur parakstītājas institūcijas nosaukumu un parakstošās personas amatu raksta slīprakstā, bet parakstītāja vārdu un uzvārdu – oriģinālajā rakstībā taisniem burtiem (sk. 3.4.2. punktu): *Komisijas vārdā – Komisijas locekle Mariann FISCHER BOEL*.

Tekstā svešvārdus un svešvalodu saīsinājumus raksta slīprakstā (piemēram, *Euratom, COM, COL*). Tomēr, ja tie ir ietverti dokumenta numurā, tos raksta taisniem burtiem (sk. Padomes regula).

Komunicējot arvien plašākā saziņas telpā, ļoti daudzi lingvistiskie aspekti ir skatāmi kontrastīvi. Tas attiecināms arī uz personvārdu atveidi, jo īpaši tādēļ, ka notiek starptautiski pasākumi, tiek veidoti dažādi kopīgi starptautiski reģistri u. tml., savukārt plašsaziņas līdzekļi to visu atspoguļo. Katrā valstī valstiskā līmenī notiek dokumentācijas procesi, kas saistīti ar personvārdu atveidi, piemēram: uzturēšanās atļauju un reģistrācijas apliecību, vīzu, pasu sagatavošana un izsniegšana, repatriācijas, izceļotāju un patvēruma saņemšanas lietu kārtošana, tiesiskā statusa noteikšana un personas koda piešķiršana, dzīvesvietas deklarēšana, iedzīvotāju reģistrēšanās, Eiropas Kopienas pastāvīgā iedzīvotāja statusa noteikšana, pilsonības iegūšanas un zaudēšanas jautājumu risināšana, jauniešu apmaiņas līgumu saskaņošana utt. (sk., piem., Ārlietu ministrija).

Tāpat tiek realizēti dažādi kopīgi starptautiski projekti, veidojot kopīgus personu reģistrus (piem., Solidaritātes un migrācijas plūsmu pārvaldīšanas pamatprogrammas 2007.–2013. gadam un to ietvaros izveidotais «Eiropas Bēgļu fonds I, II un III» (<http://www.am.gov.lv/lv/Ministrija/fondi/Solidarite-migracija-07-13/>)). Visās šajās aktivitātēs ir iesaistīti konkrēti cilvēki ar saviem vārdiem. Lai gan Latvijā ir spēkā jau minētie noteikumi, ka personvārdi tiek atveidoti atbilstoši to izrunai (sk. iepriekš J. Baldunčika skaidrojumu, kā arī avotu: MK noteikumi 144), arvien biežāk dažādos avotos parādās svešvalodu personvārdi to oriģinālajā rakstībā, tādējādi graujot latviešu valodas teikuma sintaksi. Novērojama arī tendence, ka atkarībā no teksta tipa un

konvencijas līdzās pēc Latvijas noteikumiem atveidotajam personvārdam tas iekavās dots arī oriģinālrakstībā (sk. iepriekš skaidrojumu ES «Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmatā»). Šāds personvārdu atveidošanas paņēmiens dažādos informatīvos tekstos šķiet vispiemērotākais, jo piedāvā tolerantu un vienlaikus loģisku kompromisa variantu.

Savukārt vāciski rakstoši avoti no latviešu valodas diakritiskajām zīmēm pārsvarā tomēr mēģina izvairīties, kaut gan vairāki saistoši dokumenti (atšķirībā no Latvijas likumdošanas) viennozīmīgi liek saglabāt latīņu alfabētā atveidotu citu tautību personvārdu oriģinālrakstību. Šis nosacījums iekļauts Vācijas federālo zemju Ministru kabineta noteikumos, kā arī Tulkus un tulkotāju apvienību (BDŪ) vadlīnijās (sk. Richtlinien). Tie ir noteikumi, kurus tulkotājiem attiecībā uz personvārdu atveidi izstrādājušas federālo zemju Kultūras ministrijas, kas veic arī Izglītības ministrijas funkcijas, un apstiprinājuši Ministru kabineti. Piemērs no Saksijas-Anhaltes:

12. *Personen- und Ortsnamen* (Personvārdi un vietvārdi)

12.1 *Personen- und Ortsnamen sowie Adelsprädikate sind grundsätzlich nicht zu übersetzen, sondern in der Ursprungsschreibweise mit allen diakritischen Zeichen wiederzugeben. Entsprechendes gilt für akademische Grade, wobei diese als solche kenntlich zu machen sind, um eine Verwechslung mit Bestandteilen des Personennamens zu vermeiden. Wenn in der Herkunftssprache Namen von Personen oder Orten dekliniert oder Personennamen in männlicher und weiblicher Form gebildet werden, ist auf diese Besonderheit hinzuweisen.*

12.2 *Verwendet die Ausgangssprache andere als lateinische Schriftzeichen, so sind Personennamen vorrangig zu transliterieren (buchstabengetreu zu übertragen). Lässt die fremde Sprache eine Transliteration nicht zu (z.B. Arabisch, Chinesisch oder Neuhebräisch), so ist der Name nach dem Klang und den Lautregeln der deutschen Sprache zu übertragen (Transskription). Erläuternd kann unter Angabe der Quelle (z.B. Reisepass) die im fremden Sprachraum übliche Version der Schreibweise mit lateinischen Buchstaben angefügt werden. (Hinweise 2003)*

Noteikumi nav centralizēti visā valstī, tomēr visās federālajās zemēs ir ļoti līdzīgi, un Vācijas Tulkus un tulkotāju mājaslapa publicē tikai atsevišķu federālo zemju vadlīnijas.

Pētot dažādus publicistiskus tekstus laika posmā no 1999. līdz 2013. gadam, nākas secināt, ka diakritisko zīmju lietošanu ievēro pārsvarā ar Latviju saistīti vāciski rakstoši interneta portāli, organizācijas un izdevumi, kā, piem., Latvijā dzīvojošā vācu dzejniekam un tulkotājam Matiasam Knollam (*Mathias Knoll*) piederošā mājaslapa (Knoll), laikraksts *Baltische Rundschau* (Baltische Rundschau 2012), Konrāda Adenauera fonds (Kas.de), Baltijas – Vācijas Augstskolu birojs (Hochschulkontor.lv), Baltijas – Vācijas tirdzniecības kamera, tādējādi rādot labu piemēru starptautiskajai sabiedrībai.

Korektu rakstību ievēro arī, piem., www.unsere.de, de-de.facebook.com, www.kultur-in-europa.de/77.html, de.wikipedia.org, www.enzyklo.de, www.zeitgeschichte-online.de.

Piem., *Baltische Rundschau* (Baltische Rundschau 2012):

Riga/BR. Die lettischen Medien berichten, dass am Donnerstag Abend (29. März) **Leonīds Jākobsons**¹ bei einem Überfall im Flur seines Wohnhauses verletzt wurde. Er ist jedoch außer Lebensgefahr. Die Tageszeitung «Diena» bringt die nicht bestätigte Nachricht, dass Journalist von zwei Männer überfallen und angeschossen wurde.

Ar Krieviju saistīti vāciski rakstoši ziņu un sociālie portāli par latviešu diakritiskajām zīmēm, šķiet, neinteresējas un ignorē tās, atveidojot pat augstu amatpersonu vārdus (www.russlandonline.ru, www.de.rian.ru, www.aktuell.ru, www.okasoft.de).

Arī tādi lieli vācu preses flagmaņi kā *FAZ*, *Die Zeit* un *Der Spiegel* latviešu valodas diakritiskajām zīmēm nepievērš nekādu vērību, kamēr, piemēram, franču vai zviedru personvārdu rakstībā gan šīs zīmes tiek ievērotas. Piemēram:

Nordische Birken, nordische Kiefern. Stunde auf Stunde verfallene Kolchosen, graue Dörfer: Wie ein Riegel schiebt sich Kurland – Kurzeme, wie die Letten diesen Teil ihres Landes nennen – von der Ostsee in die Tiefe des Raums Richtung Russland. Vor 67 Jahren, als der Zweite Weltkrieg zu Ende ging, haben Aleksandrs Komarovskis und Peteris Liepins hier vielleicht aufeinander geschossen, genau wie Inese Spura und Visvaldis Lacis. Die einen fochten für Hitler, die anderen für Stalin – für die beiden Diktatoren, die damals den Osten Europas zum «Blutland» des 20. Jahrhunderts gemacht haben, wie es der Historiker Timothy Snyder in seinem 2010 erschienenen Buch «Bloodlands» genannt hat. (FAZ 2013)

Es gibt keine klare Linie zwischen Politik und Geschäft», sagt die amtierende Chefin der Antikorruptionsbehörde, Jutta Strike. «Rüstungsaufträge, Gesundheitsausgaben und das Bauwesen sind Brennpunkte der Korruption.» Dass Politiker sich bei Privatisierungen und öffentlichen Aufträgen über Tarnfirmen auf den Bahamas oder den Cayman-Inseln die fettesten Happen immer wieder selbst zuschöben und von den Gewinnen ihre eigenen Privatparteien finanzierten, hat nach Ansicht von Fachleuten wie Inese Voika von «Transparency International» ein Geflecht geschaffen, in dem die Macht einiger weniger in Wirtschaft, Politik, Medien und Justiz sich aller Kontrolle entzieht. (FAZ 2011)

Darüber, wie sie 1944 wieder hierher nach Lettland kamen, um das «Land zu besetzen, seine Bewohner entweder nach Sibirien zu deportieren oder ins Exil zu treiben». Alles unter dem Vorwand, den Faschismus auszurotten. Und dass mit dem Verschweigen sowjetischer Verbrechen nun endlich Schluss sein müsse.

So klingt das bei Vaira Vīke-Freiberga, der Präsidentin Lettlands. Außer der Villa am Strand hat sie wenig übernommen vom Sowjetführer Kossygin und seiner Welt. (Mayr 2005)

1 Šeit un turpmāk citātos izcēlums mans – I. S.

Auch vor fünf Jahren, zum 60. Jahrestag des Kriegsendes, war ein lettisches Staatsoberhaupt zu den Feiern nach Moskau gefahren. Die damalige Präsidentin Vaira Vike-Freiberga nutzte allerdings die Aufmerksamkeit, um in Reden und Interviews zu betonen, dass für die Balten der Krieg erst 1994 zu Ende war, als der letzte russische Soldat das Baltikum verließ. Für den Kreml ein Affront: Der Große Vaterländische Krieg ist den Russen heilig – samt der angeblichen Leistungen Josef Stalins, wie die Debatte um Plakate mit dem Konterfei des Diktators in Moskau zeigt. (ZeitOnline)

No vācvalodīgo valstu vēstniecībām korekti personvārdus (tomēr arī ne vienmēr) lieto tikai Vācijas vēstniecība Latvijā. Austrijas un Šveices (sk. Austrijas vēstniecība un Šveices vēstniecība) vēstniecības mājaslapās latviešu personvārdi neatkarīgi no to īpašnieka ieņemamā amata atveidoti, nelievojot diakritiskās zīmes. Dīvainā kārtā korektai savu valstsvīru personvārdu rakstībai vērību nepievērš arī pašmāju institūciju (t. sk. prezidenta) mājaslapas:

Biography of Dr. Vaira Vike-Freiberga

Dr. Vaira Vike-Freiberga, President of the Republic of Latvia, was elected on 17 June 1999 by the Parliament for a four-year term and has been re-elected for a second term in 2003. She was named Special envoy on the reform of the United Nations in 2005 and was an official candidate of the Baltic States (Latvia, Estonia and Lithuania) for the position of Secretary General in 2006. (President.lv)

Lai arī vāciski rakstošie mediji latviešu personvārdu pareizrakstībai, t.i., oriģinālajam atveidojumam, publicistiska satura tekstos vērību pievērš maz, tomēr ir gadījumi, kad latviešu personvārdu oriģināla atveide tiem šķiet pašsaprotama (sk. Elinagaranca.com):

Elina Garanča

Viens no iemesliem, kādēļ operzvaigznes Elīnas Garančas vārds vācvalodīgajā vidē korekti tiek atveidots biežāk par mūsu valstsvīru personvārdiem, varētu būt gan tas, ka mākslinieces vārds izraisa līdzcilvēkos tikai pozitīvas emocijas un ārkārtīgi lielu cieņu, gan arī tas, ka savu mājaslapu viņa, iespējams, administrē no Latvijas un ir īpaši norādījusi uz sava vārda atveidi. Vēl viens iemesls varētu būt arī tas, ka tekstu autori apzinās iespējamās sankcijas par «zīmola» nekorektu lietojumu. Latviešu operzvaigznes vārdu pareizi atveido arī citas interneta vietnes (sk. Festspielhaus.de, Wikipedia.org u. c.). Turklāt jāatzīmē, ka Vācijas portāli vārda atveidē ir precīzāki par Austrijas tīmekļa vietnēm. Tā, piemēram, laikraksts *Kurier* nav pacenties dīvas vārdu atveidot pareizi: *Elina Garanca zur Kammersängerin geadelt* (*Kurier* 2013).

Mūsdienās iespējams nopirkt ne tikai tiesības uz kādas preces ražošanas zīmolu, bet arī uz savu vārdu kā zīmolu, kas savukārt nozīmē, ka tā rakstība tiek saglabāta oriģinālvalodā – tā, kā tas reģistrēts. Pārsvārā tas attiecināms uz dažādu skatuves mākslinieku identitātēm. Šis ir starptautisks regulējums un nonāk pretrunā ar Latviešu valodas likumu, kas prasa, lai citvalodu personvārdi latviešu valodas vidē tiktu atveidoti, izmantojot latviešu alfabētu un vadoties pēc konkrētās oriģinālvalodas izrunas atveides principiem. Tas pats likums prasa, lai zīmoli tiktu pārcelti latviešu valodā to oriģinālrakstībā, atainoti slīprakstā un netiktu iekļauti gramatiskajā vidē. Attiecībā uz citvalodu personvārdu atveidošanu latviskā valodas vidē minētais starptautiskais regulējums rada papildu grūtības, savukārt attiecībā uz latviešu personvārdu atveidi citvalodu vidē tas tikai pastiprina jau pastāvošos noteikumus: Padomes 1988. gada 21. decembra Pirmo direktīvu 89/104/EEK, ar ko tuvina dalībvalstu tiesību aktus attiecībā uz preču zīmēm (sk. Padomes direktīva), un Līgumu par ar tirdzniecību saistītām intelektuālā īpašuma tiesībām (turpmāk tekstā – «TRIPs līgums»), kas pievienots pielikumā 1994. gada 15. aprīļa Līgumam par Pasaules tirdzniecības organizācijas izveidošanu attiecībā uz jautājumiem, kuri saistīti ar organizācijas kompetenci, un kas Eiropas Kopienas vārdā tika apstiprināts ar Padomes 1994. gada 22. decembra lēmumu 94/800/EK (sk. Lēmuma interpretācija).

TRIPs līguma 15. panta 1. punkts nosaka:

«Jebkura zīme vai jebkura zīmju kombinācija, kas dod iespēju atšķirt viena uzņēmuma preces vai pakalpojumus no citu uzņēmumu precēm vai pakalpojumiem, var veidot preču zīmi. Šādām zīmēm, piemēram, **vārdiem, kas ietver personu vārdus**, burtus, skaitļus, figurālus elementus un krāsu kombinācijas, kā arī jebkurai šādu zīmju kombinācijai ir tiesības tikt reģistrētai kā preču zīmei...»

Savukārt Kopienas tiesiskais regulējums – direktīvas 2. pants, kura nosaukums ir «Apzīmējumi, no kuriem var sastāvēt preču zīme», ir formulēts šādi:

«Preču zīme var sastāvēt no jebkuriem apzīmējumiem, ko var attēlot grafiski, **jo īpaši no vārdiem, ieskaitot personu vārdus**, zīmējumiem, burtiem, cipariem, preču vai to iepakojuma formas ar nosacījumu, ka šādi apzīmējumi spēj parādīt atšķirību viena uzņēmuma precēm vai pakalpojumiem no citu uzņēmumu precēm vai pakalpojumiem.»

Šos noteikumus var izmantot (un tas tiek bieži praktizēts) arī personvārdu, t. i., mākslinieku vārdu un pseidonīmu, kā preču zīmes reģistrācijā. Tas nozīmē to, ka, piem., Egils Siliņš, Elīna Garanča un citas Latvijas

personības, kas savu vārdu vēlētos vai būtu reģistrējušas kā zīmolu, varētu justies tiesiski aizsargātas par vārda rakstiskās formas autentisku saglabāšanu visdažādākajās valodu telpās. Latviešu valodas telpai tas vienlaikus savukārt nozīmē novirzi no Valsts valodas likuma un ar to saistītajiem dokumentiem, kā arī no latviešu valodas pareizrakstības. Kā jau iepriekš minēts, diskusijas un abpusēja neizpratne tādējādi nemazinās un arvien biežāk parādās dažādos sociālajos tīklos un forumos (piem., Baldunčiks, Īpašvārdu atveide).

Secinājumi

Neraugoties uz Vācijas un ES starptautiskajiem normatīvajiem dokumentiem, vācvalodīgie mediji joprojām ignorē latviešu personvārdu oriģinālrakstību. Tā iemesli var būt gan vairāk vai mazāk pragmatiski, gan emocionāli:

- sākotnēji – latviešu valodas diakritiskās zīmes, kas vācu valodā bija neatpazīstamas un samērā grūti tehniski apgūstamas. Pateicoties moderno tehnoloģiju straujajai attīstībai, tā jau sen vairs nav problēma, bet saglabājusies inerce, respektīvi, nevēlēšanās tērēt laiku;
- neizpratne par diakritisko zīmju nozīmi;
- mazo jaunpienācēju daļibvalstu valodu zemāks novērtējums salīdzinājumā ar «vecajām» Eiropas Savienības valstu valodām.
- attieksme – «kā tu man – tā es tev». Ja jau reiz latvieši «kropļo» vācu vārdus, kādēļ gan vāciešiem korekti būtu jāatveido latviešu vārdi?

Apkopojot iepriekšminēto, secināms, ka mūsdienu kopīgā, globalizētā valodas telpa veido un piemēro arī starptautiskus regulējumus, kuri attiecināmi uz nacionālajām valodām un kuru izcelsme ir nevis lingvistiska, bet ekonomiska.

Kā veicināt starptautisko komunikāciju, saglabājot cieņu pret personvārdiem?

Komunikācija nav «vienvirziena» process. Starptautiskā mērogā tā notiek tulkošanas kontekstā. Katram tulkotam tekstam ir tā avotteksts un avotvaloda, no kuras nākuši atveidojamie personvārdi, kurus maksimāli precīzi atveidotus grib redzēt gan vācu, gan latviešu lasītājs. No lingvistiski translatoģiskā skatpunkta iespējams atsaukties gan uz de Sosīra definēto vārda divējādo dabu, gan citu valodnieku filozofiskām un lingvistiskām atziņām par valodas būtību un nonākt pie secinājuma, ka gan rakstiskā tulkojumā, gan jebkurā citā tekstā svešvalodā (respektīvi, vācu valodā) tikai atsevišķos gadījumos būs iespējams panākt no citas valodas nākušā

personvārda skaņas tēla, priekšstata un grafiskā tēla pilnīgu korelāciju mērķvalodas lasītāja skatījumā. Lasītājs vācu valodā (kuras rakstība nav pilnflēktīva, kaut gan arī pietiekami fonografēmiska, t. i., valoda, kurā raksta tā, kā runā) tradicionāli ir pieradis, ka pareizi izrunās īpašvārdus tikai no sev pazīstamām svešvalodām, akceptējot svešas grafiskas formas to atveidē. Vācu valodas teikuma struktūru un sintaksi šāda personvārdu oriģinālrakstība atšķirībā no latviešu valodas neietekmēs. Tādēļ arī personvārdu atveidē visā pilnībā atklājas absolūtas ekvivalences un invariances (nemainīgās, galvenās atbilstības saglabāšana) ievērošanas neiespējamība. Citiem vārdiem sakot – katra tauta laika gaitā savā rakstu valodā vairāk vai mazāk apzināti ir izvēlējušies, vai no citas valodas nācis personvārds tiks atveidots pēc tā skanējuma, ar mērķvalodā pazīstamiem grafēmu salikumiem, vai arī tiks pārlikts šā personvārda svešs grafiskais attēls (līdz ar to neizrunājams, jo grafēmu atbilstība skaņai atšķirīgās valodās tiek atšķirīgi attēlota).

Lai izvairītos no dažādiem konfliktiem, to skaitā tiesām, kurās Latvija ir arī zaudējusi, Valsts valodas likuma 19. panta 2. punkta nosacījumu, ka «personas pasē vai dzimšanas apliecībā papildus personas vārdam un uzvārdam, kas atveidots atbilstoši spēkā esošajām latviešu valodas normām, norādāma šīs personas dzimtas uzvārda vēsturiskā forma vai citas valodas personvārda oriģinālforma latīņalfabētiskajā transliterācijā, ja persona vai nepilngadīgas personas vecāki to vēlas un var to apliecināt dokumentāri», neapšaubāmi vajadzētu praktizēt biežāk (sk., piem., Trautmane 2012), pievēršoties lingvistiski tolerantām risinājumiem:

- vāciski rakstošie mediji nemitīgi jāsensibilizē attiecībā uz latviešu diakritisko zīmju lietojumu (telefoniskas, elektroniskas norādes no attiecīgo valodu uzraugošo institūciju puses vēstniecībām, rakstu autoriem un izdevējiem u. tml.);
- dažādiem Latvijas portāliem, kuri izmanto arī vācu valodu, jābūt labam paraugam, lietojot latviešu diakritiskās zīmes personvārdos;
- savukārt Latvijas likumdošanā iekļaujams punkts par citvalodu personvārda obligātu atspoguļošanu oriģinālrakstībā iekavās pēc tā pirmreizējas latviskās atveides visos tekstu žanros, izņemot daiļliteratūru, kur personvārdam ir vēl citas funkcijas.

Valoda ir dzīva, tā nemitīgi attīstās. Šo attīstību ietekmē apkārtējā vide – sociālie, ekonomiskie un politiskie faktori. Personvārdu atveidē būtiska nozīme bijusi gan Latvijas iestāšanās procesam ES, gan globalizācijas un demokrātijas tendencēm. Tās ne vienmēr ir viennozīmīgi vērtējamās, tomēr kopumā nākas secināt, ka pēc Latvijas pievienošanās Eiropas Savienībai un nostāšanās

līdzvērtīgākās pozīcijās ar rietumvalstīm ir novērojama arī sistemātiskāka latviešu personvārdu atveide, lietojot latviešu valodas diakritiskās zīmes. Par to liecina publikācijas rakstā minētajos avotos, kuru saraksts un atšifrējums gan nav pilnībā detalizēti, jo pētāmie materiāli ir analizēti daudzu gadu garumā un raksta apjoms ļauj sniegt tikai nelielu vispārēju ieskatu par aktualizēto tēmu.

Latviešu personvārdi dažādos vācvalodīgajos izdevumos līdz šim pārsvarā tikuši atveidoti, neievērojot latviešu valodas diakritiskās zīmes, tādējādi tos būtiski mainot un pat piešķirot tiem negatīvu konotāciju. Latviešu auditorijai nav jāskaidro, kā mainās tādu uzvārdu kā *Cīcis*, *Kāķis*, *Āpse* u. c. nozīme, ja tie tiek atveidoti bez diakritiskajām zīmēm.

Jāpiebilst, ka runa ir par valodām ar latīņu alfabētu. Kontrastīva diskusija par citvalodu personvārdu atveidi, iekļaujot valodas, kurām ir cits alfabēts, noteikti būtu atsevišķa konferenču cikla vērtā.

Avoti

- Aktuell.ru** – www.aktuell.ru [skatīts 15.06.2013].
- Austrijas vēstniecība** – Austrijas vēstniecības Latvijā mājaslapa. Pieejams: <http://www.bmeia.gv.at/lv/botschaft/riega/die-botschaft.html> [skatīts 15.06.2013].
- Baltische Rundschau 2012** – Onlineredaktion. In Lettland wurde ein Journalist verletzt, 01.04.2012. Pieejams: <http://www.baltische-rundschau.eu/2012/04/01/in-lettland-wurde-ein-journalist-verletzt/> [skatīts 15.06.2013].
- Hochschulkontor.lv** – Baltijas – Vācijas Augstskolu biroja mājaslapa. Pieejams: <http://www.hochschulkontor.lv/lv> [skatīts 15.06.2013].
- Enzyklo.de** – www.enzyklo.de [skatīts 15.06.2013].
- Facebook.com** – www.facebook.com [skatīts 15.06.2013].
- FAZ 2011** – Sprengsatz im Geflecht von Macht und Geld. FAZ, 17.09.2011. Pieejams: <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/wahlen-in-lettland-sprengsatz-im-geflecht-von-macht-und-geld-11188074.html> [skatīts 15.06.2013].
- FAZ 2013** – Veteranen der Waffen-SS in Riga, Missbrauchte Lebensläufe. FAZ, 2013. Pieejams: <http://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/veteranen-der-waffen-ss-in-riga-missbrauchte-lebenslaeufe-11682993.html> [skatīts 15.06.2013].
- Elinagaranca.com** – latviešu operdziedātājas Elinas Garančas mājaslapa. Pieejams: <http://www.elinagaranca.com/de/> [skatīts 15.06.2013].
- Festspielhaus.de** – Eļina Garanča. Vācijas Bāden-Bādenes operas un baleta nama Festspielhaus mājaslapa. Pieejams: <http://www.festspielhaus.de/veranstaltung/elina-garanca-19-01-2013-2291/> [skatīts 15.06.2013].
- Īpašvārdu atveide** – Īpašvārdu atveide latviešu valodā. Valsts valodas komisija. Pieejams: <http://www.vvk.lv/index.php?sadala=164&id=397> [skatīts 15.06.2013].
- Kas.de** – Konrāda Adenauera fonda mājaslapa. Pieejams: <http://www.kas.de/lettland/en/about/contact/> [skatīts 15.06.2013].

- Knoll** – dzejnieka un tulkotāja Matiasa Knolla (Mathias Knoll) mājaslapa. Pieejams: <http://www.literatur.lv> [skatīts 15.06.2013].
- Kultur-in-Europa.de** – www.kultur-in-europa.de/77.html [skatīts 15.06.2013].
- Kurier 2013** – Elina Garanca zur Kammersängerin geadelt. *Kurier*, 24.05.2013. Pieejams: <http://kurier.at/kultur/buehne/tochter-der-staatsoper-elina-garanca-zur-kammersaengerin-geadelt/13.619.173> [skatīts 15.06.2013].
- Lettland.blogspot.com** – www.lettland.blogspot.com [skatīts 15.06.2013].
- Mayr 2005** – Mayr Walter. Lettland. Die Fliegen im Bernstein. *Der Spiegel*, 17, 2005. Pieejams: <http://www.spiegel.de/> [skatīts 25.03.2014].
- Okasoft.de** – www.okasoft.de [skatīts 15.06.2013].
- President.lv** – Latvijas Valsts prezidenta mājaslapa. Pieejams: <http://www.president.lv/index.php?pid=210> [skatīts 15.06.2013].
- Rian.ru** – www.de.rian.ru [skatīts 15.06.2013].
- Russlandonline.ru** – www.russlandonline.ru [skatīts 15.06.2013].
- Šveices vēstniecība** – Šveices vēstniecības Latvijā mājaslapa. Pieejams: <http://www.eda.admin.ch/eda/en/home/rep/eur/vltu/embrig/contr.html> [skatīts 15.06.2013].
- Trautmane 2012** – Trautmane Linda. Kā ir likumīgi pareizi – Anna Wordsworth vai Anna Vērdsvērta? *Latvijas Vēstnesis*, 25.04.2012. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/?menu=doc&id=246955> [skatīts 15.06.2013].
- Unsere.de** – www.unsere.de [skatīts 15.06.2013].
- Vācijas vēstniecība** – Vācijas vēstniecības Latvijā mājaslapa. Pieejams: <http://www.riga.diplo.de/> [skatīts 15.06.2013].
- Wikipedia.org** – www.wikipedia.org [skatīts 15.06.2013].
- Zeitgeschichte** – www.zeitgeschichte-online.de [skatīts 15.06.2013].
- ZeitOnline** – Baltikum. Wo der Weltkrieg 1994 zu Ende ging. *Die Zeit*, 1994. Pieejams: <http://www.zeit.de/politik/ausland/2010-03/baltikum-sowjetunion-russland> [skatīts 15.06.2013].

Literatūra

- Ārlietu ministrija** – LR Ārlietu ministrijas mājaslapa. Pieejams: <http://www.mfa.gov.lv> [skatīts 15.06.2013].
- Baldunčiks** – Baldunčiks Juris. *Citvalodu īpašvārdu atveide latviešu valodā (vēsturisks pārskats)*. Pieejams: <http://www.letonika.lv/article.aspx?id=personvardi> [skatīts 15.06.2013].
- Blinkena 1990** – Blinkena Aina. Priekšvārds. Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1990, 1. lpp.
- Hinweise 2003**– *Hinweise für die Anfertigung von Übersetzungen durch öffentlich bestellte und allgemein beedigte Übersetzerinnen und Übersetzer* (Norādes par tulkojumu izstrādi zvērinātiem tulkotājiem): Rd.Erl. des MK vom 10.10.2003 – III.4 –3162-3 (n. v.). Pieejams: <http://www.sachsen-anhalt.de/fileadmin/Files/AnfertUeb.pdf> [skatīts 15.06.2013].

- Indriķa hronika** – *Indriķa hronika*. No latīņu valodas tulkojis Ā. Feldhūns; Ē. Mugurēviča priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993. Pieejams: <http://www.historia.lv/alfabets/I/In/Indrika%20hronika/teksts/mugur.htm> [skatīts 15.06.2013].
- Kunze 2003** – Kunze Konrad. *dtv-Atlas Namenkunde. Vor- und Familiennamen im deutschen Sprachgebiet*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2003.
- Lēmuma interpretācija** – *Padomes 1994. gada 22. decembra lēmuma interpretācija (94/800/EK (OVL336, 1. un 214. lpp.))*. Pieejams: www.vvc.gov.lv/export/sites/default/docs/STA/.../61996J0053.doc [skatīts 15.06.2013].
- MK noteikumi 144** – *Ministru kabineta noteikumi Nr. 144 «Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju»*. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85209> [skatīts 15.06.2013].
- Onomastik** – www.onomastik.com [skatīts 15.06.2013].
- Padomes regula** – *Padomes Regula (EK, Euratom) Nr. 2273/2004*. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/lv/lv-4100200.htm> [skatīts 15.06.2013].
- Personvārdi** – www.personvardi.lv [skatīts 15.06.2013].
- Pirmā direktīva** – *Padomes 1988. gada 21. decembra Pirmā direktīva 89/104/EEK*. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0104:LV:HTML> [skatīts 15.06.2013].
- Reiß 1982** – Reiß Katharina. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Cornelsen. Vlg Scriptor, 1982.
- Richtlinien** – *Richtlinien und Hinweise für die Anfertigung von Urkundenübersetzungen (Vadlinijas un norādes par dokumentu tulkošanu, Vācijas Tulku un tulkotāju asociācijas mājaslapa)*. Pieejams: <http://www.bw.bdue.de/fileadmin/editoren/Richtlinien2004.pdf> [skatīts 15.06.2013].
- Rokasgrāmata** – *Iestāžu publikāciju noformēšanas rokasgrāmata 10. Teksta noformējuma noteikumi latviešu valodā*. Pieejams: <http://publications.europa.eu/code/lv/lv-4100200.htm> [skatīts 15.06.2013].
- de Saussure 2003** – de Saussure Ferdinand. *Linguistik und Semiologie. Notizen aus dem Nachlass. Texte, Briefe und Dokumente*. Gesammelt, übersetzt und eingeleitet von Johannes Fehr. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2003.
- Siliņš 1990** – Siliņš Klāvs. *Latviešu personvārdu vārdnīca*. Rīga: Zinātne, 1990.
- Treimanis 2002** – Treimanis Gunnars. *Vārdu noslēpumi*. Rīga: Juvetas, 2002.

Insight of Reproduction Development of Latvian Proper Nouns in Journalistic Texts in German (20th–21st Centuries)

Summary

When a person is born, he got his name. It personifies the person, his individuality. Every person wants to hear, see and also to recognize in the exact same way as it was given to him at birth.

Since the ancient times misunderstandings and discussions, about proper noun reproduction in various languages, are present.

Each personal name has its own history. Although representatives of the German-speaking countries often protested against their name reproduction in Latvian, German and Latvian person's name history has much in common.

Ancient Latvians, like all other European nations, initially did not use surnames or family names. Instead other names were used, which indicated the status and origin of its owner. Initially personality was distinguished by one name, last name followed much later.

In Germany surnames began to form in 12th century in southern Germany. Formation process continued for several centuries, in Westphalia and Phrisia permanent last name set up only in the 19th century. At first with the decree.

The first evidence of Liv and ancient Latvian personal names were found in medieval documents and chronicles, and was indicative of Livs living in the Livonian Confederation cities and Latvian craftsmen guilds in 14th century. These sources provide the first evidence of some ancient Latvian name transcription in Latin.

Although since that time, many centuries passed, and both German and Latvian language evolved, improved and changed personal name portrayal 45 is still not fully resolved. Is it possible? What are the trends observed in recent years? According to Latvian legislation, personal names are rendered according to their pronunciation, is still in force, however in different sources personal names appear in their original script, therefore undermining the Latvian language syntax. There is also a tendency that, depending on the type of the text and convention, alongside latvianized surname the original is given in the brackets. What is German attitude towards latvianized personal names? A large part of German readers are confused and shocked, because they were unable to recognize the German personal names in the Latvian texts, in their minds particular notions of German syntax, that proper names are not translated and the original script is preserved, were entrenched. This regulation was also included in German Association of Interpreters and Translators (Richtlinien der deutschen Dolmetscher- und Übersetzer-Vereinigungen BDÜ) guidelines.

A seemingly simple rule, though probably only to the extent permitted by the Latin alphabet, and contained with letters presented in the principles of sound reproduction in it. Although the Latvian language grapheme is based on the Latin alphabet, letter combinations sound for several cases are different.

If grapheme corresponds to a different alphabet (e.g., Slavic Cyrillic, Greek alphabet, etc.), personal names should be transliterated according to their pronunciation. This rule for German readers seems to be understandable, but the idea that personal names can be reproduced and pronounced according to the Latin alphabet, is not acceptable. And a lack of understanding is so great that Latvia is sued in Court of Human Rights because foreign surname latinization is violation of right to privacy, therefore relevant laws and regulations determining latinization of foreign words are in conflict with the Constitution.

And what is with the Latvian personal names in German publications? Latvian names and surnames in German publications so far had been reproduced without Latvian diacritical marks, which result in significant changes in surname (name) and can even give it a negative connotation. For Latvian audience, semantic content of the names (e.g., *Cīcis*, *Kāķis*, *Āpse*), including personal names, should not be construed, if the names are reproduced without diacritical marks. Language is alive, it is constantly changing. This development is affected by the environment, including the social and political factors.

Latvia joining the EU and trends of globalization and democracy play a role in reproduction of personal names. It is not always evaluated, but in general Latvia joining the European Union and positioning on a one level as the West systematic Latvian personal name portrayal with the use of diacritical marks can be observed.

NETRIVIĀLIE VEIKALU, RESTORĀNU UN IZKLAIDES IESTĀŽU NOSAUKUMI LATVIJĀ

Veikalu, restorānu, bāru, klubu un citu iepirkšanās vai izklaides iestāžu nosaukumi pilsētnieciskajā valodas vidē ir daudz nozīmīgāki, nekā to varētu domāt, ja ņemtu vērā tikai šo nosaukumu komerciāli funkcionālo aspektu, un nekā varētu spriest pēc šādiem nosaukumiem veltīto onomastisko pētījumu pagaidām vēl samērā pieticīgā skaita (tomēr skat., piem., Bergien 2007, Boer-rigter 2007, Malevych 2012, Prokudina 2012, Sjöblom 2001). Tūkstošiem un tūkstošiem cilvēku, gan steigdamies darba gaitās, gan izbaudīdami aperīgu pastaigu, izlasa minētos nosaukumus kā interesantu vai arī garlaicīgu lasāmvielu, kaut arī nepavisam nebūtu nodomājuši attiecīgajā veikalā iepirkties vai klubā izklaidēties. No šiem tūkstošiem cilvēku daži ir sevišķi aizrautīgi šīs lasāmvielas cienītāji, kas īpaši pievērš uzmanību visdivainākajiem un smieklīgākajiem nosaukumiem un cita veida publiskiem uzrakstiem. Entuziasti izveidojuši arī itin daudzas interneta mājaslapas ar savdabīgiem onomastiskiem (vai, precīzāk sakot, ergonomiskiem) materiāliem. Meklējot internetā, piemēram, *funny names for shops* ('dīvainus veikalu nosaukumus' angļiski), 2011. gadā varēja saņemt informāciju par nepilniem simts internetā atrodamiem dokumentiem, 2014. gadā šis skaits jau ir vairākkārt pieaudzis (skat., piem., *eatmywords*). Taču šajā rakstā uzmanība pievērsta nevis visā pasaulē vai anglofonajās zemēs atrodamajiem kurioziem un dīvainībām, bet gan savdabīgākiem nosaukumiem Latvijā.

Pāris vārdu jāpiebilst par apzīmējumu *netriviālie*. Var jau apmēram to pašu pateikt arī, kā tikko darīts, ar latviskāku apzīmējumu *savdabīgie*, bet tad pretstatā būtu minami *nesavdabīgie*, kas izklausās mazliet smagnēji. Varētu runāt arī par *neparastajiem* un *parastajiem*, taču šo jēdzienu semantika ir mazliet plašāka par apzīmējumu *netriviālie* un *triviālie* nozīmi. Kā formulēts *Latviešu literārās valodas vārdnīcā*, *triviāls* ir 'tāds, kas ir ļoti vienkāršs, arī parasts, ikdienišķs; arī neievērojams' (LLVV VII 640). Tātad triviāli nosaukumi ir vienkārši, parasti, ikdienišķi, netriviāli savukārt – neparastāki un neikdienišķāki.

Lai varētu sākt runāt par netriviāliem iepirkšanās vai izklaides iestāžu nosaukumiem, vispirms būtu lietderīgi minēt triviālo nosaukumu būtiskākās pazīmes un šo nosaukumu galvenos paveidus. Triviāls nosaukums ir valodas kodificētajām normām atbilstošs un stilistiski neitrāls nomināls apzīmējums, ko veido lietvārds vai atributīva vārdkopa ar lietvārdu centrā, dažreiz – lietvārdu grupa; nelielu strukturāli specifisku, bet tomēr, šķiet, pie triviālajiem nosaukumiem pieskaitāmu apakšgrupu veido nosaukumi ar prievārdu *pie*, piemēram, veikalu nosaukumi *Pie Kalniņa*, *Pie Tiltā*. No semantiskā viedokļa var konstatēt sešas galvenās triviālo nosaukumu grupas. Pirmkārt, tie ir nosaukumi, kas tieši nosauc attiecīgā uzņēmuma galveno funkciju, piemēram, *Grāmatnīca*, *Gaļas veikals*. Otrkārt, nosaukumi, kuri daļēji atspoguļo veikala sortimentu, piemēram, *Avokado* – garšvielu un dāvanu veikals. Treškārt, nosaukumi, kas uzņēmuma pamatfunkciju raksturo metaforiski, piemēram, *Gaisma* – elektropreču veikals. Ceturtkārt, pie triviāliem pieskaitāmi nosaukumi, ko veido kāds īpašvārds – personvārds vai vietvārds, piemēram, *Olga* – apģērbu veikals, *Daugava* – piena un maizes produktu veikalu ķēde; šajā grupā var iekļaut arī nosaukumus, kam pamatā īpašnieka vārds vai uzvārds, piem., *Gerken un Ko*, kā arī nosaukumus, kuros iekļautais vietvārds tieši apzīmē atrašanās vietu, piemēram, viesnīcas *Rīga* un *Jūrmala*. Piektkārt, te minami nosaukumi, ko veido pozitīvas semantikas vārds, tāds, ko mēdz saukt par skaistu vārdu, kaut arī šī vārda apelatīvajai semantikai nebūtu nekāda sakara ar uzņēmuma profilu; raksturīgs piemērs savulaik bija daudzie dažādas specializācijas uzņēmumu nosaukumi *Dzintars*, no kuriem gan mūsdienās palikuši galvenokārt ar akciju sabiedrību *Dzintars* saistītie parfimērijas un kosmētikas veikali (taču arī tiem ar sugasvārda *dzintars* semantiku patiesībā nav tieša sakara). Un, visbeidzot, sestā triviālo nosaukumu grupa ir semantiski tukši vārdi (no etimoloģiskās semantikas viedokļa), tos veido abreviatūras vai pseidovārdi, piemēram, *Rimi*, *Mego*, *Elvi*.

Protams, šo uzskaitījumu varētu vēl detalizēt un paplašināt, taču šajā rakstā tomēr galvenā uzmanība veltīta netriviālajiem nosaukumiem. Un tie tāpat ir nosaukumi, kas vismaz kaut kādā veidā atšķiras no tikko raksturotajiem triviālajiem. Arī netriviālos nosaukumus visbiežāk veido lietvārdi vai atributīvās vārdkopas, taču no triviālajiem tos atšķir kādas formālas vai semantiskas pazīmes. Formālā pazīme var būt neatbilstība valodas normai – kaut vai tikai ar vienu burtu, kā tas ir maksšķerēšanas preču veikala nosaukumā *Crabis*¹. Ar šo vienu burtu pietiek, lai piesaistītu garāmejošā

1 Nosaukumu materiāls iegūts no 2011.–2014. gada vērojumiem, kā arī no dažiem pēdējās desmitgades telefona abonementu sarakstiem.

«lasītāja» uzmanību – un tieši tāds jau ir netriviālo nosaukumu virszedevums, tieši tāpēc jau īpašnieki centušies izdomāt kaut ko netriviālu. Atkāpe no normas var būt morfoloģiski derivatīva – kā kafējnicu nosaukumos *Bulkotava* un *Kūkotava*, kas vismaz šķietami darināti no lietvārda (*bulka*, *kūka*), kaut gan, tiesa, var arī kā darināšanas pamatu rekonstruēt okazionāli kolokviālus darbības vārdus *bulkot*, *kūkot*. Taču visbiežāk tiek izmantota atkāpe no stilistiskās normas, resp., nosaukumā tiek iekļauti vārdi, kas nav stilistiski neitrāli, un laikam gan vispopulārākais no šādiem vārdiem veikalu nosaukumos ir sarunvalodas stila ģermānisms *bode* vai tā deminutīvs *bodīte*. Ir (vai ir bijis) pārtikas veikals Jumpravā, kurš saucas vienkārši *Bode*, ir vairāki veikali (vismaz trīs) vārdā *Bodīte*, ir *Labā bode* Rīgā, ir *Bekubode* un ir *Ābolu ielas bode* Ogres rajonā, *Mazbodīte* Saldus rajonā (neatrunājot ikreiz «bijušajā rajonā», jo, kā labi zināms, pašreizējā Latvijas administratīvi teritoriālajā iedalījumā rajonu vairs nav). Stilistiski vēl ekspresīvāks, šķiet, ir nosaukums *Ūķis* – veikals Limbažu rajonā.

Jūrmalā, Dubultos, tieši blakus *Bodītei* ir veikals *Tirgotava*. Šāds nosaukums varbūt nebūtu uzskatāms par netriviālu, ja tas būtu vienīgais vai viens no nedaudziem nelielā apdzīvotā vietā. Taču lielā pilsētā, kur ir simtiem veikalu jeb tirgotavu, šāds nosaukums piesaista uzmanību tieši ar savu it kā nepilnību, neinformatīvu, gribot negribot jāiet iekšā apskatīties, ko tad tur isti tirgo. Tieši ar šo informācijas nepilnīgumu Rīgā par netriviālu kļūst arī it kā vistriviālākais nosaukums, pavisam elementārais – *Veikals*, viens tāds starp visiem pārējiem, kam nosaukumā ir vai nu precīzāka informācija, vai vismaz kāds savdabīgāks apzīmējums.

Vēl mazliet atgriezoties pie stilistiskajām atkāpēm no normas, var minēt divus bistro – *Ķēķis* un *Grāpis*, veikalus *Knopka* (rakstāmlietu veikals), *Omīte* un *O'key*. Attiecīgos sugasvārdus (izņemot *knopka* un, protams, *O'key*, kas nav arī sugasvārds) mūsdienu vārdnīcas raksturotu kā novecojušus. Nosaukumos tiek izmantoti arī novecojuši vietvārdu varianti – gan latviskie, piemēram, *Sasmaka* – veikals Valdemārpilī, *Mitavas tirdzniecības centrs*, gan jau labi asimilētie cilmes ziņā ģermāniskie – *Stukmaņu veikals*, gan *Kurlande* un *Kaizervalde*, kuru vāciskums vēl skaidri izjūtams, gan arī pavisam neasimilētie *Rodenpois* un *Rozitten* (pēdējā vārdā gan ar -z- vāciskā -s- vietā). Dubulta atkāpe no normas – stilistiskā un ortogrāfiskā – piesaista uzmanību nosaukumam *Ēstuve Degun Radzis*.

Tomēr šis nosaukumu grupas neveido nominālo netriviālo nosaukumu vairākumu, lielākoties galvenā pazīme, kas ļauj kādu nosaukumu kvalificēt par netriviālu, ir attiecīgā nosaukuma etimoloģiskā semantika. Specifisku,

arī ar morfoloģisko savdabību saistītu grupu veido deminutīvatvasinājumi, kas visai reti izmantoti triviālajos nosaukumos (tiesa, ja neskaita no uzvārdiem veidotos). *Cukuriņš, Trepītes, Ingas veikaliņš, Ķocītis, Ķipītis, Kriksīts, Nieciņš, Debestiņa, Dzīvīte* – tie visi ir veikalu nosaukumi, un vairums no tiem (izņemot *Ingas veikaliņš*) būtu atzīstami par netriviāliem arī tad, ja būtu izmantots pamatvārds, nevis deminutīvs (sal. tālāk minēto veikala nosaukumu *Ķocis*). Taču pamazinājuma semantika vēl kāpina nosaukuma ekspresivitāti – un tāds jau arī ir bijis nosaukuma devēja nolūks. Deminutīva sufikss var būt pievienots arī nosaukumā iekļautam vietvārdam: *Daugaviņa, Iecaviņa, Neretiņa, Aizkrauklīte*.

Starp pārējiem nominālajiem netriviālajiem nosaukumiem var izveidot vairākas tematiskās grupas. Vienā no tām apvienojas veikalu nosaukumi, kas it kā apzīmē kādu citu ēku, telpu vai vietu, nevis veikalu, piemēram, *Doktorāts, Klubs, Muiža, Vecais Pasts, Vecā Smēde*, arī *Parks, Ganības, Pietura*. Domājams, ka vairumā gadījumu šiem nosaukumiem tiešām ir kāds sakars ar veikalu reālo atrašanās vietu, līdz ar to vietējiem iedzīvotājiem šie nosaukumi varētu likties parastāki, nekā tie izskatās, nezinot situāciju pietiekami detalizēti.

Ne sevišķi patīkamu reāliju apzīmē nosaukums *Skorpions*, kas izmantots pat divreiz (bāram Cēsu rajonā un veikalam Saldus rajonā). Bet, ja pieņemam, ka motivācija bijusi saistīta ar Zodiaka zīmēm, šiem diviem Skorpioniem varbūt jāpievieno arī *Jaunava* – veikals Jēkabpils rajonā – un varbūt arī *Dvīnis* Madonas rajonā.

Raksturīgu grupu veido netriviālie nosaukumi, kas it kā nekādi nav saistīti ar uzņēmuma (visos tālāk minētajos piemēros – pārtikas veikala) specifiku un, šķiet, nevar pretendēt arī uz «skaisto vārdu» godu, piemēram, *Sūknis, Ķocis, Kuģis, Pauze, Vēsturnieki, Vidus, Kaimiņš, Idioma, Akacis, Aplis, Ods*. Varbūt no šiem nosaukumiem ar kaut kādu reālu motivāciju ir *Kaimiņš*, varbūt *Akacis* ir mazliet poētisks, bet nosaukumu *Pauze, Vidus* un *Idioma* gadījumā gan grūti iedomāties kādu vārda izvēles pamatojumu, – izņemot iespēju, ka tie varētu sākotnēji būt bijuši SIA nosaukumi un SIA nosaukumu izvēlē šobrīd viens no grūtākajiem uzdevumiem ir atrast vārdu, kas vēl nav aizņemts.

No formas viedokļa netriviāli ir nedaudzie nosaukumi, ko veido lietvārds atkarīgajā locījumā, piem., veikals *Sirsniņai*, zivju restorāns *Murdā*, arī ar prefiksālo konstrukciju apzīmētais veikals *Pa ceļam* (bet jau pieminētās konstrukcijas ar *pie* nav neparastas, kaut gan neliela arhaiskuma nianse tām piemīt).

Salīdzinot pārtikas veikalu nosaukumus ar restorānu nosaukumiem (šīs divas nosaukumu grupas veido analizētā materiāla lielāko daļu), redzam, ka veikaliem mazāk raksturīgi netriviālie nominālie vārdkopnosaukumi. Tomēr daži savdabīgāki ir atrodam, piemēram, *Divi Gaiļi*, *Divi santīmi*, *Sveiks un Vesels*, *Uzvaras strauti*. Bet visai ekspresīvais veikala nosaukums *Vienīgā iespēja* jau it kā sasaucas ar bāra nosaukumu *Pēdējā cerība*.

Savukārt restorāniem, bāriem, kafejnīcām nominālie vārdkopnosaukumi ir raksturīgi, starp šiem nosaukumiem arī netriviālu ir pietiekami daudz, lai veidotos dažas tematiskās grupas, piemēram, nosaukumi, kuros pieminēts kāds faunas pārstāvis: *Pieci vilki*, *Trīs sivēni*, *Jūras zaķis*, *Lidojošā varde*, *Melnais balodis*, *Melnais kaķis*, *Rozā pantēra* [sic!], *Jautrais ods* (kurš aizguvis nosaukumu no jau pirmskara Latvijā zināma restorāna). Kā redzam, dažos nosaukumos izmantotas asociācijas ar precedenta tekstiem.

Tie paši ar precedenta tekstiem un dzīvām radībām saistītie *Pieci vilki* un *Trīs sivēni* vienlaikus pārstāv arī nosaukumus, kuros izmantoti skaitļi, piemēram, *13 krēsli*, *Pie četriem kungiem*, *Visi trīs*, *Trīs pakāpieni*, *Trīs kambari*, *Divi laši*, *80 vēstules*, arī jau pieminētais *Divi santīmi*. Dažreiz šķietami noslēpumainais skaitlis patiesībā ir adreses motivēts, piemēram, bārs *Garlībs 13* atrodas Merķeļa ielā 13, kafejnīca *Bufete 41* – Avotu ielā 41, bet kafejnīca *89. krustojums* nebūt nav krustojumā, bet gan Tallinas ielā 89, kur nekāda krustojuma nav.

Redzot nosaukumu nevis dabā, bet tikai sarakstā, mēdz būt grūti atšifrēt attiecīgā skaitļa motivāciju. Lūk, kafejnīca *Sikspārnis 98*; varbūt dibināšanas gads? Bet *Vera 55*? Iespējams, ka te atkal pamatā bijusi pavisam triviālā nepieciešamība kaut kā atšķirt savulaik jaundibināmo SIA no visām citām *Verām*, bet rezultātā radies netriviāls ēdināšanas uzņēmuma nosaukums. Pseidonumerācija izmantota nosaukumos *Alkoholisko dzērienu veikals Nr. 1* un *Ēdnīca Nr. 55* (pirmajā no šiem nosaukumiem skaitliskais elements, protams, ietver sevī zināmu reklamēšanās elementu, savukārt otrajā gadījumā pseidonumura uzdevums varētu būt bijis uzmanības piesaistīšana tieši ar acīmredzamo pamatojuma trūkumu).

Visi līdz šim aplūkoti netriviālo nosaukumu paveidi, kā jau minēts, no gramatikas viedokļa iekļaujas plašajā nominālo nosaukumu grupā. Šai grupai pretstatāmi ir nenominālie nosaukumi, kas ir netriviāli vispirms jau no (gramatiskās) formas viedokļa. Pirmo šādu nosaukumu apakšgrupīņu veido vienvārda nosaukumi, kuru pamatā ir nevis lietvārds, bet kādas

citās vārdšķiras vārds. Ir, piemēram, pārtikas veikals *Kur*, un tam it kā atbild ēdināšanas uzņēmums *Šeit*, bet – pēc vietas noskaidrošanas – iepirkšanās laiku precīzē nosaukums *Parīt*. Savu vietu nosaukumu veidošanā atraduši noteiktie un personas vietniekvārdi; starp pārtikas veikaliem ir *Pats*, ir *Jums*, ir *Tev* un ir uz lielāku aptvērumu pretendējošais *Tev un man*. Tikko jau bija pieminēti nosaukumi, kuros iekļauti arī skaitļi, bet skaitļa vārds var būt arī vienīgais nosaukuma elements; savdabīgu pāri, kas liecina par atšķirīgu domāšanas ievirzi, veido nosaukumi *Trīspadsmit* un *Septiņi*. Nosaukums var būt uzrakstīts arī tikai ar cipariem, piem., 1739 un $\frac{3}{4}$.

Tomēr visnetriviālākie starp netriviālajiem nosaukumiem šķiet tie, kas veidoti kā predikatīvi izteikumi – gan pāris apsveicinājumu: *Čau, Rasma!* un *Sveiks, Šveik!*, gan pamudinājums *Nāc un ēd* (satopams divreiz – restorāns Rīgā un pārtikas veikals Balvu rajonā), gan it kā negatīvs vēstījums – kafējnīcas nosaukums pretī toreizējai Filoloģijas fakultātei *Sēdies, divi!*. Šī nelielā kafējnīciņa sen jau beigusi savu eksistenci, taču jāšaubās, vai tur nosaukums būs bijis pie vainas; savukārt kafējnīcu Zaslauka stacijā no darbības pārtraukšanas nav pasargājis arī daudz pozitīvāks vēstījums nosaukumā *Es mīlu Tevi* (angliskā versija *I Love You* gan joprojām funkcionē kā nosaukums kādam krodziņam Vecrīgā). Toties, kaut gan *Pulkvedim neviens neraksta*, šis muzikālais krodziņš krīzes gadus ir pārdzīvojis.

Savukārt visgarāko mūžu no predikatīviem nosaukumiem, šķiet, piedzīvojis Vecrīgas restorāna nosaukums *Pūt, vējiņi!*. Viens no garākajiem izteikumiem (varbūt visgarākais) nosaukuma funkcijā ir *Paldies Dievam, piektdiena ir klāt*; tas ir izrādījies pietiekami garš un pietiekami kolorīts, lai noderētu par pamatu pusplaģiātiskai vai nejaušai variācijai *Sestdiena ir klāt*.

Interesantu, netriviālu nosaukumu Latvijā ir gandrīz vai pārsteidzoši daudz. Šai reizē vēl pieminami daži asociatīvie, resp., t. s. precedentā nosaukumi (no struktūras viedokļa tie pieder pie nominālajiem): *Enriko pulksteinis*, *Muižnieku ligzda*, *Mumins*, *Ziļuks*, *Dorian Gray*, *Policijas akadēmija '98*. Visai trāpīgs šķiet nosaukums *Nekas īpašs*, kurš piesaista uzmanību, sasaucoties ar kādreizējo «gada naglu» *Nothing special* un tajā pašā laikā labi atbilst savai funkcijai – būt par lietotu mantu veikala nosaukumu. Savukārt *KGB* vienkārši spēlējas ar asociācijām, piedāvājot «nevainīgu» atšifrējumu *Klubs Golden Bonus*.

Aplūkotais piemēru kopums rāda, ka ergonīmus (un arī citus onīmus) var dalīt parastos jeb triviālos, savdabīgos jeb netriviālos un varbūt arī ekstraordināros jeb unikālos (iespējams, ka nevis par netriviāliem, bet

ekstraordināriem varētu uzskatīt tādas jau minētos nosaukumus kā *Crabis*, *Ēstuve Degun Radzis* vai vēl nepieminētos *Clubnika*, *Pasēdēt*). Iespējams, ka šādu dalījumu varētu piemērot arī citām onīmu kategorijām, piem., personvārdiem (latviešu vīriešu personvārdu sistēmā, piemēram, partriviālu varētu uzskatīt vārdu *Ojārs*, par netriviālu – *Vairis*, par ekstraordināru – *Estris*).

Ergonīmu vēstījuma efektivitātei ir zināma korelācija ar šo dalījumu, un šīs korelācijas vismaz intuitīvs novērtējums varētu mudināt nākamās nosaukuma devējus biežāk izvēlēties netriviālus nosaukumus; līdz ar to arī urbānā valodas vide kļūtu tīkamāka, pozitīvas emocijas rosinošāka. Atzīmēšanas vērts ir arī fakts, ka Latvijas pilsētvidē netriviālie nosaukumi, šķiet, ieņem nozīmīgāku vietu nekā vairumā kaimiņvalstu (šīs vispārīgais iespaids gan būtu jāpārbauda ar konkrētiem pētījumiem).

Literatūra

- Bergien 2007** – Bergien Angelika. In Search of the Perfect Name. Prototypical and Iconic Effects of Linguistic Patterns in Company Names. *Names in Commerce and Industry. Past and Present*. Ed. By L. Kremer and E. Ronneberger-Sibold. Berlin: Logos Verlag, 2007, pp. 259–272.
- Boerrigter 2007** – Boerrigter Reina. Identity reflecting business names. *Proceedings of the 21st International Congress of Onomastic Sciences*. Vol. 3. Ed. E. Brylla, M. Wahlberg, R. Rentenaar. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen, 2007, pp. 53–62.
- eatmywords** – http://eatmywords.typepad.com/eat_my_words_the_dish/2009/08/50-funny-store-names-with-photos.html [skatīts 02.04.2014].
- LLVV VII** – *Latviešu literārās valodas vārdnīca*. 7₂ sējums. S–T. Atb. red. L. Ceplītis. Rīga: Zinātne, 1991.
- Malevych 2012** – Malevych Irina. The Types and Functions of the Precedential Phenomena in the Language of Outdoor Advertising (on the Basis of Ukrainian Ergonyms). *Names in the Economy IV. International symposium, Turku 14–16 June 2012. Names and cultures in a commercial environment. Abstracts of all the presentations*. Turku: University of Turku, 2012.
- Prokudina 2012** – Prokudina Olga. On the non-expert coinage of commercial names in a multilingual environment. *Names in the Economy IV. International symposium, Turku 14–16 June 2012. Names and cultures in a commercial environment. Abstracts of all the presentations*. Turku: University of Turku, 2012.
- Sjöblom 2001** – Sjöblom Paula. Company names in onomastics. *Congressus nonus internationalis fenno-ugratarum 7.–13.8.2000, Tartu*. Linguistica 3. Tartu, 2001, pp. 216–221.

Non-trivial Names for Latvian Shops, Restaurants and Entertainment Businesses

Summary

Importance of names for shops, bars, restaurants etc. as one of the main parts of urban language landscape reaches far beyond the commercial functionality. Thousands and thousands of people are reading mentioned names as some kind of literature, without a smallest intention for shopping or going to amuse oneself. Some of people want to find out something funny from the language landscape, they are interested for funny names and have created a lot of websites containing funny onomastic stuff.

Many of English funny names for shops and bars are funny because of accidental homophony (*Cock Well Inn*) or some other coincidence. Non-trivial names are not non-trivial by coincidence, they are intentionally non-trivial, the name-givers have had the purpose to create just a non-trivial name (of course, some of so-called funny names are created intentionally, too).

Before to speak about non-trivial names we must at first define what are the main characteristics for trivial names of shops etc. And so a trivial name is a grammatically correct nominal designation which 1) names directly the main function of the respective business (*Grāmatnīca* 'book shop'); 2) names indirectly using some word or nominal phrase metaphorically connected with the function of business (*Gaisma* 'light' – electronics shop); 3) names indirectly using some proper name – personal name or place name (*Daugava* – shops for dairy products); 4) names indirectly using some word pretending to be beautiful (Russ. *Berjozka* 'a small birch-tree' – in USSR – shops, where a buyer should pay in foreign currency); 5) names using abbreviations or pseudo-words (*Rimi*) etc.

As to the Latvian non-trivial names for shops and other businesses there are two main structural groups: 1. nominal designations; 2. predicative phrases. As names for shops are mostly nominal designations, to create a non-trivial name of this kind the name-giver must figure out, e.g., a name in no way connected with the respective business (club *Četri balti krekli* 'four white shirts'; it is so-called precedent-name, rooting in Latvian poetry) or an especially expressive name (shop *Pēdējā cerība* 'the last hope'), or a name with some grammatical strangeness (*Tītariņš* – a diminutive of *tītars* 'turkey' as name for meat shops) or even incorrect spelling (*Crabis* for standard

krabis ‘crab’ – a name for fishing-tackle). Predicative phrases are not common as names, and that is why such phrases when used as names (bar *Es mīlu Tevi* ‘I love you’), seem almost always non-trivial. Some names seemingly give a negative message about the respective business (second hand shop *Nekas sevišķs* ‘nothing special’; bar in the neighborhood of the Faculty of Philology *Sēdies, divi!* ‘Sit down, two [the worst mark in schools]’); names of such kind can be called names with inverse message or extraordinary names. Extraordinary from the point of view of the structure are names build from verbs alone, without the use of nominal words (*Pasēdēt* ‘to sit a bit’ – a restaurant).

Thus there can be proposed three terms for three layers of commercial names analyzed from the point of view of triviality or conventionality: 1. trivial names (or conventional names); 2. non-trivial names; 3. extraordinary names. A classification of this kind probably can be used by analyzing of names belonging to other categories of proper names, too (e.g., among Latvian personal names *Ojārs* could be classified as a trivial name, *Vairis* – as a non-trivial name, *Estris* – as an extraordinary name).

НАЗВАНИЯ БРИТАНСКИХ, ПОЛЬСКИХ И
РУССКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ
С ОТОЖДЕСТВЛЯЮЩИМ ЭЛЕМЕНТОМ
УНИВЕРСИТЕТ

В динамично изменяющейся в настоящее время политико-общественной и экономической действительности многих европейских стран, а особенно стран бывшего социалистического блока, в том числе и России, появились многочисленные экономические субъекты, новые учреждения, и среди них огромное количество новых высших учебных заведений. Создание новых вузов являлось и в дальнейшем является ответом на потребность повышать уровень знаний и интеллектуального развития общества, а также на потребность растить специалистов для новых отраслей экономики и быстроразвивающихся разнообразных новых форм общественной жизни.

Названия вузов, высших школ в соответствии с актуальным положением исследований определяются как эргонимы, которые принадлежат к общему фонду хрематонимов¹. Термин эргоним, используемый по отношению к названиям учреждений, организаций, промышленных предприятий и спортивных клубов, отмечен впервые в словаре русской ономастической терминологии Н. Подольской: Эргоним – Разряд онима. Собственное имя делового объединения людей, в том числе союза, организации, учреждения, корпорации, предприятия, общества, заведения, кружка, например: *Академия наук (АН), Московский Государственный университет (МГУ), Международный астрономический союз (МАС)* (Подольская 1978, 166). Этот термин

1 Chrematonimy, od grec. *chrema, chrematos* ‘rzecz, towar, zdarzenie’ – nazwy obiektów kulturowych, wytworów materialnej i duchowej pracy człowieka (в переводе: Хрематонимы, от греч. *chrema, chrematos* ‘предмет, товар, происшествие’ – названия культурных объектов, продуктов материальной и духовной деятельности человека) (Breza 1998, 343); сфера исследований хрематонимики как раздела ономастики всё время остаётся в кругу живой дискуссии.

был принят словацкими ономастами, например, М. Майтаном (Majtan 1989, 7–13). В классификации хремотонимов, предложенной этим исследователем, вместе с термином эргоним функционирует также термин институционим (instytucja – институция = учреждение). Оба термина усвоились в польской хремотонимической терминологии, например, Т. Бреза названия разного типа учреждений, вузов, предприятий, партий, организаций, объединений классифицирует как эргонимы или институционимы (Breza 1998, 343).

В настоящей работе терминологические проблемы не являются основным вопросом. Вслед за другими исследователями используется термин институционим или эргоним. Главная задача – провести сравнительный анализ структуры названий британских, польских, и русских вузов, классифицированных как университеты. Дело в том, чтобы обратить внимание на существенные изменения, которые происходят в номинации новосозданных высших учебных заведений в Польше и в России, точнее говоря, в присвоении некоторым существующим уже вузам статуса университета. Будут указаны сходства и различия, а также информационная стоимость избранных названий университетов. Британские, польские и русские названия университетов приведём с целью сравнения эргонимов, идентифицирующих вузы в западно-, центрально- и восточноевропейской культуре. Презентации эргонимов предшествует определение смыслового объёма отождествляющего элемента – слова университет, опираясь на британские, польские и русские лексикографические источники.

Изменения в государственном строе, общественные и экономические факторы стали причиной динамичного развития системы высшего образования во многих европейских странах. На обширной территории России появились сотни новых вузов, как государственных, так и частных. В связи с их многочисленностью проанализируем прежде всего наименования московских университетов, которые послужат базой для примеров. Источником исследуемого материала является Интернет-портал Российское образование. Абитуриент 2010, который содержит названия 290 разного вида вузов, в том числе 57 университетов, функционирующих в Москве. Отдельные примеры названий университетов из территории России взяты также из БСЭ (см. ниже).

Импонирующий рост количества вузов в период изменения в государственном строе можно заметить также в Польше. Основным

источником анализируемых названий польских вузов является Informator OPI, а также LUP².

В Великобритании, по очевидным причинам, не отмечено за относительно короткое время столь динамичных изменений, как те, которые произошли в Польше и в России. Источником названий британских вузов является LUUK.

В начале анализа стоит обратить внимание на то, какого вида вузы, как традиционные, так и новосозданные, именовались университетами. На основе просмотра дефиниций названия университет (от лат. *universitas* – совокупность, общность) в польских лексикографических источниках можно констатировать, что среди них имеется принципиальное отличие: некоторые содержат информацию, что предлагаемая университетами сфера образования охватывает нетехнические науки, другие её опускают, как, например, польская большая всеобщая энциклопедия: *uniwersytet, najstarszy, a zarazem podstawowy typ europejskiej wielowydziałowej uczelni, mającej prawo nadawania stopni naukowych i łączącej funkcje naukowe (prowadzenie pracy badawczej) z funkcjami dydaktyczno-wychowawczymi (kształcenie pracowników naukowych i najwyżej kwalifikowanych pracowników w poszczególnych zawodach)* (в переводе: университет, самый старый и одновременно основной тип европейского многофакультетного вуза, имеющего право присваивать научные степени и соединяющего научные функции (ведение научной работы) с дидактически-воспитательными (образование научных работников и самых квалифицированных работников в определенных профессиях) (WEP).

Дефиниции, взятые из SWO и словарей польского языка, учитывают вышеуказанный приоритет для нетехнических факультетов, потому что таково было действительное положение в послевоенной действительности Польской Народной Республики:

Uniwersytet – uczelnia obejmująca zwykle kilka wydziałów nauk nie-technicznych, przygotowująca kadry pracowników naukowych oraz najwyżej kwalifikowanych pracowników w poszczególnych zawodach (в переводе: университет – вуз, обычно состоящий из нескольких нетехнических факультетов, который подготавливает кадры научных работников, а также самых квалифицированных работников в определенных профессиях). (SJP)

2 Кстати, список был оформлен не очень старательно, особенно по сравнению с интернетовым списком британских или московских вузов (см. Dacewicz 2007, 521–528).

Uniwersytet – wyższa uczelnia obejmująca niegdyś wszystkie nauki, obecnie kilka lub kilkanaście wydziałów nauk nietechnicznych, przygotowująca kadry pracowników naukowych oraz najwyżej kwalifikowanych pracowników w poszczególnych zawodach (в переводе: университет – вуз, охватывающий когда-то все науки, в настоящее время [состоящий из] нескольких или больше десяти нетехнических факультетов, который подготавливают кадры научных работников, а также самых квалифицированных работников в определенных профессиях). (SWO)

Uniwersytet – wyższa uczelnia obejmująca pewną liczbę wydziałów nietechnicznych, mająca prawo nadawania stopni naukowych... (в переводе: университет – высшее учебное заведение, охватывающее некоторое число нетехнических факультетов, имеющее право присваивать научные степени... [и далее как выше]). (SWJP)

Относительно недавно наступила модификация значения слова университет, вызванная внеязыковыми фактами: *wyższa uczelnia obejmująca zwykle kilka wydziałów nauk, mająca prawo nadawania stopni naukowych, przygotowująca kadry pracowników naukowych oraz wysoko kwalifikowanych pracowników w określonych dyscyplinach...* (в переводе: высшее учебное заведение, охватывающее обычно некоторое число научных факультетов, имеющее право присваивать научные степени, подготавливающее кадры научных работников, а также самых квалифицированных работников в определенных профессиях...) (USJP).

Данное определение имеет довольно общий характер, а следовательно, большой смысловой объём и является ответом на изменения, какие происходят в польском высшем образовании, главным образом в структуре и характере, а следовательно, в номенклатуре университетов, которые наряду с традиционными идентификационными формулами принимают также названия, конкретно определяющие профиль образования, учитывающие также технические и технологические факультеты, например, *Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny*. В Польше число вузов, принимающих новую формулу, за последние годы систематически увеличивается. В Информатор ОПИ от 2006 г. наряду с 18 традиционными названиями университетов (например: *Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Uniwersytet Mikołaja Kopernika*) включены: *Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Uniwersytet Medyczny*

w Łodzi, в списке в Интернете (2010 год) отмечены следующие: *Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Uniwersytet Medyczny w Lublinie, Uniwersytet Medyczny im. Marcinkowskiego w Poznaniu, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Uniwersytet Przyrodniczy w Warszawie, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. J. Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Uniwersytet Muzyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie* и два вышеупомянутых.

«Новые» польские университеты возникают вследствие изменения статуса и названия уже существующих вузов, преимущественно таких, которые имели в составе своего названия отождествляющий элемент академия.

В русских лексикографических источниках при толковании слова университет сфера образования определена неконкретно или с перечислением гуманитарных и естественно-математических наук, а традиционные названия высших учебных заведений, называемых университетами, имеют довольно общий, универсальный характер, например: *Санктпетербургский государственный университет, Воронежский государственный университет*.

Примеры дефиниций: университеты – высшие учебно-научные заведения, ведущие подготовку специалистов по совокупности дисциплин, составляющих основы научного знания (БСЭ); университет – высшее учебно-научное заведение с различными гуманитарными и естественно-математическими отделениями/факультетами (МАС).

В одном из новейших словарей русского языка, учитывающим лексику, используемую в настоящее время, толкование слова университет указывает на включение в сферу университетского образования технических и инженерных факультетов: *университет – высшее учебное заведение, на разных факультетах которого преподаются предметы, касающиеся одной отрасли знаний, например, экономики, инженерии и т. п.* (ТСРЯ)

Последняя дефиниция частично отражает актуальное действительное положение. В наименованиях русских вузов постсоветского времени наступили значительные изменения. В современную эпоху появились в Москве университеты, предлагающие узкоспециализированное образование. И в начале 90-ых годов ХХ

века значительное число институтов в Москве получило статус университетов (ТСРЯ), например: *Московский государственный агроинженерный университет, Московский государственный индустриальный университет, Московский государственный строительный университет, Московский государственный психолого-педагогический университет, Московский государственный текстильный университет, Московский государственный технический университет, Московский государственный художественно-промышленный университет*; другая модель названия: *Московский государственный университет геодезии и картографии, Московский государственный университет дизайна и технологии, Московский государственный университет инженерной экологии, Московский государственный университет пищевых производств, Московский государственный университет приборостроения и информатики, Московский государственный университет прикладной биотехнологии, Московский государственный университет путей сообщения, Московский государственный университет технологий и управления, Московский государственный университет экономики статистики и информатики.*

Польские и русские названия «новых» университетов отражают узкоспециализированный дидактический и научный профиль, который не имеет ничего общего с признаком всеобщности, идеей университета, которая была культивирована на протяжении многих столетий. В Польше новые университеты возникли на основе академий, а в России – на основе институтов.

В случае британских университетов ситуация выглядит по-другому. Приведённые ниже дефиниции слова *university* иногда содержат информацию о сферах образования и научных исследований, иногда такую информацию не содержат, но в британских эргонимах, идентифицирующих университеты, это не нашло отражения. Это традиционные названия, информирующие прежде всего о местоположении, например: *University of Bristol, University of Cambridge, Newcastle University, London Metropolitan University.*

Сравним несколько определений – без указания на конкретные профили образования:

University – (college, buildings, etc. of an) institution that teaches and examines students in many branches of advanced learning, awarding degrees and providing facilities for academic research; members of such and institution collectively. (ALED 992)

University... The whole body of teachers and scholars engaged, at a particular place, in giving and receiving instruction in the higher branches of learning; such persons associated together as a society or corporate body, with definite organization and acknowledged powers and privileges... and forming and institution for the promotion of education in the higher or more important branches of learning; also, the colleges, buildings, etc., belonging to such a body. (OED 87)

Две следующие дефиниции в общих чертах указывают сферу производимых исследований и дидактическое предложение университета:

University – an institution of higher education which offers study degree level. Courses may be taken leading to bachelor, master, or doctor level. It is less vocational in nature than a polytechnic, but vocational courses can be followed, leading to qualifications in such professions as medicine, teaching, engineering, and the law, sometimes in conjunction with professional bodies. Research is given a high priority. (CE 1249)

University – universities and colleges are institutions that offer education beyond the secondary (preparatory or high school) level. This broad category of institutions may include colleges offering only undergraduate preparation; universities offering undergraduate and graduate education; free-standing professional schools offering degrees in law, medicine, engineering, and the like. (MFE 469)

Британские определения слова университет по сравнению с польскими и русскими являются более подробными, так как содержат больше сведений о данном типе вуза. Дефиниции указывают также, что университетское образование охватывает также образование на технических и инженерных факультетах.

Наименования вузов отличаются разнообразием, обусловленным использованием информационных и дифференциальных элементов. Это разнообразие отчасти является результатом необходимости отчётливой идентификации данного учреждения при большом количестве вузов в каждом государстве. Кроме того, номинация в группе хремотонимов, в том числе эргонимов, имеет обычно целеустремлённый, преднамеренный характер, значит, это конвенционная номинация, задачей которой является выделение данного объекта из числа других похожих объектов (Kosyl 2001, 448). Отдельные названия в виде составных наименований отличаются друг от друга числом составных элементов и их порядком. Все они содержат основной аппеллятивный отождествляющий компонент, информирующий о характере

называемого объекта, в анализируемых здесь случаях университет – *uniwersytet* – *university*. Обязательным элементом является обычно также обозначение местоположения, а в случае некоторых недавно возникших университетов – определение, указывающее на профиль или сферу образования.

В структуре названий польских традиционных университетов можно выделить только два типа:

1. Отождествляющий элемент *uniwersytet* и обозначение местоположения в виде определения, например: *Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Szczeciński, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Wrocławski, Uniwersytet Zielonogórski*; обозначение двойного местоположения (регион и город) в названиях: *Uniwersytet Śląski w Katowicach, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie*; нетипичное название в виде предложного выражения: *Uniwersytet w Białymstoku*;

2. Отождествляющий элемент *uniwersytet* и присвоенное вузу имя (+ обозначение местоположения): *Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*.

Исключением является название, которое образует определение, указывающее вероисповедание, отождествляющий элемент, определение, указывающее местоположение и присвоенное вузу имя: *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*.

Названия польских вузов, преобразованных в последнее время в университеты, добавочно содержат обязательный компонент – определение, указывающее профиль образования:

1) отождествляющий элемент *uniwersytet* + определение, указывающее профиль образования + обозначение местоположения, например: *Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Uniwersytet Przyrodniczy w Warszawie*; двойное обозначение местоположения в названии: *Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie*; обозначение местоположения в виде определения в начале названия: *Warszawski Uniwersytet Medyczny*.

2) отождествляющий элемент *uniwersytet* + определение, указывающее профиль образования + присвоенное вузу имя и место-

положение: *Uniwersytet Medyczny im. Marcinkowskiego w Poznaniu, Uniwersytet Muzyczny im. Fryderyka Chopina w Warszawie, Uniwersytet Techniczno-Przyrodniczy im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy.*

В составе русских эргонимов, идентифицирующих университеты, представлены названия, которые содержат от двух до шести элементов, например: *Военный университет, Восточный университет, Московский государственный гуманитарный университет имени М. А. Шолохова.*

Названия традиционных университетов обычно образованы по двум структурным моделям:

- определение, указывающее местоположение + слово государственный и отождествляющий элемент, например: *Воронежский государственный университет, Горьковский государственный университет;*
- определение, указывающее местоположение + слово государственный + отождествляющий элемент университет и присвоенное вузу имя, например: *Иркутский государственный университет им. А. А. Жданова, Московский государственный университет им. Ломоносова.*

В названиях «новых» университетов добавочно появляется указание сферы образования в виде определения:

- определение, указывающее местоположение + слово государственный + определение, указывающее сферу образования и отождествляющий элемент университет, например: *Московский государственный лингвистический университет, Московский государственный индустриальный университет;* исключение – с другим порядком слов: *Московский педагогический государственный университет;*
- определение, указывающее местоположение + слово государственный + определение, указывающее сферу образования и присвоенное вузу имя, например: *Московский государственный гуманитарный университет имени М. А. Шолохова, Московский государственный художественно-промышленный университет С. Г. Строганова;*
- определение, указывающее местоположение + слово государственный + отождествляющий элемент и определение, указывающее сферу образования, например: *Московский государственный университет инженерной экологии, Московский государственный университет прикладной биотехнологии.*

С определением московский имеются также более десяти названий, включающих в себе другие имеющие информационные элементы (открытый, областной, вечерний) или индивидуальный порядок слов, например: *Московский государственный открытый университет, Московский государственный областной университет*; с общей или подробной информацией о сфере образования: *Московский государственный университет гражданской авиации, Московский государственный университет связи и информатики*.

Все перечисленные идентификационные модели реализуются также с определением государственной принадлежности, выражённой словом российский вместо определения московский, указывающего местоположение:

- определение, указывающее государственную принадлежность + слово государственный + отождествляющий элемент и определение профиля образования (+ присвоенное вузу имя), например: *Российский государственный университет физической культуры, спорта и туризма*; и с присвоенным вузу именем, например: *Российский государственный университет нефти и газа имени И. М. Губкина*;
- определение, указывающее государственную принадлежность + слово государственный + определение профиля образования и отождествляющий элемент (+ присвоенное вузу имя), например: *Российский государственный медицинский университет; Российский государственный социальный университет*; и с присвоенным вузу именем, например: *Российский государственный технологический университет имени К. Э. Циолковского, Российский государственный геологоразведочный университет имени Серго Орджоникидзе*.

Некоторые институционимы не содержат указания на местоположение, например: *Государственный технологический университет, Государственный университет управления*, или на государственную собственность, например: *Российский химико-технологический университет имени Д. И. Менделеева*.

Разнообразные предложения вузов в сфере образования отразились в некоторых других институционимах:

- с определением национальный, например: *Национальный исследовательский ядерный университет МИФИ*;
- с определением городской, например: *Московский городской педагогический университет, Московский городской психолого-педагогический университет*;

- с указанием на международный характер вуза, например: *Международный независимый эколого-политологический университет*; *Международный университет в Москве*; *Европейский Университет Права JUSTO*;
- с определением, относящимся к национальностям, цивилизациям или вероисповедованиям, например: *Московский Исламский Университет*; *Православный Свято-Тихоновский Гуманитарный Университет*.

Специальную группу образуют вузы, которые условно можно определить как «околоправительственные». Обязательным элементом таких эргонимов является обозначение местоположения, отождествляющий элемент и название правительственной структуры, к которой данный вуз принадлежит или при которой он функционирует, например: *Московский университет Министерства внутренних дел Российской Федерации*.

Большинство представленных в этой работе названий русских высших учебных заведений отличается высоким коэффициентом прагматизма. Это типичные информационные собственные названия, содержащие конкретную информацию о характере и сфере деятельности именуемого учреждения и его местоположении. Основатели новых вузов руководствовались двумя главными мотивировками: нуждой передать информацию о вузе, значит о сфере, в которой происходит образование, и необходимостью рекламировать, притягивать внимание потенциальных кандидатов, желающих получить зачётную книжку, посредством конкретизации информации. Использование названия университет в институционалах, употребляемых по отношению к вузам профиля точных наук (техническим, технологическим), является чем-то новым, знаком нашего времени.

Среди названий британских университетов представлены две доминирующие модели, которые отличаются друг от друга порядком составных элементов:

1) отождествляющий элемент и обозначение местоположения, например: *University of Aberdeen*, *University of Birmingham*, *University of Bristol*, *University of Cambridge*, *University of Edinburgh*, *University of London*, *University of Oxford*, *University of Westminster (London)*, *University of Sussex*, *University of East London*, *University of The West of England (Bristol)*, *University of the West of Scotland*, *University of Wales (Newport)*;

2) обозначение местоположения и отождествляющий элемент, например: *Cardiff University, Kingston University, Lancaster University, Newcastle University, London South Bank University*;

3) с добавочными отличающими идентифицирующими элементами: *Canterbury Christ Church University, Liverpool Hope University, Queen's University Belfast; London Metropolitan University, Manchester Metropolitan University, Glasgow Caledonian University*.

В случае одинакового местоположения двух университетов название одного из них содержит добавочный отличающий элемент, например: *University of York* и *York St John University, Swansea University* и *Swansea Metropolitan University, University of Oxford* и *Oxford Brookes University, Southampton University* и *Southampton Solent University, University of Birmingham* и *Birmingham City University*.

Немногочисленные институционы содержат присвоенное вузу имя, например: *The Robert Gordon University (Aberdeen), John Moores University, Queen Margaret University (Edinburgh)*, а в единичных случаях определяется сфера образования, например: *University for the Creative Arts, University of the Arts London*.

Между традиционными и новыми названиями польских и русских университетов существуют как сходство, так и отчётливые отличия. Теоретически типовым названием можно признать такое, которое содержит информацию о сфере образования и местоположении, например: *Московский государственный университет инженерной экологии*. Такую информацию содержит значительная часть названий университетов в обеих странах. В структуре основная разница касается порядка отдельных компонентов, входящих в состав названия. В новых названиях польских университетов доминирует следующий порядок слов: отождествляющий элемент + определение сферы образования, которое чаще всего стоит на первом месте, иногда предшествует ему определение местоположения, например: *Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Warszawski Uniwersytet Medyczny*. В русских названиях выступает в другом порядке, и отождествляющий элемент занимает место в конце или середине составного наименования, например: *Московский педагогический государственный университет, Московский государственный гуманитарный университет имени М. А. Шолохова*.

В названиях британских университетов отождествляющий элемент *university* в зависимости от употребляемой модели стоит в

препозиции или в постпозиции, например: *University of Bristol, Coventry University*.

Названия традиционных польских и русских университетов обычно ассоциируются со многими областями, названия «новых» университетов предлагают узкоспециализированную сферу образования, уточнённую в названии.

В Польше не принято было уточнять информацию, что вуз является государственной собственностью, особенно в случае университетов (исключением являются два артистических вуза и 33 новосозданных высших учебных заведения (высшие школы), которые получили в названии элемент *państwowa* (государственная) в оппозиции к многочисленным частным высшим учебным заведениям). В названиях государственных русских вузов элемент государственный в принципе выступает обязательно. Такого непосредственного соотношения нет в названиях британских университетов. Для сравнения стоит добавить, что во время советской оккупации в состав названий латышских университетов входило определение государственный, например: *Latvijas Valsts universitāte*. В настоящее время в Латвии функционируют также специализированные университеты, например: *Rīgas Tehniskā universitāte* (Laugale 2009, 85).

Среди хремотонимов встречаются названия, которые посвящены памяти людей науки, литературы, искусства, выдающихся политиков, о чём свидетельствуют приведённые выше примеры названий британских, польских и русских университетов.

Наименования британских, польских и русских вузов отличаются друг от друга правописанием. Отдельные слова в британских и польских названиях пишутся с прописной буквы, а в русских – со строчной.

Можно сказать, что всё больше интернационализирующаяся, глобальная цивилизация влияет на образование хремотонимов. В структуре и семантике этих названий кроме характерных черт, свойственных системе данного национального языка, можно заметить также универсальные тенденции, новшества, которые надо изучить и описать. Отчётливым примером является различие, возникшие между семантическим объёмом слова университет и его прагматическим применением. Университет имеет более высокий ранг, чем академия или институт, поэтому всё чаще элемент университет входит в состав названий узкоспециализированных вузов, в том числе медицинских, технических и естественных.

Сокращения

- ALED** – *Advanced Learner's Encyclopedia Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 1992.
- CE** – *The Cambridge Encyclopedia*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
- LUUK** – List of Universities in the United Kingdom. *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. Доступно: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_universities_in_the_United_Kingdom [дата обращения 25.03.2014].
- LUP** – Uniwersytety w Polsce (Университеты в Польше). *Wikipedia, wolna encyklopedia*, 2010. Доступно: http://pl.wikipedia.org/wiki/Uniwersytety_w_Polsce [дата обращения 25.03.2014].
- MFE** – *The Macmillan Family Encyclopedia*. London: Macmillan Press LTD, Basingstoke, 1991.
- OED** – *The Oxford English Dictionary*. Vol. XIX. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- SWJP** – *Słownik współczesnego języka polskiego*. Т. 2. Warszawa: Przegląd Ridger's Digest, 1998.
- SWO** – *Słownik wyrazów obcych*. Red. J. Tokarski. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1980.
- USJP** – *Uniwersalny słownik języka polskiego*. Red. S. Dubisz, t. 4. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003.
- WEP** – *Wielka Encyklopedia Powszechna*. Т. 11, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1968.
- БСЭ** – *Большая советская энциклопедия*. Т. 27. Москва: Советская энциклопедия, 1977.
- МАС** – *Словарь русского языка*. Т. IV. Москва: изд. АН, 1984.
- ТСРЯ** – *Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика*. Москва: Эксмо, 2006.

Литература

- Breza 1998** – Breza Tadeusz. Nazwy obiektów i instytucji związanych z nowoczesną cywilizacją (chrematonimy). *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*. Red. E. Rzetelska-Feleszko. Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 1998, s. 343–363.
- Dacewicz 2007** – Dacewicz Leonarda. Nazwy polskich uczelni wyższych – tradycja i współczesność. *Nowe nazwy własne. Nowe tendencje badawcze*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN, 2007, s. 521–528.
- Informator OPI** – *Informator Nauki Polskiej*. Т. 2. Warszawa: Instytucje naukowe, OPI, 2006.
- Kosyl 2001** – Kosyl Czesław. Chrematonimy. *Współczesny język polski*. Red. J. Bartmiński. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2001, s. 447–452.
- Laugale 2009** – Laugale Velga. *Izglītības iestāžu nosaukumi latviešu valodā: lingvistiskais aspekts*. Liepāja: Liepājas Universitāte, 2009.

- Majtan 1989** – Majtan Milan. Klasyfikácia chrématonymie. *Chrématonyma z hlediska teorie a praxe*. Red. R. Šrámek, L. Kuba. Brno: Onomastická Komise ČSAV, 1989, s. 7–13.
- Mrózek 2000** – Mrózek Robert. Terytorialno-etniczne i komunikatywne zasięgi komponentów onimicznej sfery języka. *Kultura. Język. Edukacja*. T. 3. Red. R. Mrózek. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2000, s. 173–182.
- Подольская **1978** – Подольская Наталия. Словарь русской ономастической терминологии. Москва: Наука, 1978.
- Szelewski 2004** – Szelewski Marcin. Pragmatyczna interpretacja ergonimów komercyjnych na przykładzie nazw szkół językowych. *Onomastica*, XLIX, 2004, s. 165–179.
- Walczak 1995** – Walczak Bogdan. Uniwersytet w Poznaniu: nazwy uczelni i budynków. *Język polski – historia i współczesność*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1995, s. 9–20.

British, Polish and Russian Institutions of Higher Education with the Naming Element *University* – Tradition and the Present Time

Summary

In Poland and Russia political, economic and social changes in the period of statehood transformation brought about changes in the system of higher education. These changes have been reflected in the names of higher schools, so-called ergonyms. British, Polish and Russian names of universities will be presented here to compare these ergonyms in West-, Central- and East-European social life and culture in the XXIst century. Firstly, the semantic scope of the component *university* will be determined in the British, Polish and Russian dictionaries.

The study concerns semantic and structural characteristics of the British, Polish and Russian names of universities. The interesting thing is the changing in the sense of the term *university* in the end of the XXth century. Nowadays in Poland and Russia are appearing a lot of new universities which names have narrow specialized didactic and scientific characteristics, i. e. Polish: *Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie* (Economic University in Krakow), *Uniwersytet Przyrodniczy w Warszawie* (Natural University in Warsaw), Russian: *Московский государственный университет пищевых производств* (Moscow State University of Food Industry), *Московский государственный университет экономики, статистики и информатики* (Moscow State University of Economics, Statistics and Information).

In Poland status of university has been received by number of higher schools which are called *Academy*, while in Russia – a lot of schools with the component *Institut* in a name (*institut* ‘a narrow specialized higher school’).

In the British system of higher education new names of universities have not been introduced because there have not been any significant changes in political, economic or social life in Britain. Some traditional names are, i. e. *University of Bristol*, *Coventry University*, *University of York* and *York St John University*.

Polish and Russian names of new universities contain cultural and social values. They have reflected some tendencies of the development of modern civilization as well as political, social and economic realities following the period of statehood transformation.

ETNONĪMU KONCEPTUALIZĀCIJAS PROCESS:
«LATGALES LINGVOTERITORIĀLĀS VĀRDNĪCAS» DATI¹

Ievads

Atzīstot etnonīmus par īpašvārdiem, kuriem piemīt leksiskā nozīme, latviešu valodnieks Ojārs Bušs aktualizējis etnonīmu semantikas definēšanas problēmu skaidrojošajās vārdnīcās (Bušs 2005, 135–144). Tradicionāli skaidrojošajās vārdnīcās etnonīmu semantika skaidrota vienveidīgi, norādot etniskās kopības veidu (cilts, tauta u. tml.), teritoriālās, lingvistiskās, retāk – reliģiskās piederības dominanti. Enciklopēdiskajās vārdnīcās šiem datiem pievienotas ziņas par cilmi, vēsturi, kultūras iezīmēm u. c. Sarežģītāks uzdevums leksikogrāfiem ir bijis, piemēram, etnonīms *latgalieši*, kas latviešu skaidrojošajās un enciklopēdiskajās vārdnīcās dažādos laika posmos skaidrots atšķirīgi: *latgalis*, *latgalietis* ‘*ein Bewohner von Latgale*’ (ME II 1925, 425); *latgalieši* ‘Latgales latvieši, kas runā latgaliešu dialektu; pa daļai viņi ir seno latgaļu pēcteči, bet ar lielkrievu, baltkrievu un leišu piejaukumu’ (LKV X 1934, 20251); ‘Latgales pamatiedzīvotāji’ (LLVV IV 1980, 609); ‘Latvijas PSR austrumdaļas – Latgales – iedzīvotāji (daļēji seno latgaļu pēcteči), kam ir kopējas dialekta īpatnības’ (LVV 1987, 433); ‘Latvijas austrumdaļas – Latgales – pamatiedzīvotāji’ (MLVV, www.tezaurs.lv). Nedaudz atšķirīgs ir mūsdienu etnopsihologu definējums: *latviešu nācijas neatņemama sastāvdaļa, etnogrāfiska grupa ar vairākām īpatnībām un savu rakstu valodu* (Apine 2001, 61).

Pēc valodnieces Annas Vulānes atzinuma, sarunvalodā un izloksnēs izmantoto etnonīmu semantiskā ietilpība ir atšķirīga: monoetnonīmi (viena konkrēta etnosa nosaukums), polietnonīmi (leksēma izmantota vismaz divu etnosu apzīmējumam) un dubleti (leksēma izmantota, lai nosauktu ne tikai etnosu, bet arī parādības, reālijas, personas, kas ar to saistītas) (Vulāne 2007, 51). Līdz šim skaidrojošajās un enciklopēdiskajās vārdnīcās etnonīmu semantikas nacionālā specifika vai reģionālais raksturs netiek atklāts. Šajā ziņā novatorisks mēģinājums ir «Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca» (2012),

1 Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē – 2».

kuras šķirkļu sagatavošanā ir piedalījusies arī šī raksta autore (visi etnonīmi, izņemot šķirkli *Žydi* (autore – Olga Senkāne)). «Latgales līgnoteritoriālā vārdnīca» ir daudzvalodu vārdnīca divos sējumos (pirmais sējums latviešu un krievu valodā, otrais sējums – latgaliešu un angļu valodā). Latviešu valodas variantā ir saglabāti latgaliskie šķirkļu nosaukumi, tāpēc arī šajā rakstā šķirkļu nosaukumi (etnonīmi vai etnonīma funkcijā lietotie apzīmējumi jeb etniskās iesaukas) doti latgaliešu rakstu valodas formā.

Vārdnīcas koncepcijas veidotāji tās pamatfunkcijas definē šādi: 1) *atklāt Latgales latvieša (latgalieša) savdabību, viņam raksturīgo kultūras lauku*, 2) *izcelt tos Latgales konceptus, kas aizmirsti vai mazāk zināmi, bet svarīgi reģiona valodas, kultūras, katra indivīda attīstībai, savstarpējai komunikācijai un sadarbībai (inkulturācijas veicināšana)*, 3) *sekmēt cittautiešu akulturācijas procesu Latgalē* (Šuplinska 2012, 10). Tā ir *enciklopēdiska rakstura vārdnīca, kurā pamatā tiek izvērstas koncepta skaidrojums, tai pašā laikā sniedzot arī filoloģiska rakstura informāciju* (Šuplinska 2012, 10). Vārdnīcā ir ievietoti 300 šķirkļi (koncepti), starp tiem arī īpašvārdi: toponīmi, antroponīmi, etnonīmi *boltkrīvi* 'baltkrievi', *čyguoni* 'čigāni', *igauni* 'igauņi', *krīvi* 'krievi', *latgali* 'latgaļi', *latgalīši* 'latgalieši', *lītaunīki* 'lietuvieši', *poļaki* 'poļi', *žydi* 'ebreji', etniskās iesaukas *čyuli* 'čiuliļi', *čangali* 'čangaļi'.

Kognitīvās lingvistikas terminoloģijas atveidē latviešu valodā nav konsekvences: termins *concept* (angļu val.) tulkots kā *jēdziens*, *priekšstats*, *ideja*, *konceptija*, *koncepts*, savukārt termina *conceptual* tulkojums ir *konceptuāls*, *jēdzienisks*, *abstrakts* (Krasovska 2011, 202–105). «Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā» lietots termins *jēdziens* – *priekšmetu un parādību vispārīgo, būtisko, pazīmju atspoguļojums apziņā*. *Valodniecībā tas ir lingvistisko kategoriju semantiskais pamats, zinātniskajā terminoloģijā – būtisks termina izvēles un izpratnes pamats* (VPSV 2007, 176). Taču, kā atzīst lietuviešu valodnieks Aloīzs Gudavičus (*Aloyzas Gudavičius*), termins *jēdziens* tradicionāli tiek saprasts kā zinātniskas izpratnes rezultāts, priekšmetu un parādību būtisku īpašību atspoguļojums. Tā kā pasaules izziņai ikdienā ne vienmēr piemīt zinātnisks pamats, precīzāks būtu termins *koncepts* (Gudavičius 2009, 50).

Apkopojot kognitīvās lingvistikas un lingvokulturoloģijas daudzveidīgos teorētiskos uzskatus par termina *koncepts* izpratni, «Latgales līgnoteritoriālās vārdnīcas» autori balstās atzinumā, ka koncepts ir *sintezējošs lingvomentāls veidojums, kas metodoloģiski ir aizstājis tādas terminus kā «priekšstats» (tēls), «jēdziens» un «nozīme» un ietver sevī visus šos nojēgumus reducētā veidā. (..) konceptam raksturīgs heterogēnums un daudzpazīmju struktūra, pārņemot no jēdziena priekšstatu par nozīmes*

diskursivitāti, no tēla – metoforiskumu un emotivitāti, no nozīmes – tās esamību valodas leksiskajā struktūrā (Воркачев 2005, 78, tulkojums – A. K.).

Šā raksta mērķis ir atklāt etnonīmu konceptualizācijas procesu (no lingvistiskā uz konceptuālo līmeni) «Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas» šķirkļu saturā. Ar terminu *konceptualizācija* rakstā tiek saprasta jaunas informācijas apzināšana, konceptu veidošanās apziņā, izdalot objektīvajā vai subjektīvajā īstenībā kādu atsevišķu sfēru, izprotot to, nosakot to raksturojošas pazīmes (Попова, Стернин 2007, 121).

1. Lingvistiskais līmenis (koncepta nominatīvais lauks)

Valodas līdzekļu kopums, kas objektivizē (verbalizē, reprezentē) konceptu noteiktā sabiedrības attīstības posmā, tiek dēvēts par koncepta nominatīvo lauku (Попова, Стернин 2007, 121). Nominatīvajā laukā ietilpst ne tikai leksiskās vienības (tostarp kontekstuālie sinonīmi), bet arī frazeoloģija, parēmiņas, stabilas vārdkopas, salīdzinājuma konstrukcijas u. tml. Nominatīvā lauka noteikšanai tiek izmantoti skaidrojošo un enciklopēdisko vārdnīcu dati, zinātniski vai populārzinātniski raksti, publicistiski un mākslinieciski teksti.

1.1. Etnonīmiskā leksika

Vārdnīcā etnonīmu raksturojuma lingvistiskajā līmenī apzināti etnosus, etniskas grupas nosaucošie etnonīmi, to fonētiskie varianti latgaliskajās izloksnēs (kā šķirkļa nosaukums piedāvāta galvenokārt biežāk lietotā etnonīma forma), sniegta etnonīma leksiskā / enciklopēdiskā nozīme. Šķirkli tiek minētas arī etniskās iesaukas, mēģināts skaidrot to etimoloģiju, kā arī sniegta informācija pa deetnonīmiskiem atvasinājumiem, stabilām vārdkopām, frazeoloģismiem un parēmijām, kurās ietilpst etnonīmi.

Piemēram, šķirkli *Poļaki* (LLV I 2012, 570–572) tiek atklāts, ka poļu nosaukšanai Latgalē kā sinonīmi tiek lietotas leksēmas *pūli* un *poļaki*. Etnonīma pamatnozīme ir 'rietumslāvu tauta, Polijas pamatiedzīvotāji, otra lielākā Latgales etniskā minoritāte'. Savukārt kontekstuālā semantika (folkloras teksti), kā arī leksikogrāfiskie avoti rāda, ka ar apzīmējumu *pūli* (*poliši* citos Latvijas etnogrāfiskajos reģionos) 17. gs. – 20. gs. sākumā tiek apzīmēti arī Latgales teritorijas (saukta Poļu Infantija, atradās Polijas-Lietuvas lielvalsts sastāvā (1561–1772)) pamatiedzīvotāji, respektīvi, latvieši (Rozenbergs 2005, 67; ME III, 456). Tātad, noteiktā laika periodā šis etnonīms ir bijis polisemantisks.

Šķirkli minētas Latgalē funkcionējošas poļu etniskās iesaukas *šļahtiči*, *pani* (parasti attiecinātas uz muižniecību), *pšeki* (saistāma ar lielo šņāceņu skaitu un biežu vārda *przepraszam* 'atvainojiet' lietošanu poļu valodā), *kru-*

pasieri (tiek izsmieta sīkā šļahta, kas sevi uzskatīja par sociāli pārākiem, bet bija spiesti ēst tādus pašus ēdienus kā zemnieki (sal. krievu val. *кпына* ‘putraimi’)) (Jankovjaks 2009, 256–268), *čebas* (Čenču Jezups 1976, 249) (iespējams, no poļu val. *trzeba* ‘vajag’ (PLV 1999, 322)).

Šķirkli minēts arī 20. gs. sākumā latgalešu presē konstatēts vārdu savienojums *kōrklu-poliaciba*, kas apzīmē latgalešu pārpoļošanās procesu 19. gs. – 20. gs. sākumā, lai izrautos no beztiesiskā zemnieku slāņa, iegūtu labāku izglītību, turību (līdzīgas asociācijas ar *kārklū vāciešiem* – pārvāciskotiem latviešiem). Savukārt paremioliģisko zonu šajā šķirkli pārstāv sakāmvārds *Plotōs kai izkeilōts pūļu muižinīks* (LSD, Nr. 477306), atklājot stereotipiskajos priekšstatos poļiem raksturīgas īpašības – lielības – piemitību kādai citai personai.

Vārdnīcā ir arī tādi šķirkļi, kuri koncepta līmeni pilnībā nesasniedz. Tāds, piemēram, ir šķirklis *Latgališi* (LLV I 2012, 365–368), jo šajā gadījumā svarīgāk šķīta atklāt gan etnonīma *latgaleši* polisemantisku izpratni, gan arī citus Latgales teritorijas pamatiedzīvotāju apzīmējumus (*latgaļi*, *latvieši*, *poliši*, *inflantieši*, *vitebskieši*, *čangaļi*) un to semantisko transformāciju. Savukārt latgaliskuma jeb latgaliskā latviskuma koncepta atklāsme ir visas vārdnīcas uzdevums kopumā (Šuplinska 2011, 266–275).

1.2. Etnonīmu ietekme citu īpašvārdu sistēmā

Par dažādu etnosu ietekmi Latgales kultūrainavas izveidē liecina transnīmizēšanās (*vienas kategorijas īpašvārda pārtapšana par citas kategorijas īpašvārdu* (VPSV 2007, 409)) procesi: etnonīmi ir ietekmējuši galvenokārt toponīmu un antroponīmu, retāk – uzņēmumu nosaukumu rašanos. Piemēram, šķirkli *Igauni* (LLV I 2012) lasāms, ka par, iespējams, kompakto *igaunū* apmešanos Latgales teritorijā liecina virkne vietvārdu un uzvārdu ar celmiem *igaun-* (no sena novada apzīmējuma *Ugaunia*) (Breidaks 2007, 254), *čudar-* (no senkrievu *Чудь, Чюдь* ‘Baltijas somu cilšu kopība, tostarp igauņi’) (Агеева 1970, 194–203), *čukn-* (*čukna* (no kr. *чухна*) ‘igaunis’) (ME I 1924, 418), *est-* (Igaunijas pašnosaukums *Eesti*): Rēzeknes nov. Strūžānu pag. skrajciems *Esti*, Ilzeskalna pag. *Čudarānu* skrajciems un ezers; Viļānu nov. Dekšāres pag. *Ikaunīku* skrajciems un kalns; Aglonas nov. Aglonas pag. skrajciems *Čuhnāni* u. c. (Vietvārdu datubāze 2011). Latgalē izplatīti uzvārdi *Igaunis*, *Igovens*, *Ikaunieks*, *Čudars*, *Čukna* u. tml.

Deetnonīmisku toponīmu ziņā unikāls ir Ciblas novada Pušmucovas pagasts: tajā atrodas apdzīvotas vietas *Poļaki*, *Ļahi*, *Latiši*, *Čigani* (Vietvārdu datubāze 2011).

1.3. Etnonīmu apelatīvācija

Atsevišķos gadījumos konstatējami arī no etnonīma atvasināti apelatīvi, piemēram, *čyguoni* ‘masku gājiena dalībnieki’, siev. dz. leksēma *čygonka* izlokšnēs apzīmē dažādas reālijas: 1) ziemas ābolu šķirne; šīs šķirnes ābols (tumši zaļš un sarkans); 2) dzelzceļš (KIV I 1998, 225); 3) ahimēne (puķe, *Achimenes*); 4) sēnes: meža šampinjons (*Rozites caperata*) vai cūcene (*Lactarius necator*) (LLV I 2012, 147).

Latgaliešu folkloras un literatūras tekstos bieži konstatējamas nominālas un verbālas vārdkopas ar etnonīmu kā atkarīgo komponentu, kas nosauc dažādas reālijas un prezentē priekšstatus par kāda etnosa kultūras, kā arī ekonomisko, politisko u. c. ietekmi latgaliešu sadzīvē un kultūrā. Piemēram, šķirklī *Krīvi* (LLV I 2012, 314) minēti vārdu savienojumi, kas liecina par krievu materiālo un nemateriālo kultūru (*krīva buorda*, *krīva kažuks*, *krīvu samovars*, *krīvu garmane*, *krīva brandīneits*, *krīvu pierts*, *krīvu ceplis*, *krīvu sāta*, *krīvu pops*, *krīvu cerkva*), valsts varu (*krīvu laiki*, *krīvu ķēneņš*, *krīvu nauda*), cariskās Krievijas (arī padomju) armiju (*īt krīvūs*, *palikt krīvūs*, *krīvu zuoboks*), rusifikācijas procesu (*palyka par krīvu*) u. tml.

Valoda ir tikai viens no konceptu realizācijas līdzekļiem. Lai apziņā veidotos koncepts, nepieciešama emocionāla saskarsmes pieredze, kas etnonīmiskās leksikas konceptualizācijas procesā atklājas kā Latgales latviešu (latgaliešu) stereotipiskie priekšstati par cittautiešiem un tautiešiem no citiem Latvijas etnogrāfiskajiem reģioniem.

2. Konceptuālais līmenis

Krievu kognitīvās semantikas skola piedāvā trīs koncepta struktūras pamatelementus: 1) tēls (perceptīvās, proti, ar maņām uztveramās pazīmes un kognitīvās pazīmes; priekšmeta vai parādības metaforiska izpratne); 2) informatīvais saturs (koncepta būtību noteicošo kognitīvo pazīmju minimums, t.i., koncepta atslēgas vārda definīcija); 3) interpretatīvais lauks (vērtējošā, enciklopēdiskā, utilitārā, regulatoru, sociālās kultūras, paremioloģiskā zona) (Попова, Стернин 2007, 104–115). Arī etnisko konceptu atklāsmē ir aktuāli visi iepriekš minētie struktūras elementi.

2.1. Tēls

Perceptīvā (ārējais izskats) un kognitīvā (temperaments, rakstura iezīmes) tēla komponents etniskā koncepta struktūrā saistāms gan ar prototipa, gan ar stereotipa jēdzienu.

Kognitīvās psiholoģijas formulētajā prototipu teorijā prototips tiek definēts kā vienība, kam vislielākā mērā piemīt kādas grupas pārstāvjiem raksturīgas pazīmes (Rosh 1978, 29). Prototipiskums tiek izmantots arī etnolingvistikas semantiskās analīzes principos, atzīstot, ka prototipiem piemīt etniskis raksturs: tie ir saistīti ar konkrētu lietu un parādību izplatību dažādu tautu valodās un kultūrās, piemēram, baltas krāsas prototips lietu-vešiem ir sniegs, bet kirgīziem – kokvilna (Gudavičius 2009, 61).

Savukārt stereotipa jēdziens lingvistikā ir ienācis no socioloģijas, kur tas tiek lietots, formulējot kādu sabiedrībā nostiprinājušos viedokli par dažādām parādībām, visbiežāk par dažādām sociālām grupām un to pārstāvjiem (Gudavičius 2009, 61). Empīriski pētījumi, arī «Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas» dati liecina, ka sevis (sava etnosa) vērtējums jeb autostereotips ir pozitīvāks nekā citu (svešu) etnisku grupu vērtējums.

Izteiktākie vārdnīcas kontekstā ir čigāna un ebreja tēli. Šķirkļos *Čyguoni* un *Žydi* viena no konceptuālajām nozīmēm ir: ‘spilgts tipizēts un stereotipizēts tēls latgaliešu folklorā un literatūrā. Ebreji iegūst iezīmes, kas raksturo citādo (vērtības, tradīcijas, antropoloģiski un gērbšanās ziņā citāds izskats, divaina izturēšanās), retāk svešo, jo ebreji ir pietiekami ilgstošā laikā un ciešā kontaktā savā citādībā iepazīti un pieņemti. Sveša šķiet ebreju ticība, saistībā ar to Latgalē arī mūsdienās cirkulē nostāsti par ritālajām slepkavībām, kristiešu asiņu laišanu u. tml. Galvenokārt folklorā ebrejiem hiperbolizēti tiek piedēvēts pārspīlēts skopums, taupība, viltība, neatlaidība, bailīgums, naivums, pļāpīgums u. c. [...] Latgaliešu dramaturģijā (B. Valpītera (Tolīvalža), O. Rupaiņa u. c.) ebreja tēls pakļauts tipizācijai (nodarbošanās – krodziniēks vai tirgotājs; aptuveni 50 gadus vecs; ar īpatnu runas manieri – latgaliešu, krievu, jidiša vārdu un formu sajaukums; skops, viltīgs, uzmācīgs, bailīgs) (LLV I 2012, 836–838).

Arī čigāni latgaliešu folklorā un literatūrā ir pamanāmi atšķirīga arējā izskata un dzīvesveida dēļ. Folklorā dominē čigānu raksturojošs epitets *malns* ‘ar tumšu ādas krāsu’, spilgtākās rakstura iezīmes: viltība, atriebība, bezkaunība, slinkums, lielība, pļāpīgums. Nostabilizējies ir čigānu kā klaidoņu un zagļu stereotips, priekšstats par čigāniem kā labiem zirgu pazinējiem, tirgotājiem, mīļējiem; par čigāniem raksturīgu nodarbi tiek uzskatīta dejošana, muzicēšana, dziedāšana (LLV I, 148). Kā atzīst folkloras pētniece Angelika Juško-Štekele, čigāniem latgaliešu folklorā piemīt mitoloģiskajam triksterim raksturīgas īpatnības: viņš izjauc ierastu kārtību, nes jaunas tradīcijas [...], viņš spēj uzveikt jebkuru: velnu, čūsku, arī bagāto saimnieku, tādējādi īstenojot lielākoties trūcīgo latgaliešu zemnieku neīstenotos taisnīguma ideālus (Juško-Štekele 2006, 135). Latgaliešu literatūrā čigāni figurē epizodiski, bez individualizētām iezīmēm.

Piemēram, Ontona Dzeņa romānā «Muna dzeive. I» tie raksturoti kā dabas bērni, muzikanti un dejotāji, labi zirgu pazinēji, tirgotāji, sievietes – zīlnieces. Neraugoties uz nabadzību, ir lepni un nesamierinās ar mazumiņu kā ubagi; zagļīgi, bet ne vardarbīgi (Dzeņš 1971, 51– 53).

Kā redzams, sabiedrībā valdošie stereotipi par ebrejiem un čigāniem, to dzīvesveidu, nodarbēm un rakstura īpašībām ir līdzīgi vairākām Eiropas tautām, tas liecina par šo tēlu starptautiskumu.

Kā mazāk izteikta, bet latgaliešu kultūrapziņā specifiski nozīmīga tēla piemēru varētu minēt baltkrievis (šķirkļis *Boltkrīvi* (LLV I 2012, 91–94)). Ar latgaliešiem baltkrievis *vēsturiski ir ne vien ģeogrāfiska tuvība, bet arī antropoloģiska un ģenētiska radniecība. [...] pastāvīgi un intensīvi kontakti veidojās austrumbaltiem – latgaļiem ar saviem tuvākajiem kaimiņiem – krivičiem, topošā baltkrievis etnosa kodolu. Viņus vienoja Daugava – kopīgais tirdzniecības un satiksmes ceļš* (Apine 2007, 190). Mūsdienās antropologi apšaubā arī kriviču slāvisko cilmi, pieļaujot to etnisko piederību austrumbaltiem (Deņisova, Boiko 1990, 12). 20. gs. sāk. latgaliešu sabiedriskais darbinieks, politiķis Francis Kemps pauž viedokli, ka Latgales baltkrievis nav atsevišķa tautība, bet pārlāvotu latgaļu pēcteči, kas sevi reprezentē kā *tuteišje* 'vietējie' (Kemps 1938 (1991), 117–121). Netiek izslēgta iespēja, ka Baltkrievijas pierobežā – Piedrujā, Indrā, Robežniekos (agrāk Pustiņa) – saglabājušās autohtonas baltkrievis salas (Apine 2007, 191). Neraugoties uz to, ne latgaliešu folklorā, ne literatūrā baltkrievis tēls netiek atklāts, jo, iespējams, pašiem Latgales baltkrievis pastāv etniskās pašapziņas un identitātes problēmas. *Latgales baltkrievis etnisko pašapziņu vājinājuši vairāki vēsturiskie, politiskie un sociālie faktori: 1) sākotnējā reliģiskā identitāte katoļticīgajiem baltkrievis (līdzīgi kā latgaliešiem) saistīta ar polisko, savukārt pareizticīgajiem – ar krievisko identitāti; 2) zems sociālais statuss (gk. zemnieki, strādnieki) un izglītības līmenis; 3) valdošās varas politika (Polijas – Lietuvas kopvalstī – polonizācija, Krievijas impērijā un PSRS – rusifikācija, LR pēc Ulmaņa apvērsuma (1934) baltkrievis skolu likvidēšana); 4) Latgales etniskā daudzveidība, jauktās laulības* (LLV I 2012, 92). Iespējams, baltkrievis specifisku pazīmju trūkums saistāms arī ar daudzām kopīgām iezīmēm baltkrievis un Latgales latviešu materiālajā kultūrā, sadzīves tradīcijās un tautas mākslā. Piemēram, 19. gs. II p. *Vitebskas guberņas baltkrievis un latgaliešu (īpaši Ziemeļlatgales, Abrenes) tautastērpos redzamas vairākas kopīgas iezīmes: baltās krāsas dominante sieviešu brunčos, priekšautos, galvassegās, vīriešu kreklos un biksēs, sarkani izšuvumi, ornamentī [...] u. tml. Kopīgi motīvi saskatāmi arī Latgales latviešu un baltkrievis folklorā [...], gadskārtu ieražās, īpaši vasaras saulgriežu tradīcijās* (LLV I 2012, 92–93).

Tātad ne visus etnosus reprezentējošie tēli latgaliešu kultūrapziņā ir vienlīdz spilgti un izteikti: jo vairāk atšķirīgu, citādības pazīmju piemīt tēlam, jo daudzveidīgāka ir savstarpējās saskarsmes pieredze, jo spilgtāks veidojas cittaattieša tēls.

2.2. Informatīvais saturs

Koncepta informatīvais saturs atklāj konceptualizējamā priekšmeta vai parādības kognitīvo pazīmju minimumu, koncepta būtību. Vārdnīcā šķirkļa pamatu veido vismaz 3 konceptuālās nozīmes, kas prezentē konkrēta etnosa, etniskas grupas kultūrvēsturisko nozīmi Latgales kultūrvīdē.

Jaunāki koncepti ir, piemēram, Latgales latviešus un pārnovadniekus apzīmējošais opozicionārais iesauku pāris čangaļi (*čangali*) un čiuļi (*čyuli*) (apzīmējumi radušies 20. gs. sākumā) ar daudzveidīgu semantiku. Latgales lingvoteritoriālās vārdnīcas šķirklī *Čangali* piedāvātās konceptuālās nozīmes ir: 1) *pārnovadnieku (Vidzemes, Kurzemes, Zemgales latviešu) stereotipiskie priekšstati par latgaliešiem*; 2) *sava latgaliskuma noliegums*; 3) *viena no Latgales latviešu pašidentifikācijām mūsdienās* (LLV I 2012, 139). Savukārt šķirklis *Čyuli* atklāj nozīmes: 1) *citādie latvieši*; 2) *racionālas saimniekošanas, kultūras procesu veicinātāji Latgalē*; 3) *latgaliskuma apspiedēji, noniecinātāji* (LLV I 2012, 139). Šo šķirkļu konceptuālajās nozīmēs apzināti nav izceltas divas būtiskas atšķirības starp čiuļiem un čangaļiem: valoda un konfesionālā piederība, bet nozīmju interpretējumā ir norādes uz šķirkļiem *Katuoli*, *Latgališu volūda*, *Latgališi* u. c., kuros šīs atšķirības atklātas dziļāk.

Kopumā vārdnīcā raksturoti galvenokārt vēsturiski mainīgi etniskie koncepti, piemēram, diahroniskā aspektā skatīti latgaliešus un lietuviešus vienojošie etnolingvistiskie kontakti un valstiskuma ideja (šķirklis *Lītaunīki* (LLV I 2012, 418–421)); igauņi tiek saistīti ar hipotēzēm par Baltijas somu un Ludzas igauņu ietekmi Latgales kultūrainavā (šķirklis *Igauņi* (LLV I 2012, 238–241)); krievi raksturoti gan kā Austrumslāvu kopnosaukums līdz pat 20. gs. sāk., gan kā mūsdienās daudzskaitlīgākā Latvijas etniskā minoritāte, nozīmīgs komponents Latgales etnolingvistiskajā ainavā, kultūrā, ekonomikā un politikā (šķirklis *Krievi* (LLV I 2012, 313–315)), ebreji – kā viena no lielākajām minoritātēm multinacionālajā Latgalē 18. gs.–20. gs 40. g.; etniska Latgales grupa, kas ievērojami ietekmē reģiona ekonomikas, kultūras u. c. jomu attīstību, īpaši 19. gs.–20. gs. sāk.; mūsdienās Latgalē izzūdoša etniska grupa ar izkoptu atmiņas kultūru (šķirklis *Žydi* (LLV I 2012, 836–838)) u. tml.

2.3. Interpretatīvais lauks

Koncepta interpretatīvais lauks dažādos aspektos padziļināti atklāj un interpretē informatīvo saturu. Iepriekš minētās konceptuālās nozīmes vārdnīcā tiek izvērstas un pamatotas ar latgaliešu folkloras, literatūras, publicistikas, interviju, zinātnisku publikāciju atziņām, mākslas, kultūras zīmēm.

Piemēram, lai atklātu koncepta *Igauni* (LLV I 2012, 238–240) nozīmi ‘Ludzas igauņi’, izmantoti 1) arheologa Harija Mooras un valodnieku Paula Aristes un Antona Breidaka zinātniskie pētījumi par Ludzas igauņu cilmi / ieceļošanu Ludzas apkaimē; 2) zinātnieku (Ilmāra Meža, Augusta Sanga, Karla Pajusalu, Pauloprīta Volaines, Antoņinas Zavarinas u. c.) darbi, kas sniedz priekšstatu par Ludzas igauņu valodu, materiālo un garīgo kultūru, vēsturi, igauņu un latviešu etnolingvistiskajiem kontaktiem u. c.; 3) latgaliešu folklorā paustie priekšstati tieši par Ludzas igauņiem: 20. gs. 20. g. Mērdzenē pierakstītajā tautasdziesmā no vietējo katoļu pozīcijām vērtēti citai reliģiskajai konfesijai piederīgie igauņi: *Igaunīši, valna ļauds, / Myusu divam naticē: / Pārkiuņš spēre, krusa byra, / Jī ar dasu kristejās* (Rozenbergs 2005, 169; Nr. 548, 4929. LFK.); 4) Ludzas igauņu folkora, ko 19. gs. beigās pierakstījis folklorists un etnogrāfs Oskars Kallass (22 pasakas tulkotas latviski, izdotas grāmatā «Ludzas igauņu pasakas» (Rēzekne, 2003)).

Savukārt šķirkli *Lītauniki* (LLV I 2012, 418–421) nozīme ‘lietuviešu kultūras zīmes Latgalē’ atklāta, sniedzot priekšstatu par lietuviešu izcelsmes autora (katoļu garīdznieka) Jāņa Kurmina trīsvalodu tulkojošo vārdnīcu «Słownik polsko łacinsko łotewski» (1858), kā arī par 20. gs. 90. g. latgaliešu autoru (Oskara Seiksta, Armanda Kūceņa) aktualizēto kopīgo baltu cilmes leksiku, tekstu iestarpinājumiem lietuviešu valodā; dzejnieka Antona Slišana un atdzejojājas Kristīnas Vaisvalvičiēnes kopdarbu – bērnu dzejoļu krājumu «Rūtaļu vydā. Ratele vēdorelie», kurā *latviskais ataiļuots lītuviski, latgaliskais – žemaitiski* (Slišāns 2009). Priekšstats par lietuviešu kultūras aktivitātēm mūsdienās (lietuviešu svētdienas skola, kultūras pasākumi, nākotnes ieceres) gūts gan no plašsaziņas līdzekļiem, gan sazinoties ar Latgales reģiona Lietuviešu izglītības, informācijas un kultūras centra (agrāk Daugavpils Lietuviešu kultūras biedrība «Rasa») pārstāvjiem.

Secinājumi

Tāpat kā leksēmas var būt gan monosemantiskas gan polisemantiskas (lingvistiskais līmenis), tāpat arī koncepti var būt gan vienslāņaini, gan daudzslāņaini. Piemēram, vārdnīcas šķirkļos *Krīvi, Čyguoni* konceptuālo

nozīmju struktūrā ietilpst ne tikai etnonīmu pamatnozīme, bet arī dažādas atvasinātās nozīmes.

Konceptualizācija ir pastāvīgs process kā individuālajā apziņā, tā arī sabiedrībā, tāpēc vārdnīcā etnonīmi atklāti gan horizontālā (vēsturiskā mainīguma), tā vertikālā (noturīgu stereotipu, tradīciju u. tml.) redzējumā.

Etnonīmu konceptualizācijas process vārdnīcas atspoguļojumā ir visai sarežģīts: lai arī konceptu nozīmes veidojas, izsekojot folkloras kā tautas kolektīvās zemapziņas atspoguļojuma un dažādu individuālu tekstu semantikas dominantei, izšķirošā nozīme tomēr ir vārdnīcas sastādītāju kompetencei un intuīcijai. Iespējams, plašāka avotu klāsta un daudzveidīgāku metožu izmantojums (piemēram, korpuslingvistikas metodoloģija un mūsdienu latgaliešu tekstu korpusa analīze) pavērtu iespējas dziļāk un pamatotāk atklāt etnonīmu konotatīvās semantikas izveides kognitīvos procesus.

Literatūra

- Apine 2001** – Apine Ilga. Latviešu sociāli vēsturiskie tipi. Latgaliešu, Krievijas latviešu un trimdas latviešu psiholoģiskās īpatnības. *Politoloģija. Ievads etnopsiholoģijā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2001.
- Apine 2007** – Apine Ilga. Baltkrievi Latvijā. Dribins Leo (sast.). *Mazākumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts, 2007.
- Breidaks 2007** – Breidaks Antons. Влияние прибалтийско-финских языков на латгальские говоры Лудзенского района Латвийской ССР. *Darbu izlase, 2*. Rīga: LU Latviešu valodas institūts, Daugavpils Universitāte, 2007, 252.–258. lpp.
- Bušs 2005** – Bušs Ojārs. Par principiālo atšķirību starp latviešiem un laringologiem jeb Par etnonīmu semantiku un varbūtējo īpašvārdiskumu. *Linguistica Lettica, 14*. Rīga: LU LaVI, 2005, 135.–144. lpp.
- Čenču Jezups 1967** – Čenču Jezups. *Pīters Vylāns*. [Minhene]: Latgaļu izdevniecība, 1967.
- Deņisova, Boiko 1990** – Deņisova Raisa, Boiko Mārtiņš. Mūsu ēras 1. gadu tūkstošis baltu tautu etniskajā vēsturē un tā atbalsis tautas mūzikā. *Grāmata*. Nr. 3., 1990, 5.–13. lpp.
- Dzeņš 1971** – Dzeņš Ontons. *Muna dzeive, 1*. Minhene: Latgaļu izdevniecība, 1971.
- Gudavičius 2009** – Gudavičius Aloyzas. *Etnolingvistika (Tauta kalboje)*. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2009.
- Jankovjaks 2009** – Jankovjaks Mirosļavs. Baltkrievijas – Latvijas pierobežā dzīvojošo nacionalitāšu tēls Latgales iedzīvotāju skatījumā. Kursīte Janīna (sast.). *Baltu un slāvu kultūrkontakti*. Rīga: Madris, 2009, 256.–268. lpp.
- Juško-Štekele 2006** – Juško-Štekele, Angelika. Ebreja un čigāna etniskie stereotipi latgaliešu folklorā. Apanavičius Romualdas (red.). *Humanities in New Europe. I. Culture and Identity*. Kaunas: VDU, 2006, 123–135. lpp.

- KIV I 1998** – Reķēna Antoņina. *Kalupes izloksnes vārdnīca, 1*. Rīga: Latviešu valodas institūts, 1998.
- Kemps 1991** – Kemps Francis. *Latgales likteņi*. Rīga: Avots, 1991.
- Krasovska 2011** – Krasovska Elina. Dažas kognitīvās lingvistikas terminoloģijas tulkošanas problēmas. *Valoda – 2011. Valoda dažādu kultūru kontekstā. Zinātnisko rakstu krājums XXI*. Daugavpils: DU akad. apgāds «Saule», 2011, 101.–114. lpp.
- LKV X 1934** – Švābe Arveds, Būmanis Aleksandrs, Dišlērs Kārlis (sast.). *Latviešu konversācijas vārdnīca*. X sējums. Rīga: grāmatu apgādniecība A. Gulbis, 1934.
- LSD** – *Latviešu sakāmvārdu datorfonds* (pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folklorasakamvardi/> <http://valoda.ailab.lv/folklorasakamvardi/> [skatīts 19/03/2011]).
- LLV I 2012** – Šuplinska Ilga (galv. red.). *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca = Лингвотерриториальный словарь Латгалии I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2012.
- LLVV 1980** – Bendiks Hermanis (red.). *Latviešu literārās valodas vārdnīca, IV sējums*. Rīga: Zinātne, 1980.
- LVV 1987** – Guļevska Dainuvīte (red.). *Latviešu valodas vārdnīca*. Rīga: Avots, 1987.
- ME** – Kārļa Mūlenbacha *Latviešu valodas vārdnīca*. Rediģējis, papildinājis, turpinājis Jānis Endzelins. I–IV sēj. Rīga: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.
- MLVV** – Zuicena Ieva (red.). *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca*. (pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/> [skatīts 16/02/2012]).
- PLV 1999** – Birzvalka Irēna. *Poļu-latviešu vārdnīca*. Rīga: Jumava, 1999.
- Rosh 1978** – Rosh Eleanor. Principles of Categorization. *Cognition and Categorization*. Rosch Eleanor and Lloyd Barbara B. (eds). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum, 1978, pp. 27–48.
- Rozenbergs 2005** – Rozenbergs Jānis. *Tautas un zemes latviešu tautasdziesmās*. Rīga: Zinātne, 2005.
- Slišāns 2009** – Slišāns Ontons. *Rūtaļu vydā: (vysaidis ailis mozīm i lylīm bārnīm) = Rātelē vēdorelie: (vēsuokēs eilēs mažēms ē dedēlēms vākams)*. Rēzekne: GIRG, z/s Jākupāni, 2009.
- Šuplinska 2011** – Šuplinska Ilga. Latviskuma koncepts Latgales lingvoteritoriālajā vārdnīcā. *Volūdu ekoloģija Baļtejis jiurys reģionā: regionaluos volūdys globalizacejis laikūs. (Via Latgalica: Latgalistikys kongresu materiāli, III)*. Rēzekne: Rēzeknis Augstskola, 2011, 266.–275. lpp.
- Šuplinska 2012** – Šuplinska Ilga. Ievads. *Latgales lingvoteritoriālā vārdnīca = Лингвотерриториальный словарь Латгалии I*. Rēzekne: Rēzeknes Augstskola, 2012, 10.–12. lpp.
- Vietvārdu datubāze 2011** – Latvijas Ģeotelpiskās informācijas aģentūra. *Vietvārdu datubāze* (pieejams: http://vietvardi.lgia.gov.lv/vv/to_www.sakt [skatīts 17/10/2011]).
- VPSV 2007** – Skujiņa Valentīna (atb. red.). *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: LU LaVI, VVA.
- Vulāne 2007** – Vulāne Anna. Etnonīma krievi sēmas un funkcionālā apkaime. *Humanitāro Zinātņu Vēstnesis. 2007. / 12*. Daugavpils: DU humanitārā fakultāte, 49.–57. lpp.
- Ареева 1970** – Ареева Р. А. Об этнониме чудь (чухна, чухарь). *Этнонимы*. Никонов В. А. (ред.). Москва: Наука, с. 194–203.

Воркачев 2005 – Воркачев Сергей Григорьевич. Лингвоконцептология и межкультурная коммуникация: истоки и цели. *Филологические науки*, 2005, № 4, с. 76–83 (доступно: http://gendocs.ru/v20576/воркачев_с.г._лингвоконцептология_и_межкультурная_коммуникация_истоки_и_цели [дата обращения 18.12.2012]).

Попова, Стернин 2007 – Попова Зинаида Даниловна, Стернин Иосиф Абрамович. *Когнитивная лингвистика*. Москва: Восток-Запад, 2007.

The Process of Conceptualizing Ethnonyms: Data of «Lingvoterritorial Dictionary of Latgale»

Summary

Recognizing ethnonyms as proper nouns having a lexical meaning the Latvian linguist O. Bušs has actualized the problem of defining the semantics of ethnonyms in explanatory dictionaries. In this aspect «Lingvoterritorial Dictionary of Latgale» (2012) is an innovation. *The main aims of the Dictionary are: to unravel specific aspects of the cultural space of the Latvians of Latgale (Latgalians); to highlight traditional Latgalian values, practices and perceptions which have been forgotten or are lesser known (..); to support processes of acculturation between ethnic groups in Latgale* (Šuplinska 2012, 10]. Proper nouns have also been included into the structure of entries: toponyms, antroponyms, ethnonyms, ethnic nicknames.

The aim of this paper is to reveal the ethnonym conceptualization process (from a linguistic to a conceptual level) in «Lingvoterritorial Dictionary of Latgale» entry content. The term *conceptualization* in the paper is understood as the awareness of new information, the concept formation in consciousness, dealing with the definite sphere in objective or subjective reality, comprehending it and determining its characterizing features.

In the dictionary at the linguistic level of ethnonym description ethnonyms denoting ethnoses, ethnical groups, their phonetic variants in Latgalian patois, ethnical nicknames are explained by their etymology. For example, to denote Polish people in Latgale in various historical periods there have been used various ethnonyms *połaki*, *pūli*, ethnical nicknames *šļahtiči*, *pani* (describing Polish as belonging to landlords), *pšeki* (related to the large number of sibilants and frequent use of the word *przepraszam* ‘excuse me’ in Polish), *krupasieri* (small slahta is mocked as they consider themselves to be socially superior, but were forced to eat the same groats (from Russian *крупна*

‘groats’) as peasants), *čebās* (possibly from Polish *trzeba* ‘needed’). There is identified the impact of ethnonyms in the system of other proper nouns, for example, a set of toponyms and surnames with stems *igaun-* (from an ancient denotation of the area *Ugaunia*), *čudar-* (from old Russian Чудь, Чюдь ‘community of the Baltic-Finnish tribes, inter alia Estonians’), *čukn-* (*čukna* (from Russian *чухна* ‘Estonian’), ‘*est-* (the name of Estonia itself *Eesti*): sparse village *Esti* in Struzani Rural Municipality, *Čudārāni* sparse village and lake in Ilzeskalns Rural Municipality of Rezekne County; *Ikaunīki* sparse village and hill in Deksares Rural Municipality of Vilani County; *Čuhnāni* sparse village in Aglona Rural Municipality of Aglona County, etc., common surnames *Igauns*, *Igovens*, *Ikaunīks*, *Čudars*, *Čukna*, etc. confirm compact settlements of *Estonians* in Latgale. In some cases there is also identified an appellative meaning derived from the ethnonym, for example, *čyguoni* – 1) ‘Romani’, 2) ‘participants of a masquerade parade’, the feminine lexeme *čygonka* denote various realia in patois: 1) winter apple sort; an apple of this sort (dark green and red); 2) railway; 3) achimenes (flower, *Achimenes*); 4) mushrooms: wild champignon (*Rozites caperata*) or ugly milkcap (*Lactarius necator*).

Language is only one of the concept realization tools. In order to form a concept in consciousness, it is necessary to have emotional communication experience, which reveals in conceptualization process of ethnonymic lexis as Latgale Latvians’ (Latgalians) stereotypical perceptions of foreigners and compatriots from other ethnographic regions of Latvia. In ethnic concept revelation there are topical structure elements as follows: 1) an image (perceptive, when the features are perceived by senses); 2) an informative content (cognitive feature minimum which determines the essence of concept); 3) an interpretive field, which reveals and interprets the informative content in depth.

The basis of the entry is ~3 conceptual meanings revealing the essence of a specific ethnos, ethnic groups in the cultural environment of Latgale (also in a diachronic aspect). For example, the Byelorussians of Latgale (*boltkrīvi*) are described by: 1) identity problems, 2) expressions of the Balts and Slavs in folk art, 3) revival of ethnic self-awareness in the Republic of Latvia (1918–1940 and since 1991); however; the Latgalians and Lithuanians (*lītaunīki*) have common: 1) ethnolinguistic contacts, 2) statehood idea, 3) cultural signs of Lithuanians in Latgale, etc. Henceforth each of these meanings are being elaborated and interpreted on the base of folklore texts, cognitions of Latgalian literature, periodicals, interviews, scientific publi-

cations, signs of art and culture. The functionality of ethnonyms in society is considered in the aspect of the opposition *own* – *alien*, e.g., stereotypes, associations, emotional attitude.

The conceptualization is an ongoing process in both individual consciousness and society, therefore the ethnonyms in the dictionary are revealed in both horizontal (historical volatility) and vertical vision. The process of ethnonym conceptualization is quite complicated in the reflection of the dictionary: although conceptual meanings are formed following the dominant of the contextual semantics, the crucial role is attributed to the competence and intuition of the dictionary compilers.

ONOMASTIKAS PĒTĪJUMI / ONOMASTIC INVESTIGATIONS

Salikts: LU Latviešu valodas institūtā

Iespiests: SIA «Jelgavas tipogrāfija»

Metiens: 250 eksemplāru